

KÂVYAMÂLÂ. 93.

THE
PÂNDAVACHARITA

BY

SHRI MALADHÂRI-DEVAPRABHASÛRI

EDITED BY

PANDIT KEDÂRANÂTHA

AND

WÂSUDEVA LAXMAṆA SHÂSTRÎ PAṆASHÎKAR.

PUBLISHED BY

TUKÂRÂM JÂVAJÎ,

PROPRIETOR "NIRNAYA-SÂGAR" PRESS, 23, KOLBHÂT LANE,
BOMBAY.

1911.

Price 4½ Rupees.

(Registered according to Act XXV of 1867.)

All Rights Reserved.

PRINTED BY B. R. GHANEKAR,
AT THE "NIRNAYA-SAGARA" PRESS, 23, KOLBHÂT LANE, BOMBAY.

श्रीमलधारिदेवप्रभसूरिविरचितं

पाण्डवचरितं महाकाव्यम् ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन महामहोपाध्यायपण्डितदुर्गाप्रसादतनयेन
पण्डितकेदारनाथेन, मुम्बापुरवासिपणशीकरोपाह्व-
लक्ष्मणशर्मात्मजवासुदेवशर्मणा च संशोधितम् ।

मुंबय्यां

तुकाराम जावजी

इत्येतैः स्वीये निर्णयसागराख्ययन्त्रालये बा० रा० घाणेकरद्वारा
मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

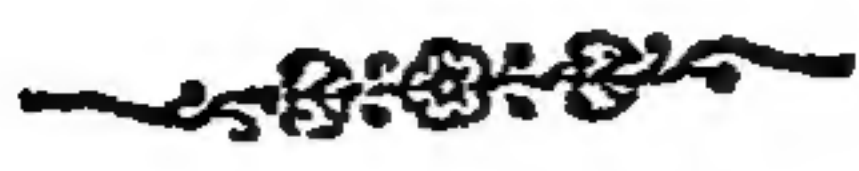
शाकः १८३३, ख्रिस्ताब्दः १९११.

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा निर्णयसागरमुद्रायन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यं ४। सपादरूप्यचतुष्कम् ।

भूमिका ।

जैनकविः श्रीदेवप्रभसूरिः कदा समुत्पन्न इति समुपस्थिते विचारे श्रीधरकृताया
न्यायकन्दल्या वृत्तिं रचितवता राजशेखरेण स्वग्रन्थे लिखिता एते श्लोका दृष्टिपथ-
मागताः—

श्रीप्रश्नवाहनकुले कोटिकनामनि गणे जगद्वन्द्ये ।

श्रीमध्यमशाखायां वंशे श्रीस्थूलिभद्रमुनेः ॥ १ ॥

गच्छे हर्षपुरीये श्रीमज्जयसिंहसूरिवरशिष्यः ।

पष्ठाश्रमीव्रततपाः षड्विकृतित्यागसाहसिकः ॥ २ ॥

... ..

... ..

तत्कामिको देवप्रभसूरिः किल पाण्डवायनचरित्रम् ।

श्रीधर्मसारशास्त्रं च निर्ममे सुकविकुलतिलकः ॥ १३ ॥

राजशेखरोऽयं कदासीदिति तु डेक्कनकालेजपुस्तकालये विद्यमानान्यायकन्दलीपुस्त-
कादेवं ज्ञायते यदय १४८० शकसंवत्सरात्पूर्वमेवासीदिति । यतस्तत्पुस्तकशकाब्दोऽयं
(१४८०=A. D) स्पष्टमेवोल्लिखितः । अतः शकादस्मात् पूर्वभवत्वं सिद्धमेवास्य
पाण्डवचरितविधातुर्देवप्रभसूरिः कोटिकगणमध्यमशाखायां श्री-
प्रश्नवाहनवंश्ये हर्षपुरीयगच्छे समासीदिति पाण्डवचरितस्यैवान्ते समासादितयानया
प्रशस्त्या विद्मः—

श्रीकोटिकाख्यगणभूमिरुहस्य शाखा

या मध्यमेति विदिता विटपोपमास्याः ।

श्रीप्रश्नवाहनकुले सुमनोऽभिरामः

ख्यातोऽस्ति स्वच्छ इव हर्षपुरीयगच्छः ॥

तत्राजनि श्रुतसुधाम्बुधिरिन्दुरोचिः-

स्पर्धिष्णुकीर्तिविभवोऽभयदेवसूरिः ।

शान्तात्मनोऽप्यहह निस्पृहचेतसोऽपि

यस्य क्रियाखिलजगज्जयिनी बभूव ॥

यद्वक्त्रोऽह इवावतीर्य परमज्योतिर्विवर्तः क्षितौ

तत्पटे चरचन्द्रमाः समजनि श्रीहेमसूरिप्रभुः ।

चित्रं यद्वचनामृतानि नृपतिः श्रीसिद्धराजः पपौ
 विश्वेषामपि लेभिरे तनुभृतामायूंपि वृद्धिं पुनः ॥
 तस्य पदे मदनादिद्वेषिजयी विजयसिंहसूरिरभूत् ।
 यद्वपुषि स्पर्धाभूलावण्यामृतशमामृतयोः ॥
 श्रीचन्द्रसूरिरभवत्तदीयपदभूषणं गुणैकनिधिः ।
 विद्यायाश्च मदस्य च येन वितेने चिरवियोगः ॥
 धर्मज्ञानविवेकसंयमतपःसंकेतकेलीगृहं

स श्रीमान्मुनिचन्द्रसूरिरभवत्तत्पट्टभूषामणिः ।
 ब्रूमस्तस्करपुष्करस्य महिमा किं नाम यत्सौरभै-
 र्गण्यन्ते वत मादृशा अपि जनैः संख्यासु संख्यावताम् ॥
 श्रीदेवप्रभसूरिर्वभूव तच्चरणकमलरोलम्बः ।
 येन कलेः कीर्तिरवैरभितो मुखरीकृतं भवनम् ॥
 मुनिचन्द्रसूरिपट्टे श्रीदेवानन्दसूरयोऽभूवन् ।
 स्तोत्राय यद्गुणानां ध्रुवं न वेधा अपि सुमेधाः ॥
 तेषां कल्पतरुत्रिविष्टपगवी चिन्तारमवैहासिका-
 दादेशात्कविमार्गवल्गनकलानैपुण्यशून्यैरपि ।
 श्रीदेवप्रभसूरिभिस्तनुभुवां पाण्डोश्चरित्रं किम-
 प्येतत्तद्धू (?) द्रुधादिशिष्यहृदयोलासार्थमग्रन्थ्यत ॥
 श्रीयशोभद्रसूरिणां तथात्र व्यापृता दृशः ।
 यथैतदगमत्सर्वं विद्वल्लोकावलोक्यताम् ॥
 ज्ञानैकमयमूर्तीनामस्मिन्नवरसान्विते ।
 श्रीनरचन्द्रसूरीणां प्रज्ञया कतकायितम् ॥
 प्रीत्यावलोकनेनैव कर्णक्रोडनवातिथेः ।
 कर्तुमातिथ्यमर्हन्ति ग्रन्थस्यास्य मनीषिणः ॥

मङ्गलं महाश्रीः ॥

श्रीमदभयदेवसूरिः प्रथमो गुरुस्ततस्तता परम्परा प्रशस्तितः स्पष्टैव । श्रीदेवप्रभसू-
 रीणान्येऽपि रचिता ग्रन्था इति तत्कर्तृत्वेन प्रसिद्धान्मृगावतीचरितादवसीयते । पुरु-
 कस्यास्य मुद्रणे प्रतीकत्रयमस्माभिः समुपलब्धम् । एकमजयमेरुतोऽस्माकं सहृदयै-
 श्रीभवदत्तशास्त्रिभिः प्रेषितमन्यद्वयमपि पुण्यपत्तनस्थदक्षिणपाठशालापुस्तकालयतः श्री-
 के. बी. पाठकमहोदयैः सकृपं प्रेषितमासीदिति ताभ्यामर्पयन्तौ धन्यवादान् विरमावः

केदारनाथ-वासुदेवशर्माणौ ।

श्रीदेवप्रभसूरिविरचितस्य पाण्डवचरितस्य सूचीपत्रम् ।

१. पाण्डवपूर्वजवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः । सर्गसमाप्तिपृष्ठसंख्या	४६
२. कृष्णनेमिजन्म-द्वारकास्थापन-युधिष्ठिरजन्मवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः । स. स. पृ.	८४
३. भीमदुर्योधनादिजन्म-कुमारकलारोपणास्त्रदर्शनवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः । स. स. पृ.	१२२
४. द्रौपदीस्वयंवरवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः । स. स. पृ.	१५८
५. पार्थतीर्थयात्रा—युधिष्ठिरराज्याभिषेकवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः । स. स. पृ.	२००
६. नलोपाख्यान-द्यूतवर्णनो नाम सष्ठः सर्गः । स. स. पृ.	२७९
७. जतुगृहहिडम्बकवधवर्णनो नाम सप्तमः सर्गः । स. स. पृ.	३३४
८. किरातार्जुनीय—तलतालुवध-कमलाहरणवर्णनो नामाष्टमः सर्गः । स. स. पृ.	३७७
९. दुर्योधनमोचन—कृत्योपद्रवनिवर्तनवर्णनो नाम नवमः सर्गः । स. स. पृ.	४०७
१०. विराटावस्थाने गोग्रहवर्णनो नाम दशमः सर्गः । स. स. पृ.	४४४
११. द्रुपदपुरोहितसंचय—विष्णुदूत्यवर्णनो नामैकादशः सर्गः । स. स. पृ.	४७४
१२. दूतसोमकागमन—प्रयाणकवलवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः । स. स. पृ.	५१४
१३. कौरवयुद्धवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः । स. स. पृ.	६००
१४. जरासन्धवधवर्णनो नाम चतुर्दशः सर्गः । स. स. पृ.	६२५
१५. गाङ्गेयस्वर्गगमनवर्णनो नाम पञ्चदशः सर्गः । स. स. पृ.	६३५
१६. नेमिविवाहोपक्रमव्रतकेवलज्ञानवर्णनो नाम षोडशः सर्गः । स. स. पृ.	६६३
१७. द्रौपदीप्रत्याहरण—द्वारकादाह—कृष्णावसानवर्णनो नाम सप्तदशः । स. स. पृ.	६९१
१८. बलदेवस्वर्गगमनश्रीनेमिनाथपाण्डवनिर्वाणवर्णनो नामाष्टादशः सर्गः । स. स. पृ.	७०४

काव्यमाला ।

वधूनामवरोधत्वं कारागारं विदुर्बुधाः ।

यसामभाग्यभाजां हि राजा भवति नात्मजः ॥ १६७ ॥

तत्प्रसीद कलत्रार्थमन्यत्र व्यवसीयताम् ।

उदारास्त्वादृशां दाराः संपत्स्यन्ते पदे पदे ॥ १६८ ॥

अप्रार्थ्यप्रार्थनः सोऽथ बभार म्लानमाननम् ।

सकृदप्यपराधेषु धानुष्कः किं न दूयेते ॥ १६९ ॥

दध्यौ नृपोऽभ्यधादेष नौपतिः सोपपत्तिकम् ।

नृपश्चेन्नास्य दौहित्रः किं जामात्रा मया फलम् ॥ १७० ॥

न चान्तरेण गाङ्गेयं धुर्यो राज्यस्य संभवी ।

न ह्याकाशप्रकाशाय प्रभुरन्यो विना रविम् ॥ १७१ ॥

दत्तेऽवश्यं न चान्यस्मै राज्यमूर्जस्वि शान्तनुः ।

सुधासर्वस्वमम्भोधिर्न्यधात्पुत्रे कलानिधौ ॥ १७२ ॥

इतः कर्षति चेतो मे नौतन्नाधिपतेः सुता ।

संकटे पतितोऽमुष्मिन्मूढधीः करवाणि किम् ॥ १७३ ॥

इत्थं विकल्पैर्भूपालः काममाचान्तमानसः ।

मोघफाल इव द्वीपी निजं पुरमुपाययौ ॥ १७४ ॥

तदानीमागतो राजसेवावसरलालसः ।

निर्वर्ण्य तातवैवर्ण्यं चितां शान्तनवोऽभ्यधात् ॥ १७५ ॥

विचयातिक्रमः किं मे किमाशालङ्घि केनचित् ।

किंवा सस्मार मे मातुर्यन्मे श्यामाननः पिता ॥ १७६ ॥

तस्मान्निःशेषमागम्य सोऽगमन्नौपतेर्गृहम् ।

विहितस्वागतश्चैनमवदन्नृपनन्दनः ॥ १७७ ॥

तातस्तावन्न पृष्टोऽपि यथावत्कथयिष्यति ।

अमात्यात्तातसध्रीचः सर्वं जानाम्यदः पुनः ॥ १७८ ॥

ततः सर्वात्मना यत्नात्करिष्ये पितुरीप्सितम् ।

इत्थं विमृश्य सोऽमात्यं पप्रच्छ विजने सुधीः ॥ १७९ ॥

महाभाग महाभाग्यैरथ शान्तनुराप्यते ।

इत्थं निराकृथा यत्तत्सुप्तु नानुष्ठितं त्वया ॥ १८० ॥

अवदन्नौपतिः प्रीतः कुमार शृणु कारणम् ।

शान्तनोरपि येनास्मि प्रार्थनाभङ्गहेतवे ॥ १८१ ॥

सोऽन्धकूपे क्षिपेत्पुत्रीं ससापत्न्ये ददीत यः ।

वसन्त्याः शान्तनोर्गेहे सपत्नोऽस्यास्त्वमेव हि ॥ १८२ ॥

सपत्नीतोऽपि तज्जातं नितान्तमतिरिच्यते ।

कोशातक्या फलेष्वेव रसः परिसमाप्यते ॥ १८३ ॥

नररत्न सपत्नोऽसि येषां तेषां कुतः सुखम् ।

जाग्रत्यसहने सिंहे सुखायन्ते कियन्मृगाः ॥ १८४ ॥

अप्रसन्नः प्रसन्नो वा भवान्येषां द्वयेऽपि ते ।

आपदां पदमाद्याः स्युः संपदामपरे पुनः ॥ १८५ ॥

कुमार मम दौहित्रो यस्तु भावी कथंचन ।

दूरे महोदयस्तस्य समीपे विपदः पुनः ॥ १८६ ॥

त्वां समुत्सृज्य राज्यश्रीः श्रीमन्किं वृणुते परम् ।

हित्वा वार्धि महासिन्धुः किं तल्लमुपसर्पति ॥ १८७ ॥

यः सर्वकमनीयायाः श्रूयते जनकः श्रियः ।

प्रजानुरागजलधिः सोऽपि त्वय्येव जृम्भते ॥ १८८ ॥

स्नेहतो दुहितुः पश्य नायतौ दुःखमायतम् ।

प्रणयातिक्रमं तेन कृतवानस्मि ते पितुः ॥ १८९ ॥

जगाद शान्तनोः सूनुर्मातामह महान्भ्रमः ।

तवैष यदिदं वाक्यं तुच्छोचितमुदाहरः ॥ १९० ॥

भिदेलिमा हि प्रकृतिः कुरुवंशान्यवंशयोः ।

भवेत्स्वभावो नह्येकः कलहंसवकोटयोः ॥ १९१ ॥

सापत्न्यमिति संबन्धो विवेकिनि कुरोः कुले ।

अभूतपूर्वं एवायं नैव विज्ञायते क्वचित् ॥ १९२ ॥

मम सत्यवती माता गङ्गातोऽपि विशिष्यते ।
 संबन्धो जन्मसंबन्धात्प्रतिपन्नो महान्ननु ॥ १९३ ॥
 यस्तस्या भविता सूनुः स ममेवोपयाचितैः ।
 शुभः स देशः कालो वा यत्र भ्रात्रा समागमः ॥ १९४ ॥
 स्वादयिष्यति ते पुत्री पुत्रेण विहितं मया ।
 सुखं विनयतः पूर्वं पश्चात्तु तनुजैः कृतम् ॥ १९५ ॥
 दूयते किं च तातोऽपि मया भृशमबन्धुना ।
 रथस्यैकरथाङ्गस्य प्रत्यूहो हि पदे पदे ॥ १९६ ॥
 एकां शृणु प्रतिज्ञां मे बाहुमुत्क्षिप्य जल्पतः ।
 सत्यवत्यास्तनूजस्य राज्यं नान्यस्य कस्यचित् ॥ १९७ ॥
 अहं तु हन्तुमेतस्य प्रत्यूहव्यूहमन्वहम् ।
 चापभृत्तां करिष्यामि सुतोऽस्मि यदि शान्तनोः ॥ १९८ ॥
 अद्यैवासं मया राज्यं तुष्टाश्च मम देवताः ।
 सत्यवत्या सधर्मिण्या यत्तातः सुमना भवेत् ॥ १९९ ॥
 उदात्तामिति गाङ्गेयगिरमाकर्ण्य विस्मितैः ।
 स्थिराणि खेचरैर्व्योम्नि विमानानि वितेनिरे ॥ २०० ॥
 विस्मयात्फुल्लनयनस्ततः सत्यवतीपिता ।
 अत्यन्तलुब्धो विश्रब्धं कुमारं पुनरभ्यधात् ॥ २०१ ॥
 साधु साधु कुमारेन्द्र त्वमेव पितृवत्सलः ।
 स्फीतं गुणगणक्रीतं यदेवं राज्यमुज्झसि ॥ २०२ ॥
 राजपुत्रा हि राज्यार्थमकृत्यान्यपि कुर्वते ।
 उदात्तं तत्क्रमायातं को नाम त्वमिव त्यजेत् ॥ २०३ ॥
 परं कुमार ये केचिद्भवितारस्तवात्मजाः ।
 न तेऽन्यस्य सहिष्यन्ते राज्यमूर्जितबाहवः ॥ २०४ ॥
 त्वत्तो ये जन्म लप्स्यन्ते पवित्रक्षेत्रतेजसः ।
 कस्तान्विशिष्यते सोढुमन्यसिंहानिवाहवे ॥ २०५ ॥

राज्यमाच्छेत्तुमुत्सिक्तैः शक्तैस्ते तनुजन्मभिः ।

आप्तश्रीः पुनरश्रीको भविता मत्सुतासुतः ॥ २०६ ॥

इत्थं नानाधिवैधुर्यं भावि संभाव्य भूरिशः ।

सुतायामायतौ तात पुनः स्खलति मे मनः ॥ २०७ ॥

इत्युक्तवन्तं तं दूष्यन्नन्तः शान्तनवोऽभ्यधात् ।

एतामपि तवेदानीं चिन्तां व्यपनयाम्यहम् ॥ २०८ ॥

शृणु त्वं व्योम्नि शृण्वन्तु सिद्धगन्धर्वखेचराः ।

ममैकं मुषिताशेषपापग्रहमभिग्रहम् ॥ २०९ ॥

स्वर्गश्च सापवर्गश्च यस्य ख्याता फलद्वयी ।

आजन्ममन्मथोत्पातं ब्रह्मचर्यमतः परम् ॥ २१० ॥

माता मातामहस्तातो भाविनो बान्धवाश्च ये ।

एषामानन्दधुर्यस्य व्रतस्यास्य किमुच्यते ॥ २११ ॥

चारणश्रमणैः पूर्वमिति मे प्रतिपादितम् ।

प्रथमं च चतुर्थं च व्रतेष्वनुपमे व्रते ॥ २१२ ॥

प्रतिपेदे मया पूर्वं प्राणिनामभयव्रतम् ।

ब्रह्मव्रतमिदानीं तु मम भाग्यमहो महत् ॥ २१३ ॥

अस्तु व्रतविपद्भातं तार्तीयकमपि व्रतम् ।

पितृशुश्रूषणं नाम ममाजन्म निरत्ययम् ॥ २१४ ॥

इति प्रस्तुवतस्तस्य श्रद्धालोर्मूर्ध्नि बन्धुरम् ।

भृङ्गबद्धस्वनोत्कर्षं पुष्पवर्षं दिवोऽपतत् ॥ २१५ ॥

उच्चैरुरिति वाचश्च देवा धन्यासि जाह्नवि ।

त्वं चासि शान्तनो श्लाघ्यः सोऽयमीदृग्ययोः सुतः ॥ २१६ ॥

सर्वेऽपि ज्ञानिनो ब्रूत पृच्छामः खेचरा वयम् ।

यद्येतद्ब्रतमारब्धं केनापि गृहमेधिना ॥ २१७ ॥

तत्त्वसत्त्वैकनिस्पन्दमयो यदयमाददे ।

ईदृग्ब्रह्मव्रतं भीष्मं भीष्मस्तेनैष गीयताम् ॥ २१८ ॥

सत्त्वं चेदेकमप्यस्ति किमन्यैर्बहुभिर्गुणैः ।

तदेव हन्त चेन्नास्ति किमन्यैर्बहुभिर्गुणैः ॥ २१९ ॥

अहिंसा ब्रह्मचर्यं च पितृभक्तिश्च निश्चला ।

त्रयस्त्रिभुवने श्लाघ्याः शान्तनोस्तनुजे गुणाः ॥ २२० ॥

सर्वव्रतानां पारीणो मा सरीणः कचिद्भव ।

इत्यभिष्टुत्य निश्छद्म सद्यः स्वं खेचरा ययुः ॥ २२१ ॥

ततो दुहितरं तूर्णमाहूयोत्सङ्गसङ्गिनीम् ।

कुर्वन्नुदीरयामास कुमारं नाविकेश्वरः ॥ २२२ ॥

गुणग्रामैकवास्तव्यो नास्त्येव त्वत्समः पुमान् ।

पितुरर्थे कृतं सद्यो यद्ब्रह्मव्रतमद्भुतम् ॥ २२३ ॥

तवानेन चरित्रेण चित्रीयितमनाश्चिरम् ।

वृत्तान्तमेकमाख्यामि कुमार शृणु सांप्रतम् ॥ २२४ ॥

कालिन्दीकूलपालीषु विहरन्नहमेकदा ।

अशोकानोकहतले विश्रामाय समागमम् ॥ २२५ ॥

तदा च जातां केनापि तत्र निस्त्रिंशचेतसा ।

सश्रीकामुत्थितामेकामद्राक्षं मञ्जुबालिकाम् ॥ २२६ ॥

अपत्यमनपत्योऽहं स्पृहयालुरहर्निशम् ।

सुरूपां तामुपादातुं प्रवृत्तोऽस्मि सविस्मयः ॥ २२७ ॥

विजातिर्वा सुजातिर्वा काप्यसाविति वेत्ति कः ।

एवं विकल्प्य व्यावृत्य चलितोऽस्मि स्ववेश्मनि ॥ २२८ ॥

अत्रान्तरेऽन्तरिक्षान्तरुल्लास सरस्वती ।

अस्ति रत्नपुरे स्वस्तिधाम्नि रत्नाङ्गदो नृपः ॥ २२९ ॥

तस्य रत्नवती कुक्षिशुक्तिमुक्तेयमात्मजा ।

खेचरेणापहृत्यात्र विमुक्ता पितृवैरिणा ॥ २३० ॥

तामेतामतनुप्रेमा शान्तनुः परिणेष्यति ।

इति व्योमगिरा बालां ग्राहितस्तामहं तदा ॥ २३१ ॥

तनयामनपत्यायाः प्रियायास्तामुपानयम् ।

नामधेयं व्यधां चास्याः सत्यं सत्यवतीत्यहम् ॥ २३२ ॥

मम पत्या च यत्नेन वात्सल्यजलकुल्यया ।

केलिकाननवल्लीवदियं वृद्धिमनीयत ॥ २३३ ॥

त्रिलोकीतिलकीभूता प्रभूतगुणमन्दिरम् ।

सेयं सत्यवती पुत्री कृत्रिमा मम नौरसी ॥ २३४ ॥

पिता भवत्यपत्यानामीदृशां मादृशा कुतः ।

आस्पदं कल्पवह्न्या हि सुमेरुर्न पुनर्मरुः ॥ २३५ ॥

तदस्या दिव्यवाचैवं निर्णीतः शान्तनुः पतिः ।

वीक्षितुं पितृभक्तिं तु त्वदीयामित्यजल्पिषम् ॥ २३६ ॥

तदिदानीमुपादत्स्व मत्सुतां तातहेतवे ।

अतःपरं त्वमेवास्या विश्रामः सुखदुःखयोः ॥ २३७ ॥

इत्यालप्य कुमारस्य प्रसरत्पुलकाङ्कुरः ।

सुतां सत्यवतीं प्रीतामर्पयामास नौपतिः ॥ २३८ ॥

अलमम्ब्र विलम्बेन रथोऽयमधिरुह्यताम् ।

इति तां रथमारोप्य पुरं शान्तनवो ययौ ॥ २३९ ॥

नमश्चरेभ्यो निःशेषं वृत्तान्तं ज्ञानपूर्विणः ।

प्रसन्नस्य पितुर्नीत्वा स चक्रे तामुपायनम् ॥ २४० ॥

पितापि भीष्ममाश्लिष्य निर्भरस्तेहपूर्वकम् ।

आत्मैकवेद्यमानन्दममन्दं वरमन्वभूत् ॥ २४१ ॥

दृशा पीयूषवर्षिण्या श्रीविश्राममहीरुहम् ।

सिञ्चन्नुवाच गाङ्गेयमुत्सङ्गस्थापितं पिता ॥ २४२ ॥

शृण्वन्ति पितुरादेशं ये तेऽपि विरलाः सुताः ।

आदिष्टं ये तु कुर्वन्ति सन्ति ते यदि पञ्चषाः ॥ २४३ ॥

आत्मना यस्तु विज्ञाय करोति पितुरीप्सितम् ।

एक एव स मे सूनुर्जाह्नवीशुक्तिमौक्तिकम् ॥ २४४ ॥

ततः परं सहस्राणि वत्सराण्यायुरस्तु ते ।

एतस्य कुरुवंशस्य पताकाश्रियमाप्नुहि ॥ २४५ ॥

प्रमोदादेवमाशीर्भिरभिनन्द्य निजात्मजम् ।

नृपः सत्यवतीं सौम्ये मुहूर्ते पर्यणीयत ॥ २४६ ॥

ततः सत्यवतीं पत्नीं नवप्रेमां समीयुषः ।

भूपालस्य पुमर्थेषु कामः कामं प्रियोऽभवत् ॥ २४७ ॥

रतिपुत्रफला दारा इति नीतिवचस्तथा ।

सत्यापयन्त्या सुषुवे पुत्रश्चित्राङ्गदाभिधः ॥ २४८ ॥

तेजस्वितिलकः पादैराक्रमन्भूभृतां शिरः ।

योऽभवज्जातमात्रोऽपि बालार्क इव दुःसहः ॥ २४९ ॥

विचित्रवीर्यं इत्यासीत्सत्यवत्याः सुतोऽपरः ।

बभूव भूभृतो यस्माद्वंशः प्रांशुप्रसृत्वरः ॥ २५० ॥

तदा तयोः समग्रेषु हितकर्मसु जाग्रतः ।

प्रादुर्बभूव सौभ्रात्रं गङ्गासूनोरकृत्रिमम् ॥ २५१ ॥

सोऽग्रजन्मानुजन्मानौ कृत्वाङ्गतलतल्पगौ ।

उल्लापैः श्रौत्रपीयूषैः खेलयामास भूरिशः ॥ २५२ ॥

क्षत्रगोत्रोचितैस्तैस्तैरन्यबालविलक्षणैः ।

एतयोर्बाल्यचापल्यैः स तुतोष क्षणे क्षणे ॥ २५३ ॥

अथाल्पीयो विदित्वायुरग्रिमस्तत्त्वदृश्वनाम् ।

शुभध्यानेन तत्याज शान्तनुर्मानुषीं तनुम् ॥ २५४ ॥

विधिवद्विदधे भीष्मः पितुः स्वस्योर्ध्वदेहिकम् ।

इह च प्रेत्य च प्रीत्यै तादृशा हि सुताः पितुः ॥ २५५ ॥

सोऽथ चित्राङ्गदं राज्ये शिशुमेव न्यवीविशत् ।

न हि विस्मृतिमभ्येति प्रतिपन्नं महात्मनाम् ॥ २५६ ॥

स ग्रीष्मेणेव भीष्मेण तथोग्रं धाम लम्बितः ।

उदयन्नपि दुष्प्रेक्ष्यो यथाभूद्भानुमानिव ॥ २५७ ॥

अभूत्कश्चित्स भूपानां हृदि चित्राङ्गदोऽगदः ।
 नागदो नागदङ्कारः कोऽप्यासाद्य चिकित्सते ॥ २५८ ॥
 तेन नैक्षित भीष्मोऽपि संविभागी जये परः ।
 अतः स युद्धमेकाकी चक्रे सार्धं विरोधिभिः ॥ २५९ ॥
 स निर्मलकलासद्गच्छन्नान्भ्येत्य जग्रसे ।
 नीलाङ्गदेन संग्रामे शीतांशुरिव राहुणा ॥ २६० ॥
 शिरःशेषोऽपि चेद्वैरी तदा बाधेत राहुवत् ।
 उपानीयत भीष्मेण सोऽप्यतो नामशेषताम् ॥ २६१ ॥
 अथ राज्यं कनिष्ठाय गरिष्ठो जाह्नवीसुतः ।
 ददौ विचित्रवीर्याय बन्धवे बन्धुवत्सलः ॥ २६२ ॥
 तं भीष्मचापमाहात्म्यादपचक्रे न कश्चन ।
 यूथनाथान्तिके केन कलभः परिभूयते ॥ २६३ ॥
 चतसृष्वपि विद्यासु गन्ता विद्यासु कौशलम् ।
 चक्रे कनीयसो आतुर्भीष्मः सज्ये च धन्वनि ॥ २६४ ॥
 अनहंयुतयात्यन्तं भूम्ना वैनयिकेन च ।
 बबन्ध बान्धवस्नेहं भीष्मस्तस्मिन्विशेषतः ॥ २६५ ॥
 दाराणामनुरूपाणां आतुरुद्वाहहेतवे ।
 गवेषणाय स प्रैषीन्निजान्प्रति दिशं नरान् ॥ २६६ ॥
 मार्गदत्तदृशे तस्मै कदाचिद्धूलिधूसरः ।
 तेषामेकतमोऽभ्येत्य कथयामासिवानिति ॥ २६७ ॥
 देव श्रीकाशिराजोऽस्ति प्रकाशः काश्यपीतले ।
 यस्य मन्दाकिनी नित्यमनर्घ्या गृहदीर्घिका ॥ २६८ ॥
 अम्बिकाम्बालिकाम्बा च तिस्रस्तस्यासते सुताः ।
 विभान्ति पुरतो यासां तृणवन्निदिवस्त्रियः ॥ २६९ ॥
 तासां तातेन विश्रब्धं प्रारब्धोऽस्ति स्वयंवरः ।
 रचयांचक्रिरे मञ्चास्तत्र वै चित्रशालिनः ॥ २७० ॥

राजानो राजपुत्राश्च शतशः सन्त्युपस्थिताः ।
 आपतन्त्यधुना केचिदापतिष्यन्ति केचन ॥ २७१ ॥
 ततः कलाकलापेन रूपेण वयसापि च ।
 योग्या विचित्रवीर्यस्य सुतास्ताः काशिभूपतेः ॥ २७२ ॥
 गाङ्गेयस्तद्वचः श्रुत्वा तत्त्वदृष्टिरतर्कयत् ।
 किमहो काशिराजेन नानुजो मे निमन्त्रितः ॥ २७३ ॥
 न गन्तव्यमनाहूतैर्महीपालैः स्वयंवरे ।
 अतो गत्वाहमेकैकः करिष्ये सर्वमीप्सितम् ॥ २७४ ॥
 एवं विमृश्य गाङ्गेयो रथेन प्रस्थितो द्रुतम् ।
 जवनैर्वाजिभिर्वेगादगमच्च स्वयंवरे ॥ २७५ ॥
 तत्र सिंहासनासीनानुच्चैर्मञ्जेषु भूपतीन् ।
 सोऽपश्यद्भासुराकल्पान्विमानेष्वमरानिव ॥ २७६ ॥
 उरोलोलन्मनोहारिहारास्तिस्रोऽपि बालिकाः ।
 दृष्ट्वा विचित्रवीर्यार्थे स हर्तुमकरोन्मनः ॥ २७७ ॥
 प्रत्येकमात्मनः कन्यालाभं संभाव्य भूपतीन् ।
 तास्तान्विवृण्वतो भावान्हसति स्म स मानसे ॥ २७८ ॥
 अथ तासां पुरो धात्र्या कीर्त्यमानेषु राजसु ।
 रथात्ताक्षर्य इवोत्फालः स रङ्गाङ्गणमाविशत् ॥ २७९ ॥
 स तं स्वयंवरं राजनक्रचक्रसमाकुलम् ।
 बाढं विलोडयामास पयोधिमिव लीलया ॥ २८० ॥
 आच्छिद्य कन्यारत्नानि सर्वेषामेव पश्यताम् ।
 रथमारोपयामास भीष्मो भीष्मपराक्रमः ॥ २८१ ॥
 स्यन्दने भयनिस्पन्दा वेपमानवपुर्लताः ।
 सुताश्च काशिराजस्य स्निग्धमुग्धमभाषत ॥ २८२ ॥
 वत्साः किमपि मा मैष्ठ नानिष्टं वः करिष्यते ।
 भीष्मोऽस्मि शान्तनोः सूनुर्भवतीनां प्रियंकरः ॥ २८३ ॥

राजा विचित्रवीर्योऽस्ति जैत्रदोर्वीर्यदुर्जयः ।
 एते सर्वेऽपि यस्याग्रे गुणैर्बहुतृणं नृपाः ॥ २८४ ॥
 अनुभूय प्रियाभूय तस्य सरसमाकृतेः ।
 हस्तिनापुरसाम्राज्यं चिरं निविशताद्भुतम् ॥ २८५ ॥
 विनयावर्जितोऽत्यन्तं तस्याहं बन्धुरग्रजः ।
 तदर्थं रथमारुह्य युष्मानानेतुमागतः ॥ २८६ ॥
 तस्मिंस्ता निस्तरङ्गेण रागेणाक्रान्तचेतसः ।
 इदं गाङ्गेयवचनं तथेति प्रतिपेदिरे ॥ २८७ ॥
 प्रतिपत्तिचलन्मौलिनृत्यत्ताटङ्करश्मिभिः ।
 ताः स्फीतप्रीतयश्चक्रुस्तस्य नीराजनामिव ॥ २८८ ॥
 राज्ञां मनोरथैः सार्धं रथं भीष्मो न्यवर्तयत् ।
 कुर्वन्कुण्डलितं चापमुच्चैः स्वरमुवाच च ॥ २८९ ॥
 सर्वे शृणुत भो भूपाः प्रौढदोःस्थानशालिनः ।
 युष्माकं पश्यतां सैष भीष्मः कन्या हरत्यमूः ॥ २९० ॥
 ततो वः कोऽपि जागर्ति यदि दोर्दण्डचण्डिमा ।
 तदा कोऽप्यायुधं धत्तामयमूर्ध्वदमोऽस्म्यहम् ॥ २९१ ॥
 तदा क्षुब्धार्णवनिभो रङ्गक्षोभभवो ध्वनिः ।
 स कश्चिदासन्मन्येऽसौ विभिदे येन रोदसी ॥ २९२ ॥
 रभसोत्थास्नुभूपानां कृष्णाभिः सिचयाञ्चलैः ।
 भूगताभिर्मयं भूरि प्रसूतमसिधेनुभिः ॥ २९३ ॥
 पलायनकृतेऽवश्यं व्यवस्यन्तोऽपि कातराः ।
 संबाधकृतसंरोधात्प्रचेलुर्न पदात्पदम् ॥ २९४ ॥
 मुक्ताकलापमुक्तानां चूर्णेः कीर्णावनिर्बभौ ।
 अमेयगाङ्गेययशश्चन्दनेनेव चर्चिता ॥ २९५ ॥
 रत्नाङ्गदानामन्योन्यकोटिघट्टनसंभवः ।
 क्षोमाणि क्षोणिपालानामधाक्षीदाशुशुक्षणिः ॥ २९६ ॥

तदानीं तत्र केषांचिदभ्यस्तस्तेयकर्मणाम् ।

मूलोन्मूलनदौर्गत्यस्तुत्यः शान्तनवोऽभवत् ॥ २९७ ॥

वीक्ष्य भीष्मं भयक्षोभाच्छिरस्तः स्रस्तबन्धनः ।

केनापि राजपुत्रेण किरीटो नोपलक्षितः ॥ २९८ ॥

नृपपञ्चाननाः केचिल्लीलालसचेतसः ।

असिमुष्टिमवष्टभ्य यथास्थितमवस्थिताः ॥ २९९ ॥

अथ शौण्डीरदोर्दण्डाः केऽपि संभूय भूमिपाः ।

सद्यः संवर्मयामासुरसिवीरा हि काश्यपी ॥ ३०० ॥

पुलकोद्भेदमेदस्त्रिवपुषां पौरुषस्पृशाम् ।

तेषां वर्मत्रुटत्संधियुद्धसङ्घं व्यधाद्दृढम् ॥ ३०१ ॥

काशिराजपुरोगैस्तैर्भृशं सर्वाङ्गवर्मितैः ।

विपक्षक्षितिपैरेत्य भीष्मो भीष्ममभाष्यत ॥ ३०२ ॥

हंहो क्षत्रकुलोत्तंस किमक्षत्रं वितन्यते ।

अयं स्वयंवरध्वंसो महांस्ते हेतुरंहसाम् ॥ ३०३ ॥

श्रियः स्त्रियो वा माभूवन्नाहूता दुर्नयेन याः ।

विपदागर्तवर्ते यत्पातयन्त्येव ताः पतिम् ॥ ३०४ ॥

तत्प्रतीच्छ शरैस्तीक्ष्णैः पापस्यास्य व्यपोहकम् ।

गुरुस्तवास्मदिष्वासः प्रायश्चित्तं प्रदास्यति ॥ ३०५ ॥

अथाभाषत गम्भीरधीरः शान्तनुनन्दनः ।

भो भूमिपालाः सुष्टूक्तं युष्माभिर्न्यायनिष्ठुरैः ॥ ३०६ ॥

परमुर्वी च कन्या च सर्वसाधारणी भवेत् ।

गृह्णातु स हि यस्यास्ति विक्रमो निपुणः पुनः ॥ ३०७ ॥

नैवास्ति विक्रमो यस्य स हास्यः स्पृहयन्नपि ।

दरिद्र इव रत्नानि विविधानि धनं विना ॥ ३०८ ॥

विक्रमेण धनेनैव विना यत्तस्करा इव ।

कन्यारत्नानि गृहीथ तद्यूयमपराधिनः ॥ ३०९ ॥

आगस्विनां च दण्डाय कोदण्डो मम पण्डितः ।
 इत्युक्त्वा स क्षुरप्रेण तेषां केतूनपातयत् ॥ ३१० ॥
 अथ तेऽपि रथश्रेणिप्रारब्धपरिमण्डलाः ।
 मध्येकृत्य शितैर्भीष्मं पन्निभिः पर्यताडयन् ॥ ३११ ॥
 अभ्यापतन्तो युगपन्निपीततपनातपाः ।
 तस्य ते विशिखाश्छायां तेनिरे नापनिन्वियरे ॥ ३१२ ॥
 वीरमन्यतया दृप्तानन्यनिन्दापटीयसः ।
 स तानवज्ञया पश्यन्मृगारातिर्मृगानिव ॥ ३१३ ॥
 प्रतिक्षिपन्तः स्वच्छन्दमायुधान्युद्धतानि ते ।
 जैत्रस्थामानमात्मानं मेनिरे जितकाशिनम् ॥ ३१४ ॥
 इत्थं प्रगल्भमानेषु ससंरम्भेषु तेष्वथ ।
 खिन्ना नरेन्द्रनन्दन्यः स्वं निनिन्दुर्मुहुर्मुहुः ॥ ३१५ ॥
 धिगस्मान्मन्दभाग्यानां धुरि वर्तामहे वयम् ।
 इतो अष्टास्ततो अष्टा भविताः सोऽधुना ध्रुवम् ॥ ३१६ ॥
 कैते नृपाः परोलक्षाः क्व वायं दोर्द्ध्वितीयकः ।
 तदिदानीं विपन्नेऽस्मिन्विपन्नं नो मनोरथैः ॥ ३१७ ॥
 इत्थं ताः कुमुखीर्वीक्ष्य भीष्मस्तत्कर्म निर्ममे ।
 मूर्धानं धूनयद्भिर्यन्त्रिदशैर्ददृशे दिवि ॥ ३१८ ॥
 निशितौ सर्वतो मुष्ट्या तान्प्रत्येकं व्रणाङ्कितान् ।
 शैरैश्चकार सुश्लोकां स्वप्रशस्तिं लिखन्निव ॥ ३१९ ॥
 यावद्विपक्षमक्षेपं लघुहस्तः क्षिपन्निषून् ।
 वीक्षांचक्रे शतैरेकोऽप्यसंख्यैरात्मसंख्यया ॥ ३२० ॥
 भीष्मग्रीष्मरवेः क्षिप्तमार्गणैः किरणैरिव ।
 काप्यल्पा अपि नैक्षन्त क्षत्रनक्षत्रजातयः ॥ ३२१ ॥
 राजैकः काशिराजस्तु विच्छायवपुरञ्जसा ।
 रणव्योमैकदेशस्थः स्तोकस्तोकं विलोकितः ॥ ३२२ ॥

हृष्यन्मनोभिः कन्याभिर्मुक्तामिव विलक्षताम् ।

जाह्नवीसूनुरह्वाय तदानीं प्रत्यपद्यत ॥ ३२३ ॥

उपेत्य प्रीणयामास स तथा काशिभूपतिम् ।

यथा विचित्रवीर्याय स्वयं प्रादादसौ सुताः ॥ ३२४ ॥

स प्रीतिस्फारनेत्राभिस्ताभिर्बालाभिरन्वितः ।

हस्तिनापुरमारब्धमहोत्सवमुपाययौ ॥ ३२५ ॥

स वैवाहिकमाङ्गल्यैस्तिस्त्रस्ताः काशिनन्दिनीः ।

आत्रा विचित्रवीर्येण प्रमोदादुदवाहयत् ॥ ३२६ ॥

ताः प्राप्य नृपतिः प्रेमरसैककनकालुकाः ।

सिञ्चन्पञ्चापि विषयान्सिषेवे सोऽतिशाद्वलान् ॥ ३२७ ॥

इषून्पञ्चापि पञ्चेषुः प्रक्षिपन्नपि लक्षशः ।

प्रेयसीनामसौ मान्य इति तस्य प्रियोऽभवत् ॥ ३२८ ॥

कामो नासक्तिसेव्योऽपि तेनादृश्यत गौरवात् ।

प्रायेण यौवनान्धानां सुलभो हि विपर्ययः ॥ ३२९ ॥

ततो विचित्रवीर्यस्य संप्राप्तावसरः स्मरः ।

धर्मार्थौ जग्रसे राहुः सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ३३० ॥

स प्रेयसीनां तिसृणां यश्चतुर्थः सदा भवेत् ।

तल्लोके लोकपालानां भवति स्म न पञ्चमः ॥ ३३१ ॥

कामासक्तस्य तस्येत्थं प्रावर्तत बलक्षयः ।

अनङ्गेऽतिप्रसङ्गो हि विरङ्गायैव केवलम् ॥ ३३२ ॥

क्षीयमाणबलं ज्ञात्वा गाङ्गेयस्तमवोचत ।

असौ स्वच्छस्त्वयि स्वच्छे वत्स त्रासो मणेरिव ॥ ३३३ ॥

पीनवर्मितसर्वाङ्गान्कथं शत्रून्विजेष्यसि ।

अनङ्गेनापि कल्याणं यस्त्वमेवमजीयथाः ॥ ३३४ ॥

धर्मार्थावैव न परं कामासक्तस्य नश्यतः ।

मूलं सर्वपुमर्थानां वपुरप्यपचीयते ॥ ३३५ ॥

दुःसहाः पुष्पबाणस्य बाणाः पुष्पमया अपि ।
 यत्तेऽभूवंस्ततः प्रौढान्सोढासि कथमायसान् ॥ ३३६ ॥
 व्यधीयत तवैताभिरबलाभिर्वलक्षयः ।
 बलवद्भिस्तु रुद्धस्य न जाने किं भविष्यति ॥ ३३७ ॥
 कुरङ्गाक्षीषु नात्यन्तः प्रसङ्गः संगतः सताम् ।
 अत्यासन्नाभिरेताभिर्दूरे स्युर्गुरवो गुणाः ॥ ३३८ ॥
 भीष्मो विचित्रवीर्याय शिक्षामेवं प्रयच्छति ।
 तत्र पुत्रानुशिष्टार्थमाययौ सत्यवत्यपि ॥ ३३९ ॥
 साप्यभाषिष्ट तनयं बाष्पाविलविलोचना ।
 अकस्मादेव मे वत्स किं च नात्सि मनोरथान् ॥ ३४० ॥
 मुखं स्नुषाणामुद्धीक्ष्य मुदमासादयं पराम् ।
 इदानीमस्मि सोत्कण्ठा तवापत्यविलोकने ॥ ३४१ ॥
 सा नु सांप्रतमेतेन त्वद्दौर्वल्येन दुर्वला ।
 सहोदयव्यया पुत्रैः सवित्रीणां मनोरथाः ॥ ३४२ ॥
 सर्वासां क्षत्रियस्त्रीणां परं वीरप्रसूरहम् ।
 इमं वत्स ममोत्सेकं लीलयैव त्वमच्छिदः ॥ ३४३ ॥
 कुरुवंशकुलस्त्रीणां पुत्रिणीनामहं त्वया ।
 धुरि संस्थापिता वत्स त्वयैवोत्थापिताधुना ॥ ३४४ ॥
 तत्स्वगोत्रोचिताचारव्यभिचारं समाचर ।
 अस्मिंस्त्वत्पूर्वजो ब्रूहि पथि कः पथिकोऽभवत् ॥ ३४५ ॥
 तदा युक्तस्तव ज्यायान्वन्धुर्धत्ते मुदं यथा ।
 यथा सिद्धेन्ममेच्छा च प्रवर्तेथास्तथानिशम् ॥ ३४६ ॥
 अनुशिष्टिमिति श्रुत्वा आतुर्मातुश्च सादरम् ।
 विचित्रवीर्यः स्वं कर्म स्मृत्वा दूरमलज्जत ॥ ३४७ ॥
 अदीपिष्ट तदादिष्टं निर्मले तस्य चेतसि ।
 अर्पितं दर्पणे भानोर्भृशमुज्जृम्भते महः ॥ ३४८ ॥

शिक्षामादाय तां मूर्धा प्राञ्जलिस्तौ विसृज्य च ।

राजा धर्मार्थकामेषु समवृत्तिरजायत ॥ ३४९ ॥

आवभाराम्बिका गर्भमन्यदोदामदोहदम् ।

सुलभे सुतमुदीतप्रभापूतमसूत च ॥ ३५० ॥

भीष्मेण सत्यवत्या च महोत्सवपुरःसरम् ।

धृतराष्ट्र इति श्लाघ्यं तस्य नाम विनिर्ममे ॥ ३५१ ॥

स दधौ जनुषान्धत्वं केनापि प्राच्यकर्मणा ।

स नास्ति प्राङ्निबद्धे हि यो रुणद्धि शुभाशुभे ॥ ३५२ ॥

अम्बालिकापि तनयं तस्यानुजमजीजनत् ।

आजन्म पाण्डुरोगत्वाद्यः पाण्डुरिति पप्रथे ॥ ३५३ ॥

गुणाम्बुनिधिरम्बायास्तनूजः समजायत ।

यं चक्रुर्गुरवः सर्वविदुरं विदुराभिधम् ॥ ३५४ ॥

अथ तेषु कुरोर्वैशं जन्मनालंकरिष्णुषु ।

शुभैरुज्जृम्भितं भावैः प्रलीनमशुभैः पुनः ॥ ३५५ ॥

सूचकश्चरटश्चौरः कृपणः पारदारिकः ।

एते शब्दास्तदा प्रापुरभिधेयेन बन्ध्यताम् ॥ ३५६ ॥

लोभे सर्वत्र साम्राज्यमेकच्छत्रं नयेस्तदा ।

निरन्वयविनाशेन व्यनश्यदुर्नयः पुनः ॥ ३५७ ॥

तदा नाधिर्न च व्याधिर्बाधते स जनं क्वचित् ।

न दुर्बलो बलिष्ठेन कश्चनाप्यभ्यभूयत ॥ ३५८ ॥

नावृष्टिर्नातिवृष्टिश्च तदा प्रादुरभूद्भुवि ।

इति प्रीतिरघाताय नान्याप्यासीत्कुटुम्बिनाम् ॥ ३५९ ॥

पुष्यन्ति स्म फलन्ति स्म कालेऽवश्यं महीरुहः ।

पुष्यन्ति स्म रसोत्कर्षं पुष्पेषु च फलेषु च ॥ ३६० ॥

अनुभावात्कुमाराणामित्यभूदुदयोद्भवः ।

भवेद्वाज्जनसातीतः प्रभावो हि महात्मनाम् ॥ ३६१ ॥

किंतु स्त्रीव्यसनेनातिमनोभीष्टेन सर्वदा ।

चिराय मिलितेनैव भूयोऽप्यालिङ्गितो नृपः ॥ ३६२ ॥

ततः क्षीणतनुः सोऽभूत्प्रियास्वासक्तमानसः ।

रामासु भृशमासक्तिः कारणं राजयक्ष्मणः ॥ ३६३ ॥

राजयक्ष्मपरीवारकासश्वासापनिद्रता ।

रुजोऽन्या अपि राजानमरुजन्ननु वासरम् ॥ ३६४ ॥

चित्रैर्विचित्रवीर्यस्तैरातङ्कैराकुलीकृतः ।

संचक्राम परं लोकं कामस्याहो दुरन्तता ॥ ३६५ ॥

तस्मिन्नस्तमिते सूनुभानौ सत्यवती तदा ।

शोकान्धकारवैधुर्यमधत्त द्यौरिवाधिकम् ॥ ३६६ ॥

विललाप च हा वत्स हा परिच्छदवत्सल ।

हा कौरवकुलोत्तंस हा गमः कामिमां दशाम् ॥ ३६७ ॥

इत्थं सा विलपन्त्येव मूर्च्छिता भूतलेऽपतत् ।

अस्तोकं शोकसंतापं तदा च न विवेद तम् ॥ ३६८ ॥

मूर्छाव्यपगमं प्राप्ता कथंचिच्चन्दनादिभिः ।

स्मृत्वा पुत्रगुणान्भूयो मुक्तकण्ठं रुरोद सा ॥ ३६९ ॥

अभ्युपेत्य तदाभ्यर्णमुरस्ताडनपूर्वकम् ।

रुदन्ति स्म गलद्वाष्पमम्बिकाप्रमुखाः स्नुषाः ॥ ३७० ॥

वयमेकपदाः स्वामिंस्त्वयास्तं समुपेयुषा ।

दुस्थामवस्थामानीता नलिन्य इव भानुना ॥ ३७१ ॥

क्रीडादिष्वपि न क्रीडामेकाक्री कृतवानसि ।

इदानीं तु विमुच्यास्मान्किमेको गतवानसि ॥ ३७२ ॥

विप्रयोगासहिष्णूनां त्वदुपास्तिसुखस्पृशाम् ।

कस्मादकस्मादस्माकमिदं वैमुख्यमागमः ॥ ३७३ ॥

निजमेनं प्रियावर्गं जानासि विरहासहम् ।

तदेहि देहि प्राणेश द्रुतं प्रतिवचोऽधुना ॥ ३७४ ॥

एवं विलापवैकल्यं प्राप्ताः संस्थाप्य तास्तदा ।

चकार तस्य गाङ्गेयो निवापप्रमुखाः क्रियाः ॥ ३७५ ॥

बाल्ये चापल्यललितैः कुमारणां मनोरमैः ।

स शोकं स्तोकतां निन्ये सत्यवत्याः कथंचन ॥ ३७६ ॥

तथाजनि कुमारणां बन्धुस्नेहः परस्परम् ।

यथैषां क्षणमप्यस्थादेको नैकतमं विना ॥ ३७७ ॥

बालेष्वपि कुमारेषु स्वर्गतेऽपि नराधिपे ।

भयान्द्गीष्मस्य राजानो सीमानं न ललङ्घिरे ॥ ३७८ ॥

तेषां शस्त्रे च शास्त्रे च भीष्म एवाभवद्गुरुः ।

अम्भोधराणामम्भोधिरेव कुक्षिभरिर्भवेत् ॥ ३७९ ॥

नृलोक इव लोकेषु तेषु त्रिष्वपि बन्धुषु ।

गोत्राधारतया पाण्डुर्मध्यमोऽपि वि(व्य)शिष्यत ॥ ३८० ॥

कनिष्ठं धृतराष्ट्रस्तं गुणज्येष्ठममन्यत ।

लघीयानपि जायेत गुणैर्लोको गुणैर्गुरुः ॥ ३८१ ॥

धृतराष्ट्रमभाषिष्ट भीष्मो मधुरया गिरा ।

वत्स राज्यमिदानीं त्वां ज्यायांसमुपतिष्ठताम् ॥ ३८२ ॥

स जगाद न योग्योऽस्मि राज्यस्याहं ध्रुवं ततः ।

पाण्डुमभ्येति राज्यश्रीर्दिनश्रीरिव भास्करम् ॥ ३८३ ॥

असौ त्रयाणामस्माकं योग्यो राज्यधुरंधरः ।

उक्तो मुक्ताकलापेऽपि मध्यस्थो नायको परम् ॥ ३८४ ॥

गुणश्रेणिसुधासिन्धुबन्धोरुज्जागरौजसः ।

अहं तु नित्यमेतस्य दास्यायैव कृतस्पृहः ॥ ३८५ ॥

इति निर्वन्धतस्तस्य सुमुहूर्ते महोत्सवात् ।

राज्याभिषेकमाधत्त पाण्डोर्भीष्मः प्रमोदतः ॥ ३८६ ॥

कीर्तिज्योत्स्नाभरव्यासरोदसीकन्दरोदरे ।

तत्रोदिते नवे राज्ञि भृशं सुमुदिरे प्रजाः ॥ ३८७ ॥

भीष्मे च धृतराष्ट्रे च धृतराज्यधुरे सति ।

न विदामास साम्राज्यचिन्ताभारकृमं नृपः ॥ ३८८ ॥

दुष्टनिग्रहनिःशूकजागरूकभुजद्वयः ।

पाण्डुः प्रचण्डदोर्दण्डान्वशीचक्रे विशांपतीन् ॥ ३८९ ॥

कन्दर्पकामिनीरूपदर्पसर्पस्य जाङ्गुली ।

गान्धारीप्रभृतिरष्टावुपादायादसोदराः(?) ॥ ३९० ॥

सुवलक्ष्मापतेः सूनुर्गान्धारपतिरन्यदा ।

शकुनिभीष्ममभ्येत्य वद्धाञ्जलिरभाषत ॥ ३९१ ॥ (युग्मम्)

कुलदेव्योपदिष्टाय विशिष्टक्रमशालिने ।

तिष्ठन्ते धृतराष्ट्राय स्वसारो मे पतिंवराः ॥ ३९२ ॥

अम्बिकासूनुना नूनमनूनगुणधारिणा ।

एतास्तदार्य सोत्साहं विवाहयितुमर्हसि ॥ ३९३ ॥

इत्थमभ्यर्थितस्तेन स्वहि जह्नुसुतासुतः ।

एतासां पतिमष्टानां धृतराष्ट्रमतिष्ठिपत् ॥ ३९४ ॥

अनुरूपगुणग्रामा पाण्डोरुड्ढामरौजसः ।

का कलत्रं भवित्रीति चिन्ताभूद्भीष्मचेतसि ॥ ३९५ ॥

भीष्मः पाण्डुयुतो जातु पान्थं राजपथे क्वचित् ।

चित्रं चित्रपटव्यग्रकराग्रं कंचिदैक्षत ॥ ३९६ ॥

नारीरूपं पटे तत्र दृष्ट्वा पाण्डुरचिन्तयत् ।

एतस्यामेव पर्याप्तं सौन्दर्यकथया ध्रुवम् ॥ ३९७ ॥

नक्षेष्ठा रूपरेखा स्यान्मानुषीषु पुरंध्रिषु ।

तदियं किं रतिः किंवा कमला किमु रोहिणी ॥ ३९८ ॥

एतस्याः कोमलाकारावद्भी पङ्केरुहे ध्रुवम् ।

अङ्गुल्यो यत्र पत्रन्ति सौन्दर्यं मकरन्दति ॥ ३९९ ॥

जङ्घाकाण्डे किलैतस्या नाले पादसरोजयोः ।

रम्भास्तम्भायितं चाभ्यामूरुभ्यां यौवनोत्सवे ॥ ४०० ॥

नितम्बस्थलमेतस्या जैत्रभूमिर्मनोभुवः ।

यः सदैवात्र वास्तव्यः शास्ति विश्वत्रयीमसौ ॥ ४०१ ॥

बलिष्ठ एव मध्योऽस्याः कृशोदर्याः कृशोऽपि हि ।

यो बलित्रितयाक्रान्तोऽप्यधिकं पुष्यति श्रियम् ॥ ४०२ ॥

अपूर्वं निर्वृतिस्थानमेतस्याः स्तनमण्डलम् ।

मुक्ता व्यक्ता विलोक्यन्ते यत्र हारिणि भासुराः ॥ ४०३ ॥

एतस्याः सरलाकारो रोमराजिर्विराजते ।

कन्दर्पदन्तिनो विभ्रत्यालानस्तम्भविभ्रमम् ॥ ४०४ ॥

यदस्या वदने पश्ये पार्वणेन्दोर्विलोकनम् ।

गुञ्जापुञ्जेन सार्धं तत्तपनीयस्य तोलनम् ॥ ४०५ ॥

अस्याः सुकेश्याः कबरीभारः केनोपमीयते ।

समालम्बितरोलम्बैः सुस्निग्धो यस्य कालिमा ॥ ४०६ ॥

इत्येवं चिन्तयत्येव स्मेरवक्राम्बुजे नृपे ।

सौधमानीय गाङ्गेयः पृच्छति स्म तमध्वगम् ॥ ४०७ ॥

भद्र प्रबुद्धराजीवमुखी केयमलिख्यत ।

इह चित्रपटे नारी दिव्यनारीविजित्वरी ॥ ४०८ ॥

पान्थः पुरस्तादस्तोकविस्मयस्मेरचेतसे ।

अथासौ मूलतस्तस्मै तं वृत्तान्तमचीकथत् ॥ ४०९ ॥

मथुरेत्यस्ति वास्तव्यैः श्रीमद्भिर्भूषिता पुरी ।

आलिङ्गतीव कालिन्दी या मुदा वीचिबाहुभिः ॥ ४१० ॥

तेजोधाम यदुर्नाम तस्यामासीन्नरेश्वरः ।

यतोऽभूद्भुवनोत्तंसो वंशो यादवभूभुजाम् ॥ ४११ ॥

प्रतापी तनुजस्तस्य शूरः शूरसमोऽभवत् ।

लीनं यत्रोदिते शत्रुकौशिकैर्गिरिकन्दरे ॥ ४१२ ॥

तस्य शौरिः सुवीरश्च द्वावभूतां तनूद्भवौ ।

कविवद्वैरपि भ्रान्तं भुवि स्वैरं ययोर्गुणैः ॥ ४१३ ॥

राज्यं च यौवराज्यं च तयोर्दत्त्वा यथाक्रमम् ।
 ययौ तपस्यामध्यास्य दिवं सूरनराधिपः ॥ ४१४ ॥
 रामलक्ष्मणयोः साम्यं तैस्तैस्तौ भेजतुर्गुणैः ।
 ताभ्यां परमरातिभ्यो वनक्लेशः समर्पितः ॥ ४१५ ॥
 दत्त्वा शौरिः सुवीराय राज्यमुज्जृम्भवैभवम् ।
 स्वयं कुशार्तदेशेषु विजहार यदृच्छया ॥ ४१६ ॥
 स तेषु वासवस्पर्धिशौर्यः शौर्यपुरं व्यधात् ।
 श्रीपतीन्विभ्रता भूरीज्जिग्ये येनामरावती ॥ ४१७ ॥
 अन्धकवृष्णिप्रमुखास्तत्र शौरेस्तनूरुहः ।
 वभूवुर्बहवो बाहुस्थामसंस्थापितश्रियः ॥ ४१८ ॥
 शौरिर्वितीर्य साम्राज्यं सुतायान्धकवृष्णये ।
 प्रतिगृह्य परित्रज्यां शिवश्रियमशिश्रियत् ॥ ४१९ ॥
 संजज्ञिरे सुवीरस्य भोजवृष्ण्यादयः सुताः ।
 अम्लायन्यत्प्रतापेन शत्रुस्त्रीपन्नवल्लयः ॥ ४२० ॥
 सुवीरो माथुरं दत्त्वा साम्राज्यं भोजवृष्णये ।
 सौवीराख्यं पुरं कीर्तिसिन्धु सिन्धुषु निर्ममे ॥ ४२१ ॥
 विहरन्नन्वहं तत्र वाप्यां वाप्यां वने वने ।
 पुण्यप्रागल्भ्यलभ्यानि स सुखानि न्यसेवत ॥ ४२२ ॥
 भुञ्जतो मथुराराज्यं भोजवृष्णेर्महौजसः ।
 उग्रसेनोऽसिसेनानामन्तकृत्तनयोऽभवत् ॥ ४२३ ॥
 आसीदन्धकवृष्णेश्च सुभद्रेति सधर्मिणी ।
 निष्ठा यत्र सदाचारतारतम्यमुपाययौ ॥ ४२४ ॥
 दिशां नाथा इव प्रौढा दशाभूवन्सुतास्तयोः ।
 येषु नीतिनिवासेषु नाभवत्कोऽपि गोत्रहा ॥ ४२५ ॥
 समुद्रविजयः पूर्वमक्षोभ्यस्तदनन्तरम् ।
 स्तिमितः सागरश्चैव हिमवानचलस्ततः ॥ ४२६ ॥

धरणः पूरणस्तस्मादभिचन्द्राभिधोऽपि च ।

वसुदेवश्च दाशार्हो दशाप्येते प्रकीर्तिताः ॥४२७॥ (युग्मम्)

तेषामुपरि पुत्राणां सुभद्रां सुषुवे सुताम् ।

परमां मुदमध्यास्त यज्जन्मनि निजं मनः ॥ ४२८ ॥

यज्जन्मलग्नमालोक्य ज्ञानिनोऽकथयन्निदम् ।

यद्भवित्री सवित्रीयं सम्राजामङ्गजन्मनाम् ॥ ४२९ ॥

जनानां प्रेषितं दुःखैः सुखैरुन्मुषितं पुनः ।

किं न जन्मोत्सवे तस्याः शुभोदकमभूद्भुवि ॥ ४३० ॥

पुत्रजन्ममहेभ्योऽपि विशिष्टोऽन्धकटृष्णिना ।

तस्या जन्मोत्सवश्चक्रे प्रीतिरत्र प्रयोजिका ॥ ४३१ ॥

कल्याणपुषि पौषेऽह्नि दीनोद्धरणपूर्वकम् ।

प्रीत्या पितृभ्यामेतस्या नाम कुन्तीति निर्ममे ॥ ४३२ ॥

सा बभूव शिशुत्वेऽपि कामं पृथुमनोरथा ।

पृथेति प्रथितामाख्या.....मभजत्ततः ॥ ४३३ ॥

प्रापत्प्रसर्पत्कन्दर्पं सा क्रमान्नवयौवनम् ।

यत्र पित्रोर्वरस्यार्थे चिन्ता जागर्ति चेतसि ॥ ४३४ ॥

अस्याः स्वच्छन्दमुत्सङ्गखेलिन्यामन्यदा नृपः ।

ज्येष्ठं समुद्रविजयं व्याजहार तनूरुहम् ॥ ४३५ ॥

एतस्या मर्म वत्सायाः को नाम भविता वरः ।

इति मे वत्स महतीं चिन्तामुच्छेत्तुमहेसि ॥ ४३६ ॥

सोऽप्यभाषिष्ट यद्येवं प्रेप्यतां कोऽपि पूरुषः ।

देव देशेष्वशेषेषु वरवीक्षाविचक्षणः ॥ ४३७ ॥

यथा स प्रतिभाप्रौढोऽभिरूपो रूपशालिनम् ।

सुशर्मं सदृशं शुद्धान्वयमन्वेषते वरम् ॥ ४३८ ॥

स्वयंवरे तु दोषोऽयं यदेकस्मिन्वरे वृते ।

ईर्ष्याया कलहायन्ते नितान्तमपरे नृपाः ॥ ४३९ ॥

इति ज्येष्ठात्मजगिरा मामाहूय महीपतिः ।

आदिशत्सर्वदेशेषु यथा कोरक गम्यताम् ॥ ४४० ॥

वरः कश्चिद्वरेण्यश्रीर्यस्तुभ्यमवभासते ।

उपागत्य तमस्माकं वेगेनैव निवेदय ॥ ४४१ ॥

भूपालो दुहितुस्तस्या रूपं चित्रपटे ततः ।

लेशेनालिख्य देशेषु क्रमाद्भ्राम्यन्निहागमम् ॥ ४४२ ॥

असौ रूपेण कन्दर्पदर्पहा पाण्डुभूपतिः ।

मया दृष्टश्च हृष्टश्च जातोऽसीप्सितलाभतः ॥ ४४३ ॥

आर्यं शौर्यपुरेशस्य सुता तत्पाण्डुभूभुजा ।

युज्यतामनुरूपेण द्विरेफेणेव मालती ॥ ४४४ ॥

किं च काञ्चनवर्णास्याः कनिष्ठास्ति सहोदरा ।

नाम्ना माद्रीति रूपेण यस्याः श्रीरेव सोदरा ॥ ४४५ ॥

विख्यातो दमघोषाख्यस्तां वृणीते स्म चेदिपः ।

ज्यायस्यां किंत्वनूढायामियं नोद्वाहमर्हति ॥ ४४६ ॥

तदार्यं सर्वकार्येषु तिष्ठते त्वयि निर्णयः ।

एते सुखिन्यौ कन्ये स्तामास्तामन्यद्विकल्पना ॥ ४४७ ॥

इत्थं तेनार्थिता भीष्मस्तत्सर्वं प्रत्यपद्यत ।

स्वयं वाञ्छितमागच्छत्को निराकुरुते कृती ॥ ४४८ ॥

अथोत्पाद्य नवं रागं सा मृगाक्षी मनोमुवा ।

आश्लिष्यत पटात्तस्मात्पाण्डुश्चित्रपटे तदा ॥ ४४९ ॥

स मध्येमनसं कुन्तीमश्रान्तं धारयन्नपि ।

बहिरालोकयामास स्थाने स्थाने पुरःस्थिताम् ॥ ४५० ॥

कदा कुन्तीमुखाम्भोजे मन्त्रेन्रभ्रमरद्वयी ।

पाता लावण्यकिञ्जल्कमित्यासीदुत्सुको नृपः ॥ ४५१ ॥

पृष्ट्वा सत्यवतीं शौर्यपुरे कोरकसंयुतम् ।

कार्यस्थैर्याय भीष्मः स्वं प्रेषयामास पूरुषम् ॥ ४५२ ॥

अथ शौर्यपुरे गत्वा समेतस्तेन कोरकः ।

कुन्तीविभूषितोत्सङ्गमपश्यद्वादवेश्वरम् ॥ ४५३ ॥

व्यजिज्ञपच्च राजेन्द्र तवादेशाद्गतोऽस्म्यहम् ।

अध्वक्रमात्सदामत्तहास्तिके हस्तनापुरे ॥ ४५४ ॥

उत्फुल्लपुण्डरीकाक्षस्तत्र पाण्डुक्षितीश्वरः ।

अदृश्यत दृशामेकः पार्वणश्चन्द्रिकोदयः ॥ ४५५ ॥

नेत्रयोस्तत्र पुरत्ने गते विषयतां मया ।

अद्यापि रत्नगर्भेति भूरित्थं पर्यभाव्यत ॥ ४५६ ॥

तस्य पीनोन्नतावंसौ लीलाशैलौ नृपश्रियः ।

विशालं वीरलक्ष्म्याश्च तल्पकल्पमुरस्थलम् ॥ ४५७ ॥

प्रीणितार्थिजनस्तस्य पाणिः कल्पद्रुपल्लवः ।

विश्वत्राणकृते बाहोः कः पुरीपरिघः पुरः ॥ ४५८ ॥

पितृतुल्यः पितृव्योऽस्ति पाण्डोर्भोष्म इति श्रुतः ।

स चित्रपटवृत्तान्तं सर्वं वेत्ति स्म मन्मुखात् ॥ ४५९ ॥

चक्रवर्त्यतिवर्तीनि तदङ्गे लक्षणान्यपि ।

शक्रोऽपि स्पृहयत्येव यस्मै स शास्ति विक्रमः ॥ ४६० ॥

पात्रं कलाकलापस्य विश्वस्य नयनोत्सवः ।

असौ योग्यो वरः कुन्त्या रोहिण्या इव चन्द्रमाः ॥ ४६१ ॥

कुन्तीं वरीतुं तेनायं प्रहितो निजपूरुषः ।

देव संप्रति कर्तव्यमेतस्या दिशतु स्वयम् ॥ ४६२ ॥

संभाव्य भूमिपालस्तमौदासीन्यस्पृशा दृशा ।

प्रातरावेदयिष्याम इत्युक्त्वा व्यसृजत्तदा ॥ ४६३ ॥

उत्थितायां सभायां च कोरकः स्वं गृहं ययौ ।

प्रीता पाण्डुगुणैः कुन्ती कन्यान्तःपुरमाययौ ॥ ४६४ ॥

पाण्डोरवनिमार्तण्डस्यावदातान्गुणान्रहः ।

धात्र्या निवेदयांचक्रे कुन्तीसाकूतमानसा ॥ ४६५ ॥

पराक्रमेण रूपेण विनयेन नयेन च ।

असमः सैष मातस्ते जामाता प्रतिभाति मे ॥ ४६६ ॥

भाग्यान्याविर्भविष्यन्ति न जाने कीदृशानि मे ।

विघटन्ते हि कार्याणि प्रतिकूले विधातरि ॥ ४६७ ॥

अथादिष्टो विशां पत्या प्रातराकार्यं कोरकः ।

पाण्डवे पाण्डुरोगित्वान्न दातास्मि निजां सुताम् ॥ ४६८ ॥

कोरकेण नरेन्द्रोक्तं पुरुषाय न्यवेदयत् ।

तेनापि भीष्मपाण्डुभ्यां हस्तनापुरमीयुषा ॥ ४६९ ॥

एकान्ते तं नरं नीत्वा पाण्डुः पप्रच्छ सादरम् ।

ब्रूहि राजसुता भद्रं किं तु मय्यनुरज्यते ॥ ४७० ॥

सोऽशंसद्देव तां वेद्मि रागिणीमिङ्गितैस्त्वयि ।

तदा त्वां वर्णयामास कोरकः क्षितिपाग्रतः ॥ ४७१ ॥

भृशं रोमाञ्चितौ तस्याः कपोलफलकौ तदा ।

निमेषविमुखे जाते नेत्रे स्फारितपक्ष्मणी ॥ ४७२ ॥

सा श्रोत्रपुटमाधत्त निषिद्धविषयान्तरम् ।

सवेपथु वपुर्यष्टिमुवाह च मुहुर्मुहुः ॥ ४७३ ॥

मन्मथेनाथ पृथ्वीश पञ्चभिर्युगपच्छरैः ।

प्रहतः प्राप तं तापं येन नाप रतिः क्वचित् ॥ ४७४ ॥

क्षणं तस्थौ नृपः सौधे धारायन्त्रगृहे क्षणम् ।

क्षणं पल्लवपल्लव्यङ्गे कौसुमस्रस्तरे क्षणम् ॥ ४७५ ॥

जलार्द्रचन्दनं चन्द्रकर्पूराण्यपि भूपतेः ।

विलुम्पन्ति स्म संतापं न स्मरज्वरसंभवम् ॥ ४७६ ॥

अविन्दन्नरविन्दानामपि तल्पे रतिं क्वचित् ।

ययावुपवने पाण्डुः पुष्पाडम्बरबन्धुरे ॥ ४७७ ॥

कुन्तीविरहदाहार्तिप्रतीकारचिकीर्षया ।

तत्र प्रतिदुः विश्राम्यन्सोऽद्राक्षीत्खदिरद्रुमम् ॥ ४७८ ॥

तस्य स्तम्भं निरालम्बं कीलैः कीलितमायसैः ।
 एकं नरं निरुच्छ्वासं दुःखितं सममैक्षत ॥ ४७९ ॥
 सरसोदरमाकारं तस्यालोक्य क्षितीश्वरः ।
 आचकर्ष बलोत्कर्षाल्लीलया लोहकीलकान् ॥ ४८० ॥
 छिन्नद्रुपातमपतत्सोऽतिमूर्छाविसंस्थुलः ।
 भूपतिर्लम्भयामास चेतनां चन्दनैश्च तम् ॥ ४८१ ॥
 स पुमान्मुद्रिकान्यस्तमणिस्रपनवारिभिः ।
 सेचं सेचं व्रणश्रेणीं प्रगुणीकृतवान्स्वयम् ॥ ४८२ ॥
 अथोचे पृथिवीनाथः पृथुना प्रश्रयेण तम् ।
 ब्रूहि कोऽसि महाभाग कथं चेयं दशा तव ॥ ४८३ ॥
 स जगाद जगद्धन्धो वैताळ्यगिरिमण्डनम् ।
 अस्त्यानकास्ति(?) मत्पौरं पुरं हेमपुराभिधम् ॥ ४८४ ॥
 तस्य स्वामी विशालाक्षनामा विद्याधरोऽस्म्यहम् ।
 भ्रमन्स्वैरविहारेण महीमिह समागमम् ॥ ४८५ ॥
 वनस्यास्य श्रियं पश्यन्नुपेत्य रिपुभिश्छलात् ।
 बद्धोऽसि करिणीव्यग्रः करीव करिबन्धकैः ॥ ४८६ ॥
 यच्छन्प्राणानतुच्छेच्छं किं तन्मे यस्य नेशिषे ।
 तद्ब्रूह्यं जनः किं ते प्रियं कर्तुं प्रवर्तताम् ॥ ४८७ ॥
 अवदन्नृपतिभ्रातिः किं ममातः परं प्रियम् ।
 यस्त्वं विद्याधरेन्द्रत्वं कुशली पालयिष्यसि ॥ ४८८ ॥
 पुनरुचै विशालाक्षः सशल्य इव लक्ष्यसे ।
 भद्र त्वमपि तद्ब्रूहि पुरो मम मनीषितम् ॥ ४८९ ॥
 अथाकथयदुर्वीशः सर्वमाकूतमात्मनः ।
 आवेदिता हि सुहृदं फलन्त्येव मनोरथाः ॥ ४९० ॥
 ततः प्राह विशालाक्षो नृत्यत्प्रीतिमना नृपम् ।
 मम वंशक्रमायाता मुद्रिका गृह्यतामियम् ॥ ४९१ ॥

असौ तव चिन्मत्केशं(?)दाता सपदि कामितम् ।

देवतोपहितानां हि वस्तूनां महिमाद्भुतः ॥ ४९२ ॥

अदृश्यीकरणं वश्यीकरणं व्रणरोहणम् ।

विषनिग्रहणं चास्याः प्रथमः कुसुमोद्गमः ॥ ४९३ ॥

शतकृत्वश्च निर्णीतप्रभावेयमिति ब्रुवन् ।

पाण्डोस्तामर्पयामास बलाद्विद्याधरेश्वरः ॥ ४९४ ॥

इयं संक्रामतु प्रीतिरावयोः पुत्रसंततौ ।

स किं स्नेहो न यः पुंसां संतानमनुधावति ॥ ४९५ ॥

इत्याख्याय विशालाक्षे स्वपुरीं समुपेयुषि ।

मुद्रिकां तां धरित्रीशः पर्यधत्त निजाङ्गुलौ ॥ ४९६ ॥

दृष्टप्रतिकृतिं कुन्तीं पाण्डुश्चित्ते चकार च ।

तदात्मानमपश्यच्च तत्र यत्रास्ति सा वने ॥ ४९७ ॥

तत्र तां निभृतं धाव्या समं विश्रम्भभाषिणीम् ।

अदृश्य एवं शुश्राव प्रजानामधिभूरिति ॥ ४९८ ॥

दूरं तयानया मातर्दुःस्थयावस्थया मम ।

कथंचिद्विवसो यातः कथं यास्यति यामिनी ॥ ४९९ ॥

जलाद्र्या न यच्छुष्कं शुष्कमेभिश्च पङ्कजैः ।

मम निर्वर्ण्यतामेषा वपुःसंतापवर्णिका ॥ ५०० ॥

मुक्ता मुक्ताकलापस्य मुक्ताः संतापशान्तये ।

ध्यानास्फोटं स्फुटन्ति स्म पश्य मातर्ममोरसि ॥ ५०१ ॥

मृणालवलयैरेभिरेभिश्चन्दनचर्चनैः ।

अलं मातरलं मातः किमु स्वं क्लेशयिष्यसि ॥ ५०२ ॥

कोरकेण समाख्यातः स शीतद्युतिशीतलः ।

मातर्मयि कथंकारमग्नेरपि विशिष्यते ॥ ५०३ ॥

निर्मन्तुमपि मां बाणैर्वाधते कुसुमायुधः ।

तिरस्कृतोऽपि रूपेण न तं हन्ति मनागपि ॥ ५०४ ॥

स्मरस्तस्मिन्नपि शरैर्निशितैः प्रहरेद्यदि ।

सुभगः सुस्थितमन्यः स मां किं न स्मरेत्ततः ॥ ५०५ ॥

गण्डोपर्यपरो ह्येष विकटः पिटकोदयः ।

उन्निद्रश्चन्द्रिकावीचिरिन्दुर्यदयमुद्गतः ॥ ५०६ ॥

विपर्येति विपर्यस्तैर्भाग्यैर्भुवनमप्यदः ।

मम येनोत्सुकायन्ते चन्द्रस्यापि मरीचयः ॥ ५०७ ॥

हेतोः कुतोऽपि तातो मां न तस्मै दातुमीहते ।

हा हा मातर्निराशास्मि शरणं मृत्युरेव मे ॥ ५०८ ॥

ततस्तामभ्यधाद्धान्त्री वत्से मासोत्सुका भव ।

दुष्प्रापः प्राप्यते प्रेयान्कृशोदरि किमुत्सुकैः ॥ ५०९ ॥

उपायं चिन्तयिष्यामि कंचिदव्यभिचारिणम् ।

झटित्येव यदाकृष्टं द्रष्टासि पुरतः प्रियम् ॥ ५१० ॥

इत्थमाश्वास्यमानापि यादवेन्द्रसुता यदा ।

भृशं लब्धात्मलाभेन संतापेनाभ्यभूयत ॥ ५११ ॥

तदा धात्री ययौ दूरं नवपल्लवहेतवे ।

त्वरन्ते भृशमाप्ता हि स्वजनव्यसनोदये ॥ ५१२ ॥

अथान्तश्चिन्तयामास यादवेश्वरनन्दिनी ।

दृष्ट्वा निरन्तरायोऽयं समयो मम मृत्यवे ॥ ५१३ ॥

विचिन्त्येति/दृष्ट्वा बद्धनीविः संयमितांशुका ।

अशोकपादपस्याधः सन्नद्धोद्धन्धनाय सा ॥ ५१४ ॥

इह संनिहिताः सर्वाः शृण्वन्तु वनदेवताः ।

जन्मान्तरेऽपि भूपालः पाण्डुरेवास्तु मे पतिः ॥ ५१५ ॥

अभिधायेति शाखायाः कण्ठे पाशं व्यधात्पृथा ।

अयं प्रायः प्रतीकारः स्त्रीणां हि व्यसनोदये ॥ ५१६ ॥ (युग्मम्)

पाशालम्बितमात्मानं सा स यावद्विमुञ्चति ।

असिधेनुकरस्तावद्धान्त्रीपतिरधावत ॥ ५१७ ॥

भीष्मं च धृतराष्ट्रं च पाण्डुं च विदुरं तथा ।
 दृष्ट्यामून्वर्धयामासुर्जनाः शुद्धान्तवासिनः ॥ २९ ॥
 अम्बालिकाभ्रिकाभ्रानां सत्यवत्याश्च सत्वरम् ।
 गत्वा दास्यः प्रसन्नास्याः पुत्रजन्म न्यवेदयन् ॥ ३० ॥
 जातमात्रे सुते तस्मिन्बालार्कसमतेजसि ।
 उच्चचार वियत्युच्चैरशरीरा सरस्वती ॥ ३१ ॥
 असौ सत्यवतां मुख्यः सतामश्रयः समग्रधीः ।
 शौण्डीर्यस्थैर्यगाम्भीर्यवसतिर्विनयी नयी ॥ ३२ ॥
 धर्मवद्धरतिर्भूपः सार्वभौमो भविष्यति ।
 वार्द्धके व्रतमादाय निर्वाणं च गमिष्यति ॥ ३३ ॥
 तत्समाकर्णनान्न स्युर्भीष्मादीनां मुदः कथम् ।
 अपरेषामपि तदा हर्षं नाख्यातुमीश्वरहे ॥ ३४ ॥
 स्वयमेव पुरे पौरैरुत्सवो निर्मितस्तदा ।
 आदेशस्तु विशांपत्युरभवत्सिद्धसाधनम् ॥ ३५ ॥
 निःशेषदिविषद्वर्गप्रमोदपिशुनास्तदा ।
 समाकर्ण्यत सानन्ददुन्दुभिध्वनयो दिवि ॥ ३६ ॥
 सुतस्य तस्य भीष्माद्यैः किञ्चिद्वीक्ष्याङ्गलक्षणैः ।
 युधिष्ठिर इति श्लाघ्यमन्वर्थं नाम निर्ममे ॥ ३७ ॥
 तपोधर्मैकनिष्ठायाः पृथाया जात इत्यसौ ।
 लेभे नाम्ना तपःसूनुर्धर्मसूनुरिति क्षितौ ॥ ३८ ॥
 तस्य पश्चादजातारिरिति त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
 तेन तेनावदातेन नामधेयमजायत ॥ ३९ ॥
 समाजग्मुर्महीपालैः प्रहितानि सहस्रशः ।
 प्राभृतानि सहस्राणि पाण्डोरात्मजजन्मनि ॥ ४० ॥
 उपायनमुपादाय कुन्त्याः पितृगृहादपि ।
 आययौ विकसद्रोमकोरकः कोरकस्तदा ॥ ४१ ॥

गौरवार्हविशेषेण तं पाण्डुपृथिवीपतिः ।

सत्कृत्य कृत्यनिष्णातः स्नेहसारमवार्तयत् ॥ ४२ ॥

महीतलमिलन्मौलिमाश्वास्य विहितानतिम् ।

कुन्ती नितान्तवात्सल्यात्पृच्छति स्मेति कोरकम् ॥ ४३ ॥

श्वश्रूभिः सकृदप्यस्मि न विसृष्टा पितुर्गृहे ।

तद्ब्रूहि कुशलं कच्चिद्वन्धुवर्गस्य मेऽधुना ॥ ४४ ॥

बन्धुसंतानवृद्ध्या च मामानन्दय संप्रति ।

इति पृष्टोऽभवद्भृष्टो व्याकरोति स्म कोरकः ॥ ४५ ॥

श्रूयतां देवि साम्राज्यं देवेनान्धकवृष्णिना ।

समुद्रविजये न्यस्य प्रव्रज्या स्वयमाददे ॥ ४६ ॥

भोजवृष्णेश्च तनयो मथुराराज्यमूर्जितम् ।

उग्रसेनः करोतीति प्रागपि ज्ञातवत्यसि ॥ ४७ ॥

ततःप्रभृति मे स्वामी समुद्रविजयोऽनुजान् ।

आत्मनोऽप्यधिकं पश्यन्नपात्सौर्यपुरं प्रजाः ॥ ४८ ॥

पूर्वोपार्जितसौभाग्यः स्वच्छन्दं व्यचरत्पुरे ।

वसुदेवकुमारस्तु रेमे बन्धुप्रसादतः ॥ ४९ ॥

अन्यदा वसुदेवस्य तत्रत्यः पुत्रमात्मनः ।

वणिक् सुभद्रं कंसाख्यमर्पयामास सेवकम् ॥ ५० ॥

तथा कलाभिस्तेनापि कुमारः पर्यचर्यत ।

समानमात्मनो मेने स यथा तमहर्निशम् ॥ ५१ ॥

अस्ति चात्र जरासंधो राजा राजगृहे पुरे ।

स्वैरं क्रीडति यस्याज्ञा त्रिखण्डक्षितिमण्डले ॥ ५२ ॥

विसृज्य दूतमेतेन भूमण्डलविडौजसा ।

अकस्मात्स्वामिनोऽस्माकमादिष्टमिदमन्यदा ॥ ५३ ॥

अस्ति निर्व्याजशौण्डीर्यसिंहः सिंहपुरे पुरे ।

नृपः सिंहरथो नाम स चाज्ञां नो न मन्यते ॥ ५४ ॥

जीवग्राहं गृहीत्वासुं वद्धा पाप्मानमानय ।

आनीते तव दास्यामि स्वां जीवयशसं गुताम् ॥ ५५ ॥

रुचिरं पुरमेकं च काञ्चनाञ्चितमन्दिरम् ।

ततो विसृज्य तं दृतं प्रतस्थेऽम्मत्प्रभुः स्वयम् ॥ ५६ ॥

युगम् ।

प्रणम्य वसुदेवोऽथ ज्येष्ठवन्धुं व्यजिज्ञपत् ।

किमिदं देव सिंहस्य चपेटोत्पाटनं मृगे ॥ ५७ ॥

सति मय्यपि भृत्ये च स्वयं कोऽयमुपक्रमः ।

अरुणे प्रगुणे ध्वान्तं न ह्यपाकुरुते रविः ॥ ५८ ॥

एवमावद्धनिर्वन्धं वान्धवं लघुमात्मवत् ।

वरूथिन्यामवस्थाप्य जयाय व्यसृजन्नृपः ॥ ५९ ॥

सोऽपि शौर्यावतंसेन कंसेन सह जग्मिवान् ।

वद्धा सिंहस्थं बन्धोर्दिनैरल्पैरुपानयत् ॥ ६० ॥

कृत्वा जयोत्सवं जातं मुद्रा राजगृहं नृपम् ।

क्रोष्टुकिः समभाषिष्ट ज्ञानी रहसि सानुजम् ॥ ६१ ॥

येयं जरासन्धसुता कर्मण्यत्र पणीकृता ।

क्षयकृलक्षणैरेषा पितृश्चशुरपक्षयोः ॥ ६२ ॥

इत्यूचिवांसं विद्वांसं तं विसृज्य प्रजेश्वरः ।

ऊचे कुमारमारम्भः शुभोदकोऽस्ति नैष नः ॥ ६३ ॥

ततो व्यज्ञपयद्राज्ञो वसुदेवः कृताञ्जलिः ।

सा स्यात्कन्या यथान्यस्य तथोपायोऽस्ति मे स्मृतः ॥ ६४ ॥

सावधानोऽधुना देवः श्रोतुमेतं प्रसीदतु ।

इतो युष्माकमादेशादस्मि सिंहपुरे गतः ॥ ६५ ॥

कन्दरादिव निर्गत्य सिंहः सिंहस्थः पुरात् ।

भटान्नस्त्रासयामास बलादन्तावलानिव ॥ ६६ ॥

ममाप्यत्यद्भुतैस्तैस्तैर्भुजविक्रमवैभवैः ।

तेन प्रादुरभाव्यन्त भाले घर्मजलोर्मयः ॥ ६७ ॥

प्रसादपात्रं पीनांसः कंसारख्यो मम सारथिः ।
 भङ्गुरं बलमालोक्य रथात्तूर्णमवातरत् ॥ ६८ ॥
 रथं सिंहरथस्यासौ जितशत्रुपराक्रमः ।
 भुजदम्भोलिना भूमृद्गर्वचौरमचूर्णयत् ॥ ६९ ॥
 मयूरबन्धनं बद्ध्वा ततः सिंहरथो रथी ।
 मन्मानसैकहंसेन कंसेनाक्षेपि मे पुरः ॥ ७० ॥
 ततो विषस्वसुस्तस्या दुहितुर्मगधेशितुः ।
 असौ सिंहरथानेता परिणेतस्तु संप्रति ॥ ७१ ॥
 उवाच श्रीसमुद्रोऽथ समुद्रविजयो वचः ।
 गतापायमुपायं मे मनोहरमुदाहर ॥ ७२ ॥
 परं पुरा वणिक्पुत्रस्त्वयासौ प्रतिपादितः ।
 तदस्मै वणिजे पुत्रीं जरासन्धो न दास्यति ॥ ७३ ॥
 इति जल्पत एवास्य कंसः सेवार्थमागमत् ।
 वसुदेवश्च तं राज्ञे कंसोऽसावित्यचीकथत् ॥ ७४ ॥
 तेजः साक्षादिव क्षात्रं तमूर्जस्विभुजार्गलम् ।
 प्रांशुमांसलमालोक्य नृपतिः पुनरभ्यधात् ॥ ७५ ॥
 इत्यद्भुतोऽयमाकारः सुलभो न वणिक्कुले ।
 ततोऽस्य पितरं पृष्ट्वा क्रियते कुलनिर्णयः ॥ ७६ ॥
 अथाहूय महीभर्त्रा पृष्टः शपथपूर्वकम् ।
 सुभद्रः सत्यमाचख्यौ सर्वं कंसस्य पश्यतः ॥ ७७ ॥
 यमुनायामनुस्रोतो वहन्तीमहमेकदा ।
 अपश्यं कांस्यमङ्गूषां प्रातः शौचार्थमीयिवान् ॥ ७८ ॥
 आदाय तामथोत्पाट्य पार्वणेन्दुसमाननम् ।
 उच्छृङ्खलप्रभाजालमिममालोक्यं सुतम् ॥ ७९ ॥
 उग्रसेनस्य नामाङ्गामेतां च मणिमुद्रिकाम् ।
 एतच्च पत्रमत्रेदं लिखितं वाच्यते यथा ॥ ८० ॥
 युग्मम् ।

उग्रसेनसधर्मिण्या धारिण्या गर्भकर्तृकः ।

अभवदोहदो भर्तृमांसभक्षणलक्षणः ॥ ८१ ॥

कथंचित्पूरिते तस्मिन्नमात्यैर्मतिशालिभिः ।

पौषे कृष्णचतुर्दश्यां विष्टौ सूनुरजायत ॥ ८२ ॥

तं दोहदानुभावेन निर्णयि जनकद्विषम् ।

विन्यस्य कांस्यपेटायासुद्घटाकारधारिणम् ॥ ८३ ॥

मातापि तदहं जातं मथुरातोऽथ धारिणि ।

पत्युः क्षेमाय चिक्षेप गम्भीरे यमुनाम्भसि ॥ ८४ ॥

युग्मम् ।

इति पत्रार्थतो देव ज्ञातोऽसावुग्रसेनजः ।

पुत्रस्नेहस्तथाप्यत्र तदा प्रादुरभून्मम ॥ ८५ ॥

अथानीय निजं गेहमस्योत्सवपुरःसरम् ।

कांस्यपेटोपलब्धत्वान्नाम कंस इति व्यधाम् ॥ ८६ ॥

असावपुष्पाद्वर्धिष्णुस्तेजः क्षत्रकुलोचितम् ।

ततः क्रीडन्बलादेप बालकैः कलहायते ॥ ८७ ॥

जनेभ्योऽहमुपालम्भं लेभे च प्रतिवासरम् ।

कुमारवसुदेवस्य ततोऽमुं सेवकं व्यधाम् ॥ ८८ ॥

ततो जगाद सानन्दं समुद्रविजयो नृपः ।

अस्मद्गोत्रादृते कस्य दृश्यते बलमीदृशम् ॥ ८९ ॥

इत्युक्त्वा सह कंसेन गत्वा राजगृहे च सः ।

चक्रे सिंहपुराधीशमुपदां मगधेगितुः ॥ ९० ॥

अस्यायमवदातस्य कंसः कर्तेति सादरम् ।

नृपो निवेदयामास मगधानां महीभुजे ॥ ९१ ॥

ततः प्रीत्या ददौ पुत्रीं कंसाय मगधेश्वरः ।

प्रतिपन्नं युगान्तेऽपि नान्यथा हि महात्मनाम् ॥ ९२ ॥

उग्रसेननृपद्वेषान्मथुरामेव सादरम् ।

कंसाय याचमानाय स दत्ते स्म प्रसादतः ॥ ९३ ॥

अथ सिंहरथोऽप्युच्चैरुत्खातः प्रतिरोपितः ।

नत्वा प्रसादयामास तं फलैः कलभो यथा ॥ ९४ ॥

जरासन्धेन सत्कृत्य विसृष्टाः स्वपुरं प्रति ।

जग्मुस्तिग्मेन वेगेन समुद्रविजयादयः ॥ ९५ ॥

सत्यसन्धजरासन्धसमर्पितबलो बली ।

कंसस्तु मथुरां गत्वा तातं निष्करुणोऽरुधत् ॥ ९६ ॥

सेनाभिरुग्रसेनोऽपि तेन सार्धमयुध्यत ।

अखिद्यत जयश्रीस्तु तयोर्युद्धे गतागतैः ॥ ९७ ॥

कथंचनापि निर्जित्य कंसः क्रूरशिरोमणिः ।

साक्षेपचेताश्चिक्षेप पितरं काष्ठपञ्जरे ॥ ९८ ॥

दृढं निगडबद्धोऽपि ज्ञाते तस्मिन्निजात्मजे ।

सुतेन विजितोऽस्मीति पिता तु मुदमावहत् ॥ ९९ ॥

सुभद्रवणिजं सौर्यपुरादानाय्य सोऽञ्जसा ।

कृतज्ञमानी संपूज्य पर्युपास्ते स्म तातवत् ॥ १०० ॥

इतश्च केलिशैलेषु प्रासादेषु वनेष्वपि ।

शौरिः शौर्यपुरेऽत्यन्तं विजहार यदृच्छया ॥ १०१ ॥

वसुदेवः सुनेत्राणां नेत्राणाममृताञ्जनम् ।

मनसस्तु सदा ध्येयो मन्त्रोऽभूच्चतुरक्षरः ॥ १०२ ॥

समुद्रविजयः पौरैरेत्य विज्ञापितोऽन्यदा ।

देव त्वयापि नाथेन वयमत्यन्तदुःखिताः ॥ १०३ ॥

कन्दर्पस्य सरूपेण रूपेणाक्षिसचेतसः ।

शौरिमेवानुधावन्ति त्यक्त्वा वेश्मानि नः स्त्रियः ॥ १०४ ॥

अनुगामुकतां शौरेस्तासु प्राप्तासु सर्वतः ।

कलत्रकर्तृका कापि शुश्रूषा नास्ति नः प्रभो ॥ १०५ ॥

अथ पृथ्वीपतिः प्रीत्या सान्त्वयित्वा विसृज्य तान् ।

वसुदेवं समाहूय रहस्येवं समादिशत् ॥ १०६ ॥

वत्स स्वच्छन्दचर्याभिरभूरत्यन्तदुर्बलः ।

कुरु सर्वकलाभ्यासं सौधमध्यस्थ एव तत् ॥ १०७ ॥

कुर्वन्नुर्वीपतेराज्ञामेवं राजानुजोऽन्यदा ।

एकामपश्यदायान्तीं दासीमन्तःपुरोदरात् ॥ १०८ ॥

विलेपनं करात्तस्याः सोऽलुम्पन्नर्मलीलया ।

ततः सकोपं साक्षेपं वसुदेवं जगाद सा ॥ १०९ ॥

कुमारमेदुरामोदमङ्गरागं किमाच्छिदः ।

देवाय शिवया देव्या प्रेमतः प्रहितो ह्यसौ ॥ ११० ॥

सौधमध्ये निरुद्धोऽसि स्थाप्ता देवेन धीमता ।

विशत्यविनयादेव पञ्जरे सिंहशावकः ॥ १११ ॥

साथ पृष्ट्वा कुमारेण निजसंरोधकारणम् ।

तत्पुरे पौरवृत्तान्तं सर्वं मूलादचीकथत् ॥ ११२ ॥

ततो म्लानमुखाञ्जश्रीर्व्यतीत्य कथमप्यहः ।

वसुदेवो विभावर्यामेकाक्येव क्वचिद्ययौ ॥ ११३ ॥

प्रातरन्वेषणे पूर्वप्रतौलीद्वारि दूरतः ।

दग्धमानुषसंस्थानो भस्मराशिरदृश्यत ॥ ११४ ॥

प्रतौल्यां लम्बमानं च पत्रमेकमुदैक्षत ।

शुचोच्चैर्वाचयामास समुद्रविजयः स्वयम् ॥ ११५ ॥

पुंसो यस्य गुरून्यावदुपालम्भः प्रवर्तते ।

तस्य श्रेयस्करो मृत्युर्जीवितं तु त्रपाकरम् ॥ ११६ ॥

ततः शौरिः कृतोद्वेगो गुरूणामगुणैकभूः ।

विरचय्य चितामत्र कृशानुमविशत्स्वयम् ॥ ११७ ॥

तदेवं वाचयन्नेव देवो मूर्छामुपागमत् ।

ज्ञात्वा विपन्नं सोदर्यं को हि धैर्यं न मुञ्चति ॥ ११८ ॥

व्यलपच्चाप्तचैतन्यो हा वत्स गुरुवत्सल ।

दत्त्वा नः शोकमस्तोकमगमः कामिमां दशाम् ॥ ११९ ॥

भाग्यैकलभ्यं सौभाग्यं वसुदेवस्य संस्मरन् ।

राजानमनुचक्रन्द सर्वोऽपि विधुरो जनः ॥ १२० ॥

जनन्यास्तु सुभद्रायाः सुतशोकाशुशुक्षणिः ।

तथा नितान्तं जज्वाल प्राणानप्यहरद्यथा ॥ १२१ ॥

न गीतं गीतशालासु न लास्यं लास्यवेश्मनि ।

बभूव शौरिशोकेन न च तूर्यध्वनिः क्वचित् ॥ १२२ ॥

वसुदेवशुचा देवो न दिदेव शरद्यपि ।

वसन्ते च शरद्वेश्मन्यरोदीदीनलोचनः ॥ १२३ ॥

एवं वर्षाणि भूयांसि भूशक्रस्यातिचक्रमुः ।

एत्यान्यदा निमित्तज्ञो बभाषे क्रोष्टुकिर्नृपम् ॥ १२४ ॥

दृष्टादृष्टनिमित्तेन भृशं निश्चिन्वता मया ।

यज्जीवति प्रफुल्लश्रीर्वसुदेवो निरामयः ॥ १२५ ॥

एवं तद्भिरमाकर्ण्य कर्णपीयूषसारणिम् ।

भूयोऽपि राजकार्येषु किञ्चित्प्रावर्तत प्रभुः ॥ १२६ ॥

स्वयंवरेऽथ रोहिण्याः सुताया रुधिराह्वयः ।

अरिष्टनगरस्वामी स्वामिनं नः समाह्वयत् ॥ १२७ ॥

देवोऽपि बन्धुभिः सार्धं महर्धिकपरिच्छदः ।

शौरिशोकविनोदार्थं न कन्यार्थं पुनर्ययौ ॥ १२८ ॥

जरासन्धमहाराजप्रमुखे राजमण्डले ।

आसीने मञ्चमत्युच्चमध्युवास नृवासवः ॥ १२९ ॥

मन्मथाङ्कुररोहिण्या रोहिण्याथ कटाक्षिताः ।

भूपाः स्वं रोचयांचक्रुः स्फुटिताननचेष्टिताः ॥ १३० ॥

परं धात्रीपतिर्धात्र्या संकीर्तितगुणश्रियाम् ।

तेषामेकोऽपि रोहिण्या रोचते स्म न कश्चन ॥ १३१ ॥

राज्ञोऽवज्ञाय सर्वास्तानेकं पाटहिकं दृशा ।

ईक्षांबभूव साकाङ्क्षं सा मृगाक्षी मुहुर्मुहुः ॥ १३२ ॥

सोऽप्येवं वादयामान पटहं प्रकटाश्रयम् ।
 अकालक्षेपमेणाक्षि नञा क्रीणीति मामिति ॥ १३३ ॥
 गुणैः कुसुदकुन्देन्दुमुन्दैः सा वधंवदा ।
 तस्य कण्ठे निनिक्षेप नजं कुञ्जकृतेरपि ॥ १३४ ॥
 कृतकोलाहलाः सर्वे वृते पाणविक्रं तना ।
 जरासन्धाज्ञया योजुमुपनकगिरे नृपाः ॥ १३५ ॥
 तं पाटद्विक्रमप्यूरीकुर्वाणं रुधिरं प्रति ।
 तं पराक्रमिणश्चक्रुः कुन्ताकुन्ति शगशरि ॥ १३६ ॥
 उद्बुद्धप्रबलक्रोधो रुधिरम्लानयोभयन ।
 न हि क्षुभ्यन्ति शौण्डीराः प्रत्याथिषु वरुण्यपि ॥ १३७ ॥
 अथ प्रत्याथिभूपाले रुधिरं विशुर्गच्छन् ।
 तैः समं तौर्थिकमन्तूर्णं नमरायोदतिष्ठन् ॥ १३८ ॥
 नमश्चरोपनीतेन सायुधेन ग्धेन (हं) नः ।
 ते(ता)नेकोऽपि पिनाष्टि स्म न वैरितिगिरार्थमा ॥ १३९ ॥
 अवलं म्वत्रलं वीक्ष्य जरासन्धो भराधव ।
 देवं समुद्रमादिशत्तत्स्याक्रमणहेतवे ॥ १४० ॥
 तौर्थिकोऽयमिति ज्ञात्वा सावज्ञम् (ज्ञं सोऽ) भ्यपेणयन् ।
 [तेन] निलुम्पता (तेन) सैन्यं निन्ये देवोऽपि विस्मायन् ॥ १४१ ॥
 रूपाद्विसदृशं तेजस्तस्य पश्यन्स्वयं ततः ।
 देवः शौर्यपुराधीशः शरं धनुषि संदधे ॥ १४२ ॥
 तेनापि प्रहितं देवो विनीतमिव सेवकम् ।
 एवं साक्षरमद्राक्षीत्पादाग्रे पतितं शरम् ॥ १४३ ॥
 कौतुकेन तमाढाय व्यक्तां मुक्ताफलोपगाम् ।
 तत्रोच्चैर्वाचयामास देवस्तामक्षरावलीम् ॥ १४४ ॥
 शवदाहमयं छद्मं कृत्वागाद्यः पुरा पुरात् ।
 स ते पादाम्बुजं देव वसुदेवो नमस्यति ॥ १४५ ॥

मुक्त्वा स्यन्दनमानन्दस्यन्दमानाश्रुलोचनः ।
 आगच्छ वत्स वत्सेति देवो जल्पंस्तमभ्यगात् ॥ १४६ ॥
 सोऽपि स्वरूपमास्थाय रथादुत्तीर्य वेगतः ।
 ववन्दे देवपादाब्जं स्तपयन्नयनाम्बुभिः ॥ १४७ ॥
 गाढमालिङ्ग्य वेगेन स पुरो विनयान्वितः ।
 कुत्र वर्षशतं वत्स शिष्टवानित्यपृच्छत ॥ १४८ ॥
 सोऽपि व्यज्ञापयद्देव त्वत्प्रभावादयं जितः ।
 कृतरूपपरावर्तः स्वैरं भ्रान्तोऽस्मि भूतले ॥ १४९ ॥
 इत्थं तदा विदित्वा तं समुद्रविजयानुजम् ।
 प्रमोदमेदुरं चेतो दधिरे रुधिरादयः ॥ १५० ॥
 ततः स रोहीणीं रोहद्विशेषप्रेमविक्रवाम् ।
 उपायंस्त सदानन्दश्चन्द्रमा इव रोहिणीम् ॥ १५१ ॥
 शौरिं जगाद देवोऽथ वत्सागच्छ निजां पुरीम् ।
 ग्रहा अपि परक्षेत्राच्छ्लाघ्याः स्वं क्षेत्रमागताः ॥ १५२ ॥
 ततः शौरिरभाषिष्ट त्वदादिष्टं तथेति मे ।
 परं स्वपुरमेष्यामि कालेन कियताप्यहम् ॥ १५३ ॥
 स्नुषा वः शतशः सन्ति नरखेचरकन्यकाः ।
 ततस्ताः शीघ्रमादाय प्रणन्तास्मि भवत्क्रमौ ॥ १५४ ॥
 एवमापृच्छ्य निर्वन्धात्स जगामोत्तरां दिशम् ।
 देवोऽपि सपरिवारः पुरमात्मीयमाययौ ॥ १५५ ॥
 शौरिः शौर्यकथाबन्धैः समयं गमयन्मुदा ।
 अश्रौषीदेकदा देवः कौबेर्यौ तूर्यनिःस्वनम् ॥ १५६ ॥
 दृशौ व्यापारयंस्तस्यामपश्यन्मणिनिर्मितम् ।
 स्वामी श्रेणीं विमानानामभ्यायान्तीं विहायसा ॥ १५७ ॥
 नभोनिभालनोत्फुल्लनयनस्य नरेशितुः ।
 एत्यः शौरिः समेतीति कश्चिदूचे नमश्चरः ॥ १५८ ॥

प्रत्युद्गम्य ततो देवः प्रवर्तितमहोत्सवे ।

उत्तुङ्गतोरणश्रेणौ शौरिः प्राचीविशत्पुरे ॥ १५९ ॥

मथुरातः समागम्य कंसः संस्मृतसौहृदः ।

शौरेश्चकार माङ्गल्यमन्यराजन्यजित्वरम् ॥ १६० ॥

अथ देवमनुज्ञाप्य चिरं शुश्रूषणेच्छया ।

विनयादनयच्छौरिं मथुरां मथुरापतिः ॥ १६१ ॥

पुत्रां निजपितृव्यस्य देवकस्य स देवकीम् ।

सुरूपामनुरूपेण शौरिणा पर्यणाययत् ॥ १६२ ॥

कंसवन्धुर्विविक्तात्मा मुक्तिकामोऽतिमुत्तमः ।

उत्सवे तत्र भिक्षार्थी शमवान्मुनिगययौ ॥ १६३ ॥

कंसपत्नी जीवयया यौवनोन्मादमेदुरा ।

तदानीं संमुखीनासीन्निःसीमतपसो मुनेः ॥ १६४ ॥

असौ शिथिलधम्मिल्ल मुनिं स्रग्भस्तनांशुका ।

क्षीया श्लथ(थी)भवन्नीवी दृष्ट्यान्ना(श्यना)भिन्नमभ्यधात् ॥ १६५ ॥

गृहि देवर नृत्यावः स्वमुत्तम महोत्सवे ।

तमित्यालप्य सा दोभ्यां कण्ठे साग्रहमग्रहीत् ॥ १६६ ॥

अस्तारुण्यमहारण्यभट्टकिं निरपत्रपे ।

अपेहीति सतां रूक्षमधिधिप्योक्तवानिति ॥ १६७ ॥

यद्विवाहोत्सवे मत्ता नृत्यस्यत्यन्तगर्विता ।

तस्याः सप्तमगर्भेण तव घातिप्यते पतिः ॥ १६८ ॥

एवं वाङ्मयमन्त्रेण वित्रासितमहोदया ।

सामुञ्चच्च मुनेः कण्ठं सोऽगमच्च यथागतम् ॥ १६९ ॥

सा कंसस्य तदाचख्यौ सोऽपि क्षोभमगाद्भृशम् ।

मृत्युदौर्गत्ययोर्वार्ता न स्यात्कस्यार्तिहेतवे ॥ १७० ॥

मृत्युतो विभ्यदन्येद्युः कंसः कौटैककोविदः ।

दाक्षिण्यस्य निधि नीत्वा रहः शौरिमभाषयत् ॥ १७१ ॥

कृतार्थितार्थिनं मित्र किञ्चित्त्वामहमर्थये ।

ये गर्भाः सप्त देवक्या भवेयुस्ते भवन्तु मे ॥ १७२ ॥

बलभद्रादयः सन्ति भूयांसोऽपि ममात्मजाः ।

एभिः सप्तभिरेषोऽस्तु ममापत्यैरपत्यवान् ॥ १७३ ॥

एषोऽप्यमून्यपत्यानि स्नेहतो लालयिष्यति ।

इत्यालोच्य प्रियां शौरिस्तथेति प्रतिपन्नवान् ॥ १७४ ॥

जातमात्रानपि क्रूरः संरक्ष्यारिष्टमन्दिरे ।

ततः कंसोऽग्रहीद्गर्भान्देवक्याः षडपि क्रमात् ॥ १७५ ॥

मथुरायामियं वार्ता प्रावर्तत समन्ततः ।

सुताः षडप्यहन्यन्त ते कंसेन दुरात्मना ॥ १७६ ॥

खेदोऽभूच्छौरिदेवक्योरिमां श्रुत्वा जनश्रुतिम् ।

पुत्रव्यापादनोदन्तः पीडायाः परमोऽवधिः ॥ १७७ ॥

दधौ सप्तमहास्वप्नसूचि(तं)तां निश्चितोदयम् ।

उदारमन्यदा देवी देवकी गर्भमद्भुतम् ॥ १७८ ॥

पत्युः शशंस सा स्वप्नान्प्रातस्तामरसानना ।

भरतार्धपतिः पुत्रो भावीत्याख्यत्स तत्फलम् ॥ १७९ ॥

अवादीदेवकी देवी स्वामिन्नात्मजलाभतः ।

कंसदौष्ट्याच्च मे चेतः प्रसीदति विषीदति ॥ १८० ॥

त्वयि नाथेऽप्यनाथास्मि प्रभो धिक्कामपुण्यकाम् ।

पुत्रं यज्जातमात्रं मे कंसो विध्वंसते मुहुः ॥ १८१ ॥

यद्येनमप्यसौ पुत्रं पापो व्यापादयिष्यति ।

देवक्यपि तदा स्वामिन्विपन्नैव न संशयः ॥ १८२ ॥

अथाभाषत शौरिस्तां प्रिये जीवन्मृतोऽस्म्यहम् ।

यस्य मे पश्यतः कंसो जघान पशुवत्सुतान् ॥ १८३ ॥

तन्मया तनयः सोऽयं संरक्ष्यः कंसराक्षसात् ।

स्वगर्भं दौर्हृदैर्हृदैः पालयेर्मा स्म खिद्यथाः ॥ १८४ ॥

रक्षोपायस्त्वसावस्ति नन्दो मे गोकुलाधिपः ।

तनूजमेनं यत्नेन स गुप्तं वर्धयिष्यति ॥ १८५ ॥

इति पत्या कृताश्वासा जातविश्वासमानसा ।

देवकी पालयामास गर्भं सुखसुखेन तम् ॥ १८६ ॥

अयं मे हन्त हन्तेति भीतः कंसोऽपि पत्तिभिः ।

रक्षां सप्तमगर्भस्य करोति स्म विशेषतः ॥ १८७ ॥

अथोर्जस्विप्रभाजालं श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ।

आश्विनस्य सिताष्टम्यां लग्ने लोकोत्तरे निशि ॥ १८८ ॥

लक्षणाख्यातसंभाव्यभरतार्धमहर्द्धिकम् ।

देवताधिष्ठितं देवी देवकी सुषुवे सुतम् ॥ १८९ ॥ (युग्मकम्)

ये यत्र गर्भरक्षार्थमासन्कंसपदातयः ।

ते भरतार्धदेवीभिर्निद्रामानिन्त्यिरे तदा ॥ १९० ॥

ज्ञात्वा निद्रायितास्तांस्तु देवी शौरिमज्जूहवत् ।

सोऽपि तं वालमादाय प्रतस्थे गोकुलं प्रति ॥ १९१ ॥

देवमुक्तपतत्पुष्पदन्तुरीभूतभूतलाम् ।

प्रज्वलद्दीपिकाश्रेणिविश्राणितनवश्रियम् ॥ १९२ ॥

शौरिः सुरैर्धृतच्छत्रमुद्धूताद्भुतचामराम् ।

तनयं तनयन्नुग्रसेनेनाजलिपि गोपुरे ॥ १९३ ॥

किमेतद्दृश्यते नेत्रप्रियं भावुकमद्भुतम् ।

कथय प्रथय श्रोत्रपुटे पीयूषसारणिम् ॥ १९४ ॥

ततः स्मेरमुखः शौरिरेतस्मात्काष्ठपञ्जरात् ।

यस्त्वां मोचयिता सोऽयमिति मन्दमचीकथत् ॥ १९५ ॥

सोऽप्यूचे कंसतः प्राप्तो बन्धोऽप्येष धिनोति माम् ।

येन जागरितोऽद्राक्षमपूर्वमिदमद्भुतम् ॥ १९६ ॥

शिशोस्तस्यानुभावेन सुखोत्तारमिति द्रुतम् ।

उत्तीर्य यमुनां शौरिरिगमन्नन्दगोकुलम् ॥ १९७ ॥

तदैव दैवयोगेन यशोदा नन्दगेहिनी ।

तनयां जनयांचक्रे मनोरमतमाकृतिम् ॥ १९८ ॥

तामादाय यशोदायाः समर्प्य च तनूरुहम् ।

कृतकृत्यमनाः शौरिः स्वस्थानं पुनराययौ ॥ १९९ ॥

तां नन्दपुत्रीं देवक्याः स च वेगादुपानयत् ।

दूरीकृतप्रमादास्ते पत्तयश्च जजागरुः ॥ २०० ॥

बालिकां तामुपानिन्युस्ते कंसाय निरादराः ।

सावज्ञं वीक्ष्य सोऽप्येनामकरोल्लूननासिकाम् ॥ २०१ ॥

प्रीत्या भीत्या च योऽश्रान्तं स्मर्यते मित्रशत्रुभिः ।

बध्यः सोऽप्यनया कंसः कट(टु) सत्यं मुनेर्वचः ॥ २०२ ॥

इत्थं हसित्वा सोल्लुण्ठमतिमुक्तमहामुनिम् ।

स मृत्युंजयमात्मानं मन्वानो राज्यमादधे ॥ २०३ ॥ (युग्मकम्)

कन्यामवज्ञया कंसो देवक्याः पुनरर्पयत् ।

उड्डामरभुजस्थाम्नामु(म)नास्था क्षामधामसु ॥ २०४ ॥

अथाभूद्गोकुलं सर्वं शिशुना तेन कान्तिमत् ।

पूर्वाद्वैरिव बालेन प्रालेयद्युतिना शिरः ॥ २०५ ॥

तदासीदुद्यदानन्दं मनो नन्दयशोदयोः ।

तादृशस्य सुतस्याप्तौ को हि नाम न हृष्यति ॥ २०६ ॥

नन्दोऽथ तस्य कृष्णत्वान्नाम कृष्ण इति व्यधात् ।

अङ्गमारोप्य गोप्यस्तं लालयन्ति स्म विस्मिताः ॥ २०७ ॥

ववृधे गोकुले बालः पाल्यमानो यशोदया ।

सिच्यमानः शचीदेव्या कल्पद्रुरिव नन्दने ॥ २०८ ॥

गच्छन्नुत्सङ्गमुत्सङ्गात्पाणिं पाणेश्च संचरन् ।

स गोकुलमृगाक्षीणामभूदत्यन्तवल्लभः ॥ २०९ ॥

तं तमुत्सवमुद्दिश्य तनयालोकनोत्सुका ।
 आगमद्गोकुले देवी वात्सल्येनान्तरान्तरा ॥ २१० ॥
 सापीप्यत्सूनवे स्तन्यं स्नेहतः प्रस्रुतस्तनी ।
 मुहुरुल्लापयांचक्रे विविधोल्लापपण्डिता ॥ २११ ॥
 ध्रुवं भाग्यैरहं त्यक्त्वा त्यक्तानेन सुतेन यत् ।
 इति स्वमन्तर्निन्दन्ती नन्दपत्नीमुवाच सा ॥ २१२ ॥
 त्वं यशोदे त्रिभुवनस्त्रीणामुपरि वर्तसे ।
 तनयेनामुना नित्यमङ्गस्ते यदलङ्कृतः ॥ २१३ ॥
 कुलं वा गोकुलं वापि रम्यं यत्रैष खेलति ।
 प्रशंस्यैवं यशोदां सा मन्थरं मथुरां ययौ ॥ २१४ ॥
 वैरं पूर्वमथ स्मृत्वा पूतना शकुनिस्तथा ।
 विद्याधर्यावुपागत्य विष्णोर्निधनमीषतुः ॥ २१५ ॥
 ते च देवतया मृत्युं लम्बिते कृष्णगृह्यया ।
 स एव निधनं गच्छेदिच्छेदत्यहितं सताम् ॥ २१६ ॥
 रिङ्खन्नस्वलितं कृष्णः कण्ठीरवकिशोरवत् ।
 गोकुले दधिदुग्धानां हठाद्भाण्डान्यल्लुलुठत् ॥ २१७ ॥
 सोऽभूत्तथापि गोपालप्रेयसीनामतिप्रियः ।
 पश्य कस्यापि न द्वेष्यस्तपनोऽतितपन्नपि ॥ २१८ ॥
 सप्ताष्टहायनः सोऽथ यशोभिर्व्यानशे दिशः ।
 चम्पकप्रसवो नव्यः स्फुटन्परिमलैरिव ॥ २१९ ॥
 गुणैर्लोकोत्तरैस्तैस्तैरिदानीं नन्दनन्दनः ।
 विजयी गोकुलेऽस्तीति पप्रथे मथुरान्तरे ॥ २२० ॥
 कीर्तिकोलाहलं श्रुत्वा तं सूतोः कंसशङ्कितः ।
 हिताय प्राहिणोच्छौरिर्वलदेवं तदन्तिके ॥ २२१ ॥
 कृष्णः प्रीत्या तमद्राक्षीदविदन्नपि बान्धवम् ।
 जन्मान्तरकृतः स्नेहः प्रह्वयत्येव मानसम् ॥ २२२ ॥

बलदेवान्तिकेऽध्यैष्ट स कलाः सकला अपि ।
 उपाध्यायश्च बन्धुश्च स तस्य द्वयमप्यभूत् ॥ २२३ ॥
 अगस्तेः पिवतो वार्धीन्कालो यावानभूत्पुरा ।
 तावानेव चतुर्विधाबोधे कृष्णस्य बुध्यताम् ॥ २२४ ॥
 रम्ये वपुषि कृष्णस्य बाल्ययौवनयोः समम् ।
 त्रुट्यच्च वर्धमानं च प्रभुत्वमभवत्तदा ॥ २२५ ॥
 अभिरूपेण रूपेण जितः कृष्णेन मन्मथः ।
 जघान स तु गोपस्त्रीः कोपात्तत्रानुरागिणीः ॥ २२६ ॥
 ताडिताः पञ्चभिर्बाणैः पञ्चबाणेन तास्तदा ।
 कृष्णमेव न्यषेवन्त तज्जेतारमहर्निशम् ॥ २२७ ॥
 काश्चिदत्युच्चरोमाञ्चाः सानन्दाश्चन्दनद्रवैः ।
 मांसलेऽसस्थले तस्य लिलिखुः पत्रवल्लरीः ॥ २२८ ॥
 उच्चित्य शिखिपुच्छानि प्रोच्छलत्पुलकाङ्कुराः ।
 चक्रुः काश्चन कृष्णस्य मौलिमण्डनमद्भुतम् ॥ २२९ ॥
 वेपमानकराः काश्चिन्नवैः कुसुमदामभिः ।
 वक्षःस्थलमलंचक्रुस्तस्य श्रीवत्सलाञ्छितम् ॥ २३० ॥
 गोप्यस्ताः परितः कृष्णमण्डलीबन्धबन्धुरम् ।
 प्रदत्ततालमुन्मीललीलं हल्लीसकं जगुः ॥ २३१ ॥
 रतिस्तावत्सुखं तावत्तावद्दानं दधुः पृथु ।
 गोपालसुदृशां तासां यावत्कृष्णस्य दर्शनम् ॥ २३२ ॥
 ताभिरध्यापितः सोऽथ ललितं मन्मथं तदा ।
 यथा कामकथावादे पराजीयन्त तेन ताः ॥ २३३ ॥
 बन्धुना बलदेवेन रक्षमाणः प्रतिक्षणम् ।
 इति कृष्णः सुखं क्रीडन्गोकुले कालमत्यगात् ॥ २३४ ॥
 इतश्च श्रीशिवदेवी स्थिता शौर्यपुरे पुरे ।
 एकदा कार्तिके कृष्णद्वादश्यां क्षणदात्यये ॥ २३५ ॥

गर्भावतारपिशुनान्महास्वप्नांश्चतुर्दश ।

दृष्ट्वा चित्रागते चन्द्रे निद्रामुद्रां व्यमुञ्चत ॥ २३६ ॥ (युग्मकम्)

प्रहृष्टा यावदाचष्टे देवी देवाय तान्प्रगे ।

क्रोष्टुकिस्तावदागच्छच्चारणश्रमणोऽपि च ॥ २३७ ॥

तान्निशम्य वरस्वप्नांस्तत्फलं तावशंसताम् ।

तीर्थकराणां जननी राजन्नेतान्समीक्षते ॥ २३८ ॥

ततो जगन्नयत्राणव्यवसायविशारदः ।

लोकोत्तरप्रभावोऽयं भावी तीर्थकरः सुतः ॥ २३९ ॥

श्रुत्वेति राजा राज्ञी च पीवरां प्रीतिमीयतुः ।

ज्ञानिनो बहुमानेन नत्वा व्यसृजतां च तौ ॥ २४० ॥

देवी विशेषलावण्यं देवश्चाभ्युदयं परम् ।

देशश्च दुरितध्वंसं लेभे गर्भानुभावतः ॥ २४१ ॥

श्रावणे श्वेतपञ्चम्यां चन्द्रे चित्रागते निशि ।

लम्बे सौम्यग्रहदृष्टे शिवया सुपुत्रे सुतः ॥ २४२ ॥

तदानीं दिक्कुमारीभिः सृतिकर्म विनिर्ममे ।

स्नात्रं चक्रे च शक्रेण तस्येत्यश्रौपमाप्ततः ॥ २४३ ॥

कुन्ति देवि मयापीदमीक्षितं चक्षुषा पुनः ।

यद्देवैर्यादवेन्द्रस्य रत्नैः सौधमपूर्यत ॥ २४४ ॥

आजन्मनाप्तसौख्यानामपि प्राणभृतां तदा ।

जातमात्रेऽप्यहो तत्र सुखाद्वैतमजायत ॥ २४५ ॥

तस्य जन्मोत्सवे देवः कारागारमशोधयत् ।

अमारिं (१) घोषयामास दीनांश्चोपचकार च ॥ २४६ ॥

सोऽरिष्टानि पिनाष्टि स तदा नेमिर्लता इव ।

अरिष्टनेमिरित्यस्य ततो नाम विनिर्ममे ॥ २४७ ॥

उपास्यमानः स सुरैर्नन्द्यमानश्च यादवैः ।

पाल्यमानश्च धात्रीभिः सुखं सुखमवर्धत ॥ २४८ ॥

निर्ममे शौरिणा पूर्वं क्षणे जातेऽपि नोत्सवः ।
 मथुरायां ततश्चक्रे तज्जन्मनि विशेषतः ॥ २४९ ॥
 आगतो देवकीं द्रष्टुं कंसः शौरिगृहेऽन्यदा ।
 छिन्नैकनासिकां कन्यां क्रीडन्तीं तामुदैक्षत ॥ २५० ॥
 तामालोक्य मुनेर्वाक्यं स्मृत्वा सोऽभूद्भयातुरः ।
 न मृत्युसदृशं दुःखं न संतोषसदृक्सुखम् ॥ २५१ ॥
 स सौधमेत्य पप्रच्छ कंचिन्नैमित्तिकं रहः ।
 मुनिना यन्मयि प्रोक्तं तत्सत्यं किमुतान्यथा ॥ २५२ ॥
 सोऽवोचन्नृप तत्सत्यं नान्यथा मुनिभाषितम् ।
 जीवन्नेव तवारातिर्देवक्याः सप्तमः सुतः ॥ २५३ ॥
 न वेद्मि कचिदस्तीति ज्ञानोपायं तु ते ब्रुवे ।
 प्रदीपेनेव ते वैरी येनावश्यं प्रकाश्यते ॥ २५४ ॥
 वपुष्मानिव दर्पोष्माश्यामलोविन्ध्यवान्धवः ।
 ऊर्जस्विगर्जितो यस्ते दुष्टोऽरिष्ठाभिधो वृषः ॥ २५५ ॥
 यश्चास्ति भृशमभ्यस्तदौःशल्यः केशिसंज्ञकः ।
 लोकोपद्रवनिर्झकः शूकैलस्ते तुरङ्गमः ॥ २५६ ॥
 एतावानीय दीनत्वमुद्दाममदमेदुरौ ।
 मुच्येतां मधुरापुर्यां बहिःस्वच्छन्दचारिणौ ॥ २५७ ॥
 तावुभाविभवन्मत्तौ हेलया यो हनिष्यति ।
 केसरीवान्तकृत्तेऽसौ राजकुञ्जर नान्यथा ॥ २५८ ॥
 शार्ङ्गं यदस्ति ते धाम्नि दुःस्पर्शमितैर्जनैः ।
 तस्याधिज्यस्य यः कर्ता प्राणहर्ता तवापि सः ॥ २५९ ॥
 शार्ङ्गं तु शार्ङ्गपाणेस्तद्भविष्यति भविष्यतः ।
 एतत्त्वादिष्टमुत्कृष्टज्ञानैर्मुनिवरैः पुरा ॥ २६० ॥ (युग्मम्)
 मल्लस्ते प्रतिमल्लो यः शूरश्चाणूरसंज्ञकः ।
 यस्ते(स्तं) हन्ता स ते हन्ता मा कृथाः कंस संशयम् ॥ २६१ ॥

गजौ स्तस्ते श्रियः पद्मौ-पद्मोत्तरेतिसंज्ञकौ ।
 एतयोर्जीवितान्तस्य यो विधाता तवापि सः ॥ २६२ ॥
 वास्तव्यो योऽस्ति कालिन्ध्याः कालियो नाम पन्नगः ।
 यस्तस्य दमकः स्वैरं प्राणानां शमकः स ते ॥ २६३ ॥
 श्रुत्वेति प्रोल्लसत्कम्पः कंसः कातरलोचनः ।
 तं विसृज्य समादिक्षत्तूर्णमामङ्ग्य मन्त्रिणम् ॥ २६४ ॥
 स्वादुभिर्मृदुभिर्घासैरेतावानीय पीय(न)ताम् ।
 वृषाश्चौ स्वेच्छया मुञ्च यमुनावनराजिपु ॥ २६५ ॥
 चाणूरमुष्टिकौ पुष्टिमुपानय रसायनैः ।
 यथा नियुद्धे जीयेते तौ च मल्लौ न केन चित् ॥ २६६ ॥
 मन्त्रिणा प्रौढमन्त्रेण यथादिष्टमनुष्ठितम् ।
 निस्तन्द्रचन्द्रशालिन्या शरदा च विजृम्भितम् ॥ २६७ ॥
 जगुर्जगच्चमत्कारि कलं कलमगोपिकाः ।
 मदः सप्तच्छदामोदैः सहैव करिणामभूत् ॥ २६८ ॥
 सरोजानां रजःपुञ्जैरयुज्यन्त जलाशयाः ।
 दिगन्तास्तु व्ययुज्यन्त पयोदानां कदम्बकैः ॥ २६९ ॥
 गोष्ठोपकण्ठे सोत्कण्ठगोपीयुक्तोऽथ रासकैः ।
 चन्द्रिकोन्निद्रचन्द्रासु कृष्णश्चिक्रीड रात्रिपु ॥ २७० ॥
 दिवसे तु स धेनूनां वृन्दं वृन्दावने वने ।
 पालयामास गोपालबालकैः परिवारितः ॥ २७१ ॥
 अथ कूलेषु कालिन्ध्यास्तदा स्वच्छन्दचारिणौ ।
 अरिष्टकेशिनौ दुष्टौ क्रमाद्गोष्ठमुपेयतुः ॥ २७२ ॥
 तत्र तौ चक्रतुर्लोकं सशोकमुपमर्दनात् ।
 पयांसि पपतुस्तक्रमन्थनीश्च ममन्थतुः ॥ २७३ ॥
 आभ्यां वृषतुरङ्गाभ्यां चक्रे गोकुलमाकुलम् ।
 वत्सः कृष्णोऽत्र नास्तीति नन्दः खेदमुपासदत् ॥ २७४ ॥

गोपेभ्यस्तदुपश्रुत्य वनगोष्ठमुपागतः ।

दुर्नयप्रह्वमाह्वस्त कृष्णस्तं दुर्मदं वृषम् ॥ २७५ ॥

सोऽपि शृङ्गे महाभीष्मे रोषादाधाय संमुखे ।

अधावत्कृष्णमाहन्तुं यमसैरिभसंनिभः ॥ २७६ ॥

मृणालकन्दलीमोटं मोटयित्वा शिरोधराम् ।

निष्ठुरं मुष्टिना हत्वा सोऽन्तं कृष्णेन लम्बितः ॥ २७७ ॥

यः कृष्णे मुष्णति प्राणांस्तस्याभूद्विधुरो ध्वनिः ।

स एवासीत्तदा नान्दी कंसविध्वंसनाटके ॥ २७८ ॥

कृष्णे जयिनि गोपीनां योऽभूज्जयजयारवः ।

तदथ(त्र) स प्रबन्धस्य प्रथमः पणवोऽभवत् ॥ २७९ ॥

तदैवाथ जनोन्माथप्रवृत्तं वीक्ष्य केशिनम् ।

कृष्णस्तमक्षरै रूक्षैः साक्षेपमिदमभ्यधात् ॥ २८० ॥

दुर्विनीतं विनेतारं किं रे मां न निरीक्षसे ।

अनाथमिव मश्नासि यदेवं मम गोकुलम् ॥ २८१ ॥

इत्याक्षिप्तः स कृष्णेन खुरैः कुद्दालयन्महीम् ।

दशनैर्दशनान्निपषन्नाभिमुख्यमुपागमत् ॥ २८२ ॥

प्रक्षिप्य कूर्परं तस्य यमदण्डोपमं मुखे ।

कृता(त्ता)स्तजीर्णपटवत्पाटयामास लीलया ॥ २८३ ॥

अञ्चलोत्तारणैर्वृद्धास्तरुण्यस्त्ववगूहनैः ।

तस्य प्रचक्रिरे घोषयोषितः पारितोषिकम् ॥ २८४ ॥

नन्दनन्दनचापल्यकर्तृकोऽरिष्टकेशिनोः ।

बधः शशंसे कंसाय घोषान्तश्चारिभिश्चरैः ॥ २८५ ॥

तं निशम्य मुनेर्वाचं सत्यां निश्चित्य सोऽन्यदा ।

आहूयाभिदधेऽमात्यं मृत्युभीतो बृहस्पतिम् ॥ २८६ ॥

अस्त्यमात्य ममारातिः सानन्दं नन्दगोकुले ।

ततस्तद्ग्रहणोपायं निरपायं विचिन्तय ॥ २८७ ॥

बृहस्पतिरथोवाच देव देवसभोपमम् ।
 रङ्गं शार्ङ्गाधिरोपाय निर्मापय मनोरमम् ॥ २८८ ॥
 आहूयतां च भूपालाश्चापारोपमहोत्सवे ।
 विहायाहवशौण्डीरान्दशार्हान्सुतवत्सलान् ॥ २८९ ॥
 इदं चाघोष्यतां चापं यः समारोपयिष्यति ।
 तस्मै कंसः स्वसारं स्वां सत्यभामां प्रदास्यति ॥ २९० ॥
 निजैरनुत्सुकैः स्थेकैः(यैः) शौण्डीरैरद्भुतैर्भटैः ।
 भृतासिदण्डैः कोदण्डमण्डपः परिवेष्ट्यताम् ॥ २९१ ॥
 आयातश्च ततश्चापसमारोपणकर्मणि ।
 स तैर्गोपस्तवारातिर्जीवग्राहं ग्रहिष्यते ॥ २९२ ॥
 इत्यासूत्रितमन्त्रं तं मन्त्रिणं मथुरापतिः ।
 त्वमेवेदं विधेहीति सप्रसादं समादिशत् ॥ २९३ ॥
 मन्त्रिणानुष्ठिते तस्मिन्मिलत्सु क्षोणिभर्तृषु ।
 इमं वृत्तान्तमज्ञासीदनाधृष्टिर्वलाग्रजः ॥ २९४ ॥
 छन्नं शौर्यपुरात्सोऽथ प्रस्थितो मथुरां प्रति ।
 अवात्सीद्वन्धुवात्सल्याद्भोक्कुलं नाकुलं निशि ॥ २९५ ॥
 बलं बलादनुज्ञाप्य कृष्णमादाय गच्छतः ।
 प्रातर्द्रुमाकुले मार्गे वटेऽस्य स्यन्दनात्खलः(न्) ॥ २९६ ॥
 रथं महारथो नेतुं नालङ्घेष्टो(लं प्रेष्टो) यदाग्रतः ।
 तदा पूर्वामिवोन्मूल्य कृष्णो दूरेऽक्षिपद्वटम् ॥ २९७ ॥
 वीक्ष्य विष्णोर्भुजस्थामारिष्टोनाधृष्टिरञ्जसा ।
 तमालिलिङ्गं सर्वाङ्गं भूयो भूयश्चुचुम्ब च ॥ २९८ ॥
 उपेत्य मथुरां सोऽथ पुष्पप्रकरदन्तुरम् ।
 मुक्तमुक्ताफलोच्चूलं स प्रापच्चापमण्डपम् ॥ २९९ ॥
 उच्चमञ्चस्थितान्पश्यन्स्वःपतीनिव भूपतीन् ।
 रथं मुक्त्वा बहिस्तत्र स विवेश सकेशवः ॥ ३०० ॥

मण्डपान्तकृतार्थस्य धन्वनोन्तर्निषेदुषीम् ।

निर्जितामर्त्यरामां स सत्यभामां न्यभालयत् ॥ ३०१ ॥

निपेतुः सत्यभामायाः पीवरांसस्थले हरौ ।

मुग्धाः स्निग्धा विदग्धाश्च पञ्चेषुविवशा दृशः ॥ ३०२ ॥

कालिङ्गवाङ्गकाश्मीरकीरप्रभृतिभूमिपाः ।

आगम्य धनुरायम्य स्वं स्वं मञ्चं पुनर्ययुः ॥ ३०३ ॥

हसित्वा ताननाधृष्टिर्धृष्टो धन्वजिघृक्षया ।

व्यापारितकरो दूरात्पतति स्म विसंस्थुलः ॥ ३०४ ॥

भग्नमाणिक्यमुकुटः स्फुटन्मुक्तालतश्च सः ।

सतालं सत्यभामाया वयस्याभिरहस्यत ॥ ३०५ ॥

कोदण्डं चण्डदोर्दण्डकोपादारोप्य तं तदा ।

विष्णुरुत्थापयत्तासां हास्यस्थानेऽद्भुतं रसः(सम्) ॥ ३०६ ॥

कोऽयं दुर्वारदार्ढ्य इति चिन्ताकुले जने ।

पत्यामुना च भामायां कृतार्थमन्यचेतसि ॥ ३०७ ॥

प्रसह्य गृह्यतामेष चापारोपणलम्पटः ।

मा स्म यासीदसौ येन रुष्टोऽस्मै मथुरापतिः ॥ ३०८ ॥

इति कंसभटोत्तंसहक्कां केशिनिसूदनः ।

धीरं शुश्राव गोमायुनिनादमिव केसरी ॥ ३०९ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

अनाधृष्टिः पुरस्कृत्य तदानीमकुतोभयः ।

नि(नी)रागं तान्भटान्भिक्त्वा कृष्णो भानुर्धनानिव ॥ ३१० ॥

याति यात्येष गृहीत गृहीताहायसादराः ।

इति ब्रुवाणाः सुभटा या(व)द्धावन्ति पृष्ठतः ॥ ३११ ॥

रथाश्चवेगतस्तावदनाधृष्टिर्जनार्दनम् ।

गोष्ठे वलान्तिके मुक्त्वा ययौ शौरिपुरे स्वयम् ॥ ३१२ ॥

नायमस्मादृशां साध्य इत्युपागत्य ते भटाः ।

कंसायावेदयामासुस्तस्योर्जितमनुत्तमम् ॥ ३१३ ॥

तदाकर्ण्य भृशं कीर्णज्वलिताङ्गारदुःसहम् ।

मनोदुःखं वहन्कंसः प्रकृतिव्यत्ययं ययौ ॥ ३१४ ॥

आराध्यमप्यनाराध्यं गुरुमप्यगुरुं तदा ।

मथुराधिपतिर्मेने प्रत्यासन्नविपत्तिकः ॥ ३१५ ॥

कोपप्रसादावस्थाने व्यवस्थाया व्यतिक्रमम् ।

न्यायस्यापि विपर्यासं स चक्रे मरणातुरः ॥ ३१६ ॥

नियुद्धच्छन्नना पेष्टुमरिष्टारिं स दुष्टधीः ।

चापस्योत्सवमारोप्य पुनर्भूषानजूहवत् ॥ ३१७ ॥

वसुदेवोऽथ दुर्भावं तस्य ज्ञात्वाप्तमानुषात् ।

रामाय दापयामास सर्वा शिक्षां मनोरमाम् ॥ ३१८ ॥

समुद्रविजयादीनां सर्वेषामग्रजन्मनाम् ।

शौरिर्विज्ञापयामास कंसाचरणमादितः ॥ ३१९ ॥

अजूहवच्च शौरिस्तान्कृष्णावष्टम्भहेतवे ।

अन्यैव हि मनःस्फूर्तिर्गुरुष्वभ्यर्णवर्तिषु ॥ ३२० ॥

अथ कंसाज्ञया राज्ञः प्रतीहारो यथोचितम् ।

तदोपदेशयामासुः पृथग्मञ्चेषु गौरवात् ॥ ३२१ ॥

ततः क्षौमकृतोल्लोचं मञ्चमेकं मनोरमम् ।

कंसोऽपि स्वयमध्यास्त विमानमिव वासवः ॥ ३२२ ॥

तदाह दशदिक्पालसमाः शौरिनिमन्त्रिताः ।

न्यवेश्यन्त कृतोच्चूले मञ्चेः कंसेन सादरम् ॥ ३२३ ॥

अथालोक्य नृपान्कांश्चिद्गच्छतो गोकुलाध्वना ।

अवोचत बलं विष्णुर्मल्लालोकनकौतुकी ॥ ३२४ ॥

मथुरामार्य गच्छावः पश्यावो मल्लसंयुगम् ।

प्रसीद मान्यथा कार्पीः पूर्यतां मे मनोरथः ॥ ३२५ ॥

एतस्य पितुरादेशमाख्यातुं समयोऽधुना ।

इति रामोऽपि निश्चित्य यशोदामभ्यधात्तदा ॥ ३२६ ॥

मथुरां गन्तुमिच्छावस्ततो नौ स्वपय द्रुतम् ।

सा प्रत्यूचे न युवयोः स्वपनावसरो मम ॥ ३२७ ॥

क्रोधारुणाक्षः साक्षेपं बलस्तां प्रत्यभाषत ।

अरे दासि न जानासि स्वात्मानमतिगंर्विता ॥ ३२८ ॥

तामित्युक्त्वा करे धृत्वा कृष्णं कृष्णमुखं रुषा ।

स्नानाद्यह्नाय कालिन्दीं कालिन्दीकर्षणो ययौ ॥ ३२९ ॥

उपनीरं स वानीरतले विष्णुमभाषत ।

वत्स विच्छायवदनः किमिदानीं विलोक्यसे ॥ ३३० ॥

हरिः प्रत्याह दासीति किमात्थ मम मातरम् ।

मातुर्न्यक्कारमाकर्ण्य सकर्णो हि क्षमेत कः ॥ ३३१ ॥

रोहिणीतनयः कृष्णं मूर्ध्नि चुम्बन्नवोचत ।

यशोदा नैव ते माता न च नन्दः पिता तव ॥ ३३२ ॥

देवकाङ्गभवा देवी देवकी जननी तव ।

स्तन्यं या तुभ्यमभ्येत्य ददाति स्मान्तरान्तरा ॥ ३३३ ॥

पिता च वसुदेवो नौ सुभगः खेचरार्चितः ।

कुशार्ताधिपतिर्यस्य समुद्रविजयोऽग्रजः ॥ ३३४ ॥

ममार्य किमु सोदर्य इत्युक्तो विष्णुना बलः ।

अवदद्वत्स बन्धुस्ते वैमात्रेयोऽस्ति केवलम् ॥ ३३५ ॥

उद्दामबहुधामानो यादवा ज्ञातयस्तव ।

भरतार्धपतिस्त्वं च ज्ञानिभिः कथितोऽसि नः ॥ ३३६ ॥

ईदृशि त्वादृशां जन्म न गोपालकुले भवेत् ।

मरुस्थले हि कल्पद्रुरात्मलामं लभेत किम् ॥ ३३७ ॥

देवकीवसुदेवाभ्यां वत्सवात्सल्यतः परात् ।

पितृभ्यां गोत्रसर्वस्वं गोपितोऽसि भयादिह ॥ ३३८ ॥

कृष्णः पप्रच्छ संभ्रान्तः कुतो भयममूढशाम् ।

येन क्षितोऽस्मि पित्रास्मिन्गोकुले गोपसंकुले ॥ ३३९ ॥

ततः कंसस्य वृत्तान्तं व्याजहार हरेर्वलः ।
 कर्षकेणेव सद्भीजं गुप्तं काले फलेद्वचः ॥ ३४० ॥
 अथ बन्धुवधोद्भुद्धरोषोऽरिष्टारिरभ्यधात् ।
 सर्वे मे सिद्धगन्धर्वाः प्रतिज्ञां शृणुत क्षणम् ॥ ३४१ ॥
 सर्वेषां पश्यतां राज्ञां पापं कंसं न हन्मि चेत् ।
 ध्रुवं तदाहं गृह्येयं तदीयभ्रूणहत्यया ॥ ३४२ ॥
 रोहिण्यङ्गरुहो रोहत्पुलकाङ्कुरदन्तुरः ।
 ततो आतरमालिङ्ग्य निजगाद प्रमोदतः ॥ ३४३ ॥
 साधु वत्स त्वमात्मीयकुलस्य तिलकायितम् ।
 भूमृदाक्रमणोर्जस्वि तेजो यस्य रवेरिव ॥ ३४४ ॥
 तदिदानीमिह स्नात्वा त्रजावो मथुरां प्रति ।
 इत्युदीर्य बलः कृष्णं निनाय यमुनाजले ॥ ३४५ ॥
 तत्र दृष्टिविषः कालः कालियो नाम पन्नगः ।
 तीरवासी जले क्रीडन्कृष्णं दष्टुमधावत ॥ ३४६ ॥
 निःशूकं दन्दशूकं तं लोकः स्फारस्फटोत्कटम् ।
 हरिं च बालमालोक्य हाहाकारपरोऽभवत् ॥ ३४७ ॥
 सोऽतिभीष्मो विषोल्काभिर्यावद्दशति केशवम् ।
 असौ तमग्रहीत्तावल्लीलया जलकन्दले ॥ ३४८ ॥
 लीलाकमलनालेन नस्तयित्वा(?) जनार्दनः ।
 आरुह्य वाहयामास तमहि जात्यवाजिवत् ॥ ३४९ ॥
 दुर्दमं दम्यमानं तं पन्नगं वीक्ष्य विस्मिताः ।
 तस्थुर्धृत्वा विमानानि नभोभागे नभश्चराः ॥ ३५० ॥
 कृष्णेन दृढमूरुभ्यामाक्रम्य दमितस्तथा ।
 स यथा सर्वथा जज्ञे निर्विषो मरणावधि ॥ ३५१ ॥
 प्रमीतप्रायमालोक्य लोकोत्तरकृपापरः ।
 दूरादुत्सृज्य तं विष्णुः स्नात्वा तीरमुपागमत् ॥ ३५२ ॥

यमुनातीरवास्तव्यैर्वीतविघ्नैस्तपस्विभिः ।

स यथार्थाभिराशीर्भिरभ्यनन्दत भूरिशः ॥ ३५३ ॥

तेन नव्यावदातेन सानन्दैर्नन्दनन्दनः ।

घोषादागत्य वेगेन गोपालैः पर्यवार्यत ॥ ३५४ ॥

गायद्भिः कृष्णगीतानि वादयद्भिश्च शृङ्गिकाः ।

तैः समं रामगोविन्दौ चेलतुर्मथुरां प्रति ॥ ३५५ ॥

विस्मयोत्फुल्लनयनैर्वीक्ष्यमाणः पुरीजनैः ।

मथुरागोपुरं गोपैरुपेतः प्राप केशवः ॥ ३५६ ॥

अतुल्ययोः प्रतोल्यन्तर्विशतो रामकृष्णयोः ।

कंसादिष्टमहामात्रप्रयुक्तौ मदविह्वलौ ॥ ३५७ ॥

पद्मोत्तरो हरिं हन्तुं चम्पकश्च हलायुधम् ।

उद्धुरौ सिन्धुरौ प्रेतपतिप्रायावधावताम् ॥ ३५८ ॥

लीलायितशतैस्तैस्तैः पद्मोत्तरमनुत्तरैः ।

कुशलो गजशिक्षासु खेलयामास केशवः ॥ ३५९ ॥

उत्स्वाय दन्तमुशले सलीलं तस्य दन्तिनः ।

निष्ठुरैर्मुष्टिभिर्विष्णुर्ददौ कीनाशदासताम् ॥ ३६० ॥

कण्ठीरव इवोत्प्लुत्य भित्त्वा कुम्भस्थलं बलात् ।

हन्ति स रौहिणेयोऽपि निष्कम्पश्चम्पकद्विपम् ॥ ३६१ ॥

विपुलं वालुकाकीर्णं विकीर्णकुसुमोत्करम् ।

सश्रीकमुत्पताकं तौ जग्मतुर्मल्लमण्डपम् ॥ ३६२ ॥

रङ्गं विशति गोविन्दे निवृत्तविषयान्तराः ।

लोकस्य विस्मयस्मेरा निपेतुर्युगपद्दृशः ॥ ३६३ ॥

स एष कोशिकीनाशः स एष वृषमर्दनः ।

नन्दस्य नन्दनः सोऽयं सोऽयं सर्पस्य दर्पहा ॥ ३६४ ॥

गोपालतिलकः सोऽयं सोऽयं सिन्धुरघातकः ।

श्लाघ्यमानो जनैरेवमदृश्यत परस्परम् ॥ ३६५ ॥

अपरं जनमुत्सार्य सोत्साहः सपरिच्छदः ।

आरुरोह दुरारोहं मञ्चमेकं जनार्दनः ॥ ३६६ ॥

अथाभ्यधत्त तं रामो वत्स सोढर वत्सल ।

व्यापार्यतामितो दृष्टिर्विषदृष्टिर्द्विषज्जने ॥ ३६७ ॥

इमं किरीटकेयूरहारकुण्डलमण्डितम् ।

उच्चैः सिंहासनासीनं पश्य कंसं स्ववैरिणम् ॥ ३६८ ॥

असौ ते बन्धुविध्वंसनवनाटकसूत्रभृत् ।

तदस्य दर्श्यतामङ्गो मृत्युनामाद्य नूतनः ॥ ३६९ ॥

इतोऽपि ज्ञातिवर्गं स्वं दृशा स्वीकुरु सान्द्रया ।

असौ तव पिता ज्येष्ठः समुद्रविजयो नृपः ॥ ३७० ॥

अयं च वसुदेवाख्यः ख्यातो जनयिता तव ।

अक्रूराद्यास्तवैतेऽत्र बन्धवः शौर्यसिन्धवः ॥ ३७१ ॥

इतश्चान्येऽपि राजानो जानन्तस्त्वामुदित्वरम् ।

विस्मयेन निरीक्षन्ते निरीक्ष्यन्तां त्वयाप्यमी ॥ ७२ ॥

कंसे च ज्ञातिवर्गे च द्विष्टे प्रीतिपरेऽप्यथ ।

क्रोधरूक्षा बहुस्नेहमुग्धाश्चासन्दृशौ हरेः ॥ ३७३ ॥

समुद्रविजयो राजा कृष्णं नेत्रपुटेः पिवन् ।

वसुदेवं प्रति स्निग्धां मुदा गिरमुदाहरत् ॥ ३७४ ॥

वत्स प्रसेदुरस्माकमद्यैव कुलदेवताः ।

सुतस्त्रैलोक्यमाणिक्यं यदसौ ददृशे दृशा ॥ ३७५ ॥

इयन्तं समयं यावद्वञ्चिते मम लोचने ।

वत्सकृष्णः सतृष्णाभ्यां यन्नैताभ्यामपीयत ॥ ३७६ ॥

अथाभाष्यत कंसेन हरि वीक्ष्य बृहस्पतिः ।

शत्रावमुत्र जैत्रे स्युर्वाचः कथमृषेर्मृषा ॥ ३७७ ॥

अरक्ष्यत कथं चासौ मयि वैरिणि शौरिणा ।

अथवा सति चाणूरे रक्षितोऽपि न रक्षितः ॥ ३७८ ॥

इति कंसे वदत्येवं तुङ्गजूटोद्भटाकृती ।

चन्दनद्रवलिप्ताङ्गौ न्यस्तांसस्थासकौ तदा ॥ ३७९ ॥

दृढं चण्डातकौ चण्डभुजौ पुष्टवपुष्टरौ ।

अध्यूषतुः सभामध्ये हृष्टौ चाणूरमुष्टिकौ ॥ ३८० ॥ (युग्मम्)

ततोऽभ्यर्णीभवन्मृत्युः कातरो मथुरापतिः ।

नियुद्धायादिशङ्कुराच्चाणूरं दृष्टिसंज्ञया ॥ ३८१ ॥

कृष्णं कटाक्षयन्दृष्ट्या चाणूरः क्रूरमानसः ।

वाचमुच्चारयांचक्रे राजचक्रस्य पश्यतः ॥ ३८२ ॥

योऽत्रास्ति क्षत्रियोत्तंसः शूरमन्यश्च यः किल ।

अधुना मल्लयुद्धेन स मया सह युध्यताम् ॥ ३८३ ॥

इत्याक्षितो हरिः क्षिप्रं फालयो(लिनो)त्तीर्य मञ्चतः ।

चाणूरस्याग्रतो भूत्वा प्रगल्भमिदमभ्यधात् ॥ ३८४ ॥

एषोऽस्मि क्षत्रियोत्तंसः शूरमान्य तथास्म्यहम् ।

तवासि रे कृतान्तश्च विपक्षक्षोददीक्षितः ॥ ३८५ ॥

अथावोचत चाणूरः सिन्दूरारुणलोचनः ।

अरे रे बालगोपाल किमलीकं प्रगल्भसे ॥ ३८६ ॥

नाद्यापि ते मुखस्यास्य स्तन्यगन्धो निवर्तते ।

ततस्तपन्ते गात्रेऽस्मिन्पतन्तो मम मुष्टयः ॥ ३८७ ॥

पयःपानेन पीनत्वमानीतो गोष्ठतर्णकः ।

रे कक्षाकोटरे क्षितो मया क्षिप्रं विनङ्क्ष्यसि ॥ ३८८ ॥

अरिष्टारिरभापिष्ट ततो धीरोचितं वचः ।

विकथनं तदापीत्थं मल्लराज न राजते ॥ ३८९ ॥

आजन्मविहिताभ्यासः क्व त्वं मल्लमतल्लिका ।

गोपालकुलविधानां पारदृशा क्व वास्म्यहम् ॥ ३९० ॥

किंत्वेनेन नियुद्धेन द्रक्ष्यतेऽन्तरमावयोः ।

चण्डेन पवनेनैव तूलपूलनगेन्द्रयोः ॥ ३९१ ॥

इत्युक्त्वा स भुजास्फोटं केशवे वल्गु वल्गति ।
 हाहाकारपरो लोकः परस्परमभाषत ॥ ३९२ ॥
 तरुणः क्व नु चाणूरः क्व चासौ गोकुलार्भकः ।
 न युक्तमनयोर्युद्धं वृषतर्णकयोरिव ॥ ३९३ ॥
 एवमाकर्ण्य लोकोक्तिं कंसः कोपादबोचत ।
 असौ यदृच्छालापेषु दक्षो दुःशिक्षितो जनः ॥ ३९४ ॥
 इह केन समाहृतावायातौ गोपदारकौ ।
 दुग्धमत्तौ स्वयं ह्येतौ युध्येते को निषेधति ॥ ३९५ ॥
 इत्याक्षेपवचः श्रुत्वा शूरसेनमहीपतेः ।
 लोकस्तदा तदाकृतं मत्वा मौनमशिश्नियत् ॥ ३९६ ॥
 गर्वात्कुर्वन्भुजास्फोटं स्फोटयन्निव रोदसी ।
 ततश्चाणूरमल्लोऽपि नियोद्धुमुपचक्रमे ॥ ३९७ ॥
 तयोर्नवनवोन्मीलन्मल्लविज्ञानदर्शनः ।
 तदेकताना राजानो जाताश्चित्रार्पिता इव ॥ ३९८ ॥
 वाल्यचापल्यललितैर्हरेर्मल्लातिशायिभिः ।
 समुद्रविजयादीनां तदा कन्दलिता मुदः ॥ ३९९ ॥
 विष्णुर्विज्ञाननिष्णातस्तदानीं पाददर्दुरैः ।
 कंसस्य मनसा सार्धं कम्पयामास मेदिनीम् ॥ ४०० ॥
 भीतस्ततो हरिं हन्तुमपरं मथुरापतिः ।
 दुष्टं मौष्टिकमादिक्षन्नास्त्यकृत्यं दुरात्मनाम् ॥ ४०१ ॥
 श्रीपतिं प्रतिधावन्तं दृष्ट्वा मौष्टिकमादरात् ।
 सीरपाणिरभाषिष्ट रोषपाटललोचनः ॥ ४०२ ॥
 रेरे दुष्ट दुराचार योद्धुमुत्तिष्ठसे कथम् ।
 चण्डदोर्दण्डकण्डूतिमेष व्यपनयामि ते ॥ ४०३ ॥
 इत्युदीर्य समुत्तीर्य मञ्चाद्रोमाञ्चितो हली ।
 द्राग्योधयितुमारेभे स मुष्टामुष्टि मौष्टिकम् ॥ ४०४ ॥

आहतो हृदये विष्णुश्चाणूरेणाथ मुष्टिना ।

यादवानां समं वाष्पैः पतति स भुवस्तले ॥ ४०५ ॥

हरिं मूर्च्छालुमालोक्य चक्रे हाहारवं जनः ।

उच्छलन्नासनात्कंसः पुनः किलकिलारवम् ॥ ४०६ ॥

हरे पुनः प्रहाराय स स्वं मह्यं समादिशत् ।

भवेदासन्नपातानां मर्यादाया व्यतिक्रमः ॥ ४०७ ॥

स मुह्यते हरिं हन्तुं तस्मिन्नुत्सृज्य मौष्टिकम् ।

तं दृढैः कूर्पराघातैर्बलाद्व्यावर्तयद्धलः ॥ ४०८ ॥

अथोन्मीलितचैतन्यस्फारोज्जागरपौरुषः ।

उत्तस्थौ केशवः साकं यादवानां मनोरथैः ॥ ४०९ ॥

मूर्च्छाभेधावलीमुक्तस्तेजस्तीव्रं वहन्हरिः ।

कंसस्य कौशिकस्येव भानुवद्दुःसहोऽभवत् ॥ ४१० ॥

कृष्णेन विकसद्भ्राम्भोजमोजायितं तथा ।

चाणूरेण यथा वेगात्कृतान्तस्यातिथीयताम् ॥ ४११ ॥

कंसस्य वदनाम्भोजे समुद्रविजयस्य च ।

हिमांशुश्चाहिमांशुश्च विष्णुरेकोऽप्यभूत्तदा ॥ ४१२ ॥

मृत्युमेभिरभिज्ञानैर्ज्ञात्वारिष्टादिदारिभिः ।

कंसः कक्षीकृतक्षोभः स्वान्भटानिदमब्रवीत् ॥ ४१३ ॥

रेरे गृहीत गृहीत चाणूरपरिपन्थिनम् ।

स्वयंभूमल्लमुन्मत्तमेनं गोपालबालकम् ॥ ४१४ ॥

एत.....ह्यश्च संगृह्य निग्राह्यो निर्भयैः परम् ।

चौरस्वीकारकर्तापि शीर्षच्छेद्यो हि चौरवत् ॥ ४१५ ॥

व्याजहार हरिः कंसं विकटश्रुकुटिस्ततः ।

किं दुरात्मानमात्मन्य(घ्न)जिह्वामालोच्य नोच्यते ॥ ४१६ ॥

अस्मिन् रङ्गगृहान्तर्मे भुजसूर्योष्मणा कृतः ।

त्वया दुष्कर्मकिंपाकपरीपाकोऽनुभूयताम् ॥ ४१७ ॥

इति व्याहृत्य संहर्तुं कंसं संततसोपमम् ।

हरिस्तन्मञ्चमारोहदुदयाचलसोदरम् ॥ ४१८ ॥

बालबान्धवविध्वंसस्मरणारुणलोचनः ।

तत्रारूढः पुनः प्रौढमभ्यधत्त स निर्भयः ॥ ४१९ ॥

सन्ति ये तव मित्राणि सन्ति ये ते च बान्धवाः ।

राजानस्ते महौजस्काः सन्तु त्राणाय तेऽधुना ॥ ४२० ॥

अरे स्मरसि निस्त्रिंश जातमात्रान्ममाग्रजान् ।

निःशूकहृदयस्फारशिलास्वास्फालयिष्यसि ॥ ४२१ ॥

आसीद्दोर्दण्डशौण्डीर्यगर्वः खर्वेतरस्तव ।

तत्त्वया त्रातुमात्मानमायुधे दीयतां मनः ॥ ४२२ ॥

इत्युक्ताङ्घ्रिप्रहारेण भङ्क्त्वा मुकुटमुद्भटम् ।

क्षितौ चिक्षेप तं मञ्चाद्भृत्वा केशेषु केशिजित् ॥ ४२३ ॥

रामोऽपि युद्धमाधत्ते मौष्टिकेन समं दृढैः ।

बन्धैस्तथा यथा मञ्चात्सर्वेऽप्युच्चैः प्रचक्रमुः ॥ ४२४ ॥

प्रस्विद्यद्वेपमानाङ्गः साश्रुणी भयकातरे ।

दिक्षु रक्षणसाकाङ्क्षः कंसश्चिक्षेप चक्षुषी ॥ ४२५ ॥

अत्रान्तरे कृतान्ताभाः सुमटा मथुरापतेः ।

अरे पापमिमं गोपं हिंस्त हिंस्तेति वादिनम् ॥ ४२६ ॥

केचित्कुन्तकराः केचित्तीक्ष्णनिस्त्रिंशपाणयः ।

युगपत्ते हरिं हन्तुं स्वामिभक्त्या डुढौकिरे ॥ ४२७ ॥ (युग्मम्)

रुद्धं कंसभटैः कृष्णं वीक्ष्य दोःपाशपीडनात् ।

रामेण मौष्टिकश्चक्रे चाणूरपरिचारकः ॥ ४२८ ॥

ततः समन्तादेकस्मादुत्पाठ्य स्तम्भमुत्कटम् ।

भटानिर्द्घाटययांचक्रे^(१) तांस्ताक्षर्यः पन्नगानिव ॥ ४२९ ॥

मध्येरङ्गं विडम्ब्योच्चैर्हृदि पादप्रहारतः ।

कीनाशग्रासतां निन्ये कंसः केशिविनाशिना ॥ ४३० ॥

कंसेन कृष्णभीतेन स्वात्मरक्षणकाङ्क्षिणा ।

जरासन्धस्य यत्पूर्वमानिन्ये सैन्यमुद्भटम् ॥ ४३१ ॥

हन्तुं कंसस्य हन्तारमहंकारवशाद्भृशम् ।

सर्वं संमर्दयामासुस्तं दुर्योधमुदायुधम् ॥ ४३२ ॥

समुद्रविजयानीकैस्तद्वलं मगधेशितुः ।

प्रभञ्जनैरिव रजस्तूर्णं निन्ये विशीर्णताम् ॥ ४३३ ॥

बन्धुविध्वंससामर्षः कंसं स्वकुलपांसनम् ।

रङ्गाद्बहिर्निचिक्षेप धृत्वा कोशेषु केशवः ॥ ४३४ ॥

अतः किलकिलारावमुखराः शौरिवैश्मनि ।

दत्त्वा श्रीस्थानमास्थानं तस्थुः सर्वेऽपि यादवाः ॥ ४३५ ॥

हृष्टो रथमनाधृष्टिर्वलेन सह केशवम् ।

आरोप्य प्रापयामास शौरिर्मन्दरमादरात् ॥ ४३६ ॥

कृष्णमायान्तमालोक्य लोकोत्तरवपुःश्रियम् ।

पिबन्तो नेत्रपुटकैर्यादवाः प्रययुर्मुदम् ॥ ४३७ ॥

शौरिस्तु निकषापत्यस्नेहसोल्लासमानसः ।

प्रत्युदाय हृषीकेशमाशिश्लेष मुहुर्मुहुः ॥ ४३८ ॥

पादारविन्दं गोविन्दो ववन्दे ज्यायसः पितुः ।

तं सोऽप्युद्धुरोमालिमालिङ्गचाङ्के न्यवेशयत् ॥ ४३९ ॥

समुद्रविजयः पश्यन्नास्यतामरसं हरेः ।

संपन्नसुमनोभावः स्वं चक्रे निर्निमेषताम् ॥ ४४० ॥

अभ्येत्य देवकी तत्र प्रस्रवत्क्लिन्नकञ्चुका ।

चिरेण पुत्रगात्रस्य स्पर्शसौख्यमशिश्रयत् ॥ ४४१ ॥

चकार मथुरानाथमुग्रसेनं नरेश्वरम् ।

सत्यभामां सुतां सोऽपि जिष्णवे विष्णवे ददौ ॥ ४४२ ॥

दिव्यस्य धनुषः पूर्वमारोपणपणीकृताम् ।

गुरुभिस्तामनुज्ञातः परिणिन्ये जनार्दनः ॥ ४४३ ॥

इतः परीतः शोकेन कंससीमन्तिनीजनः ।
 विललापं विलिप्ताङ्गः सर्वतः क्षोण्णैरेणुभिः ॥ ४४४ ॥
 समस्ताभिः सपत्नीभिः समेत्यात्यन्तदुःखिता ।
 ययौ जीवयशास्तत्र यत्र कंसोऽस्ति संस्थितः ॥ ४४५ ॥
 व्यात्तदीनाननं दूराद्रजोभिरवगुण्ठितम् ।
 तमुद्रीक्ष्य मृगाक्ष्यस्तौः समस्ता मुमुहुर्मुहुः ॥ ४४६ ॥
 अवसाने च मूर्छायाः प्रोच्छलच्छोकविह्वलाः ।
 सौरस्ताडं सपूत्कारमरुदन्मेदिनीगताः ॥ ४४७ ॥
 अथ कंसस्य संस्कारे जातेऽपि मगधात्मजा ।
 यादवेष्वतिसाक्षेपा न निवापाञ्जलिं ददौ ॥ ४४८ ॥
 उच्चैरवोचदेतच्च सरामैः सजनार्दनैः ।
 यादवैः सह दास्यामि प्राणेशाय जलाञ्जलिम् ॥ ४४९ ॥
 सप्रतापाञ्जरासन्धात्क दवादिव यादवाः ।
 कान्दिशीकाः प्रयास्यन्ति शरणाय मृगा इव ॥ ४५० ॥
 इति प्रतिज्ञामेतस्या निशशाम विशांपतिः ।
 उद्बुद्धक्रोधकल्लोललोलमेतज्जल्लप च ॥ ४५१ ॥
 प्रगल्भते किमत्रैवं मुधा मगधनन्दिनी ।
 यच्छिक्षितं तदाख्यातु पितुर्गत्वाधुनैव सा ॥ ४५२ ॥
 इत्यवज्ञागिरं राज्ञः श्रुत्वा राज्ञी समुत्सुका ।
 जंगाम ग्रामनगराण्युल्लङ्घ्य पितुरालयम् ॥ ४५३ ॥
 राजा राजगृहे जातामेतां विज्ञाय सादरम् ।
 अभीत इव भीतोऽपि सर्वानाह्वास्त यादवान् ॥ ४५४ ॥
 अथ क्रोष्टुकिमाहूय नृपः पप्रच्छ तैः सह ।
 विरोधिनि जरासन्धे यत्कर्तव्यमतः परम् ॥ ४५५ ॥
 स व्याजहार राजस्ते भवितारौ सुताविमौ ।
 भरतार्धमहर्द्धीनां विश्रामौ रामकेशवौ ॥ ४५६ ॥

किंतु क्षेत्रं च कालं च समाश्रित्य शरीरिणाम् ।
 भवन्ति भागधेयानि विविधानि न संशयः ॥ ४५७ ॥
 ततः क्षेत्रमिदं मुक्त्वा पश्चिमाम्भोधिरोधसि ।
 युष्माभिः सपरीवारैर्गम्यतामधुना द्रुतम् ॥ ४५८ ॥
 तस्मिन्यत्र स्थितः कृष्णो भाग्यजागरडिण्डिमौ ।
 सत्यभामा सुतौ सूते तत्र स्थाप्या पुरी वरा ॥ ४५९ ॥
 इत्युपश्रुत्य सत्कृत्य तं विसृज्य प्रजेश्वरः ।
 कृशार्तमथुरालोकैः सह प्रस्थानमादधे ॥ ४६० ॥
 विभ्राणो भाविकल्याणपिशुनैः शकुनैर्मुदम् ।
 सरिद्धूधरकान्ताराण्यतिचक्राम स क्रमात् ॥ ४६१ ॥
 स क्रोष्टुकिसमादिष्टे पश्चिमाम्भोधिरोधसि ।
 सैन्यं निवेशयामास वितीर्णनगरभ्रमम् ॥ ४६२ ॥
 सुतावसूत सत्यापि तत्र सौस्थ्येन तस्थुषी ।
 कल्पद्रुमावविद्राणसुवर्णा मेरुभूरिव ॥ ४६३ ॥
 ततो नैमित्तिकादेशात्केशवो लवणाधिपम् ।
 सुस्थितं संमुखीकर्तुमकार्षीदष्टमं तपः ॥ ४६४ ॥
 आहूतस्तापसस्तेन रत्नप्राभृतसंभृतः ।
 उपेन्द्रमुल्लसत्प्रीतिरुपतस्थेऽथ सुस्थितः ॥ ४६५ ॥
 व्याहरच्च हृषीकेशं निदेशस्थितमात्मनः ।
 जनमेनं विजानीहि ततः कार्ये नियोजय ॥ ४६६ ॥
 प्रीत्या प्रत्याह गोविन्दस्तोयधेः संनिधेहि मे ।
 प्रवरं नगरीस्थानं पूर्वकेशवरूढितः ॥ ४६७ ॥
 इत्युक्तो नगरीभूमिं पाञ्चजन्यं च मञ्जुलम् ।
 कौस्तुभं च मुकुन्दाय प्रदायान्तर्दधेऽम्बुधिः ॥ ४६८ ॥
 अहोरात्रेण तत्रेन्द्रनिदेशाद्धनदः स्वयम् ।
 चक्रे द्वारवतीं नाम विजितस्वपुरीं पुरीम् ॥ ४६९ ॥

वप्रो वज्रमयस्तस्यां नभःस्पृक्कपिशिर्षकः ।
 अम्रंलिहानि वेश्मानि नानामणिमयानि च ॥ ४७० ॥
 दिनानर्धचतुर्थीश्च यक्षा वैश्रवणाज्ञया ।
 रत्नैरनर्घैर्ववृषुर्जलैर्वर्षाघना इव ॥ ४७१ ॥
 तत्राभिरामानारामान्नन्दनोद्यानवान्धवान् ।
 किंकरैः कारयामास कुबेरो वासवाज्ञया ॥ ४७२ ॥
 ततो द्वारवतीराज्ये समुद्रविजयादिभिः ।
 मुकुन्दः प्रोद्यदानन्दसौरभ्यैरभ्यषिञ्चत ॥ ४७३ ॥
 पुरन्दरपुरीसरूपां राजन्वत्यां सुरा इव ।
 तस्यां पुरि सदानन्दाः स्वैरं नन्दन्ति यादवाः ॥ ४७४ ॥
 लीलावनेषु वापीषु क्रीडाद्रिषु यदृच्छया ।
 समं नेमिकुमारेण रेमाते रामकेशवौ ॥ ४७५ ॥
 आश्चर्यं पश्चिमा येयं ज्योतिषामस्तकारिणी ।
 यादवानां पुनः सापि महाभ्युदयहेतवे ॥ ४७६ ॥
 इति प्रीतस्य देवस्य जनार्दनमहोदये ।
 सांप्रतं त्वेतदायातमुत्सवादुत्सवान्तरम् ॥ ४७७ ॥
 यद्देवि कुन्ति ते पुत्रजन्मना यादवेश्वरः ।
 दिष्ट्येति वर्धितश्चारैरायातैर्हस्तिनापुरात् ॥ ४७८ ॥
 पुत्रोत्पत्तिं तवाकर्ण्य मुदमुद्वहताधिकम् ।
 त्वन्माङ्गल्याय देवेन तदद्य प्रहितोऽस्म्यहम् ॥ ४७९ ॥
 इति वृद्धिं स्वबन्धूनां श्रुत्वा सर्वातिशायिनीम् ।
 कुन्ती वहन्ती रोमाञ्चं प्रत्यवोचत कोरकम् ॥ ४८० ॥
 साधु कोरक साधु त्वं कथामिष्टामचीकथः ।
 महोत्सवानुबन्धी मे जातोऽयं तनयोत्सवः ॥ ४८१ ॥
 बान्धवा मम जीयासुर्जीयासुर्बन्धुसूनवः ।
 ममाशिषमिमां तेषां प्रियंवद निवेदयेः ॥ ४८२ ॥

काव्यमाला ।

इत्थमाभाष्य सत्कृत्य कुन्त्या कृत्येषु दक्षया ।

कोरकः प्रोद्धतप्रीतिर्गमनाय व्यसृज्यत ॥ ४८३ ॥

युधिष्ठिरकुमारोऽपि बालकल्पाङ्घ्रिपोषमः ।

मातृवात्सल्यपीयूषैः पोषितो ववृधे क्रमात् ॥ ४८४ ॥

अव्यक्तवर्णरमणीयवचःप्रचारो

रिङ्गन्कदाचन कदाचन पादचारी ।

नव्योल्लसद्दशनहास्यमनोहरास्यः

कस्य प्रतिक्षणमभून्न मुदे कुमारः ॥ ४८५ ॥

मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये कृष्णनेमि-
जन्मद्वारकास्थापनयुधिष्ठिरजन्मवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

तृतीयः सर्गः ।

धर्मकल्पद्रुमस्याथ पुनरेव फलार्थिनी ।

नाशिक्येऽकारयत्कुन्ति श्रीचन्द्रप्रभमन्दिरम् ॥ १ ॥

प्रदीपा यत्र निस्त्रासनानामणिविनिर्मिते ।

प्रभाध्वस्ततमःस्तोमे मङ्गलायैव केवलम् ॥ २ ॥

प्रसादभुक्तिरात्मीया नाशिक्यमिति तत्र सा ।

गत्वा गत्वा पुनश्चक्रे जिनधर्मप्रभावनाम् ॥ ३ ॥

धर्मकर्मैकनिर्माणव्यसनव्यवसायिनी ।

पुनरापन्नसत्त्वाभूत्पाण्डुराजसधर्मिणी ॥ ४ ॥

तस्याः स्वप्ने क्षिपद्वृक्षभञ्जनोऽथ प्रभञ्जनः ।

आनीय नन्दनोद्यानादङ्गे कल्पमहीरुहम् ॥ ५ ॥

पत्ये शशंस सा स्वप्नेनमेनोविनाकृता ।

तदर्थमर्थिकल्पद्रुस्तत्पुरः सोऽप्यचीकथत् ॥ ६ ॥

पवमानोपमानस्ते बलिष्ठैकशिरोमणिः ।

प्रदत्तजगदाश्वासो भविता तनयोऽद्भुतः ॥ ७ ॥

इत्याकर्ण्य दधौ सान्यं हर्षरोमाञ्चकञ्चुकम् ।

उत्कल्लोलं भवेच्चेतः श्रुतेऽपि तनुजन्मनि ॥ ८ ॥

उत्पाटयामि शैलेन्द्रमापि निर्दल्यामि वा !

तस्याः प्रादुरभूदेवं स्फूर्तिर्गर्भानुभावतः ॥ ९ ॥

दूरमुज्जागरौजन्ता वज्रमप्यङ्गुलीमुन्ने ।

सा तदा पक्ककर्पूरकणचूरमचूरयत् ॥ १० ॥

इतश्च गर्भद्वारात्म्यात्कुनैरौपयिकैरपि ।

गान्धारी प्रसवं प्राप न मांसलिंगतापि हि ॥ ११ ॥

उदरं विभ्रती दूरमलिज्वरसहोदरम् ।

क्लेशावेशवशाच्चित्ते गान्धारीदमचिन्तयत् ॥ १२ ॥

गर्भाविर्भावितस्थामनिजितोत्साहसाहसा ।

अमन्द्रोन्माद्यदानन्द्रा सा दिनान्यत्यवाहयत् ॥ १३ ॥

अहो मे दत्ततापस्य पापस्य परमो विधिः ।

यदेतन्नरके दुःखमिहैवानुभवाम्यहम् ॥ १४ ॥

यत्त्वीदृशं पुरस्तान्मे कुन्ती न्युतमजीजनत् ।

पश्य सर्वकपस्यापि सा दुःखस्यापि चूलिका ॥ १५ ॥

अधुनापि निराधिर्यन्निकटप्रसवा पुनः ।

तन्मामन्तःशितैः कुन्तैः कुन्ति कुन्ती प्रतिक्षणम् ॥ १६ ॥

इति चिन्तापरस्वान्ता नितान्त दुःखविह्वला ।

उदरं ताडयामास सा शीघ्रप्रसवार्थिनी ॥ १७ ॥

पीडोत्पीडकृताबाधमाधिना ताडनेन च ।

अभूदपरिपूर्णोऽपि गर्भस्तस्यास्तदा वहिः ॥ १८ ॥

मांसपिण्डोपमं सा तं पश्यन्ती साश्रुलोचना ।

विपादमासददूरं दत्ते क्रुद्धो विधिर्न किम् ॥ १९ ॥

त्वं मे मनोरथानित्थं किं न कुन्तसि निष्कृप ।

इति दैवमुपालभ्य लब्धार्तिः सा मुहुर्मुहुः ॥ २० ॥

विश्लेण मांसपिण्डेन किमनेन ममाधुना ।

इत्युत्सृष्टुं समारेभे सा वहिस्तमवज्ञया ॥ २१ ॥

अथ ज्ञातप्रबन्धाभिरेत्य वृद्धाभिरादरात् ।
 प्रत्यषिध्यत सा बाढं मा मा मेत्युक्तिपूर्वकम् ॥ २२ ॥
 अजल्पंश्च पपातेदं पुत्ररत्नं तवोदरात् ।
 अभाग्येनार्धनिष्पन्नं वायुनेव तरोः फलम् ॥ २३ ॥
 एतत्तु तव कल्याणि न मौग्ध्यं ज्ञातुमीशमहे ।
 यदुपक्रमसे त्यक्तुमवस्करमिवात्मजम् ॥ २४ ॥
 अथ साकथयत्तथ्यं मातरः शृणुत क्षणम् ।
 गर्भाधाने ममामुष्मिन्प्रवृत्तमिव चेतसा ॥ २५ ॥
 अहं महीपतेः पत्नी न तावदभवं पुरा ।
 भविष्यामि महीपालमाता त्वेतत्प्रसादतः ॥ २६ ॥
 इत्थं मयि कृताशायां कुन्त्यसूत युधिष्ठिरम् ।
 तां संप्रत्यहमश्रौषमासन्नप्रसवां पुनः ॥ २७ ॥
 ततो मेदस्विनिर्वेदात्स्वं निन्दन्ती मुहुर्मुहुः ।
 तूर्णप्रसवसाकाङ्क्षा कुक्षिं निजमकुट्टयम् ॥ २८ ॥
 उशन्ति सत्यमेवैतद्बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
 तदिदं जातमीक्षध्वं ब्रूत यत्तत्करोम्यहम् ॥ २९ ॥
 ततस्तामभ्यधुर्वृद्धा आधिं वत्से मुधा व्यधाः ।
 कर्माणि हि प्रतिप्राणि पृथक्प्रसवते फलम् ॥ ३० ॥
 वत्से मात्सर्यमुत्सार्य परमार्थे मनः कुरु ।
 पश्यैकाग्रमनाः कुन्ती धर्ममाराधयत्यलम् ॥ ३१ ॥
 धर्मप्रभावसंपन्ननिःशेषाभीष्टसंपदि ।
 ततश्च मत्सरं वत्से धत्से कुन्त्यां कथं वृथा ॥ ३२ ॥
 स्वल्पैः कल्पद्रुमप्रायैर्धर्मं नोपमिमीमहे ।
 संकल्पतुलया ते हि यल्लोकमुपकुर्वते ॥ ३३ ॥
 यदीच्छावीरुधं वत्से विधातासि फलेग्रहिम् ।
 धर्मालवालमेतस्याः सिञ्च श्रद्धामृतैस्ततः ॥ ३४ ॥

लक्ष्यते लक्षणैरेभिर्भावी बहु युधिष्ठिरः ।
 तवात्मजोऽपि तन्मा स्म खिद्यथाः सर्वथा शुभे ॥ ३५ ॥
 असौ ते त्रिंशतं मासान्गर्भे तस्थाविदं कियत् ।
 द्वादशापि समाः कश्चित्तिष्ठत्युदरकन्दरे ॥ ३६ ॥
 इदानीं तु सुतस्यास्य जीविताय यतामहे ।
 इत्युक्त्वा ताभिरभ्यक्तसर्पिषा तूलसंचयः ॥ ३७ ॥
 तेन प्रावृत्य तं बालं स्वर्णकुड्यां निधाय च ।
 एकान्ते तं व्यवस्थाप्य निधानमिव दधिरे ॥ ३८ ॥
 अद्य संपूर्णसर्वाङ्गो मातुः स्तन्येन सोऽर्भकः ।
 दधौ वृद्धिं परां बालविटपीव घनाम्भसा ॥ ३९ ॥
 असूत दिवसे यस्मिन्गान्धारी तं तनूरुहम् ।
 तस्मिन्यामैस्त्रिभिः पश्चात्सुतं कुन्त्यप्यजीजनत् ॥ ४० ॥
 तयोर्भाग्यमहो भिन्नमप्येकदिनजातयोः ।
 यदाद्योऽजनि दुर्लभे सुलभे कुन्तिसूः पुनः ॥ ४१ ॥
 उद्दिश्य पाण्डुजन्मानमभून्नभसि भारती ।
 विजयी वज्रकायोऽयमुद्दामबलमन्दिरम् ॥ ४२ ॥
 भक्तः सहोदरे ज्येष्ठे जगद्विदुरवान्धवः ।
 भावी मोहच्छिदाच्छेकः क्रमात्सिद्धिवधूवरः ॥ ४३ ॥ (युग्मम्)
 प्रीता कुन्ती सुतेनैव दिवि देवा महोत्सवम् ।
 चक्रुश्चकार पाण्डुस्तु युगपत्सुतयोर्द्वयोः ॥ ४४ ॥
 दुर्योधन इत्याद्यस्य भीम इत्यपरस्य च ।
 धृतराष्ट्रश्च पाण्डुश्च पुत्रयोर्नाम चक्रतुः ॥ ४५ ॥
 भीमस्यातोऽभवन्नाम मरुत्तनय इत्यपि ।
 स्वप्ने कल्पद्रुमव्याजाद्यतोऽसौ मारुतात्मजः ॥ ४६ ॥
 पञ्चभिर्ललितौ यत्नाद्वात्रीभिर्मातृवत्सदा ।
 तौ क्रमाज्जग्मतुर्वृद्धिं पञ्चास्यपृथुकाविव ॥ ४७ ॥

रिङ्गन्दुर्योधनः पश्चादेत्य भीमेन रिङ्गता ।
 बलिना बालचापल्याद्धृत्वा पादे जिघृक्षया ॥ ४८ ॥
 कदाचिच्च स भीमेन प्रीत्या मात्रा समर्पितम् ।
 भक्ष्यं हठेन हस्ताग्रादाच्छिद्योच्चैररोधत ॥ ४९ ॥
 मिथः कलिकरौ जातु जातु केलिपरायणौ ।
 एकत्रैव भुजो जातु तावभूतामनारतम् ॥ ५० ॥
 हासयन्नथ वांसन्तीं चन्द्रिकाचन्दनाञ्चितः ।
 मल्लिकामोदसुरभिः सुरभिः समजृम्भत ॥ ५१ ॥
 वसन्तेनोपनीतानि प्राप्य चूताङ्कुरच्छलात् ।
 नवान्यस्त्राणि पुष्पास्त्रस्तृणं जगदजीगणत् ॥ ५२ ॥
 जगज्जिगीषोः पञ्चेषोः प्रयाणे जयशंसिनः ।
 ध्वनयो दुन्दुभीयन्त मधुराः पिकयोषिताम् ॥ ५३ ॥
 गलहलुलकिञ्जल्कपङ्किलीभूतंभूतलम् ।
 पुष्पडम्बरितं पाण्डुः क्रीडावनमथागमत् ॥ ५४ ॥
 भीमं षण्मासदेशीयमादाय मधुराकृतिम् ।
 पत्या सह ययौ कुन्ती वसन्तश्रियमीक्षितुम् ॥ ५५ ॥
 विकाशिकेशरे पुष्प्यत् तिलके चारुचम्पके ।
 पत्न्या सार्धं वने राजा विजहार मनोरमे ॥ ५६ ॥
 लीलयापि क्षिपन्पाणिं बालः सुलभचापलः ।
 मूलादुन्मूलयामास विविधान्सविधद्विमान् ॥ ५७ ॥
 प्रियया सार्धमासाद्यं दोलान्दोलनकौतुकम् ।
 आरुरोह महीपालः सहेलः केलिपर्वतम् ॥ ५८ ॥
 कुन्त्यपि प्रेक्षितुं शीलग्रामणी रामणीयकम् ।
 समारोहद्वरारोहा पत्यानुपदिका मुदा ॥ ५९ ॥
 स्वैरमाराममारामं वापीं वापीं सरः सरः ।
 सर्वमालोक्यांचक्रे गिरेस्तस्य नृपप्रिया ॥ ६० ॥

पर्यन्तशिखरस्याग्रे समासादितजन्मनः ।
 कङ्कलिपादपस्याधः सा विधत्ते स्म विश्रमम् ॥ ६१ ॥
 कुरुवंशनवोत्तंस जगन्नेत्रसुधाकर ।
 इत्थमुल्लापयामास भीमं कृत्वाङ्कखेलिनम् ॥ ६२ ॥
 एवमुल्लाप्यमानस्य भीमस्योत्सङ्गसङ्गिनः ।
 श्रमध्वंसाय धात्रीव निद्राभून्नेत्रगोचरा ॥ ६३ ॥
 वने च विहरन्स्वैरममन्दानन्दकन्दलः ।
 स्वयं चग्पकपुष्पाणां स्रजं जग्रन्थ पार्थिवः ॥ ६४ ॥
 तामुपादाय दायादतुल्यां निजतनुद्युतिम् ।
 आत्मसंमुखमायान्तं कुन्ती कान्तं व्यलोकयत् ॥ ६५ ॥
 त्वं कण्ठ वर्धसे दिष्ट्या प्रेम्णा प्रेयानिमां स्रजम् ।
 न तुल्यमुपनेतेति मुदः साभूद्वशंवदा (१) ॥ ६६ ॥
 पिबन्ती लोचनैर्नाथमभ्युत्तस्थौ झटित्यसौ ।
 विस्मृतात्मा नचाबोधि भीममुत्सङ्गशायिनम् ॥ ६७ ॥
 तदैव नृपतिः कान्ताकण्ठे चिक्षेप च स्रजम् ।
 भीमोऽतिनिःसहवपुस्तदुत्सङ्गात्पपात च ॥ ६८ ॥
 करौ व्यापारयामास पुत्ररक्षार्थमेकतः ।
 स्रजोऽर्थे चान्यतः कण्ठं सा शोकप्रमदाकुला ॥ ६९ ॥
 ततः शृङ्गाल्लुठन्बालो हाहारवमुखैर्जनैः ।
 गण्डशैलकलां बिभ्रत्साश्रुनेत्रैरदृश्यत ॥ ७० ॥
 अधोऽधः पततस्तस्य शिलासोपानतः क्रमात् ।
 प्रादुर्बभूवुष्ठात्काराः कुन्तीहृन्मर्मभेदिनः ॥ ७१ ॥
 पूर्वकायनता कुन्ती विलापतुमुला सुतम् ।
 तत्पीडागमनायैव सिञ्चति स्माश्रुवीचिभिः ॥ ७२ ॥
 पश्यतामेव सर्वेषां लोठं लोठं तदा तटे ।
 स बालः स्थूलपाषाणानुपागमदुपत्यक्राम् ॥ ७३ ॥

१. 'बुभ्यमेवोपनेतेति' इति अतिभाति.

प्लवंगमा इवोत्प्लुत्य जङ्घाला वायुरंहसः ।

तस्यानुपदमुत्तालमुत्तेरुर्नृपपत्तयः ॥ ७४ ॥

हा वत्स का(प्य)[पि] दृश्योऽसि मया जीवन्पुनः कदा ।

दूरतः पेतुषो वत्स यद्वा ते जीवितं कुतः ॥ ७५ ॥

इत्थं विलापैरत्यन्तकरुणैर्मर्मभेदिभिः ।

उच्चैः प्रतिरवव्याजाद्रोदयन्ती गिरीनपि ॥ ७६ ॥

कुन्ती शोकाकुला जाता डिम्बेन सह पाण्डुना ।

पुत्रालोकनसोत्कण्ठा शनैःशोकादवातरत् ॥ ७७ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

उवाच राज्ञी प्राणेश केनैताश्चूर्णिताः शिलाः ।

न जानामीति देवोक्ता देवी पुनरभाषतं ॥ ७८ ॥

अमू भीमद्रुहः कोऽपि दारुणो दारयिष्यति ।

शङ्के स्वेनैव पापेन शीर्णास्तु कणशः स्वयम् ॥ ७९ ॥

तेनानवाप्तपूर्वेण नगोत्तारक्लमेन च ।

पुत्रशोकेन चात्यन्तं कुन्ती वैक्लव्यमागमत् ॥ ८० ॥

अथातिरंहसा कांश्चिद्वाकोशास्यकुशेशयान् ।

पत्नीनागच्छतो दूराद्वीक्षां चक्रे क्षितीक्ष्वरः ॥ ८१ ॥

तत्प्रमोदानुमानेन परिज्ञाय नृपोऽभ्यधात् ।

देवि त्वं वर्धसे दिष्ट्या कुशली तव नन्दनः ॥ ८२ ॥

इति वर्धयतो राज्ञीं राजस्तेऽपि व्यजिज्ञपन् ।

अग्रेऽसौ विजयी स्वामिन्नक्षताङ्गस्तवात्मजः ॥ ८३ ॥

देवीक्रोडस्थितस्यैव त्वत्पुत्रस्य मनागपि ।

पेतुषोऽपि गिरेः शृङ्गान्मुखरागो न भिद्यते ॥ ८४ ॥

एतत्कथितमस्माभिरन्यदत्यद्भुतं पुनः ।

पुरो गत्वा स्वबालस्य स्वयंमालोकयिष्यसि ॥ ८५ ॥

इति वार्तासुधापानपोषिताशेषवैशसा ।

स्वरितं त्वरितं भीमजननी पुरतो ययौ ॥ ८६ ॥

राजापि राजमानास्यः प्रेयसीपृष्ठतो व्रजन् ।
 समाससाद तं देशं यत्रास्ति क्षेमवान्सुतः ॥ ८७ ॥
 शिलाचूर्णमये तल्पे सुखोत्तानशयं सुतम् ।
 अक्षतं शतपत्राक्षं तौ निरीक्षां वभूवतुः ॥ ८८ ॥
 तमुद्रीक्ष्य तयोरासीत्प्रीतिर्वाचामगोचरा ।
 तौ समालोक्य बालोऽपि हर्षादुद्वाहु नृत्यति ॥ ८९ ॥
 ऊर्ध्वमूर्ध्वं लसद्बाहुं भीममादाय वक्षसा ।
 कुन्ती स्नानन्दमालिङ्ग्य चुचुम्ब प्रस्रुतस्तनी ॥ ९० ॥
 गतप्रत्यूहमुत्फुल्ललोचनं पाण्डुभूपतिः ।
 बलाद्वाच्छिद्य पत्नीतः स्नानन्दं सखजे सुतम् ॥ ९१ ॥
 पृथा पप्रच्छ पृथ्वीशमार्यपुत्र द्रढीयसी ।
 असौ शिला समग्रापि विभिदे कणशः कथम् ॥ ९२ ॥
 पार्थिवः कथयामास प्रिये तव तनूरुहः ।
 वज्रकायोऽयमारुह्याग्निं भारत्या जनु दिव्यया ॥ ९३ ॥
 तदस्य वपुषा बाढं वज्रेणेवाभिताडिता ।
 शिलेऽयं केलिशैलस्य चूर्णीभावमुपाययौ ॥ ९४ ॥
 योऽपि खण्डीकृतो दृष्टः प्रस्तरोऽद्य त्वया पथि ।
 तदपि त्वत्तनूजस्य तनूघातविजृम्भितम् ॥ ९५ ॥
 तच्छ्रुत्वा विस्मितस्वान्ता कुन्ती कान्तिमुपेयुषी ।
 आदाय दयितान्द्भीममालिलिङ्ग मुहुर्मुहुः ॥ ९६ ॥
 प्रपातभूमिं भीमस्य भृङ्गारावर्जितैर्जलैः ।
 निषेव्य श्रेयसे वृद्धाः क्षणादानर्चुरक्षतैः ॥ ९७ ॥
 ततो मुदितयोः पातो सुतया प्रियया समम् (?) ।
 उत्तम्भितध्वजां राजा राजधानीमुपाययौ ॥ ९८ ॥
 अभ्रमूवल्लभारूढं निशाशेषे कदाचन ।
 स्वमे महेन्द्रमद्राक्षीत्पृथा पृथुमनोरथा ॥ ९९ ॥

सा स्वप्नं कथयामास पत्युः प्रातः प्रमोदिनी ।
 तस्यै सोऽपि समाचख्यौ शक्राभं भाविनं सुतम् ॥ १०० ॥
 ततः प्रीतिं परां प्राप्ता श्लाघ्यं गर्भं बभार सा ।
 प्रातःकालोपलब्धो हि स्वप्नः सद्यःफलप्रदः ॥ १०१ ॥
 स्वयं सागरपर्यन्तां मेदिनीमनुपद्रवाम् ।
 मण्डलीकृतकोदण्डा कर्तुमीहांबभूव सा ॥ १०२ ॥
 समयेऽपि समागत्य प्रजाः संहरतस्तदा ।
 कृतान्तस्यापि सा कर्तुं स्पृहयामास निग्रहम् ॥ १०३ ॥
 सूर्याचन्द्रमसौ जातु यत्तुतोद विधुंतुदः ।
 तस्मिन्नपि बभूवेयमभिषेचनकाङ्क्षिणी ॥ १०४ ॥
 इत्थं गर्भप्रभावोत्थधीरोदात्तमनोरथा ।
 तनयं जनयामास सा मुहूर्ते मनोहरै ॥ १०५ ॥
 तदेव दिवि वाग्देवी सर्वतः शुश्रुवेतराम् ।
 असावाराधितज्येष्ठौ जगदेकधनुर्धरः ॥ १०६ ॥
 दुर्धर्षोऽत्यन्तसौम्यास्यः सामर्षो नयवत्सलः ।
 भविष्यति क्रमात्कर्मनिर्मुक्तो मुक्तिवल्लभः ॥ १०७ ॥ (युग्मम्)
 तदनन्तरमाकाशे संगीतमुदजृम्भत ।
 रम्भोर्वशीप्रभृतयो नृत्यमप्सरसो व्यधुः ॥ १०८ ॥
 जगुर्जगन्मनोहारि मूर्छनं किं नरेश्वराः ।
 अजायत पुनर्वाचनादाद्वैतं तथा दिवि ॥ १०९ ॥
 प्रदत्तत्रिदशानन्दे तस्मिन्नात्मजजन्मनि ।
 प्रमोदकृतसंवादः पाण्डुश्चक्रे महोत्सवम् ॥ ११० ॥
 तं चकार स नाम्नापि गुणैरर्जुनमर्जुनम् ।
 इन्द्रस्य दर्शनात्स्वप्ने जातोऽसाविन्द्रमूरिति ॥ १११ ॥
 अथ श्लाघ्यतमस्वप्नसूचितौ निचितौ श्रिया ।
 यमलौ जनयांचक्रे मद्राजसुता सुतौ ॥ ११२ ॥

तावप्याकाशभारत्या कथितौ यद्भविष्यतः ।
 सत्त्वशौर्ययुतौ सिद्धिगामिनौ गुरुवत्सलौ ॥ ११३ ॥
 प्रदत्तया पितृभ्यां तौ विनीतौ नयशालिनौ ।
 नकुलः सहदेवश्चेत्याख्यया ख्यातिमीयतुः ॥ ११४ ॥
 अमी कुमाराः पञ्चापि दिविपत्पादपा इव ।
 यशःकुसुमसौरभ्यसुभगां ख्यातिमाययुः ॥ ११५ ॥
 गान्धारीप्रमुखाश्चाष्टौ धृतराष्ट्रस्य याः प्रियाः ।
 अजायन्त सुतास्तासां क्रमादुर्योधनानुजाः ॥ ११६ ॥
 पुत्राणां नवनवतिस्तेषां नामानि तद्यथा ।
 आसीदुःशासनः पूर्वो दुःसहो दुःशलस्तथा ॥ ११७ ॥
 रणः श्रान्तः समाढ्यश्च विन्दः सर्वसहोऽपि च ।
 अनुविन्दः सुभीमश्च सुबाहुर्दुष्प्रधर्षणः ॥ ११८ ॥
 दुर्मर्षणः सुगात्रश्च दुष्कर्णो दुःश्रवास्तथा ।
 वैरवंशो विकर्णश्च दीर्घदर्शी सुलोचनः ॥ ११९ ॥
 उपचित्रो विचित्रश्च चारुचित्रः शरासनः ।
 दुर्मदो दुष्प्रगाहश्च युयुत्सुर्विकटाभिधः ॥ १२० ॥
 ऊर्णनाभः सुनाभश्च तथा नन्दोपनन्दकौ ।
 चित्रबाणश्चित्रकर्मा सुवर्मा दुर्विमोचनः ॥ १२१ ॥
 अयोबाहुर्महाबाहुः श्रुतवान्प्रबललोचनः ।
 भीमबाहुर्भीमवलः सुषेणः पण्डितस्तथा ॥ १२२ ॥
 श्रुतायुधः सुवीरश्च दण्डधारो महोदरः ।
 चित्रायुधो निषङ्गी च पाशो वृन्दारकस्तथा ॥ १२३ ॥
 शत्रुजयः शत्रुसहः सत्यसन्धः सुदुःसहः ।
 सुदर्शनश्चित्रसेनः सेनानीर्दुष्पराजयः ॥ १२४ ॥
 पराजितः कुण्डशायी विशालाक्षो जयस्तथा ।
 दृढहस्तः सुहस्तश्च वातवेगसुवर्चसौ ॥ १२५ ॥

आदित्यकेतुर्बहाशी निर्वन्धोऽपि प्रयास्यपि ।
 कवची रणशौण्डश्च कुण्डधारो धनुर्धरः ॥ १२६ ॥
 उग्ररथो भीमरथः शूरबाहुरलोलुपः ।
 अभयो रौद्रकर्मा च तथा दृढरथाभिधः ॥ १२७ ॥
 अनाधृष्टः कुण्डभेदी विराजी दीर्घलोचनः ।
 प्रमथश्च प्रमाथी च दीर्घालापश्च वीर्यवान् ॥ १२८ ॥
 दीर्घबाहुर्महावक्षा दृढवक्षाः सुलक्षणः ।
 कनकः काञ्चनश्चैव सुध्वजः सुभुजस्तथा ॥ १२९ ॥
 विराजश्चेत्यमी सर्वे रणकर्मविशारदाः ।
 सर्वे शौण्डीरदोर्दण्डाः सर्वे सर्वार्थकोविदाः ॥ १३० ॥
 धृतराष्ट्रोऽथ भीष्मादीनुपावेश्य परे दिवि[ने] ।
 मौहूर्तिकान्समाहूय पप्रच्छ स्वच्छमानसः ॥ १३१ ॥
 आख्यातमशरीरिण्या भारत्या यद्गुधिष्ठिरः ।
 भविता भुवनश्लाघ्यो न कोऽप्यत्रास्ति संशयः ॥ १३२ ॥
 किंत्वनन्तरमेतस्माद्राजा दुर्योधनः किमु ।
 भविष्यति न वेत्येवं ज्ञानेनालोच्य शंसितः ॥ १३३ ॥
 अत्रान्तरे दिगन्तेषु रजोभिः परिजृम्भितम् ।
 उदतिष्ठन्त निर्घाताश्चक्रम्पे च वसुंधरा ॥ १३४ ॥
 शिवाश्चाशिवशंसिन्यो विरेसुर्विरसं तथा ।
 मार्तण्डमण्डलं चाभूत्परिवेषेण भीषणम् ॥ १३५ ॥
 एतानि दुर्निमित्तानि प्रेक्ष्य तल्लक्षणानि च ।
 ज्ञानिनः सर्वविदुरं विदुरं प्रत्यचीकथनू ॥ १३६ ॥
 अयमूर्जस्वलो राजा राजचक्रविजित्वरः ।
 भविष्यति परं कालः कुलस्य च जनस्य च ॥ १३७ ॥
 इति नैमित्तिकादिष्टमनिष्टं विदुरस्ततः ।
 सभासमक्षमाचम्यौ धृतराष्ट्रस्य शृण्वतः ॥ १३८ ॥

तच्चाकर्ण्य विषं कर्णपुटयोरम्बिकासुतः ।

पुनःपर्यनुयुङ्क्ते स्म कुले शान्तिः कथं भवेत् ॥ १३९ ॥

अथ संदेहसंदोहच्छिदुरो विदुरस्तथा ।

अप्रेयोऽपि वचः पथ्यं तथ्यं च तमुदाहरत् ॥ १४० ॥

निखिलस्य कुलस्यास्य क्षेमं चेत्कर्तुमिच्छसि ।

सदेनमेनसां पात्रं दुष्पुत्रं त्यक्तुमर्हसि ॥ १४१ ॥

तनयेनापि किं तेन कुलप्रलयकारिणा ।

तेन हेम्नापि किं कार्यमार्य कर्णौ छिनत्ति यत् ॥ १४२ ॥

आसतां शतमेकोनमपि स्वस्तिकृतः सुताः ।

अल्पमल्पेतरस्यार्थे त्याज्यमिस्थं विदुर्बुधाः ॥ १४३ ॥

आम्बिकेयस्तदाकर्ण्य न यावत्प्रत्यभाषत ।

पाण्डुरुड्ढामरप्रीतिस्तावद्विदुरमभ्यधात् ॥ १४४ ॥

ईदृशानि न लभ्यन्ते पुत्रभाण्डानि कुत्रचित् ।

ममोपयाचितैरेष जातो दुर्योधनः सुतः ॥ १४५ ॥

क्षयः कुलस्य चेत्पुत्राद्वृद्धिस्तर्हि कुतो भवेत् ।

भानोश्चेद् ध्वान्तमाकाशे प्रकाशः स्यात्कुतस्ततः ॥ १४६ ॥

युधिष्ठिरादपि ज्येष्ठः पूर्वं गंर्भावतारतः ।

असौ राज्याञ्जसविता भविता गोत्रवर्धनः ॥ १४७ ॥

तच्छिवाः सन्तु पन्थानः स्वस्थानगमनाय वः ।

अभिधायेदमास्थानादुदस्थात्पाण्डुभूपतिः ॥ १४८ ॥

दुर्योधनस्य दुःशल्या नाम यामिर्बभूव या ।

सिन्धूनामधिराजस्तामुपयेमे जयद्रथः ॥ १४९ ॥

अथ ते धृतराष्ट्रस्य वर्धन्ते स्म शतं सुताः ।

दोष्णोर्येषां स्म जागर्ति स्फूर्तिस्त्रैलोक्यतोलने ॥ १५० ॥

धार्तराष्ट्राः शतं पञ्च पाण्डवास्ते तु संहताः ।

शतं पञ्चोत्तरं स्वैरं रेमिरे हस्तिनापुरे ॥ १५१ ॥

भीष्मं च धृतराष्ट्रं च पाण्डुं च विदुरं तथा ।

प्रतिप्रभातमभ्येत्य नमस्यन्ति स्म भक्तितः ॥ १५२ ॥

ततः सत्यवतीं पूज्यामम्बिकाम्बालिके तथा ।

अम्बा-गन्धारिका-कुन्ती-मुख्याश्च प्राणमन्नमी ॥ १५३ ॥

मातृणां च पितृणां च तया वात्सल्यमत्तया ।

निर्विशेषं मनस्तेषु गुरवो हि समाशयाः ॥ १५४ ॥

शैशवादप्यजायन्त पाण्डवाः परमार्हताः ।

यस्य यादृक्परो लोकस्तस्य चेष्टा हि तादृशी ॥ १५५ ॥

दिवा वा यदि वा नक्तं भक्तिप्रहीकृता इव ।

चेतस्तेषां न मुञ्चन्ति पञ्चापि परमेष्ठिनः ॥ १५६ ॥

रंहस्विंतापरीक्षार्थं निर्णीतपणपूर्वकम् ।

सहस्रतालमुत्तालास्ते कदाचिद्दधाविरे ॥ १५७ ॥

गङ्गायाः पुलिने जातु सिकताकणकोमले ।

सर्वे कुमारश्चिक्रीडस्ते शश्वत्पांशुकेलिभिः ॥ १५८ ॥

तुङ्गात्तटीविटङ्गात्ते जलकेलिकुतूहलात् ।

यमुनायां कदाचिच्च झम्पापातं वितेनिरे ॥ १५९ ॥

रंहःकैलिरजःकेलिजलकेलिषु लीलया ।

तान्वन्धूनधरीचक्रे बलोदारो वृकोदरः ॥ १६० ॥

सदावदातप्रकृतिर्धर्मात्मा धर्मनन्दनः ।

ववन्ध बन्धुषु स्नेहं विशेषेण सुयोधने ॥ १६१ ॥

वत्सलोऽपि विशेषेण बान्धवेषु वृकोदरः ।

क्रीडया लोलयद्बालान्दुःशासनमुखानिति ॥ १६२ ॥

क्षिप्ताः कदाचित्कक्षायां भीमेन भुजपीडनात् ।

श्वासावरोधदौस्थ्येन संस्थिता इव तेऽभूवन् ॥ १६३ ॥

भीमः कदाचिदेतेषामन्योऽन्यं शिरसा शिरः ।

नालिकेरद्वयास्फालमास्फालयदनेकशः ॥ १६४ ॥

धृत्वा कदाचित्पादाग्रे क्रोशमात्रीं भुवं नयन् ।
 नासाजानुललाटादौ त्वचयामासिवानसौ (?) ॥ १६५ ॥
 तान्बध्वा बाहुपाशेन मज्जयित्वा चिरं जले ।
 भीमः केलिप्रियो जातु मृतप्रायानमुञ्चत ॥ १६६ ॥
 धार्तराष्ट्राः कनीयांसः क्रीडन्तस्ते कदाचन ।
 कुतूहलात्कपित्थादीनुच्चानारुरुहस्तरुन् ॥ १६७ ॥
 ततः पादप्रहारेण तानाहत्य महीरुहान् ।
 फलैः सार्धमपात्यन्त ते भीमेन भुवस्तले ॥ १६८ ॥
 खेदिता अपि भीमाय न ते किञ्चन चुक्रुधुः ।
 स्नेहोऽयं न पुनर्द्रोहस्तस्येति ज्ञातपूर्विणः ॥ १६९ ॥
 लब्धास्पदं मनोधात्र्यां वैरिभूरुहकारणम् ।
 मात्सर्यबीजमाबाल्यादभूदुर्योधनस्य यत् ॥ १७० ॥
 तदानीं भीमसेनस्य बलविस्फूर्तिकीर्तिभिः ।
 तच्चक्रे किञ्चिदुच्छूनं नव्याभिरिव वृष्टिभिः ॥ १७१ ॥
 ओजायितानि भीमस्य खिद्यमानांश्च बान्धवान् ।
 वीक्ष्यावलेपात्कोपाच्च बाढं दुर्योधनोऽभ्यधात् ॥ १७२ ॥
 कदर्थ्यन्ते कथं भीम आतरोऽमी स्तनंधयाः ।
 तव दोर्दण्डकण्डूतिहरोऽस्मि तदुपेहि माम् ॥ १७३ ॥
 तेनेत्थं स्पर्धमानेन समाहूतो वृकोदरः ।
 अभ्यधत्त महाभाग नाहं बन्धुषु दुर्मनाः ॥ १७४ ॥
 परमित्थं मम स्नेहचापल्यं पर्यवस्यति ।
 वनेषु दन्तिनो दन्तक्रीडापि तरुभञ्जिनी ॥ १७५ ॥
 ततोऽवलेपं कोपं वा मुधा दुर्योधन व्यधाः ।
 यद्वा नैवास्ति मर्यादा काप्यनालोच्य वादिनाम् ॥ १७६ ॥
 त्वया हि मम दोःकण्डूर्न मनागप्यपोह्यते ।
 न ह्येरण्डो गजेन्द्रस्य कटकण्डूयने क्षमः ॥ १७७ ॥

अस्ति चेत्तव दोर्दपो यद्वासूया बलीयसी ।

तदेहि त्वं नियुध्यस्व बुध्यस्व बलमात्मनः ॥ १७८ ॥

इत्याक्षिप्तः स भीमस्य नियुद्धाय पुरोऽभवत् ।

किं लोकाधिकधामानः सहन्ते तेजसो वधम् ॥ १७९ ॥

यदा विरमतो नैतौ नियोद्धरि युधिष्ठिरे ।

तदा तौ परितस्तस्थुः कुमारः प्रेक्षकाः परे ॥ १८० ॥

मर्मप्रहारनिर्मुक्तमनलंकृतरम्ययोः ।

नियुद्धमेतयोरासीदशिक्षितमनोहरम् ॥ १८१ ॥

तयोर्द्वयोरपि ख्यातबलिभ्योऽपि बलिष्ठयोः ।

प्रावर्ततौत्तराधर्यपरावृत्तिः क्षणे क्षणे ॥ १८२ ॥

दिनेन्दुदिननाथामैस्तयोर्जयपराजयौ ।

दुःशासनार्जुनादीनामकथ्येतां मुखैस्तदा ॥ १८३ ॥

नियुध्यमानोऽवज्ञाङ्गः क्रीडयापि वृकोदरः ।

क्रमादुर्योधनं दूरान्निन्ये निःसहदेहिताम् ॥ १८४ ॥

चिराददभ्रं विश्राणः पराजयपराभवम् ।

श्यामास्यः प्रययौ बन्धुमध्यादुर्योधनः शनैः ॥ १८५ ॥

तथैवावस्थितं रङ्गे भीममेत्य युधिष्ठिरः ।

रजोऽवगुण्ठनं प्रेम्णा प्रममार्जं प्रवाससा ॥ १८६ ॥

बन्धोर्नियुद्धखिन्नस्य वपुर्विपुलमंसलम् ।

स्नेहात्संवाहयामास मृदुपाणिर्धनंजयः ॥ १८७ ॥

नकुलः सहदेवश्च प्रमोदादभितः स्थितौ ।

स्वान्नलव्यजनैर्भीमं वीजयांचक्रतुंश्चिरम् ॥ १८८ ॥

दुर्योधनो रहःस्थाने स्थित्वा चक्रे जडोचितान् ।

निजाशयप्रमाणेन विकल्पानञ्जनालवत् ॥ १८९ ॥

अर्धराज्यहरो योऽपि सोऽपि वध्यो महौजसाम् ।

किं पुनर्ब्रूमहे तस्य सर्वराज्यहरोऽपि यः ॥ १९० ॥

ततः सर्वप्रकारेण मम बन्धुः युधिष्ठिरः ।
 उदीयमानोऽप्युच्छेद्यो विरोधी व्याधिवद्बुधैः ॥ १९१ ॥
 किं त्वसाध्यः परीतोऽयं भीमेन विजयेन च ।
 भूपाल इव संपन्नो विक्रमेण नयेन च ॥ १९२ ॥
 ततो भीमार्जुनावेव पुरस्ताद्वधमर्हतः ।
 द्वौ दुर्वारमहावीर्यावजातारेर्भुजाविव ॥ १९३ ॥
 तत्रापि प्रथमं निर्भीर्भीमो निःसीमविक्रमः ।
 कीनाशपुरवास्तव्यः कर्तव्यः प्रसभं मया ॥ १९४ ॥
 व्यापादिते मया मुष्मिन्युधिष्ठिरकिरीटिनौ ।
 भवितारौ हठात्कृष्टस्तम्भप्रासाददुर्बलौ ॥ १९५ ॥
 तदा नियुद्धसंबन्धरजःपरिचयादिव ।
 मलीमसामिमां सन्ध्यां चक्रे दुर्योधनो रहः ॥ १९६ ॥
 ततश्छिद्राणि दुष्टात्मा भीमस्य स्वच्छचेतसः ।
 नित्यमन्वेषयामास स नटः कूटनाटके ॥ १९७ ॥
 परं विविधकेलीषु गङ्गायाः कूलपालिषु ।
 समं सर्वैः कुमारैस्तैः सोऽपि चिक्रीड सर्वदा ॥ १९८ ॥
 कुमारान्क्रीडतस्तत्र विदित्वा सुतवत्सलः ।
 भूपतिः कायमानानि कर्मनीयान्यकारयत् ॥ १९९ ॥
 क्रीडाशौण्डतया तेषु भक्तिं सुप्तिं च ते व्यधुः ।
 सर्वदाप्यधिकः किं तु भीमोऽभूद्भोजनावधि ॥ २०० ॥
 कूले परेद्युर्गङ्गायाः सौगन्धिकसुगन्धिनि ।
 सुष्वाप सिकतातले केलिश्रान्तो वृकोदरः ॥ २०१ ॥
 आहारं मधुरं स्निग्धं तस्य मुक्तवतस्तदा ।
 बभूव सुखनिद्रापि दीर्घनिद्राविजित्वरा ॥ २०२ ॥
 इदमन्तरमासाद्य दुष्टबुद्धिः सुयोधनः ।
 भीमं बद्धा लतापाशैः प्रचिक्षेप छलाज्जले ॥ २०३ ॥

लतापाशान्विसच्छेदं छेकश्छित्वा वृकोदरः ।
 स्नात्वा क्षणेन गङ्गायाः करीन्द्र इव निर्ययौ ॥ २०४ ॥
 निद्रायमाणमन्येद्युस्तं तथैवाङ्गमर्मसु ।
 धार्तराष्ट्रोऽपि धृष्टात्मा दन्दशूकैरदंशयत् ॥ २०५ ॥
 सकोपाः सफटाटोपा दंष्ट्रया गरलोग्रया ।
 तीक्ष्णाग्रया दशन्तोऽपि विभिदुस्ते तनुत्वचा ॥ २०६ ॥
 क्रमाज्जागरितो निर्भीभीमस्तानवहेलया ।
 दूरेणापोहयन्नागाज्जिशुनागानिव क्षणात् ॥ २०७ ॥
 ततः सुयोधनो दौष्ट्याद्भीमे भोक्तुमुपस्थिते ।
 अज्ञातमशनस्यान्तर्विषमं विषमक्षिपत् ॥ २०८ ॥
 सद्यःप्राणहरे तस्मिन्दत्ते भीमं सुयोधनः ।
 कृतं तदत्र यन्नान्तर्गतवन्तममन्यत ॥ २०९ ॥
 प्रत्युतोर्जितमातेने तेन भीमस्य तत्क्षणात् ।
 पुंसां जाग्रत्सु भाग्येषु विपत्तिरपि संपदे ॥ २१० ॥
 क्रीडामात्रमिदं सर्वमेतस्येति विचिन्तयन् ।
 भीमो न कोपमलिनं मनश्चक्रे मनागपि ॥ २११ ॥
 धृतराष्ट्रतनूजास्तु निष्फलारम्भदुःस्थिताः ।
 तेजोभिः पाण्डुपुत्राणां दन्दह्यन्ते स्म केवलम् ॥ २१२ ॥
 विदित्वा विदुरस्तेषामेनमुच्छृङ्खलं कलिम् ।
 विजने भीष्ममुख्यानां पुरस्तादिदमभ्यधात् ॥ २१३ ॥
 अमी वर्महराः सर्वे प्रतिभोत्कर्षशालिनः ।
 कुमारः समजायन्त तन्नोपेक्षितुमर्हथ ॥ २१४ ॥
 कलाकलापोपनिषन्निषण्णमनसो यथा ।
 एते भवन्त्युपाध्यायाः प्रयतध्वं तथाधुना ॥ २१५ ॥
 अस्त्वेषां कः कलाचार्यः सर्वविद्याब्धिपारगः ।
 साकाङ्क्षमिति पृष्टस्तैराचष्ट विदुरः पुनः ॥ २१६ ॥

अत्रैवास्ति कृपो नाम कलाचार्यः प्रसिद्धिभाक् ।

देवस्य शान्तनोर्नित्यं यत्रासीत्पुत्रवासना ॥ २१७ ॥

स वः प्रार्थनया विद्वानेतानध्यापयिष्यति ।

लभ्यतेऽयमुपाध्यायः पुण्यैरत्यन्तपीवरैः ॥ २१८ ॥

तत्समाकर्ण्य गाङ्गेयः कुमारान्निखिलानपि ।

समाकार्य कृपाचार्यमध्यापयितुमार्पयत् ॥ २१९ ॥

अध्यगीषत ते शास्त्रं शब्दपारायणादिकम् ।

ततः प्रारेभिरेऽध्येतुं धनुर्वेदमनिर्विदः ॥ २२० ॥

लघुसंधानविच्छेदप्रहारच्छेकबाहवः ।

तेषामभूवन्भूयांसः शस्त्रे स ब्रह्मचारिणः ॥ २२१ ॥

इतोऽभूत्तत्र वास्तव्यः सधर्मा विश्वकर्मणः ।

पुमानतिरथिर्नाम सदाचारैकमन्दिरम् ॥ २२२ ॥

विघोरिवानुराधाभूत्तस्य राधा सधर्मिणी ।

कद्राचिदपि या नैव ज्येष्ठोपास्तिमपास्यत ॥ २२३ ॥

तयोः कर्ण इति ख्यातः सुतः सत्त्वैकभूरभूत् ।

यत्रौदार्यं च शौर्यं च द्वयं निःसीमतां गतम् ॥ २२४ ॥

पङ्कोपमे कुले तस्मिन्परां वृद्धिमुपेयुषः ।

नलिनस्येव तस्यासीदुत्तमैरेव संगतिः ॥ २२५ ॥

कलाकूपारपाराय स्पृहयालुरहर्निशम् ।

स शिष्याञ्छस्त्रशास्त्राणामियेष गुरुसंनिधौ ॥ २२६ ॥

प्रणिपत्य कृपाचार्यमेत्य सोऽपि खल्लूरिकाम् ।

कुमारैः सममाधत्त शस्त्रश्रममनारतम् ॥ २२७ ॥

कृपाचार्योपदेशस्य स्वातिवर्षस्य सर्वतः ।

तेषु कर्णकिरीटिभ्यां मुक्ताशुक्तिपुटायितम् ॥ २२८ ॥

आत्तेऽपि विद्यासर्वस्वे कृपाचार्यात्समंततः ।

किरीटिकर्णयोः प्रज्ञा मनागपि न तृप्यति ॥ २२९ ॥

क्रीडाजुषां कुमाराणां पुरीपरिसरेऽन्यदा ।
 तदीयाद्यातभीत्येव कूपान्तः कन्दुकोऽपतत् ॥ २३० ॥
 विदधुर्विविधोपायान्कन्दुकाकर्षणं प्रति ।
 परां क्लान्तिं कुमारास्ते वृथारम्भास्तु लेभिरे ॥ २३१ ॥
 तेष्वेवं क्लिश्यमानेषु वर्षीयान्पथिको द्विजः ।
 विप्रेण सममेकेन यूना कश्चिदुपागमत् ॥ २३२ ॥
 ततो जगदिरे तेन कुमारास्ते द्विजन्मना ।
 एतस्य कन्दुकस्यार्थे कथं ताम्यन्त पुत्रकाः ॥ २३३ ॥
 इयं वो मधुरा मूर्तिरियं विस्फूर्तिरुत्तरा ।
 इयं वश्चातुरी चापे किणसंचयसूचिता ॥ २३४ ॥
 तदल्पीयसि कार्येऽस्मिन्किमारम्भोऽयमीदृशः ।
 करप्राप्ये फले को हि समारोहति भूरुहम् ॥ २३५ ॥
 तदेषोऽहमिदानीं वः करिष्यामि समीहितम् ।
 इत्युक्त्वादशीयत्तेषामिषीकां करवर्तिनीम् ॥ २३६ ॥
 मयाभिमन्त्रिता ह्येताः समानेध्यन्ति कन्दुकम् ।
 इत्याख्यायाक्षिपत्तासामेकं विप्रोऽनुकन्दुकम् ॥ २३७ ॥
 विभेद कन्दुकं सद्यः सा च नाराचलीलया ।
 सुहस्तहस्तमुक्तानि बाणायन्ते तृणान्यपि ॥ २३८ ॥
 अन्ते तामन्ययाविध्यतामप्यपरया तथा ।
 एवं परम्परायोगादुपादत्त स कन्दुकम् ॥ २३९ ॥
 भुवनाद्भुतभूतेन कर्मणा तेन विस्मिताः ।
 प्रणम्य बद्धाञ्जलयः कुमारास्तं व्यजिज्ञपन् ॥ २४० ॥
 आर्येक्षांचक्रिरेऽस्माभिश्चापाचार्याः सहस्रशः ।
 परं नृलोके नालोकि कस्यापि प्रौढिरिदृशी ॥ २४१ ॥
 गुरुर्वा त्वं पिता वा त्वमस्माकमसि संप्रति ।
 एते स्मः किंकराः सर्वे ब्रूहि किं करवाम ते ॥ २४२ ॥

कुरुवंशे ध्वजायध्वमध्वनीनाः सदध्वनि ।

इत्याश्वास्य द्विजः सर्वान्प्रसन्नांस्तानवोचत ॥ २४३ ॥

अध्वश्रमाविलं दूरमनेन विनयेन च ।

मनो मे कटकेनेव वारि निन्ये प्रसन्नताम् ॥ २४४ ॥

दर्शयध्वमुपाध्यायं ममेदानीं तवात्मनः ।

ननु युष्माकमातिथ्यं भवतादिदमैव मे ॥ २४५ ॥

स हि युष्मदुपाध्यायः कृपाख्यः स्वजनो मम ।

तस्यान्तेवासिनो युष्मान्दृष्ट्वा हृष्टोऽस्मि संप्रति ॥ २४६ ॥

इत्युक्तैर्मण्डलीभूय सर्वैस्तैः परिवारितः ।

पार्थदत्तभुजालम्बः प्रविवेश द्विजः पुरे ॥ २४७ ॥

गृहाभिमुखमायान्तं तमालोक्य गुणालयम् ।

प्रत्युञ्जगाम रोमाञ्चसंवर्मितवपुः कृपः ॥ २४८ ॥

स्वच्छन्दनिर्यदानन्दबाष्पवीचिविलोचनः ।

पञ्चाङ्गालिङ्गितक्षोणिर्नमस्यति च तं कृपः ॥ २४९ ॥

कृपं दृशा पिबन्सोऽपि प्रसारितभुजद्वयः ।

तथालिङ्ग्यथा जातौ तावेकवपुषाविव ॥ २५० ॥

कृपः सिंहासने भक्त्या निवेश्य तमभाषत ।

अधेदं मन्दिरं पूतं यदाक्रान्तं भवत्क्रमैः ॥ २५१ ॥

संवत्सरे समग्रेऽपि वासरोऽयं सुवासरः ।

अवतारः सरस्वत्यास्त्वं यत्रातिथिरागतः ॥ २५२ ॥

अनम्यत कृपाचार्यमादरेण द्विजो युवा ।

अभ्यनन्दत्तमाशीर्भिः सोऽपि स्वजनवत्सलः ॥ २५३ ॥

कोऽयं महात्मा यस्येत्थं कुरुध्वे पर्युपासनाम् ।

इति राजसुतैः प्रष्टुः कृपः पुनरवोचत ॥ २५४ ॥

वत्साः सोऽयं गुरुद्रोणः कलानां कुलमन्दिरम् ।

अयमेव रहस्यज्ञो धनुःपारायणे पुनः ॥ २५५ ॥

प्रख्यातः सूनुरस्यायमश्वत्थामेति नामतः ।
 न परं पितरं मूर्त्या योऽनुचक्रे गुणैरपि ॥ २५६ ॥
 इत्याख्याय विसृष्टेषु कुमारेषु मुदा कृपः ।
 द्रोणाचार्याय विदधावातिथ्यमतिथिप्रियः ॥ २५७ ॥
 प्रसन्नमन्यदा द्रोणं व्याजहार रहः कृपः ।
 प्रणयात्प्राथ्व्यसे किञ्चिन्नान्यथा कर्तुमर्हसि ॥ २५८ ॥
 चापाचार्यस्त्वदन्योऽस्ति यथा न भुवनत्रये ।
 तथामीभ्यः कुमारेभ्यो नास्ति सप्रतिभः परः ॥ २५९ ॥
 व्याकुरुष्व तदा तेभ्यश्चापोपनिषदं निजाम् ।
 स्थानन्यासेन विद्यायास्त्रैलोक्यप्रथितो भव ॥ २६० ॥
 शालिबीजं च विद्यां च वसुकामैर्मनीषिभिः ।
 सुक्षेत्रं च सुपात्रं च विना पुण्यैर्न लभ्यते ॥ २६१ ॥
 एतावद्भिर्दिनैरेते भित्तिवच्चित्रकर्मणाम् ।
 मया त्वदुपदेशानामुपानीयन्त योग्यताम् ॥ २६२ ॥
 तथेत्यङ्गीकृते तेन गत्वा भीष्मान्तिकं कृपः ।
 सर्वमावेदयामास द्रोणवृत्तान्तमादितः ॥ २६३ ॥
 द्रोणाचार्यमथाकार्यं सत्कृत्य कनकोत्करैः ।
 अर्पयामास गाङ्गेयः पौत्रान्ग्राहयितुं कलाः ॥ २६४ ॥
 तदा वैकटिकस्येव माणिक्येषु सुजातिषु ।
 संस्कारस्तेषु सर्वेषु दिदीपे सुतरां गुरोः ॥ २६५ ॥
 संयोगो गुरुशिष्याणामन्योन्यं प्रीतिशालिनाम् ।
 तेषामत्यद्भुतः सोऽभूदिन्दुकैरवयोगवत् ॥ २६६ ॥
 वृष्टिं मेघ इवाचार्यः शिक्षां समतया ददौ ।
 सा त्वाधारवशाद्दध्रे परिणामं पृथक्पृथक् ॥ २६७ ॥
 उपदिष्टं धनुर्वेदं सर्वं वेत्ति स्म फाल्गुनः ।
 विवेदानुपदिष्टं तु स्वयं शुश्रूषणं गुरोः ॥ २६८ ॥

धनंजयस्य गुर्वङ्गसंवाहनभवश्रमः ।

महान्तमपि हन्ति स्म शस्त्राभ्यासपरिश्रमम् ॥ २६९ ॥

सुधास्वादं गुरोः पादपयः पीत्वा रजस्वलम् ।

निजां कपिध्वजश्चक्रे चित्रप्रज्ञामनाविलाम् ॥ २७० ॥

विनयं कुर्वतात्यर्थमर्जुनेन विशेषतः ।

सर्वशिष्यप्रियस्यापि गुरोरावर्जितं मनः ॥ २७१ ॥

गुरुभक्तिसुधासेकसंपत्त्या सितवाजिनः ।

शिक्षावलिः फलस्फीतिमाततानातिशायिनीम् ॥ २७२ ॥

सर्वातिशायिसहोदधमकरन्दकरम्बिते ।

शिष्यप्रसूनपुञ्जेऽस्मिन्नर्जुनेनाम्बुजायितम् ॥ २७३ ॥

लक्ष्ये स्थिरे चले दूरेऽनपराद्धेपुमर्जुनम् ।

पश्यञ्जज्ञे सकर्णोऽपि कर्णो मनसि मत्सरी ॥ २७४ ॥

असौ साधारणः पन्थाः पुत्रो भवति यत्प्रियः ।

गुणैर्गुरोस्ततोऽप्यागात्प्रियतामर्जुनः पुनः ॥ २७५ ॥

अवोचदेकदाचार्यो विनयावर्जितोऽर्जुनम् ।

कर्तास्मि त्वां गुणैरेभिर्जगत्येकधनुर्धरम् ॥ २७६ ॥

प्रसादः स गुरोस्तच्च चापचातुर्यमद्भुतम् ।

पार्थस्येदं द्वयं बाढं बाधते स्म सुयोधनम् ॥ २७७ ॥

सद्गुणैः पाण्डवैः सार्धमुत्सलन्मत्सरौ तदा ।

कर्णदुर्योधनौ मैत्रीमन्वभूतां परस्परम् ॥ २७८ ॥

अनध्यायदिने कापि गोधाधारी धनुर्धरः ।

वने पुष्पकरण्डकाख्ये किरीटी क्रीडितुं ययौ ॥ २७९ ॥

अपश्यत्तत्र तूणीवत्पूर्णास्यमफलैः शरैः ।

सारमेयममेयात्तविस्मयात्कंचिदर्जुनः ॥ २८० ॥

अभूत्तस्य मनस्येव तं वीक्षितवतस्तदा ।

अस्ति कापि प्रदेशेऽस्मिन्धुर्यः कश्चिद्धनुष्मताम् ॥ २८१ ॥

अथासावग्रतो गच्छन् यौग्यानिरतमुन्नतम् ।

एकं पुमांसमद्राक्षीलक्ष्यभेदैककोविदम् ॥ २८२ ॥

संधानादानमोक्षेषु तस्य संप्रेक्ष्य लाघवम् ।

पार्थस्तं विस्मितोऽपृच्छत्कोऽसि त्वं कश्च ते गुरुः ॥ २८३ ॥

सोऽवदद्भद्र पत्नीन्दोर्हिरण्यधनुषः सुतः ।

एकलव्याभिधानोऽस्मि पुलिन्दकुलसंभवः ॥ २८४ ॥

शास्त्रतत्त्वाम्बुधिद्रोणी द्रोणाचार्यश्च मे गुरुः ।

श्रूयते धन्विनां धुर्यः शिष्यो यस्य धनंजयः ॥ २८५ ॥

प्रत्यावृत्तस्ततः पार्थो विच्छायवदनः पथि ।

आगच्छन्नुच्छलन्मन्युर्मनस्येवमचिन्तयत् ॥ २८६ ॥

कुन्देन्दुधवलैरेष मा पराजयते गुणैः ।

शङ्के शिष्यप्रसादोऽपि चक्रेऽस्य गुरुणाधिकः ॥ २८७ ॥

इति चिन्तामषीलेपश्यामलः साश्रुलोचनः ।

पार्थो व्यर्थश्रमंमन्यो गुर्वन्तिकमुपाययौ ॥ २८८ ॥

अथोन्नमय्य चिबुकं तं स्नेहाद्गुरुरब्रवीत् ।

दिनेन्दुवत्कथं वत्स वहसि म्लानमाननम् ॥ २८९ ॥

कृतान्तः कुपितस्तस्य तस्य संनिहितोऽशनिः ।

साक्षेपस्तक्षकस्तस्य निकारं ते चकार यः ॥ २९० ॥

यथार्थमवदत्पार्थः कः प्रभोऽन्यः करोति माम् ।

किं केशरिकिशोरोऽपि केनचित्परिभूयते ॥ २९१ ॥

किंत्वाश्लिष्य पुरा प्रोक्तस्त्वयाहं वत्स ते समः ।

मम शिक्षामधीयानो न धन्वी भविता परः ॥ २९२ ॥

इति प्राक्सुकृतासाद्यात्प्रसादाद्यदुदीरितम् ।

वचस्ततोऽभवन्मिथ्या मश्नाति मम मानसम् ॥ २९३ ॥

यत्ते शिक्षाग्रणीरेको मयाद्य ददृशे वने ।

अहं प्रभो पुरस्तस्य कलां नामोमि षोडशीम् ॥ २९४ ॥

उज्जगार गुरुर्वत्स शिष्यो मे नास्ति कश्चन ।
 यस्त्वया हन्त तुल्योऽपि त्वयाधिक्ये तु का कथा ॥ २९५ ॥
 एवंवादिनमाचार्यमर्जुनो विनयान्वितः ।
 एतं वो दर्शयामीति वदन्तिन्ये तदन्तिके ॥ २९६ ॥
 पादपान्तरितो भूत्वा तत्तादृक्तस्य लाघवम् ।
 गुरुं प्रथममालोक्य जगाम पुरतस्ततः ॥ २९७ ॥
 आयान्तमेकलव्योऽपि द्रोणमुद्वीक्ष्य दूरतः ।
 आगत्य भूमिलुठनैर्न्यपतत्तस्य पादयोः ॥ २९८ ॥
 ज्याकठोरप्रकोष्ठाङ्गं प्रशान्तं ब्रह्मचारिणम् ।
 चिरं संभावयामास द्रोणस्तं सान्द्रया दृशा ॥ २९९ ॥
 अब्रवीच्च कुतो वत्स सैष शिक्षाक्रमस्तव ।
 नहीदृशं ममाम्नायं भवेत्कार्मुककौशलम् ॥ ३०० ॥
 विहस्य गुरवेऽशंसदेकलव्यः कृताञ्जलिः ।
 विदांकुरुत मे विद्यां द्रोणाचार्याज्जगद्गुरोः ॥ ३०१ ॥
 नसौ विद्योपदेशस्ते मत्तः किं भापसे मृषा ।
 यथार्थं भद्रं जल्पेति गुरुस्तं भृशमभ्यधात् ॥ ३०२ ॥
 एवमुक्तो विनीतात्मा पल्लीपतितनूरुहः ।
 मृण्मयं दर्शयामास स द्रोणं द्रोणपार्थयोः ॥ ३०३ ॥
 पार्थः पृथुलवेदिस्थां चम्पकैरर्चितार्चनाम् ।
 तां गुरोः प्रतिमां वीक्ष्य वन्दते स्म मुहुर्मुदा ॥ ३०४ ॥
 एकलव्यं च पप्रच्छ आतरावेद्यतां मम ।
 आजगाम गुरुद्रोणः कुत्र ते नेत्रपात्रताम् ॥ ३०५ ॥
 सोऽप्यस्मै कथयामास महाभाग मयैकदा ।
 गुरुरभ्यर्थितश्चापशिक्षाहेतो रहःस्थितः ॥ ३०६ ॥
 तदा विनयनम्रोऽपि योग्योऽयोग्योऽप्यहं सखे ।
 हेतोः कुतोऽपि गुरुणा सर्वथापि निराकृतः ॥ ३०७ ॥

गुरुपादाः प्रसादाय ध्यानाध्यक्षीकृता अपि ।
 भवन्त्येवेति निश्चित्य प्रदेशेऽत्र समागमम् ॥ ३०८ ॥
 साक्षादिव गुरुं पश्यन्नभ्यर्च्य प्रतिमामिमाम् ।
 दिवानिशमिषून्पश्यन्नभ्यासमहमादधे ॥ ३०९ ॥
 नमोऽस्तु गुरवे तस्मै प्रसादाद्यस्य पश्यतः ।
 मादृशो मलिनात्मापि विधत्ते चापचापलम् ॥ ३१० ॥
 यो हि स्मरणमात्रेण हन्ति संतमसं भृशम् ।
 अवामोतु गुरोस्तस्य तरणिः करणिः कथम् ॥ ३११ ॥
 इति जल्पन्तमानन्दात्तं सरोमाञ्चकञ्चुकम् ।
 अतुच्छपार्थवात्सल्याविवशो गुरुरब्रवीत् ॥ ३१२ ॥
 पल्लीन्द्रपुत्र चेदस्मि गुरुरङ्गीकृतस्त्वया ।
 तदत्रार्थे कृतार्थेन दीयतां गुरुदक्षिणा ॥ ३१३ ॥
 एकलव्यस्तदाकर्ण्य विकस्वरमुखाम्बुजः ।
 तं बभाषे प्रभो ब्रूहि वस्तु किं ते सुदक्षिणा ॥ ३१४ ॥
 विभवो वा शिरो वास्तु मदीयं तव दक्षिणा ।
 एतेनाप्याधमर्ण्या ते न विमुच्येय निश्चितम् ॥ ३१५ ॥
 इत्युक्तो गुरुरप्यूचे वाचं निस्त्रिंशतोचिताम् ।
 वामेतरकराङ्गुष्ठो निलय मम दीयताम् ॥ ३१६ ॥
 तन्निशम्य प्रसन्नास्यः कृतार्थमन्यमानसः ।
 सोऽसिधेनुकया छित्वा गुरवेऽङ्गुष्ठमर्पयत् ॥ ३१७ ॥
 पुष्पवृष्टिः सुरैर्मुक्ता तस्योपर्यपतत्तदा ।
 गुरुभक्तिद्वितीयेन कः सत्त्वेन न रज्यते ॥ ३१८ ॥
 द्रोणाचार्योऽपि साश्चर्यः प्रीतचेतास्त्रपानतः ।
 तमाश्लिष्याभ्यधाद्वत्स दुष्करं कृतवानसि ॥ ३१९ ॥
 अतःप्रभृति कोदण्डमङ्गुलीभिरपि स्फुटम् ।
 आकर्षन्पराद्धेपुः कदाचिन्न भविष्यसि ॥ ३२० ॥

इति प्रीत्या तमाश्वास्य व्यावृत्तो वर्त्मनि व्रजन् ।

गुरूर्धनंजयेनैतद्विनयादन्वयुज्यत ॥ ३२१ ॥

तैस्तैः शिष्यगुणैः काममुपेतोऽपि प्रभो त्वया ।

असौ गुणैकगृह्येण कथं न ग्राहितः श्रमम् ॥ ३२२ ॥

इति पर्यनुयुक्तोऽथ द्रोणाचार्योऽप्यचीकथत् ।

शृणु कारणमत्रार्थे वत्स त्वं गुरुवत्सल ॥ ३२३ ॥

शस्त्रे शास्त्रे च केनापि मा स्म पार्थोऽतिरिच्यताम् ।

इयं मम प्रतिज्ञास्मिन्नवज्ञाहेतुतां ययौ ॥ ३२४ ॥

यथार्थमिदमासाद्य गुरोरुत्तरमर्जुनः ।

मेने प्रत्युपकाराय प्राणानपि न किञ्चन ॥ ३२५ ॥

अथागत्य विनीतांस्ताञ्जिष्यान्ध्यापयद्गुरुः ।

अमुक्ते करमुक्ते च शस्त्रे तेऽपि व्यधुः श्रमम् ॥ ३२६ ॥

अशिक्षतां गदायुद्धं भीमदुर्योधिनौ पुनः ।

कलापारंगमैर्यातं कुमारैरखिलैः क्रमात् ॥ ३२७ ॥

शिखिपिच्छमवस्थाप्य तालपादपमूर्धनि ।

द्रोणाचार्योऽथ कोदण्डे तानारोप्य परीक्षितुम् ॥ ३२८ ॥

लक्ष्याभिमुखमालीढं स्थानमास्थाय तिष्ठतः ।

शरस्तु मद्विरा मोच्यो गुरुस्तानित्यशिक्षयत् ॥ ३२९ ॥

मण्डलीकृतकोदण्डं गुर्वादेशानुसारतः ।

निक्षिप्तचक्षुषो लक्ष्ये ते तस्थुः स्थिरचेतसः ॥ ३३० ॥

प्रत्येकं तेऽन्वयुज्यन्त गुरुणा किमु पश्यथ ।

मां च वृक्षं च लक्ष्यं च बन्धूनेतांश्च पुत्रकाः ॥ ३३१ ॥

तेऽप्यभाषन्त पश्यामस्त्वां चैनं च महीरुहम् ।

सर्वांश्च बान्धवानेतांल्लक्ष्यं चैव पुरःस्थितम् ॥ ३३२ ॥

तेन तद्वचसाचार्यः सव्यथोऽन्तरचिन्तयत् ।

अजात्यरत्नवदमी योग्या नोत्तरकर्मणाम् ॥ ३३३ ॥

अथ पार्थ व्यवस्थाप्य तथैव गुरुरादिशत् ।

प्रेक्षे चन्द्रकमेवाहं पिच्छेऽस्मिन्निति सोऽवदत् ॥ ३३४ ॥

तामर्जुनगिरं श्रुत्वा निश्चिक्वे मुदितो गुरुः ।

राधावेधोपदेशस्य योग्योऽयमिति चेतसि ॥ ३३५ ॥

अन्यदा स्वर्णदीतोये मज्जनाय गुरुर्ययौ ।

कुमारा अपि सर्वेऽपि सुविनीतास्तमन्वयुः ॥ ३३६ ॥

मज्जन्तमन्तःसलिलं गम्भीरिमगुरुं गुरुम् ।

जङ्घाकाण्डेऽथ जग्राह ग्राहः कश्चिद्दृढग्रहः ॥ ३३७ ॥

स विक्रमकलासारान्कुमारानखिलानपि ।

अलम्भूष्णुरपि ग्राहनिग्राहाय समादिशत् ॥ ३३८ ॥

अगाधजलदुर्गस्थं ते च तं हन्तुमक्षमाः ।

उदासांचक्रिरे सर्वे गुरोः पार्श्वचराश्चिरम् ॥ ३३९ ॥

अकिञ्चित्करतां तेषां विभाव्य गुरुरादरात् ।

मुखमालोकयामास प्रह्वबाहोः किरीटिनः ॥ ३४० ॥

गुरुं रक्षन्निजग्राह ग्राहं पार्थः पतत्रिभिः ।

हस्तवांश्च मनस्वी च किं न कुर्याद्धनुर्धरः ॥ ३४१ ॥

द्रोणाचार्योऽथ पार्थाय पृथुदोर्वीर्यशालिने ।

राधावेधोपदेशाख्यं प्रददौ पारितोषिकम् ॥ ३४२ ॥

प्रदत्तोपनिपत्तेन भृशं रेजे धनंजयः ।

वार्धिविश्राणितसुधासर्वस्व इव वासवः ॥ ३४३ ॥

आकलय्य कुमारांस्तान्सर्वविद्यास्वधीतिनः ।

द्रोणाचार्योऽथ भीष्माद्यैरुपेतं पाण्डुमभ्यगात् ॥ ३४४ ॥

सत्कृत्य विष्टरेऽभ्यर्णः स भूपेनोपवेशितः ।

अभाषत सभां दन्तज्योत्स्नाभिः स्तपयन्निव ॥ ३४५ ॥

महाराज कुमारस्ते समस्ते शास्त्रवर्त्मनि ।

परमां प्रौढिमारूढाः परीक्ष्यन्तां ततोऽधुना ॥ ३४६ ॥

अभिनन्द्य गुरुं प्रीत्या राजा विदुरमादिशत् ।
 पुरीपरिसरे रम्ये रच्यतां रङ्गभूरिति ॥ ३४७ ॥
 अपशल्यां समां सौम्यां भुवमभ्यर्णपाथसम् ।
 अदर्शयत्तदोपेत्य विदुरस्य गुरुस्ततः ॥ ३४८ ॥
 तत्रादृतेन गुरुणा निर्मिते बलिकर्मणि ।
 विदुरोऽपि क्षितीशार्थं प्रेक्षागारमकारयत् ॥ ३४९ ॥
 अवरोधवधूहेतोर्वेदिकाश्च गरीयसीः ।
 उर्वीशवर्गयोग्यांश्च मञ्चानुच्चानचीकरत् ॥ ३५० ॥
 दिने गुरुसमादिष्टे दूताहूता महीभुजः ।
 एत्य मञ्चानलंचक्रुर्गिरीनिव मृगारयः ॥ ३५१ ॥
 सहितो धृतराष्ट्रेण जाह्नवीयेन चान्वितः ।
 प्रेक्षागारमगात्पाण्डुः पुत्रशिक्षादिदृक्षया ॥ ३५२ ॥
 कुन्ती निजतनूजानां विक्रमालोकनोत्सुका ।
 सत्यवत्यादिभिस्तत्र समं श्वश्रूभिराययौ ॥ ३५३ ॥
 कुमारस्त्रपरीक्षार्थं क्षमाचरव्योमचारिणाम् ।
 रेजे समाजो निर्व्याजप्रीति संमीलितस्तदा ॥ ३५४ ॥
 द्रोणाचार्यकृपाचार्यैर्विविधायुधपाणिभिः ।
 तैरानुपदिकैः सार्धं रङ्गे प्रविशतां तदा ॥ ३५५ ॥
 युधिष्ठिरं तथा भीमं कर्णदुर्योधनार्जुनान् ।
 मुक्त्वान्येषां गुरुः प्रादादनुज्ञां श्रमदर्शने ॥ ३५६ ॥
 केचित्तेषु कुमारेषु गजाश्वाद्यधिरोहिणः ।
 कोदण्डे दर्शयामासुर्निजं शिक्षासु कौशलम् ॥ ३५७ ॥
 तेषामावाणसंधानलक्ष्यभेदावधेरपि ।
 एकमेव जनः कालं कलयामासिवांस्तदा (?) ॥ ३५८ ॥
 संचरत्सु यथालक्ष्यं तद्वाणेषु नभोऽङ्गणे ।
 भयेन संकुचन्ति स्म सर्वतःप्रेक्षिणो जनाः ॥ ३५९ ॥

काव्यमाला ।

राजन्यतनयोपज्ञे लक्ष्यभेदे पदे पदे ।

साधु साध्विति लोकस्य कलः कलकलोऽभवत् ॥ ३६० ॥

स्थिरत्वं सौष्ठवं केचिल्लाघवं दृढमुष्टिताम् ।

आश्रित्य दर्शयामासुस्ते खङ्गादिषु कौशलम् ॥ ३६१ ॥

अमुक्ते यन्त्रमुक्ते च पाणिमुक्तेऽप्यदर्शयन् ।

समस्तेऽप्यायुधे किञ्चिद्गुरुशिक्षां विचक्षणाः ॥ ३६२ ॥

अथोपतस्थे रङ्गान्तर्गुर्वादिष्टो युधिष्ठिरः ।

लोकश्च तत्र चिक्षेप खग्रामसदृशो दृशः ॥ ३६३ ॥

एकां लक्ष्ये निचिक्षेप निजां दृष्टिं सुनिश्चलाम् ।

तस्मिन्विस्मयनिष्पन्दां कोटिसंख्यां जनः पुनः ॥ ३६४ ॥

असावचिन्त्यमाहात्म्यः प्रहीकृतजगत्रयः ।

असावशेषशौण्डीरचूडारत्नमनुत्तरम् ॥ ३६५ ॥

असावनुपमज्ञाय यथैकपथिकोत्तमः ।

असावनन्त्यसामान्यसत्यपूतवचःक्रमः ॥ ३६६ ॥

इत्थं लोककृतां श्लाघां श्रुत्वातिप्रीतचेतसः ।

पुण्डरीकोपमाः पाण्डोर्दृशः पेतुर्युधिष्ठिरे ॥ ३६७ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

रथी सोऽथ रथारूढः प्रौढविक्रमसंक्रमः ।

निःशेषं दर्शयामास शस्त्रकौशलमात्मनः ॥ ३६८ ॥

अथातो नित्यसंसृष्टौ दुर्योधनवृकोदरौ ।

गदायुद्धाय संनद्धौ रङ्गोत्सङ्गेऽवतेरतुः ॥ ३६९ ॥

रङ्गेण रङ्गगगने सूर्याचन्द्रमसावित्र ।

तौ प्रदक्षिणवारीभिरभितश्चेरतुश्चिरम् ॥ ३७० ॥

तौ विस्मयेन पश्यन्तस्तदा दिविषदो दिवि ।

फलमाकलयामासुर्नेत्रयोर्निर्निमेषयोः ॥ ३७१ ॥

दुर्योधने च भीमे च पक्षपातात्पृथक्पृथक् ।

एकापि परिपत्तत्र द्वैधीभावमुपाययौ ॥ ३७२ ॥

धैर्यं दुर्योधनस्याहो भीमस्याहो सुसौष्ठवम् ।
 इति लोकप्रशंसाभिः शब्दाद्वैतं तदाभवत् ॥ ३७३ ॥
 ततो हृदि स्थिते भीमे प्राणनाशोपदेशकृत् ।
 गुरुर्दुर्योधनस्योच्चैर्जागरामास मत्सरः ॥ ३७४ ॥
 ततो लोचनयोः किञ्चिद्धान्धारीतनुजन्मनः ।
 क्रोधाश्रयाशज्वालेव प्रादुरास पिशङ्गता ॥ ३७५ ॥
 धृतराष्ट्रतनूजस्य क्रोधान्धस्य शरीरतः ।
 स्वेदविन्दुव्रजव्याजान्निर्ययुर्मत्सरोर्मयः ॥ ३७६ ॥
 ततो वीक्ष्य तदाकारं निर्विकल्पमना अपि ।
 विदाञ्चकार परितस्तदाकूतं वृकोदरः ॥ ३७७ ॥
 क्रोधधूमध्वजस्फूर्जद्धमसंचयसंनिभः ।
 उज्जृम्भते स भीमस्य मूर्ध्नि मूर्धरुहोच्चयः ॥ ३७८ ॥
 क्षणाद्दशनभीत्येव स्फुरति स्मौष्ठपल्लवः ।
 तस्याङ्गान्यपि रोमाञ्चव्याजात्प्रासानसञ्जयन् ॥ ३७९ ॥
 कोपावेगादधावेतां तावुद्गूर्णगदौ ततः ।
 संहारमारुतोद्धूताविव विन्ध्यहिमालयौ ॥ ३८० ॥
 संजग्माते न तौ यावत्प्रहाराय परस्परम् ।
 अभाषिष्ट गुरुस्तावदश्वत्थामानमात्मजम् ॥ ३८१ ॥
 वत्स वत्सौ महावीरौ निवारय जवादिमौ ।
 माभूत्क्षोभः क्षणादेवं रङ्गस्यास्य गरीयसः ॥ ३८२ ॥
 उभावपि ततस्तेन वारितौ गुरुसूनुना ।
 तावुपाविशतां स्थानं सावहित्थौ निजं निजम् ॥ ३८३ ॥
 निवार्य तूर्यनिर्घोषं रोदसीभेदभैरवम् ।
 कोलाहलं च लोकानां गुरुर्गिरमवोचत् ॥ ३८४ ॥
 यो मे पुत्रादपि प्रेयान्प्राणेभ्योऽपि प्रियंकरः ।
 सर्वास्त्राम्भोधिपारीणस्तं पार्थ पश्यताधुना ॥ ३८५ ॥

आनद्धोभयतूणीरः करोपहितकार्मुकः ।

बद्धगोधाङ्गुलित्राणः कवचच्छन्नविग्रहः ॥ ३८६ ॥

ततो विवेश बीभत्सुर्गिरान्तःसदसं गुरोः ।

मध्येसुरपुरं जन्तुर्यत्नेनेव सुरद्विपः ॥ ३८७ ॥ (युग्मम्)

त्रिजगत्येकवीरोऽयमयमस्त्रविदां वरः ।

कुरुगोत्रप्रदीपोऽयमयं भुवनरक्षिता ॥ ३८८ ॥

तेजसामेकधामायमयं न्यायनिकेतनम् ।

कीर्तीनां कुलवेशमायमयमुत्साहमन्दिरम् ॥ ३८९ ॥

इत्यानन्दाज्जनैरुक्ताः शृण्वत्याः सर्वतो गिरः ।

प्रश्रयेण समं कुन्त्याः पेतुः प्रीत्याश्रुविप्रुषः ॥ ३९० ॥

धृतराष्ट्रस्य पाण्डोश्च पुलकच्छन्नना बहिः ।

फाल्गुनं पश्यतोर्जाताः शुभस्नेहाङ्कुरा इव ॥ ३९१ ॥

दिदृक्षयेव पार्थस्य लोकवक्त्रेषु राकया ।

एत्यामावस्यया तस्थे गान्धारीवदने पुनः ॥ ३९२ ॥

संसज्जनैः स्थितैस्तैस्तैरर्जुनस्तुतिघट्टनैः ।

दिदीपे कोपसप्तार्चिः सुयोधनशमीतरौ ॥ ३९३ ॥

कर्णस्तु सर्वशास्त्राब्धिकर्णधारभुजोर्जितः ।

सार्जुनं तं जनं हन्तुमियेष प्रस्तुतस्तुतिम् ॥ ३९४ ॥

कलितोदण्डकोदण्डमालीढस्थानमास्थितः ।

किरीटी ददृशे साक्षाद्धनुर्वेद इवाङ्गवान् ॥ ३९५ ॥

जनस्याभून्मुदा तूर्यनिनादैरभिनन्दितः ।

ब्रह्माण्डभाण्डभेदीव कलः कोलाहलो महान् ॥ ३९६ ॥

उपजग्मुषि विश्रान्तिमथ तस्मिन्कथंचन ।

अस्त्रकौशलमात्मीयं दर्शयामास फाल्गुनः ॥ ३९७ ॥

लक्ष्ये चले स्थिरे स्थूले लघीयसि च लाघवम् ।

के नाम विस्मयं नापुः पश्यन्तः सव्यसाचिनम् ॥ ३९८ ॥

दृढानि दृढमुष्टित्वाद्बुर्भेद्यान्यपि भिन्दता ।

जिष्णुना वैरिवारस्य दृढं चेतोऽप्यभिघत ॥ ३९९ ॥

तस्मिन्बहूनि चित्राणि विचित्राणि वितन्वति ।

चित्रीयन्ते स्म के नाम न माघद्दोर्मदा इव ॥ ४०० ॥

शरग्रहणसंधानसमाकर्षणमुक्तयः ।

शतशो लक्ष्यभेदाश्च तस्यैक्ष्यन्त समं जनैः ॥ ४०१ ॥

न यत्र निपतन्ति स्म नायना अपि रश्मयः ।

लक्ष्यं तत्राप्यणीयोऽपि भिन्दन्ति स्मार्जुनेपवः ॥ ४०२ ॥

चक्रवद्भ्रमतो लोहवपुषो यत्र पोत्रिणः ।

निचखान मुखे पञ्च बाणान्युगपदर्जुनः ॥ ४०३ ॥

राधावेधादिकं तत्तत्पार्थोऽन्यदपि दुष्करम् ।

करोति स्म यदालोक्य सुरैरपि विसिष्मिन्ने ॥ ४०४ ॥

चक्रप्रासगदाखड्गप्रभृतिष्वपि कौशलम् ।

शस्त्रेषु क्षेत्रवाहस्य निर्वाहमगमत्परम् ॥ ४०५ ॥

क्षणात्पांशुः क्षणाद्भस्वः क्षणाद्भूमौ क्षणाद्वि ।

क्षणात्क्रीडन्नथक्रोडे तत्र जिष्णुरदृश्यत ॥ ४०६ ॥

मन्त्रास्त्राण्य(प्य)नुध्यानमात्रजातोदयानि सः ।

आग्नेयवारुणादीनि कुरुभर्तुरदर्शयत् ॥ ४०७ ॥

ततः समर्थितप्राये तस्मिन्महति कर्मणि ।

समालोके च सर्वस्मिन्नानन्दमकरन्दिते ॥ ४०८ ॥

संवर्तपुष्करावर्तनिध्वानप्रियवान्धवः ।

भुजास्फोटध्वनिः कर्णस्फोटकृद्भैरवोऽभवत् ॥ ४०९ ॥ (युग्मम्)

भूभृतः किमु शीर्यन्ते दीर्यते किमु मेदिनी ।

पतन्ति विद्युतः किञ्चित्क्षुभ्यन्ति किमुताब्धयः ॥ ४१० ॥

विकल्पजातमत्यन्तं कुर्वन्नुद्भ्रान्तमानसः ।

विसंस्थुलं समुत्तस्थौ सर्वोऽथ स सभाजनः ॥ ४११ ॥

आवत्रे पञ्चभिर्द्रोणः पाण्डवैः सायुधैस्तदा ।

मूर्तिमान्परमात्मेव महाभूतैः शरीरिभिः ॥ ४१२ ॥

अश्वत्थामान्विताः स्थामबन्धुरा बान्धवाः शतम् ।

तारका इव शीतांशुं परिचक्रुः सुयोधनम् ॥ ४१३ ॥

अमन्दरमदक्षुब्धक्षुभ्यदम्भोधिभैरवम् ।

कातरीकृतशौण्डीरं सिंहनादं समावहत् ॥ ४१४ ॥

भुजास्फोटानुसारेण प्रक्षिप्तनयनाम्बुजैः ।

विस्मयस्तिमितैस्त्रासलोलैश्चालोकितो जनैः ॥ ४१५ ॥

भीमाकृतिरपि प्रांशुः सासितूणीरकार्मुकः ।

काञ्चनं कवचं बिभ्रत्सुमेरुरिव जङ्गमः ॥ ४१६ ॥

बीभत्सुं प्रति बीभत्से क्षिपन्गुञ्जारुणे दृशौ ।

रङ्गमध्यमथाध्यास्त कर्णः शौर्यमहार्णवः ॥ ४१७ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

ततः कर्णः कृपाचार्यं द्रोणं च द्रुहिणोपमम् ।

ननाम नामितारातिर्नातिप्रह्वान्तराशयः ॥ ४१८ ॥

ततः सगर्वं सोऽवोचत्पार्थ मानेन कर्मणा ।

मंस्थाः कर्मठमात्मानं मामालोकय संप्रति ॥ ४१९ ॥

अथ पार्थो यथा यद्यत्कर्म निर्मितवान्पुरा ।

कर्णः सातिशयं तत्र प्रथयामासिवांस्तथा ॥ ४२० ॥

ततः सहर्षमुत्थाय धृतराष्ट्रात्मजाग्रणीः ।

कर्णं निविडमालिङ्ग्य प्रणयादित्यवोचत ॥ ४२१ ॥

कर्ण त्वमेकवीरोऽसि त्वं त्रिलोकीविभूषणम् ।

त्वं धनुर्वेदविद्यायाः परां सीमानमीयिवान् ॥ ४२२ ॥

त्वमेव वैरिदोर्दर्पसंपदां पश्यतोहरः ।

त्वमेव कीर्तिनिर्यासडिण्डिमः सर्वधन्विनाम् ॥ ४२३ ॥

इदं राज्यमिमे प्राणा इमाः कुरुकुलस्त्रियः ।

सर्वं त्वदीयमेवैतद्ब्रूहि येन प्रयोजनम् ॥ ४२४ ॥

कर्णोऽप्युवाच मेऽस्त्येव समस्तं सुहृदि त्वयि ।
 पार्थाय केवलं भूयात्सौहार्दं ते मयि स्थिरम् ॥ ४२५ ॥
 किंतु पार्थस्य दोर्दण्डकण्डूतिज्वरितात्मनः ।
 इच्छन्ति द्वन्द्वयुद्धेन भुजो भिषजितुं मम(?) ॥ ४२६ ॥
 गिरमाकर्ण्य कर्णस्य तामधिक्षेपपांशुलाम् ।
 हुतो वह्निरिव क्रोधाज्ज्वलितः फाल्गुनोऽभ्यधात् ॥ ४२७ ॥
 कर्णं निर्नाम निर्मज्ज मदीयशरसागरे ।
 अस्त्रोदकैर्निजस्त्रीणां दृशः किं ह्यवयिष्यसि ॥ ४२८ ॥
 कर्णस्ततोऽब्रवीत्कोपात्पार्थ केयं विभीषिका ।
 गृहाणास्त्रं हराम्येप सर्वं गर्वं तवाधुना ॥ ४२९ ॥
 ततो द्रोणाभ्यनुज्ञातः प्रगृह्य सगरं धनुः ।
 युद्धश्रद्धाय कर्णाय कपिकेतुरतिष्ठत ॥ ४३० ॥
 तयोः समरसंरम्भदर्शनोत्सुकचेतसाम् ।
 आसीत्कुसुमितेव द्यौर्विमानैस्त्रिदिवौकसाम् ॥ ४३१ ॥
 तदीयसमरारम्भविलोकनकुतूहली ।
 अनूरुसारथिस्तस्थौ स्थिरीकृत्तरथः क्षणम् ॥ ४३२ ॥
 तौ प्रजाभिरदृश्येतां रणायान्योन्यसंमुखौ ।
 विन्ध्याद्रिविपिनोत्सङ्गे मत्तौ दन्तावलाविव ॥ ४३३ ॥
 अभूवन्कर्णतः केचित्केचिदर्जुनतः पुनः ।
 खेचरामरमर्त्यानां तदा द्वैधमजायत ॥ ४३४ ॥
 पुरः कर्णस्य को जिष्णुरिति दुर्योधनादयः ।
 कः कर्णोऽग्रेऽर्जुनस्येति दधुर्भीमादयो मुदम् ॥ ४३५ ॥
 कुन्ती तु कुन्तभिन्नेव तनयस्नेहविक्रवा ।
 मूर्च्छान्धकारविधुरा पपात जगतीतले ॥ ४३६ ॥
 तां तथा विदुरः प्रेक्ष्य प्रेक्षाभिश्चन्दनद्रवैः ।
 क्षणादाश्वासयामास शीतैश्च व्यजनानिलैः ॥ ४३७ ॥

विषमैव गतिः कामं समरस्येति कातरम् ।

पाण्डोर्वदनमालोक्य राधेयमवदत्कृपः ॥ ४३८ ॥

कुन्तीकुक्षिसरोहंसः कुरुवंशैकमौक्तिकम् ।

पाण्डुहेमाद्रिकल्पद्रुवींभत्सुर्विदितोऽस्ति नः ॥ ४३९ ॥

तत्त्वमप्यात्मनो ब्रूहि मातरं पितरं कुलम् ।

ताम्यतस्तव चेद्वाहू रणाय कपिकेतुना ॥ ४४० ॥

तां कृपस्य कृपाणाग्रशितामाकर्ण्य भारतीम् ।

झटित्युत्थाय संरम्भादभाषत सुयोधनः ॥ ४४१ ॥

किं कुलेन पितृभ्यां वा गौरवं हि गुणैर्नृणाम् ।

अधिरोहति मूर्धानमरविन्दं किमन्वयम् ॥ ४४२ ॥

रणः शौण्डीरिमप्रेक्ष्यः कुलं न कापि प्रेक्ष्यते ।

शौण्डीरस्तद्वलात्कर्णः फाल्गुनं योधयिष्यति ॥ ४४३ ॥

किं नाम सोऽपि शौण्डीरः क्षमते यः परानपि ।

न नाम सहते सिंहो गर्जाभिः स्फूर्जतो घनान् ॥ ४४४ ॥

अथ जल्पवता राज्ञा विधत्ते युद्धमर्जुनः ।

राज्ये कर्णस्तदङ्गानामभिषिक्तो मयाधुना ॥ ४४५ ॥

इत्युदीर्य कृपाचार्यप्रभृतीन्धृतराष्ट्रसूः ।

कर्णराज्याभिषेकाय तत्कालमुपचक्रमे ॥ ४४६ ॥

पुरोहितमथाहूय कर्णं स्वर्णासनस्थितम् ।

स्वभुक्ते सोऽङ्गसाम्राज्येऽभ्यषिञ्चतीर्थवारिभिः ॥ ४४७ ॥

निष्कलङ्कमृगाङ्गामं तस्य च्छत्रमधार्यत ।

अर्जितं निजदोर्दण्डैर्यशः स्वमिव पिण्डितम् ॥ ४४८ ॥

प्रकीर्णकानि कर्णस्य धूयन्ते स्म वधूजनैः ।

अभिषेक्तुं तमायान्त्यो गङ्गोर्मय इवाम्बरात् ॥ ४४९ ॥

चिरं जयाङ्गराजेति शब्दोद्गारपुरःसरम् ।

तस्य भोगावलीं पेटुर्वन्दिनो विश्ववन्दिनः ॥ ४५० ॥

कर्णः प्रत्युपकाराय यथाचेऽथ सुयोधनम् ।

स्थेमानमर्थयामास सोऽपि सौहार्दसंपदः ॥ ४५१ ॥

सौहार्दं हि कियन्मात्रं प्राणा अपि तवैव मे ।

इत्युक्तवन्तं राधेयं मुदाश्लिष्यत्सुयोधनः ॥ ४५२ ॥

ततः प्राप्ताङ्गसाम्राज्यः पुनरादाय कार्मुकम् ।

रणारम्भाय राधेयो दूरादाहास्त फाल्गुनम् ॥ ४५३ ॥

साम्राज्यमङ्गदेशानामुपश्रुत्यात्मजन्मनः ।

स्मरदानन्दसंदोहविसंस्थुलपदक्रमः ॥ ४५४ ॥

स्रस्तोत्तरीयसिन्धुः प्रफुल्लनयनोत्पलः ।

कर्णस्य जनकोऽभ्यागात्तत्रातिरथिसारथिः ॥ ४५५ ॥

कर्णः पितरमालोक्य दूरादुत्सृज्य कार्मुकम् ।

पपात पादयोस्तस्य दैवतं हि परं पिता ॥ ४५६ ॥

अङ्गराज्याभिषेकार्द्रमानन्दाश्रुकणोदकैः ।

पुनरुक्तं शिरः सोऽपि तनूजस्याभिपिञ्चति ॥ ४५७ ॥

आलिङ्गति स्म सर्वाङ्गं सुतमुत्थाप्य सारथिः ।

उन्मीलत्पुलको मूर्ध्नि भूयोभूयश्चुचुम्ब च ॥ ४५८ ॥

विज्ञाय विज्ञातिलकस्तमित्थं सारथेः सुतम् ।

कर्णमभ्यर्णमागत्य वदति स्म वृकोदरः ॥ ४५९ ॥

सूतात्मज न पार्थेन कथंचिद्योद्धुमर्हसि ।

गृह्यतां प्राजनं चापमपहाय कुलोचितम् ॥ ४६० ॥

अङ्ग त्वमङ्गसाम्राज्ययोग्योऽसि न कथंचन ।

मृगारातिपदे हन्त गोमायुः किमु जायते ॥ ४६१ ॥

इति व्याहरति स्वैरं भीमे भीमभुजोर्जिते ।

आगत्य रभसाञ्जातृमध्याहुर्योधनोऽभ्यधात् ॥ ४६२ ॥

वीराचारानभिज्ञोऽसि भीम यत्कुलमीक्षसे ।

चुलुकाचान्तसप्ताब्धेः कुलं कुम्भोद्भवस्य किम् ॥ ४६३ ॥

तत्त्वान्तरं किमप्येतत्कर्ण इत्युदितं भुवि ।
 दिव्याङ्गलक्षणं सूती न सूते सुतमीदृशम् ॥ ४६४ ॥
 अथातिरथिराह स्म साधु साधु सुयोधन ।
 असौ मे नाङ्गजः सूनुर्यथा प्राप्तस्तथा शृणु ॥ ४६५ ॥
 त्रिःस्रोतःस्रोतसि पुरा प्रभाते गतवानहम् ।
 अपश्यं रत्नमञ्जूषां पुण्यैर्लक्ष्मीं निजामिव ॥ ४६६ ॥
 गृहे नीत्वा पुरः पत्न्यास्तामुद्धात्य तदन्तरे ।
 सकुण्डलं स्फुरत्कान्तिं वचनागोचरश्रियम् ॥ ४६७ ॥
 राजकुञ्जरदर्पोष्मध्वंससंभाविताकृतिम् ।
 एकमालोक्य बालं सिंहार्भकमिवोद्भटम् ॥ ४६८ ॥
 तमालोक्य कृतालोकं पत्नीं राधामथाभ्यधाम् ।
 अनपत्या प्रिये संप्रत्यनेन भव पुत्रिणी ॥ ४६९ ॥
 इत्युक्ता सापि मामाह प्राणेश घुसृणारुणे ।
 जाते प्राच्या दिशो वक्त्रे स्वप्नोऽद्य ददृशे मया ॥ ४७० ॥
 जानामि भानुमानेत्य सप्रसादं जगाद माम् ।
 वत्से संपत्स्यते तेऽद्य शौण्डीरतिलकः सुतः ॥ ४७१ ॥
 तं दृष्ट्वा दधती हर्षमुज्जागरमजागरम् ।
 तदैव च त्वयानेन दिष्ट्या पुत्रेण वर्धिता ॥ ४७२ ॥
 इत्याख्याते शुभे स्वप्ने प्रियायाः पुलकस्पृहः ।
 मञ्जूषातः समाकृष्य तमङ्गे बालमक्षिपम् ॥ ४७३ ॥
 कर्णस्याधः करं कृत्वा सुतः प्राप्तोऽयमित्यसौ ।
 प्रापितः कर्ण इत्याख्यां तनयः सुदिने मया ॥ ४७४ ॥
 स्वप्ने रविवितीर्णत्वादपरं रविभूरिति ।
 अस्य यद्भागधेयस्य नामधेयमजायत ॥ ४७५ ॥
 भवन्ति स्म गुणा वाल्यादस्मिन्नस्मत्कुलातिगाः ।
 पङ्के पङ्केरुहो वृद्धिः सौरभं तु स्वतोभवम् ॥ ४७६ ॥

असौ राजकुले कापि लब्धजन्मा न संशयः ।

इति कुन्दोज्ज्वलैरस्य गुणैरनुमितं मया ॥ ४७७ ॥

असौ मद्वंशजत्वेन यदधिक्षिप्यते मुहुः ।

काकोलकुलजत्वेऽपि कुत्सनं कोकिलस्य तत् ॥ ४७८ ॥

इमामाकर्ण्य कर्णस्य कथामतिरथेर्मुखात् ।

दधुः सभासदः सर्वे विस्मयस्तिमितं मनः ॥ ४७९ ॥

कुन्तीति चिन्तयामास दिष्ट्या जीवति मे सुतः ।

नेत्रयोश्चिररात्राय ममाभूत्पारणाव(वि)धिः ॥ ४८० ॥

सैवेयं यन्मणिस्तोममण्डिता कुण्डलद्वयी ।

अहमेकैव धन्यास्मि यस्याः कर्णार्जुनौ सुतौ ॥ ४८१ ॥

कोऽन्यः स्पर्धेत पार्थेन यो हि न स्यात्सहोदरः ।

अमृतेनामृताभीशुरेव स्पर्धितुमर्हति ॥ ४८२ ॥

कर्णो वः सोदरो बन्धुरिति संबन्धमादितः ।

समये धर्मजादीनां ज्ञापयिष्यामि जातुचित् ॥ ४८३ ॥

एवं विकल्पकल्लोलैः कुन्त्यामाक्रान्तचेतसि ।

सभायां भुजमुत्क्षिप्य क्रुधा दुर्योधनोऽभ्यधात् ॥ ४८४ ॥

अभिषिक्तोऽयमङ्गेषु यादृशस्तादृशो मया ।

नाभीष्टो यस्य कस्यापि स नामयतु कार्मुकम् ॥ ४८५ ॥

तामाकर्ण्य गिरं पाण्डुसूनुषु ज्वलितात्मसु ।

भयोद्भ्रान्तस्य लोकस्य जज्ञे कोलाहलो महान् ॥ ४८६ ॥

पाण्डुर्द्रोणमभाषिष्ट दृष्ट्वा तदसमञ्जसम् ।

प्रचण्डपुत्रभाण्डानामकाले कलहः किमु ॥ ४८७ ॥

एषामस्माभिरासूत्रि कलामात्रपरीक्षणम् ।

कुमाराणां विरोधोऽयं तदाचार्यं निवार्यताम् ॥ ४८८ ॥

मिथो विरोधं बन्धूनामवेक्षितुमिवाक्षमः ।

तदानीं च पतिर्भासामस्तगह्वरमाविशत् ॥ ४८९ ॥

अथोत्क्षिप्य भुजं द्रोणः पाण्डवान्कौरवानपि ।
 सिंहपोतानिवान्योन्यं युध्यमानान्यवारयत् ॥ ४९० ॥
 भुजोत्कर्षाच्च बीभत्सोः कुमारानां च मत्सरात् ।
 आनन्दश्च विषादश्च समं पाण्डोरभूद्वयम् ॥ ४९१ ॥
 धृतराष्ट्रकृपद्रोणगाङ्गेयादिभिरन्वितः ।
 विसृज्य संसदं पाण्डुर्निजमन्दिरमासदत् ॥ ४९२ ॥
 कृतकर्णस्तुतिः कश्चित्कश्चित्पार्थस्तवोल्बणः ।
 कश्चिदुर्योधनस्तोता जनः स्वं स्वं गृहं ययौ ॥ ४९३ ॥
 इतरेतररन्ध्रवीक्षिणस्ते विनयाच्छादितमत्सराः कुमाराः ।
 सकलासु कलासु केलियोग्या मिलिता एव वितन्वते स्म नित्यम् ॥
 इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये भीम
 योधनादिजन्मकुमारकलारोपणास्त्रदर्शनवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ॥३॥

चतुर्थः सर्गः ।

अथान्यदावदातश्रीः श्रीमान्पीनांसकुट्टिमः ।
 खण्डितारातिदोष्काण्डः पाण्डुः संसदमासदत् ॥ १ ॥
 हिरण्मयमयं भेजे शारदाम्भोधरद्युतिः ।
 भद्रासनं शशिक्रान्तसुमेरुशिखरोपमम् ॥ २ ॥
 दधार रत्नकेयूरे स(स्व)प्रभारुणिताम्बरे ।
 वमद्भ्यामिव बाहुभ्यां प्रतापं मूर्ततां गतम् ॥ ३ ॥
 अरातिकीर्तिसर्वस्वमावर्त्येव विनिर्मितम् ।
 स बभारोज्ज्वलं हारमुरःस्थलविलम्बिनम् ॥ ४ ॥
 शिरस्युवाह पीतानां विपक्षमहसामिव ।
 अमान्तमन्तः संदोहं स रत्नमुकुटच्छलात् ॥ ५ ॥
 कपोलदर्पणे द्रष्टुमात्मीयकमनीयताम् ।
 विकर्तनाविवायातौ स दधौ स्वर्णकुण्डले ॥ ६ ॥
 जयप्रशस्तिमेतस्य चामरग्राहिणीजनाः ।
 कङ्कणौघरणत्कारकैतवेन वितेनिरे ॥ ७ ॥

हारयष्टिमहीपृष्ठे तस्यैव विशदं यशः ।

पुञ्जयन्तः क्षिंतीशास्तं प्रणम्योपाविशन्पुरः ॥ ८ ॥

मणिकोटीरसंक्रान्तमूर्तिरार्तैकबान्धवः ।

उह्यमान इव भ्रजे शिरोभिः सोऽवनीश्वरैः ॥ ९ ॥

स्त्यानीभूय गतैर्मूर्तिमद्भिः कामरसैरिव ।

निर्मिताः परतो वारनार्यस्तं पर्यवृण्वत ॥ १० ॥

गाङ्गेयधृतराष्ट्रादिगुरुवर्गोऽपि गौरवात् ।

अलंचक्रे तदास्थानमानन्दभरमेदुरः ॥ ११ ॥

यथास्थानमथासीने सामन्तामात्यमण्डले ।

स्तुवत्सु तद्यशो विश्वश्रोत्रानन्दिषु वन्दिषु ॥ १२ ॥

पुष्पावचूलरोलम्बकदम्बध्वनिडम्बरैः ।

मुहुर्निहूयमानासु गाथकीकलगीतिषु ॥ १३ ॥

नानासूक्तीः कवीन्द्रेषु रसभङ्गतरङ्गिताः ।

उद्गिरत्सु जनश्रोत्रपटुपीयूषवर्षिणीः ॥ १४ ॥

विशारदेषु पुरतो भरतादिमहीभुजाम् ।

प्रथयत्सु कथास्तथ्या नितान्तमघमर्षणीः ॥ १५ ॥

अभ्येत्य भूमिन्यस्तैकजानुरानम्य भूपतिम् ।

मूर्धन्यञ्जलिमाधाय प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ॥ १६ ॥

देव सेवककल्पद्रो द्रुपदस्य महीपतेः ।

आकारविदिताकूतो दूतस्ते द्वारि वर्तते ॥ १७ ॥

जाह्नवेयधृतराष्ट्रविदुराणामथाशयम् ।

ज्ञात्वोर्वीपतिरादिक्षत् तत्प्रवेशाय तं भ्रुवा ॥ १८ ॥

आक्षिप्तचक्षुरालानलालितैः केलिलोलुपैः ।

सविभ्रमाभ्रमातङ्गबन्धुभिर्गन्धसिन्धुरैः ॥ १९ ॥

वनायुदेश्यैर्देवाश्चदेशीयैर्मन्दरोदरे ।

भृशमोजस्विभिः क्लृप्तनेत्ररङ्गसुरङ्गमैः ॥ २० ॥

संगीतरङ्गनिःसङ्गमृदङ्गध्वनिलासिभिः ।

हृष्यन्नजस्रविस्रम्भादलोलैः केलिकेकिभिः ॥ २१ ॥

वपुर्विसारिसौरभ्यसंभावितनभोन्तरे ।

निविष्टदृष्टिरुत्फाले केलिकस्तूरिकामृगे ॥ २२ ॥

स दूतः पूतवाङ्मिन्दन्संसदं शातमन्यवीम् ।

उपतस्थे नृपास्थानं प्रतीहारपुरःसरम् ॥ २३ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

स प्रणम्य यथास्थानमुपविश्य विशांपतिम् ।

विज्ञो विज्ञापयामास मौलिकुञ्जलिताञ्जलिः ॥ २४ ॥

अरित्रातकृतासेव देव द्रुपदभूपतिः ।

प्राहिणोदनगुप्रेमप्रणयी मां त्वदन्तिके ॥ २५ ॥

सुतास्य द्रौपदीत्यस्ति प्राणेभ्योऽपि प्रियंकरी ।

इमां स यस्मै कस्मैचिदातुमुत्सहते नहि ॥ २६ ॥

व्यक्तं च वक्ति यः कोऽपि राधावेधं विधास्यति ।

तस्मै सुतेयमस्माभिर्दास्यते पारितोषिकम् ॥ २७ ॥

आम्नाति नो धनुर्वेदे सर्वाञ्जित्वा सुकोविदान् ।

वर्तन्ते भवतो विश्वविश्वानन्दननन्दनाः ॥ २८ ॥

ततः सत्यपि दोर्दण्डमण्डने राजमण्डले ।

नेतुर्नः(मे) पूरयिष्यन्ते नूनमेतैर्मनोरथाः ॥ २९ ॥

मत्तद्विषकपोला हि मदपानकुतूहलम् ।

पूरयन्ति द्विरेफस्य नालेख्यकरिणां कटाः ॥ ३० ॥

जगत्यामेकधानुष्कैरागत्य सह सूनुभिः ।

स्वयंवरं भुवो भर्तुस्तदलंकर्तुमर्हसि ॥ ३१ ॥

मतमादाय गाङ्गेयप्रभृतीनां कुरूद्वहः ॥

दूतस्य भारतीमेतामोमिति प्रत्यपद्यत ॥ ३२ ॥

रत्नकुण्डलकेयूरकङ्कणाद्यैरनेकशः ।

काममानन्दं तं दूतं विससर्ज विशांपतिः ॥ ३३ ॥

अथ प्रतस्थे काम्पिल्यं पृतनाभिः प्रकम्पयन् ।

मेदिनीमण्डलं पाण्डुर्भुगभोगीन्द्रधारितम् ॥ ३४ ॥

प्रस्थानमङ्गलं तस्य सहितस्य तनूरुहैः ।

विदधे कुलवृद्धाभिर्मूर्ताभिरिव सिद्धिभिः ॥ ३५ ॥

तत्कालोन्मीलदानीलदानाम्भःश्रु(स्तु)तिभिर्भुवि ।

द्वैतीयिकीं वितन्वन्तं कलिन्दतनयामिव ॥ ३६ ॥

गर्जाभिः स्निग्धमन्द्राभिः शिखण्डिकुलताण्डवम् ।

कुर्वाणं वारणाधीशमारुरोह महीपतिः ॥ ३७ ॥ (युग्मम्)

दुकूले कलयामास स प्रयाणक्षणोचिते ।

दधच्चन्द्रातपाश्लिष्टगिरीशगिरिविभ्रमम् ॥ ३८ ॥

नासौ मदुपजीव्यस्य रवेस्तेजः क्षमिष्यते ।

इति छत्रच्छलान्मन्ये तस्येन्दुरुपरि स्थितः ॥ ३९ ॥

युधिष्ठिरादयः पञ्च शतं दुर्योधनादयः ।

विविधं यानमारूढाः परिवन्नुस्तमात्मजाः ॥ ४० ॥

हयौघहेषितैर्दन्तिवृंहितैरुपवृंहितः ।

आविर्बभूव गम्भीरः प्रयाणपटहध्वनिः ॥ ४१ ॥

वाहिनी हास्तिकाश्वीयरथ्या पादातिमेदुरा ।

तमन्वगच्छदहाय जाह्नवीव भगीरथम् ॥ ४२ ॥

निश्वा(स्वा)ननिश्च(स्व)नस्तस्य दारयन्गिरिकन्दरान् ।

उच्चचार स्वमाधारमम्बरं स्फारयन्निव ॥ ४३ ॥

अनुकूलानिलोद्भूताः स्वयंवरदिदृक्षया ।

पुरो गन्तुमिवेच्छन्त्यो वैजयन्त्यो विरेजिरे ॥ ४४ ॥

अनुयातः स सामन्तैः समन्तात्परमर्द्धिभिः ।

साक्षात्सुरैरिव हरिः परीतो ददृशे जनैः ॥ ४५ ॥

असौ कुन्त्या च माया च याप्ययानाधिरूढया ।
 बभौ गङ्गामृडानीभ्यां चन्द्रचूड इवाञ्जितः ॥ ४६ ॥
 धृतराष्ट्रादिभिः सर्वैः स्वस्वशुद्धान्तशालिभिः ।
 स बभौ वल्लभावद्धसङ्गैर्भृङ्गैरिव द्रुमः ॥ ४७ ॥
 सैन्धवोद्धूतधूलीभिः पिदधे धर्मदीधितिः ।
 तद्यशश्चन्द्रमाः कामं जगत्यामद्युतत्पुनः ॥ ४८ ॥
 नेत्रैः सेन्दीवरा वक्त्रैः सेन्दवोऽङ्गैः सवीरुधः ।
 तद्दिदृक्षुमृगाक्षीणां विरेजुः पुरवीथयः ॥ ४९ ॥
 अभिरामगुणग्रामगरीयान्नगरश्रियम् ।
 अवेक्ष्यमाणः स प्राप प्रतोलीमतुलद्युतिः ॥ ५० ॥
 अन्योन्यजङ्घासंघट्टसीदन्निखिलसादिका ।
 दूरत्रस्तजनोर्जस्विगर्जत्तुङ्गमतङ्गजा ॥ ५१ ॥
 जाह्नवीव तुषाराद्रिसन्नपद्महृदोदरात् ।
 निर्जगाम चमूः पाण्डोः शनकैः पुरगोपुरात् ॥ ५२ ॥ (शु)
 कुरूणां प्रवरे छायाप्रवालफलकुङ्कुलैः ।
 प्रथयामासुरातिथ्यं जाह्नवीतीरभूरुहः ॥ ५३ ॥
 सैनिकानां नगोत्तुङ्गवीचिसंचारमन्थरैः ।
 स्वेदाम्बुततिराचेमे गाङ्गेयैः पवनोर्मिभिः ॥ ५४ ॥
 हैयङ्गवीनगोमुख्यैर्ग्रामीणोपायनैरसौ ।
 मुमुदे मेदिनीपालः कालः प्रत्यर्थिनां पथि ॥ ५५ ॥
 रथाश्वसादिभिः सीमसामन्तानभ्युपस्थितान् ।
 स पश्यन्नन्दयामास प्रसादस्निग्धया दृशा ॥ ५६ ॥
 मनोहरसरःशैलकेलिदुर्ललिता क्रमात् ।
 कौरवी दूरमध्वानमतिचक्राम सा चमूः ॥ ५७ ॥
 काम्पिल्यस्याथ सीमानमाससाद कुरूद्वहः ।
 प्रमोदस्तु विवेशान्तरुत्फुल्लजनसूचितः ॥ ५८ ॥

तमभ्यगच्छदुत्सर्पिवलोर्मितुमुलैर्दिशः ।

द्रुपदो बधिरीकुर्वन्मृगाङ्गमिव नीरधिः ॥ ५९ ॥

अम्भोदरवगम्भीरः परस्परचमूचरैः ।

दूरमाकर्णयामास वाहिनीतुमुलध्वनिः ॥ ६० ॥

तुरङ्गमखुरक्षुण्णः क्षोणिरेणुः परस्परम् ।

सस्वजे प्रणयेनैव सैन्ययोरुभयोरपि ॥ ६१ ॥

द्वयोरपि वरूथिन्योर्दुन्दुभिध्वनिभिस्तयोः ।

स्वैरं दिगन्तविश्रान्तैः प्रतिशब्दायितं मिथः ॥ ६२ ॥

बलौघः पाण्डुजन्मा च द्रौपदी च पताकिनी ।

अयुध्येतां तदा तावद्भाव्यर्थपिशुनाविव ॥ ६३ ॥

ते वाहिन्यौ तदान्योन्यमेकीभावमुपागते ।

चकासामासतुर्गङ्गापतङ्गतनये इव ॥ ६४ ॥

पदातौ द्रुपदे जाते संत्यज्य जयकुञ्जरम् ।

उज्झांचकार कररिप्रकाण्डं(?) पाण्डुभूपतिः ॥ ६५ ॥

तौ वितत्य भुजौ प्रीत्या सस्वजाते यशस्विनौ ।

अन्योन्यं विकटं वक्षो मिमानाविव वक्षसा ॥ ६६ ॥

बालवायुजनीलाश्मकुरुविन्दकरम्बितम् ।

विडौजसा जितेनेव प्रतापैरुपदीकृतम् ॥ ६७ ॥

रथं पवनजङ्घालोत्तालकाम्बोजवाजिनम् ।

उपानिनाय काम्पिल्यकाश्यपीनाथसारथिः ॥ ६८ ॥ (युग्मम्)

दत्तहस्तावलम्बस्तं स्वयं काम्पिल्यभूभुजा ।

पुरः प्रेङ्खत्पताकाङ्गमारुरोह कुरुद्वहः ॥ ६९ ॥

क्रान्तविश्वस्य तेजोभिरुष्णरश्मिरिवारुणः ।

चकार कुरुनाथस्य सारथ्यं पृथिवीपतिः ॥ ७० ॥

प्रियालापमिवान्योन्यं प्रीत्या जाते(ती)यजातया ।

कुर्वाणे किङ्किणीकाणैस्तयोश्छत्रे विरेजतुः ॥ ७१ ॥

दुन्दुभिध्वनिनिस्तारैरवश्यमुभयोरभूत् ।

ब्रह्माण्डभाण्डनिर्भेदशङ्की पङ्केरुहासनः ॥ ७२ ॥

ईक्षांबभूव काम्पिल्यमावासैरवनीभुजाम् ।

परीतं परितं प्रीत्या पाण्डुः शाखापुरैरिव ॥ ७३ ॥

तरङ्गहस्तविन्यस्तविकस्वरसरोरुहा ।

मुदार्धमुत्क्षिपन्तीव ददृशे तेन जाह्नवी ॥ ७४ ॥

उदारमञ्जरीसारसहकारप्रियंकरे ।

विकासिवकुले फुल्लमलिकामोदमालिनि ॥ ७५ ॥

कदम्बजम्बूजम्बीरनिकुरम्बकरम्बिते ।

विपाकपिङ्गनारङ्गपिशङ्कितदिगन्तरे ॥ ७६ ॥

असङ्गभृङ्गसंगीतसुभगंभावुकद्रुमे ।

रसालाङ्कुरवाचालकोकिलालापशालिनि ॥ ७७ ॥

द्रुपदस्य गिरागृह्णान्निवासान्भूमिवासवः ।

वसन्त इव कुत्रापि स्वःसरित्तीरकानने ॥ ७८ ॥ (कुलका)

तस्मिन्विलासवापीषु स्नायं स्नायमनेकशः ।

विनिन्ये सैनिकैर्दूरमाग्रीवं क्रमणक्लमः ॥ ७९ ॥

हित्वा हिरण्यकोटीरान्कुरुविन्दाङ्कुराङ्कितान् ।

चक्रुः स किंशुकैः केचिच्चम्पकैरवतंसकान् ॥ ८० ॥

नित्यमेकधुरीणानि पूर्णेन्दुकरकन्दलैः ।

केचिन्मृणालनालानि मुक्ताहारपदे दधुः ॥ ८१ ॥

नवस्रस्तरमास्तीर्य किङ्केल्लिद्रुमपल्लवैः ।

केऽपि च्छायासु सान्द्रासु पथि श्रान्ता विशश्रमुः ॥ ८२ ॥

पीयूषरसगण्डूषमदमोषीणि हर्षुलैः ।

नालिकेरीफलाम्भांसि कैश्चिदापपिरे भृशम् ॥ ८३ ॥

मृगारिकरजाकारान् वीक्ष्य किंशुककोरकान् ।

वारणेन्द्राः प्रणश्यन्तः कथंचित्तत्र धारिताः ॥ ८४ ॥

सैकते कुसुमभ्रश्यत्परागपरिपिञ्जरे ।

वाहीकान्वेलयांचकुरक्रमेण तुरङ्गिणः ॥ ८५ ॥

भारावरोहणायान्यैः कृतयन्नशतैरपि ।

नाक्षम्यतौक्षिकं नेतुं सारणीतृणलोलुपम् ॥ ८६ ॥

क्षुद्रेतरैः परिक्षिप्ते कदलीकेलिकानने ।

आदर्शदर्शितातङ्कमृगाङ्गमणिकुट्टिमे ॥ ८७ ॥

सारणीसीकरासारलघुसंचारमारुते ।

उन्मीलन्मुकुलामोदमदिरामोदितालिनि ॥ ८८ ॥

सान्द्रशीततरच्छाये वकुलोर्वीरुहस्तले ।

द्रुपदादेशिनस्तेनुः पाण्डवं पटमण्डपम् ॥ ८९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम् ।)

स्थलेभ्योऽभ्यधिकं दूर्वासहजास्तरणान्वधुः ।

प्रमोदमवरोधानामतिमुक्तकमण्डपाः ॥ ९० ॥

सारयन्तोऽधिकं दर्पे श्रियः साक्षादिवर्तवः ।

महीरुहः श्रयन्ति स्म सामन्ताः केऽपि कानपि ॥ ९१ ॥

तस्मिन् युधिष्ठिरः प्रष्ठकुमारकुलकैतवात् ।

कानने विहरन्रेजेऽनेकमूर्तिरिव स्मरः ॥ ९२ ॥

काम्पिल्यनाथकल्याणीभक्तिप्रीतेन पाण्डुना ।

अनुज्ञातोऽथ सानन्दमन्तर्नगरमाविशत् ॥ ९३ ॥

साप्रीणयत्तथा पाण्डोरुपचारैश्चमूचरान् ।

निजस्य न यथाकामं स्मरन्ति स्म पुरस्य ते ॥ ९४ ॥

शिल्पिभिः कलयामास स वंश्यैर्विश्वकर्मणः ।

सधर्माणं सुधर्मायाः स स्वयंवरमण्डपम् ॥ ९५ ॥

महानीलमयी तत्र बभार तलमेदिनी ।

प्रतिच्छायाच्छलादन्तर्द्वितीयमिव मण्डपम् ॥ ९६ ॥

नीलाश्मकुट्टिमे तस्मिञ्श्वेतसोपानभूर्वभौ ।
 कालिन्दीशङ्खयोद्धीचिरारोहन्तीव जाह्नवी ॥ ९७ ॥
 स्तम्भाः स्वर्णमयास्तस्मिन्नश्मगर्भमयक्षितौ ।
 वातोत्थयमुनापद्मपांशुदण्डनिभा बभुः ॥ ९८ ॥
 तस्मिन्स्वयंवरालोककौतुकास्त्रिदिवाङ्गनाः ।
 प्रतिस्तम्भमुपारूढाः शालभञ्जीनिभा बभुः ॥ ९९ ॥
 नीलवेदीपरिक्षिप्ता कचिदिन्दूपलक्षितिः ।
 वनीवलयितक्षीरनीरधिश्रियमश्रुते ॥ १०० ॥
 तस्मिन्हरिन्मणिस्तम्भाः पद्मरागप्रभाञ्चिताः ।
 लीनां नीलत्विषः कापि तन्वते पीतवाससः ॥ १०१ ॥
 कचित्कार्तस्वरस्तम्भास्तस्मिन्नीलाश्मकन्दलैः ।
 मेरुं विडम्बयामासुर्जम्बूराजिविराजितम् ॥ १०२ ॥
 कचिन्नीलमणिक्षोणी परितोऽर्काश्मवेदिका ।
 दध्रेऽम्भोधितटाश्लिष्टनिर्वृष्टाम्भोदविभ्रमम् ॥ १०३ ॥
 कर्केतनार्कमाणिक्यवज्रवैडूर्यकांन्तिभिः ।
 तस्य च्छन्नः करामर्शाद्वारदेशोऽध्यगम्यत ॥ १०४ ॥
 नीलाश्मद्वारशाखासु श्रेणिरुत्पलकोमला ।
 तत्र शाश्वतिकं दध्रे कदलीस्तम्भविभ्रमम् ॥ १०५ ॥
 संध्याम्भोधिसनाभीनि तत्प्रदेशेष्वनेकशः ।
 शिल्पिनः पञ्चरूपाणि वितानानि वितेनिरे ॥ १०६ ॥
 तस्मिन्मुक्तावचूलेषु स्थानस्थानावलम्बिषु ।
 पेतुर्मधुव्रतव्राताः पुष्पस्तवकशङ्किनः ॥ १०७ ॥
 तस्मिन्भान्ति स्म संक्रान्तकान्तप्रालम्बमौक्तिकाः ।
 पुष्पोपहारहारिण्यः सदैव मणिभूमयः ॥ १०८ ॥
 कुर्वतः सर्वतः स्वर्गिविमानश्रीविमाननम् ।
 नृपस्तत्परितो मञ्चानुच्चकैर्निरमापयत् ॥ १०९ ॥

विश्वकर्मापि निर्माणनैपुण्यमवलोकयन् ।

मन्ये तच्छिल्पिनामैच्छदन्तेवासित्वमात्मनः ॥ ११० ॥

नानारत्नमयं तेषामेकैकमपि पश्यतः ।

द्रुपदे स्वर्गलुण्टाकवासना कस्य नाभवत् ॥ १११ ॥

तानालोक्यात्मनः संपल्लोपाशङ्कां पिशाचकी(?) ।

भूमौ लुठन् रसत्युच्चैरद्यापि ध्रुवमर्णवः ॥ ११२ ॥

सुदुस्तरतपःक्लेशप्राप्तं(तान्) नूनमवेक्ष्य तान् ।

अनिन्द्यत गतानन्दैः सुरैः स्वर्वासवैशसम् ॥ ११३ ॥

स्तम्भमुत्तम्भयामास हैमं मध्येस्वयंवरम् ।

पञ्चालभूपतिर्जम्बूद्वीपान्तर्मेरुविभ्रमम् ॥ ११४ ॥

रेजुर्भ्रमन्ति चत्वारि वामं चत्वारि दक्षिणम् ।

रत्नचक्राणि नक्षत्रचक्राणीवास्य मूर्धनि ॥ ११५ ॥

भाति स्म रत्नपाञ्चाली मूर्ध्नि तेषामवाङ्मुखी ।

तद्भ्रमोग्रजवा लोककौतुकेनेव निश्चला ॥ ११६ ॥

अधःस्तम्भस्य दम्भोलिसारैरिव विनिर्मितम् ।

राजामुञ्चक्रमायातं देवताधिष्ठितं धनुः ॥ ११७ ॥

अथ मौहूर्तिकादिष्टे दृष्टे पूर्णशुभग्रहेः ।

उच्चस्थैश्चास्थिते लग्ने प्रीतिनिर्मग्नमानसः ॥ ११८ ॥

पञ्चालपृथिवीपालः सायमर्वाचि वासरे ।

प्रातराहूय तान्दूतान्प्राहिणोत्प्रतिपार्थिवम् ॥ ११९ ॥ (युग्मम्)

तदा रविरलंकर्तुमिव द्रुपदनन्दिनीम् ।

रत्नसारमुपादातुमाशु रत्नाकरेऽविशत् ॥ १२० ॥

वयं दवीयोवास्तव्याः स्वयंवरकुतूहलम् ।

न द्रक्ष्याम इतीवाशास्तमःश्यामास्यतां दधुः ॥ १२१ ॥

कला काप्यस्ति भूपानां द्रौपदीप्राप्तिकारणम् ।

इति ज्ञातुमना मन्ये कलानां निधिरुद्ययौ ॥ १२२ ॥

पाञ्चाली नयनौपम्यमहमेव लभे परम् ।

इत्यवश्यमिदं हर्षादुन्मिल महोत्पलम् ॥ १२३ ॥

पाञ्चालीस्पृहयालूनां भूभुजामथ मन्मथः ।

मुमोच मार्गणश्रेणिमीर्ष्ययेव समं हृदि ॥ १२४ ॥

अङ्गेष्वनल्पसंकल्पसूतिसंतापशान्तये ।

रचयांचक्रिरे केचिज्जाह्वीमसरोरुहाम् ॥ १२५ ॥

द्रौपदीवदनाम्भोजप्रतिस्पर्धितया स्फुटम् ।

अभूत्केषांचिदानन्दन्निन्दुरप्यास्पदं रुषः ॥ १२६ ॥

प्रेङ्खोलयद्भिरत्युष्णनिश्वासपवनोर्मिभिः ।

शातितः शीतिमा कैश्चित्कदलीदलमारुतैः ॥ १२७ ॥

आतर्जनीहि जातेयमस्मदुत्सङ्गसङ्गिनी ।

सुहृदं केचिदित्यूचुः कार्मुकाभ्यासकर्मठाः ॥ १२८ ॥

अङ्गारीयति हारोऽयं हिमांशुस्तपनीयति ।

तमस्तोमीयति ज्योत्स्ना स्वगुप्तीयति(?)पङ्कजम् ॥ १२९ ॥

नाडिका यामकल्पाद्य यामोऽभूद्यामिनीसमः ।

यामिनीवर्षदेश्या च धिक्केयं विपरीतता ॥ १३० ॥

द्वीपान्तरेऽपि कस्याश्चित्स्वयंवरमहोत्सवम् ।

रविरालोकयत्यद्य नाभ्युदेति किमन्यथा ॥ १३१ ॥

इति द्रुपदकन्याङ्गसंगमोत्सवमिच्छताम् ।

वभूव सर्वभूपानां कोटियामेव यामिनी ॥ १३२ ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ॥)

अन्तर्विचिन्त्य पाण्डुस्तु दोर्दण्डानात्मजन्मनाम् ।

अपास्तचिन्तासंतापः सुखी सुष्वाप निर्भरम् ॥ १३३ ॥

कुरुवंशाङ्कुराणां तद्विलोक्य ललितं वपुः ।

परं पाञ्चालभूपालः स्वं निनिन्द सुहुर्मुहुः ॥ १३४ ॥

इत्थं पृथ्वीभुजां नानाविकल्पाचान्तचेतसाम् ।

कृच्छ्रलब्धाल्पनिद्राणां विरराम विभावरी ॥ १३५ ॥

दिगुद्भूतारुणोद्भेदा बभासे शातमन्यवी ।
 सकाशमीराङ्गरागेव पत्यौ भास्वत्युपेयुषि ॥ १३६ ॥
 राजास्मि निर्वसुः प्रातर्लज्जिष्ये राजमण्डले ।
 इत्यालोच्येव पीपूषद्युतिर्देशान्तरं ययौ ॥ १३७ ॥
 मुक्ताकणभ्रमादुच्चैः पाञ्चालीहारहेतवे ।
 उच्चितानीव केनापि नक्षत्राणि क्षणाद्ययुः ॥ १३८ ॥
 कलङ्क्यपि ममोच्छेदकारीन्दुः किमु निर्मलः ।
 कृष्णास्येन्दुर्विधातेति भियेव विभिदे तमः ॥ १३९ ॥
 संमुखं सर्वभूपालमनोभिरभिधावितैः ।
 रविः करेण्विवाकृष्य पूर्वाद्रिमधिरोपितः ॥ १४० ॥
 राजन्यमुखराजीव सरोराजीवकानने ।
 तुल्यमुल्लासयन्भानुर्नभोज्जणमगाहत ॥ १४१ ॥
 अथ काम्यतमाकल्पकल्पनाल्पेतरश्रियः ।
 मञ्चानारोढुमौत्सुक्याद्धावन्ति स्म धराभुजः ॥ १४२ ॥
 मङ्गलैर्मङ्गलातोद्यैर्बन्दिकोलाहलैरपि ।
 विहाय विकसच्चक्षुः शनैर्निद्रां सुखासिकाम् ॥ १४३ ॥
 विधाय विधिवत्सर्वप्रातःकृत्यानि कृत्यवित् ।
 प्रतिपाल्य मिलत्सैन्यसामन्तामात्यमण्डलम् ॥ १४४ ॥
 औचित्यरचिताकल्पान्कल्पवृक्षाङ्कुरानिव ।
 कुमारान्स्वान्पुरस्कृत्य नित्यदोर्दण्डमण्डनान् ॥ १४५ ॥
 ययौ स्वयंवरं पाण्डुरखण्डमहिमोदयः ।
 रम्यं च मञ्चमारोहत्काम्पिल्यपतिदर्शितम् ॥ १४६ ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ।)

सिंहासने स नीलाश्ममयूखपरिवेषेणि ।
 स्वरक्षार्थमयःशालशालिनीव न्यविक्षत ॥ १४७ ॥

बद्धकायानिव न्यायानुत्साहानिव देहिनः ।
 वपुष्मन्तीव तेजांसि मूर्तान्क्रीर्तिचयानिव ॥ १४८ ॥
 कुमारान्मारजैत्रांस्तान्पश्यतां काश्यपीभुजाम् ।
 राज्येऽप्यभवदाच्छेदशङ्कापङ्काविलं मनः ॥ १४९ ॥
 साक्षादिव धनुर्वेदं वीरं रसमिवाङ्गिनम् ।
 ज्योतिर्विवर्तमुत्तीर्णमादिपुंस इवावनौ ॥ १५० ॥
 तेषामपि विशेषेण विलोक्य कपिकेतनम् ।
 नात्मानमपि के नाम विस्मरन्ति स्म भूभुजः ॥ १५१ ॥

तनूरुहपरीवारस्तस्मिन् रेजे स राजके ।
 पाण्डुर्वद्धफलः कल्पशिखरीवावकेशिषु ॥ १५२ ॥
 अथ स्वयंवरागारमानेतुं नित्ययौवनाम् ।
 साधु प्रसादयामासुः प्रीतिप्रह्लाः प्रसाधिकाः ॥ १५३ ॥
 अलक्तकरसस्तस्याः पादयोर्निहितो बभौ ।
 जितैः पङ्केरुहैः शङ्के स्वकान्तिरुपदीकृता ॥ १५४ ॥
 तस्याः स्वर्णाभमत्यच्छचन्दनच्छुरितं वपुः ।
 विभर्ति स्माभ्रकच्छन्नप्रदीपकलिकोपमाम् ॥ १५५ ॥
 तस्या विम्बोष्ठयोर्व्यक्तमलक्तकरसच्छलात् ।
 आदधे रागसर्वस्वनिधानं कुसुमायुधः ॥ १५६ ॥
 अरालनीलभ्रूवल्लिप्रतिविम्बविडम्बिनी ।
 बभौ कपोलयोस्तस्याः कस्तूरीपत्रवल्लरी ॥ १५७ ॥
 तस्याः शङ्के दृशौ पुष्पधन्वनः केलिदीर्घिके ।
 लावण्यजलजम्बालमञ्जुलं कज्जलं पुनः ॥ १५८ ॥
 तस्याः स्म भासते भाले मृगनाभिललाटिका ।
 कृताक्रान्तिरिव क्रुद्धो विधुबुद्ध्या विधुंतुदः ॥ १५९ ॥
 घम्मिल्लो मल्लिदामाङ्गस्तस्या मूर्धन्यधारयत् ।
 मुक्तवैरमिथः श्लिष्टशशिस्वर्मानुविभ्रमम् ॥ १६० ॥

असौ विशदकौशेयसंवीतवपुरावभौ ।

तपस्यासमये गङ्गावीचिश्लिष्टेव पार्वती ॥ १६१ ॥

तस्याश्चकाशे माणिक्यकिरीटकिरणोत्करः ।

उदेष्यत इवानङ्गतरणेररुणोदयः ॥ १६२ ॥

निर्मलः संपदे सद्यः श्रितानामिति नान्यथा (?) ।

द्विरुक्तिमीयतुस्तस्याः कुण्डले तेन गण्डयोः ॥ १६३ ॥

कर्णोत्तंसमणिव्याजादेत्य देवः स्वयं सरः ।

तस्याः कटाक्षविक्षेपनिदेशाकाङ्क्षया स्थितः ॥ १६४ ॥

जगज्जिगीषोः कामस्य तस्या वक्षःस्थलाश्रमे ।

तपस्यतोऽक्षमालेव भाति सैकावलिच्छलात् ॥ १६५ ॥

परितो रत्नकेयूरमरीचिपटलच्छलात् ।

रागोऽन्तर्मानसं तस्याः प्रविविक्षुरिवैक्ष्यत ॥ १६६ ॥

लक्ष्म्यादिललनाकीर्तिमावर्त्येव विनिर्मिते ।

करयोः कङ्कणे मुक्तामये तस्या विरेजतुः ॥ १६७ ॥

तस्याश्चकाशे जघने रसनागुणनिस्वनः ।

तुमुलः कामसैन्यस्य निवासानिव गृह्णतः ॥ १६८ ॥

झङ्कारमुखरौ तस्याः पादयोर्मणिनूपुरौ ।

विभ्राजेते स्म सर्वाङ्गलक्ष्मीवैतालिकाविव ॥ १६९ ॥

इति प्रसाधिका सामूदतिमात्रमनोहरा ।

कामं रम्या हि वासन्ती वसन्तश्रीवतंसिता ॥ १७० ॥

अथ बन्धुपुरंध्रीणामुल्लुध्वनिबन्धुरे ।

स्फुरत्यम्भोधिगम्भीरे विश्वतस्तूर्यनिस्वने ॥ १७१ ॥

उन्मीलत्यभितो वैतालिककोलाहले मुहुः ।

वेत्रिणां बद्धतुमुले मूर्च्छत्युत्सारणाध्वनौ ॥ १७२ ॥

किङ्किणीक्वाणनिर्वाणपुष्पोच्चूलालिनिक्कणम् ।

तपनीयपताकान्तमूर्च्छन्मार्तण्डदीधिति ॥ १७३ ॥

विमानरत्नमारुह्य नरवाह्यं नृपात्मजा ।

व्योमाङ्गमिन्दुलेखेव स्वयंवरमवातरत् ॥ १७३ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्

तां भवानीभ्रमान्नेत्रैरेकहेलानिपातिभिः ।

भूपाः सौभाग्यभाग्याय भेजुरिन्दीवरैरिव ॥ १७५ ॥

तस्मिन्निशल्पाद्भुते विश्वशिल्पिनः कन्यकामये ।

दूत्यायेव मनः सर्वे प्राहिण्वन्नवनीभुजः ॥ १७६ ॥

तां पश्यन्तोऽतिनिर्वन्धात्सर्वेऽप्युर्वीभुजस्तदा ।

स्वनेत्रायापि तेऽकुप्यन्निमेषमधिकुर्वते ॥ १७७ ॥

तां दृशामुत्सवं ज्योत्स्नामेवमेवापि पश्यते ।

ईर्ष्यामासुर्मुहुः प्राणप्रियाय सुहृदेऽपि ते ॥ १७८ ॥

समस्तकरणस्तोमस्तैस्तदा निखिलैरपि ।

व्यापारं लोचनस्यैव कलयन्नभ्यलक्ष्यत ॥ १७९ ॥

तेषामनीक्षमाणस्य मृगाक्षीं तां शतक्रतोः ।

निन्दास्पदं तदा नेत्रसहस्रत(?)मप्यभूत् ॥ १८० ॥

प्रलोभनाय तच्चेतोमृगस्य स्वैरचारिणः ।

रोमहर्षमियादेते दधुर्दूर्वाङ्कुरोत्करान् ॥ १८१ ॥

जगन्नयनपीयूषनवकादम्बिनीमिमाम् ।

पश्यन्तश्चिन्तयामासुरन्तः सर्वेऽपि भूभुजः ॥ १८२ ॥

भुवनस्य य एवास्य निर्मातास्याः स एव न ।

तदीयशिल्पसीमा हि स्थिता गौरीन्दिरादिषु ॥ १८३ ॥

यद्वा तस्यापि यः कश्चिदाचार्यः शिल्पकर्मणि ।

त्रिलोकीमण्डनं नूनमियं तेनैव निर्ममे ॥ १८४ ॥

मुखेन्दू रचयत्यस्या नित्यराकामयीं महीम् ।

जडप्रकृतिरेवायमुद्गच्छन्मृगलाञ्छनः ॥ १८५ ॥

चक्षुर्निमज्जदेतस्या लावण्यक्षीरसागरे ।

उरोन्तरीयमासाद्य निर्वृतिं लभते यदि ॥ १८६ ॥

इत्यादीन्कोटिशस्तर्कास्तन्वन्त स्मेरितस्सरम् ।

विलोकयन्तः पाञ्चालीमचेष्टन्तेति भूभृतः ॥ १८७ ॥

तस्याः किमिह वास्तव्या लक्ष्मीरभ्येति तुल्यताम् ।

इतीवालोकयांचक्रे कश्चिल्लीलासरोरुहम् ॥ १८८ ॥

अन्यस्य करमारूढामप्याच्छेत्तुमलंतमाम् ।

इमामहमितीवांसं मुहुः कश्चिदवैक्षत ॥ १८९ ॥

निपतन्ति मयि स्वैरं कुतोऽमी सरमार्गणाः ।

इतीव पार्श्वतः कश्चित्पश्यति स्म मुहुर्मुहुः ॥ १९० ॥

कश्चिदैक्षिष्ट कस्तूरीतिलकं रत्नकङ्कणे ।

भालाक्षरलिपीस्तस्या लाभायेव न्यभालयत् ॥ १९१ ॥

राधावेधे तवैवासिन्मुखमीक्षामहे वयम् ।

इतीव भुजमस्पृक्षत्कोऽपि केयूरकैतवात् ॥ १९२ ॥

कश्चित्कुपितपुष्पेषुशरपातभयादिव ।

प्रावारं वाससा चक्रे सर्वाङ्गम(स्या)वगुण्ठनम् ॥ १९३ ॥

कश्चिन्नागरखण्डानि खण्डयन्दशनाङ्कुरैः ।

प्रकुप्यतः सरस्याग्रे क्षिपतीव मुखेऽङ्गुलिम् ॥ १९४ ॥

बहिर्विभाव्यमानापि योगिनीवेयमीक्ष्यते ।

कथमन्तरितीवान्यो हृदयं मुहुरैक्षत ॥ १९५ ॥

परिभ्रष्टमिव कापि निजमालोकयन्मनः ।

लिलेख कश्चिदानम्रपादाङ्गुष्ठेन पीठिकाम् ॥ १९६ ॥

इत्याविर्भूतभावेषु तेषु सर्वेषु राजसु ।

चिक्षेप क्षोणिभृत्कन्या स्वभावसरलां दशम् ॥ १९७ ॥

पाण्डोः पुत्रांस्तु पञ्चापि विभाव्य मधुराकृतीन् ।

धृतिं बबन्ध तच्चक्षुः पणमुद्वीक्ष्य चाधृतिम् ॥ १९८ ॥

विमानादथ रम्भेव देवभूमीभृतस्तले ।

हेममूर्तेरधो राधास्तम्भस्येयमवातरत् ॥ १९९ ॥

तस्मिन्नुर्ध्वमधस्तिर्यक्संक्रान्तप्रतियातना ।

पाञ्चाली काममेकापि बभार बहुरूपताम् ॥ २०० ॥

ऊर्ध्वीकृत्य भुजं लोकतुमुलं प्रतिषिध्य च ।

धृष्टद्युम्नस्ततो वाचमुवाच द्रुपदात्मजः ॥ २०१ ॥

दोर्दण्डचण्डिमाक्रान्तजगतो जगतीभृतः ।

गिरमेतां शुभां कर्णे सर्वेऽप्याकर्णयन्तु मे ॥ २०२ ॥

साक्षीकृत्य वियत्यर्कसिद्धगन्धर्वखेचरान् ।

क्षितौ च ललनाबालगोपालप्रमुखं जनम् ॥ २०३ ॥

इदमस्मत्कुलोत्तंसं देवताशतसेवितम् ।

चापमारोपयन्कोऽपि राधावेधं विधास्यति ॥ २०४ ॥

भुवनाद्भुतसौभाग्यभागिनी भगिनी मम ।

शौण्डीर्यवेतनं तस्मै क्लृप्तोऽयं कल्पयिष्यते ॥ २०५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अथाभ्युत्तिष्ठतो भूपान्कार्मुकारोपकर्मणि ।

प्रगल्भवाक्प्रतीहारी याज्ञसेन्यै व्यजिज्ञपत् ॥ २०६ ॥

भूपतिर्दमदन्तोऽयं रिपुदन्तिमदान्तकृत् ।

चापारोपार्थमुत्तस्थौ देवि त्वदभिलाषुकः ॥ २०७ ॥

श्रियो विहितविश्रान्तेर्यस्य दोर्दण्डमण्डपे ।

भाति वैडूर्यपर्यङ्क इव ज्याकर्णपद्धतिः ॥ २०८ ॥

संमुखीनकृतेनायमागच्छन्विनिवारितः ।

आसने पुनरप्राप्ततेजोहानिरुपाविशत् ॥ २०९ ॥

उत्तिष्ठत्येष वामाक्षि धरो नाम धराधवः ।

नवालवालं यत्कीर्तिवीरुधो मधुरापुरी ॥ २१० ॥

यच्छुद्धान्तवधूनेत्रकज्जलैर्जलकेलिषु ।

हृतैरिव बभूवेयं कालिन्दी कालिमास्पदम् ॥ २११ ॥

यमुनाया इवासत्तेः प्रकामश्यामलत्विषः ।

तन्वते तान्वि यन्नेत्रानन्दं वृन्दावनद्रुमाः ॥ २१२ ॥

उपत्यकावने यस्य क्रीडतः प्रेयसीजुषः । -

विलासवेश्मतां यान्ति गोवर्धनगिरेर्गुहाः ॥ २१३ ॥

किमेकपर्षदं राज्ञामवज्ञायोपहासिनीम् ।

अवतीर्यावनौ मञ्चं पुनरप्यधिरोहति ॥ २१४ ॥

विराटाधिपतिः सोऽयमासनादुच्चलन्निव ।

लक्ष्यते मृगशावाक्षि वीरलक्ष्मीस्वयंवरः ॥ २१५ ॥

काङ्क्षन्ती कीर्तिसंहर्षात् द्यामारोढुमिवोच्चकैः ।

देवि यस्यांसशैलाग्रमश्रान्तं श्रीरशिश्चियत् ॥ २१६ ॥

करसंपर्कमासाद्य यस्य सूते धनुर्लता ।

शरश्रेणीं च कीर्तिं च युगपद्वैरिदुःसहाम् ॥ २१७ ॥

भूपतिः किमियं भूमिमागत्य कियतीमपि ।

जातस्तम्भ इवाकस्मात्तस्थौ चित्र इवार्पितः ॥ २१८ ॥

असौ वैरिमनःशल्यं शल्यो नाम सुमध्यमे ।

उज्जिहीते जगन्नेत्रानन्दी नन्दिपुरेश्वरः ॥ २१९ ॥

आरोहति परां कोटिं गुणश्चापस्य चास्य च ।

परेभ्यः शरणायातानरातीनपि रक्षतः ॥ २२० ॥

यत्खड्गदण्डे निःश्वासपवनं पीडयत्यपि ।

स्फुरन्ति चित्रं शत्रूणां भाले घर्मोदबिन्दवः ॥ २२१ ॥

उल्लसद्देवतज्योतिःपराहतविलोचनः ।

चापमप्येतदब्जाक्षि क्षमते नायमीक्षितुम् ॥ २२२ ॥

कुमारः सहदेवोऽयं देवि देवसमाकृतिः ।

दूरादुपहसन्नेनं जगित्यासनमत्यजत् ॥ २२३ ॥

अस्ति दोर्विक्रमाक्रान्तत्रिखण्डक्षितिमण्डलः ।

जैत्रकीर्तिर्जरासन्धो राजा राजगृहेश्वरः ॥ २२४ ॥

आहुतीकृत्य भूदेवो यश्चक्रोदार्चिषि द्विषः ।

प्रतापं वर्धयामास यशश्चागमयद्विवम् ॥ २२५ ॥

नमद्भूपालमालेषु राजेति लिपिमुल्बणाम् ।

असूययेव लुम्पन्ति यस्य पादरजःकणाः ॥ २२६ ॥

आस्थानीमास्थिते यस्मिन्निदेशैकाभिलाषिणः ।

अश्रान्तमेव तिष्ठन्ति देवा अप्यौपजानुकाः ॥ २२७ ॥

तस्मादसौ महातेजाः प्रदीप इव पावकात् ।

अजायत जगन्नेत्रो जयन्त इव वासवात् ॥ २२८ ॥

शुचिर्यद्विक्रमस्तालुवारीणि (?) रिपुयोषिताम् ।

भालव्योमाङ्गमारोप्य वर्षत्यश्रुकणच्छलात् ॥ २२९ ॥

आत्मनैकधुरीणेऽस्मिन्द्यस्तविश्वंभराभरः ।

अपरां विषयग्रामचिन्तां वितनुते पिता ॥ २३० ॥

कोदण्डमिदमादाय कान्तिदायादचन्द्रिके ।

पुनर्विमुञ्चत्यानम्य सोऽयमुत्फुल्लसत्रपः ॥ २३१ ॥

कृशाङ्गि शिशुपालोऽयं चेदीनामधिदैवतम् ।

बान्धवैरुपरुद्धोऽपि राधावेधाय धावति ॥ २३२ ॥

खड्गेनाम्बुभृता सिक्ताः प्रतापग्रीष्मतापिते ।

हृदये नोदगुः कस्य यस्य विक्रान्तिवीरुधः ॥ २३३ ॥

शौण्डीर्याहंकृती कामं निर्वास्य चिरवासिनी ।

तेनिरे येन वास्तव्या विद्विषां हृदये भियः ॥ २३४ ॥

क्षणं बाणावलीवर्षन् जिहीर्षोः किल रुक्मिणीम् ।

चक्रे यश्चक्रिणोऽप्यन्तःशङ्कापङ्काकुलं मनः ॥ २३५ ॥

अरिकीर्तीः क्षिपंस्तारा पद्मोल्लासं दिशन् युधि ।

प्राक्सन्ध्यां करिसिन्दूरैर्यस्य कालः करोत्यसिः ॥ २३६ ॥

कार्मुकं नमयन्बाहुसारसर्वाभिसारतः ।

अयमप्यवनीपालैः सस्मितैरवलोक्यते ॥ २३७ ॥

देवि दर्पादनुस्थास्तुरपि मित्रोपरोधतः ।

नृपः कर्णोऽयमभ्यर्णमभ्येति धनुषः शनैः ॥ २३८ ॥

धनुर्वेदकृतं ज्ञानचक्षुरर्वागवस्थितम् ।

प्रयोगः पुनरेतस्य ततोऽपि पुरतोऽगमत् ॥ २३९ ॥

समरे येन निर्माय मण्डपं काण्डपङ्क्तिभिः ।

पाणौ चक्रे परासूनां द्विषां श्रीरपि रक्षिता ॥ २४० ॥

मार्गणाः संगरे यस्य पश्चान्मुञ्चन्ति कार्मुकम् ।

द्विषां प्राणास्तु तद्भेदभियेव पुरतो ययुः ॥ २४१ ॥

संयुगे यस्य पश्यद्भिरिष्वासाभ्यासलाघवम् ।

स्ववीरैः कृतकृत्यैव मन्यते निर्निमेषता ॥ २४२ ॥

दत्ते लक्ष्यमसौ प्राणानप्यस्य रिपवः पुनः ।

तत्कं स्तुम इतीवावाङ्मुखा यन्मार्गणा रणे ॥ २४३ ॥

अथास्यामिति जल्पाक्यामुन्मीलत्स्वेदमेदुरा ।

श्यामीभवन्मुखाम्भोजा पाश्चालीदमचिन्तयत् ॥ २४४ ॥

सूतसूतिरिति ख्यातो जगत्येकधनुर्धरः ।

अस्मिंश्च रमते हन्त मनो मे न मनागपि ॥ २४५ ॥

रतिं त्वेतेऽङ्गजन्मानः पाण्डोस्ताण्डवयन्ति मे ।

विडम्बयितुमारब्धा तत्किं नामास्मि वेधसा ॥ २४६ ॥

मया बद्धोऽञ्जलिर्वाढमयं वः कुलदेवताः ।

रक्षणीयः पतिः पाण्डोरात्मजेभ्यो ममापरः ॥ २४७ ॥

इति पृथ्वीपतेः पुत्रीमन्तश्चिन्तां वितन्वतीम् ।

व्याजहार प्रतीहारी पुनः श्रोत्रामृतं वचः ॥ २४८ ॥

हेलया चापमारोप्य हठग्रहकुतूहली ।

राधावेधी न राधेयो जनन्या नामसाम्यतः ॥ २४९ ॥

परं त्वत्कुलदेवीनां प्रभावः प्रहतौजसः ।

नहि स्वयंवरक्षोभे कस्यापि प्रभविष्णुता ॥ २५० ॥

बलप्रद्युम्नसाम्बाद्यैः प्रवीरैः परिचारितः ।

अद्याप्यासीन एवास्ते कृष्णः केनापि हेतुना ॥ २५१ ॥

अन्धसा कंसरूपेण कीनाशं भोजयिष्यता ।
 चाणूराद्याः कृता येन तेऽफलाः फलिकापदे ॥ २५२ ॥
 कंसः क्षेत्रेषु भास्वान्यत्प्रतापः पन्नवल्लरीः ।
 अशोषयत्तथा भूयः प्ररोहन्ति स्म नो यथा ॥ २५३ ॥
 द्वैराज्यस्य द्विषन्कंचित्स्वदायादमवेक्षितुम् ।
 विवेश हृदि नो कस्य यद्भुजस्तम्भविक्रमः ॥ २५४ ॥
 वैरिनारीदृशो यस्य ददतीवाश्रुकैतवात् ।
 प्रियस्यास्तमुपेतस्य विलासस्य जलाञ्जलिम् ॥ २५५ ॥
 वक्षोऽङ्कितं द्विषदन्तिदन्ताघातकिणार्वुदैः ।
 यस्य श्रीराश्रयदुर्गमिवानेकाद्रिदुर्ग्रहम् ॥ २५६ ॥
 असौ लोलेक्षणे सर्वकर्मीणभुजवैभवात् ।
 कर्मणीह कृतोत्साहान्सुतानपि निषेधति ॥ २५७ ॥
 धृतराष्ट्राङ्गभूर्योधलक्षयोधी सुयोधनः ।
 स एष मातुर्गान्धार्या रोमाञ्चेन सहोत्थितः ॥ २५८ ॥
 यस्यांसशैलमालम्ब्य घनपल्लवितश्रियम् ।
 कुरुवंशः परां कांचिदुत्तंसयति संपदम् ॥ २५९ ॥
 आकृष्य प्रीतिलुण्टाकीः सुहृच्चेतोनिकेतनात् ।
 योऽसूत्रयद्भियः शत्रुमनःकाराकुटुम्बिनीः ॥ २६० ॥
 केचित्तत्कालमानम्राः क्षणात्केऽपि पलायिताः ।
 नास्यं यस्याभ्यमित्र्यस्याप्यपश्यन्वैरिणो रणे ॥ २६१ ॥
 त्राणाय शत्रुभिर्यस्य बृहत्कटकशालिनः ।
 उभयेऽपि निषेव्यन्ते महीयांसो महीभुजः ॥ २६२ ॥
 दर्पादिप्लासमादातुं नम्रीभूतोऽपि भामिनी ।
 हेतोः कुतोऽप्यसौ कामं नमस्यति महाभुजः ॥ २६३ ॥
 अन्येऽपि धृतराष्ट्रस्य सुता दुःशासनादयः ।
 दोर्वैभवावधिं वीक्ष्य निपीदन्ति विपादिनः ॥ २६४ ॥

एते तु भगदत्ताश्वत्थामभूरिश्रवःशलाः ।
 जयद्रथमहासेनचारुदेष्णादयोऽपि च ॥ २६५ ॥
 तथैव तस्थुर्दोःस्थाम निजमालोच्य चेतसि ।
 सतामात्मज्ञता नाम महर्द्धिमहिमास्पदम् ॥ २६६ ॥ (युग्मम्)
 प्रचेलुर्मञ्चतः पश्य देवि भूसंज्ञया हरेः ।
 विस्मयस्मेरराजन्यनेत्रनीराजिताननाः ॥ २६७ ॥
 कटाक्षकोटिभिः प्रत्युद्याताः कस्याश्चिदादरात् ।
 स्मरेषव इवोच्चण्डाः पाण्डोः पञ्चापि सूनवः ॥ २६८ ॥
 देवि पञ्चभिरप्येतैः कुलं कुरुनरेशितुः ।
 पाण्डवैर्मण्डयांचक्रे शरीरं करणैरिव ॥ २६९ ॥
 रसो वीरश्च शान्तश्च व्योम्नीवार्कनिशाकरौ ।
 तिष्ठतो यत्र किं नाम तस्याजातरिपोस्तु वै ॥ २७० ॥
 भुजैर्युद्धेष्वरिस्तोमयमयोर्यमयोरपि ।
 स्वकुरङ्गदृशां भर्तृसुभिक्षं निर्ममेतमाम् ॥ २७१ ॥
 रिपुघ्नं युधि नामापि भीमफाल्गुनयोः पुनः ।
 हरेर्वित्रासयत्येव प्रतिशब्दोऽपि दन्तिनः ॥ २७२ ॥
 व्योम्नि त्रस्तसुरस्रैणे प्रहितैः कलितैः पुनः ।
 युधि क्रीडति भीमोऽयं कुञ्जरैः कन्दुकैरिव ॥ २७३ ॥
 अर्जुनस्य पुनर्बाणाः शत्रुप्राणापहारिणः ।
 अभुक्ता अपि चापेन विविशुः कस्य नो हृदि ॥ २७४ ॥
 शरैर्यस्यारिनारीणां लूनाः पत्रलतास्तथा ।
 यथा सह व्यलीयन्त कटाक्षसुमनोलिहः ॥ २७५ ॥
 इयमस्थादकल्पान्तस्थायिन्येषां तु भूरिति ।
 मन्ये यन्मार्गणा लक्ष्यमादायापि श्रयन्ति ताम् ॥ २७६ ॥
 यस्य वाणा रणे वक्षो मश्नन्ति प्रतिपन्थिनाम् ।
 तच्छुद्धान्तवधूनां तु संसन्ते हारवल्लयः ॥ २७७ ॥

केयमार्तविमुक्तीनामपि नः कर्मनिघ्नता ।
 इत्यादित्यमिव प्रष्टुं द्यां ययुर्यच्छरा रणे ॥ २७८ ॥
 धनुर्वेदोपनिषदं पश्यन् यत्रात्मनोऽधिकाम् ।
 गुरुद्रोणोऽपि नियतं यं गुरुं कर्तुमिच्छति ॥ २७९ ॥
 इत्यस्यां वेत्रधारिण्यां धात्रीशदुहितुः पुरः ।
 निगदन्त्यां मुदा प्राप चापसामीप्यमर्जुनः ॥ २८० ॥
 कस्यापि विस्मयस्मेराः कस्याप्युत्प्रासपा(भा)सुराः ।
 क्रोधताम्राश्च कस्यापि दृशः पेतुः किरीटिनि ॥ २८१ ॥
 क्षणात्प्रदक्षिणीकृत्य प्रणिपत्य च कार्मुकम् ।
 ज्येष्ठबन्धोरथादेशादुच्चिक्षेप कपिध्वजः ॥ २८२ ॥
 साहंकारस्ततस्तारमुज्जगार वृकोदरः ।
 एतदत्यद्भुतं कर्म कुर्वाणे कपिकेतने ॥ २८३ ॥
 दोर्भृतो यस्य कस्यापि शिरःशूलमुदेष्यति ।
 गदेयमगदंकारा तस्य जागर्ति मामकी ॥ २८४ ॥ (युगम्)
 पार्थोऽप्यनमयच्चापं समं मानैर्महीभृताम् ।
 निनाय शिञ्जिनीकोटिमात्मना सह धन्विषु ॥ २८५ ॥
 तदानीमासदन्कान्तिं सुहृदां वदनेन्दवः ।
 तत्प्रणुन्न इव ध्वान्तो मुखमाशिश्रियद्विषाम् ॥ २८६ ॥
 अमुञ्चदङ्कुरान्कुन्ती मनस्यानन्दकन्दलान् ।
 गान्धारी हृदि तु स्वैरमप्रीतिविषवल्लरीम् ॥ २८७ ॥
 आसन्युधिष्ठिरादीनां प्रमोदविशदा दृशः ।
 तदा दुर्योधनादीनां पुनर्दोषकषायिता ॥ २८८ ॥
 अभूत्कर्मेदमेतावत्पुरो भवतु देवता ।
 इत्याशंसारसाद्भेजे द्रौपदी विशदां दृशम् ॥ २८९ ॥
 पाण्डुं च धृतराष्ट्रं च भीष्मं च गुरुरब्रवीत् ।
 अर्जुनस्य भुजौर्जित्यमितः पश्यत पश्यत ॥ २९० ॥

शनकैराकृषेर्वत्स चापमेतच्चिरंतनम् ।

सहिष्यते न ते सारमिति भीमेऽनुशासति ॥ २९१ ॥

आसनाद्रभसोत्तालवाचालवदनोदरे ।

पश्यति द्रुतमुत्थाय पृथिवीपालमण्डले ॥ २९२ ॥

कुतूहलान्मिलन्तीनां सिद्धगन्धर्वयोषिताम् ।

व्योम्नि चक्रैर्विमानान्तर्लक्षितैः शतचन्द्रिते ॥ २९३ ॥

सुहृद्वपुषि रोमाञ्चः प्रस्वेदो द्वेषिवर्ष्मणि ।

काण्डः कोदण्डदण्डे च संदधे सव्यसचिना ॥ २९४ ॥

(चतुर्भिः कुलकम्)

अथान्तस्तैलकुण्डस्य प्रतिबिम्बवतामधः ।

जवेन आम्यतां तेषां चक्रकाणामरान्तरे ॥ २९५ ॥

लक्ष्मीकुर्वन्नमद्वक्त्रो राधाया वाममीक्षणम् ।

ऊर्ध्वीकृत्य दृशं पूर्वां वक्षोऽन्तम(र)परां नयन् ॥ २९६ ॥

कटाक्षैः सह कृष्णायाः कुन्त्याः प्रस्रवनिर्झरैः ।

पितुरानन्दबाष्पैश्च चकर्ष धनुरर्जुनः ॥ २९७ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तथाभूतः स भाति स्म हन्तुं देवानिवोद्यतः ।

दीनं च तन्मुखाम्भोजमनीक्षितुमना इव ॥ २९८ ॥

अदभ्रसंभ्रमैः कैश्चिदासनात्पतयालुभिः ।

स्थगयद्भिः श्रुती पाणिपल्लवाभ्यां च कैश्चन ॥ २९९ ॥

उद्बुद्धसाध्वसैः कैश्चित्परिभ्रष्टोत्तरीयकैः ।

अभिभूरिभयोद्भ्रान्तैर्वेपमानैश्च कैश्चन ॥ ३०० ॥

भिन्दानोऽद्रितटीस्तन्वन् शब्दाद्वैतमयं जगत् ।

फाल्गुनाकृष्टकोदण्डक्रेकारः श्रूयते स्म सः ॥ ३०१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

मन्ये तस्माद्धनुर्ध्वानात्रस्तैरश्वैर्विवस्वतः ।

एकचक्रो रथश्चक्रे मेरोरास्फाल्य सानुषु ॥ ३०२ ॥

भुजैः सह महीशानां मार्गणो गुणमत्यजत् ।
 बिभेद मङ्क्षु लक्ष्यं च तदीयहृदयैः समम् ॥ ३०३ ॥
 क्षणादूर्ध्वं शरः प्राप शरव्यं स्रव्यसाचिनः ।
 लोकाग्रं पुनरासेदुर्भुजविस्फूर्तिकीर्तयः ॥ ३०४ ॥
 पुष्पवर्षं मरुत्पर्षदुपरिष्ठात्किरीटिनः ।
 दिवोऽङ्गादमुचत्प्राप्तमानन्दमिव मूर्तिताम् ॥ ३०५ ॥
 विलेसुर्दिवि गीर्वाणदुन्दुभिध्वनयोऽधिकम् ।
 धनंजयधनुर्ध्वानप्रतिध्वानसनाभयः ॥ ३०६ ॥
 मुदा लोकस्य सर्वस्यात्यु(प्यु)ल्लास जयध्वनिः ।
 सूत्रयन्मातृकां देवीं वर्णद्वयमयीमिव ॥ ३०७ ॥
 आनन्दैकमयं संपन्मयं स्फीतयशोमयम् ।
 तदा कुन्त्याश्च पाण्डोश्च बभूव निखिलं जगत् ॥ ३०८ ॥
 साकाङ्क्षमथ पश्यन्ती दृशः कोणेन कोटिशः ।
 सुतान्पञ्चापि पाञ्चाली पाण्डोरुद्वण्डविक्रमान् ॥ ३०९ ॥
 रोमहर्षमिषान्नव्यस्मराङ्कुरकरम्बितम् ।
 वपुर्लीलावनं भूम्ना सिञ्चन्ती स्वेदवारिभिः ॥ ३१० ॥
 स्वैरमुज्जृम्भितस्तम्भा पृथुप्रथितवेपथुः ।
 मदौत्सुक्यत्रपाहर्षसाध्वसस्फारचारिमा ॥ ३११ ॥
 वरीतुकामा पञ्चापि लोकनिर्वादशङ्किता ।
 दौवारिकीकराब्जाभ्यां कण्ठपीठे किरीटिनः ॥ ३१२ ॥
 वरमालां निचिक्षेप सा तु दिव्यानुभावतः ।
 लोकैः प्रत्येकमेकापि तेषां कण्ठेष्वदृश्यत ॥ ३१३ ॥
 उच्चचार ततस्तारा व्योम्नि वागशरीरिणी ।
 साधु साधु वृतं राजकन्यया मा स्म शङ्क्यताम् ॥ ३१४ ॥
 चिन्ता चतुर्णामन्येषामनुरूपा स्नुषास्तु मे ।
 इदानीमपयातेयमिति कुन्ती मुदं दधौ ॥ ३१५ ॥

किमेषामपि भाग्येन दत्तभूयिष्ठसौष्ठवः ।

कर्मेदमादधे जिष्णुरिति पाण्डुर्विसिष्मिये ॥ ३१६ ॥

परिवेत्ता भविष्यामि नाहमुद्राहशालिनि ।

तपःसुते च भीमे चेत्यप्रीयत कपिध्वजः ॥ ३१७ ॥

पञ्चभ्यस्तनयामेकां नामीभ्यो दातुमुत्सहे ।

ददानो हि गमिष्यामि साधूनामुपहास्यताम् ॥ ३१८ ॥

वरमाला च पञ्चानामपि कण्ठे लुलोठ सा ।

दिव्यवाक् केयमुत्तस्थौ तत्किं नाम भविष्यति ॥ ३१९ ॥

इति चिन्तातुरो यावदभूद्रुपदभूपतिः ।

चारणश्रमणः कश्चित्तावदागाद्विवोऽध्वना ॥ ३२० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

दिशः काञ्चनकान्ताभिर्दिहानं देहकान्तिभिः ।

परमज्योतिषः प्रान्तं विवर्तमिव मूर्तताम् ॥ ३२१ ॥

तमभ्युदस्थुः पाञ्चालविष्वक्सेनादयो नृपाः ।

स्फुरदम्भोरुहारामपवमानमिवालिनः ॥ ३२२ ॥ (युग्मम्)

तमासयित्वा सर्वेऽपि रत्नसिंहासने मुनिम् ।

धात्रीलुठितमूर्धानः प्रणेमुः पृथिवीभुजः ॥ ३२३ ॥

अथावसरमासाद्य देशनान्ते मुनीश्वरम् ।

किं धवाः पञ्च पाञ्चाल्या इत्यपृच्छज्जनार्दनः ॥ ३२४ ॥

सोऽब्रवीदेतया पूर्वजन्मोपात्तनिदानया ।

वृताः पञ्च धवास्तद्भो कृतं मीमांसयानया ॥ ३२५ ॥

पुरा हि पुरि चम्पायां भूमिदेवास्त्रयोऽभवन् ।

सोमदेवसोमभूतिसोमदत्ताः सहोदराः ॥ ३२६ ॥

तेषामासन्क्रमात्तिस्रः प्रेमजन्ममुवः प्रियाः ।

नागश्रीरथ भूतश्रीर्यक्षश्रीश्चेति नामतः ॥ ३२७ ॥

मिथः स्निग्धतया तेषामियमासीद्यवस्थितिः ।

यत्पर्यायेण भोक्तव्यं सर्वैरेकस्य वेश्मनि ॥ ३२८ ॥

अथ क्रमात्समायाते भुक्तिवारकवासरे ।
 नागश्रीराश्रितानेकरसां रसवतीं व्यधात् ॥ ३२९ ॥
 कटुतुम्बीफलं तस्यामनेकद्रव्यसंस्कृतम् ।
 अपाक्षीदियमज्ञासीत्पाकान्ते च कथंचन ॥ ३३० ॥
 नानावस्तुव्ययोद्भूतकर्पण्येन न सात्यजत् ।
 केवलं कचिदेकान्ते निधाय तदधारयत् ॥ ३३१ ॥
 तदन्यैर्विविधैर्भोज्यैः खादुभिः पतिदेवरान् ।
 भोजयामास सा प्रीता क्षणात्तेऽपि बहिर्ययुः ॥ ३३२ ॥
 तदा सुभूमिभागाख्ये पुरोद्याने महामनाः ।
 धर्मघोषाभिधः सूरिर्ज्ञानवान्समवासरत् ॥ ३३३ ॥
 तस्य धर्मरुचिः शिष्यो मासक्षमणपारणे ।
 किरात्या इव कल्पद्रुर्गृहं नागश्रियो ययौ ॥ ३३४ ॥
 वृथा मा भूदिदं तावद्भवेदेषोऽपि तोषितः ।
 इत्यालोच्य तथा तस्मै तत्तुम्बीव्यञ्जनं ददे ॥ ३३५ ॥
 अपूर्वमिति संचिन्त्य तद्गहानुग्रहेच्छया ।
 असौ वसतिमागत्य गुरूणां तददर्शयत् ॥ ३३६ ॥
 तेऽपि तद्गन्धमाघ्राय वात्सल्यादिदमूचिरे ।
 यदीदं भोक्ष्यसे वत्स सद्यो मृत्युमवाप्स्यसि ॥ ३३७ ॥
 विशुद्धे स्थण्डिले मङ्क्षु तत्परिष्ठापय क्वचित् ।
 इत्यादेशाद्गुरोः सोऽपि जगाम नगराद्बहिः ॥ ३३८ ॥
 बिन्दौ निपतिते तस्य कथंचित्तत्र पात्रतः ।
 सक्ताः स मुनिरद्राक्षीन्म्रियमाणाः पिपीलिकाः ॥ ३३९ ॥
 दध्यौ च बद्धसंवेगो बिन्दुरप्यस्य यद्यसौ ।
 प्राणिनामियतां हन्ता तत्सर्वं किं करिष्यति ॥ ३४० ॥
 वरमेकस्य मे मृत्युः कोटिशो न तु देहिनाम् ।
 इत्यालोच्य सरोमाञ्चस्तदसौ बुभुजे स्वयम् ॥ ३४१ ॥

सिद्धप्रत्यक्षमालोच्य समाधिमधुरं मनः ।

दधत्सर्वार्थसिद्धेऽगान्मुनिः प्राणान्विहाय सः ॥ ३४२ ॥

बहिर्धर्मरुचेः कस्माद्विलम्ब इति वेदितुम् ।

गुरुः श्रीधर्मघोषोऽथ निदिदेश परान्मुनीन् ॥ ३४३ ॥

तं परासुं बहिर्वीक्ष्य तद्रजोहरणादिकम् ।

आदाय गुरुपादानां तेऽपि सर्वं न्यवेदयन् ॥ ३४४ ॥

विज्ञायातीन्द्रियज्ञानोपयोगेन यथास्थितम् ।

सर्वं मुनीनां नागश्रीवृत्तान्तं तेऽप्यचीकथन् ॥ ३४५ ॥

ज्ञात्वा कथंचिल्लोकानां वाक्परम्परया जनाः ।

सोमदेवादिविप्राणां तस्या दुश्चेष्टितं जगुः ॥ ३४६ ॥

काममाक्रुश्य विप्रास्ते तां गृहान्निरवासयन् ।

लोकैर्धिक्कियमाणा च सापि बभ्राम सर्वतः ॥ ३४७ ॥

कासश्वासजरोत्कम्पकुष्ठाद्यैः क्रान्तविग्रहा ।

रोगैः षोडशमिल्लेभे सान्नैव नरकव्यथाम् ॥ ३४८ ॥

क्षुत्पिपासार्दिता लोकैर्निन्द्यमाना पदे पदे ।

दुःखं भ्रमन्ती सा भृत्वा षष्ठं नरकमासदत् ॥ ३४९ ॥

तस्मादुत्पद्य मीनेषु सप्तमं नरकं ययौ ।

पुनर्मीनत्वमासाद्य तस्मिन्नेव जगाम सा ॥ ३५० ॥

द्विद्विरेवं सिषेवेऽसौ नरकान्सकलानपि ।

पृथ्वीकायादिषूत्पेदे तदुद्धृत्ता च भूरिशः ॥ ३५१ ॥

चम्पायामथ सा कर्मलाघवात्सुकुमारिका ।

सुता सागरदत्तस्य सुभद्राकुक्षिभूरभूत् ॥ ३५२ ॥

जिनदत्तात्मजस्तत्र भद्राजश्चास्ति सागरः ।

वेश्मस्थां तत्पितान्येद्युर्ददर्श सुकुमारिकाम् ॥ ३५३ ॥

तनयस्य मदीयस्य योग्येयमिति चिन्तयन् ।

सह बन्धुभिरभ्येत्य पितरं तामयाचत ॥ ३५४ ॥

सोऽप्यूचेऽतिप्रिया मेऽसौ न भवाम्यनया विना ।

ममास्तु गृहजामाता सागरस्तत्तवात्मजः ॥ ३५५ ॥

सुतमालोचयामीति जिनदत्तोऽगमद्गृहम् ।

सागरस्य तदाख्यच्च मौनमालम्ब्य स स्थितः ॥ ३५६ ॥

अनिषिद्धं ह्यनुमतमिति न्यायेन तत्पिता ।

मेने सागरदत्ताय गृहजामातरं सुतम् ॥ ३५७ ॥

आश्चर्यकृत्तयोर्जज्ञे पाणिग्रहमहोत्सवः ।

नक्तं शिश्रियतुस्तौ च पल्यङ्कं वासवेश्मनि ॥ ३५८ ॥

पूर्वकर्मवशात्तस्याः स्पर्शमङ्गारसोदरम् ।

आसाद्य सागरस्तस्थौ क्षणं तत्र कथंचन ॥ ३५९ ॥

तस्यां सुखप्रसुप्तायां स प्रणम्य गृहं ययौ ।

निद्रात्ययेऽरुदत्कान्तमपश्यन्ती च सा भृशम् ॥ ३६० ॥

अथादिष्टा तयोर्दन्तशौचहेतोः सुभद्रया ।

प्रातरैक्षिष्ट तां चेटी रुदन्तीं वल्लभोज्झिताम् ॥ ३६१ ॥

सा गत्वाख्यत्सुभद्रायै सापि स्वप्रेयसे क्षणात् ।

पितुरेषोऽपि जामातुरुपालम्भं ददौ स्वयम् ॥ ३६२ ॥

सोऽप्याह तनयं वत्स न युक्तं विदधे त्वया ।

गच्छाधुनापि तत्तत्र मान्यथा मद्वचः कृथाः ॥ ३६३ ॥

सागरेऽप्यूचिवानमौ वरं झम्पां तनोम्यहम् ।

न पुनस्तात गन्तास्मि वेश्म तस्याः कदाचन ॥ ३६४ ॥

इदं सागरदत्तोऽपि तत्कुड्यान्तरितोऽश्रुणोत् ।

जगाद च गृहं गत्वा निराशः सुकुमारिकाम् ॥ ३६५ ॥

कथंचित्सर्वथा वत्से विरक्तः सागरस्त्वयि ।

तन्मा खिद्यस्व कोऽप्यन्यः पतिस्तव विधास्यते ॥ ३६६ ॥

कौपीनाम्बरमात्रैककर्परं मक्षिकावृतम् ।

भिक्षुकं कंचिद्द्राक्षीत्स गवाक्षस्थितोऽन्यदा ॥ ३६७ ॥

आहूय तेन सोऽम्भोभिः स्नापयित्वा सुगन्धिभिः ।
 विलिप्य चन्दनैर्दिव्यवासांसि परिधाप्य च ॥ ३६८ ॥
 ऊचे तुभ्यं मया दत्ता पुत्रीयं सुकुमारिका ।
 मदीयां विलसन् लक्ष्मीं सुखमास्व सहानया ॥ ३६९ ॥ (युग्मम्)
 इत्युक्तः सोऽविशद्वासवेश्म साकं तया निशि ।
 मेने च तद्वपुःश्लेषमग्निप्लोषमिवात्मनः ॥ ३७० ॥
 सहसोत्थाय वेषं स्वमादाय स पलायितः ।
 तथैव रुदतीं तां च विलोक्य जनकोऽब्रवीत् ॥ ३७१ ॥
 सोऽयं प्राक्कर्मणां वत्से विपाकोऽन्यन्न कारणम् ।
 तदास्व ददती दानं शान्तात्मा मम वेश्मनि ॥ ३७२ ॥
 तथैव कुर्वती तस्थौ सा धर्मैकपरायणा ।
 प्रापुस्तद्देहमन्येद्युः साध्यो गोपालिका इति ॥ ३७३ ॥
 शुद्धैरशनपानाद्यैः सा भक्त्या प्रतिलाभ्य च ।
 तन्मुखाद्धर्ममाकर्ण्य विरक्ता व्रतमग्रहीत् ॥ ३७४ ॥
 तपोऽथ कुर्वती नित्यं तुर्यषाष्ठाष्टमादिकम् ।
 आर्यिकाभिः सहेताभिर्विहारमकरोदियम् ॥ ३७५ ॥
 आर्यास्ताः सा कदाप्यूचे तनोम्यातापनामहम् ।
 सुभूभिर्भागोद्यानस्था दत्तदृष्टिर्विवस्वति ॥ ३७६ ॥
 सा प्रत्यभिदधे ताभिरिति ह स्मागमोक्तयः ।
 आतापना न साध्वीनां कल्पते वसतेर्बहिः ॥ ३७७ ॥
 अनाकर्ण्य च तद्वाचं वने तस्मिन्नुपेत्य सा ।
 यावदारभते क्षितचक्षुरातापनां रवौ ॥ ३७८ ॥
 तावदुत्सङ्गमेकस्य श्रयन्तीमपरस्य तु ।
 अङ्गे न्यस्ताङ्घ्रिमन्येन बध्यमानावतंसकाम् ॥ ३७९ ॥
 परेणावधृतच्छत्रां वीजितामितरेण च ।
 गणिकामागतां तत्र देवदत्तां ददर्श सा ॥ ३८० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तां वीक्ष्यापूर्णभोगेच्छा निदानमिति साकरोत् ।
 भवेयं तपसानेन पञ्चप्रेयस्यसाविव ॥ ३८१ ॥
 तन्वती देहशौचाद्यमभ्युक्षन्ती क्षणे क्षणे ।
 वार्यमाणेयमार्याभिर्मनसीदमधारयत् ॥ ३८२ ॥
 पुरा बहुमताभूवमार्यिकाणामगारिणी ।
 तिरस्कुर्वन्ति मामेता भिक्षुकीमधुना पुनः ॥ ३८३ ॥
 इत्यालोच्य विनिर्गत्य विभिन्नवसतिः स्थिता ।
 व्रतं सा पालयामास चिरं स्वच्छन्दवर्तिनी ॥ ३८४ ॥
 मासान्संलेखनामष्टौ कृत्वानालोच्य संस्थिता ।
 नवपल्योपमायुष्का सौधर्मे देव्यभूदियम् ॥ ३८५ ॥
 च्युताभवच्च कृष्णेयं प्राचीनाच्च निदानतः ।
 भर्तारो जज्ञिरे मुख्याः पञ्चैते कोऽत्र विस्मयः ॥ ३८६ ॥
 इत्येतां गिरमुद्गीर्य जगाम नभसा मुनिः ।
 कुर्वते चिरमेकत्रावस्थितिं नहि तादृशाः ॥ ३८७ ॥
 पाण्डवानां बधूलाभे दधुः स्वजनभूभृतः ।
 विकासमुदये भानोररविन्दाङ्कुरा इव ॥ ३८८ ॥
 अथ वैवाहिकं कर्म प्रारभेते स्म तत्क्षणात् ।
 पाण्डुः पाञ्चालभूपश्च लक्ष्मीसंभारभासुरम् ॥ ३८९ ॥
 प्रमोदोत्फुल्लनेत्राभिः सौधमानीय सादरम् ।
 पाञ्चाली कुलवृद्धाभिः स्नानपीठे न्यवेश्यत ॥ ३९० ॥
 उद्गिरन्ती बहिःस्नेहं पाण्डुपुत्रेष्विवान्तरम् ।
 कृष्णा सुगन्धिभिस्तैलैः कृताभ्यङ्गा स्म भासते ॥ ३९१ ॥
 तस्याः पिष्टातकक्षोदक्षरदुद्धर्तनीमिपात् ।
 विक्षिप्तं यौवनेनाङ्गान्स्वण्डयित्वैव शैशवम् ॥ ३९२ ॥
 रतेरिव निधानानि श्रीखण्डतिलकान्नव ।
 तस्याः सहर्षमङ्गेषु चक्रिरे कुलयोपितः ॥ ३९३ ॥

नवीनयौवनावासहेतोरिव तदङ्गके ।

तर्कुसूत्रमिषात्सूत्रं स्वगोत्राविधवा दधुः ॥ ३९४ ॥

जृम्भते स्म भृशं विश्वश्रोत्रपीयूषवर्षिणः ।

कुललीलावतीवर्गमङ्गलध्वनयस्तदा ॥ ३९५ ॥

चिक्षिपुः कुलवामाक्ष्यो द्रौपदीमिति वर्णके ।

तथैव तस्याः सानन्दमुद्वर्णकमपि व्यधुः ॥ ३९६ ॥

अथान्तःक्षिप्तकर्पूरकस्तूरीकुङ्कुमैरिव ।

वारिभिः स्नपयांचक्रुः कवोष्णैर्नित्ययौवनाम् ॥ ३९७ ॥

मार्जितं गन्धकाषाय्यात्पाञ्चाल्याः शुशुभे वपुः ।

नवमाणिक्यपाञ्चाल्या इव तत्कालसंस्कृतम् ॥ ३९८ ॥

आचार इति तास्तैस्तैर्भूषणैस्तामभूषयन् ।

नहि प्रकृतिरम्याणामाहार्यैः काप्यलंकृतिः ॥ ३९९ ॥

लावण्यवारिधाराभिर्वर्षन्तीव दशामिषात् ।

पारिनेत्रदुकूलानि सा तदा पर्यधाप्यत ॥ ४०० ॥

उत्पाद्य योषितो हर्षादिमां मातृगृहेऽनयन् ।

आसयंश्च सरस्मेरलोचनां काञ्चनासने ॥ ४०१ ॥

पाण्डवा अपि निर्वृत्तवर्णकोद्वर्णकक्रियाः ।

निर्माय मङ्गलस्नानमामुक्तोचितभूषणाः ॥ ४०२ ॥

औपवाह्यानथारुह्य वारणेन्द्रान्पृथक्पृथक् ।

समं पञ्चापि पाञ्चालीं परिणेतुं प्रतस्थिरे ॥ ४०३ ॥ (युग्मम्)

मौलिनीलमणिज्योतिर्भानुज्योतिःपराहतम् ।

मूर्ध्निव पिण्डितं तेषां मायूरच्छत्रमावभौ ॥ ४०४ ॥

रेणुर्मङ्गलतूर्याणि पुरस्तेषामनेकशः ।

तारैराकारयन्तीव दिशामीशान्प्रतिस्वनैः ॥ ४०५ ॥

पश्चादुच्चैरुरद्रीन्द्रकन्दरादारणोल्बणाः ।

शात्रवावस्थितिक्रोधादिव निस्वाननिस्वनाः ॥ ४०६ ॥

सर्वकषेषु तेजस्वितेजसा पाण्डुसूनुषु ।

पतन्ति नित्यमेतस्य जगत्यां किममी कराः ॥ ४०७ ॥

मिलत्स्वजनभूपालतुरङ्गमुखोद्धतः ।

इतीव स्थगयामास पांशुरंशुमतो वपुः ॥ ४०८ ॥ (युगम्)

अध्यासितुं मदश्रो(स्रो)तो भूषा कुसुमदाम च ।

सामन्तसामजेन्द्राणां द्विरेफाः समशेरत ॥ ४०९ ॥

स्वजनोर्वीपतिश्चेतच्छत्रैश्छन्नं नभो बभौ ।

विवाहमीक्षितुं सर्वराकेन्दुभिरिवागतैः ॥ ४१० ॥

ध्वजैर्विरेजे वेल्लङ्घिरनुकूलेन वायुना ।

द्रौपदीकौतुकागारवर्तनीदेशकैरिव ॥ ४११ ॥

नारीमङ्गलसंगीतश्रवणप्रवणाश्चिरम् ।

सादिनं खेदयामासुस्ते पतङ्गतुरङ्गमाः ॥ ४१२ ॥

तदा कुन्ती च माद्री च गान्धारीप्रमुखा अपि ।

शृङ्गारैरद्भुतैः प्रापुर्दिव्यानामप्यवेक्ष्यताम् ॥ ४१३ ॥

श्रुतीर्मत्सरिणां तूर्यैः स्फोटयद्भिः स्फुटारवैः ।

आलोकनाय लोकं च विकर्षद्भिरितस्ततः ॥ ४१४ ॥

सर्वतः स्तूयमानैश्च बन्दिभिर्भुजवैभवम् ।

अथ क्रमात्समाजग्मुर्मण्डपद्वारि पाण्डवाः ॥ ४१५ ॥ (युगम्)

कृतं प्रतीक्ष्य श्वश्रूभिरवतारणमङ्गलम् ।

मातृगेहमुपाजग्मुस्तथा तिग्मांशुतेजसः ॥ ४१६ ॥

पाञ्चाल्या दक्षिणः पाणिस्तदीयैर्दक्षिणैः करैः ।

तत्र संगमयांचक्रे वेधसेव पुरोधसा ॥ ४१७ ॥

वृद्धावचोभिः पाञ्चाली त्रपातरलितां दृशम् ।

कथंचिन्मिश्रयामास दृशा(ग्भिः) पाण्डुतनूरुहाम् ॥ ४१८ ॥

ततो दधति पञ्चाङ्गमन्नाङ्गाणीव मूर्तताम् ।

साक्षालक्ष्म्येव काम्पिल्यनाथनन्दनयान्विताः ॥ ४१९ ॥

वैवाहिकी ऋचोऽधीत्य हुतं हव्यैर्द्विजन्मना ।

दक्षाः प्रदक्षिणीचक्रुस्ते वेद्यां जातवेदसम् ॥ ४२० ॥ (युग्मम्)

द्रुपदोऽप्युपदीचक्रे पाणिमोचनपर्वणि ।

पाण्डवानां विना दारान्गृहसर्वस्वमात्मनः ॥ ४२१ ॥

पिकीपञ्चमनिर्हादकलमङ्गलगीतयः ।

दुन्दुभिध्वनिभिस्तौरैराहूतपुरयोषितः ॥ ४२२ ॥

राजलक्ष्मीमिवाध्यक्षामादाय द्रुपदात्मजाम् ।

पाण्डवा रथमारुह्य निजावासमुपागमन् ॥ ४२३ ॥

कृष्णादिभिर्नृपैरासैः सदारैः स्वात्मजन्मभिः ।

अनुद्रुतः प्रतस्थेऽथ पाण्डुर्निजपुरं प्रति ॥ ४२४ ॥

अनुगच्छन्तमाक्रम्य कियतीमपि मेदिनीम् ।

वलान्निवर्तयामास पाण्डुर्द्रुपदभूपतिम् ॥ ४२५ ॥

अथ प्रत्यालयोन्मीलनीलवन्दनमालिकम् ।

सर्वराजपथोत्क्षिप्तपताकापीतदुष्करम् ॥ ४२६ ॥

स्थानस्थानोल्लसन्मञ्चविमानितविमानकम् ।

ककुप्कुक्षिभरिक्षुभ्यन्नादकम्पितमानकम् ॥ ४२७ ॥

प्रेक्षाकौतूहलाहूतनारीनयनपङ्क्तिभिः ।

नवेन्दीवरकेदारकरम्बितमिवाभितः ॥ ४२८ ॥

अनुयातः सहायातस्वजनोर्वीशमण्डलैः ।

तैः सदारैः कुमारैश्च पाण्डुः स्वपुरमाविशत् ॥ ४२९ ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ।)

विहाय कृष्णं सत्कृत्य हास्तिकाश्रीयकाञ्चनैः ।

विससर्ज स्वदेशेभ्यः सर्वं राजाथ राजकम् ॥ ४३० ॥

लीलाशैलोच्चयोद्यानकेलिवापीषु पाण्डवाः ।

दिनान्यतीयुः क्रीडन्तः समं कृष्णेन यामवत् ॥ ४३१ ॥

अथालोच्यायतिं स्नेहात्कृष्णं शुभफलोदयाम् ।

समाहूय रहः किञ्चिद्यावद्वदति पाण्डवान् ॥ ४३२ ॥

तावद्योम्ना महःपुञ्जधौतदिक्कुञ्जकालिमा ।
 आययौ नेत्रपीयूषनीरदो नारदो मुनिः ॥ ४३३ ॥
 प्रीतान्तःकरणः काममभ्युत्थानासनादिभिः ।
 पाण्डवेभ्योऽनुशिष्टिं स विततार हरेर्गिरा ॥ ४३४ ॥
 आकर्ण्य कर्णपीयूषं युष्मदुद्धाहमङ्गलम् ।
 प्राप्तोऽस्मि परमब्रह्मलयादप्यधिकां मुदम् ॥ ४३५ ॥
 वत्साः किंत्वेकजानित्वं किञ्चिदन्तर्दुनोति वः ।
 वैरवारिवरोल्लासप्रावृषः खलु योषितः ॥ ४३६ ॥
 आरूढस्य परां प्रौढिं बन्धुस्नेहमहीरुहः ।
 हन्त दावानलज्वालामाहुर्मृगविलोचनाम् ॥ ४३७ ॥
 स्रोतस्विनीप्रवाहाणामिव बान्धवचेतसाम् ।
 द्वैधीभावकरी शैलतटीव तरलेक्षणा ॥ ४३८ ॥
 वत्साः कुटुम्बसंहारकारणं हरिणेक्षणाः ।
 यथा समभवत्पूर्वमाकर्णयत तां कथाम् ॥ ४३९ ॥
 अस्ति रत्नपुरं नाम पुरं भरतभूषणम् ।
 न यत्रार्थिजनाभावात्कोऽपि त्यागीति विश्रुतः ॥ ४४० ॥
 तत्र श्रीषेण इत्यासीद्दासीभूतरिपुर्नृपः ।
 न्यायविक्रमयोर्येन धर्मः संधिकरः कृतः ॥ ४४१ ॥
 तस्याभिनन्दितेत्याद्या द्वितीया शिखिनन्दिता ।
 प्रिये बभूवतुः प्रीतिरती इव मनोभुवः ॥ ४४२ ॥
 सतीललाम सूते स नन्दनावभिनन्दिता ।
 जगदुद्द्योतनौ प्राची सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४४३ ॥
 इन्दुषेण इतीन्दुश्रीराद्योऽभून्नयनोत्सवः ।
 सरलीलालताकन्दो विन्दुषेणस्ततोऽपरः ॥ ४४४ ॥
 कुमारयोस्तयोः शङ्के शास्त्रस्पर्धानुबन्धतः ।
 शस्त्रमप्यभवत्सर्वजगतो मात्रयाधिकम् ॥ ४४५ ॥

क्रमान्मदसरस्तीरसान्द्रदुर्विनयद्रुमम् ।

तौ स्मरानेकपक्रीडावनं यौवनमीयतुः ॥ ४४६ ॥

गुरुस्ताभ्यां गुणारामराजिनी राजकन्यकाः ।

अनेकरसपीपूषवाहिनीरुदवाहयत् ॥ ४४७ ॥

तस्मिन्नेव पुरे सर्वकलानां पारद्वधरी ।

गणिकानङ्गसेनेति गुणानां जन्मभूरभूत् ॥ ४४८ ॥

तस्यां लावण्यपीयूषसरस्यां रागिणां दृशः ।

मज्जन्त्यः प्राप्य वक्षोजकुम्भौ प्रीतिं ययुः पराम् ॥ ४४९ ॥

यूनां तदीयवैदग्ध्यवागुरापतितं मनः ।

स्वच्छन्दमदनव्याधविद्धं न पदमप्यगात् ॥ ४५० ॥

द्वावप्युर्वीपतेः पुत्रौ तस्यामासक्तमानसौ ।

तौ मिथः कलहायेतां करिण्यां करिणाविव ॥ ४५१ ॥

कुर्वाणौ कलहं नित्यमत्यन्तोन्नासितत्रपौ ।

खेदादन्येद्युराहूय तौ महीपतिरन्वशात् ॥ ४५२ ॥

वत्सौ किमिदमारब्धं मलीमसकुलोचितम् ।

कलहायेत नान्योऽपि वेश्यार्थं किमु बान्धवौ ॥ ४५३ ॥

स्वल्पाप्युज्जृम्भते यासु न प्रेमसलिलार्द्रता ।

सुखशाखिप्ररोहस्तु कस्तास्वद्रिशिलास्विव ॥ ४५४ ॥

विलोकन्तेऽन्यमन्यस्य कण्ठाश्लेषं वितन्वते ।

चित्ते दधति याश्चान्यं तासु वेश्यासु का रतिः ॥ ४५५ ॥

यासां काप्यार्द्रता तावद्यावद्दानाम्बुवृष्टयः ।

वेश्यासु मरुदेश्यासु तासु रज्येत कः सुधीः ॥ ४५६ ॥

निर्धनत्वादिपुष्पस्य नरकादिफलस्य च ।

मूलं वेश्यैव जानीत महाव्यसनशाखिनः ॥ ४५७ ॥

नित्यमित्यादिभिर्वाक्यैर्भूभृता बोधितावपि ।

तौ नितान्तमयुध्येतामत्यन्तोत्सिक्तमत्सरौ ॥ ४५८ ॥

तयोः संरब्धयोरेवं द्रष्टुं मृत्युमनीश्वरः ।

विषमं विषमासाद्य परलोकं ययौ नृपः ॥ ४५९ ॥

पत्युर्विपत्तिशोकेन विक्लवे ते अपि द्रुतम् ।

विपेदाते तथैवाभिनन्दिताशिखिनन्दिते ॥ ४६० ॥

बद्धानुरागावत्यन्तं तस्यां तदपि निस्त्रपौ ।

मिथः क्रोधोद्धतौ युद्धा मृत्युं तावप्यवापतुः ॥ ४६१ ॥

इत्थं कुटुम्बसंहारः स्त्रीनिमित्तोऽभवत्पुरा ।

अनर्थबीजं राजीवचक्षुषो हि प्रचक्षते ॥ ४६२ ॥

वत्सास्तद्वो रिरंसूनामेकामेव मृगीदृशम् ।

क्षेमं न खलु पश्यामि तत एवागतोऽस्म्यहम् ॥ ४६३ ॥

तत्सर्वैरपि युष्माभिरात्मनः शिवतातिभिः ।

अनेन समयेनैव वर्तितव्यमहर्दिवम् ॥ ४६४ ॥

यदा युष्माकमेकस्य द्रौपदी वासवेश्मनि ।

कार्यतोऽपि तदान्येन न गन्तव्यं कथंचन ॥ ४६५ ॥

कथंचिदथ यः कोऽपि भिनत्ति समयं यदि ।

वनवासाय गन्तव्यं तेन द्वादशवत्सरीम् ॥ ४६६ ॥

मुनेर्गिरमिमां काममायतिक्षेमकारिणीम् ।

अनुमेने सुकुन्दोऽपि कौन्तेयानां हितेच्छया ॥ ४६७ ॥

तां वाचमुररीचक्रुर्वाचंयमपतेर्मुदा ।

पाण्डवा अपि को नाम नात्मनीनाय धावति ॥ ४६८ ॥

मुनीन्द्रोऽपि यथार्थाभिराशीर्भिरभिनन्द्य तान् ।

विकस्वरमनाः स्वैरमुत्पपात विहायसा ॥ ४६९ ॥

कामं हृष्यन्हृषीकेशोऽप्युपचारैरनेकशः ।

पाण्डुं पाण्डुतनूजानप्यापृच्छ्य द्वारकां ययौ ॥ ४७० ॥

ति समयनिरुद्धकामचाराः प्रणयप्रहृषियः परस्परेण ।

सहविहितसमस्तकेलिरम्यं गमयन्ति स्म दिनानि पाण्डवेयाः ॥ ४७१ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये द्रौपदीस्वयवरवर्णने

नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

पञ्चमः सर्गः ।

अथानुजग्मुषां तेषामन्वहं समयं मुनेः ।

परस्परमभूत्प्रीतिरखण्डा पाण्डुजन्मनाम् ॥ १ ॥

मनोभिः पञ्चभिस्तेषां कृतमेकं महन्मनः ।

तेनैव नियतं ख्याता महामनस इत्यमी ॥ २ ॥

अवश्यमेक एवात्मा तासु मूर्तिषु पञ्चषु ।

न खल्वेकैव पत्नी स्याद्भूयसां पतिदेवता ॥ ३ ॥

अविशेषकृतोपास्तिः शशिलेखेव शूलिनाम्(नः) ।

निष्कलङ्कैव पाञ्चाली तेषामासीदतिप्रिया ॥ ४ ॥

पतिव्रता न गङ्गापि हरादम्भोधिमीयुषी ।

श्रयन्ती हन्त पञ्चापि द्रौपदी तु पतिव्रता ॥ ५ ॥

पञ्चभ्योऽपि क्रमात्तेभ्यः प्रियेभ्यस्त्रिजगत्प्रिया ।

लोकपालोपमान्पञ्च पाञ्चाली प्रापदात्मजान् ॥ ६ ॥

पाञ्चालीलब्धजन्मत्वात्पृथग्भिन्नाभिधा अपि ।

एते पञ्चापि पाञ्चाला इति पप्रथिरे भुवि ॥ ७ ॥

सौमित्रं पाण्डुपुत्राणां द्रौपद्याश्च सतीव्रतम् ।

अवलोकितुकामेव ततः शरदुपागमत् ॥ ८ ॥

भेजे विप्रोषितप्रावृट् भुजङ्गीविषवल्गितैः ।

औषधीशकरामर्शादिव वैशद्यमम्बुदैः ॥ ९ ॥

घनोपरोधनिर्मुक्तो ध्वस्तध्वान्तरिपुः शशी ।

भाति स्म दिग्वधूक्षितैर्नक्षत्रैरक्षतैरिव ॥ १० ॥

नम्रीभूतशिरःपक्वशालिकेदारकं बभौ ।

जनकस्येव जीमूतकालस्य विरहासहम् ॥ ११ ॥

जिगीषुनृपसैन्याश्चरजोमलिनमम्बरम् ।

अहसन्नमलाः स्मेराम्भोजव्याजाज्जलाशयाः ॥ १२ ॥

दिशः शरदमायातां चिरात्प्रियसखीमिव ।

आलपन्त्य इवैक्ष्यन्त सरसैः सारसारवैः ॥ १३ ॥

मरालैः कमलोत्तंसाः सरस्यः पुनराश्रिताः ।
 सेव्यते हि प्रभुः प्रायो विशदैरपि संपदि ॥ १४ ॥
 दृप्तसप्तच्छदामोदा विरेजुर्वनभूमयः ।
 क्रीडत्कामेभसंभूतदानाम्भःसौरभा इव ॥ १५ ॥
 संपन्नसस्यसर्वौघमण्डितां पाण्डुसूनवः ।
 शरदं निर्विशन्ति स्म शश्वदुद्यानकेलिभिः ॥ १६ ॥
 गोचरे पररात्रस्य निर्गतं बहिरन्यदा ।
 समस्तमप्युपाहारि तस्करैः पुरधैनुकम् ॥ १७ ॥
 तत्क्षणाद्दक्षिणेर्माण(?)तस्करश्रेणिमार्गणैः ।
 भूशक्रस्येत्यपूच्चक्रुर्मन्दिरद्वारि बल्लवाः ॥ १८ ॥
 तदीयध्वनिमाकर्ण्य कर्णयोः क्रकचोपमम् ।
 उज्झांचकार बीभत्सुर्निद्रातन्द्रालुतां क्षणात् ॥ १९ ॥
 ततो जीवधनं दस्युहृतं विज्ञाय तन्मुखात् ।
 शौण्डीरचूडामाणिक्यमन्तर्ज्ज्वाल फाल्गुनः ॥ २० ॥
 अर्जुनेन प्रजाकार्ये प्राणानपि जिहासता ।
 तदा समयभेदोऽपि सानन्दमुररीकृतः ॥ २१ ॥
 ततो धनुः सतूणीरमादातुं फाल्गुनोऽविशत् ।
 वासवेश्मनि कृष्णायः क्रोडक्रीडे युधिष्ठिरे ॥ २२ ॥
 आदाय विजयस्तस्मान्निजतूणीरकार्मुके ।
 तस्करानुपदं वीरः क्रोधावेशादधावत ॥ २३ ॥
 स वीरग्रामणीर्बाणै रणे निर्जित्य तस्करान् ।
 प्रीत्याभिनन्दितः पौरैः पुरस्कृत्यानिनाय गाः ॥ २४ ॥
 विगाहते स्म गायद्भिस्तद्भुजस्फूर्तिचर्चरीः ।
 गोपैरेत्य वृतः प्रीत्या नरो नारायणोपमम् ॥ २५ ॥
 पार्थस्येव यज्ञः साक्षात्क्षरन्त्यः क्षीरमुज्ज्वलम् ।
 स्वस्ववत्सोत्सुका गावः स्वं स्वं धामोपतस्थिरे ॥ २६ ॥

कश्चिदभ्येत्य वीभत्सोरादेशादथ पार्थिवम् ।
 कुन्तीयुधिष्ठिरप्रोष्ठकुटुम्बोपेतमभ्यधात् ॥ २७ ॥
 दिष्ट्या त्वं वर्धसे देव भुजैः पार्थस्य यैस्तव ।
 पुरजीवधनत्राणात्कीर्तयः सुरभीकृताः ॥ २८ ॥
 पुरद्वारि स्थितो मूले सहकारमहीरुहः ।
 किंतु विज्ञापयत्येवं देवस्त्वां कपिकेतनः ॥ २९ ॥
 अभिद्यत मुनेरद्य प्रजार्थे समयो मया ।
 विवेचयन्ति नो किञ्चित्कुरुवंश्या हि तत्कृते ॥ ३० ॥
 करिष्ये तीर्थयात्रां तद्वने द्वादशहायनीम् ।
 ताः प्रमाणीभवन्त्वद्य गरीयस्यो मुनेर्गिरः ॥ ३१ ॥
 तन्मे तीर्थाद्रिकान्तारविहाराय प्रसीदत ।
 अविघ्नं च करिष्यन्ति युष्मत्पादाः स्थिता हृदि ॥ ३२ ॥
 तामाकर्ण्य गिरं दुःखजननीमवनीपतिः ।
 सपरीवार एव द्वाग्जगामोपकपिध्वजम् ॥ ३३ ॥
 स्वेदमेदस्विनिःश्वासः करे धृत्वा किरीटिनम् ।
 सोऽन्वशात्किं त्वयारब्धं वत्स विश्वैकवत्सल ॥ ३४ ॥
 नवे वयसि कोऽयं ते तीर्थारण्यमनोरथः ।
 सुतोपहितभारा हि कुरवो वनवासिनः ॥ ३५ ॥
 तदस्मत्कृत्यमेवैतन्नैव त्वं कर्तुमर्हसि ।
 भारे महोक्षवाह्ये हि किमु दम्यो नियम्यते ॥ ३६ ॥
 सर्वतोऽस्मत्प्रतापामेवैरिवंशान्दिधक्षतः ।
 प्रभञ्जनायते वत्स तवैव भुजविक्रमः ॥ ३७ ॥
 मागास्ततः क्वचिद्देहि नेत्रानन्दं चिराय मे ।
 इति जल्पति भूपाले कुन्ती साश्रुरवोचत ॥ ३८ ॥
 पितुर्वाचमिमां वत्स नान्यथाकर्तुमर्हसि ।
 प्रायश्चित्तं गुरूणां हि वचांसि निखिलैरसाम् ॥ ३९ ॥

मामुदश्रुमुखीमेव त्यक्तुमुत्सहसे कथम् ।

हा मम त्वां विना वत्स वत्सरीयति वासरः ॥ ४० ॥

दाधिकैरथ सार्पिष्कैः पायसैरपि पोषितम् ।

कथं वर्तिष्यते वत्स वन्याहारैर्वपुस्तव ॥ ४१ ॥

रुद्धस्पर्शः पुरा छत्रैर्मानुः सेष्य इवाध्वना ।

तापः सर्वाभिसारेण पथि त्वां व्यथयिष्यति ॥ ४२ ॥

नवानुरागकल्लोलां स्नुषामिन्दुमुखीमिमाम् ।

पर्यश्रुलोचनां वत्स विहातुं कथमीहसे ॥ ४३ ॥

जनन्यामिति वादिन्यां बन्धुज्येष्ठो युधिष्ठिरः ।

स्फुरदस्तोकशोकोर्मिपीतप्रीतिरभाषत ॥ ४४ ॥

त्वद्वियोगासहौ वीर पितरौ मावमानय ।

नातिक्रान्तगुरूणां हि क्रिया कोपफलेग्रहिः ॥ ४५ ॥

समयोऽपि मुनेरद्य त्वया कोऽयमभिद्यत ।

अत्याहिते हि साधूनां मतिभूमिर्न दूषिता ॥ ४६ ॥

भिन्न एवाथवा तस्य प्रायश्चित्तमपि त्वया ।

एताः पौरगवीः किंतु न प्रत्याहरता कृता ॥ ४७ ॥

मनस्येव(स्यपि) न मन्येऽहमन्तरं वपुषापि ते ।

आत्मन्यन्तःस्थिते भेदः समयस्य न चात्मनः ॥ ४८ ॥

प्रतिध्वान इवैतां च वाचमाजातशात्रवीम् ।

अनुगम्य गिरं दीनां निजगाद वृकोदरः ॥ ४९ ॥

गन्तुकामोऽपि मां आतरवस्थानाय मानय ।

हृदयं स्फुटतीवेदं भवद्विरहकातरम् ॥ ५० ॥

यमावप्यूचतुर्भातः कान्ताराय गते त्वयि ।

नित्यं विविधकेलीभिः को हि नौ लालयिष्यति ॥ ५१ ॥

अथ स्फुटमवष्टभ्य धैर्यं धीमानवोचत ।

स्वप्रतिश्रुतनिर्वाहवद्भवुद्धिर्धनंजयः ॥ ५२ ॥

पृथग्जनोचिता हन्त केयं कातरताद्य वः ।

भवन्मनस एवायमन्तेवासी पविर्ननु ॥ ५३ ॥

ममाङ्गीकृतनिर्वाहव्रतचर्यावकीर्णिनः ।

युष्मानेवायशः कामं नन्विदं लज्जयिष्यति ॥ ५४ ॥

तद्वलादनुमन्यध्वमरण्यगमनाय माम् ।

सत्याः सन्तु मुनेर्वाचो ममापि पुरुषव्रतम् ॥ ५५ ॥

इति सस्नेहमापृच्छ्य बीभत्सौ गन्तुमिच्छति ।

तमस्तान्व्यानशे सर्वान्दिक्कुञ्जानिव भास्वति ॥ ५६ ॥

अथानम्य क्रमान्मन्युगद्गदाशीर्गिरो गुरुन् ।

प्रीत्यालिङ्ग्यानुगच्छन्तौ कनीयांसौ न्यवर्तयत् ॥ ५७ ॥

अमङ्गल्यधिया बाष्पविन्दुपातं निरुन्धती ।

प्रस्थितं पार्थमभ्येत्य जगाद द्रुपदात्मजा ॥ ५८ ॥

पुंसां मनाक्कुचिद्योषिन्मतयो नातिशेरते ।

तदप्युदीर्यते नाथ त्वयारब्धं न साध्विदम् ॥ ५९ ॥

यदियं मन्मनःप्रीतिः प्रस्थिता पुरतस्तव ।

गणनाभिर्दिनानां तु धरिष्ये यदि जीवितम् ॥ ६० ॥

पन्थानस्तीर्थशैलानां शिवाः सन्तु तथापि ते ।

निष्प्रत्यूहं वितन्वन्तु तथापि कुलदेवताः ॥ ६१ ॥

भ्रमन्कान्तारमेकाकी मामूत्कापि प्रमद्वरः ।

मलीमसानि चेतांसि साधुष्वपि हि पाप्मनाम् ॥ ६२ ॥

संचरन्पुरुषान्पश्यन्प्रस्थिताननवान्नवान् ।

विद्याः कीर्तीश्च लक्ष्मीश्च नूतनाः काश्चिदर्जयेः ॥ ६३ ॥

तथा किमपि माकार्षीर्भ्रमन्देशाननेकशः ।

यथा नाथ वयं स्याम वैमनस्यवशंवदाः ॥ ६४ ॥

पावितं सुकृतैर्नानातीर्थाभिगमजन्मभिः ।

त्वामुपागतमालिङ्ग्य मयात्मा पावयिष्यते ॥ ६५ ॥

मया ते स्खलितस्वैरसंचारस्य पदे पदे ।
 मा भूत्पुण्यक्रियाविघ्न इत्यागच्छामि नो समम् ॥ ६६ ॥
 इति ब्रुवाणां प्रणयप्रह्वीभूतान्तराशयाम् ।
 आलिङ्ग्य मुहुरालप्य वचोभिः स्नेहनिर्भरैः ॥ ६७ ॥
 अनुव्रजन्तीं दयितामवस्थाप्य कथंचन ।
 प्रतस्थे पुरतः पार्थः सतूणधृतकार्मुकः ॥ ६८ ॥ (युग्मम्)
 आलोचनपथात्पार्थं पथिकं सा पपौ दृशा ।
 प्रेम्णा सोऽप्यचलन्मन्दमन्दं वलितकंधरः ॥ ६९ ॥
 मन्दारघटनिर्घोषशिखण्डिकृतताण्डवान् ।
 माघन्मधुव्रतव्रातझङ्कारमुखरोदरान् ॥ ७० ॥
 सान्द्रनैकद्रुमच्छायानिपीततपनातपान् ।
 पश्यन्परिसरारामान्स जगाम शनैः शनैः ॥ ७१ ॥ (युग्मम्)
 तीरप्ररोहसानन्दं माकन्दं प्राप पादपम् ।
 कूजत्कुररहारीतकपिञ्जलजलद्विकम् ॥ ७२ ॥
 तारुण्ये तरणेः क्षोणिमतीत्य कियतीमपि ।
 पार्थः क्षीरोददायादमाससाद महासरः ॥ ७३ ॥ (युग्मम्)
 तत्राङ्गशौचमाधाय प्रणिधाय जिनेश्वरम् ।
 आहारं सरसैस्तैः फलौघैः फाल्गुनो व्यधात् ॥ ७४ ॥
 असङ्गभृङ्गसंगीतमतिमुक्तकमण्डपम् ।
 सपुष्पतल्पमध्यास्य स मध्यंदिनमत्यगात् ॥ ७५ ॥
 इति कामत्क्रमाज्जिष्णुर्बहुकौतूहलां महीम् ।
 विवेश भैरवाभोगदत्तमोहां महाटवीम् ॥ ७६ ॥
 केलिहंकारिणः कापि कूरा हरिणवैरिणः ।
 मृगानुपदिकाकोपसाटोपा द्वीपिनः क्वचित् ॥ ७७ ॥
 काप्यन्योन्यरणारम्भप्रह्वपोत्राश्च पोत्रिणः ।
 तस्यां किमपि न क्षोभं कुर्वते स किरीटिनः ॥ ७८ ॥ (युग्मम्)

स्वैरमस्यां च वीभत्सुरभीर्गच्छन्पुनः पुनः ।

गिरिं धात्रीशिरोरत्नं रत्नसानुमुदैक्षत ॥ ७९ ॥

यस्य निर्झरझात्कारशब्दाद्वैतैकतार्किकी ।

द्रुमैरभ्रंकपैः केषां मुदे नाभूदुपत्यका ॥ ८० ॥

अध्यास्यन्ते स त्रिगमांशुगभस्तीनामसंस्तुताः ।

यस्य विद्याधरैर्विद्यासिद्धिक्षेत्राणि कन्दराः ॥ ८१ ॥

किन्नरैः केलिसंगीतनिस्तरङ्गा मृगा अपि ।

यस्मिन्नैक्षन्त मोक्षाय प्राणायामोल्बणा इव ॥ ८२ ॥

द्रुमैः कुसुमितैस्तैस्तैर्विलोभितविलोचनः ।

सव्यसाची गिरौ तस्मिन्नारुरोह कुतूहलात् ॥ ८३ ॥

इन्द्रनीलाङ्कितद्वारं शोणसोपानपद्धतिम् ।

शातकुम्भमयस्तम्भकुम्भसंभारभासुरम् ॥ ८४ ॥

नीरैरनुक्षपं चन्द्रकरव्यतिकरोद्भवैः ।

अदेवमातृकोन्माद्यदुद्यानजगतीरुहम् ॥ ८५ ॥

तत्रोत्फालप्रभाजालनिष्पीताहर्षतिद्युति ।

चन्द्राश्ममयमद्राक्षीदर्जुनो जिनमन्दिरम् ॥ ८६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

क्षालिताङ्गस्तदुद्यानदीर्घिकाम्भसि रंहसा ।

भेदुरामोदमादाय तदीयकमलोत्करम् ॥ ८७ ॥

तस्मिन्नमरनिर्मुक्तपुष्पप्रकरदन्तुरे ।

अविक्षत्कौतुकाक्षितचक्षुः क्षितिपनन्दनः ॥ ८८ ॥ (युग्मम्)

तत्र प्रदक्षिणीकृत्य त्रिर्युगादिजिनेश्वरम् ।

बद्धरोमाञ्चमभ्यर्च्य स तुष्टावेति तुष्टिमान् ॥ ८९ ॥

जय नाभिकुलक्षीरनीराकर निशाकर ।

जयाशेषजगद्दुःखनिदाघजलदागम ॥ ९० ॥

देव संसारकान्तारपर्यन्तपुरपादपाः ।

पादास्तव भवक्रान्तिविच्छेदाय भवन्तु मे ॥ ९१ ॥

इत्यभिष्टुत्य नाभेयं निकेतं परितोऽपि तत् ।

विलोक्य कलयामास बीभत्सुर्नयनोत्सवम् ॥ ९२ ॥

गिरेरधित्यकारामरामणीयकलोलुपम् ।

चक्षुर्विनोदयन्यावत्पार्थः प्रस्थान्तरं ययौ ॥ ९३ ॥

तावन्मुहुर्मुहुर्मौलिं खेलयन्त्या पदाम्बुजैः ।

अङ्गुलीर्वदने दैन्यात्प्रक्षिपन्त्या मुहुर्मुहुः ॥ ९४ ॥

मुहुर्मुहुर्वितन्वत्या प्रीत्या चाट्टनि कोटिशः ।

उत्तरीयपटप्रान्तमाकर्षन्त्या मुहुर्मुहुः ॥ ९५ ॥

कयाचिद्योषिता रुद्धस्वैरचारं पदे पदे ।

युवानमेकमैक्षिष्ट गत्वाभाषिष्ट चादरात् ॥ ९६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तव प्रसादनप्रह्वामिमामत्यन्तदुःखिताम् ।

किं नाम भद्र कल्याणीं त्वमेवमवमन्यसे ॥ ९७ ॥

प्ररूढप्रणयं सन्तो नान्यमप्यनुजानते ।

किं पुनः प्रेमसर्वस्वविक्रवामबलां क्वचित् ॥ ९८ ॥

एतस्यामाकृतौ शङ्के न व्यलीकलवं क्वचित् ।

कथ्यतां यदि नाकथ्यं तदास्यां कोपकारणम् ॥ ९९ ॥

पाणिसंपुटमाबध्य सोऽभ्यधत्त धनंजयम् ।

महती खलु वार्तेयं पुरस्तात्कस्य कथ्यते ॥ १०० ॥

परं विश्वैकविश्वास्यमूर्ते किं गोप्यमस्ति ते ।

किंतु त्वां कर्तुमिच्छामि न दुःखौघविभागिनम् ॥ १०१ ॥

बीभत्सुरभ्यधाद्भूयः स्खलितव्यं नहि त्वया ।

परिज्ञाय कुरुन्विश्वदुःखत्राणैकदीक्षितान् ॥ १०२ ॥

ससौष्ठवं तदाकर्ण्य वचः स पुनरब्रवीत् ।

वैताल्ये दक्षिणश्रेण्यामस्ति रत्नपुरं पुरम् ॥ १०३ ॥

वैरिदोर्दण्डकण्डूतिवैद्यो विद्याधरेश्वरः ।

ख्यातश्चन्द्रावतंसारव्यस्तत्र धात्रीधवोऽभवत् ॥ १०४ ॥

प्रतिव्रतामयं ज्योतिः सौभाग्यव्रतदेवता ।
 मूर्तेव श्रीरभूतस्य प्रिया कनकसुन्दरी ॥ १०५ ॥
 वात्सल्यवाहिनीसिन्धुर्मणिचूडस्तयोः सुतः ।
 आसीत्कन्दलितानन्दा नन्दना च प्रभावती ॥ १०६ ॥
 कुमारः केलिलीलाभिः सोऽतिवाहितशैशवः ।
 पितृभ्यां ग्राहयामास गुरुभ्यः सकलाः कलाः ॥ १०७ ॥
 लावण्यसरसीं पुण्यतारुण्यवनसानुमान् ।
 चन्द्राननामुपायंस्त चन्द्रापीडसुतामसौ ॥ १०८ ॥
 दत्ता प्रभावती सापि कलाकुलनिकेतनम् ।
 हिरण्यपुरनाथाय हेमाङ्गदमहीभुजे ॥ १०९ ॥
 कुलक्रमागताः सर्वाः पिता विद्याः परेद्यवि ।
 मणिचूडकुमाराय विततार तरस्विने ॥ ११० ॥
 तस्मिन्नसिद्धविद्येऽपि साधनक्रमवेदिनि ।
 सद्यो माद्यद्गदावेगः पिता लोकान्तरं ययौ ॥ १११ ॥
 क्लृप्ताभिषेकसंभारः प्रेक्ष्यमाणः शुभक्षणम् ।
 न यावत्पदमात्मीयं सोऽध्यासामास पैतृकम् ॥ ११२ ॥
 तावदागत्य दायादः खेचरानीकिनीवृतः ।
 विद्युद्वेगस्तमाक्रम्य नगरान्निरवासयत् ॥ ११३ ॥
 दायादहृतसाम्राज्यं त्याज्यमेतद्वपुर्मया ।
 इत्यन्तश्चिन्तयन्दुःखादेकाङ्गः सोऽचलत्ततः ॥ ११४ ॥
 तमन्वगाद्विसृष्टापि प्रसह्य पितृवेश्मनि ।
 चन्द्रानना प्रिया तस्य कुलस्त्रीणां व्रतं ह्यदः ॥ ११५ ॥
 सोऽस्मिन्पदाभ्यामभ्येत्य रत्नसानुगिरौ क्रमात् ।
 संसारमरुकल्पद्रुमद्राक्षीदृषभध्वजम् ॥ ११६ ॥
 पुण्यपाथेयमादाय नाभिनन्दनदर्शनात् ।
 सांप्रतं सोऽहमिच्छामि स्वर्लोकपथपञ्चताम् ॥ ११७ ॥

इयं तु मे प्रिया चन्द्रानना प्रणयकातरा ।
 प्राणत्यागाय गच्छन्तं मां रुणद्धि पुनःपुनः ॥ ११८ ॥
 असौ मन्मृत्युमत्यन्तमनलंभूष्णुरीक्षितुम् ।
 विहातुमीहते प्राणान्हन्त प्रथममेव हि ॥ ११९ ॥
 दयां मयि तदाधाय बन्धो संबोध्यतामियम् ।
 येनासूनाशु मुञ्चामि प्रस्थेऽस्मिन्सार्वकामिके ॥ १२० ॥
 अथोज्जगार गाण्डीवी भाले ताण्डवयन्भ्रुवौ ।
 कोऽयं मरणनिर्बन्धो बान्धवे मयि सत्यपि ॥ १२१ ॥
 अपि देवेन्द्रदेशीयैर्मार्गणैर्वैरिणं रणे ।
 निहत्य वितराम्येष पैतृकीं ते पुनः श्रियम् ॥ १२२ ॥
 अवैधव्याध्वरे नित्यदीक्षितेयं मृगेक्षणा ।
 चिरं त्वदङ्गसङ्गेन दत्तानन्दा च नन्दतु ॥ १२३ ॥
 बभाण मणिचूडोऽथ आतरस्यास्तवाकृतेः ।
 असाध्यं नाम नास्त्येव स्वराज्यमपि तेऽन्तिके ॥ १२४ ॥
 किं तु व्योमाङ्गणस्त्रैरसंचाराः खेचराः खलु ।
 शक्यन्ते न पराजेतुं न विद्यैश्वर्यवर्जितैः ॥ १२५ ॥
 ततोऽनवद्य मे विद्यास्त्रं गृहाण यथाविधि ।
 साधिताशेषविद्यस्य द्विषन्त्रीषज्जयः स ते ॥ १२६ ॥
 तासां सत्त्वैकसाध्यानां विद्यानां च त्वमास्पदम् ।
 वाहिनीनां हि सर्वासामाधारो वारिधिः परम् ॥ १२७ ॥
 विलुप्तसत्त्वतत्त्वस्य शत्रवैः समराङ्गणे ।
 नाधुना साधने तासां मम नु क्रमते मतिः ॥ १२८ ॥
 सोऽभिधायेति निर्वन्धाद्वाक्षिण्यक्षीरनीरधेः ।
 अनिच्छतोऽपि वीभत्सोर्विद्यास्तास्ताः प्रदत्तवान् ॥ १२९ ॥
 विज्ञायाथ विधिं विज्ञायामणीर्मणिचूडतः ।
 तासां क्रमादुपाक्रंस्त साधनाय धनंजयः ॥ १३० ॥

स्नानक्रियां वितन्वानः शश्वत्कासारवारिणि ।

विधाय विधिवत्सर्वां पूर्वसेवां महामनाः ॥ १३१ ॥

वशी निविविशे सोऽथ पश्यन्सिद्धिं करस्थिताम् ।

तस्यैव भूभृतः कापि कन्दरामन्दिरोदरे ॥ १३२ ॥ (युग्मम्)

बभूव सर्वकर्मीणः स एवोत्तरसाधकः ।

विद्याधरकुमारोऽस्य दूरावस्थापितप्रियः ॥ १३३ ॥

बद्धपद्मासनो नासाप्रान्तविश्रान्तलोचनः ।

पार्थः षाण्मासिकं जाप्यविधिमारब्धवान्सुधीः ॥ १३४ ॥

तस्मिन्मनागसंपूर्णनिर्माणे जाप्यकर्मणि ।

आविर्बभूवुः क्रव्यादा व्यादाय मुखमुत्खणम् ॥ १३५ ॥

मांसखण्डानि चर्वन्तः स्वादयन्तो मृगासवम् ।

साट्टहासमटीकन्त साटोपाः केऽपि तत्पुरः ॥ १३६ ॥

कर्तिकाभिः पुरस्तस्य दारं दारं शवोदरम् ।

चित्राभिरन्त्रमालाभिः केऽपि हारं वितेनिरे ॥ १३७ ॥

केचिदुत्तुङ्गमातङ्गरूपाः कोपान्धचेतसः ।

तत्संमुखमधावन्त दन्तक्रीडाविधित्सया ॥ १३८ ॥

केऽपि कण्ठीरवीभूय भूयोभूयस्तलं भुवः ।

घोरक्ष्वेडारवा रौद्रैः पुच्छाघातैरताडयन् ॥ १३९ ॥

विशङ्कटस्फुटाभोगा भुजङ्गमवपुर्भृतः ।

भोगैरावेष्टयामासुराविष्टाः केऽपि तद्वपुः ॥ १४० ॥

कदाप्यागत्य केप्यूचुस्त्वदानयनहेतवे ।

कुरुणामग्रणीर्देवः स्नेहेन प्रजिघाय नः ॥ १४१ ॥

केचिदभ्यधुरभ्येत्य त्वदीयविरहातुरा ।

नित्यमश्रूणि मुञ्चन्ती कुन्ती निर्मम ताम्यति ॥ १४२ ॥

ऊचुः केचिदपि स्वप्ने त्वदालिङ्गनमङ्गलम् ।

प्राप्य पश्चादपश्यन्ती कृष्णा त्वां खिद्यतेतमाम् ॥ १४३ ॥

इत्याद्युपद्रवैस्तैस्तैः कोटिशः पिशिताशिनाम् ।

प्रतीपैरप्रतीपैश्च चकम्पे न कपिध्वजः ॥ १४४ ॥

विधौ षाण्मासिके तस्मिन्परिपूर्तिमुपेयुषि ।

ध्यानासीनस्य तस्याविरासीत्कापि सुराङ्गना ॥ १४५ ॥

साब्रवीन्नन्वितो दृष्टिर्विष्टपाश्रय दीयताम् ।

देव्यो विज्ञापयन्त्यष्टौ त्वां प्रज्ञप्तिपुरःसराः ॥ १४६ ॥

लोकाद्भुतैर्भवत्सत्त्वचेष्टितैस्तोषिता वयम् ।

अन्तर्विचिन्त्य तद्ब्रूहि किं नाम तव कुर्महे ॥ १४७ ॥

अथोन्मील्य दृशौ सत्यं तदेवेऽत्यर्जुनोऽभ्यधात् ।

कुमारमणिचूडोऽयं भगवत्यनुगृह्यताम् ॥ १४८ ॥

सा विहस्य पुनः प्राह परोपकृतिकर्मठ ।

न त्वेतदेव ते सत्त्वं देवतातोषहेतवे ॥ १४९ ॥

किंतु क्रमोऽयमस्माकमाराध्यति य एव नः ।

कामं तस्यैव तुष्यामो नापरस्य कदाचन ॥ १५० ॥

तवास्मिन्नपि चेतश्चेदुपकारतरङ्गितम् ।

तदस्य तोषमेष्यामः सकृदाराधनादपि ॥ १५१ ॥

ततः किरीटिना कामं भवत्वेवमितीरिते ।

सा गीर्वाणमृगी चक्षुरन्तर्धानमुपागमत् ॥ १५२ ॥

वाचं जय जयेत्युच्चैरुच्चरन्ती कृतानतिः ।

क्षणादाविरभूत्तस्य वियच्चरचमूः पुरः ॥ १५३ ॥

नेत्रकोणेन कौन्तेय सप्रसादमुदीक्ष्यताम् ।

स्मृतिमात्रादुपस्थेयं भूयोऽपीति विसृष्टवान् ॥ १५४ ॥

मणिचूडस्तदालोक्य कलितोत्साहसाहसम् ।

विद्याः साधयितुं जिष्णोर्निदेशादुपचक्रमे ॥ १५५ ॥

स्वलपैरेव दिनेः पार्थे त्वयमुत्तरसाधके ।

विद्यास्तस्याभवन्सर्वा निर्विघ्नं निम्वृत्तयः ॥ १५६ ॥

अथोद्यत्किङ्किणीकाणझणत्कारिदिगन्तरम् ।

मूर्च्छितार्कच्छविस्वर्णपताकाशतभूषितम् ॥ १५७ ॥

विद्युदुद्द्योतसध्रीचीर्मरीचीः परितः किरन् ।

विमानद्वयमाकाशान्मणीमयमवातरत् ॥ १५८ ॥ (युग्मम्)

ततोऽवतीर्य पर्यायवर्जमूर्जस्वलद्युतः ।

पार्थ च मणिचूडं च प्रणेमुर्व्योमचारिणः ॥ १५९ ॥

तदा त्वमङ्गमुद्वर्त्य दिव्यैरुद्वर्तनैस्तयोः ।

स्वपयांचक्रिरे केचित्कवोष्णैर्गन्धवारिभिः ॥ १६० ॥

गोशीर्षचन्दनक्षोदैर्विलिप्यानवलेपिनः ।

तावुभौ रभसा केचिद्दिव्यवासांस्यवासयन् ॥ १६१ ॥

हारकुण्डलकेयूरकिरीटकटकादिभिः ।

माणिक्यखचितैः केचिद्भूषणैस्तावभूषयन् ॥ १६२ ॥

कैश्चिद्धारिभराभुमनूतनाम्भोदसोदरम् ।

तयोरुपरि मायूरमातपत्रमधार्यत ॥ १६३ ॥

अनेकप्रहतातोद्यवेणुवीणालयानुगम् ।

पुरः सगीतमातेनुस्तयोर्विद्याधराङ्गनाः ॥ १६४ ॥

तयोर्निःसीमसत्त्वश्रीप्रशास्तिविशदाक्षरम् ।

अकठोरगिरः पेतुः पुरः खेचरवन्दिनः ॥ १६५ ॥

चन्द्राननामथादाय भेरीझाङ्कारडम्बरैः ।

हयौघहेषितैर्दन्तिवृंहितैर्भटगर्जितैः ॥ १६६ ॥

नभो बीभत्सुना सैन्यसंभारेण नमःसदाम् ।

तावुभौ द्राक्प्रतस्थाते विजयार्धगिरिं प्रति ॥ १६७ ॥ (युग्मम्)

प्रभापल्लवितैः क्षुद्रविमानैः परिचारिते ।

चक्रतुस्तद्विमाने द्यामपरार्केन्दुतारकाम् ॥ १६८ ॥

तौ बाहुवीर्याद्वैताढ्यौ वैताढ्यगिरिमूर्धनि ।

बलोर्मिदुर्धरौ रत्नपुरद्वारमुपेयतुः ॥ १६९ ॥

तत्रापत्रासमावासान्परिगृह्य धनंजयः ।

क्षणेन प्राहिणोद्धृतं विद्युद्वेगाय वाग्मिनम् ॥ १७० ॥

स विद्युद्वेगमभ्येत्य कृतावष्टम्भमभ्यधात् ।

जल्पति त्वामनल्पौजा मध्यमः पाण्डवोऽर्जुनः ॥ १७१ ॥

मदीयसुहृदश्चन्द्रावतंसतनुजन्मनः ।

अर्पय श्रियमागत्य मार्गणा मार्गयन्ति मे ॥ १७२ ॥

नो चेदमी पुरस्तावत्कलान्तरपदे शिरः ।

भवदीयं गृहीष्यन्ति ततोऽनु सुहृदः श्रियम् ॥ १७३ ॥

तन्निशम्य वचः साह सक्रोधान्धमविष्णुधीः ।

भूमिगोचरकीटोऽयमरे को नाम सोऽर्जुनः ॥ १७४ ॥

द्रुममेवार्जुनं विद्मः स चेत्कश्चिदिहागतः ।

तस्योच्छेदाय जागर्ति सैष कौक्षेयको मम ॥ १७५ ॥

महोर्वीर्यानलस्याद्य मणिचूडं दिधक्षतः ।

भविष्यति ध्रुवं सोऽयमर्जुनः प्रथमेन्धनम् ॥ १७६ ॥

तदरे सत्वरं गत्वा ब्रूहि त्वं निजमर्जुनम् ।

अयमायात एवासि रणाय प्रगुणो भव ॥ १७७ ॥

इत्युदीर्य स दोर्वीर्यगर्वज्वरितमानसः ।

अनभिज्ञस्तदन्यानि सैन्यानि समवर्तयत् ॥ १७८ ॥

दूतोऽपि वाग्निकारं तमागत्याख्यत्किरीटिने ।

रिपोरनात्मनीनेन तेनाभूत्सोऽपि सस्मितः ॥ १७९ ॥

पार्थोऽपि नातिसंरम्भादनीकं समनीनहत् ।

मृगोच्छेदेऽपि किं कामं सिंहः संरम्भते क्वचित् ॥ १८० ॥

विद्युद्वेगोऽथ निर्गत्य नगरात्पृतनाभरैः ।

क्षणादरौत्सीह्वीभत्सुं घनैरिव रविं नमः ॥ १८१ ॥

साक्षेपः प्रतिचिक्षेप पार्थार्कस्तान्सुदुःसहैः ।

आदायैष(श)मिवेप्वासं मार्गणैः किरणैरिव ॥ १८२ ॥

ततः कार्मुकमारोप्य रोषात्कोपारुणेक्षणः ।

खेचरः स्वयमारेभे बीभत्सुमभिवर्षितुम् ॥ १८३ ॥

ववर्ष शरधाराभिरब्दवत्स यथा यथा ।

प्रकर्षमगमलक्ष्मीरर्जुनस्य तथा तथा ॥ १८४ ॥

पाण्डवेयस्य दोर्दण्डचण्डिमानं विलोकयन् ।

भीतचेतास्ततः सोऽभूदितिकर्तव्यविक्रवः ॥ १८५ ॥

काममुत्थातुकामोऽपि मणिचूडो रणाङ्गणे ।

जिष्णोः सर्वरिपूज्जिष्णोर्न लेभेऽवसरं क्वचित् ॥ १८६ ॥

व्रतवीर्यविपर्याससंपन्नतृणलाघवः ।

पक्षवातैरिव क्षिप्तः कापि कौन्तेयपत्निणाम् ॥ १८७ ॥

विद्युद्वेगो रणक्षोणेः पलायामास रहंसा ।

संवर्तमारुतावर्तैः कियद्दीपः प्रदीप्यते ॥ १८८ ॥

प्राणत्राणाय संभूय बीभत्सुमभयंकरम् ।

आगत्य विगलन्मानमानेमुक्ते चमूचराः ॥ १८९ ॥

मणिचूडं पुरस्कृत्य विजयो विजयोजितः ।

पुरं विवेश पौराणां मनश्चानन्दमेदुरम् ॥ १९० ॥

प्रविश्य तत्र धात्रीशधाम्नि सत्यप्रतिश्रवः ।

मणिचूडं पदे सद्यः सोऽभ्यषिञ्चत पैतृके ॥ १९१ ॥

स प्राप्य पुनरात्मीयां संपदं संमदप्रपाम् ।

चकाशेऽधिकमम्भोदमुक्तराकामृगाङ्कवत् ॥ १९२ ॥

तैस्तैस्तद्भक्तिकल्लोलैः प्रथमानैः पृथासुतः ।

बहून्मुहूर्तवत्तत्र वासरानत्यवाहयत् ॥ १९३ ॥

मणिचूडमथान्येद्युर्मन्युपर्यश्रुलोचनम् ।

आपटृच्छेऽप्यनिच्छन्तं पार्थस्तीर्थदिदृक्षया ॥ १९४ ॥

ततो विमानमारुह्य जिष्णुर्वर्धिष्णुधर्मधीः ।

पुनः सेनाभिरस्पृष्टमष्टापदगिरं ययौ ॥ १९५ ॥

भगवानादितीर्थेशो यत्र पत्रलभूरुहि ।
 चिरं विश्रान्तिमातेने निर्वाणनगराध्वगः ॥ १९६ ॥
 किंनरीः कान्तकेलीषु तमस्तोमाभिलाषिणीः ।
 खेदयन्ति सदोदयोता यस्य काञ्चनकन्दराः ॥ १९७ ॥
 नाभेयदर्शिनः काम्यकन्दरोद्यानखेलिनः ।
 स्वर्गिवर्गस्य भाग्यानां जन्मभूर्भोगभूश्च यः ॥ १९८ ॥
 तस्मिन्पवितुमात्मानमायातैस्तोयदैरिव ।
 आनीलबहुलच्छायैः काननैः परिवेष्टितम् ॥ १९९ ॥
 लीलावापीभिरभ्यस्तक्षीरक्षीरोदकेलिभिः ।
 स्मेरदम्भोजखण्डानि मण्डितोपान्तभूतलम् ॥ २०० ॥
 ददर्श दर्शनोन्मृष्टनिःशेषजनकल्मषम् ।
 प्रासादमादिनाथस्य पार्थो भरतकारितम् २०१ (त्रिभिर्विशेषकम्)
 सपरीवार एवायं राजीववनराजिनि ।
 दीर्घिकावारिणि स्नानमाततान ततः सुधीः ॥ २०२ ॥
 हेमाम्भोजततीर्दिव्यशाखिनां कुसुमानि च ।
 अथावचाययांचक्रे परिवारनभश्चरैः ॥ २०३ ॥
 धीमानवस्त पर्यस्तदुग्धोदलहरीमदे ।
 स धौतवाससी दिव्ये निजं मन इवामले ॥ २०४ ॥
 सर्वस्वर्गिगणाकीर्णे सर्वाश्चर्यनिकेतने ।
 सर्वरत्नमये तस्मिन्स विवेश जिनौकसि ॥ २०५ ॥
 यथाविधि सुधीस्त्रिः कृत(त्वा) पूर्वाः(र्वै) प्रदक्षिणाः ।
 समाहितमनाः सोऽयमानर्च वृषलाञ्छनम् ॥ २०६ ॥
 मृदङ्गपणवादीनि रचितोच्चण्डताण्डवाः ।
 स्वच्छन्दं वादयामासुरातोद्यानि नभश्चराः ॥ २०७ ॥
 खेचरेषु क्षणान्नीचैः कलसंगीतशालिषु ।
 अथाभिष्टोतुमारेभे नाभेयं जिनमर्जुनः ॥ २०८ ॥

देव दुःखाम्निनिर्दग्धजगत्पीयूषवारिद ।

फलेग्रहि विलोक्य त्वां नेत्रनिर्माणमद्य मे ॥ २०९ ॥

तद्भाग्यमपि भूयोऽपि भाग्यैरेवोपलभ्यते ।

येन त्वं दृश्यसे देव शेषधिः शिवसंपदाम् ॥ २१० ॥

स्वामिन्पुरातनैर्भाग्यैर्बभूव तव दर्शनम् ।

त्वद्दर्शनभवैर्भावि यत्तु किं तस्य कथ्यते ॥ २११ ॥

कृतस्तुतिरिति प्रह्वचेताः श्वेताश्ववाहनः ।

नमस्यति स्म नाभेयमवनिन्यस्तमस्तकः ॥ २१२ ॥

प्रत्येकं स्वस्वसंस्थानमानवर्णादिशालिनः ।

नमश्चकार तीर्थेशं त्रयोविंशतिमप्यसौ ॥ २१३ ॥

अश्यद्भवभ्रमीसादः प्रासादकमनीयताम् ।

निर्गत्यालोकयञ्छ्लाघां कुर्वन्भरतसंपदः ॥ २१४ ॥

मूर्ते धर्ममिव ज्ञानज्योतिर्विश्वतमोपहम् ।

वारणं मुनिमेकान्तलीनमेकं ददर्श सः ॥ २१५ ॥

सोऽभिनन्द्य तमानन्दादुपविश्य तदन्तिके ।

भवाम्भोधितरीकल्पामश्रौषीद्धर्मदेशनाम् ॥ २१६ ॥

धर्मोऽयं यैः श्रियो रक्षाकोविदः सौविदः कृतः ।

चिराय ते भजन्त्येतामखण्डितसतीव्रताम् ॥ २१७ ॥

जगद्भयंकरस्मेरसुखसंसारकेसरी ।

धर्मद्रुमाधिरूढानां यदि न प्रभवत्यसौ ॥ २१८ ॥

सिच्यन्ते धर्मकुल्याभिर्मुक्तिशर्ममहीरुहः ।

तासां तटतृणायन्ते सुरासुरनरश्रियः ॥ २१९ ॥

अयं च निर्ममे धर्मस्तथा प्राग्जन्मनिश्चयात् ।

निःशेषभुवनोर्जस्वी यथेदानीमजायथाः ॥ २२० ॥

इदं च जगदाधाय दोस्तम्भैरकुतोभयम् ।

भविष्यति भवेऽत्रैव मोक्षलक्ष्मीस्वयंवरः ॥ २२१ ॥

इत्याकर्ण्य गिरं कर्णकीर्णपीयूषविप्रुषम् ।

आनन्दाम्भोधिनिर्मग्नमन्तरात्मानमुद्वहन् ॥ २२२ ॥

मुनिमानम्य तं मौलिलालिताङ्घ्रिसरोरुहः ।

विमानेन ततः पार्थः प्रतस्थे मरुतां पथा ॥ २२३ ॥ (युगम्)

शिवश्रीदत्तसंकेतः संमेतप्रभृतिष्वसौ ।

तीर्थेष्ववन्दत ध्वस्तसमस्तवृजिनाञ्जिनान् ॥ २२४ ॥

अतीत्य तीर्थसेवाभिः सोऽथ द्वादशहायनीम् ।

प्रत्यचालीच्चिरोत्कण्ठाविहस्तो हस्तिनापुरम् ॥ २२५ ॥

पृथुकीर्तिः पृथासूनुर्गच्छन्गगनवर्त्मना ।

आक्रन्दमिश्रमश्रौषीदधस्तात्तुमुलध्वनिम् ॥ २२६ ॥

स वीरः सपदि प्रैषीत्तदानुपदिकीं दृशम् ।

ईक्षांचक्रे च शोकार्तलोकसंकुलितं वनम् ॥ २२७ ॥

खेचरं केसरं नाम तस्योदन्तं स वेदितुम् ।

प्राहिणोत्करुणावेश्म गत्वाभ्येत्य च सोऽभ्यधात् ॥ २२८ ॥

हिरण्यपुरमित्यस्ति पुरमिन्द्रपुरोपमम् ।

स्वामिस्तस्मिन्नरिग्रामगदे हेमाङ्गदो नृपः ॥ २२९ ॥

प्रेयसी तस्य निःशेषसतीसीमन्तमौक्तिकम् ।

देहद्युतिजितस्वर्णप्रभासंपत्प्रभावती ॥ २३० ॥

तामद्य यामिनीशेषे चन्द्रशालाधिशायिनीम् ।

कलविङ्कीमिव श्येनः कोऽप्यकस्मादपाहरत् ॥ २३१ ॥

आर्यपुत्रार्यपुत्रेति तदीयकरुणध्वनिः ।

समं हृदयशोकेन राजानमजजागरत् ॥ २३२ ॥

भ्रुकुटीभीषणः कर्षन्कृपाणमकृपाशयः ।

दधावे भूधवश्चौर तिष्ठ तिष्ठेति विब्रुवन् ॥ २३३ ॥

अपश्यंश्च पुरः किञ्चिद्धावित्वा कियतीं भुवम् ।

फालच्युत इव द्वीपी तस्यौ दोःस्थाम निर्वदन् ॥ २३४ ॥

ततो रिपुमपाकर्तुं प्रत्याहर्तुं च वल्लभाम् ।

तेन संवर्मयांचक्रे चक्रं शक्रसमश्रिया ॥ २३५ ॥

ततः कुतोऽप्यविज्ञातदयितादस्युपद्धतिः ।

किंकर्तव्यविमूढात्मा स तस्थौ पृथिवीपतिः ॥ २३६ ॥

स्त्रीजातिस्नेहसंक्रान्तदुःखेवाथ निशीथिनी ।

जगाम तां धराधीशप्रेयसीमनुधाविता ॥ २३७ ॥

तत्याज राजलोकस्य हृदयेष्विव सर्वतः ।

संक्रान्तः क्षणदाध्वान्तो रोदसीकन्दरोदरम् ॥ २३८ ॥

प्रियापहारिणं हन्तुमुद्यतस्य महीपतेः ।

प्रतिग्रहमिवाधातुमधावत पतिस्त्विषाम् ॥ २३९ ॥

तस्याः शिथिलधम्मिल्लमाल्यश्रेणिं निपेतुषीम् ।

करैरदर्शयन्भास्वान्कृपयेवावनीपतेः ॥ २४० ॥

चचाल पृथिवीपालस्तया कुसुमलेखया ।

दर्शिताध्वा चमूध्वानैर्मङ्गु कुक्षिभरिर्दिशाम् ॥ २४१ ॥

इयतीं भुवमायातः स पुष्पश्रेणिमाश्रयन् ।

अभाग्यस्य निविश्रीवत्तस्या दृश्यात्र साप्यभूत् ॥ २४२ ॥

तस्मिन्नस्तोकशोकार्तिविक्रवे विफलक्रियम् ।

कान्दिशीकं ततोऽनीकं आम्यतीदमितस्ततः ॥ २४३ ॥

स दुःश्रवामुपश्रुत्य केसरस्येति भारतीम् ।

कपिकेतुः किमप्यन्तश्चिन्तयन्निदमब्रवीत् ॥ २४४ ॥

हिरण्यपुरभूपालहेमाङ्गदसधर्मिणी ।

प्रभावती न खल्वेषा मणिचूडस्य सोदरा ॥ २४५ ॥

हन्त खसा ममैवेयमपरा वास्तु सापि मे ।

कृपालोर्ननु सोदर्या नार्या व्यंसनवारिधेः ॥ २४६ ॥

तद्याहि ब्रूहि राजानं मा स्म खेदं वृथा कृथाः ।

अर्जुनः पाण्डवेयोऽयमाहर्ता तव गेहिनीम् ॥ २४७ ॥

जानीहि हत एवायमिदानीमहितस्तव ॥

तिग्मद्युतेः परित्रस्तस्तमःस्तोमः क लीयते ॥ २४८ ॥

क्षणं तद्भवतात्रैव स्थेयमव्यवसायिना ।

इत्युदीर्य पुनर्जिष्णुः प्रेषयामास केसरम् ॥ २४९ ॥

सोऽपि प्रियावियोगार्तिप्रतप्ताय महीभुजे ।

कथयित्वा यथादिष्टमुपार्जुनमुपागमत् ॥ २५० ॥

किंवदन्तीं प्रभावत्याः सर्वा संविद्य विद्यया ।

व्योमाध्वना दधावेऽथ क्रोधाध्मातः कृपिध्वजः ॥ २५१ ॥

धनुर्धरैकधौरेये विद्याविस्फूर्जितोर्जिते ।

प्रियोपलम्भं संभाव्य जिष्णौ नाग्रेऽगमन्नृपः ॥ २५२ ॥

अथ केऽप्यग्रकान्तारे गत्वा हृदयपीडया ।

भूवल्लभमभाषन्त प्रत्यागत्य तुरङ्गिणः ॥ २५३ ॥

दिष्ट्या त्वं वर्धसे देव झगित्यागम्यतां पुरः ।

अस्ति प्रभावतीं देवीं कुर्वाणा कुसुमोच्चयम् ॥ २५४ ॥

संपन्नहृदयाश्वासः सोऽथ त्वरितमभ्यगात् ।

मनोभीष्टे हि नेदिष्टे को न धावति वस्तुनि ॥ २५५ ॥

पुरः प्रभावतीं देवीमपश्यत्काश्यपीधवः ।

परं चानन्दसंदोहं गाहते स्मान्तरात्मना ॥ २५६ ॥

प्रस्तौति प्रणयालापं यावदभ्येत्य भूपतिः ।

अकस्माद्दन्दशूकस्तामदशत्तावदुत्फणः ॥ २५७ ॥

आर्यपुत्रार्यपुत्राहं दष्टा दुष्टात्मनाहिना ।

इति प्रलापवाचाला बाला मूर्च्छालतामगात् ॥ २५८ ॥

ततः क्षितिपतिः क्षोभादवधीरितधीरिमा ।

क्रन्दन्विषागदंकाराञ्जवांदाह्वास्त विह्वलः ॥ २५९ ॥

यावत्किञ्चिदुपक्रान्तं प्रचण्डैराहितुण्डिकैः ।

तावत्तेषामचैतन्यं पश्यतामेव साभ्यगात् ॥ २६० ॥

क्षणप्रीतस्य राज्ञोऽथ शोकः शतगुणोऽभवत् ।

कृतनिर्वातदीपस्य तमो हि बहुलायते ॥ २६१ ॥

ततो विस्रस्तधम्मिल्लः क्षिप्रक्षौमो लुठद्भुजः ।

निमीलिताक्षो मूर्च्छालः क्षमापालः क्षमातलेऽपतत् ॥ २६२ ॥

अथ द्विगुणशोकस्य कोकस्येव दिनात्यये ।

लोकस्य दूरमुत्तस्थुराक्रन्दध्वनयोऽधिकाः ॥ २६३ ॥

वीजितः परिवारेण वनान्तकदलीदलैः ।

कथंचित्कलयामास चैतन्यमवनीपतिः ॥ २६४ ॥

ततः प्रियतमां प्रीत्या कुर्वन्नुत्सङ्गसङ्गिनीम् ।

रोदयन्नटवीसत्त्वान्विललोपेति भूपतिः ॥ २६५ ॥

हन्त हेमाङ्गदे घातः कुतोऽपि कुपितोऽसि चेत् ।

ततः प्रथममस्यैव प्राणान्हरसि किं नहि ॥ २६६ ॥

प्राणेश्वर्याममुष्यां वा सत्यां हर्तुमनीश्वरः ।

मन्ये पूर्वं तदेतस्या जीवितव्यमपाहरः ॥ २६७ ॥

देवि बुध्यस्व बुध्यस्व दीनो जल्पत्ययं जनः ।

किंकरं न कदाचिन्मां त्वमवज्ञातपूर्विणी ॥ २६८ ॥

कोपश्चेत्कोऽपि ते किंचिन्न स्वमागः स्मराम्यहम् ।

पुरावधीरितश्चास्मि नापराधशतैरपि ॥ २६९ ॥

किं नाम तदकाण्डेऽपि न पश्यसि दृशापि माम् ।

आसतां भवदुद्दामप्रेमपल्लविता गिरः ॥ २७० ॥

परं निरनुरोधासि मयि त्वं न कदाचन ।

किं त्वेतत्तेऽहरत्प्राणान्दैवमेवापराध्यति ॥ २७१ ॥

ममाप्यमीभिः किं प्राणैस्त्वद्वियोगमलीमसैः ।

वैरङ्गिको मृगाङ्कोऽपि कौमुदीरेचितः सताम् ॥ २७२ ॥

भूपालमतिवाचालमित्यादिपरिदेवितैः ।

काममुद्यच्छमानं च जीवितान्ताय कर्मणे ॥ २७३ ॥

पौरामात्यादयः पादपीठालुठितमौलयः ।

मुहुः प्रसादयामासुः साश्रुनेत्रममृत्यवे ॥ २७४ ॥ (युग्मम्)

ततोऽविदन्निदं भूमिविडौजस्त्वं विडम्बनाम् ।

जानज्जीवितमप्येतदापदं च पदे पदे ॥ २७५ ॥

प्रेयसीविप्रयोगार्तः प्रकाममवमन्य तान् ।

चितामासूत्रयामास मेदिनीपतिरात्मने ॥ २७६ ॥

ततः पताकिनीलोकः समस्तोऽपि पृथक् पृथक् ।

निर्ममेऽनुमहीपालं देहत्यागोचिताश्रिताः ॥ २७७ ॥

अर्धमुत्क्षिप्य धर्माशोरर्थिभ्योऽर्थं वितीर्य च ।

प्रदक्षिणयति स्माग्निं चित्यमौचित्यविनृपः ॥ २७८ ॥

चितामध्यं ततो लोके हाकारमुखरानने ।

प्रियामुत्सङ्गमारोप्य विशति स्म विशांपतिः ॥ २७९ ॥

अपरोऽपि महीपालप्रसादविवशाशयः ।

अन्तश्चितं चमूलोकः प्रवेष्टुमुपचक्रमे ॥ २८० ॥

चितासप्तार्चिषि ज्वाला यावद्भूपस्य नोदगुः ।

तावत्सह प्रभावत्या पार्थोऽभ्यागान्नभोऽध्वना ॥ २८१ ॥

बिभ्राणं नवसंवर्तपुष्करावर्तविभ्रमम् ।

व्याप्तान्तरिक्षमद्राक्षीद्धूमस्तोमं कपिध्वजः ॥ २८२ ॥

शुश्राव दुःश्रवःसैन्यलोकाक्रन्दगिरोऽर्जुनः ।

विश्राणयन्तीरश्रूणि वनान्तवयसामपि ॥ २८३ ॥

स्वकीयैरिव विध्यायमानाः शोकाश्रुवारिभिः ।

धूमायमानाः सोऽपश्यत्कोटिशो रचिताश्रिताः ॥ २८४ ॥

सममश्रुजलोत्पीडैः कश्चिदर्थोज्ज्वलिं जनः ।

रवेरुदस्यन्नुत्पश्यः फाल्गुनेन विलोकितः ॥ २८५ ॥

जानन् जलमिव ज्वालां चितावहिः क्रियानपि ।

लोकः प्रदक्षिणीकुर्वन्वीक्षितः सितवाजिना ॥ २८६ ॥

देवि तीर्णासि चेत्कृच्छ्रादपहारमहोदधिम् ।

किमिदानीं दशेयं ते विधेरहह वामता ॥ २८७ ॥

स्वर्लोकपथिकीं देवि राजापि त्वामनुब्रजन् ।

आनृण्यमिच्छति प्रीतेः का कथा मादृशां पुनः ॥ २८८ ॥

देवि त्वद्विरहे प्राणाः क्षणं न स्थातुमीशते ।

ततस्तवैव सार्थेन प्रार्थयन्ति त्रिविष्टपम् ॥ २८९ ॥

एतावतो जनस्यास्य प्राणान्हर्तुमनाः समम् ।

कोऽप्यहिच्छन्ना मन्ये देवो दैत्योऽथवागतः ॥ २९० ॥

निशम्येति परीवारपरिदेवितभारतीम् ।

कौन्तेयस्याभवत्कामं द्वेधेव हृदयं तदा ॥ २९१ ॥

तदुद्वीक्ष्य क्षणान्मर्मच्छेदमूर्च्छालमानसा ।

इत्यचिन्तयदुद्धूतदुःखभारा प्रभावती ॥ २९२ ॥

हा विधे विदधे किं तु (नु) भवतेयं प्रभावती ।

विहिता पापतः किंवा कृता दुःखस्य भाजनम् ॥ २९३ ॥

प्रतारितस्तया दुष्टविद्यया तस्य पाप्मनः ।

कृतज्ञो मत्कृते प्राणान्प्रियस्तत्याज मे ध्रुवम् ॥ २९४ ॥

तमनु प्रस्थिता नूनं सर्वेऽप्येतेऽनुजीविनः ।

शोषिते हि न पाथोधौ जीवन्ति जलजन्तवः ॥ २९५ ॥

तन्मे प्राणेश्वरः(र)प्राप्तः(सौ) किञ्चिदत्याहितं यदि ।

मङ्गु मोक्षयति तन्नूनं प्रभावत्यपि जीवितम् ॥ २९६ ॥

विकल्पानिति कुर्वन्त्यां तस्यां पर्यश्रुचक्षुषि ।

विशदाश्चोऽपि निश्वासान्विमुञ्चन्नित्यचिन्तयत् ॥ २९७ ॥

ममाफलित एवायमुपकारमहीरुहः ।

हा किमुन्मूल्यांचक्रे हतेन विधिदन्तिना ॥ २९८ ॥

बभूव भूपतेः किञ्चिद्यदि तावदमङ्गलम् ।

तदसावप्यसून्मुञ्चेत्सत्यो हि दयितानुगाः ॥ २९९ ॥

विपत्तिर्दार्शितानेन भगिन्या भगिनीपतेः ।

तज्जीवितेन किं नाम फाल्गुनोऽपि करिष्यति ॥ ३०० ॥

एवमालोचयन्नुच्चरैन्तः श्वेतहयो ययौ ।

तत्कालज्वलितोदर्चिर्महीपतिचितान्तिकम् ॥ ३०१ ॥

मन्त्रपूतैः प्रभावत्या पाणिसंस्पर्शपावितैः ।

भूमिभर्तुश्चिताम्भांसि सिषेवे सव्यसाचिना ॥ ३०२ ॥

राजलोकस्य सर्वस्य तत्क्षणोत्थितहेतयः ।

तेन व्योमचरैरन्या सेचयांचक्रिरे चिताः ॥ ३०३ ॥

प्रभावत्याश्च जिष्णोश्च साकं शोकहविर्भुजा ।

ततः प्रशान्तिं तत्कालमाललम्बे हुताशनः ॥ ३०४ ॥

विमुक्तस्फारफेत्कारा तदोत्सङ्गान्महीपतेः ।

पलायामास वेगेन सा प्रपञ्चप्रभावती ॥ ३०५ ॥

ततो विश्वंभराभर्ता विस्मयस्मेरलोचनः ।

निर्जगाम चितामध्यात्प्रेयसीविरहादिव ॥ ३०६ ॥

वियोगार्तिमनुप्राप्तः शोक एव परासुताम् ।

ननु प्रभावती देवी न चान्यः कोऽपि तामनु ॥ ३०७ ॥

प्रमोदाविष्टया दृष्ट्या भूयः संभाव्य बल्लभाम् ।

पीयूषहृदनिर्मग्नमिवात्मानममन्यत ॥ ३०८ ॥

केसरश्च पुरोभूय भूमिवल्लभमभ्यधात् ।

अर्जुनः पाण्डुपुत्रोऽयमानिनाय तव प्रियाम् ॥ ३०९ ॥

ततः स सहसाभ्येत्य वीभत्सुमभिष्वजे ।

तदीयाङ्गपरिष्वङ्गैः स्वमङ्गं पावयन्निव ॥ ३१० ॥

वृत्तान्तेन ततस्तेन प्रेङ्खोलितमनास्तदा ।

किमेतदिति वीभत्सुमन्वयुङ्क्त महीपतिः ॥ ३११ ॥

अथास्मै कथयामास पार्थादेशेन केसरः ।

वदेयुरवदानं हि सन्तो नात्मीयमात्मना ॥ ३१२ ॥

तदानीं त्वामवस्थाप्य राजञ्जिष्णोर्निदेशतः ।

पुनस्त्वरितमेतस्याः पादान्तिकमुपागमम् ॥ ३१३ ॥

विमानरत्नमारूढो मनसोऽप्यधिकत्वरम् ।

किरीटी हेमकूटाख्यं क्षणादद्रीन्द्रमासदत् ॥ ३१४ ॥

तत्रैकच्छत्रसाम्राज्यसगर्वतिमिरे क्वचित् ।

वृक्षलक्षपरिक्षिप्ते प्रभुर्नः कन्दरेऽविशत् ॥ ३१५ ॥

मर्त्यकीटे न ते देवि कृतसर्वाङ्गसङ्गतेः ।

मां विधाय धवं धातुरद्य पाप्मा विलुप्यताम् ॥ ३१६ ॥

देवि विद्याधरैः पाणिपल्लवोद्धूतचामरम् ।

वैडूर्यपुरसाम्राज्यमुपभोक्तु प्रसीद मे ॥ ३१७ ॥

सद्यः कन्दलिते विद्यावैभवेन नवे नवे ।

प्रासादपर्वतोद्याने देवि क्रीड मया सह ॥ ३१८ ॥

देवि हित्वा प्रतीपत्वं द्वीपशैलाननेकशः ।

व्योमयानेन वीक्षस्व मदुत्सङ्गैकसङ्गिनी ॥ ३१९ ॥

इति प्रभावतीं तत्र मेघनादः प्रसादयन् ।

ददृशे खेचरो वैरिकेतुना कपिकेतुना ॥ ३२० ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

आः पाप चापलं पूर्वजीवितं विजहासि किम् ।

मम पत्युः पुरो हन्त पुरुहूतोऽपि कातरः ॥ ३२१ ॥

मत्कान्तराज्ये स्वाराज्यगर्वसर्वकषे सति ।

स्तुतेर्विद्याधरादीनां न पदं राज्यसंपदः ॥ ३२२ ॥

नानाश्चर्यमयद्वीपशैलालोकनकौतुकम् ।

चिरायुर्मणिचूडो मे सोदरः पूरयिष्यति ॥ ३२३ ॥

निद्राणे मत्प्रिये चौर मामहार्षीस्त्वमक्षतः ।

मृगारौ जागरूके हि का मृगस्य प्रभूष्णुता ॥ ३२४ ॥

पारदारिक चेत्पाणिं मदङ्गे लगयिष्यसि ।

तेनैव पाप्मना मङ्घ्रु भस्मसात्त्वं भविष्यसि ॥ ३२५ ॥

सिद्धविद्यः स चेद्विद्यामहन्धुप्रियवान्धवः ।

पार्थः कथां कुतोऽप्येनां तत(स्त्व)मसि किं क्वचित् ॥ ३२६ ॥

विद्याधरं तमित्यादि विब्रुवाणां प्रभावतीम् ।

निध्याय मुदमध्यात्मं स्फारयामास फाल्गुनः ॥ ३२७ ॥

(सप्तभिः कुलकम्)

कोऽयं हेमाङ्गदो नाम कः सोऽपि कपिकेतनः ।

मणिचूडोऽपि कस्तन्वि तन्वाने मयि धन्विताम् ॥ ३२८ ॥

स्वयं दीर्घाक्षि दास्याय जनोऽयमनुमन्यताम् ।

पठन्हठकठोरं त्वं पुनः केन निषेत्स्यसे ॥ ३२९ ॥

इत्यादिभिर्वचोभिस्तं भीषयन्तं प्रभावतीम् ।

जगाम जगतां सादहरः श्वेतहरिः क्रुधा ॥ ३३० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

दूरतो भव रे विद्याधरसन्तानपांसन ।

मैतां पतिव्रतां श्वासपवनैरपवित्रय ॥ ३३१ ॥

पतिव्रतामयं ज्योतिरिमामपहरिष्यतः ।

वपुस्तव क्षणादेव किं बभूव न भस्मसात् ॥ ३३२ ॥

बन्धुः पतिर्वा यद्यस्या गणितौ नावलेपतः ।

त्वयान्तश्चिन्तिता किं न फाल्गुनस्यापि बाहवः ॥ ३३३ ॥

सतीचिन्तामणेरस्यास्तनुसंस्पर्शपाप्मनः ।

प्रायश्चित्तं विधाता ते क्षणात्कौक्षेयको मम ॥ ३३४ ॥

तदा प्रमोदकल्लोलैराकुलीकृतमानसा ।

इत्यन्तश्चिन्तयामास फुल्लचक्षुः प्रभावती ॥ ३३५ ॥

चेतस्त्वं वर्धसे दिष्ट्या मम आतुः प्रियः सुहृत् ।

कुतोऽप्यत्र वतायातः स एवायं धनंजयः ॥ ३३६ ॥

प्रभावोऽस्ति प्रभावत्याः सत्यं सुकृतसंपदाम् ।

सतीव्रतसरःसेतुः कपिकेतुर्यदागमत् ॥ ३३७ ॥

सरलैकस्वभावोऽयं मा स्म मायामुना विना ।

खेचरेण रणे शान्तं यद्वा नन्वेष फाल्गुनः ॥ ३३८ ॥

सर्वाः संभूय बीभत्सोर्भवत्यः कुलदेवताः ।

शरीरमधितिष्ठन्तु यथा स्याद्विजयी युधि ॥ ३३९ ॥

पतिव्रताव्रतस्यास्य कोऽपि मे महिमास्ति चेत् ।

किरीटिना दुरात्मायं जीयतां तन्नभश्चरः ॥ ३४० ॥

अस्याममूढशानल्पविकल्पाकुलचेतसि ।

उवाच विजयो वाचं खेचरापसदं पुनः ॥ ३४१ ॥

गृहाण रे क्षणात्पाणौ किमप्यायुधमात्मनः ।

खङ्गोऽयं दुष्ट ते रुष्टस्तदेष न भविष्यसि ॥ ३४२ ॥

ऊचे च फाल्गुनं वल्गु स बलात्समराङ्गणे ।

रे मनुष्यकृमे नश्य किमु रोदयसि प्रियाम् ॥ ३४३ ॥

विद्याधरवधूर्गवैधव्यव्रतदीक्षिता ।

कष्टं कृपाणयष्टिर्मे पतन्ती त्रपते त्वयि ॥ ३४४ ॥

बालां को नाम मत्पाणे रतामाच्छेतुमिच्छति ।

को हि कण्ठीरवाक्रान्तां मृगीमाक्रष्टुमीश्वरः ॥ ३४५ ॥

ममामर्षहुताशेऽस्मिन्नाहुतीयन्मुधा ततः ।

कथं मनुष्यलोकस्य कौतुकान्यपनेष्यति ॥ ३४६ ॥

इत्युदीरयति स्वैरं तस्मिन्वक्ति स्म पाण्डवः ।

रे न शौण्डीरिमा वाचि भुजेष्वेवावतिष्ठते ॥ ३४७ ॥

किंतु दुर्दान्तवृत्तीनां शासनाय भवादृशाम् ।

उद्यता अपि नो पूर्वं प्रहरन्ति कुरूद्वहाः ॥ ३४८ ॥

ततः स्थेमानमानीय मानसं साध्वसाकुलम् ।

निपातयतु निस्त्रिंशं नृशंसं प्रथमो भवान् ॥ ३४९ ॥

इत्याक्षेपगिरा सोऽपि दूरोज्जागरपौरुषः ।

अपकोशमसिं कृत्वा प्रजहार कपिध्वजम् ॥ ३५० ॥

तेन गाढप्रहारेण दक्षिणेर्मा धनंजयः ।

तमूर्जितभुजं दृष्ट्वा कष्टजय्यममन्यत ॥ ३५१ ॥

ततः कपिध्वजो धौतधारेण तरवारिणा ।

बाह्वोः सर्वाभिसारेण तं हन्तुमुदतिष्ठत ॥ ३५२ ॥

निहतः स तथा शत्रुः स्कन्धकोटौ किरीटिना ।

यथा पपात मूर्च्छालः शुष्कतालुर्भुवस्तले ॥ ३५३ ॥

चेलान्ततालवृन्तेन तमुपानीय चेतनाम् ।

सुधीः सधैर्यप्रागल्भ्यमभ्यधत्त धनंजयः ॥ ३५४ ॥

हंहो विद्याधराधीश दूरमालम्ब्य दोर्बलम् ।

पुनः प्रहर निःशङ्कमाकलङ्क्य पौरुषम् ॥ ३५५ ॥

इत्यवष्टम्भसंरम्भं विभाव्य भयभङ्गुरः ।

विहाय सहसा खड्गमानमत्स्वेचरोऽर्जुनम् ॥ ३५६ ॥

नीचैरूचे च तं वीर व्यलीकं क्षम्यतामिदम् ।

भूर्भुवःस्वस्त्रयीलोकत्राणशौण्डा हि पाण्डवाः ॥ ३५७ ॥

शौण्डीरचूडारत्नेन परस्त्रीप्रियबन्धुना ।

सर्वथैव त्वया नाथ विजिग्येऽहमनीदृशा ॥ ३५८ ॥

चारणेभ्यो भुजस्तम्भस्फूर्तयस्ते मुहुः स्तुताः ।

खलीकृतोऽसि विश्वेश साक्षात्कर्तुं मयाथ ताः ॥ ३५९ ॥

परं बद्धरणारम्भसंरम्भे हरिणद्विषि ।

न द्विपेन्द्रोऽप्यलं स्थातुं का कथा हरिणस्य तु ॥ ३६० ॥

धर्मन्यायसदाचारपरोपकृतयस्तव ।

सहायास्तत्त्वया वीर जगज्जितमहं तु कः ॥ ३६१ ॥

किंचोपकृतमप्यस्यामिदं भावि तवाफलम् ।

यदि पश्चाद्वने देव संप्रत्येव न धावसि ॥ ३६२ ॥

मुक्तास्ति मार्गकान्तारे मायामेधाविना मया ।

विद्या प्रभावती रूपधारिणी यत्प्रतारिणी ॥ ३६३ ॥

सर्वोऽप्यनुपदी लोकस्तया हन्त प्रतारितः ।

विनङ्क्ष्यति क्षणादेव छद्मना को न वञ्च्यते ॥ ३६४ ॥

तदुपादाय दीर्घाक्षीमेतां गत्वा च सत्वरम् ।

भ्रातस्त्रायस्व विश्वस्य जन्तुजातस्य जीवितम् ॥ ३६५ ॥

अहं तु गन्तुमिच्छामि भावज्ञ त्वदनुज्ञया ।

नातः परं तवाप्यस्मि मुखं दर्शयितुं क्षमः ॥ ३६६ ॥

ततो विसृज्य तं प्रीत्या प्रणिपत्य प्रभावतीम् ।

यानमारोप्य च स्वैरं दधावे श्वेतसैन्धवः ॥ ३६७ ॥

भवत्प्राणपरित्यागाशङ्कातरलिताशयः ।

देवस्त्वरितमेवायमुद्देशमिममागमत् ॥ ३६८ ॥

कपिध्वजप्रभावत्योर्दृष्ट्वैतत्तव वैशसम् ।

भूपाल यदभूदुःखं जानीतस्तदिमौ परम् ॥ ३६९ ॥

नश्यति स्म ततो देवीपाणिपूताम्बुसेकतः ।

विध्यातायाश्चितायास्ते सेयं विद्या प्रतारिणी ॥ ३७० ॥

परप्रमोदसंभारसंभूतपुलकाङ्कुरः ।

ततो हेमाङ्गदो राजा व्याजहार कपिध्वजम् ॥ ३७१ ॥

शङ्के परोपकाराय सृष्टिर्भुवि भवादृशाम् ।

निर्माणं हि सहस्रांशोर्जगदालोकहेतवे ॥ ३७२ ॥

वीरोत्तंस त्वया देवीमिमामाहरताधुना ।

इयतो जन्तुजातस्य संहारः परिरक्षितः ॥ ३७३ ॥

कोटिशः श्रुतमद्वैतं त्वद्भुजस्तम्भवैभवम् ।

साक्षात्कृतमिदानीं तु दैवादेवमिदं मया ॥ ३७४ ॥

वस्तु नास्त्येव तद्येन तव स्यात्प्रत्युपक्रिया ।

जनोऽयमनुमन्तव्यः किकरत्वाय केवलम् ॥ ३७५ ॥

इति व्याहृत्य भूपेन प्रश्रयेण गरीयसा ।

अनुनीय तदा निन्ये हिरण्यपुरमर्जुनः ॥ ३७६ ॥

उत्सवैकमयं स्मेरदानन्दलहरीमयम् ।

सर्वसंपन्मयं स्वर्गसर्वाङ्गीणकलामयम् ॥ ३७७ ॥

प्रत्याहर्ता प्रभावत्या वतायमयमर्जुनः ।

इति निर्दिश्यमानोऽसौ लोकैः प्रीत्याविशत्पुरीम् ॥ ३७८ ॥

राज्ञा च राजपत्न्या च राजवेश्मन्यनुद्रुतः ।

विवेश विक्रमश्रीभ्यां मूर्तिमञ्च्यामिवार्जुनः ॥ ३७९ ॥

तत्र सिंहासने हैमे निवेश्य विवशो मुदा ।

जगाद पार्थिवः पार्थमित्थं विनयवामनः ॥ ३८० ॥

प्रीतिक्रीतानिमान्प्राणान्भुजक्रीतिरिमाः श्रियः ।

गुणक्रीतमिदं राज्यं कृतार्थं यथारुचि ॥ ३८१ ॥

पार्थोऽब्रवीदसामान्यस्वाजन्ये खजने त्वयि ।

स्वर्गाधिपत्यमप्येतन्ममैव किमिवापरम् ॥ ३८२ ॥

प्रौढप्रणयमन्योऽन्यमित्युल्लापवतोस्तयोः ।

क्षणेन मणिचूडोऽपि तत्र व्योमाध्वनागमत् ॥ ३८३ ॥

प्रणिपत्य यथौचित्यं तानशेषान्विशेषवित् ।

स खेचरपतिः पार्थमुवाच रचिताञ्जलिः ॥ ३८४ ॥

भगिनीहरणोद्भूतं जयोदाहरणं तव ।

उपगीतमुपश्रुत्य खचरैरहमागमम् ॥ ३८५ ॥

एकैकमवदानं ते वागीशस्यापि नेशते ।

गरीयस्यो गिरो वक्तुं किं पुनर्मादृशामिमाः ॥ ३८६ ॥

कृते किंतु प्रभावत्या पत्यानयनकर्मणि ।

राज्यदानाधमर्णोऽहं ब्रवीमि किमितः परम् ॥ ३८७ ॥

तमूचेऽथ पृथासूनुरहो किमिदमुच्यते ।

आत्मनैवात्मनः किं स्यादुत्तमर्णाधमर्णता ॥ ३८८ ॥

किं च मामुल्लसत्प्रीतिर्भगिनीयं प्रभावती ।

शश्वत्रैलोक्यजैत्राभिराशीर्भिरभिनन्दतु ॥ ३८९ ॥

ततस्तद्भक्तिसंभाररज्जुसंदानिताशयः ।

निनाय दिवसान्पाण्डुपुत्रस्तत्रैव कांश्चन ॥ ३९० ॥

कश्चिदप्यन्यदा पूर्वसंस्तुतो हस्तिनापुरात् ।

अभ्येत्य रभसोत्फालः फाल्गुनाय व्यजिज्ञपत् ॥ ३९१ ॥

कुमार चारचक्रेभ्यो निशम्य त्वामिहागतम् ।

स्नेहादाहातुमहाय पिता ते प्रजिघाय माम् ॥ ३९२ ॥

वार्द्धकार्हाः क्रियाः कर्तुं स्वयं राज्ये तपःसुतम् ।

अभिषेक्तुमनाः काममुर्वीशस्त्वामुपेक्षते ॥ ३९३ ॥

प्रतिप्रातरपश्यन्ती कुन्ती त्वद्वदनं पुनः ।

वहत्यजस्रमस्राम्बु जम्बालजटिले दृशौ ॥ ३९४ ॥

इत्युपश्रुत्य तद्वाचमाचान्तहृदयो मुदा ।

पित्रोः स्नेहेन बीभत्सुर्नितरामौत्सुकायत ॥ ३९५ ॥

ततस्तमाह बीभत्सुराद्यं शत्रुंजये जिनम् ।

नमस्कृत्याहमायात एव त्वं तु पुरो ब्रज ॥ ३९६ ॥

इति संप्रेष्य तं शत्रुंजयं प्रति धनंजयः ।

सार्धं भूखेचरेन्द्राभ्यां चलति स्म विहायसा ॥ ३९७ ॥

तस्मिन्परमया भक्त्या वन्दित्वादिजिनेश्वरम् ।

द्वारकामगमत्कृष्णदर्शनोत्कण्ठितोऽर्जुनः ॥ ३९८ ॥

प्रत्युज्जगाम गोविन्दस्तमायान्तं नभोध्वना ।

नीलकण्ठ इवोत्कण्ठातरलो नवनीरदम् ॥ ३९९ ॥

तौ मिथः परिरेभाते प्रत्यक्प्रागनिलाविव ।

शरीरद्वयमुत्सृज्य विभ्रतावेकतामिव ॥ ४०० ॥

पीयमानं तरत्तारैः पौरनारीविलोचनैः ।

निन्ये हरिर्निजं धाम सपरीवारमर्जुनम् ॥ ४०१ ॥

फाल्गुनाय मुरारातेरुपचारं चिकीर्षतः ।

स्वाराज्यमपि निर्जेतुमाचकाङ्क्ष मनस्तदा ॥ ४०२ ॥

कृष्णोऽस्य स्वागतीचक्रे सुभद्रां भगिनीं निजाम् ।
 अभीष्टो ह्यतिथिः कामं गृहसर्वस्वमर्हति ॥ ४०३ ॥
 यादवीमङ्गलोद्गीतिनवपीयूषतोयदः ।
 अभून्मुदितगीर्वाणस्तत्पाणिग्रहणोत्सवः ॥ ४०४ ॥
 पाणिमोक्षविधौ जिष्णोर्यद्यद्भूयोऽप्यदित्सत ।
 अल्पीय इति कंसारिस्तेन तेनाप्यलज्जत ॥ ४०५ ॥
 पित्रोरुत्कण्ठितोऽप्युच्चैर्जिष्णुः कृष्णानुरोधतः ।
 उत्सवैकमयान्कांश्चित्त्रातीयाय वासरान् ॥ ४०६ ॥
 कृष्णमन्येद्युरापृच्छ्य समं पत्न्या सुभद्रया ।
 हस्तिनापुरसोत्कण्ठः प्रतस्थे कपिकेतनः ॥ ४०७ ॥
 ततः स खेचरानीकविमानैस्तिरयन्नभः ।
 चचाल मणिचूडेन समं हेमाङ्गदेन च ॥ ४०८ ॥
 विमानमनुकामीनमध्यासीनो विलोकयन् ।
 सरःसरिन्नगारामपुरग्राममयीं महीम् ॥ ४०९ ॥
 खेचरेन्द्रनरेन्द्राभ्यां श्रिताभ्यामभितोऽन्तिकम् ।
 दत्ततालं मिथस्तास्ताः कुर्वन्प्रमदसंकथाः ॥ ४१० ॥
 पुण्यन्तं यादवीयस्त्वात्तापैस्तीत्रैर्विवस्वतः ।
 शुण्यन्तं च दधत्स्वेदं वंहीयोभिर्नभोऽनिलैः ॥ ४११ ॥
 वहन्हर्षभरोल्लुण्ठमुत्कण्ठतरलं मनः ।
 आसीदत्सानन्ददानन्दं हस्तिनापुरमर्जुनः ॥ ४१२ ॥
 (चतुर्भिः कलापकम्)

धावन्तः खेचराः काममहंपूर्विकया ततः ।
 आयान्तं पृथिवीभर्तुः पृथासूनुमचीकथन् ॥ ४१३ ॥
 शोकमानन्दतां निन्ये मेदिनीशस्य तद्वचः ।
 शुद्धः सिद्धरसः शुल्वं महारजततामिव ॥ ४१४ ॥
 हर्षाश्रुविन्दुसंदोहस्थाने शोकाश्रुविप्रुषाम् ।
 पृथायाः पृथे कृष्ण ज्योत्स्नेव तमसां पदे ॥ ४१५ ॥

बभूव रमसाच्चेतः सोदराणां विकस्वरम् ।

भास्वत्युदीयमाने हि किमु जीवति नाम्बुजम् ॥ ४१६ ॥

आदिश्य पुरि तत्कालमुत्सवं सपरिच्छदः ।

तनूजं मनसः पश्चाद्भूपतिः प्रत्युदव्रजत् ॥ ४१७ ॥

मेदिनीपतिमागच्छ पुरद्वारवनावनौ ।

अनेदीयांसमुद्द्योतसंभारं भृशमैक्षत ॥ ४१८ ॥

मार्तण्डमण्डलैः पूगतिथैरिव मरुत्पथः ।

व्याप्यमानो विमानौघैस्ततः क्षमापेन वीक्षितः ॥ ४१९ ॥

क्षणादैक्ष्यन्त सामन्तमायूरातप्रवारणैः ।

सोऽन्यानि पितुरुद्यानभ्रमं पुष्पन्ति जिष्णुना ॥ ४२० ॥

महीयोभिर्महःपुञ्जैर्मुहुर्मञ्जरयद्दिशः ।

विमानमवनाम्यैकमाजिहीत महीतलम् ॥ ४२१ ॥

नरेन्द्रखेचरेन्द्राभ्यां ताभ्यां तस्मादनुद्भुतः ।

नितान्तमुदितस्वान्तः कपिकेतुरवातरत् ॥ ४२२ ॥

पित्रोः क्रमात्क्रमाम्भोजमाकुलालिकुलायितैः ।

ममार्जावर्जयन्मौलिं कौन्तेयः कुन्तलोच्चयैः ॥ ४२३ ॥

उत्थाप्य रमसात्ताभ्यामानन्दाश्रुकणोत्करैः ।

सिच्यमानतनुः स्वैरमालिलिङ्गे धनंजयः ॥ ४२४ ॥

तीर्थतोयाभिषेकोत्थपावित्र्यस्यैव काम्यया ।

ताभ्यां कपिध्वजो मूर्ध्नि मुहुर्मुहुरचुम्ब्यत ॥ ४२५ ॥

समस्तजाह्वेयादिगुरुवर्गे समन्ततः ।

प्रतिपेदे यथौचित्यमाचारः सव्यसाचिना ॥ ४२६ ॥

स ननाम क्रमाज्ज्येष्ठवान्धवान्विश्ववान्धवः ।

श्लिष्यति स च सानन्दं वन्दमानान्कनीयसः ॥ ४२७ ॥

भूपतिप्रमुखं सर्वं ततः स्वजनमण्डलम् ।

आरोहयद्विमानं तत्स्वयमप्यारुरोह सः ॥ ४२८ ॥

झणज्झणितमाणिक्यकिङ्किणीमालभारिणा ।

मार्जनोर्जस्वलस्वर्णवैजयन्तीविराजिना ॥ ४२९ ॥

सौरभोदारमन्दारकुसुमोच्चूलशालिना ।

अनत्यन्तीनया नीचैर्गत्या तेनाथ गच्छता ॥ ४३० ॥

प्रमोदविशदैः पौरनेत्रैर्नीराजितोऽर्जुनैः ।

अविशद्विव्यसर्वाङ्गशृङ्गारमधुरं पुरम् ॥ ४३१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

विस्मयस्मेरनेत्राभिः खेचराणामितस्ततः ।

विमानानि मृगाक्षीभिर्निरीक्षांचक्रिरेतराम् ॥ ४३२ ॥

दध्वान दुन्दुभिर्वाढं हतो विद्याधरैर्दिवि ।

तत्संहर्षादिव क्षोणीपीठे वैण्ठैश्च ताडितः ॥ ४३३ ॥

कौङ्कुमीनामपामाप्य पांशवः संगमोत्सवम् ।

नालमुत्थातुमश्रीयखुरक्षुण्णा अपि क्षितैः ॥ ४३४ ॥

राजवर्त्मध्वजा रेजुर्मरुद्वेल्लितपल्लवाः ।

विद्याधरविमानानां कुर्वन्तो गणनामिव ॥ ४३५ ॥

पश्यन्तः परितः पौरयोपितः पोपितश्रियः ।

हस्तिनापुरमेव द्याममन्वत नभश्चराः ॥ ४३६ ॥

निध्यायन्तः सरोमाञ्च माञ्चान्गगनचारिणः ।

विमानेषु मनश्चक्रुरनास्थाशिथिलं मुहुः ॥ ४३७ ॥

पार्थमेकमनेकासां पौरसारङ्गचक्षुषाम् ।

नेत्रपत्रैः पिवन्तीनां युक्तं यन्नासितंभवः(?) ॥ ४३८ ॥

इभालोकभिया अष्टनीविः नस्तोत्तरीयका ।

काप्युच्चैर्दर्शयांचक्रे खेचरैः ससितैर्मिथः ॥ ४३९ ॥

वदनान्भोजसौरभ्यभ्रमद्भृङ्गकुलाकुला ।

नर्तयन्ती करौ काचित्स्नेहयामास खेचरान् ॥ ४४० ॥

पार्थालोकनलाम्पट्यात्पणांस्तांस्तान्प्रतिश्रुतान् ।

गाढाश्लेषमुखान्पत्या काचिदस्मार्यताधिकम् ॥ ४४१ ॥

प्रतिस्थानमथ स्यूतभूतपल्लवतोरणम् ।

रम्भास्तम्भपरीरम्भनीलत्तरणिदीधिति ॥ ४४२ ॥

प्रतिद्वारमलिन्देषु मुदा गोत्राङ्गनाजनैः ।

मौक्तिकस्वस्तिकोदात्तदत्तकुङ्कुमगोमुखम् ॥ ४४३ ॥

कक्षान्तरगवाक्षस्थपाञ्चालीलोचनैर्मुहुः ।

प्रत्युद्यातः शनैर्भजे राजमन्दिरमर्जुनः ॥ ४४४ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

सत्कृत्यवित्पुरस्कृत्य भूपतिप्रभृतीन्गुरुन् ।

जगन्मानसमारूढो विमानादवतीर्णवान् ॥ ४४५ ॥

प्रीत्या कुन्त्या कृतं तत्तदवतारणमङ्गलम् ।

प्रतिगृह्य प्रतीहारैर्दूरमुत्सारितप्रजः ॥ ४४६ ॥

सर्वतः खेलदुत्तालवन्दिकोलाहलाकुलम् ।

मध्यमुर्वीन्द्रसौधस्य विशति स धनंजयः ॥ ४४७ ॥

आस्थानीपीठमास्थाय पाण्डुश्चण्डांशुतेजसा ।

स्नेहालापैश्चिरं तस्थौ भक्तिनम्रेण सूनुना ॥ ४४८ ॥

तयोरानम्रताभाजोः सुतस्य प्रियमित्रयोः ।

आवासौ स निजावासदेशीयावदिशन्मुदा ॥ ४४९ ॥

स्वस्थानं मेदिनीभर्तुरादेशाद्गतयोस्तयोः ।

प्रणम्य प्रणयप्रहः पार्थः स्वावसथं ययौ ॥ ४५० ॥

आग्रहात्प्रतिजग्राह तत्र दाक्षिण्यदीक्षितः ।

पौरजानपदामात्यसामन्तोपायनान्यसौ ॥ ४५१ ॥

हर्षसोत्कर्षमाभाष्य विसृज्य निखिलं जनम् ।

प्रेमपल्लवितः सोऽथ सैरंध्रीसौधमाविशत् ॥ ४५२ ॥

चेतसा प्रथमं पार्थमभ्युत्तस्थौ ततो दृशा ।

देहेन तदनु स्वेदरोमाञ्चसचिवेन सा ॥ ४५३ ॥

अनीशापि भृशोन्मीलत्साध्वसा प्रतिपत्तये ।
 कामं बहुमता जज्ञे याज्ञसेनी किरीटिनः ॥ ४५४ ॥
 बलादातन्वतोर्नेत्रप्रवर्तननिवर्तने ।
 पश्यन्त्यां तं रणस्तस्यामौत्सुक्यत्रपयोरभूत् ॥ ४५५ ॥
 कृष्णा जिष्णौ चिराद्देहमुपेयुषि ददौ मुदा ।
 कटाक्षपटलव्याजादर्धमिन्दीवरैरिव ॥ ४५६ ॥
 क्षेप्तुकाम इवात्यन्तमन्तर्देहं कपिध्वजः ।
 भुजोपपीडं प्रक्रीडत्प्रीतिरालिङ्गति स्म ताम् ॥ ४५७ ॥
 तदाश्लेषसुखास्वादनिमीलितविलोचनः ।
 चिरप्रवसनक्लेशमपि निन्ये धनंजयः ॥ ४५८ ॥
 सापि विश्वत्रयीं मेने तदा तत्संगमोत्सवे ।
 सुधामयीमिवानन्दपरिस्पन्दमयीमिव ॥ ४५९ ॥
 अध्यासामास पल्यङ्कं तुल्यः कुसुमधन्विना ।
 जिष्णुरध्यासयांचक्रे तां च प्रतिकृतिं रतेः ॥ ४६० ॥
 प्रेमवार्तास्तया सार्धं तास्ताः कुर्वन्कपिध्वजः ।
 तदमन्यत निःशेषमहोरात्रमपि क्षणम् ॥ ४६१ ॥
 हेमाङ्गदश्च भूपालो मणिचूडश्च खेचरः ।
 चिरं सितहयप्रीत्या पुरे तस्मिन्नतिष्ठताम् ॥ ४६२ ॥
 मेदिनीपतिरन्येद्युराहूय विजयं रहः ।
 विश्वस्य कुशलोदर्कं वितर्कं स्वमचीकथत् ॥ ४६३ ॥
 वत्स वीक्ष्य स्वकर्णान्तपलितं करणीं जराम् ।
 इयं प्रवर्तयत्यद्य धर्मकर्मणि मां बलात् ॥ ४६४ ॥
 विषयाः सहवास्तव्याः श्यामलैरेव कुन्तलैः ।
 सितीभूतैः पुनर्धर्मसरव्यं हि समशीलयोः ॥ ४६५ ॥
 जरस्यपि मनः कुर्वन्नरो भोगाभिलापुकम् ।
 प्राकृतैरपि हस्येत किं पुनर्विशदाशयैः ॥ ४६६ ॥

धर्मपीयूषकूपस्य पीतपूर्वीं पयः पुमान् ।
 मृत्युं मरुमिवातीत्य याति मुक्तिपुरीं सुखम् ॥ ४६७ ॥
 तन्निक्षिप्य क्षमाभारं सर्वज्येष्ठे युधिष्ठिरे ।
 धर्म्या एव क्रियाः कामं कर्तुमिच्छति मे मनः ॥ ४६८ ॥
 प्रह्वीभूतस्तथा लोको गुणोघैर्धर्मजन्मनः ।
 तत्कथाभिर्यथा जज्ञे नित्यमुज्जागरः पुरे ॥ ४६९ ॥
 गुणैरस्येन्दुदायादैर्मनोवेश्मनिवासिभिः ।
 अवक्रय इव प्रीतिः प्रकृतीनामदीयत ॥ ४७० ॥
 गाङ्गेयधृतराष्ट्राद्या ज्यायांसोऽपि तपःसुते ।
 राज्यधुर्योऽयमेवेति सर्वे मनसि मन्वते ॥ ४७१ ॥
 अस्तु राजन्वती भूमिस्तदेतेन चिरादियम् ।
 सर्वस्याप्यस्य लोकस्य पूर्यन्तां च मनोरथाः ॥ ४७२ ॥
 वत्स प्रतीक्षितोऽसि त्वमेतावन्ति दिनानि तु ।
 मधोरभ्युदयः श्रेयान्विना न मलयानिलम् ॥ ४७३ ॥
 उभाकर्णीदमाकर्ण्य वचः प्रीत्या महीपतेः ।
 सव्यसाची ततो वाचमुवाच विनयान्विताम् ॥ ४७४ ॥
 इदं तातस्य को नाम वचो न बहुमन्यते ।
 कोविदः को हि कुर्वीत मीमांसामागमोक्तिषु ॥ ४७५ ॥
 प्रियंकरा च नो कस्य श्रीसंक्रान्तिस्तपःसुते ।
 श्रयन्तीह सुधारिणं न मुदे कस्य कौमुदी ॥ ४७६ ॥
 गिरमेतां च तातस्य यः प्रमाणयिता नहि ।
 मामकास्तस्य मूर्ध्नि सहिष्यन्ते न सायकाः ॥ ४७७ ॥
 इत्यात्मजन्मनो वाचा प्रीतचेताः क्षितीश्वरः ।
 धर्मात्मजाभिषेकाय तत्कालमुपचक्रमे ॥ ४७८ ॥
 कृष्णादीनवनीपालान्दूतैराह्वययन्तृपः ।
 दूरात्पुष्पधयान्पुष्पसौरभैरिव भूरुहः ॥ ४७९ ॥

निवासाः क्षमाभुजां रेजुः परितो हस्तिनापुरम् ।
 सर्वतोऽपि तुषारांशुमालिनं तारणा इव ॥ ४८० ॥
 तूर्यप्रणादमेदस्विनारीमङ्गलगीतिभिः ।
 शब्दाद्वैतमयस्तस्मिन्पुरे प्रावर्ततोत्सवः ॥ ४८१ ॥
 व्योमलक्ष्मीविनिर्मीयमाणनिर्मार्जनश्रियः ।
 वैजयन्त्यो जनैस्तस्मिन्समुच्चिक्षिपिरे पुरे ॥ ४८२ ॥
 हर्षाकुलचलच्चेटीकुचसंघट्टचूर्णितैः ।
 राजवेश्मभुवो हारैश्चक्रिरे बद्धसैकताः ॥ ४८३ ॥
 तोरणानि जनैः स्वस्वमन्दिरेषु चिकीर्षुभिः ।
 निष्पन्नाश्चक्रिरे केलिकाननाग्रवनश्रियः ॥ ४८४ ॥
 प्रतिमन्दिरमुत्क्षिप्तकदलीस्तम्भकान्तिभिः ।
 नगरं तन्महानीलशिलामयमिवावभौ ॥ ४८५ ॥
 राजते स्म जनैर्दिव्यनेपथ्याभरणोज्ज्वलैः ।
 तत्पुरं सामरेव द्यौरवतीर्णा महीतलम् ॥ ४८६ ॥
 नानाग्रामागतग्राम्यस्त्रैणपाणिर्धमाध्वनि ।
 अपूर्यत पुरे तस्मिन्पौराणां नेत्रकौतुकम् ॥ ४८७ ॥
 मिलन्निखिलभूपालतुरङ्गखुरखण्डितम् ।
 अभिषेकजलप्लावभियेव द्यां ययौ रजः ॥ ४८८ ॥
 गान्धारीमाद्रिकासुख्यमालोक्यान्तःपुरीगणम् ।
 रचितानेकरूपेव मन्यते स्म शची जनैः ॥ ४८९ ॥
 तपःसुताभिषेकाय माणिक्यमयमद्भुतम् ।
 विमानं मानवेन्द्रेण पर्यकल्प्यत शिल्पिभिः ॥ ४९० ॥
 तत्र धात्रीपतिर्विप्रैः कृतनीराजनाविधिः ।
 वशी निवेशयामास भद्रपीठे युधिष्ठिरम् ॥ ४९१ ॥
 पुरोहितं पुरस्कृत्य मन्त्रसंस्कारपावितैः ।
 पार्थिवस्तीर्थपाथोभिरभ्यषिञ्चत्तपःसुतम् ॥ ४९२ ॥

सर्वेऽप्युर्वीभृतः स्वर्णकलशावर्जितैस्ततः ।

सहर्षमभ्यषिञ्चन्त वारिभिर्धर्मनन्दनम् ॥ ४९३ ॥

पतन्तः पयसामोघास्तस्य मूर्ध्नि विरेजिरे ।

प्रावृषेण्यपयोवाहप्रभवा इव भूमृतः ॥ ४९४ ॥

चित्रं तस्यारिभूमीभृद्वंशदाहहविर्भुजः ।

अभिषेकजलैर्लक्ष्मीमगाहत महः परम् ॥ ४९५ ॥

प्रवाहः पयसां धर्मपुत्रगान्नपवित्रितः ।

पुष्पूरिव तत्कालं पपात स्वःसरिज्जले ॥ ४९६ ॥

मूर्तेरिव यशोबीजैर्दूर्वाङ्कुरकरम्बितैः ।

अवाकिरंस्तमाचारलाजै राजीवलोचनाः ॥ ४९७ ॥

गम्भीरमधुरैस्तूर्यनिनदैरुच्छिन्नोत्थितैः ।

कल्याणशंसिभिः प्रीतिरजागर्यत कस्य न ॥ ४९८ ॥

गोत्रधात्रीशसंतानस्तुतिपूतास्तपःसुतः ।

शुश्राव श्रवणानन्दस्यन्दिनीर्वन्दिनां गिरः ॥ ४९९ ॥

अर्थिभ्यः स ददौ तावद्व्यमन्याहताशयः ।

यावता जज्ञिरे तेऽपि शश्वदर्थिजनार्थिनः ॥ ५०० ॥

मुञ्चन्स कृत्यधारालवैरक्रूरान्निपूनपि ।

स क्षणादकरोत्काराविशोधनमधिद्युतिः ॥ ५०१ ॥

अधर्मद्रुमसंतानच्छेदनादभ्रमावहः ।

दीयते स्म तदादेशादमारिपटहः पुरे ॥ ५०२ ॥

दग्धकर्पूरधूमोत्थनवमेघालिमालिषु ।

स पुरेऽकारयज्जैनमन्दिरेषु महोत्सवम् ॥ ५०३ ॥

निधीशनिधिसर्वस्वभ्रमकारीणि भूभुजाम् ।

मङ्गलोपायनान्यस्य प्रविशन्ति स्म वेश्मनि ॥ ५०४ ॥

ततस्तमभिषेकान्ते कक्षान्तरनिवेशिनम् ।

दिव्यैः प्रसाधिकास्तैस्तैर्नेपथ्यैरुपतस्थिरे ॥ ५०५ ॥

तास्तस्य भ्रमरश्यामान्नयद्भिर्निविरीसताम् ।
 केशानुद्धापयामासुर्धूमैरगरुजन्मभिः ॥ ५०६ ॥
 तस्य मूर्द्धनि धम्मिल्लं मल्लिकादामगर्भितम् ।
 मुक्तावलयितोपान्तं रचयन्ति स्म तास्ततः ॥ ५०७ ॥
 छादितादित्यमत्यच्छं शरदभ्रं जिगीषुभिः ।
 चन्दनैश्च तदीयाङ्गं व्यलिपंश्चन्दनद्युति ॥ ५०८ ॥
 शरज्ज्योत्स्नासमुच्छेकच्छेदच्छेकतरद्युती ।
 ताः पर्यधापयन्नेनं दुकूले हंसलक्ष्मणी ॥ ५०९ ॥
 उदयाद्रिशिरश्चुम्बिचण्डरोचिर्विडम्बनम् ।
 कार्तस्वरकिरीटं च तदीये मूर्द्धनि न्यधुः ॥ ५१० ॥
 तथ्यगीरथ देश्यास्य चक्रद्वयमनोरमे ।
 न्यस्यन्ति स्म तथा तस्य कर्णयो रत्नकुण्डले ॥ ५११ ॥
 माणिक्यनिष्कसध्रीचीमामुञ्चन्हारवल्लरीम् ।
 कण्ठे चास्य सितां कीर्तिं प्रतापकलितामिव ॥ ५१२ ॥
 अथोत्थाय ततो वारस्त्रैणचालितचामरः ।
 मृगाङ्गमण्डलाकारश्चेतच्छत्रविराजितः ॥ ५१३ ॥
 मुदितैर्बन्दिंसंदोहैरुदीरितजयध्वनिः ।
 धावद्दौवारिकव्रातविहितालोकनिःस्वनः ॥ ५१४ ॥
 तत्कालं फाल्गुनादेशान्मणिचूडेन निर्मिताम् ।
 सभां रत्नमयीं दिव्यामध्यतिष्ठद्युधिष्ठिरः ॥ ५१५ ॥
 (त्रिभिर्विशेषकम् ।)
 नभःस्फटिकभित्तीनां यस्यामविदितान्तरः ।
 तमसीव करस्पर्शादालोकेऽप्यचलज्जनः ॥ ५१६ ॥
 ज्वलन्माणिक्यतेजोभिरलक्षितनतोन्नताः ।
 तस्यामन्तःपतन्तः के नागमञ्जनहास्यताम् ॥ ५१७ ॥

द्युतिसादृश्यदुर्लभ्यजले नीलाश्मकुट्टिमे ।

दिव्या यस्यामभून्मत्तमधुपालिर्मृणालिनी ॥ ५१८ ॥

इन्द्रनीलक्षितिर्यस्यामर्काश्मपरिवारिता ।

वभौ ज्योत्स्नाभिरावृत्य रुद्धेव तिमिरावलिः ॥ ५१९ ॥

नानारत्नान्तरस्तम्भकान्तिसंक्रान्तितो वभुः ।

यस्यां ज्योतीरसस्तम्भाः सर्वरत्नमया इव ॥ ५२० ॥

आश्रितानेकवर्णाढ्यवितानप्रतियातना ।

सवितानेव भाति स्र यस्या भूरप्यधस्तनी ॥ ५२१ ॥

रत्नस्तम्भेषु विश्रान्तसर्वाङ्गप्रतिमास्तदा ।

यस्यां वारविलासिन्यः पाञ्चालीतुलनां दधुः ॥ ५२२ ॥

ततः स भूपतिस्तस्यां मणिसिंहासनं महत् ।

आक्रान्तवान्सुनासीरः सुधर्मायामिवावभौ ॥ ५२३ ॥

प्रणेमे मणिकोटीरकोटिकुट्टितकुट्टिमैः ।

स राजाभिनवो भूपैराज्ञाभारानतैरिव ॥ ५२४ ॥

ततः सचिवसामन्तपौरजानपदादयः ।

तं रत्नाश्वकरिप्रायैरुपतस्थुरुपायनैः ॥ ५२५ ॥

सेवायातैर्दिशामीशैरिव सामीप्यवर्तिभिः ।

वभौ साक्षादिवोपायैः स चतुर्भिः सहोदरैः ॥ ५२६ ॥

अथ तस्य पयोराशिरसनायामपि क्षितौ ।

आज्ञालेखा विनिर्जग्मुः प्रतापा इव जङ्गमाः ॥ ५२७ ॥

मयि सत्यपि को नाम जगत्यस्मिन्निजोऽपरः ।

इतीवाश्वखुरोत्खातपांशुपीतार्कमण्डलः ॥ ५२८ ॥

खेचरा अपि पश्यन्तु राजपाटीक्रमं मम ।

इतीव दन्तिदानाम्भःशमिताशेषभूरजाः ॥ ५२९ ॥

मा स्र दिक्कुञ्जरेन्द्रेभ्यः कुप्यन्तु मम दन्तिनः ।

इतीव सौम्यमायूरच्छत्रच्छन्नदिगम्बरः ॥ ५३० ॥

नयनाञ्जलिभिः पौरनारीभिश्चालिताञ्चलम् ।

पीयमानो मुहुः प्रीत्या हास्तिनं सोऽत्यहस्तयत् ॥ ५३१ ॥

बन्धुप्रीत्या गुरुणां च पर्यालोचे न तत्क्षणाम् ।

दुर्योधनं स राजानमिन्द्रप्रस्थेऽभ्यविञ्चत ॥ ५३२ ॥

अन्येषामपि बन्धूनां धृतराष्ट्रात्मजन्मनाम् ।

पार्थिवः स यथौचित्यं ददौ देशान्पृथक्पृथक् ॥ ५३३ ॥

उत्सर्पदुत्सवमयं स विभुः समाप्य

राज्याभिषेकमहमिद्धमहःप्ररोहः ।

सत्कृत्य कैटभरिपुप्रभृतीन्निरेन्द्रान्

रत्नोत्करैर्निजनिजान्प्रजिघाय देशान् ॥ ५३४ ॥

इति जिनपुरुहूतः स्फीतपुण्योपहूतः

प्रतिनतनृपतिश्रीसेव्यमानाङ्घ्रिपद्मः ।

ससुरभिगुणमालो मालतीदामकुन्द-

स्तवकविशदकीर्तिः पूगमह्यं निनाय ॥ ५३५ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये पार्थतीर्थयात्रा

युधिष्ठिरराज्याभिषेकवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ॥

षष्ठः सर्गः ।

अथ पाण्डुर्विमुक्तश्रीरात्मारामैकमानसः ।

मुक्तावुत्थातुकामोऽपि तत्रैवास्थात्सुताग्रहात् ॥ १ ॥

धृतराष्ट्रं ततः सूनुर्भक्तमानी सुयोधनः ।

इन्द्रप्रस्थं व्यवस्थाविन्निनाय सममात्मना ॥ २ ॥

युधिष्ठिरगुणग्रामकामसंदानिताशयाः ।

गाङ्गेयविदुरद्रोणा हास्तिने व्यवतस्थिरे ॥ ३ ॥

पाण्डोस्तपःसुते बाढं रेजिरे राज्यसंपदः ।

भृशायन्ते हि तेजांसि प्रदीपे जातवेदसः ॥ ४ ॥

सौम्ये च दुःप्रधर्षे च तस्मिन्पल्लविता भृशम् ।

वनराजीव राज्यश्रीः शिशिरोष्णे मधाविव ॥ ५ ॥

प्रतापदुःसहे तस्मिन्पुष्णति स्म तरङ्गितः ।
 कीर्तिकल्लोलिनीर्धर्मो घर्मर्ताविव नीरधिः ॥ ६ ॥
 तत्तेजोऽग्निस्तनूर्मूषाः प्रताप्य विरसा द्विषाम् ।
 तारैर्यशोभिराश्चर्यं पूरयामास रोदसी ॥ ७ ॥
 ध्वान्तध्वंसिनि सत्येव गलद्वयसि राजनि ।
 भास्वत्युदित्वरे तस्मिन्ननन्दुरधिकं प्रजाः ॥ ८ ॥
 दिग्जिगीषाकृतोन्मेषं तस्य ज्ञात्वा मनोऽन्यदा ।
 कनीयांसः समं नत्वा चत्वारोऽपि बभाषिरे ॥ ९ ॥
 किं नाम जगदुद्द्योतहेवाकेषु गभस्तिषु ।
 तमःसंभारभेदाय भानुरुद्यच्छते स्वयम् ॥ १० ॥
 देव दक्षिणवातेन्दुवसन्तादिषु सत्स्वपि ।
 मानिनीमानभङ्गाय कामः किं धावति स्वयम् ॥ ११ ॥
 पुरःसरेषु किं नाम तरङ्गसमरोर्मिषु ।
 जलाशयः स्वयं पान्थस्वेदच्छेदाय सादरः ॥ १२ ॥
 सत्सु तन्निजगजैत्रभुजेषु निजबन्धुषु ।
 दिशां जयाय देवेन न प्रस्थातव्यमात्मना ॥ १३ ॥
 इत्याकर्ण्य वचस्तेषां जहर्ष जगतीपतिः ।
 निदेश्यैर्हि जयो राज्ञां कीर्तिमावहते पराम् ॥ १४ ॥
 क्रमाम्भोजनतान्नीतिचतुरश्चतुरोऽपि तान् ।
 अंशयोरामृशन्प्रीत्या स दिशो जेतुमादिशत् ॥ १५ ॥
 राजाज्ञेत्यन्वमन्यन्त चतुरङ्गां चमूममी ।
 मृगेन्द्रः करिणो हन्ति किं मृगैः परिवारितः ॥ १६ ॥
 कुन्तीमाद्यादिभिर्गोत्रवृद्धाभिः कृतमङ्गलाः ।
 तेऽथ प्रतस्थिरे सैन्यैश्चत्वारोऽपि पृथक् पृथक् ॥ १७ ॥
 भीमः प्राचीं दिशं जिष्णुरपाचीं नकुलः पुनः ।
 प्रतीचीं सहदेवस्तु किलोदीचीमशिश्रियत् ॥ १८ ॥

चतुर्भिरप्यनीकैस्तैराक्रान्तां परितः क्षितिम् ।

वभार समभारत्वात्सुखमेव फणीश्वरः ॥ १९ ॥

एभिः प्रसभमारब्धाः कुर्युः किं नाम भूमिपाः ।

इतीव द्रष्टुमुच्चैर्धामारोहद्वाहिनीरजः ॥ २० ॥

निःशेषारिवधूनेत्रसलिलैः कूलमुद्रुजाः ।

स्रवन्तीनौभिरुत्तेरुस्ते गुल्फद्वयसीरपि ॥ २१ ॥

दिग्निकुञ्जेषु मूर्च्छन्तस्तेषां निखाननिखनाः ।

भूभृतां दारयामासुर्दरींश्च हृदयानि च ॥ २२ ॥

आत्मीयमपि ते बाहोरूपमाणमसहिष्णवः ।

केतनालिच्छलान्मन्ये कदलीवनसेविनः ॥ २३ ॥

क्षुण्णा हरिखुरैर्दन्तिपादपातैर्मतीकृताः ।

भुवस्त्वत्कीर्तिबीजानां वापयोग्या इवाबभुः ॥ २४ ॥

अथ भीमः क्रमात्कामरूपान्भीमभुजो ययौ ।

सैन्यदन्तिमदस्पर्द्धिकालागुरुरसश्रुतीन् ॥ २५ ॥

तदीयां श्रियमादाय स ततार सुरापगाम् ।

लम्भयन्कुम्भिनां दानैर्यमुनासंगमोत्सवम् ॥ २६ ॥

ततोऽङ्गान्भक्तिनम्राङ्गान्सुहृद्वाञ्छितविक्रमान् ।

स्नानमाद्वङ्गबद्धाङ्गान्स चकार भुजौजसा ॥ २७ ॥

स वितेने रणारम्भनिष्कलानुत्कलानपि ।

कलिङ्गानपि निर्मुक्तराजलिङ्गानसूत्रयत् ॥ २८ ॥

अथारोप्य जयस्तम्भान्गाङ्गासागरसंगमे ।

उन्मूलयन्स पाञ्चालडहालादीन्व्यवर्तत ॥ २९ ॥

अर्जुनोऽप्यर्जुनच्छायमर्जयन्मार्गणैर्यशः ।

न तेष्वक्षुण्णदाक्षिण्यो दक्षिणामाविशद्विशम् ॥ ३० ॥

अष्टराष्ट्रान्महाराष्ट्रान्कर्णाटांश्चाटुकारिणः ।

तिलङ्गानङ्गुलिव्यङ्गान्कुर्वाणः स रणे शरैः ॥ ३१ ॥

केरलीकुरुलान्लुम्पन्वैदभीविभ्रमान्हरन् ।

द्रामिलीकेलिमुल्लिम्पन्मलयोपत्यकां ययौ ॥ ३२ ॥ (युग्मम् ।)

तस्यामालानितैस्तस्य चन्दनद्रुमकानने ।

नामसाम्यादिव कुद्वैर्नागैर्नागा निरासिरे ॥ ३३ ॥

तत्र तस्य लवङ्गैलालवलीखादलालसाः ।

सल्लकीपल्लवग्रासे वैमुख्यमभजन्गजाः ॥ ३४ ॥

पाण्डवः सह मुक्ताभिः पाण्ड्यानामाहरन्यशः ।

ताम्रपर्णीयुजि प्राप दक्षिणाम्भोधिरोधसि ॥ ३५ ॥

तत्रोत्तम्भ्य जयस्तम्भान्सेतुबन्धैकबन्धुरे ।

द्वैराज्यं रामकीर्तीनां चकार निजकीर्तिभिः ॥ ३६ ॥

खादं नगरखण्डानां वनवासस्थलीषु सः ।

लम्भयन्सैनिकांस्तस्थौ कुन्तलीलोलुपश्चिरम् ॥ ३७ ॥

कौङ्कणीकङ्कणान्भञ्जनालिकेरीद्रुमैः सह ।

लाटीकटाक्षलुण्टाकः सोऽथ व्यावर्तत क्रमात् ॥ ३८ ॥

यशःकुसुमसौरभ्यवासितक्षितिमण्डलः ।

नकुलोऽपि विवेशान्तः प्राचेतस्या दिशस्तदा ॥ ३९ ॥

प्रापयन्नन्तमत्यन्तमावन्तीनयनाञ्जनम् ।

उच्छिन्दन्बहलच्छायाः सौराष्ट्रीपत्रवल्लरीः ॥ ४० ॥

महार्णवसरस्वत्योः प्रियमेलकपावितम् ।

प्रवासक्षेत्रमक्षोभ्यत्रलोर्मिर्नकुलो ययौ ॥ ४१ ॥ (युग्मम्)

प्रक्षाल्य मलमुद्वीक्ष्य तत्र चन्द्रप्रभप्रभुम् ।

जयस्तम्भान्महारम्भो न्यस्यति स्म स धीरधीः ॥ ४२ ॥

शृण्वन्स द्वारकालोकगीतं कंसजितो यशः ।

पूगपूगवता कच्छान् कच्छेनैवाम्बुधेर्ययौ ॥ ४३ ॥

गोपयित्वा निजां कीर्तिविस्फूर्तिं तत्र वारणान् ।

पारसीकाननीकेन स चकारात्मकिंकरान् ॥ ४४ ॥

तत्रास्य पिण्डखर्जूरस्वादमेदस्विसंमदैः ।

चिरमध्यूषिरे कच्छाः सैनिकैः पश्चिमाम्बुधेः ॥ ४५ ॥

यवनीवदनाम्भोजविकासतुहिनोत्करः ।

शकीसंभोगशृङ्गारसमुद्रकलशोद्भवः ॥ ४६ ॥

माद्यत्पञ्चनदस्त्रैणमदामोदमलिम्लुचः ।

सैन्धवीवर्गवैधव्यव्यसनी स न्यवर्तत ॥ ४७ ॥

सहदेवोऽपि देवेन्द्रदेश्यशौण्डीरिमक्रमः ।

व्यगाहत महाबाहुः कुबेरचरितां दिशम् ॥ ४८ ॥

संदिशन्हारसंहारि जाङ्गलीनाममङ्गलम् ।

आस्कन्दति स्म काम्बोजानोजस्विभुजविक्रमः ॥ ४९ ॥

उपनीय हयानुचैर्न्यञ्चितोच्चैःश्रवःश्रियः ।

तदुर्वीपतिरात्मानमवति स्म कुरूद्वहात् ॥ ५० ॥

तस्य नेपालभूपालः केलिकस्तूरिकामृगान् ।

उपदीकृत्य पाति स्म श्रियं पूर्वक्रमार्जिताम् ॥ ५१ ॥

क्षुण्णकुङ्कुमकेदारपांशुपूरपिशङ्गिताः ।

कश्मीरेषु हयास्तस्य बिभ्रतिसैकवर्णताम् ॥ ५२ ॥

हिमालयमथारुह्य पार्वतीयान्विजित्य च ।

निचखान जयस्तम्भांस्तदुच्छ्रायं विवर्धयन् ॥ ५३ ॥

नानाश्चर्यमयात्तस्मादवरुह्य गिरेः शनैः ।

आदिदेश स हूणीनामुरःकुट्टनपाटवम् ॥ ५४ ॥

पिबन्कीरयशःक्षीरं खसश्रीरसमाहरन् ।

नितान्तपुष्टसर्वाङ्गः स प्रत्याववृते ततः ॥ ५५ ॥

इत्यादाय दिशां लक्ष्मीं नगरे नागसाह्वये ।

तपःसूनोः कनीयांसश्चत्वारोऽप्याययुः समम् ॥ ५६ ॥

दिक्कुक्षिभरिभिः सैन्यै राजा प्रत्युज्जगाम ताम् ।

प्रवाहानिव सिन्धूनामूर्मिभिर्मकराकराः ॥ ५७ ॥

तेन बन्धुबलौघास्ते चत्वारोऽप्यालुलोकिरे ।
 पयोधय इवायाताः सेवितुं तमिव स्वयम् ॥ ५८ ॥
 ततो निलीयमानानि सैन्ये महति भूपतेः ।
 ब्रह्मणीव स्फुलिङ्गौघास्तानि सैन्यानि रेजिरे ॥ ५९ ॥
 तान्यनीकानि पञ्चापि तत्र प्राप्तानि संगमम् ।
 शरीरिणां शरीरेषु भूतानीव बभासिरे ॥ ६० ॥
 प्रीतिप्रह्लाः प्रणेमुस्ते कनीयांसस्तपःसुतम् ।
 तानालिङ्ग्य मुदा सोऽपि ब्रह्मानन्दमिवान्वभूत् ॥ ६१ ॥
 मरुत्प्रेङ्खोलितानेकध्वजताण्डवमण्डितम् ।
 कस्तूरीमिश्रकाश्मीरसिक्तघण्टापथक्षिति ॥ ६२ ॥
 उज्जम्भिदुन्दुभिध्वानप्रतिध्वानितमन्दरम् ।
 दीप्यमानमनोरागनागरोत्सर्पदुत्सवम् ॥ ६३ ॥
 विमानलक्ष्मीलुण्टाकमञ्चरोमाञ्चितप्रजम् ।
 सेरपौरवधूवर्गनेत्रकैरवकाननम् ॥ ६४ ॥
 वारसारङ्गनेत्राभिः प्रीतिचालितचामराः ।
 सिन्धुरेन्द्राधिरूढास्ते निजं नगरमाविशन् ॥ ६५ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

सिंहासने निवेश्याथ राजानं मन्दिराजिरे ।
 पादपङ्केरुहोत्सङ्गे भृङ्गीकृत्य शिरोरुहान् ॥ ६६ ॥
 गीर्वाणगिरिदायादाः पुरस्तस्यानुजन्मभिः ।
 दिगन्तसंपदां कूटास्त्यक्तकूटैर्वितेनिरे ॥ ६७ ॥ (युग्मम्)
 विश्वे विश्वंभराभर्तुस्ते परीणाहशालिनः ।
 वेदिका इव भान्ति स्म प्रमोदपृथिवीरुहाम् ॥ ६८ ॥
 विशांपत्युर्यशःक्षीरनीरराशेर्विसारिणः ।
 सर्वैरभ्रंकषैरेतैरभ्यन्तरगिरीयितम् ॥ ६९ ॥

अपि पुण्यजनाधीशमप्यनेकनिधीश्वरम् ।

राजराजमपि ख्यातमपीश्वरसुहृत्तया ॥ ७० ॥

भूपः सुपर्वधर्मत्वाद्विश्वाशाः परिपूरयन् ।

जिगाय मर्त्यधर्माणमुत्तराशावलम्बिनम् ॥ ७१ ॥ (युग्मम्)

समुत्पेदे तदान्योऽपि नृपस्यानन्दकन्दलः ।

पार्थवध्वाः सुभद्रायास्तनूजो यदजायत ॥ ७२ ॥

कृतार्थानर्थिनः कृत्वा स्वापतेयैर्यथेप्सितैः ।

काश्यपीपतिरस्याख्यामभिमन्युरिति व्यधात् ॥ ७३ ॥

सिञ्चञ्श्रद्धाजलैर्धर्मफलाकाङ्क्षी प्रतिक्षणम् ।

सप्तक्षेत्र्यां वसून्येष वपति स्म गतस्मयः ॥ ७४ ॥

दृढे जन्मान्तरद्वीपक्षेमगामिन्यनारतम् ।

स सहस्रगुणीकर्तुं धर्मपोते श्रियो न्यधात् ॥ ७५ ॥

अवाप्तजन्मनस्तत्र तत्र वृद्धिमुपेयुषः ।

तत्रैव चाक्रवर्तित्वलक्ष्मीदीक्षादिशालिनः ॥ ७६ ॥

नाना रत्नैरधःकुर्वन्गर्वं गीर्वाणवेश्मनाम् ।

विहारः कारयांचक्रे तेन शान्तिजिनेशितुः ॥ ७७ ॥ (युग्मम्)

ज्वलत्कनकमाणिक्यमयमालोक्य तं जनः ।

चकार सुरशैलेन्द्रदिदृक्षाशिथिलं गनः ॥ ७८ ॥

इन्द्रनीलमयद्वारशाखांशुश्रेणिकैतवात् ।

सान्द्रच्छायोल्लसत्तीरवनराजीविराजिनी ॥ ७९ ॥

तत्र स्फटिकसोपानप्रभाव्याजेन जाह्नवी ।

रेजे पवितुमात्मानमागतेव तरङ्गिता ॥ ८० ॥ (युग्मम्)

शातकुम्भीयकुम्भौघप्रतिबिम्बैर्व्यडम्बयत् ।

नीलाश्मकुट्टिमं तस्मिन्सहेमकमलां यमीम् ॥ ८१ ॥

ज्योतीरसमयक्षुद्रजैनवेश्मपरिष्कृतः ।

मुक्तानद्धः क्षितेः कर्णताटङ्क इव स व्यभात् ॥ ८२ ॥

शश्वदभ्रलिहे तस्य स्फाटिकस्य शशी निशि ।
 ज्योतिर्जालजले मज्जन्सस्मार क्षीरनीरधेः ॥ ८३ ॥
 तत्रालोक्य ध्रुवं रूपशालिनीः शालिभञ्जिकाः ।
 अमरैरमरीरूपशिल्पी काममनिन्द्यत ॥ ८४ ॥
 यदि वा नास्ति तत्स्वर्गे नावनौ न रसातले ।
 यदुपैत्युपमानत्वं तस्य यच्चोपमेयताम् ॥ ८५ ॥
 विश्वाद्भुतश्रियस्तस्य ध्वजारोपणपर्वणि ।
 दूतैराहाययामास सर्वं राजा स राजकम् ॥ ८६ ॥
 प्रहित्य नकुलं प्रौढप्रश्रयप्रवणाशयः ।
 प्रीत्या निमन्त्रयामास केशवं धरणीधवः ॥ ८७ ॥
 बन्धुवात्सल्यसोल्लासमना दुर्योधनं पुनः ।
 सहदेवेन भूमीन्द्रः सबान्धवमजूहवत् ॥ ८८ ॥
 स्वस्वदेशप्रसूतानि तस्य चेतःप्रसत्तये ।
 उपायनान्युपादाय तत्राजग्मुर्महीभुजः ॥ ८९ ॥
 पराभूताभ्रमातङ्गैः पौरस्त्याः पृथिवीभुजः ।
 मदामोदिकपोलैस्तं करीन्द्रैरुपतस्थिरे ॥ ९० ॥
 वज्रवैडूर्यमुक्तादि रत्नाजातमधिद्युति ।
 आदाय तमुपासीदन्दाक्षिणात्याः क्षितिक्षितः ॥ ९१ ॥
 दिव्यैः कौशेयवासोभिर्भूषणैश्च हिरण्मयैः ।
 अपरान्तमहीपालास्तमभ्येयुर्भयापहम् ॥ ९२ ॥
 स्वस्वदेशोद्भवैस्तैः सुरसैन्धवबान्धवैः ।
 उपसेदुस्तमश्चीयैरौत्तराहा महीभृतः ॥ ९३ ॥
 मनुष्यमयश्चेभमयं लक्ष्मीमयं च तत् ।
 बभूव सर्वभूपालैः संगतं नगरं तदा ॥ ९४ ॥
 अथ लग्नादिने धाम्नि षोडशस्य जिनेशितुः ।
 विश्वं संगमयांचक्रे राजचक्रं महीपतिः ॥ ९५ ॥

समं तैः सर्वसामन्तैरुत्सवेन गरीयसा ।

पार्थिवस्तीर्थवारीणि पीवरप्रीतिरावहत् ॥ ९६ ॥

रक्षामन्त्रादिसंस्कारक्रियाकन्दलितद्युतः ।

तत्कालं ते कलामैन्द्रीं सत्यमेवाश्रयन्नृपाः ॥ ९७ ॥

कृपाणपाणयः केऽपि प्रतिष्ठाक्षोभशान्तये ।

तत्क्षणं दिक्षु सर्वासु भूनेतारोऽवतस्थिरे ॥ ९८ ॥

वेदिरक्षाकृते केचिद्धृतो वैणवीं लताम् ।

कुर्वन्तस्तद्वीयांसं लोकं तस्थुर्महीभृतः ॥ ९९ ॥

उदस्तकलशाः केचिज्जलाहरणहेतवे ।

इतस्ततः ससंरम्भं धावन्ति स्म धराधवाः ॥ १०० ॥

स्नानीयानि जलान्यन्तरौषधानि न्यधुः परे ।

ऊचुरत्युच्चकैरन्ये स्नात्रसूक्तानि भूभृतः ॥ १०१ ॥

भूमीभृतश्चतुःषष्टिध्वजदण्डं हिरण्मयम् ।

स्नपयांचक्रिरे स्वैरं वारानष्टादश क्रमात् ॥ १०२ ॥

स्नात्रान्तरेषु व्योमान्तःसूत्रितामोदितोयदम् ।

धूपमुच्चिक्षिपुः केऽपि कर्पूरागुरुसंभवम् ॥ १०३ ॥

तिलकानपरे चक्रुः सरसैश्चन्दनद्रवैः ।

पुष्पस्रजं वितन्वन्तः स्नात्राणामन्तरान्तरा ॥ १०४ ॥

मन्त्रैर्यथोदितैस्तैस्तैराहूताखिलदैवतम् ।

नन्दावर्तं परे यत्नाद्रक्षन्ति स्म क्षितीश्वराः ॥ १०५ ॥

दधिरे चामरान्केचिदपरे दर्पणं दधुः ।

धारयामासुरन्ये तु सर्पिर्दध्यादिभाजनम् ॥ १०६ ॥

इतरे ढौकयामासुर्द्राक्फलाफलिकादिकम् ।

गन्धसर्वौषधीवृद्धिक्कृद्भ्यादि दधिरे परे ॥ १०७ ॥

इति भूमीन्दुसंदोहे विश्वव्यापारहारिणि ।

शुभायां लग्नवेलायामनुकूलग्रहाश्रयात् ॥ १०८ ॥

श्रीबुद्धिसागराचार्यैस्तत्र श्रीशान्तिवेश्मनि ।

अचीकरद्धजारोपं यथाविधि युधिष्ठिरः ॥ १०९ ॥

स विरेजे ध्वजः प्रेङ्खन्मरुत्कल्लोललोलितः ।

रजो विश्वभ्रमासक्तं तत्कीर्तिं विनयन्निव ॥ ११० ॥

विस्मयस्मेरराजन्यवीक्षितं क्षितिवासवः ।

दाशाहिकोत्सवं चक्रे संपत्संभारभायुरम् ॥ १११ ॥

ततः प्रवर्धमानेन श्रद्धाशुद्धेन चेतसा ।

संघमभ्यर्चयांचक्रे यथौचित्यं स कृत्यवित् ॥ ११२ ॥

सत्कृत्य वस्तुभिस्तैस्तैस्तदानीतोपदाधिकैः ।

अथ भूमीभुजो राजा प्रैषीदेशं निजं निजम् ॥ ११३ ॥

समुद्रविजयाह्वानादुत्सुकं धर्मनन्दनः ।

औचितीचञ्चुरभ्यर्च्य विससर्ज गदाग्रजम् ॥ ११४ ॥

दुर्योधनं पुनर्वन्धुप्रेमप्रहादमानसः ।

दिनानि कतिचित्तत्र धात्रीपतिरधारयत् ॥ ११५ ॥

साकं शकुनिना तत्र मातुलेन सुयोधनः ।

पाण्डवस्फांतिसेप्योऽपि गूढाचारोऽवसच्चिरम् ॥ ११६ ॥

लीलाशिलोच्चयक्रीडावापीकेलिवनादिषु ।

चिक्रीड पाण्डवैः सार्धं सुमनोभिः स दुर्मनाः ॥ ११७ ॥

विविक्तपरिवारेण पूर्वमुर्वीभृताश्रिताम् ।

अपरेद्युः सभां दिव्यां विवेश धृतराष्ट्रभूः ॥ ११८ ॥

तत्राप इति विज्ञाय नवस्फटिककुट्टिमे ।

दुकूलान्मलमुत्कर्षन्नहस्यत स किंनरैः ॥ ११९ ॥

स्थलाञ्जिनीधिया धावन्नादातुमरविन्दिनीम् ।

स गूढे तज्जले मज्जन्नहसे वायुसूनुना ॥ १२० ॥

ततः स्मेरकपोलाक्षस्तत्क्षणादनुजीविभिः ।

तस्यापराणि वासांसि काश्यपीपतिरार्पयत् ॥ १२१ ॥

तेनाङ्कुरितकोपोऽपि निगूहन्नाकृतिं निजाम् ।
 अनालोकितकेनैव स धीमांस्तानि पर्यधात् ॥ १२२ ॥
 दूरोन्नतामपि कापि जानन्नूर्वीमनुन्नताम् ।
 स्खलित्वा स पतन्नृचैरुपाहस्यत जिष्णुना ॥ १२३ ॥
 अपावृतादपि द्वाराद्वाभिरावृतशङ्कया ।
 व्यावृत्तं हसतः स्मैनं दत्ततालं मिथो यमौ ॥ १२४ ॥
 इत्याद्यैः पाण्डवेयानामुपहासैर्मुहुर्मुहुः ।
 कौरवाधिपतेरन्तरुज्जजागार मत्सरः ॥ १२५ ॥
 सत्कृत्य प्रणयाद्रेण प्रेषितः पाण्डुसूनुना ।
 इन्द्रप्रस्थं प्रतस्थेऽथ सोऽभिमानी समातुलः ॥ १२६ ॥
 स दीनवदनाम्भोजः शून्यात्मा निश्चसन्मुहुः ।
 यदा किञ्चिद्ददौ कामं जल्पमानोऽपि नोत्तरम् ॥ १२७ ॥
 तदा सविधमभ्येत्य मातुलः सौबलो बलात् ।
 जगाद पथि गच्छन्तं करे धृत्वा सुयोधनम् ॥ १२८ ॥
 किमेतत्ते मुखं धत्ते प्रातःशीतरुचो रुचम् ।
 इति जल्पन्तमस्वरूपं गान्धारेयस्तमभ्यधात् ॥ १२९ ॥
 जीवञ्जगति किं नाम वर्तते मम मातुलः ।
 एवमत्यन्तमृध्यन्ति पश्यतो यस्य शत्रवः ॥ १३० ॥
 सहस्रशो मणिज्योतिर्निर्मितामरकार्मुका ।
 सुधर्माभ्यधःकृत्य जृम्भते भुवि सा सभा ॥ १३१ ॥
 दिगन्तसंपदः संप्रत्यहंपूर्विकयाखिलाः ।
 धर्मनन्दनमायान्ति द्वीपवत्य इवार्णवम् ॥ १३२ ॥
 आदाय सत्करैर्ग्रीष्मभास्वानप इव श्रियः ।
 सांप्रतं परितो वर्षन्हर्षयत्यखिलामिलाम् ॥ १३३ ॥
 कुवेरीकृतनिःशेषवनीपैककुलाः श्रियः ।
 तस्य न्यक्कुर्वते गर्वं गीर्वाणेन्द्रश्रियामपि ॥ १३४ ॥

विहाय हेमकोटीरं मूर्ध्नि स्रग्दामवासिते ।
 उत्तंसीकुर्वते तस्य शासनं मेदिनीभृतः ॥ १३५ ॥
 ध्वजारोपोत्सवे तावत्त्वयाप्यालोकितं तथा ।
 यथास्य प्रश्रयानम्रै राजकैः किंकरायितम् ॥ १३६ ॥
 तथास्य सर्वथा जज्ञे काश्यपी वशवर्तिनी ।
 करैः पतद्भिरस्थानेऽप्यसौ नोद्विजते यथा ॥ १३७ ॥
 एतदुत्पश्यतः सर्वं प्राप्तमिष्टं युधिष्ठिरे ।
 कामं समान्तरात्मानं दहतीव हुताशनः ॥ १३८ ॥
 वलीयः पुण्यमेवैकं न पुनः पौरुषं क्वचित् ।
 पाण्डवा हन्त जीवन्ति यन्निर्मूलयतोऽपि मे ॥ १३९ ॥
 इदानीमप्यहं शत्रूस्तानुच्छेत्तुमलंतमाम् ।
 सहायमद्भुतं कंचित्किंतु पश्यामि नात्मनः ॥ १४० ॥
 इमामुद्धीक्षितुं लक्ष्मीं विपक्षाणामशक्नुवन् ।
 अत्रैवात्मानमुद्धूय तन्मरिष्याम्यसंशयम् ॥ १४१ ॥
 त्वं पुनर्मे पितुर्गत्वा सर्वमेतन्निवेदयेः ।
 इत्युक्त्वा विरते तस्मिन्पुनः शकुनिरब्रवीत् ॥ १४२ ॥
 धार्तराष्ट्र न खल्वेतदाभिजात्योचितं वचः ।
 सन्तो हि स्फुटदानन्दकन्दलाः खजनोदये ॥ १४३ ॥
 पैत्र्यमेव क्षितेः खण्डं पाण्डवैरुपभुज्यते ।
 मनागपि न तद्वयूनमुपभुङ्क्ते भवानपि ॥ १४४ ॥
 भुवनाद्भुतसौभाग्यैर्भाग्यैरेतावतीं यदि ।
 तल्लक्ष्मीरगमत्कोटिं नामर्षस्तेऽत्र सांप्रतम् ॥ १४५ ॥
 आतृभिर्यदि भूभर्तुस्तस्य संगरभङ्गुराः ।
 किंकरीचक्रिरे भूपाः किमानन्दायते न तत् ॥ १४६ ॥
 यत्तु व्याकुरुषे तादृक्सहायो नास्ति कोऽपि मे ।
 नानुमोदामहे वाचं तामेतां ते मनागपि ॥ १४७ ॥

जगतीगीतदोःकीर्तिप्रबन्धा बान्धवास्तव ।

पयोधय इवोद्वेलाः पृथिवीप्लावनक्षमाः ॥ १४८ ॥

तेष्वप्यरातिभूपालमौलिलालितशासनः ।

रणे दुःशासनः पाकशासनेनापि दुःसहः ॥ १४९ ॥

तव प्रत्युपकारैकलम्पटः सुभटाग्रणीः ।

सर्वारिहृदयोत्कीर्णः कर्णः प्राणाञ्जिहासति ॥ १५० ॥

अहमेकधुरीणस्ते समरेषु ससोदरः ।

तत्सहायैरिमामेतैः स्वच्छन्दं मेदिनीं जय ॥ १५१ ॥

अथाह कौरवस्तर्हि विजये पाण्डवान्पुरः ।

एतैर्जितैर्जितैवेयमखिलापि वसुंधरा ॥ १५२ ॥

सौबलोऽप्यभ्यधाद्भूयः सेयं मिथ्या मतिस्तव ।

न सोऽप्याखण्डलः पाण्डुपुत्रजैत्रायुधे युधि ॥ १५३ ॥

निहन्ति यत्प्रतापोऽपि शौण्डीरजडिमज्जरम् ।

कः सहेत तमभ्यर्णं तपःसुतरविं रणे ॥ १५४ ॥

भीमेतिनामसाधर्म्यशङ्कितैरिव कुञ्जरैः ।

युद्धे गजासुराकारैः प्रणेशे पवनात्मजात् ॥ १५५ ॥

खन्यते विशिखैर्जिष्णोर्वैरिवक्षःस्थलक्षितिः ।

अन्तः शरास्तु जृम्भन्ते नेत्रयोस्तन्मृगीदृशाम् ॥ १५६ ॥

कालिन्दीसोदरं कान्त्या करवालं यमोपमम् ।

धारयन्तौ करे युद्धे दुर्नियम्यौ यमावपि ॥ १५७ ॥

विष्वक्सेनादयस्तेषां सुहृदस्ते रणे मुहुः ।

असृक्पानोत्सवं चक्रुर्द्वेषामपि पत्रिणाम् ॥ १५८ ॥

तदित्यजय्यदोर्दण्डताण्डवाः खलु पाण्डवः ।

शस्त्राशस्त्रि विनाप्येकः किं तूपायोऽस्ति तज्जये ॥ १५९ ॥

अथोत्फुलमुखाम्भोजमभ्यधत्त सुयोधनः ।

को नामायं श्रुतित्वेव कथ्यतां कथ्यतामिति ॥ १६० ॥

बभाषे सौवलः श्रीमन्देवता इव देवनाः ।

परं मयि प्रसीदन्ति नातिक्रामन्ति मे मनः ॥ १६१ ॥

नित्यं दुरोदरक्रीडात्यक्तक्रीडो युधिष्ठिरः ।

असौ क्रीडितुमाहूतः क्षणं न स्थातुमीहते ॥ १६२ ॥

देवितुं च न वेत्त्येव वीर खिद्यस्व मा स्म तत् ।

केनापि छद्मना स्वस्मिन्नयमाहूयतां पुरे ॥ १६३ ॥

तल्लक्ष्मीमखिलां येन करमारोहयामि ते ।

परं सर्वोऽयमालोचः पितुः स्वस्य निवेद्यताम् ॥ १६४ ॥

दुर्योधनोऽभ्यधान्नाहमाख्यातुमिदमीश्वरः ।

सर्वमेतन्महीमर्तुस्त्वमेव कथयिष्यसि ॥ १६५ ॥

इत्यन्योन्यकृतालोचसूत्रितोपायनिर्णयौ ।

शकुनिर्धार्तराष्ट्रश्च ताविन्द्रप्रस्थमीयतुः ॥ १६६ ॥

प्रविश्य सहसा तत्र धृतराष्ट्रमहीपतिम् ।

न्यञ्चत्पञ्चाङ्गमानम्य तावुपाविशतां पुरः ॥ १६७ ॥

मुखकूलंकषोत्तालनिश्वासलहरीमुचम् ।

दुर्योधनं प्रियं पुत्रं धरित्रीपतिरब्रवीत् ॥ १६८ ॥

वत्स वल्गन्ति निश्वासा दीर्घदीर्घाः किमद्य ते ।

प्रस्तुतस्तत्र केनापि किं तवापि पराभवः ॥ १६९ ॥

जातवेदसि को दातुं शम्पासंपातमीहते ।

आच्छेत्तुमिच्छति स्वैरं कः फणीन्द्रफणामणिम् ॥ १७० ॥

ततः शकुनिरहाय महीपतिमवोचत ।

राजन्सुतं तवेन्द्रोऽपि पराभवितुमप्रभुः ॥ १७१ ॥

अन्यत्किमपि तद्दुःखमस्त्यन्तस्तनयस्य ते ।

येनैष म्लानिमानिन्ये तरुवत्कोटराग्निना ॥ १७२ ॥

उवाच भूपतिर्वाचं चिन्ताचान्तमनाः पुनः ।

चिन्तयन्नपि पश्यामि न ते दुःखस्य कारणम् ॥ १७३ ॥

विनयाञ्चितमूर्धानो बान्धवाः सुहृदोऽप्यमी ।

गुरोर्गिरमिवाश्रान्तं नातिक्रामन्ति ते वचः ॥ १७४ ॥

दूरापास्तकिरीटेषु गलन्माल्येषु मौलिषु ।

वत्सेदानीं तवाज्ञेव भूभृतामवतंसति ॥ १७५ ॥

किञ्च ते पुरमप्येतत्कुबेरपुरजित्वरम् ।

जुगुप्सिताप्सरोरूपास्तव शुद्धान्तयोषितः ॥ १७६ ॥

जितदिग्दन्तिसंतानमिदमस्त्येव हास्तिकम् ।

अश्वीयमपि देवाश्चदेशमुज्जृम्भतेव च ॥ १७७ ॥

तव श्रीवेश्मनि स्मेरप्रभापिञ्जरिताम्बराः ।

दृश्यन्ते सुरशैलेन्द्रसपत्ना रत्नराशयः ॥ १७८ ॥

तव सौधं विनिर्धूतविमानं मानवेश्वर ।

अश्नासि च यथा स्वादु स्वैरं परिदधासि च ॥ १७९ ॥

तदित्यालोचयन्स्वेदनिदानं ते न देह्यहम् ।

अन्यत्किमपि चेत्कथ्यं कथ्यतां वत्स तन्मम ॥ १८० ॥

व्याजहाराथ नीहारस्पृष्टपङ्केरुहाननः ।

मन्युसंभारसोत्कम्पवपुरुच्चैः सुयोधनः ॥ १८१ ॥

तात यत्सत्यमस्त्येव श्रीर्ममेयमनुत्तरा ।

शश्वन्मनसि वास्तव्या यस्य त्वत्पादपांसवः ॥ १८२ ॥

तृणाय सर्वमप्येतत्किं तु मन्येऽहमात्मनः ।

झलज्झलायितां दृष्ट्वा तपस्तनयसंपदम् ॥ १८३ ॥

नदी मोदयते तावद्यावन्नालोक्यतेऽर्णवः ।

तावदालोककृद्दीपो यावन्नोदेति भानुमान् ॥ १८४ ॥

किं श्रियो यासु नोत्कर्षतारतम्यस्य विश्रमः ।

किं शूरः समरे यस्मै तिष्ठतेऽन्योऽपि दोर्मदात् ॥ १८५ ॥

चित्ररूपापि मे संपत्सर्ववर्णमनोरमा ।

चण्डैः पाण्डुसुतौन्नत्यधूमैर्ध्यामलिताधुना ॥ १८६ ॥

क्षीयेऽहमसिते पक्षे यामिनीकामिनीशवत् ।
 विरोधिनस्तु वर्धन्ते तमस्तोमा इवान्वहम् ॥ १८७ ॥
 हेमन्तहिमसंभारे स्फारीभवति वैरिणि ।
 भाति मे कोऽपि निर्लज्जो निस्तेजाः स्वं प्रकाशयन् ॥ १८८ ॥
 स्तुमो जलधिमेवैकमशेषितजलाशयम् ।
 वल्गात्यपि रिपौ ग्रीष्मे यस्याभ्युन्नतिरीदृशी ॥ १८९ ॥
 नानारत्नप्रभाजालदत्तसंध्याभ्रविभ्रमाम् ।
 संसदं तां तपःसूनोर्वासवोऽप्यभिलाषुकः ॥ १९० ॥
 ध्यायन्ति हृदये नित्यं विस्मृताशेषदेवताः ।
 परब्रह्मेव भूपालास्तस्याज्ञामेव केवलम् ॥ १९१ ॥
 नमन्नृपतिकोटीरमणीनामपि दुर्धराः ।
 सहन्ते न महस्तस्य पादाम्भोजरजःकणाः ॥ १९२ ॥
 हर्म्याङ्गणे नृपास्तस्य मण्डलीबन्धशालिनः ।
 प्रेक्षाक्षणं प्रतीक्षन्ते प्रस्तुतान्योन्यसंकथाः ॥ १९३ ॥
 भूपालोपायनायातैर्गजैस्तन्मन्दिराजिरम् ।
 श्यामलीक्रियते दाननिर्जितैरिव नीरदैः ॥ १९४ ॥
 तत्तुरङ्गखुरोत्खातैः पांशुभिस्तर्लिनावनिः ।
 बभूव भूभृतोऽप्यासन्नत्युच्चाः शृङ्गसङ्गिभिः ॥ १९५ ॥
 तद्वेश्मन्युपदारलकूटकान्तितिरोहितः ।
 लक्ष्यतेऽप्युदितोऽप्यर्कः समाकमलिनीस्मितैः ॥ १९६ ॥
 तदेतत्तात निःशेषं पश्यतस्तस्य मन्दिरे ।
 द्विधेव हृदयं मेऽभूद्विदलत्संधिवन्धनम् ॥ १९७ ॥
 अथाभ्यधत्त संरम्भाद्धृतराष्ट्रः सुयोधनम् ।
 धिग्वत्स मत्सरः कोऽयमस्थाने ते गरीयसः ॥ १९८ ॥
 लक्ष्मीरसंस्तुतानामप्यानन्दाय महीयसः ।
 किं पुनः प्रेम सर्वस्वशालिनां कुलजन्मनाम् ॥ १९९ ॥

वलक्षमुदये भानोः पुण्डरीकं विकस्वरम् ।

मलिनं पश्य संकोचमन्दमिन्दीवरं पुनः ॥ २०० ॥

ममैवेति तपःसूनोः किं न चिन्तयसि श्रियः ।

प्रथन्ते मन्मथस्यैव वसन्तस्य हि संपदः ॥ २०१ ॥

नन्वात्मीय एवायमात्मीयानां खलूदयः ।

किं नाम्भोधिः स्पृशेच्छक्ष्मीमुदये मृगलक्ष्मणः ॥ २०२ ॥

तदानन्दपदे वत्स विषादस्ते न सांप्रतम् ।

कोऽयं राकानिशीथिन्यामन्धकारः प्रगल्भते ॥ २०३ ॥

इत्यूचिवांसमाह स्म धराधीशं सुयोधनः ।

न तथा बाधते तात मल्लक्ष्मीर्मामनुत्तरा ॥ २०४ ॥

यथा तस्यां सभायां तैः पाञ्चालीसचिवैः कृतः ।

प्रहासो बाधते तं च मातुलः कथयिष्यति ॥ २०५ ॥

अथाख्यद्भृतराष्ट्राय मूलतः सौबलस्तदा ।

यथा यथा हसन्ति स्म पाण्डवेयाः सुयोधनम् ॥ २०६ ॥

दुर्योधनोऽभ्यधाद्भूयः कृष्णया सममाददे ।

संपदं यदि (ये) तेषां तत्तात जीवामि नान्यथा ॥ २०७ ॥

किं गण्यते स जीवन्यः परिक्लिष्टोऽपि जीवति ।

किमिन्दोरुदयः सोऽपि यः पयोदैस्तिरोहितः ॥ २०८ ॥

खञ्जिताङ्घ्रिर्वने दैवाद्भूतविक्रमतेजसः ।

वरं मृत्युर्मृगारातेर्न करिभ्यः पराभवः ॥ २०९ ॥

इति व्याहरति क्रोधात्तस्मिन्नीर्ण्यामलीमसे ।

धृतराष्ट्रः पुनर्वाचमुवाच गरिमोचिताम् ॥ २१० ॥

पाण्डवेयैः सहास्माकं शस्त्राशस्त्रि कथामपि ।

कुर्वतां खर्वति क्षिप्रं कीर्तिर्लज्जा तु दीर्घति ॥ २११ ॥

सवंश्यैः समरारम्भनूतनाम्भोदवारिभिः ।

करोषि कुरुवंशेऽस्मिन्किं कलङ्कनवाङ्कुरम् ॥ २१२ ॥

वर्षीयानपि भूपालः पुत्रवात्सल्यपिच्छलः ।

नूनं जातस्तनूजानां यच्छिनत्ति न मत्सरम् ॥ २१३ ॥

इति विश्वेऽपि किं विश्वे परीवादं ददासि मे ।

तदेतस्मादपस्माराद्विनिवर्तितुमर्हसि ॥ २१४ ॥ (युग्मम्)

सर्वैरप्यात्मनो मागाः सहायैस्त्वमहंयुताम् ।

नयेयुः पाण्डवेया हि वीरलक्षानपि क्षयम् ॥ २१५ ॥

इति भाषिणि भूमीन्दौ जगाद शकुनिः शनैः ।

एकमौपाधिकं वेद्मि स्वीकारे पाण्डवश्रियः ॥ २१६ ॥

पतन्ति पत्रिणो यस्मिन्नाङ्गे कस्यापि संगरे ।

अकीर्तिश्च न विस्फूर्तिमियर्तिं जगति क्वचित् ॥ २१७ ॥

धूतक्रीडामहं वेद्मि न पुनस्तपसः सुतः ।

तया हरामि तल्लक्ष्मीमनुजानीत चेद्भवान् ॥ २१८ ॥

धार्तराष्ट्रोऽब्रवीत्तात त्वमनुज्ञातुमर्हसि ।

आविष्कृतसुखोपायामिमां मातुलभारतीम् ॥ २१९ ॥

ऊचे नृपतिराह्वय विदुरं गजसाह्वयात् ।

तस्यालोचेन निश्चेष्ट्ये स्थितो यस्यास्मि शासने ॥ २२० ॥

खिन्नः सुयोधनोऽप्याह त्वं चेदालोचयिष्यसि ।

न दास्यति मतं तेऽसौ ततो मृत्युर्मम ध्रुवम् ॥ २२१ ॥

मृते च मयि राजेन्द्र विदुरेण सुखी भव ।

उभावपि समेतौ च भुञ्जीयाथां मही मिमाम् ॥ २२२ ॥

उन्नमय्य मुखं स्नेहात्पाणिना शिरसि स्पृशन् ।

अथ रुष्टमभाषिष्ट धृतराष्ट्रस्तनूद्भवम् ॥ २२३ ॥

लक्ष्मीस्ते हास्तिकप्राज्या स्वाराज्यस्यापि जित्वरी ।

धर्मात्मजन्मनो लक्ष्म्याः किञ्चनापि न हीयते ॥ २२४ ॥

अथाद्भुता सभा तादृज्जम नास्तीति खिद्यसे ।

मा खिद्यस्व तथा कुर्वे यथा स्याः पूर्णवाञ्छितः ॥ २२५ ॥

तनूजं सान्त्वयित्वेति धृतराष्ट्रोऽतिशापिनीम् ।

सभां निर्मातुमादिक्षत्तत्क्षणं स्थपतीश्वरान् ॥ २२६ ॥

निर्ममे तैस्तपःसूनुसभासब्रह्मचारिणी ।

शतद्वारा मणिस्तम्भसहस्रसुभगा सभा ॥ २२७ ॥

सर्वसंदेहसंदोहभिदुरं विदुरं ततः ।

आसैराकारयामास भूपतिर्हस्तिनापुरात् ॥ २२८ ॥

आगत्य प्रणयप्रहः प्रणम्य चरणाम्बुजम् ।

क्षितीशितुरुपाविक्षत्प्राञ्जलिर्विदुरः पुरः ॥ २२९ ॥

सुतसौवलयोः सर्वं कैतवाकूतपांसुरम् ।

ततः क्षोणिपतिस्तस्य तमालोचमचीकथत् ॥ २३० ॥

अथोचे विदुरस्तीव्रविषादच्छिदुराशयः ।

युष्मन्मन्त्रोऽयमन्त्राणि हहा मेऽन्तर्निवृन्तति ॥ २३१ ॥

वचो विद्यानवद्यानां नान्यथा भवति क्वचित् ।

कुलारण्यैकदावाग्निरुत्थितोऽयं सुयोधनः ॥ २३२ ॥

किं न श्रुतं यथापूर्वं नलकूबरयोरपि ।

अनर्घफल एवायमभूद्द्यूतविषट्कमः ॥ २३३ ॥

तथा हि कोसलेष्वस्ति कोशास्तधनदैर्जनैः ।

अलकाविजयप्रौढकौशला कोशलापुरी ॥ २३४ ॥

तस्यामासीद्यशोम्भोधिप्लाविताशेषभूतलः ।

कृतवैरिवधूहारनिषेधो निषधो नृपः ॥ २३५ ॥

तस्याभूत्तनयो वैरिकुलकालानलोऽनलः ।

द्वितीयः खण्डितारातिडम्बरः कूबरः सुतः ॥ २३६ ॥

वेत्रिणा वेदितोऽन्येद्युरुपगम्य प्रणम्य च ।

दूतः कश्चिन्महीपालं मीलितान्नलिरब्रवीत् ॥ २३७ ॥

विदर्भेषु भुवः कर्णकुण्डलं कुण्डिनं पुरम् ।

देवास्ति देवदेशीयस्तस्मिन् भीमरथो नृपः ॥ २३८ ॥

तस्य निःसीमरूपश्रीर्दमयन्तीति विश्रुता ।
 तनयास्ति जगन्नेत्रकुमुदानन्दकौमुदी ॥ २३९ ॥
 नेत्रपीयूषवार्पी तां निर्माय नियतं विधिः ।
 स एवायमुतान्योऽस्मि विस्मयादित्यचिन्तयत् ॥ २४० ॥
 हित्वा जलाशयान्हंसाः कैलाससरसीमिव ।
 गुणाः स्वयं श्रयन्ति स्म संश्रयस्पृहयैव ताम् ॥ २४१ ॥
 तनोति नित्यमद्यापि देवी वाचामधीश्वरी ।
 अक्षावलिच्छलात्तस्या गुणौघगणनामिव ॥ २४२ ॥
 शश्वन्मनसि कुर्वाणा केवलं धर्ममार्हतम् ।
 तत्यजे तद्भयेनेव पापवार्ताभिरप्यसौ ॥ २४३ ॥
 अनुरूपो वरः कश्चिद्बुद्धितुर्मे भवत्विति ।
 स्वयंवरमुपाक्रंस्त तत्कृते भीमभूपतिः ॥ २४४ ॥
 सर्वानाहातुसुर्वीशानन्यान्वैदर्भभूपतिः ।
 प्राहिणोदपरान्देवदूतानाकूतकोविदान् ॥ २४५ ॥
 अहं तु देवपादानामन्तिके मेदिनीभृता ।
 प्रहितः परमात्मेव स्वस्वरूपमुमुक्षुणा ॥ २४६ ॥
 तन्निजाभ्यां कुमारभ्यां सहाभ्येत्य स्वयंवरम् ।
 भूमीन्दो भीमभूजालमानन्दयितुमर्हसि ॥ २४७ ॥
 मेदिनीशोऽपि तद्वाचमोमिति प्रतिपद्य ताम् ।
 आदिदेश विदर्भेषु प्रस्थानाय वल्गुयिनीम् ॥ २४८ ॥
 प्रजासंजनितत्रासं निग्रहीतुमिवान्तकम् ।
 प्रत्यपार्ची दिशं सैन्यैः प्रतस्येऽथ प्रजापतिः ॥ २४९ ॥
 क्रमात्प्रत्युद्धतः प्रीत्या विदर्भपृथिवीभुजा ।
 विवेश क्षोणिषद्वलण्डमण्डनं रुण्डनं नृपः ॥ २५० ॥
 नलं विलोक्य कंदर्पकल्पद्रुनयकन्दलम् ।
 दर्शयति स्म वैदर्भजनोऽन्यानवनीभुजः ॥ २५१ ॥

कुण्डिनेशनिदेशेन नेदीयःकेलिकानने ।

निवासानग्रहीत्प्रीत्या महीपतिपताकिनी ॥ २५२ ॥

यथौचित्यधृताकल्पास्तेऽथ कल्पद्रुमा इव ।

मञ्चानुच्चैरलंचक्रुः क्षोणिशक्राः स्वयंवरे ॥ २५३ ॥

कोशलापतिरप्येकं माणिक्यमयमद्भुतम् ।

कुमाराभ्यां समारोहन्मञ्चमुच्चूलशालिनम् ॥ २५४ ॥

क्षत्रियाणामगालक्ष्मीर्नक्षत्राणामिव क्षणात् ।

विश्वभास्वत्युपारूढे मञ्चपूर्वाचलं नले ॥ २५५ ॥

नवपर्युप्तवैडूर्यमौक्तिकप्रायभूषणा ।

मधुव्रतकुलाकीर्णपुष्पास्तीर्णेव माधवी ॥ २५६ ॥

हर्षोत्फुल्लचलच्चेटीकृतालोकध्वनिस्ततः ।

लक्ष्मीर्मूर्तेव वैदर्भी विवेशान्तःस्वयंवरम् ॥ २५७ ॥ (युग्मम्)

इमां रतिशचीलक्ष्मीपार्वतीरूपजित्वरीम् ।

निर्याय महतो जज्ञे निर्वादस्य पदं विधिः ॥ २५८ ॥

सरेन्द्रमुरजित्कण्ठेकाललीलाजयी न यत् ।

अनेन निर्ममे कश्चिदित्यतर्कि जनैस्तदा ॥ २५९ ॥ (युग्मम्)

मनोभिः सर्वभूपानां वितन्वद्भिर्गतागतम् ।

अन्तराध्वा तदङ्गानां तदा पाणिधमोऽभवत् ॥ २६० ॥

शृङ्गाररसपूर्णायां केदारमुवि शालिवत् ।

जातः स्तम्बकरिस्तस्यामभिलाषो महीभुजाम् ॥ २६१ ॥

तां वीक्ष्य पुण्यतारुण्यां नलोऽप्यन्तरचिन्तयत् ।

कात्यायन्या तपस्वी धिग्मृडः कामं विडम्बितः ॥ २६२ ॥

अथ तस्याः सरोद्रेकसूत्रितानेकविभ्रमान् ।

नामग्राहं महीपालान्दर्शयामास वेत्रिणी ॥ २६३ ॥

देवि तैस्तैर्गुणैः सोऽयमगाधो मगधाधिपः ।

वपुर्लावण्यकल्लोलैर्जितानङ्गोऽयमङ्गराट् ॥ २६४ ॥

एष विद्विषतां लुप्तसप्ताङ्गो वङ्गभूपतिः ।

वारितारिकुरङ्गाक्षीशृङ्गारोऽयं कलिङ्गराट् ॥ २६५ ॥

असौ भग्नरिपुस्त्रैणकङ्कणः कुङ्कणेश्वरः ।

शत्रुवित्रासनाढ्यैकनयेऽयं लाटनायकः ॥ २६६ ॥

प्रत्यर्थिप्रार्थितप्राणत्राणोऽयं हूणदैवतम् ।

असौ जनितविद्वेषिडिम्बः कम्बोजभूमिभुक् ॥ २६७ ॥

इत्थमस्थान्नुमेतेषु सिन्दुवारेष्विवालिनीम् ।

दृशमुद्धीक्ष्य वैदर्भ्याः पुनर्दौवारिकी जगौ ॥ २६८ ॥

देवि पश्य पुरः सोऽयं निषधाया विशेषकः ।

विवेकविक्रमन्यायनिधिर्निषधभूपतिः ॥ २६९ ॥

एतौ च पुरतोऽमुष्य तनयौ नलकूबरौ ।

शम्भोरसूययेवाभूद्विमूर्तिरिव मन्मथः ॥ २७० ॥

सारिणीवारिवच्चक्षुस्तस्याः सिञ्चन्नृपद्रुमान् ।

पपात बृहदावाले शाखिनीव नले चिरम् ॥ २७१ ॥

उच्चरन्प्रौढरोमाञ्चमथ सैतदचिन्तयत् ।

देवः किमागतः कामः स्वयमेव स्वयंवरम् ॥ २७२ ॥

अनेकविरहिस्त्रैणहत्यापातकिनोऽथवा ।

कुतस्तस्येदृशी मूर्तिर्मालतीदलकोमला ॥ २७३ ॥

प्रकामकमनीयेऽसिन्निर्मितेऽम्भोजमूर्ध्रुवम् ।

अनुरूपगुणग्रामनिर्माणे विक्लवोऽभवत् ॥ २७४ ॥

नमोऽस्तु विधये तस्मिन्नोपकारो ममापरः ।

कृतार्थयितुकामेन येन मामयमाददे ॥ २७५ ॥

चिन्तयन्तीदमानन्दाद्मयन्ती सवेपथुः ।

वरमालां निचिक्षेप नलस्य गलकन्दले ॥ २७६ ॥

तत्पाणिनखमाणिक्यमयूखैररुणीकृता ।

गुम्फितेव बभौ पुष्पैः सानुरागं द्रुमोद्भवैः ॥ २७७ ॥

उलङ्घ्य भूभृतः सर्वान्वैदर्भीसरिताश्रितैः ।
 नलाम्भोधौ बभूवुस्ते श्यामास्तत्सैवलैरिव ॥ २७८ ॥
 भीमस्य निषधस्यापि स्वजनप्रीतिगङ्गया ।
 द्विषदप्रीतिकालिन्ध्या तत्प्रयागायितं सदः ॥ २७९ ॥
 कोशलेश्वरभीमाभ्यां यथामनसमुच्चकैः ।
 ओरभे नलवैदर्भ्योर्विवाहमहिमोत्सवः ॥ २८० ॥
 अतःप्रभृति जन्मान्तं प्राणा अपि ममैव ते ।
 इतीव दक्षिणं पाणिमाददातामिमौ मिथः ॥ २८१ ॥
 मन्ये विलीय निर्गत्य पाणिपीडनपर्वणि ।
 तयोरगच्छतामैक्यं मनसी स्वेदकैतवात् ॥ २८२ ॥
 प्रदक्षिणीकृते वह्नौ हस्तमोचनपर्वणि ।
 भीमो नलाय दत्ते स्म रत्नाश्वेभादिकं बहु ॥ २८३ ॥
 निषधापतिरादाय सवधूकमथात्मजम् ।
 भीमेनानुगतो हर्षादचलत्कोशलां प्रति ॥ २८४ ॥
 काञ्चिदप्यवनीं गत्वा निदेशात्कोशलेशितुः ।
 निवृत्तः कुण्डिनाधीशस्तनूजामन्वशादिति ॥ २८५ ॥
 व्यसनैऽपि भवेर्वत्से पतिवर्त्मानुवर्तिनी ।
 पतिमेव परं प्राहुर्दैवतं हि मृगीदृशाम् ॥ २८६ ॥
 प्रतिगृह्य नमन्मौलिरनुशिष्टिमिमां पितुः ।
 नलस्य रथमारुह्य प्रतस्थे भीमनन्दिनी ॥ २८७ ॥
 नलः कान्तावपुःस्पर्शलालसः किल वर्त्मनि ।
 स्यन्दनं सादिनावन्यामुद्धातिन्यामनाययत् ॥ २८८ ॥
 ज्ञातेऽप्यङ्गादिकप्रश्ने गद्गदे तद्वचःप्रियः ।
 किं ब्रवीषीति भूयोऽपि भैमीं वक्तिस्स नैषधिः ॥ २८९ ॥
 अनुरागौ नले भैम्या दिनान्ते वा ममाधिकः ।
 इति ज्ञातुमिवागच्छत्संध्या सैन्यस्य गच्छतः ॥ २९० ॥

त्रपाबन्दिग्रहात्काममाकर्षन्ती विदर्भजाम् ।

आगात्तमी ततः सैन्यैः सखीव हृदयंगमा ॥ २९१ ॥

नवं नलकरस्पर्शचुम्बनालिङ्गनादिकम् ।

वेत्रीव दर्शयन्भैम्या जजूम्भे तिमिरोत्करः ॥ २९२ ॥

तथापि पथि नावासानग्रहीन्निषधापतिः ।

स्वपुरं प्रति लोकानामुत्कण्ठा हि बलीयसी ॥ २९३ ॥

नलेन दमयन्त्या च ब्रजञ्चामथ वर्त्मनि ।

कर्णामृतमिवाश्रावि रोलम्बतुमुलध्वनिः ॥ २९४ ॥

नलं भैमी बभाषेऽथ नाथ नात्र विभाव्यते ।

रम्या द्रुमावलिः काचित्कर्त्तिक कोलाहलोऽलिनाम् ॥ २९५ ॥

रम्भोरु तिमिरैः किञ्चित्कारणं नावगम्यते ।

निवेदिते नलेनेति भैमी भालं स्वमासृशत् ॥ २९६ ॥

तदैवाविरभूत्तस्यास्तिग्मदीधितिबान्धवः ।

त्रासयन्सैन्यलोकस्य लोचने तिलकोऽलिके ॥ २९७ ॥

ततोऽपृच्छन्नलस्तन्वि किमेतदिति विस्मितः ।

साप्युवाच मम स्वामिञ्जन्मसब्रह्मचार्यसौ ॥ २९८ ॥

तदुद्धतेन मत्तालिकुलदंशस्तु(स्तु)ता सृजम् ।

तौ मुनिं कञ्चिदैक्षेतां दम्पती प्रतिमास्थितम् ॥ २९९ ॥

गण्डकण्डूमपाकर्तुं केनचिद्वनदन्तिना ।

घट्टितोऽयं स्फुटं ध्यानस्थेमवान्स्थाणुशङ्कया ॥ ३०० ॥

तदीयमदसंसक्तद्विरेफैरप्यनुद्रुतः ।

समाधेर्नायमग्रयत्तद्वहत्यस्य कस्तुलाम् ॥ ३०१ ॥

इत्यन्तस्तर्कयन्तौ तमादाय निरुपद्रवम् ।

उल्लसत्प्रीतिकल्लोलविक्रवौ तौ प्रणेमतुः ॥ ३०२ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

प्रतिमामुपसंहृत्य मुहूर्तेन महामनाः ।

जगाद स मुनिर्ज्ञानी धर्मस्थेमकरीं गिरम् ॥ ३०३ ॥

न धर्मो नूतनः कोऽपि युवयोरुपदिश्यते ।
 ययोर्भूतं भवद्भाविजन्मधर्मैकबन्धुरम् ॥ ३०४ ॥
 चतुर्विंशतिमुद्दिश्य दमयन्ती जिनेश्वरान् ।
 तपश्चक्रे ददौ रत्नतिलकांश्च पुराभवे ॥ ३०५ ॥
 तेनास्याः शाश्वतं भालस्थलालंकरणं नवम् ।
 असिञ्जन्मनि मार्तण्डविडम्बी तिलकोऽभवत् ॥ ३०६ ॥
 जन्मान्तरे यथा सिक्तः कुमार भवताप्यसौ ।
 धर्मद्रुः फलितः शश्वज्जज्ञे तैस्तैः फलैर्यथा ॥ ३०७ ॥
 अधिगम्यार्हतं धर्ममागामिन्यपि जन्मनि ।
 सर्वकल्याणकल्लोलपारावारौ भविष्यथः ॥ ३०८ ॥
 तामित्यमृतसध्रीचीं तौ निशम्य सुनेर्गिरः ।
 प्रतस्थाते रथारूढौ प्रौढप्रह्लादमेदुरौ ॥ ३०९ ॥
 पुरीपरीसराराममुपेयुषि नृपे क्रमात् ।
 नलः प्रमोदसंफुल्लः प्रेयसीमित्यवोचत ॥ ३१० ॥
 देवि पश्य निजश्रीभिर्जयन्तीममरावतीम् ।
 तव श्वसुरसंतानराजधानीमिमां पुरीम् ॥ ३११ ॥
 इतः क्रीडातडागानि केलिधात्रीधरा इतः ।
 इतो लीलावनश्रेणिरितः प्रमददीर्घिकाः ॥ ३१२ ॥
 इत्यादि तत्तदुन्मीलत्प्रमोदलहरीजुषः ।
 अदर्शयन्नथादर्शो विदर्भदुहितुर्नलः ॥ ३१३ ॥ (युग्मम्)
 वधूवरं पुरस्कृत्य प्रारब्धविविधोत्सवम् ।
 विवेश निषधः शक्रसंकाशः कोशलापुरीम् ॥ ३१४ ॥
 तस्यामुद्वीक्ष्य वैदर्भीं जिनवेश्मनि भूरिशः ।
 पत्या नलेन मेने स्वं पुमर्थत्रयशालिनम् ॥ ३१५ ॥
 समं नलस्य निर्व्रीडं क्रीडतः कान्तया तया ।
 दिनैर्यामायितं कामं क्षणदाभिः क्षणायितम् ॥ ३१६ ॥

क्रीडाद्रिललितैर्जातु जातु काननकेलिभिः ।
 दोलालीलायितैर्जातु जातु वारिविगाहनैः ॥ ३१७ ॥
 कुसुमावचयैर्जातु जातु मालाभिगुम्फनैः ।
 उत्तंसरचनैर्जातु नयतः स्म दिनानि तौ ॥ ३१८ ॥
 अथान्यदा नलं न्यस्य राज्ये निपधभूपतिः ।
 कूवरं यौवराज्ये च परिव्रज्यामुपाददे ॥ ३१९ ॥
 तस्मिन्नाज्ये प्रजाः सर्वास्तरङ्गितघनोदये ।
 अध्यारोहन्परां लक्ष्मीं तपात्यय इवापगाः ॥ ३२० ॥
 चूर्णोक्त्य प्रतापाम्नौ रिपुस्त्रीहारवल्लरीम् ।
 स कामं धवलीचक्रे यशःप्रासादमात्मनः ॥ ३२१ ॥
 प्रतापमिव कल्पाग्निसंपन्नमसहिष्णवः ।
 ममज्जुर्द्विपदुर्वीशश्रियस्तस्याभिचारिणि ॥ ३२२ ॥
 स सैन्यैः साधयामास भरतार्धमधिद्युतिः ।
 करैरुष्णांशुमालीव गगनार्धमशेषतः ॥ ३२३ ॥
 भरतार्धाधिराजस्य राजानस्तस्य तेनिरे ।
 संभूय भूरिसंभारमभिषेकं हरेरिव ॥ ३२४ ॥
 कूवरः क्रूरचेतास्तु तस्य राज्याभिलापुकः ।
 रन्ध्राण्यन्वेषयामास मृगारेरिव जम्बुकः ॥ ३२५ ॥
 नलस्तु सह तेनैव बान्धवप्रीतिबन्धुरः ।
 नित्यं दुरोदरक्रीडां तनोति विशदाशयः ॥ ३२६ ॥
 अन्येद्युस्तुं गमचरवन्धमोक्षसुधीरपि ।
 कूवरं देवनैर्देवाज्जेतुं नालं नलोऽभवत् ॥ ३२७ ॥
 नलस्य काङ्क्षितो नाक्षः पतति स्म कथंचन ।
 मारयामास तच्छारीन्भूयोभूयस्तु कूवरः ॥ ३२८ ॥
 नगरग्रामखेटादि हारयन्नभवन्नलः ।
 गललक्ष्मीः पतत्यक्षे शशीव विशदेतरे ॥ ३२९ ॥

विषसाद जनः सर्वः कूबरस्तु मुदं ययौ ।

दुःखी ध्वान्तो हि लोकोऽयमुलूकः पुनरुन्मदः ॥ ३३० ॥

आकर्ण्य लोकहाकारं कोलाहलमुदित्वरम् ।

अभ्यधान्नलमभ्येत्य सभयं भीमनन्दिनी ॥ ३३१ ॥

स्वामिन्कोऽयं विपर्यासः संप्रत्यभिनवस्तव ।

विनोदमात्रमेवैतदुरोदरमुदीरितम् ॥ ३३२ ॥

त्वादृशा अपि चेदस्मिन्मज्जेयुर्व्यसनार्णवे ।

ततस्तारयिता कः स्यान्मज्जन्तां मन्दमेधसाम् ॥ ३३३ ॥

प्रतिपक्ष इवाक्षोऽयं तवाद्य प्रातिलोमिकः ।

इयत्यपि गते तस्मादपाकुरु दुरोदरम् ॥ ३३४ ॥

अभिषिञ्च स्वयं राज्ये आतरं कूबरं वरम् ।

प्रसह्य हृतराज्यस्तु बाढमुत्प्रासयिष्यसे ॥ ३३५ ॥

गिरमित्यादिकामुच्चैरुच्यमानां नलस्तया ।

न विन्दति स्म गम्भीरं वेदीव निशितां शृणिम् ॥ ३३६ ॥

अथाप्तपुरुषैर्भैमीनिदेशाज्जगदे नलः ।

वृथैव पृथिवी किंतु हार्यते क्लृच्छृतोऽर्जिता ॥ ३३७ ॥

किं न द्यूतं परित्यज्य जीवयस्यनुजीविनः ।

शुष्के हि सरसि ग्रीष्मे कियन्नन्दन्ति दर्दुराः ॥ ३३८ ॥

इत्येषामप्यनादृत्य वचश्चिक्रीड नैषधिः ।

विपर्येति भृशं पुंसां बुद्धिः क्रुद्धे हि वेधसि ॥ ३३९ ॥

नलस्ततोऽवरोधेन समं भैमीमहारयत् ।

तारकाभिः सह प्रातः कौमुदीमिव चन्द्रमाः ॥ ३४० ॥

हारयामास भूपालः शरीराभरणान्यपि ।

वसन्तव्यत्ययारम्भे कुसुमानीव चम्पकः ॥ ३४१ ॥

जगर्ज जगतीनाथः श्रीलामे कूबरोऽधिकम् ।

दुर्धराः सरितामोघाः प्राप्ता ह्यम्भोधिसंपदः ॥ ३४२ ॥

राज्यभ्रंशे सुखो भर्तुः प्रजाश्चनन्दुरुगैः ।

कुलायभूतो भङ्गे पणिणामिव पद्मयः ॥ ३४३ ॥

कुवरो नलगित्यने गदीयां सुज मेदिनीम् ।

पिता दत्ते न तं राज्यं मंगदानीं तु देवनाः ॥ ३४४ ॥

गर्वं किमपि माक्रापीने दे देभृतां श्रियः ।

इत्युक्त्वान्वरखण्डकगानध्रीरचलजलः ॥ ३४५ ॥

मया जितासि मा दानीर्मदन्तःपुरमाश्रय ।

नलानुयायिनीं भैमीमित्यवोचत कुवरः ॥ ३४६ ॥

ततस्तन्निरे पौराः क्रिमेतां प्रतिपिन्यसि ।

मृत्युमाप्नोति शार्दूल्याः पनीयन्मृगधूर्तकः ॥ ३४७ ॥

मातृवदयितां श्रानुत्तस्त्वमेतां गतासनीम् ।

प्रणम्य ग्धमारोप्य प्रेषय प्रयया सह ॥ ३४८ ॥

इत्युक्तस्तैर्नमस्कृत्य वेदभारिथमप्ययन् ।

जलं तव रथेनापि नलेनेनि न्येषेभि सः ॥ ३४९ ॥

नृपागारात्पुरस्कृत्य प्रयतीमनिधीरधीः ।

नलोऽचलन्मुखान्भोजात्पदार्थं दध भारतीम् ॥ ३५० ॥

प्रियानुव्रज्य यातस्य प्रस्रितस्य शनैःशनैः ।

प्रयाणपटहेर्जातमाक्रन्दैरनुजीविनाम् ॥ ३५१ ॥

लीलाकुरङ्गकक्रीडासारिकाकेलिवर्हिणः ।

गृहपारावताः सद्भक्तीरवापीसितच्छदाः ॥ ३५२ ॥

प्रेयांसमनुगच्छन्तीमनुजानीत मां मनाक् ।

वदन्तीति तदा भैमी कस्यार्द्रं नाकरोन्मनः ॥ ३५३ ॥

(युग्मम्)

पुरे पौरवधूनेत्रैः प्रारब्धप्रावृषि क्षणात् ।

तस्याः प्रियानुगामिन्याः प्रसमुः प्रीतिवीरुधः ॥ ३५४ ॥

धिग्विधिं यो नलस्यापि दशमेतामदर्शयत् ।

न धिग्वस्य स्वभावोऽयं चन्द्रमस्यपि दृश्यते ॥ ३५५ ॥

चिकीर्षेयं तवासीच्चेत्किं विधे भरतार्धभुक् ।

चक्रे नलस्त्वया यद्वा महारोहो महापदे ॥ ३५६ ॥

यां सतीं शापशङ्कीव करैः शूरोऽपि नास्पृशत् ।

सहते सा कथं भैमी पादचङ्क्रमणक्लमम् ॥ ३५७ ॥

धिक्कूबरं कुतोऽस्यापि स्थैर्यमेष्यन्ति संपदः ।

आतरं आतृजायां च य एवं निरवासयत् ॥ ३५८ ॥

इति व्रजति वैदर्भीसहाये नलभूपतौ ।

अन्तर्नगरमुच्चेरुर्नागराणां गिरस्तदा ॥ ३५९ ॥

(पञ्चभिः कुलकम् ।)

तदा भैमीक्रमस्पर्शपूतमन्येव मेदिनी ।

धावत्पौरजनोद्धूतरजोव्याजाद्विवं ययौ ॥ ३६० ॥

पौरामात्यादिभिलोकैरुपनीतानि कोटिशः ।

निराकुर्वन्नलो यानान्यगच्छन्नगराह्वहिः ॥ ३६१ ॥

सह प्रस्थास्रवः कामं कुलामात्याः क्षमाभृता ।

तैस्तैर्वाक्यैः समं पौरैर्न्यवर्तन्त कथंचन ॥ ३६२ ॥

दुःखादभ्येत्य वैदर्भ्या विभाव्य मुखमुज्ज्वलम् ।

पौर्यः पुनर्ययुर्धाम तत्सतीत्वविकस्वराः ॥ ३६३ ॥

भीमात्मजानिभालक्ष्मीमिवादाय नलोऽचलत् ।

गतेऽस्मिन्सर्वमप्यासीन्निर्लक्ष्मीकं कुतोऽन्यथा ॥ ३६४ ॥

पुरीपरिसरारामचारिमाद्यैर्विनोदयन् ।

विदर्भदुहितुश्चक्षुर्नलोऽगच्छत्पुरः पुरः ॥ ३६५ ॥

भैम्याः पुराभवत्प्रीतिरातपत्रैर्न तावती ।

पत्या धृतोत्तरीयायाः पप्रथे पथि यावती ॥ ३६६ ॥

पार्थिवस्तां पथि श्रान्तां यत्र तत्रोपवेशिनीम् ।

निर्व्याजं वीजयामास स्वेदिनीं सिचयाञ्चलैः ॥ ३६७ ॥

क्वापि श्रमेण विश्रान्तं संवाह्य चरणौ चिरम् ।

पार्थिवः प्रार्थयांचक्रे पुरस्ताद्गमनाय ताम् ॥ ३६८ ॥

तां कचिन्मार्गस्वेदेन तरुच्छायाणिपादिनीम् ।
 नलोऽब्जिनीदलानीतपयः जीनमपाययत् ॥ ३६९ ॥
 कचिच्च सत्त्वमालम्ब्य पादसंवाह्नोद्यता ।
 भूपालेन बलाङ्गमी स्मितपूर्वमवार्यत ॥ ३७० ॥
 अतीयतुः फलैस्तेनैर्नैर्नो मध्याह्नकृतादिकौ ।
 सेन्यमानौ सरन्तीरे शिशिरैर्मर्मिमारुतैः ॥ ३७१ ॥
 अन्योन्यनिविडाश्लेषवीतचङ्गमणकुमौ ।
 तौ लतामण्डपे कापि निन्यतुः पथि यामिनीम् ॥ ३७२ ॥
 अन्येषु रुन्मद्रोत्फालज्यालज्याकुलितोदरम् ।
 एकच्छत्रद्रुमच्छायामीयतुर्नौ महाद्वीम् ॥ ३७३ ॥
 तामवस्थामिवोष्णांशुनयोरीक्षितुमक्षमः ।
 विधौ क्रोधादिवाताग्नौ जगामान्तं नगान्तरम् ॥ ३७४ ॥
 अथावन्नभितो दिग्भ्यन्ततान्तिगिरवीचयः ।
 वनान्तगहनध्वान्तबन्धुनैर्होत्सुका इव ॥ ३७५ ॥
 कान्तारसरितं काञ्चिद्गत्वा धौताभ्यदोःक्रमौ ।
 ततो भूपश्च भैमी च यथेच्छं पपतुः पयः ॥ ३७६ ॥
 विश्रामाय लतावेशमक्रोडकङ्क्रेल्लिपल्यैः ।
 नलः शिलातले रम्ये कापि तल्पमकल्पयत् ॥ ३७७ ॥
 वृन्तैरपि वपुर्ग्लानिर्वदभ्यां गासामृदिति ।
 उत्तरीयपटप्रान्तं स व्यधत्तोत्तरच्छदम् ॥ ३७८ ॥
 समुच्चार्य ततः पञ्चपरमेष्ठिनमस्क्रियाम् ।
 तौ स्म संविशतस्तस्मिन्मिथः संसक्तदोर्लतौ ॥ ३७९ ॥
 अथाभाग्यभरैर्भैम्याः क्षमापालोऽन्तरचिन्तयत् ।
 गन्तव्याया भुवः कान्तो विन्दुरस्त्यर्णवः पुरः ॥ ३८० ॥
 देवीसखश्च गन्तास्मि तस्य पारीणतां कुतः ।
 पथि स्वच्छन्दचारस्य प्रत्यूहो हि स्त्रियो महान् ॥ ३८१ ॥

तद्यामेतां परित्यज्य वनेऽस्मिन्सुखशायिनीम् ।
 प्रातर्गच्छेदियं वेश्म पितुर्वा कूबरस्य वा ॥ ३८२ ॥
 इत्यालोचयतस्तस्य निद्राति स्म विदर्भजा ।
 मार्गसंपातखिन्नानां निद्रा ह्यभ्यर्णवर्तिनी ॥ ३८३ ॥
 ततः शनैः परीरम्भमुद्रां निर्भिद्य नैषधिः ।
 ऋष्टुकामो निजं भैमीभुजसंवलितं भुजम् ॥ ३८४ ॥
 गाढविश्रम्भसंरम्भादतिस्वच्छन्दशायिनीम् ।
 तामजागरयन्नूचे नीचकैर्निषधापतिः ॥ ३८५ ॥ (युग्मम्)
 मुञ्च मुञ्च नलं मुग्धे चण्डालं कुलपांसनम् ।
 स्पर्शेनाप्यस्य पापस्य पातकैरुपलिप्यसे ॥ ३८६ ॥
 सुप्तामेकाकिनीमेव वने विश्वस्तमानसाम् ।
 प्रेमामृतस्रवन्तीं यस्त्वामपि त्यक्तुमिच्छति ॥ ३८७ ॥
 कल्पद्रुमभ्रमान्मुग्धे श्रितासि विषपादपम् ।
 तदवाप्नुहि निःशेषं फलं तस्यात्मकर्मणः ॥ ३८८ ॥
 धिग्घातः कुर्वता मूढ वैदर्भीनलसंगमम् ।
 हंसीकाकोलयोः कोऽयं त्वयाकारि समागमः ॥ ३८९ ॥
 यदि वा सर्वदैवासि त्वमनौचित्ययोगकृत् ।
 अमेध्यदोहदश्चक्रे केतक्या कथमन्यथा ॥ ३९० ॥
 इत्याकृष्य भुजं भूपो मन्दं मन्दं नलोऽवदत् ।
 देवीक्रान्तमिदं वासश्छेतुं बाहो प्रसीद मे ॥ ३९१ ॥
 यद्वा पूर्वं त्वमेवास्या व्यापृतोऽसि करग्रहे ।
 जातस्त्वमेव सर्वाङ्गसौरभ्यप्रथमातिथिः ॥ ३९२ ॥
 तेन मन्येऽहमेतस्या दाक्षिण्यं दक्षिणस्य ते ।
 सदा सध्रीचि किं नाम नलेऽसि त्वमदक्षिणः ॥ ३९३ ॥
 तद्विधायानुरोधं त्वमसिधेनुमलंकुरु ।
 क्षुरिकायामिति स्वैरं क्षितीशः पाणिमक्षिपत् ॥ ३९४ ॥

तामूचे च मया कोशः समं राज्येन तत्त्यजे ।

तत्ते केयं मदीयाया कोशेऽप्यत्यागवासना ॥ ३९५ ॥

मम पाणिग्रहे यद्वा त्वमपि त्यागशङ्किनी ।

मृदासि न हि भैमीव भवत्यप्यर्हिशृङ्गला ॥ ३९६ ॥

इत्याकर्ण्य स्वनेजोगिन्ममः कल्पान्तशिल्पिणिः ।

हसन्तीमिव तां चक्रे पटसंश्लेषिणीं नलः ॥ ३९७ ॥

पुनर्जगाद तां देवीकान्तस्य मम वाससः ।

छेदाय क्षुरिके देवि प्रसीदायं कृतोऽञ्जलिः ॥ ३९८ ॥

यद्वा स्त्रीजातिकारुण्यविल्लवा न व्यवस्यति ।

कारुण्ये किं हि निनिशगुतायान्तव कस्यताम् ॥ ३९९ ॥

इति चिच्छेद मन्दन्निपतदश्रुकणाद्वितम् ।

मन्युसंभारनिभिन्नचेताश्चलाञ्चलं नलः ॥ ४०० ॥

अत्रवीच दृशो देव्याः कामं निद्रे निमीलयेः ।

मा स भृन्मम हिर्झीरः तिग्ममस्या विलोकितम् ॥ ४०१ ॥

अस्मि त्यक्तस्त्वया देवि न व्यलीक्यतैरपि ।

निर्व्यलीकामपि त्वां तु हा दुरात्मा त्यजाम्यहम् ॥ ४०२ ॥

मन्ये मे नेदमप्यागस्त्वग्यागस्त्वं गमिष्यसि ।

नाविर्भवति कौमुद्यां कज्जलस्यापि कालिमा ॥ ४०३ ॥

इयमापृच्छसे देवि प्रणामोऽयमपश्चिमः ।

त्वामपि क्षेममिच्छामि नात्मीयव्यसनार्णवे ॥ ४०४ ॥

सतीव्रतपवित्रायाः कोऽपि नोपद्रवस्तव ।

परं पूजैव ते गेहे पितुर्वा श्वशुरस्य वा ॥ ४०५ ॥

इत्युक्त्वा तत्पदप्रान्ते लिखति स्म निजासृजा ।

अक्षराणि क्षरद्वाप्पविन्दुक्लिन्नाननो नलः ॥ ४०६ ॥

वामतोऽयं वटेनाध्वा विदर्भामुपतिष्ठति ।

दक्षिणेन पुनः स्मेरैः किंशुकैः कोशलां पुरीम् ॥ ४०७ ॥

देवि तत्र ब्रजेर्यत्र कुत्रापि प्रतिभाति ते ।

अहं तु खलु न कापि मुखं दर्शयितुं क्षमः ॥ ४०८ ॥

वर्णावलिं लिखित्वेति चचाल वलिताननः ।

पश्यन्भैमीं तथा सुप्तां मन्दं मन्दं रुदन्नलः ॥ ४०९ ॥

पुनर्व्यावृत्य वैदर्भीमुखमालोक्य निर्भरम् ।

जगाद दैवदुष्कर्मविद्धमर्मा महीपतिः ॥ ४१० ॥

हा विधे विहितेयं चेदीदृग्विश्वातिशायिनी ।

तत्किमेतावतीं दीनामवस्थां लम्बिता त्वया ॥ ४११ ॥

नान्योऽपि स्वयमारोप्य छिनत्ति बदरीमपि ।

फलिताशेषसंकल्पां किं पुनः कल्पवल्लरीम् ॥ ४१२ ॥

यदि वा जड एवासि मन्येऽम्भोजनिवासितः ।

तेनेन्दुमपि निर्माय कदर्थयसि राहुणा ॥ ४१३ ॥

मम विज्ञापनां सर्वाः शृण्वन्तु वनदेवताः ।

दुर्बुद्धिविधिवद्देव्यामस्यां माभूत निर्दयाः ॥ ४१४ ॥

तथा कुरुत केनापि यथोपद्रूयते नहि ।

मार्गं च विन्दति प्रातरसौ स्वजनवेश्मनः ॥ ४१५ ॥

इत्युदीर्य मुहुर्जायां पश्यन्नावृतकंधरः ।

गच्छति स्म नलस्तावद्यावदागाददृश्यताम् ॥ ४१६ ॥

वन्यसत्त्वोद्भवः शङ्के स्यादस्याः कोप्युपद्रवः ।

तल्लतावृत एवैतां रक्षाम्येकान्तशायिनीम् ॥ ४१७ ॥

प्रबोधसमये प्रातर्गमिष्यामि यथारुचि ।

गच्छत्वेषापि केनापि मदावेदितयोः पथोः ॥ ४१८ ॥

इत्यालोच्य निवृत्त्याशु नलस्तस्थौ लतान्तरे ।

तथाभूतां च तां दृष्ट्वा पुनरन्तरचिन्तयत् ॥ ४१९ ॥

अहो नलस्य शुद्धान्तमसूर्यपश्यमीदृशम् ।

वासवेश्मनि शेते च कीदृशुच्चूलशालिनी ॥ ४२० ॥

हा दुरात्मन्नल क्षिप्रं कथं यासि न भस्मसात् ।
 इत्याद्यालोचयत्यस्मिन्विरराम विभावरी ॥ ४२१ ॥
 निलीनमिव तत्कालं नलस्य मनसोऽन्तरे ।
 सर्वतोऽपि दिगन्तेषु तुच्छत्वमगमत्तमः ॥ ४२२ ॥
 उदेति न रविर्यावद्यावज्जागर्ति न प्रिया ।
 साश्रुनेत्रो नलस्तावज्जगाम त्वरितक्रमम् ॥ ४२३ ॥
 गच्छन्नच्छिन्नसंचारमथ तस्मिन्वनान्तरे ।
 धूमस्तोमं स वद्धिष्णुं विन्ध्यस्पर्द्धिनगैक्षत ॥ ४२४ ॥
 भीमास्तदन्तरुत्तस्थुर्ज्वालाः कालानलोपमाः ।
 निर्गता रत्नगर्भाया गर्भरत्नप्रभा इव ॥ ४२५ ॥
 क्षणेन व्यानशे सर्वं वनं तदावपावकः ।
 मानसं कोशलभर्तुरिव शोकहुताशनः ॥ ४२६ ॥
 जन्तूनां दह्यमानानामाक्रन्दानुपकर्णयन् ।
 मानुषीं गिरमश्रौषीन्नलो गच्छन्तदन्तिकम् ॥ ४२७ ॥
 ऐक्ष्वाक नलभूपाल जगत्यार्तिकवान्धव ।
 दावाग्निदह्यमानाङ्गं महात्मन्नक्ष रक्ष माम् ॥ ४२८ ॥
 तस्या वाचोऽनुसारेण नलः प्रहितलोचनः ।
 वल्लीवलयमध्यस्थं ददर्शैकं भुजंगमम् ॥ ४२९ ॥
 तं सोऽभ्यधाद्भुजङ्गेन्द्र मम नामान्वयौ कथम् ।
 जानासि त्वं कथं चेत्थं व्रूषे मनुजभाषया ॥ ४३० ॥
 आह स्माहिर्मनुष्योऽहमभूवं पूर्वजन्मनि ।
 तत्संस्काराद्भवेऽप्यसिन्मानुषी मे सरस्वती ॥ ४३१ ॥
 निर्वाधमवधिज्ञानमप्यस्ति मम भूपते ।
 करस्थमिव पश्यामि तेन विश्वं चराचरम् ॥ ४३२ ॥
 तन्नायस्व जगन्नाणसत्रधूमध्वजादितः ।
 त्वां प्रत्युपकरिष्यामि निरपेक्षमपि क्षणात् ॥ ४३३ ॥

तेनेत्युक्ते भुजङ्गेन नलः कारुण्यनीरधिः ।

अन्तर्लतावितानं स्वमुत्तरीयमलम्बयत् ॥ ४३४ ॥

सं भोगी वपुषा वृक्षं वल्लीव तदवेष्टयत् ।

उदपानाद्वरत्रावच्चकर्षोर्ध्वं च नैषधिः ॥ ४३५ ॥

भूतले तृणकाष्ठादिरचिते तममुञ्चत ।

यावदुर्वीपतिस्तावद्दृश्यते स्म करेऽमुना ॥ ४३६ ॥

नलः क्षोणीतले पाणिमाच्छोढ्य तमपातयत् ।

विषादाच्चाब्रवीत्सेयं तव प्रत्युपकारिता ॥ ४३७ ॥

यद्वा हन्यान्मृगारिस्तं स एवोन्मीलयेद्दृशौ ।

य एव पाययेत्क्षीरं त्वज्जात्यापि स दृश्यते ॥ ४३८ ॥

इत्यादि निगदन्नेव तदीयविषवैभवात् ।

अधिज्यधनुराकारं कलयामासिवान्नलः ॥ ४३९ ॥

तया कुञ्जतयात्यन्तं राजा वैराग्यमीयिवान् ।

जीवितव्यानपेक्षोऽभूद्भ्रतादानमनाः क्षणात् ॥ ४४० ॥

ततोऽपश्यदहिस्थाने नलः कन्दलितप्रभम् ।

तमःपद इव द्योतं दिव्यमूर्तिं पुरःसरम् ॥ ४४१ ॥

जल्पति स्म स भूपालं कथं वत्स विषीदसि ।

हितैकबद्धहेवाकस्तवासि निषधः पिता ॥ ४४२ ॥

तदा व्रतमुरीकृत्य तपस्तप्त्वातिदुस्तरम् ।

कृतानशनकर्मान्ते ब्रह्मलोके सुरोऽभवम् ॥ ४४३ ॥

परिज्ञायावधिज्ञानादिमं ते व्यसनोदयम् ।

आयातोऽहमिदं सर्वं मम मायाविजृम्भितम् ॥ ४४४ ॥

तदात्मनीनमेवैतद्विद्धि वैरूप्यमात्मनः ।

अनेनानुपलक्ष्यं त्वां नोपद्रोष्यन्ति शत्रवः ॥ ४४५ ॥

अधुनैव व्रतादानस्पृहामपि हि मा कृथाः ।

भोक्तव्यमेव तेऽद्यापि तावदेवावनीतलम् ॥ ४४६ ॥

यदा वत्स परित्रज्यासमयस्ते भविष्यति ।

ज्ञापयिष्यामि दैवज्ञ इवाभ्येत्य स्वयं तव ॥ ४४७ ॥

फलं तु श्रीफलस्येदमिमां चापि करण्डिकाम् ।

गृहाण द्वयमप्येतत्कामं रक्षेः प्रयत्नतः ॥ ४४८ ॥

यदा च रूपमास्थातुमात्मीयं ते स्पृहा भवेत् ।

निर्भिद्य श्रीफलं दिव्यदुकूलानि तदा कृषेः ॥ ४४९ ॥

अस्याः करण्डिकायाश्च हाराद्याभरणोत्करम् ।

क्षणादमीभिरामुक्तैर्निजं रूपमवाप्स्यसि ॥ ४५० ॥ (युग्मम्)

इत्युक्त्वा तद्वयं देवः समर्प्य पुनरब्रवीत् ।

किं भ्राम्यसि वने स्थानं नयामि त्वां यियासितम् ॥ ४५१ ॥

नलोऽप्युवाच मां तात सुंसुमारपुरे नय ।

इति जल्पन्स्वमैक्षिष्ट तस्य द्वारि पुरस्य सः ॥ ४५२ ॥

यावच्चचाल विस्मेरमानसः पुरसंमुखम् ।

तावद्धलमश्रौषीजनकोलाहलं नलः ॥ ४५३ ॥

पलायध्वं पलायध्वं सर्वतस्त्वरितं जनाः ।

क्षणादित्यश्ववाराणां ध्वनिं शुश्राव नैषधिः ॥ ४५४ ॥

किमेतदिति संचिन्त्य यावत्तस्थौ क्वचिन्नलः ।

तावन्निर्मुक्तदृग्मार्गः प्रतिकारैरपि द्रुतम् ॥ ४५५ ॥

तिर्यक्प्रवृत्तदानाम्भःस्तपितः प्रतिमानकः ।

स्वच्छायायामपि क्रोधकूरः परिणमन्मुहुः ॥ ४५६ ॥

नभस्वन्तमपि स्वैरं विधुन्वन्नसनस्पृशम् ।

मुहुर्विहङ्गमस्यापि धावन्विस्फुरितः पुरः ॥ ४५७ ॥

मठाट्टालकशालाट्टमन्दिरादीनि पातयन् ।

कल्पान्तमातरिश्वेव भञ्जन्नुद्यानपादपान् ॥ ४५८ ॥

प्राकारगोपुरारूढैर्वीक्षितश्चकितैर्जनैः ।

निशि ताराकरैः पश्चादारिकैः(?) परिवारितः ॥ ४५९ ॥

दत्तझम्पान्द्रुमान्तेभ्यो हिंसन्हस्तिपकाग्रणीन् ।

अग्रतः कृष्टबालस्त्रीवृद्धः कौतुकिभिर्नरैः ॥ ४६० ॥

पूत्कारसीकरासारकृतझञ्झासमीरणः ।

धूननोद्धूतसिन्दूरपूरपिञ्जरिताम्बरः ॥ ४६१ ॥

सप्तश्रोतःस्रवद्दानपङ्किलीकृतभूतलः ।

गतो मातङ्गरूपेण समवर्तीव मूर्तताम् ॥ ४६२ ॥

दूरतो दधिपर्णेन राजानुगतपद्धतिः ।

नलेनोन्मूलितालानः कोऽप्यदृश्यत कुञ्जरः ॥ ४६३ ॥

(नवभिः कुलकम्)

तं कस्मिन्नपि नागेन्द्रं वशीकर्तुमनीश्वरे ।

ऊर्ध्वीकृत्य भुजं राजा व्याजहारेति भारतीम् ॥ ४६४ ॥

वारणेन्द्रमिदं व्यालं यः कोऽपि कुरुते वशे ।

अवश्यं तस्य वश्यत्वं लक्ष्मीमेनां नयाम्यहम् ॥ ४६५ ॥

इत्युक्तवति भूपाले नलः कल्लोलविक्रमः ।

अस्पृशन्नपि पादाभ्यां भुवं वेगादधावत ॥ ४६६ ॥

निवर्तस्व निवर्तस्व कुञ्ज माविश माविश ।

इति लोकैर्निषिद्धोऽपि नलः सिंह इवाविशत् ॥ ४६७ ॥

नलो नागमभाषिष्ट लेष्टुना प्रणिहत्य तम् ।

रे रे मातङ्ग एवासि स्त्रीबालादीनुपद्रवन् ॥ ४६८ ॥

तदेतत्सर्वमुत्सृज्य ममैवानुपदीभव ।

अयमग्रेऽस्मि ते दानवृष्ट्यवग्रहदुर्ग्रहः ॥ ४६९ ॥

इत्युक्तः सोऽप्यधाविष्ट क्रोधादन्धंभविष्णुदृक् ।

साक्षाद्विन्ध्य इवोत्पातवातैर्धूतो नलं प्रति ॥ ४७० ॥

धावज्जातु भ्रमज्जातु लेष्टुभिर्जातु ताडयन् ।

पतज्जातु लुठज्जातु वचोभिर्जातु भर्त्सयन् ॥ ४७१ ॥

जातु पुच्छान्तमालम्ब्य चक्रवद्भ्रमयन्मुहुः ।
 नलस्तैस्तैः प्रकारैस्तं खेदयामास दन्तिनम् ॥ ४७२ ॥
 हर्षकोलाहलैर्जातु जातु हाहारवोत्करैः ।
 जनानां पश्यतामासीच्छब्दाद्वैतं पुरे तदा ॥ ४७३ ॥
 खिन्नस्यापि भृशं कोपात्कुञ्जरस्यानुधावतः ।
 क्षिपति स्म पुरः क्षिप्रमुत्तरीयपटं नलः ॥ ४७४ ॥
 पपात पुरतो रूपमित्यस्मिन्परिणामिनः ।
 नताय वपुषः स्कन्धमास्कन्ददन्तिनो नलः ॥ ४७५ ॥
 ततः कण्ठवरत्रायां प्रक्षिप्तचरणौ नलः ।
 आस्फालयन्करैः कुम्भे कुञ्जरं तमसान्त्वयत् ॥ ४७६ ॥
 पश्चादेत्य प्रतीकारैरादायोल्लालितां शृणिम् ।
 नलो दन्तावलेन्द्रं तमन्वालानमचालयत् ॥ ४७७ ॥
 मायाकुब्जः सुरः कोऽपि किमेष भुवमागतः ।
 यश्चक्रे हस्तिमल्लस्य प्रतिमल्लमिमं वशे ॥ ४७८ ॥
 इत्यन्तर्विस्मितो राजा स्वयमारुह्य गोपुरम् ।
 रत्नदाम न्यधात्कण्ठे तस्याधस्तादुपेयुषः ॥ ४७९ ॥
 कुब्जावदानमेदस्विहर्षबाष्पायितेक्षणाः ।
 बभूवुर्जयशब्दैकमुखराः सर्वतः प्रजाः ॥ ४८० ॥
 श्रमानुत्तानमालाने गजमाकलयन्नलः ।
 सर्वपौरजनानां तु प्रमोदमधिमानसम् ॥ ४८१ ॥
 ततः सलीलमुत्तीर्य कुब्जः कक्षावरत्रया ।
 अभ्यर्णे दधिपर्णस्य वयस्यवदुपाविशत् ॥ ४८२ ॥
 अलंकारान्दुकूलानि तुष्टस्तस्मै ददौ नृपः ।
 खान्तिकेऽस्थापयच्चैनं गौरवेण गरीयसा ॥ ४८३ ॥
 अभ्यधात्सविधासीनं तमन्येद्युर्महीपतिः ।
 कलेयं गजशिक्षायां कुब्ज कौतस्कुती तव ॥ ४८४ ॥

कश्चासि क्व च वास्तव्यः कुत्र चाभिजनस्तव ।
 कला नियतमन्यापि कापि संभाव्यते त्वयि ॥ ४८५ ॥
 कुब्जेनाभिदधे राजञ्जन्मभूर्मम कोशला ।
 सर्वः स्वजनवर्गोऽपि शश्वत्तत्रैव वर्तते ॥ ४८६ ॥
 हुण्डिकः सूपकारोऽस्मि नलस्य पृथिवीपतेः ।
 स एव हि कलाः सर्वाः प्रीतिपात्रे मयि व्यधात् ॥ ४८७ ॥
 किं च वेत्ति स वा सूर्यपाकां रसवतीं भुवि ।
 अहं वा तत्पदोपास्तिप्रसादाद्वेद्मि नापरः ॥ ४८८ ॥
 सोऽधुना कूबरे बन्धौ क्षोणिमक्षदुरोदरे ।
 हारयित्वा सदारोऽपि जगाम जनवद्वनम् ॥ ४८९ ॥
 विपेदे तत्र सत्कान्तकलानिलयमागमम् ।
 श्रितोऽहमविशेषज्ञं मानिनं ननु कूबरम् ॥ ४९० ॥
 आकर्ण्य दधिपर्णस्तां नलमृत्युकथामथ ।
 रुरोद प्रेतकृत्यं च चकार सपरिच्छदः ॥ ४९१ ॥
 जातुचित्सूर्यपाकायां रसवत्यां कुतूहली ।
 हुण्डिकाय नृपः शालिप्रमुखं सर्वमार्पयत् ॥ ४९२ ॥
 स स्थालीरातपे न्यस्य विद्यां वैवस्वतीं स्मरन् ।
 चक्रे रसवतीं दिव्यामशेषरसपेशलाम् ॥ ४९३ ॥
 तथा च भोजयामास राजानं सानुजीविनम् ।
 प्रीतश्चास्मै ददौ सोऽपि वस्त्रालंकरणादिकम् ॥ ४९४ ॥
 लक्षमेकं च टङ्कानां ग्रामपञ्चशतीमपि ।
 सर्वमेतद्विना ग्रामान्हुण्डिकोऽप्यग्रहीत्तदा ॥ ४९५ ॥
 ततो भूयोऽपि भूपालः प्रीतिमांस्तमभाषत ।
 कुब्जं सर्वं ददे तत्ते यदन्यदपि वाञ्छसि ॥ ४९६ ॥
 इत्युक्तः क्षोणिपालेन कुब्जः सेरेक्षणोऽवदत् ।
 राजन्यावद्भुवः खण्डं भुजादण्डः प्रशास्ति ते ॥ ४९७ ॥

धूतं मद्यं मृगव्यं च तावति प्रतिषिध्यताम् ।

इत्यस्य वचसा सर्वं तच्चकार धराधवः ॥ ४९८ ॥

तत्रैव परमं राजप्रसादमधिजग्मुषः ।

वसतस्तस्य भूयांसि हायनान्यतिचक्रमुः ॥ ४९९ ॥

परेद्यवि सरस्तीरे द्रुमच्छायां निषेदुषः ।

कुब्जस्याभ्यर्णमभ्येत्य विप्रः कश्चिदुपाविशत् ॥ ५०० ॥

सोऽथ सर्वाङ्गमालोक्य कुब्जमाकूणितेक्षणः ।

जगौ श्लोकद्वयीमेतां नलनिन्दाविशारदाम् ॥ ५०१ ॥

निर्वृणानामलज्जालां निःसत्त्वानां दुरात्मनाम् ।

नलस्यैव धुरीणत्वं सुप्तां तत्याज यः प्रियाम् ॥ ५०२ ॥

सुप्तामेकाकिनीं स्निग्धां विस्रब्धां दयितां सतीम् ।

मत्तः किं न वने त्यक्तुकाम एव न भस्मसात् ॥ ५०३ ॥

इत्युपश्रुत्य तद्गीतं कुब्जः पर्यश्रुलोचनः ।

तमभ्यधादहो रक्तकण्ठोऽसि द्विजसत्तम ॥ ५०४ ॥

गीतेनानेन ते काममुद्यत्करुणवीचिना ।

ममाप्येताः कृताः पश्य चक्षुषोरश्रुविप्रुषः ॥ ५०५ ॥

ततः कथय कोऽसि त्वं कुतश्चागम्यतेऽधुना ।

दुर्धियश्च नलस्यायमुदन्तः क्व त्वया श्रुतः ॥ ५०६ ॥

सोऽप्यारुख्यत्कुशलारुख्योऽस्मि कुण्डिनाच्चाहमागमम् ।

तत्राश्रौषमिमां सर्वां नलभूमीपतेः कथाम् ॥ ५०७ ॥

कुब्जोऽभ्यधात्ततो बिभ्रद्विकाशविशदे दृशौ ।

श्रुता ब्रह्मपुराणीयं भैमीत्यागावधिः कथा ॥ ५०८ ॥

ततः परं यदातेने भीमभूर्विरहातुरा ।

तत्स्वरूपं समस्तं मे निवेदयितुमर्हसि ॥ ५०९ ॥

जगादाथ द्विजो भैमीं परित्यज्य गते नले ।

निशि प्रभातप्रायायां स्वप्नमेवं ददर्श सा ॥ ५१० ॥

यदहं पत्रलं बद्धमञ्जरीकं सषट्पदम् ।

फलितं चूतमारूढा तत्फलान्यादमिच्छया ॥ ५११ ॥

तं चाभ्येत्य करी कश्चिदकस्मादुदमूलयत् ।

अहं च तत्परिभ्रष्टा पतितास्मि भुवस्तले ॥ ५१२ ॥

ततो जागरिता प्रातरदृष्ट्वा प्रियमन्तिके ।

दिक्षु चक्षुर्निचिक्षेप भीमभूर्भयविक्रवा ॥ ५१३ ॥

अचिन्तयच्च मे दैवमद्यापि प्रातिलोमिकम् ।

व्यालाकीर्णे वनान्तेऽस्मिन्मां प्रियोऽपि यदत्यजत् ॥ ५१४ ॥

यद्वा सलिलमानेतुमास्यक्षालनहेतवे ।

प्रयातः सरसि कापि प्राणेशो मे भविष्यति ॥ ५१५ ॥

रन्तुं विद्याधरी काचित्कापि वा वनदेवता ।

सुभगं तमपाहार्षीत्सोऽन्यथा न जहाति माम् ॥ ५१६ ॥

नर्मणा वा किमस्त्येष व्रतत्यन्तरितः स्थितः ।

तत्तमुत्थाय पश्यामि क्व गन्तासि ममाग्रतः ॥ ५१७ ॥

इत्युत्थाय प्रतिकोणीरुहमुद्धीक्षणादपि ।

निजं कान्तमपश्यन्ती रुदत्युच्चैर्जगाद सा ॥ ५१८ ॥

एह्येहि त्वरितं नाथ याति मे हृदयं द्विधा ।

चिरं न खलु नर्मापि शर्मदं भवति क्वचित् ॥ ५१९ ॥

इत्याद्यैर्वचनैः कान्ते दृग्गोचरमनीयुषि ।

विदर्भदुहितेत्यन्तः स्वप्नस्यार्थं व्यचारयत् ॥ ५२० ॥

यश्चूतो मत्प्रियः सोऽयं राज्यं पुष्पफलादिकम् ।

तद्भोगश्च फलास्वादः षट्पदाश्च परिच्छदः ॥ ५२१ ॥

मूलादुन्मूलनं यच्च चूतस्य च न दन्तिना ।

मदीयप्रेयसो राज्याद्भ्रंशनं कूबरेण तत् ॥ ५२२ ॥

यच्चाहं पतिता चूतात्प्रियेण विरहः स मे ।

तत्स्वमेनामुना नूनं वल्लभो दुर्लभोऽधुना ॥ ५२३ ॥

इत्यालोच्य ययौ मूर्च्छां दुःखसंभारनिर्भरा ।

उच्चैश्च प्राप्तचैतन्या रुरोद व्यलपच्च सा ॥ ५२४ ॥

हा नाथ किं तवाभूवं हताहं भारहेतवे ।

स्थूले अपि निजे शृङ्गे भाराय वृषभस्य किम् ॥ ५२५ ॥

न दृष्टः काप्ययं पन्थाः सात्त्विकानां विवेकिनाम् ।

यदीदृशि वने पाणिगृहीती त्यज्यते प्रिया ॥ ५२६ ॥

नैष ते यदि वा दोषो मत्कर्मेवापराध्यति ।

भवेन्मतिविपर्यासस्त्वादृश्यामपि किं क्वचित् ॥ ५२७ ॥

जल्पं जल्पमितिप्रायं तारं पूत्कुर्वती मुहुः ।

अरोदयद्वने भैमी श्वापदान्पादपानपि ॥ ५२८ ॥

पटप्रान्ते चिरात्कान्यप्यक्षराणि निरीक्ष्य सा ।

वाचयामास सानन्दं दध्यौ चान्तःस्मिताश्रया ॥ ५२९ ॥

दिष्ट्याद्याप्यसि तच्चेतःकेतकीकाननालिनी ।

ददौ मे गमनादेशं यत्स्वयं लिखिताक्षरैः ॥ ५३० ॥

तन्यग्रोधाध्वनानेन पितुर्वेश्म व्रजाम्यहम् ।

नारीणां पतिशून्यानां पितैव हृदयार्तिहृत् ॥ ५३१ ॥

पतिं विना तु तद्ग्रेहे वसन्त्या निस्तनूरुहः ।

साध्व्या अपि कुरङ्गाक्ष्याः पराभूतिः पदे पदे ॥ ५३२ ॥

इत्यालोच्य पितुर्गेहं प्रत्यचालीनलप्रिया ।

कांदिशीका दृशौ दिक्षु प्रक्षिपन्ती मुहुर्मुहुः ॥ ५३३ ॥

दर्भसूचिव्यथोद्भूतशोणितारुणितक्रमा ।

पाटितोभयजङ्घा च क्षुद्रकैर्वदरीवणैः ॥ ५३४ ॥

मलीमसांशुका स्वेदमेदुरा रेणुरूपिता ।

विकीर्णकुन्तला वक्रमभितस्तरलेक्षणा ॥ ५३५ ॥

प्रेयोविरहपीडाभिर्निगीर्णनिखिलव्यथा ।

दरिद्रस्त्रीव सा मार्गे त्वरितं त्वरितं ययौ ॥ ५३६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

जाङ्गुलीमिव भोगीन्द्राः सिंहीमिव वनद्विपाः ।

वह्निज्वालामिव व्याघ्रास्तां सतीं वीक्ष्य दुद्रुवुः ॥ ५३७ ॥

यान्ती चाचिन्तयद्यावत्सार्थः कश्चिद्भवेद्यदि ।

तेन साकमरण्यस्य पारमस्य ब्रजाम्यहम् ॥ ५३८ ॥

तावत्पुरः पराभोगभासुरं लोकसंकुलम् ।

संकटं शकटव्रातैः सार्थं कंचिदुदैक्षत ॥ ५३९ ॥ (युग्मम्)

तमासाद्याभवद्भैमी यावत्स्वस्थमना मनाक् ।

तावत्स रुरुधे हक्कामुखरैर्दस्युभिः क्षणात् ॥ ५४० ॥

सा तानूर्ध्वभुजावादीदरे रे यात तस्कराः ।

आरम्भोऽस्मिन्मया व्राते सार्थेऽनर्थफलो हि वः ॥ ५४१ ॥

तामवज्ञाय भूतात्तामिव वातिकिनीमिव ।

यदा लुण्ठयितुं सार्थस्तैर्बलादुपचक्रमे ॥ ५४२ ॥

ध्वस्तद्विषदहंकारान्हंकारान्सामुचत्तदा ।

सिंहीरवैरिवामीभिस्ते कुरङ्गा इवानशन् ॥ ५४३ ॥

ततो नः पात्यसौ नूनं काप्यसत्कुलदेवता ।

इति सार्थपतिर्भक्त्या तां स सार्थजनोऽनमत् ॥ ५४४ ॥

पृच्छति स्म च कल्याणि कासि त्वं महिमैकभूः ।

अस्मिन्नेकाकिनी किंवा वने आम्यसि निर्जने ॥ ५४५ ॥

ततोऽसौ बान्धवायेव भारत्या दैन्यशून्यया ।

भीमभूरानलघूतान्निजामकथयत्कथाम् ॥ ५४६ ॥

लक्षणान्नलपत्नीत्व ज्ञानाच्चैष विशेषतः ।

प्रीतिमन्तर्वहन्भैमीं निन्ये पटकुटीं निजाम् ॥ ५४७ ॥

स्नानभुक्त्यादिना तत्र हृतश्रान्तिमधारयत् ।

स तैस्तैरुपचारैस्तामाराध्यद्देवतामिव ॥ ५४८ ॥

अथ प्रवृत्ते प्रावृज्जर्जामुरजनिस्वनैः ।

जनेभ्यः शिखिनां नृत्तं दर्शयन्ती वने वने ॥ ५४९ ॥

ततो मुशलधाराभिः पुष्करावर्तकोपमाः ।

विरामरहितं मेघास्त्रिरात्रं ववृषुस्तराम् ॥ ५५० ॥

तदा शकटसंचारभङ्गमञ्जरितोर्जितः ।

चिक्रीड विपिने पङ्कः क्षोभयन्पथिकत्रजान् ॥ ५५१ ॥

चिरावस्थानमाशङ्क्य सार्थस्य नलवल्लभा ।

केनाप्यविदिता वृष्टिपर्यन्ते निर्ययौ ततः ॥ ५५२ ॥

यान्तीव पुरतो रौद्रमञ्जनागिरिसोदरम् ।

फेत्कारनिर्यदास्योल्का निरस्तसतडिद्धनम् ॥ ५५३ ॥

नरास्थिभूषणं दंष्ट्राकरालं कर्ति(र्त्रि)काकरम् ।

साक्षादिव यमं भैमी कंचिदैक्षिष्ट राक्षसम् ॥ ५५४ ॥

(युग्मम्)

भाषते स्म स तां भीतिकल्लोलतरलेक्षणाम् ।

क्व यासि भक्षयिष्यामि त्वामेष क्षुधितश्चिरात् ॥ ५५५ ॥

ततः सौष्ठवमालम्ब्य जगाद नलगेहिनी ।

निशम्य मद्विरं कुर्यास्तुभ्यं यदिह रोचते ॥ ५५६ ॥

न नाम परमार्हत्याः किञ्चिन्मृत्युभयं मम ।

मृत्योर्हि संभृतानेकसुकृता नाभिश्ङ्कते ॥ ५५७ ॥

किंतु मामनिशं पूतमानसां परमेष्ठिभिः ।

पराङ्मनां स्पृशन्नेव भद्र यास्यसि भस्मसात् ॥ ५५८ ॥

राक्षसस्तामवष्टम्भमयीमाकर्ण्य तद्विरम् ।

ऊचे कल्याणि तुष्टोऽसि सत्त्वेनैव तवामुना ॥ ५५९ ॥

ब्रूहि तत्किमिदानीं ते मनोभीष्टं करोम्यहम् ।

निशम्येति वचस्तस्य कुण्डिनेशसुतावदत् ॥ ५६० ॥

यदि तुष्टोऽसि मे सत्यं राक्षस व्यन्तरेश्वर ।

तदाचक्ष्व कदा भावी पत्या मम समागमः ॥ ५६१ ॥

विलोक्य विधिना सद्यस्तामवोचन्निशाचरः ।

अतिक्रम्य परित्यागदिनाद्वादशहायनीम् ॥ ५६२ ॥

पितृधाम्नि स्थितायास्ते भविता पतिसंगमः ।

तदादिशसि चेत्तत्त्वां तत्र वेगान्नयाम्यहम् ॥ ५६३ ॥ (युग्मम्)

अथोचे भीमभूर्भर्तृसमागमनिवेदनात् ।

किं नाम नोपचक्रे मे त्वया दाक्षिण्यसिन्धुना ॥ ५६४ ॥

किं त्वन्यपुरुषैः साकं क्वचिन्नैव ब्रजाम्यहम् ।

तद्गच्छ स्वस्ति ते भूयाद्वर्मगृह्यो भवेश्विरम् ॥ ५६५ ॥

ततः प्रेङ्खत्प्रभाजालमालोलमणिकुण्डलम् ।

दर्शयित्वा निजं रूपं तस्मै रात्रिचरोऽगमत् ॥ ५६६ ॥

अथ द्वादशवर्षान्ते विज्ञाय पतिसंगमम् ।

भैमी सतीव्रतोत्तंसानग्रहीदित्यभिग्रहात् ॥ ५६७ ॥

रक्तवासांसि ताम्बूलं कुसुमाभरणानि च ।

विकृतीश्च ग्रहीष्येऽहमर्वाग्र प्रियदर्शनात् ॥ ५६८ ॥

सा चलन्ती पुरो नानाफलितद्रुमशालिनीम् ।

चेतःस्वास्थ्यकरीं प्राप कंदरां कस्यचिद्भिरेः ॥ ५६९ ॥

तत्राम्भोदागमं नेतुमवस्थानं चकार सा ।

प्रतिमां मृन्मयीं शान्तेस्तत्कोणे च न्यवीविशत् ॥ ५७० ॥

स्वयं गलितपुष्पैस्तामर्चयन्त्यनुवासरम् ।

धर्मध्यानामृताम्भोधिस्नानसानन्दमानसा ॥ ५७१ ॥

चतुर्थादि तपः शश्वद्वितन्वाना निरत्ययम् ।

कुर्वाणा पारणां वृक्षफलैः सरसपातिभिः ॥ ५७२ ॥

एकाकिन्यपि निर्भीका स्मरन्ती चाभिमर्षणम् ।

परमेष्ठिनमस्कारमन्नं सा कालमत्यगात् ॥ ५७३ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

सोऽथ सार्थपतिः सार्थे तामपश्यन्नितस्ततः ।

मा स भूत्कचिदक्षेममित्यानुपदिकोऽभवत् ॥ ५७४ ॥

कंदरां तां क्रमादेत्य भैमीं कुशलशालिनीम् ।

अर्चयन्ती जिनस्यार्चां स निध्याय दधौ मुदम् ॥ ५७५ ॥

नत्वा चोपाविशत्पार्श्वे भीमजापि समाप्य ताम् ।
 देवार्चां स्वागतप्रश्नपूर्वकं तमवार्तयत् ॥ ५७६ ॥
 सोऽथ पप्रच्छ तां कस्य देवस्यार्चयमर्च्यते ।
 सापि शान्तिजिनेशस्य षोडशस्येत्यचीकथत् ॥ ५७७ ॥
 आकर्ण्येतां तयोर्वाचमन्योन्यालापशालिनीम् ।
 आसन्नाश्रमवास्तव्यास्तत्र यान्ति स्म तापसाः ॥ ५७८ ॥
 सार्थे साथ ततो भैमी तेषु संनिधिवर्तिषु ।
 विशुद्धमार्हतं धर्ममहिंसाद्यमुपादिशत् ॥ ५७९ ॥
 सोऽप्युन्मीलन्मनोभावत्रुद्यत्कर्मततिस्ततः ।
 भैमीमेव गुरूकृत्य तं धर्मं प्रत्यपद्यत ॥ ५८० ॥
 ऊचे चाहं पुरा नाम्ना वसन्तोऽस्म्यधुना पुनः ।
 सत्यीकृतस्त्वया धर्मस्तिलकस्यास्य सौरभेः ॥ ५८१ ॥
 तत्रान्तरे च धाराभिः सगोत्राभिः शरोत्करैः ।
 वर्षितुं कलितोत्कर्षमारेभे स्तनयिलुभिः ॥ ५८२ ॥
 ताभिरम्भोदधाराभिराहतास्ते तपस्विनः ।
 वञ्चयामः पयः कैतदित्यभूवन्मयाकुलाः ॥ ५८३ ॥
 ततो मा भैष्ट मा भैष्ट तापसा इति वादिनी ।
 कुण्डिनेशात्मजा कुण्डं यष्ट्या तान्परितोऽकरोत् ॥ ५८४ ॥
 उच्चैरूचे च यद्यसि सती यद्यस्मि चार्हती ।
 ऋजुस्वान्ता च यद्यसि मास्मिन्वर्षतु तद्धनः ॥ ५८५ ॥
 तत्तथैवाभवत्तेऽथ तापसा इत्यचिन्तयन् ।
 काचिद्देवीयमन्यस्याः शक्तिरूपे न हीदृशी ॥ ५८६ ॥
 वृष्टेरुपरमे धर्मं निन्दन्तः स्वं दयोज्झितम् ।
 विस्मितास्ते तदाख्यातं धर्मं सम्यक्प्रपेदिरे ॥ ५८७ ॥
 पुरमुड्डामरश्रीकं तत्र सार्थपतिर्व्यधात् ।
 चैत्यं च शान्तिनाथस्य काम्याकारमकारयत् ॥ ५८८ ॥

यतः पञ्चशतान्यस्मिन् प्रत्यबुध्यन्त तापसाः ।

तेन ख्यातिमगाद्भाज्यां तत्तापसपुराख्यया ॥ ५८९ ॥

नैगमप्रमुखाः सर्वे पुरुषार्थनिकेतने ।

तत्राभ्येत्य वसन्ति स्म स्वैरमुच्चावचाः प्रजाः ॥ ५९० ॥

स च सार्थपतिस्ते च तापसाः सा च भीमसूः ।

प्रजास्ताश्चावसंस्तस्मिन्नहर्द्धर्मपराश्विरम् ॥ ५९१ ॥

अन्यदा जितमार्तण्डमण्डलद्युतिरैक्षत ।

मध्यरात्रे शिरस्यद्रेरुदयोतो नलकान्तया ॥ ५९२ ॥

उत्पतन्तः पतन्तश्च तथाथ विहगा इव ।

विस्मयसेरमैक्ष्यन्त सुरासुरनभश्चराः ॥ ५९३ ॥

तत्संपातभवैः कोलाहलैर्जागरिताः क्षणात् ।

तानुत्पश्य दृशः पौरा अप्यपश्यन्सविस्मयाः ॥ ५९४ ॥

ततः सार्थपतिभैमी ते च सर्वे तपस्विनः ।

पौरा अप्यखिलाः शैलशिरस्यारुरुहुः क्षणात् ॥ ५९५ ॥

सिंहकेसरिणः साधोर्नवकेवलसंपदः ।

कुर्वतो महिमानं ते ददृशुः सुरखेचरान् ॥ ५९६ ॥

ततः कन्दलितानन्दा नत्वा केवलिनं पुरः ।

भैमी च सार्थवाहश्च पौराश्च समुपाविशन् ॥ ५९७ ॥

तदानीं श्रीयशोभद्रसूरयो गुरवो मुदा ।

तं केवलिनमानम्य न्यविक्षन्त तदन्तिके ॥ ५९८ ॥

यथौचित्यमथासीनजने सुरनरादिके ।

कर्म मर्माविधं धर्मदर्शनां केवली व्यधात् ॥ ५९९ ॥

संसारेऽस्मिन्न नित्यानि जीवितं यौवनं श्रियः ।

सत्कैरेष्वेव हा मूढैर्मानुषं जन्म हार्यते ॥ ६०० ॥

अस्य मानुष्यकल्पद्रोः फलं मुक्तिसुखं परम् ।

उत्तिष्ठध्वं जनास्तस्मै विमुच्य मृगतृष्णिकाम् ॥ ६०१ ॥

देशनान्तेषु नः स्माह केवली संशयच्छिर्दे ।
 तेषां तपस्विनां तस्य सार्थेशस्य च धीमतः ॥ ६०२ ॥
 यदाख्यदमयन्तीयं धर्मतत्त्वमनुत्तरम् ।
 तत्तथैव न कर्तव्यः संशयोऽस्मिन्मनागपि ॥ ६०३ ॥
 इयं हि धार्मिकी सत्यपूतवाक्परमार्हती ।
 सती सर्वजनीना च जातु जल्पति नान्यथा ॥ ६०४ ॥
 दस्युनाशादिरम्भोदवृष्टिस्तम्भादिकोऽपि वा ।
 कस्को नाम प्रभावोऽस्याः प्रत्यक्षोऽभून्न वः पुरा ॥ ६०५ ॥
 अस्मिन्नपि व्रनव्याघ्रभिल्लभल्लूकसंकुले ।
 प्रभावपरिपीतापन्निर्विशङ्का वसत्यसौ ॥ ६०६ ॥
 इत्येतया मुनेस्तस्य गिरा संवेगभाग्भृशम् ।
 प्रीतो ययाचे विमलमतिः कुलपतिर्व्रतम् ॥ ६०७ ॥
 मुनिरूचे यशोभद्रसूरिरेष महामतिः ।
 दीक्षां दास्यति ते भद्रगुरुर्यस्मान्ममाप्यसौ ॥ ६०८ ॥
 ततः कुलपतिर्भूयो बभाषे स्मेरविस्मयः ।
 गृह्णीते स्म कथं नाम प्रव्रज्यां भगवन्भवान् ॥ ६०९ ॥
 अप्याख्यत्केवली राजा कोशलायां नलोऽभवत् ।
 यदीया दमयन्तीयं दयिता पतिदेवता ॥ ६१० ॥
 कनीयान्कूबरो नाम बान्धवस्तस्य विश्रुतः ।
 शास्तीदानीं तदीयां यो राज्यमुज्जागरोर्जितः ॥ ६११ ॥
 तस्याहं तनयः सिंहकेसरी सांप्रतं त्वहम् ।
 राज्ञः केसरिणः शृङ्गापुरीशस्य तपस्विनीम् ॥ ६१२ ॥
 पाणौ कृत्य सुतां बन्धुमतीं गच्छन्पुरीं निजाम् ।
 रम्यामुपत्यकामस्य गिरेरध्याशिषि क्रमात् ॥ ६१३ ॥ (युग्मम्)
 भाग्यैरत्र यशोभद्रसूरीनेतानवन्दिषि ।
 चक्रुश्च देशनामेतां संसारानित्यतामयीम् ॥ ६१४ ॥

तदन्ते मे कियत्स्वामिन्नायुरित्युदिते मया ।

ज्ञात्वा पञ्च दिनानीति ज्ञानिनो मां बभाषिरे ॥ ६१५ ॥

ततो मृत्युभयादीनमुखं संभ्रान्तलोचनम् ।

मां विलोक्यावदन्नेते विश्ववात्सल्यवार्धयः ॥ ६१६ ॥

मा भैषीर्वत्स मा भैषीर्व्रतमादत्स्व संप्रति ।

जन्ममृत्युभयं हन्ति कृतमेकाहमप्यदः ॥ ६१७ ॥

तदैवैतद्गिरा लक्ष्मीं प्रियां बन्धुमतीमपि ।

हित्वामीषां पदाम्भोजमूलेऽहं जगृहे व्रतम् ॥ ६१८ ॥

एतदादेशतः शैलशृङ्गमारूढवानिदम् ।

निहत्य घातिकर्माणि केवलालोकमासदम् ॥ ६१९ ॥

इत्युक्त्वा सूत्रयन्योगनिरोधं स मुनीश्वरः ।

निरंशीकृत्य कर्माणि जगाम परमं पदम् ॥ ६२० ॥

तत्कायस्याग्निसंस्कारं पुण्यक्षेत्रे व्यधुः सुराः ।

व्रतं कुलपतिः पार्श्वे यशोभद्रस्य चाग्रहीत् ॥ ६२१ ॥

वैदर्भीं याचमानां स व्रतं स गुरुरब्रवीत् ।

त्वं भोगान्भोक्ष्यसेऽद्यापि तद्दीक्षा ते न युज्यते ॥ ६२२ ॥

प्राग्भवे हि नलो राजा मम्मणोऽभून्महीपतिः ।

त्वं तु वीरमती नाम तस्याभूर्दयिता किल ॥ ६२३ ॥

युवाभ्यां जातु गच्छद्भ्यां क्रीडया मृगयावने ।

सार्धेन सार्धमागच्छन्संमुखं मुनिरैक्ष्यत ॥ ६२४ ॥

कोपादशकुनं सोऽयमिति स्वैः पत्तिभिस्तदा ।

तं संग्राह्य निवृत्त्याशु युवामागमतं गृहम् ॥ ६२५ ॥

कथंचिदपि विस्मृत्य कोपमाकार्यं तं मुनिम् ।

क गन्तासि कुतश्चागा इत्यवार्तयतं युवाम् ॥ ६२६ ॥

ततस्तद्गिरमाकर्ण्य शमामृततरङ्गितः ।

सान्द्रानन्दं तमभ्यर्च्य मुनिं व्यसृजतं युवाम् ॥ ६२७ ॥

युवाभ्यां यत्तदा रुद्धः साधुर्द्वादशनाडिकाः ।

तेनायं विरहो जज्ञे युवयोर्द्वादशाब्दिकः ॥ ६२८ ॥

वर्षस्य द्वादशस्यान्ते तेन पत्या समेयुषी ।

पुनस्त्वं तादृशानेव भोगान्वैदर्भिं भोक्ष्यसे ॥ ६२९ ॥

गतायामथ यामिन्यां यशोभद्रगुरुर्गिरेः ।

उत्तीर्यालंकरोतिस्र उत्तापसपुरं पुरम् ॥ ६३० ॥

शान्तेश्चैतं प्रतिष्ठाय स तस्मिन्देशनाम्बुधिः ।

सम्यक्कारोपणं चक्रे पौरलोकस्य क्रोडिशः ॥ ६३१ ॥

विदर्भजन्मनस्तत्र निवसन्त्या गुहागृहे ।

अतीयाय जिनोपास्तिपरायाः सप्तहायनी ॥ ६३२ ॥

अन्यदा कश्चिदभ्येत्य तद्गुहाद्वारमध्वगः ।

सुधामुचमिमां वाचमवोचन्नलवल्लभाम् ॥ ६३३ ॥

वैदर्भिं त्वत्पतिर्नातिदूरे देशे मयेक्षितः ।

उत्सुको हन्त गन्तास्मि सार्थो मे न प्रतीक्षते ॥ ६३४ ॥

इत्युदीर्य प्रयाति स्म स पान्थस्त्वरितक्रमम् ।

सापि तच्छब्दमाकर्ण्य गुहातो निरगाज्जवात् ॥ ६३५ ॥

भद्र भद्र त्वया सोऽयं क दृष्ट इति भाषिणी ।

पान्थं तमनुधावन्ती भीमभूर्विपिनेऽपतत् ॥ ६३६ ॥

गच्छन्त्याश्च पुरस्तस्या निःस्वायां इव शेवधिः ।

पान्थः सोऽगाददृश्यत्वं ततो व्यावर्तते स्म सा ॥ ६३७ ॥

कंदरायाः पुनर्मार्गमज्ञात्वा गहने वने ।

भीमभूरुभयभ्रष्टा दुःखक्लिष्टेत्यचिन्तयत् ॥ ६३८ ॥

अहो किमपि मे दैवमपकारि पदे पदे ।

येनाभवदिदानीं मे न पान्थो न च कंदरा ॥ ६३९ ॥

किं करोमि क गच्छामि घोरेऽस्मिन्पतिता वने ।

भावी मृत्युरपि श्रेयानार्तध्यानस्पृशोऽत्र मे ॥ ६४० ॥

इत्याकुलमनास्तस्मिन्नश्रुपूराविलेक्षणा ।

ययौ तस्यावुपाविक्षद्यलुठद्यलपच्च सा ॥ ६४१ ॥

अमन्तीं च वने काचित्तामपश्यन्निशाचरी ।

मा स्म गा भक्षयिष्यामि भवन्तीमित्युवाच च ॥ ६४२ ॥

तां वीक्ष्य भयसंभ्रान्ता वभाषे भीमनन्दिनी ।

नलादन्यं पुमांसं चेत्स्पृशत्यपि न मे मनः ॥ ६४३ ॥

ममार्हन्नेव देवश्चेद्गुरवश्चेत्सुसाधवः ।

रतिश्चेज्जैनतत्त्वे च हताशा भव राक्षसि ॥ ६४४ ॥ (युग्मम्)

इति तस्या गिरामन्नवाचेव च्युतविक्रमा ।

ययौ नक्तंचरी नत्वा सत्यो हि दुरतिक्रमः ॥ ६४५ ॥

ततो दत्तजलभ्रान्तिमूर्मिमत्सिकताचिताम् ।

क्वचिद्गिरिनदीं कांचिदुदयन्ती जगाद सा ॥ ६४६ ॥

तामनम्भसमालोक्य सा जगाद तृषार्दिता ।

मनो मे यदि सम्यक्त्वसौरभ्यसुरभीकृतम् ॥ ६४७ ॥

तदेतस्यां पयः प्रादुरस्तु द्रागमृतोपमम् ।

इत्युक्त्वा पार्ष्णिना स्वैरं महीतलमताडयत् ॥ ६४८ ॥ (युग्मम्)

सामूत्कूलंकषान्वर्थनामाम्भोभिस्तदुत्थितैः ।

स्नात्वा पीत्वा पयश्चास्यां भैमी निन्ये परिश्रमम् ॥ ६४९ ॥

पुरो यान्ती च सां खिन्ना न्यग्रोधस्य तले क्वचित् ।

निविष्टा पथिकैः कैश्चित्सार्थायातैरभाषत ॥ ६५० ॥

भद्रे कासि किमत्रासि वटस्याधो निषेदुषी ।

ईदृगद्वैतरूपा त्वं काचिन्न वटदेवता ॥ ६५१ ॥

अथाह भीमभूर्नाहं देवता किंतु मानुषी ।

वणिकपुत्री समं पत्या यान्त्यभूवं पितुर्गृहे ॥ ६५२ ॥

सुप्तामेकाकिनीमत्र मां संत्यज्य पतिर्ययौ ।

बान्धवा गमयध्वं मां तत्तापसपुराध्वना ॥ ६५३ ॥

तेऽप्यूचुर्यत्र सूर्योऽस्तमेत्यध्वास्य पुरस्य सः ।
 तं तु दर्शयितुं नालमिदानीमुत्सुका वयम् ॥ ६५४ ॥
 आगतास्म इहाम्भोऽर्थे सार्थादायासि तत्र चेत् ।
 कुत्रापि वसतिस्थाने नयामस्त्वां सुखेन तत् ॥ ६५५ ॥
 साथ तैः सह सार्थेऽगाद्धनदेवस्य तेऽपि ताम् ।
 कथामारुष्याय तत्प्रोक्तां सार्थनेतुरदर्शयन् ॥ ६५६ ॥
 सार्थेशोऽपि ममासि त्वं सुता नेष्यामि तत्सुखम् ।
 त्वां स्थाने वसतीत्युक्त्वा स्नानादिभिरनन्दयत् ॥ ६५७ ॥
 तामारोप्याद्भुते याने सार्थेशोऽथाचलत्प्रगे ।
 नीत्वाचलपुरद्वारि क्रमाच्चैनां मुमोच सः ॥ ६५८ ॥
 तत्राध्वचङ्क्रमकृन्ता वाप्यां कस्यांचिदप्यसौ ।
 प्रविश्य जलपानादि विधाय बहिरागमत् ॥ ६५९ ॥
 आकाशपतितेवासौ पावयन्ती दृशा पुरम् ।
 किंकर्तव्यजडा वापीद्वारवेद्यामुपाविशत् ॥ ६६० ॥
 ऋतुपर्णो जनाकर्ण्यकीर्तिस्तत्र नृपस्तदा ।
 चन्द्रोपमयशाश्चन्द्रयशास्तस्य प्रियाभवत् ॥ ६६१ ॥
 तस्याश्चेधस्तदा वाप्यां नीरमाहर्तुमागताः ।
 तामपश्यज्जगच्चेतोहारिरूपां सविस्मयम् ॥ ६६२ ॥
 वाप्यन्तर्वलितग्रीवं ताः पश्यन्त्योऽथ तां मुहुः ।
 शनैःशनैर्विशन्ति स्म निरीयुश्च शनैःशनैः ॥ ६६३ ॥
 गत्वा कौतुकिताश्चन्द्रयशसे तां न्यवेदयन् ।
 आनेतुं सापि तां प्रीत्या भूयोऽपि प्रजिघाय ताः ॥ ६६४ ॥
 एत्य तास्तत्र तामूचुर्देवी चन्द्रयशाः शुभे ।
 त्वामाह्वयति भूपस्य पुत्री प्रीत्या नृपप्रिया ॥ ६६५ ॥
 एत्य तत्प्रेमपीयूषस्तापं निर्वापयात्मनः ।
 त्वं स्थितात्र पुनः शून्यचेताः स्थलमवाप्स्यसि ॥ ६६६ ॥

इत्यासां वचनैर्भैमी प्रह्वीभूतमना मनाक् ।

प्रश्रव्योद्गारिचक्रीभिस्ताभिः परिवृताचलत् ॥ ६६७ ॥

मम चन्द्रयशा मातुः पुष्पदन्त्याः सहोदरा ।

इति ज्ञातेयमज्ञासीन्न जातु नलवल्लभा ॥ ६६८ ॥

जामेयी दमयन्ती मेऽत्य(?)जानाना नृपप्रिया ।

तदानीं बाल्यदृष्टत्वात्तां नोपालक्षयत्पुनः ॥ ६६९ ॥

साभ्येत्यालिङ्गदायान्तीं पुत्रीप्रेम्णा तथापि ताम् ।

तत्त्वेनाविदितेऽप्यर्थे प्रमाणं हि मनः सताम् ॥ ६७० ॥

प्रक्षिप्तशिरसं मातृस्नेहेनाङ्घ्रिसरोरुहे ।

उत्थाप्य सावदग्नेमीं प्रीतिकल्लोललोलिताम् ॥ ६७१ ॥

वत्से त्वमपि मे पुञ्याश्चन्द्रवत्याः प्रियस्वसा ।

उभे अपि युवां लक्ष्मीं तत्कृतार्थयतं मम ॥ ६७२ ॥

परमात्मस्वरूपं मे कथयेत्युदिता तया ।

सार्धं पुंसां यदाख्यातं तदेवाख्यन्नलप्रिया ॥ ६७३ ॥

दीनानाथकृते चन्द्रयशोदेव्याः पुराह्वहिः ।

वर्तते सुकृतोद्गारं सत्रागारमवारितम् ॥ ६७४ ॥

भैम्यूचे तां ततः सत्रे दानं दास्येऽहमन्वहम् ।

यदि वात्मपतिं वीक्षे जात्वस्मिन्भोजनार्थिनम् ॥ ६७५ ॥

ओमित्युक्ते तया भैमी सत्रे दानं ददौ स्वयम् ।

तेन तेषां विशेषेण कलयामासुरर्थिनः ॥ ६७६ ॥

सापश्यत्कंचिदन्येद्युः सत्रस्था बद्धमग्रतः ।

चौरमारक्षकैर्नीयमानमाहतडिण्डिमम् ॥ ६७७ ॥

स तां वीक्ष्यावदद्दीनं रक्ष मां देवि रक्ष माम् ।

सा कृतं किमनेनेति पप्रच्छारक्षकांस्ततः ॥ ६७८ ॥

तेऽप्यूचुरमुना चन्द्रवत्या रत्नकरण्डिका ।

जज्ञे(हे) तेनैष वध्यत्वान्नीयते वधभूमिकाम् ॥ ६७९ ॥

ततः सावोचदारक्षानेनं मुञ्चत मुञ्चत ।

सर्वत्रोत्तरमेतस्य कर्तास्मि किमतः परम् ॥ ६८० ॥

इत्युक्तेऽपि तया यावत्ते न मुञ्चन्ति तस्करम् ।

तावत्साच्छोटयद्वन्धांस्तस्याम्भश्चुलुकैस्त्रिमिः ॥ ६८१ ॥

ते झटित्यत्रुटंस्तस्य तत्सतीत्वप्रभावतः ।

नागराणां ततो जज्ञे हर्षकोलाहलो महान् ॥ ६८२ ॥

तमुपश्रुत्य संभ्रान्तस्तत्र राजाप्युपागमत् ।

तद्वीक्ष्य कौतुकं भैमीं दृष्टोऽप्येवमुवाच सः ॥ ६८३ ॥

धर्मः क्षोणीभृतां शिष्टपालनं दुष्टनिग्रहः ।

मात्स्योऽ(?)न्यायोऽन्यथा वत्से भवेद्भुवनघस्मरः ॥ ६८४ ॥

लोकेभ्यः करमादाता चैरेभ्यस्तानरक्षिता ।

तदीयैर्लिप्यते राजा पातकैरिति हि स्मृतिः ॥ ६८५ ॥

तन्मोचयसि चेदेनं भविष्यत्यव्यवस्थितिः ।

इत्युक्ता भूभुजा भैमी दयालुरिदमब्रवीत् ॥ ६८६ ॥

तात दस्युर्विपद्येत यदि दृष्टोऽप्यसौ मया ।

तदर्हद्धर्मवेदिन्याः केयं मम कृपालुता ॥ ६८७ ॥

तदाग्रहमिति ज्ञात्वा राजा दस्युममोचयत् ।

माननीया महासत्यो हन्त भूमीभुजामपि ॥ ६८८ ॥

स दस्युस्तत्पदाम्भोजमानम्येति तदावदत् ।

देवि मातासि मे नव्यजन्मदानादतःपरम् ॥ ६८९ ॥

इत्युक्त्वा स जगाम स्वं स्थानमानन्दमेदुरः ।

अभ्येत्य चानमन्नित्यं मातेत्यस्याः क्रमाम्बुजम् ॥ ६९० ॥

पृष्टोऽन्यदा स वैदभ्यां स्वस्वरूपमचीकथत् ।

वसन्तः सार्थवाहोऽस्ति यस्तापसपुरप्रभुः ॥ ६९१ ॥

तस्याहं पिङ्गलो नाम दासस्तत्सदनेऽन्यदा ।

खान्त्रं दत्वापहृत्याथ रत्नजातं पलायितः ॥ ६९२ ॥

मार्गेऽन्यैर्लुठितश्चैरैः क्षेमं दुष्टात्मनां कुतः ।

अत्रायातः क्रमेणाहं राजसेवामसूत्रयम् ॥ ६९३ ॥

परेद्यवि नृपावासे संचरन्ननिवारितः ।

वीक्ष्य शून्यामपाहर्षं तां माणिक्यकरण्डिकाम् ॥ ६९४ ॥

वेगात्प्रक्षिप्य कक्षायां तां सर्वाङ्गावगुण्ठनः ।

राज्ञा निर्यन्नलक्ष्येऽहं दक्षा हीङ्गितवेदिनः ॥ ६९५ ॥

समर्प्यारक्षकाग्रण्यः सोऽथ मां बध्यमादिशत् ।

तत्पुंभिर्नीयमानं च हन्तुं स्वामिन्यमोचयः ॥ ६९६ ॥

तद्देवि त्वत्प्रसादस्य कापि नानृण्यमस्ति मे ।

कादम्बिन्याः कथं नाम जीवलोकोऽनृणी भवेत् ॥ ६९७ ॥

अपरं च यदा देवी त्वं तापसपुराद्गता ।

सार्थवाहस्तदा दुःखान्मुक्तिमप्यत्यजत्सुधीः ॥ ६९८ ॥

बोधितः श्रीयशोभद्रगुरुणान्यैर्जनैश्च सः ।

सप्ताहाद्बुभुजे सार्थवाहो निर्वाहिसंगरः ॥ ६९९ ॥

उपायनमुपादाय रत्नस्वर्णाद्यनेकशः ।

नृपकूबरमद्राक्षीत्कोशलामेत्य सोऽन्यदा ॥ ७०० ॥

तया चोपदया तुष्टस्तं तापसपुरेश्वरम् ।

राजानमकरोद्भूपश्छत्रचामरलाञ्छितम् ॥ ७०१ ॥

नाम्ना चैनं वसन्तश्रीशेखरं स विनिर्ममे ।

प्राहिणोच्च पुरे प्रीत्या भम्भया ताड्यमानया ॥ ७०२ ॥

प्रविश्योत्सवसोत्साहः शास्तीदानीं पुरं स तत् ।

सापि त्वन्महिमप्रौढिः स्वामिन्येवं श्रियोऽस्य यत् ॥ ७०३ ॥

ऊचेऽथ भीमभूर्वत्स पाप्मनोऽस्य छिदाकरीम् ।

दीक्षामादत्स्व सोऽप्यङ्गीचक्रे तद्वचनं मुदा ॥ ७०४ ॥

शुद्धैः सत्कृत्य पानान्नैर्मुनिद्वितयमन्यदा ।

भैमी वक्ति स्म यद्यस्ति पिङ्गलस्यास्य योग्यता ॥ ७०५ ॥

तदस्मै व्रतदानेन भगवन्तौ प्रसीदतम् ।

मुनी अप्यूचतुर्दाक्षायोग्य एवैष पिङ्गलः ॥ ७०६ ॥

प्रार्थितावथ तेनापि चैत्ये नीत्वा तदैव तम् ।

प्रव्रज्य तौ मुनी सार्धमेतेनान्यत्र जग्मतुः ॥ ७०७ ॥

हरिमित्रोऽन्यदा विप्रः कुण्डिनात्पूर्वसंस्तुतः ।

एत्य भूमिपतिं दृष्ट्वा ययौ चन्द्रयशोऽन्तिके ॥ ७०८ ॥

वद्धाञ्जलिं निविष्टं तमग्रे भूप्रियाभ्यधात् ।

विदर्भभूभुजः क्षेमं पुष्पदन्त्याश्च मे स्वसुः ॥ ७०९ ॥

दम्पत्योरनयोर्देवि क्षेमलक्ष्मीः सनातनी ।

नलस्य दमयन्त्याश्च सानु चिन्तास्ति सांप्रतम् ॥ ७१० ॥

संभ्रान्तया किमात्थेति तयोक्तः सोऽब्रवीत्पुनः ।

जातु शुश्राव नः स्वामी लोकाख्यातामिमां कथाम् ॥ ७११ ॥

यथा नलो महीमक्षैः कूवरेण सवन्धुना ।

हारितो निरगाद्भैमीं पुरस्कृत्य पुरान्निजात् ॥ ७१२ ॥

तामरण्ये परित्यज्य सोऽगमत्तदनन्तरम् ।

वार्तापि न तयोर्विश्वे कापि कुत्रापि वर्तते ॥ ७१३ ॥

तदुपश्रुत्य न स्वामी स्वामिनी पुष्पदन्त्यपि ।

घञ्जाहताविवोन्मीलद्दुःखभारौ मुमूर्च्छतुः ॥ ७१४ ॥

मूर्च्छान्ते विलपन्तौ च समन्वेष्टुमितस्ततः ।

जामातरं तनूजां च प्राहैष्टां तौ तदैव माम् ॥ ७१५ ॥

प्रत्यरण्यं प्रतिग्रामं प्रतिपत्तनमप्यहम् ।

आम्यन्क्रमान्महीमेतामिहेदानीमुपागमम् ॥ ७१६ ॥

न तयोः पुनरश्रौषं वार्तामात्रमपि क्वचित् ।

तत्क्लेशफलमेवैतद्वभूव अमणं मम ॥ ७१७ ॥

श्रुत्वेति गिरमाक्रन्दमुच्चैश्चन्द्रयशा व्यधात् ।

नलस्य कुर्वती निन्दां तां तां भैम्याः स्तुतिं पुनः ॥ ७१८ ॥

काव्यमाला ।

क्रन्दद्भिरनु तां लोकैः शोकाद्वैतं तदाखिले ।
जातं राजकुले नेतुरनुगा ह्यनुजीविनः ॥ ७१९ ॥
ततः स विप्रः क्षुत्क्षामकुक्षिः क्षितिपमन्दिरात् ।
निर्गत्य भोजनाकाङ्क्षी दानशालां जगाम ताम् ॥ ७२० ॥
तत्र सोऽधिकृतां प्रेक्ष्य भैमीमुत्फुल्ललोचनः ।
प्रधाव्य रभसा तस्याः पादपङ्केरुहेऽपतत् ॥ ७२१ ॥
ऊचे च दिष्ट्या दृष्टासि आम्यता भुवनं मया ।
अद्य स्वस्त्यस्तु सर्वेषां भवज्जीवितजीविनाम् ॥ ७२२ ॥
अथैत्य स जवाच्चन्द्रयशोदेवीमवर्धयत् ।
तच्छोकाश्रुपदेऽभूवन्क्षणात्प्रीत्यश्रुविप्रुषः ॥ ७२३ ॥
सत्रागारमुपेत्याथ सा मुदालिङ्ग्य भीमजाम् ।
साश्रुरूचे बलिस्तुभ्यं क्रियेऽस्यां चावतारणम् ॥ ७२४ ॥
हा हा धिग्मामियत्कालं न मयाप्युपलक्षिता ।
जगद्विलक्षणापि त्वमेतैर्लोकं पृणैर्गुणैः ॥ ७२५ ॥
वञ्चितास्मि कथं वत्से त्वया कृत्वानुगोपनम् ।
मातृस्वसापि मातेव तत्पुरः का खलु त्रपा ॥ ७२६ ॥
किं त्यक्तासि नलेन त्वं नलस्त्यक्तस्त्वयाथवा ।
यदि वा न पतिं जातु त्यजसि त्वं पतिव्रता ॥ ७२७ ॥
विडम्बितसहस्रांशुर्ललाटतिलकः क्व ते ।
सेति मार्ष्टि स्म तद्भालं सनिष्ठीवेन पाणिना ॥ ७२८ ॥
प्रादुरास ततस्तस्याः स भालतिलकः क्षणात् ।
यस्यान्तेवासितामन्ये तेजांसि दधतेऽन्वहम् ॥ ७२९ ॥
तां धृत्वाथ करे नीत्वा वेश्मन्युर्वीशवल्लभा ।
स्वयमस्त्रापयद्गन्धवारिभिर्देवतामिव ॥ ७३० ॥
परिधाव्य दुकूले च ज्योत्स्नासब्रह्मचारिणी ।
तैस्तैः प्रेमोपचारैस्तां राज्ञी काममनन्दयत् ॥ ७३१ ॥

तां चालम्ब्य करे गत्वा राज्ञोऽभ्यर्णमुपाविशत् ।
 सोऽप्यपृच्छत्ततो भैमीं राज्यभ्रंशादिकां कथाम् ॥ ७३२ ॥
 साप्युदञ्चच्छुचे तस्मै साश्वराख्यदधोमुखी ।
 नलकूबरयोः सर्वा तां कथामादुरोदरात् ॥ ७३३ ॥
 राजाप्युन्मार्जयन्नश्रु तस्याः प्रावारवाससा ।
 ऊचे खिद्यस्व मा वत्से बली को नाम कर्मणाम् ॥ ७३४ ॥
 तमोभिस्तिरयन्विश्वं तदाचास्तं रविर्ययौ ।
 चकास्ति स्म प्रकाशस्तु मध्येसंसत्तथैव सः ॥ ७३५ ॥
 रात्रौ किमयमुद्द्योत इति विस्मितमानसम् ।
 राज्ञी चन्द्रयशाः स्मेरवक्त्रा भूपालमभ्यधात् ॥ ७३६ ॥
 वैदर्भीतिलकस्यास्य देव लीलेयमद्भुता ।
 भैमीभालं पितेवाथ पाणिना पिदधे नृपः ॥ ७३७ ॥
 सभान्तरस्फुरद्भ्रान्तः सूचिभेद्यश्च तत्क्षणात् ।
 पुनः पाणिमपाकर्षत्स विस्मयमना नृपः ॥ ७३८ ॥
 तदा कश्चिद्विवोऽभ्येत्य संसदि द्युतिभासुरः ।
 भूमिलन्मौलिरानम्य भैमीमित्यवदत्सुरः ॥ ७३९ ॥
 देवि त्वया पुरा त्रातश्चौरो यः पिङ्गलाभिधः ।
 प्रतिबोधसुधाकल्पैर्वाक्यैश्चाग्राह्यत व्रतम् ॥ ७४० ॥
 क्रमेण विहरन्भूमौ स तापसपुरं ययौ ।
 तत्र प्रतिमया तस्थौ सशाने निशि जातुचित् ॥ ७४१ ॥
 तदा चाभ्यर्णमायातचितावह्निभवे दवे ।
 स सात्त्विकशिरोरत्नं व्यधादाराधनां स्वयम् ॥ ७४२ ॥
 समाधेरच्युतः सोऽहं ज्वालासंवलितस्ततः ।
 वपुः संत्यज्य सौधर्मे सुरोऽभूवं महर्द्धिकः ॥ ७४३ ॥
 तत्प्रबोध्य तदा चेन्मां व्रतं नाग्राहयिष्यथाः ।
 गतस्य नरके तन्मे कामविष्यन्निमाः श्रियः ॥ ७४४ ॥

सर्वस्तव प्रसादोऽयं चिराय विजयस्व तत् ।
 इत्युक्त्वागात्सुरो हेमः सप्तकोटीः प्रवृण्य सः ॥ ७४५ ॥
 साक्षीकृत्य महीनाथोऽप्यहं धर्मस्य तत्फलम् ।
 प्रतिपद्यत तं हर्षभरव्याप्तान्तराशयः ॥ ७४६ ॥
 अथावसरमासाद्य हरिमित्रोऽभ्यधानृपम् ।
 स्थितात्र सुचिरं भैमी यातिदानीं पितुर्गृहे ॥ ७४७ ॥
 पुष्पदन्ती च सा माता पिता च स विदर्भराट् ।
 प्रवासश्रवणादस्यास्तिष्ठतो देव दुःखितौ ॥ ७४८ ॥
 ततश्चन्द्रयशोदेव्या मतमादाय तत्क्षणात् ।
 ओमित्युक्त्वा ततो भैमीं प्राहिणोत्सह सेनया ॥ ७४९ ॥
 तामायान्तीं सुतां श्रुत्वा भीमभूपतिरभ्यगात् ।
 निरीक्ष्य पितरं सापि दूरतो यानमत्यजत् ॥ ७५० ॥
 धावित्वा रभसाद्भैमी पादयोरपतत्पितुः ।
 तयोः प्रीत्यश्रुवर्षेण पङ्क्तिं तत्र भूरभूत् ॥ ७५१ ॥
 मातरं च सहायान्तीं वीक्ष्याश्लिष्यत्प्रमोदिनीम् ।
 तस्याः कण्ठे लगित्वा च तारतारं रुरोद सा ॥ ७५२ ॥
 सुतां भूपः पुरं क्लृप्तमहोत्सवमवीविशत् ।
 मुदा च गुरुदेवार्चं सप्तरात्रमकारयत् ॥ ७५३ ॥
 पृष्ट्वा भूमीभुजा कुञ्ज जातुचिन्मम पश्यतः ।
 तामेतां भीमभूः सर्वो निजामकथयत्कथाम् ॥ ७५४ ॥
 ऊचे च पृथिवीनाथस्तां स वात्सल्यया गिरा ।
 वत्से विदधती धर्मं वसास्मत्सदने सुखम् ॥ ७५५ ॥
 करिष्यते तथा कश्चिदतः परमुपक्रमः ।
 यथा कुतश्चिदभ्येत्य पतिस्तव मिलिष्यति ॥ ७५६ ॥
 ददौ च हरिमित्राय ग्रामपञ्चशतीं नृपः ।
 तुष्टोऽभ्यधाच्च राज्यार्धं तुभ्यं दास्ये नलागमे ॥ ७५७ ॥

अन्यदा दधिपर्णस्य भूपतेः स्नेहवर्त्मना ।

दूतस्तत्र ययौ धीमान्सुसुमारपुरादितः ॥ ७५८ ॥

स जातु वार्ताप्रस्तावेऽकथयद्भीमभूभुजः ।

यथास्मत्स्वामिनः पार्श्वे प्राप्तोऽस्ति नलसूपकृत् ॥ ७५९ ॥

स वेत्ति सूर्यपाकाया रसवत्या विधिं सुधीः ।

वक्ति चास्यामुपाध्यायो बभूव नल एव मे ॥ ७६० ॥

श्रुत्वैतल्लोकतो भैमी भूपमेत्य व्यजिज्ञपत् ।

न तां रसवतीं तात वेत्ति कश्चिन्नलं विना ॥ ७६१ ॥

तत्प्रेक्ष्य कंचिज्जानीहि किंरूपः किं नलश्च सः ।

अवश्यं गोपितात्मैवं नल एव स वल्लभः ॥ ७६२ ॥

मामाहूय ततो दत्त्वा शिक्षां प्रैषीद्विदर्भराद् ।

क्रमादत्रैत्य भद्र त्वां पृच्छन्पृच्छन्निहागमम् ॥ ७६३ ॥

एवंरूपं च वीक्ष्य त्वां विषादादित्यचिन्तयम् ।

काचे मरकतभ्रान्तिर्वैदर्भ्याः किमभूदियम् ॥ ७६४ ॥

नलः क दिविषद्देश्यः कुञ्जश्चाव्यक्तसूपकृत् ।

क सर्षपः क मेरुश्च क खद्योतः क चार्यमा ॥ ७६५ ॥

तथाप्येनं परीक्षिष्ये विचिन्त्येति पठंस्त्वया ।

नल क्षेपमयौ श्लोकावापृच्छेऽहं कथामिमाम् ॥ ७६६ ॥

तदस्तु खस्ति ते यामि व्यावृत्य नगरं निजम् ।

यथादृष्टं च वैदर्भ्यास्त्वत्स्वरूपं निवेदयेः ॥ ७६७ ॥

भैमीस्मरणसंभूतं कथंचन ततः सुधीः ।

बाष्पपूरं निरुन्धानः कुञ्जः कुशलमब्रवीत् ॥ ७६८ ॥

पूज्योऽसि कथयन् विप्र पुण्यपात्रकथामिमाम् ।

तदागच्छ ममावासं गृहाण मम सत्कृतिम् ॥ ७६९ ॥

इत्युदीर्य द्विजन्मानमानीय स गृहे निजे ।

रसवत्या तया सूर्यपाकया तमभोजयत् ॥ ७७० ॥

अभूच्च भूधवाल्लब्धं यदृङ्गाभरणादिकम् ।

तत्प्रदायाखिलं कुब्जोऽनुमेने गमनाय तम् ॥ ७७१ ॥

सोऽथ विप्रो विदर्भायां समभ्येत्य विषादवान् ।

भैमीभूमीभुजोः कुब्जस्वरूपं तदचीकथत् ॥ ७७२ ॥

स्वयं रसवतीं तां च भुक्तामाख्याय स द्विजः ।

दृङ्गलक्षादि तत्सर्वं कुब्जदत्तमदर्शयत् ॥ ७७३ ॥

सुसुमारजनारख्याताः करीन्द्रदमनादिकाः ।

कुब्जस्य ताः कला राजप्रसादं च न्यवेदयत् ॥ ७७४ ॥

अथाह भीमभूस्तात त्वज्जामातैव स ध्रुवम् ।

कुब्जत्वमागमत्सैष नूनं केनापि हेतुना ॥ ७७५ ॥

यतः सा रसवत्येताः कलाः सेयमुदारता ।

त्रैलोक्येऽपि न कस्यापि तव जामातरं विना ॥ ७७६ ॥

तत्कथंचिदिहानीय वीक्ष्यते स खलु स्वयम् ।

इङ्गितैर्लक्षयिष्यामि यद्यस्ति नल एव सः ॥ ७७७ ॥

बभाषे भूपतिर्वत्से पुनर्गतपतेस्तव ।

कृत्वा स्वयंवरव्याजं दधिपर्णो निमज्जयते ॥ ७७८ ॥

निशम्यैतत्स कुब्जोऽपि तेन सार्धं समेष्यति ।

न खल्वात्मप्रियां यान्तीमन्यत्र सहते सुधीः ॥ ७७९ ॥

भूपः सोऽभूत्त्वदाकाङ्क्षी प्राक्तनेऽपि स्वयंवरे ।

त्वया वृते नले त्वेष विलक्षोऽभूद्भृशं तदा ॥ ७८० ॥

तदासन्नदिनाहृतं तूर्णमागन्तुमक्षमम् ।

ताम्यन्तं त्वत्कृते काममारोप्य जविनं रथम् ॥ ७८१ ॥

तं चेदानेष्यते कुब्जः स ध्रुवं नल एव तत् ।

हृदयं यस्तुरङ्गाणां वेत्ति नान्यो विनामुना ॥ ७८२ ॥

इत्यालोच्य वितीर्याथ शिक्षामक्षामधीगुणः ।

भूभुजे दधिपर्णाय दूतं प्रातिष्ठिपन्नृपः ॥ ७८३ ॥

स तन्नगरमासाद्य कुब्जे संनिधिवर्तिनि ।

आचख्यौ दधिपर्णाय भीमभूपालवाचिकम् ॥ ७८४ ॥

यथा न ज्ञायते तावत्स कचिन्नलभूपतिः ।

करिष्यति ततो भैमी देव भूयः स्वयंवरम् ॥ ७८५ ॥

चैत्रस्य शुद्धपञ्चम्यां प्रातः स भविता ध्रुवम् ।

यथास्मिन्नपतिष्ठेथाः कुर्वीथास्त्वं तथा नृप ॥ ७८६ ॥

इत्याख्याय गते दूते स कुब्जोऽन्तरचिन्तयत् ।

महच्चित्रमहो कुर्याद्यद्भैरव्यप्यपरं वरम् ॥ ७८७ ॥

स्यादेवमपि वा जातु बलीयान्खलु मन्मथः ।

जीवतो मम वैदर्भी कः पुनस्तां गृहीष्यति ॥ ७८८ ॥

किं नु केनापि गृह्यन्ते जीवतोऽपि हरेः सटाः ।

तक्षकस्य फणारत्नं कृष्यते श्वसतोऽपि किम् ॥ ७८९ ॥

सोऽथ तं पृथिवीपालं निमीलन्मुदमभ्यधात् ।

जृम्भते भूप किं नाम दौर्मनस्यं तवाप्यदः ॥ ७९० ॥

यस्य सोऽहं सहायोऽस्मि सर्वकर्माणितास्पदम् ।

तस्यापि तत्किमप्यस्ति नैव यत्करगोचरम् ॥ ७९१ ॥

यामः स्वयंवरादर्वाक् षट् सन्त्यद्यापि तद्यदि ।

मनस्ते भीमजन्मानं तां मृगीदृशमिच्छति ॥ ७९२ ॥

तदर्पय रथं कंचिदृढं जात्यांश्च वाजिनः ।

दर्शयामि यथा प्रातर्भुवं कुण्डिनमण्डिताम् ॥ ७९३ ॥

गृहाण स्वेच्छयेत्युक्तः क्षितीशेन स बुद्धिमान् ।

जग्राह रथमश्वांश्च सर्वलक्षणलक्षितान् ॥ ७९४ ॥

सज्जीकृत्य रथं युक्तवाहमाधाय च क्षणात् ।

इहारोहेति तं कुब्जः क्षोणिपालमभाषत ॥ ७९५ ॥

राजा स्थगीधरश्छत्रधारश्चामरधारिणौ ।

कुब्जश्चेति षडारोहन्नरास्तस्मिन्वरूथिनि ॥ ७९६ ॥

काव्यमाला ।

ततो विल्वकरण्डौ यौ दत्तौ निषधनाकिना ।

तावाबध्य कटौ कुञ्जः प्राजति स्म तुरंगमान् ॥ ७९७ ॥

कुञ्जेन प्रेरितान्वीक्ष्य वाहाननिलरंहसः ।

दधिपर्णनरेन्द्रोऽथ विस्मयादित्यचिन्तयत् ॥ ७९८ ॥

अहो कश्चित्पुमानेष मर्त्यानत्येति सर्वतः ।

अद्यापि रत्नगर्भेयं वहते नाम सान्वयम् ॥ ७९९ ॥

कचिद्वेगानिलोद्धूतप्रावारे पतिते भुवि ।

नृपोऽवोचत्पटीं गृह्णे ध्रियन्तां कुञ्ज वाजिनः ॥ ८०० ॥

कुञ्जोऽप्यूचे सितास्यस्तं यत्र ते पतिता पटी ।

ततः स्थानादतिक्रान्ता पञ्चविंशतियोजनी ॥ ८०१ ॥

इमे हि मध्यमा एव वाहाश्चेत्तु स्युरुत्तमाः ।

पञ्चाशद्योजनीं राजलङ्घेरन्नियतं ततः ॥ ८०२ ॥

वृक्षमक्षाख्यमुद्वीक्ष्य काप्यथो फलमांसलम् ।

कुञ्जं राजाभ्यधादात्मकलोत्कर्षं विशेषयन् ॥ ८०३ ॥

फलानां भूरुहस्यास्य संख्यामगणयन्नपि ।

वेद्म्यहं कथयिष्यामि व्यावृत्तः कुञ्ज ते क्षणात् ॥ ८०४ ॥

कुञ्जोऽब्रवीदिदानीं त्वं कालक्षेपाद्विभेषि किम् ।

मामैषीरधुनैवैतां राजन्नाख्यातुमर्हसि ॥ ८०५ ॥

अष्टादश सहस्राणीत्युक्ते भूपतिना ततः ।

आहत्य मुष्टिना कुञ्जस्तं फलौघमपातयत् ॥ ८०६ ॥

रथादुत्तीर्य भूपेन सूत्रिते गणनाविधौ ।

तावत्येवाभवत्संख्या न च न्यूना नचाधिका ॥ ८०७ ॥

भूभुजे याचिते विद्यां तुरङ्गहृदयात्मिकाम् ।

दत्त्वास्मादाददे संख्याविद्यां कुञ्जोऽथ विस्मयात् ॥ ८०८ ॥

अथागादुदयप्रस्थे स्यन्दनोऽनूरुसारथिः ।

विदर्भनगरद्वारि कुञ्जसूतो रथः पुनः ॥ ८०९ ॥

तदा झगिति निःशेषैरारुरोह वनैः समम् ।

अवाप दधिपर्णस्य विकाशं मुखवारिजम् ॥ ८१० ॥

तस्मिन्नेव निशाशेषे स्वप्नमैक्षिष्ट भीमजा ।

उत्थाय शयनीयाच्च प्रीता पितुरचीकथत् ॥ ८११ ॥

अद्य प्रातर्मया स्वप्ने प्रैक्षि निर्वृतिदेवता ।

तयेहानीय मे व्योम्नि दर्शितं कोशलावनम् ॥ ८१२ ॥

रसालं फलपुष्पाढ्यमारोहं तत्र तद्गिरा ।

विकचं शतपत्रं च ममार्प्यत करे तया ॥ ८१३ ॥

पुरारूढो झटित्येव विहगः कोऽपि भूतले ।

अकस्मादपतत्तस्माच्चूतादध्यासितान्मया ॥ ८१४ ॥

भीमोऽप्यूचे त्वया दृष्टः पुत्रि स्वप्नोऽयमुत्तमः ।

तथा हि भाग्यसंभारः प्रत्यक्षस्तव निर्वृतिः ॥ ८१५ ॥

कोशलाप्रापकं तद्यत्कोशलोद्यानदर्शनम् ।

माकन्दपादपारोहः साक्षात्ते प्रियसंगमः ॥ ८१६ ॥

माकन्दाद्यस्त्वदाक्रान्ताद्भ्रंशः कस्यापि पक्षिणः ।

पातः पातकिनो नूनं साम्राज्यात्कूबरस्य सः ॥ ८१७ ॥

निशावसाने स्वप्नस्य दर्शनान्नलसंगमः ।

अद्य भावी प्रभाते हि स्वप्नः सद्यः फलेग्रहिः ॥ ८१८ ॥

तदोपेतं पुरद्वारि दधिपर्णं ससंभ्रमः ।

अभ्येत्य मङ्गलो नाम कोऽप्याख्यञ्जीमभूभुजे ॥ ८१९ ॥

भीमोऽभ्येत्य तमायान्तं प्रीत्याश्लिष्य वयस्यवत् ।

सौधार्पणाद्यमाधाय स्वागतं चेत्यवोचत ॥ ८२० ॥

कुञ्जस्ते सूपकृत्सूर्यपाकां रसवतीमसौ ।

वेत्तीति श्रूयते तां मे दर्शयास्ति कुतूहलम् ॥ ८२१ ॥

गिराथ दधिपर्णस्य कुञ्जो रसवतीं स ताम् ।

निष्पाद्याभोजयञ्जीमभूपालं सानुजीविनम् ॥ ८२२ ॥

दधिपर्णोपरोधेन तत्स्वादं च परीक्षितुम् ।

आनाय्य भैम्यपि स्थाले कृत्वा तां बुभुजे स्वयम् ॥ ८२३ ॥

तत्स्वादमुदिता भैमी जगाद पितरं रहः ।

कुब्जः खञ्जोऽस्तु वा तात नलः सैष न संशयः ॥ ८२४ ॥

मुनिर्ज्ञानी ममाचख्यौ पुरा ह्येतद्यदा भुवि ।

नलो रसवतीं सूर्यपाकां जानाति नापरः ॥ ८२५ ॥

परीक्षान्तरमप्यस्ति स्वसंवेदनसिद्धिकम् ।

संस्पर्शमात्रतोऽप्यस्य स्यां सरोमाञ्चकञ्चुका ॥ ८२६ ॥

दधिपर्णमथाहूय स्वे गृहे सपरिच्छदम् ।

वैदर्भस्त्वं नलोऽसीति कुब्जं वक्ति स्म सादरः ॥ ८२७ ॥

कुब्जोऽप्यूचे स्मितं कुर्वन्नयं वः क इव अमः ।

क नलः सरसंकाशः क चाहं दृग्विषाञ्जनः ॥ ८२८ ॥

भैम्यवोचत्ततस्तात मनागपि वपुर्मम ।

अङ्गुल्या संस्पृशत्वेष कुर्वे येनास्य निर्णयम् ॥ ८२९ ॥

राजादेशात्ततः कुब्जस्तस्याः सूक्ष्मनिपातया ।

वक्षश्चास्पृशदङ्गुल्या जातं च पुलकाङ्कुरैः ॥ ८३० ॥

आः शठोऽसि परिज्ञातः क यास्यसि ममाग्रतः ।

इत्याद्युदीर्य तं भैमी बलादभ्यन्तरेऽनयत् ॥ ८३१ ॥

भैम्याः प्रेमोचितैस्तैस्तैर्वाक्यैरार्द्रीभवन्मनः ।

तस्माद्विल्वात्करण्डाच्च दुकूलाभरणानि सः ॥ ८३२ ॥

पर्यधाच्च समाकृष्य रूपं चासादयन्निजम् ।

विरहोपचितप्रेमा तमाश्लिष्यत्प्रिया ततः ॥ ८३३ ॥

पुनर्द्वारि समायातं परिरभ्योपवेश्य सः ।

निजे सिंहासने भीमस्तं कृताञ्जलिरब्रवीत् ॥ ८३४ ॥

एताः श्रिय इमे प्राणास्त्वदीया एव भूपते ।

तत्कृत्यमादिशेत्युक्त्वा भीमो वेत्रित्वमातनोत् ॥ ८३५ ॥

दधिपर्णोऽपि संभ्रान्तः प्रणम्य नलमभ्यधात् ।
 देव प्राचीनमज्ञानादपराधं क्षमस्व मे ॥ ८३६ ॥
 त्यक्तः कुञ्जत्वैरूप्यो नलः स्वं रूपमास्थितः ।
 निर्मुक्त इव भोगीन्द्रस्तदानीं दिद्युतेतराम् ॥ ८३७ ॥
 सार्थेशो धनदेवोऽथ सोपायनकरस्तदा ।
 कुतोऽपि भीमभूपालं द्रष्टुकामः समागमत् ॥ ८३८ ॥
 प्राकृतोपकृतेस्तत्तद्वन्धुवत्तस्य गौरवम् ।
 कृतज्ञा कारयामास वैदर्भी भीमभूभुजा ॥ ८३९ ॥
 ऋतुपर्णनृपं चन्द्रयशश्चन्द्रवतीयुतम् ।
 दूतैस्तं च वसन्तश्रीशेखरं भैम्यजूहवत् ॥ ८४० ॥
 भीमभूमीभुजा नित्यमुपचारैर्नवैर्नवैः ।
 ते कृतप्रीतयः सर्वे निन्युर्मासं मुहूर्तवत् ॥ ८४१ ॥
 अन्येद्युः कश्चिदभ्येत्य भीमसंसदि कान्तिमान् ।
 सुरः पश्यत्सु सर्वेषु वैदर्भीमित्यवोचत ॥ ८४२ ॥
 भैमि स्मरसि संबोध्य यं पुरा तापसेश्वरम् ।
 प्रापयिष्यसि सम्यक्त्वप्रव्रज्यां च शुभोदयाम् ॥ ८४३ ॥
 सोऽहं तप्त्वा तपोऽप्युग्रं सौधर्मे धर्मभाग्मृतः ।
 श्रीकेसरसुरोऽभूवं विमाने केसराह्वये ॥ ८४४ ॥
 यस्त्वयाकृष्य मिथ्यात्वादहर्द्धर्मेऽस्मि रोपितः ।
 तस्यैवैतत्फलं तन्मे त्वमत्यन्तोपकारिणी ॥ ८४५ ॥
 इत्युक्त्वा तपनीयस्य सप्त कोटीर्विकीर्य सः ।
 कृतज्ञचूडामाणिक्यं यथागतमगात्सुरः ॥ ८४६ ॥
 वसन्तदधिपर्णर्तुपर्णा भीमोऽपरोऽप्यथ ।
 अभ्यषिञ्चन्नलं राज्ये महीयांसो महीभृतः ॥ ८४७ ॥
 ते नलादेशमासाद्य कम्पयन्तोऽथ काश्यपीम् ।
 सर्वाणि स्वस्वदेशेभ्यः सद्यः सैन्यान्यमेलयन् ॥ ८४८ ॥

काव्यमाला ।

अथ प्रतस्थे दैवज्ञदत्तेऽहि सहितो नृपः ।

कोशलां प्रति लक्ष्मीं स्वां ग्रहीष्यन्बलवान्नलः ॥ ८४९ ॥

स क्रमात्तिरयन्सैन्यपांशुपूरैरहस्करम् ।

अध्यतिष्ठदयोध्यायाः काननं रतिवल्लभम् ॥ ८५० ॥

बहिरुद्यानमायातमाकर्ण्यतिबलं नलम् ।

कूबरस्य मनोऽकार्षीत्संकथां मृत्युना समम् ॥ ८५१ ॥

तं दूतेन नलोऽवादीद्दीव्य भूयोऽपि देवनैः ।

त्वल्लक्ष्म्यः सन्तु मे हन्त मल्लक्ष्म्यस्तव सन्तु वा ॥ ८५२ ॥

मृत्युभीतिमथापास्य कूबरः प्रीतिबन्धुरः ।

भूयो द्यूतमुपाक्रंस्त लब्धास्वादो हि तत्र सः ॥ ८५३ ॥

क्षणात्कूबरतोऽजैषीत्काश्यपीं निखिलां नलः ।

पुंसां भाग्येऽनुकूले हि सिध्यन्ति सकलाः क्रियाः ॥ ८५४ ॥

राज्यं भूयोऽप्यलंचक्रे नलोऽनलसविक्रमः ।

नभोऽङ्गणमिव प्रातर्देवः कमलिनीपतिः ॥ ८५५ ॥

जितश्रीरपि दुष्टोऽपि स्वबन्धुरिति कूबरः ।

राज्ञार्द्रमनसा चक्रे पूर्ववद्यौवराज्यभाक् ॥ ८५६ ॥

तत्तदाभून्नलः कामं सतां श्लाघास्पदं परम् ।

कूबरः स पुनः क्रूरकर्मा निन्दानिकेतनम् ॥ ८५७ ॥

प्राज्यभाग्ये नले भूयः स्वराज्यमधितस्थुषि ।

माङ्गल्योपायनान्यैर्युर्मरतार्धमहीभुजाम् ॥ ८५८ ॥

नलश्च दमयन्ती च राज्यश्रीभिरलंकृतौ ।

बद्धोत्सवं ववन्दाते कोशलाचैत्यमण्डलीम् ॥ ८५९ ॥

भरतार्धधराधीशशिरोभिर्धृतशासनः ।

भूयांस्यब्दसहस्राणि मेदिनीमभुनश्नलः ॥ ८६० ॥

आख्यातसमयोऽभ्येत्य निषधः स्वर्गिणा दिवः ।

पुष्कलाख्ये सुतेऽन्येद्युन्यस्य राज्यभरं नलः ॥ ८६१ ॥

जातसंसारवैराग्यो वैदर्भ्या सह कान्तया ।

जिनसेनाभिधाचार्यपादान्ते व्रतमग्रहीत् ॥ ८६२ ॥

अन्तेऽनशनमाधाय मृत्युमाप्य समाधिना ।

नलः सुरः कुबेरोऽभूज्जज्ञे भैम्यपि तत्प्रिया ॥ ८६३ ॥

इतीयमम्बिकासूनोर्नलकूबरयोः कथा ।

मया ते कथिता तत्त्वमस्याः सम्यग्विचार्यताम् ॥ ८६४ ॥

कूबरेण जिता द्यूतच्छब्दनेयं वसुंधरा ।

न नाम स्थास्तुतामागात् कियत्क्रूरधियां श्रियः ॥ ८६५ ॥

प्रत्युताभूत्परा मानग्लानिरेतस्य दुर्धियः ।

पदादध्यासितात्पातस्त्रपाकारी हि दोष्मताम् ॥ ८६६ ॥

तदेवं कूबरस्येव जयोऽप्यस्मिन्दुरोदरे ।

नाभाति मे शुभोदर्कस्त्वदीयतनुजन्मनः ॥ ८६७ ॥

जितामपि महीमेते पाण्डवा नार्पयन्ति चेत् ।

तदा को नाम गृह्णीयादत्यन्तबलवानपि ॥ ८६८ ॥

कर्ता वा कलहं कंचिच्चेद्गृहीतुमहंकृतः ।

तत्तैर्धानिष्यते नूनं सुतस्ते सह बान्धवैः ॥ ८६९ ॥

सत्यवाक् तपसःसूनुर्पयेद्वा जितां महीम् ।

तथापि शाश्वती नास्य जीवतोर्भीमपार्थयोः ॥ ८७० ॥

आच्छिन्नश्रीर्बलात्ताभ्यां स कूबर इवोच्चकैः ।

यास्यति त्वत्सुतोऽवश्यं लोकस्यैवास्य हास्यताम् ॥ ८७१ ॥

किं चेन्द्रप्रस्थमप्यस्य तदा न स्थास्तु मन्यते ।

तल्लभमिच्छतो मूलक्षतिः शङ्केऽस्य भाविनी ॥ ८७२ ॥

न कश्चिन्नलतुल्योऽस्ति कूबरस्येव यः पुनः ।

श्रियं तव तनूजस्य क्रूरस्यापि प्रदास्यति ॥ ८७३ ॥

देशत्यागं तदा कुर्यात्सैष युद्धा म्रियेत वा ।

प्रच्युतप्राभवैः स्थातुं न शक्यं संस्तुते जने ॥ ८७४ ॥

काव्यमाला ।

तदेनं कथमप्यस्य निवर्तय कदाग्रहात् ।

द्युतं हि नायतिक्षेमंकरं कस्यापि दृश्यते ॥ ८७५ ॥

इत्यसौ विदुरस्योक्तिर्धृतराष्ट्रहृदि क्वचित् ।

पूर्णेऽम्भोबिन्दुवत्कुम्भे नावकाशं समासदत् ॥ ८७६ ॥

तावदाप्तगिरा धर्मकृत्यमायतिचिन्तनम् ।

गृह्णाति देहिनां मोहो यावन्मनसि न स्थितिम् ॥ ८७७ ॥

उदारदुःखसंभारविभिन्नहृदयस्ततः ।

रचितोपेक्षमुत्थाय स्वस्थानं विदुरो ययौ ॥ ८७८ ॥

सभावलोकनव्याजादथाह्वातुं तपःसुतम् ।

हास्तिनं नगरं प्रैषीद्वार्तराष्ट्रो जयद्रथम् ॥ ८७९ ॥

हास्तिनापुरमभ्येत्य संवेगाद्वाग्मिनां वरः ।

स्नेहदाक्षिण्यभूयिष्ठं युधिष्ठिरमभाषत ॥ ८८० ॥

देव दुर्योधनस्तुभ्यं मया विज्ञापयत्यदः ।

बान्धवेषु समग्रेषु त्वमेव मम जीवितम् ॥ ८८१ ॥

तन्ममाभिनवां दिव्यां संसदं द्रष्टुमर्हसि ।

मनोज्ञमपि नाभीष्टैरदृष्टं हि मुदे सताम् ॥ ८८२ ॥

इन्द्रप्रस्थं ततः प्रस्थमेयानन्दं त्वदागमे ।

अद्यास्तु नूतनोत्सर्पदुत्सवक्षीवतां गतम् ॥ ८८३ ॥

इत्याकर्ण्य तपःसूनुर्जयद्रथसरस्वतीम् ।

इन्द्रप्रस्थं ततः प्रीत्या चचाल सरलाशयः ॥ ८८४ ॥

सह द्रुपदनन्दिन्या कनीयांसस्तमन्वयुः ।

पौरंस्त्यमारुतं सार्धं विद्युतेव पयोमुचः ॥ ८८५ ॥

तरङ्गपवनोद्धूतमनुस्वर्धुनि गच्छतः ।

सहगामीव धर्मोऽस्य विरेजे कैतकं रजः ॥ ८८६ ॥

तस्यासेदे बलैः संपन्माद्यदुद्यानमण्डिता ।

अरित्रातमनःशल्यैरिन्द्रप्रस्थोपशल्यभूः ॥ ८८७ ॥

तं प्रत्युदगमत्सैन्यैः पृष्ठतो धृतराष्ट्रसूः ।

पूर्वं वामानिलानीतस्तत्परागस्त्वभाग्यवत् ॥ ८८८ ॥

सहानीकैरजातारिर्मनोरथ इवाङ्गवान् ।

प्राविशन्नगरं तस्य तत्कालकलितोत्सवम् ॥ ८८९ ॥

बहिर्विकीर्णवात्सल्यं धृतराष्ट्रं युधिष्ठिरः ।

सबान्धवोऽपि बाह्यार्द्रं शमीतरुमिवानमत् ॥ ८९० ॥

तथा दुर्योधनस्तस्य तास्ताः स्वागतिकीः क्रियाः ।

करोति स्म यथा मेने तस्मिन्नैकात्म्यमेव सः ॥ ८९१ ॥

भिद्यन्ते हि मदीयांसः प्रेमभिः कृतकैरपि ।

दारवीयोऽपि नाराचो भिनत्ति कदलीद्रुमम् ॥ ८९२ ॥

भीष्मद्रोणादयो वृद्धाः स्नेहग्रहिलचेतसः ।

चिरयत्यात्मजे पाण्डोरिन्द्रप्रस्थमुपाययुः ॥ ८९३ ॥

अथ कचन निःसङ्गचतुरङ्गदुरोदराम् ।

क्वचिद्भ्रमचरोदारशारक्रीडामनोहराम् ॥ ८९४ ॥

क्वचित्प्राप्तजयद्यूतकारवाचालनालिकाम् ।

क्वचिच्च कलितोत्कर्षशलाकाकेलिशालिनीम् ॥ ८९५ ॥

प्रतिपटुं प्रतिस्तम्भं प्रत्यश्रि प्रतिपुत्रिकम् ।

अशक्यदर्शनामेकदेशमग्रेक्षणात्ततः ॥ ८९६ ॥

खरामणीयकाक्षिप्तस्वःसदं संसदं निजाम् ।

दर्शयामास गान्धारीतनयो धर्मसूनवे ॥ ८९७ ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ।)

आम्यन्तौ तौ ततस्तस्यां वीक्षमाणावितस्ततः ।

युवां क्रीडिष्यतः किं वेत्यजल्पेतां महाक्षिकैः ॥ ८९८ ॥

दुर्योधनोऽप्यभाषिष्ट विष्टपश्रीविशेषतः ।

माननीया महान्तोऽमी दीव्यामो देवनैः क्षणम् ॥ ८९९ ॥

ओमित्युक्तेऽथ धर्मात्मजन्मना तावुभावपि ।

क्रीडितुं प्रक्रमेते स्म देवनैरितरेतरम् ॥ ९०० ॥

काव्यमाला ।

तदा सरलचेतोभिर्भ्रातृभिः परिवारितः ।

रेजे धर्मात्मजः पारिजातः कल्पद्रुमैरिव ॥ ९०१ ॥

धार्तराष्ट्रोऽप्यधाहुष्टैरावृतः सौबलादिभिः ।

कण्टकद्रुपरीतस्य विलासं विषशाखिनः ॥ ९०२ ॥

द्वौ द्विकौ द्वौ चतुष्कौ च दश चेत्यादिवादिनोः ।

अक्षद्यूतमनुस्यूतं ततः प्रववृते तयोः ॥ ९०३ ॥

क्रीडामात्रं किमित्यादौ पत्रपूगादिकः पणः ।

ततोऽङ्गुलीयकाद्योऽभूद्द्यूते वृद्धिमुपेयुषि ॥ ९०४ ॥

यदा यस्य जयस्तस्य तदानीं पारिपार्श्वकाः ।

मोदन्ते स्म रविर्यत्र तत्रैव कमलोत्सवः ॥ ९०५ ॥

ताम्बूलं वासरो रात्रिर्भुक्तिपानादिकाः क्रियाः ।

जगाम विस्मृतिं सर्वं तयो रङ्गेण दीव्यतोः ॥ ९०६ ॥

आसीज्जयस्तयोरन्यतरस्यामुभयोरपि ।

जज्ञे पराजयोऽप्येवं यावद्द्यूतमभूद्भु ॥ ९०७ ॥

गान्धारीकुक्षिसूगृह्यैः शकुनिप्रमुखैस्ततः ।

कौटिल्यसद्वभिश्छद्मद्यूतं तैरुपचक्रमे ॥ ९०८ ॥

अन्धवन्मन्त्रविष्टब्धदृष्टिवह्मद्वपद्ववत् ।

पतितोऽपि ततो नैक्षि स्वदायो धर्मसूनुना ॥ ९०९ ॥

गान्धारस्वामिना पूर्वोपदिष्टकरकैतवात् ।

अपातयत्पुनर्जैत्रमेवाक्षं धृतराष्ट्रभूः ॥ ९१० ॥

स मूर्द्धन्यमणीन्यङ्गभूषणानि तपःसुतः ।

मरुत्पथ इव प्रातर्भानि सेन्दून्यहारयत् ॥ ९११ ॥

कर्णादीनां ततः प्रीतिवीजैरुच्छ्वसितं मनाक् ।

कौशिका हि सहस्रांशुव्यसनस्पृहयालवः ॥ ९१२ ॥

कियदेतदिति भ्रातृमण्डली पाण्डुजन्मनः ।

न विव्यथेऽलिमालेव द्वित्रपुष्पव्यये वने ॥ ९१३ ॥

अहारयत्क्रमात्कोशसंभृतं वसु धर्मसूः ।

ग्रीष्मर्तुं पिण्डितं चण्डधामेव जलदागमे ॥ ९१४ ॥

ततः संतापधर्मर्तुरावसत्सुहृदां हृदि ।

विद्विषामुदमीलंस्तु मनस्याह्लादमल्लिकाः ॥ ९१५ ॥

क्रीडारसात्पणीकुर्वन् रथ्यां साश्वीयहास्तिकम् ।

अभ्यधीयत संभ्रान्तैर्गाङ्गेयाद्यैस्तपःसुतः ॥ ९१६ ॥

क्रीडामात्रं युवां द्यूतमस्माभिर्बहूमन्यत ।

संप्रत्युन्मत्तमेतत्तु नानुमन्यामहेतमाम् ॥ ९१७ ॥

द्यूताद्यैश्चेद्विजेप्यन्ते व्यसनैस्त्वादृशा अपि ।

देवस्तदुष्णधामापि तमोभिर्न्यक्करिष्यते ॥ ९१८ ॥

व्यसनैः सह चास्तव्याः किमत्र स्युर्गुणाः क्वचित् ।

दृष्टं क्वाप्येकपात्रस्थं पीयूषं च विषं च किम् ॥ ९१९ ॥

द्यूतदावानलादस्मात्तन्निवर्तितुमर्हसि ।

ज्वलत्येवैष ते पश्य हहा गुणमयः पटः ॥ ९२० ॥

इत्येतां न गिरं तेषामजातारिरजीगणत् ।

सतामपि विधौ क्रुद्धे विपर्यस्यति शेमुषी ॥ ९२१ ॥

द्यूतासक्तमनीषास्तमीक्षितुं केचिदत्यजन् ।

त्यजन्ति राजहंसा हि मेघालिमलिनं तमः ॥ ९२२ ॥

हारितेभरथाश्वीयः स कर्णादीनमोदयत् ।

घनास्तग्रहतोरेन्दु व्योमेव तिमिरोत्करान् ॥ ९२३ ॥

अथाकरपुरग्रामसमग्रमवनीतलम् ।

ग्लहीकुर्वति कौन्तेये सभ्याः संभ्रान्तमभ्यधुः ॥ ९२४ ॥

न नाम भवति क्षोणिपणोऽयमवधिं विना ।

हन्त दुर्योधनस्यापि मद्रकारोऽवधिः कृतः ॥ ९२५ ॥

सर्वथा निजसाम्राज्यनिराशान्पाण्डवानमून् ।

को निवारयितुं विश्वेऽप्यपणीकुर्वतः पणम् ॥ ९२६ ॥

काव्यमाला ।

सूत्रिते चावधौ राज्यप्रत्याशासुस्थिताशया ।

अन्यायं वाग्विपर्यासं लज्जयापि न तन्वते ॥ ९२७ ॥ (?)

इत्याकर्ण्य गिरः कर्णः सदस्यानामुदाहरत् ।

सीमा भूमिग्रहेऽमुष्मिन्नस्तु द्वादशवत्सरी ॥ ९२८ ॥

तां कर्णभारतीमोमित्युररीकृत्य वेदितुम् ।

पुनः प्रावर्तिषातां तौ द्यूतकारावुभावपि ॥ ९२९ ॥

हारितायां क्षणादक्षकैतवेन क्षितावपि ।

चतुरोऽपि पणीचक्रे बान्धवान्धर्मनन्दनः ॥ ९३० ॥

तैश्च दासेरवत्कर्म कर्तव्यं द्यूतहारितैः ।

अधिमन्दिरमाजन्म धृतराष्ट्राङ्गजन्मनः ॥ ९३१ ॥

दुःखस्फुटितहृन्मर्मकीकसध्वनिबान्धवः ।

उदगात्पारिषद्यानां महान्हाहारवो मुखात् ॥ ९३२ ॥

शरीरमिदमात्मीयमस्येव हि पुनः क्व तत् ।

यत्र कुत्रचिदित्यन्तः खेदिनस्तस्य नानुजाः ॥ ९३३ ॥

राधेयसौबलादीनामनिन्दन्केऽपि कैतवम् ।

निनिन्दुर्धार्तराष्ट्रस्य केऽपि विश्वासघातिताम् ॥ ९३४ ॥

निन्दन्ति स्म तपःसूनोः केचिदत्यार्जवं मुहुः ।

धृतराष्ट्रं सुतस्नेहमोहितं केऽप्यनिन्दिषुः ॥ ९३५ ॥ (युग्मम्)

क्व इवैतादृशो ज्येष्ठबन्धुः स्वाधीनजीवितः ।

इति वायुसुतादींस्तु तुष्टाः सर्वेऽपि तुष्टुवुः ॥ ९३६ ॥

हारितेषु प्रतीपेन वेधसावरजेष्वपि ।

अजातरिपुरात्मानं चकाराकृपणः पणम् ॥ ९३७ ॥

मामेति परिषद्वाक्यैराक्रन्दैरनुजीविनाम् ।

लोकशोकप्रवादैश्च शब्दाद्वैतं तदाभवत् ॥ ९३८ ॥

शृङ्गाग्रवद्गिरेरापः प्रतिषेधपरा गिरः ।

भीष्मादीनामवस्थानं लेभिरे न युधिष्ठिरे ॥ ९३९ ॥

पणाभावात्पृथासूनुरथात्मन्यपि हारिते ।

आसीत्किंकार्यतामूढस्तरुभ्रष्टप्लवङ्गवत् ॥ ९४० ॥

ततस्तं स्वजनीभूय बभाषे सुबलात्मजः ।

पणस्तवास्ति पाञ्चाली तयात्मानं विमोचय ॥ ९४१ ॥

इत्युक्ते तेन वैकल्यपल्यङ्कः सह कीर्तिभिः ।

द्रौपदीमपि कौन्तेयो निनाय पणतां तदा ॥ ९४२ ॥

गान्धारीसुतगृह्याणामपि केषांचिदक्षिषु ।

तदाविरासन्नश्रूणि गुणाः सर्वप्रियंकराः ॥ ९४३ ॥

दुर्जनैकधुरीणाय तस्मै द्यूतसृजे नमः ।

येन कामप्यनीयन्त महान्तोऽपीदृशीं दशाम् ॥ ९४४ ॥

द्रौपदीपणमाहात्म्याद्यदि नाम तपःसुतः ।

इदानीं जयतीत्यादि तदान्योन्यं जगुर्जनाः ॥ ९४५ ॥

क्षणेनाथ भुजास्फोटनादकन्दलितोदयाः ।

जितं जितमिति स्वैरमुच्चैरुः शकुनेर्गिरः ॥ ९४६ ॥

स्तम्भिता इव मूर्च्छाला इव चित्रार्पिता इव ।

मृता इव ग्रहग्रस्ता इव सभ्यास्तदाभवन् ॥ ९४७ ॥

शत्रवः पाण्डुपुत्राणां हरन्तो राज्यसंपदम् ।

तेनुरुद्धूतसत्त्वानां निःसपत्नां सुखश्रियम् ॥ ९४८ ॥

कौरवाः पर्यपूर्यन्त संमदैः क्षयहेतुभिः ।

अन्यायसंभृताभोगैर्विभवैरिव दस्यवः ॥ ९४९ ॥

अथ दुर्योधनादेशाद्यावहुः शासनो मुदा ।

वासांसि पाण्डवेयानामपक्रष्टुमचेष्टत ॥ ९५० ॥

तावत्ते स्वयमुत्सृज्य चीवराण्यम्बरश्रियः ।

धृताधोवसनाः पर्पद्युपाविक्षन्तवाह्नुखाः ॥ ९५१ ॥ (युग्मम्)

अत्रैवानीयतां सापि पुंश्चली पञ्चवल्लभा ।

इत्यादिशत्कनीयांसं मन्दमेधाः सुयोधनः ॥ ९५२ ॥

काव्यमाला ।

ततो दुःशासनो लुप्तगरीयःसाधुशासनः ।

स्मेरवक्त्राम्बुजोऽभ्येत्य पाञ्चलीमित्यवोचत ॥ ९५३ ॥

तेन दुर्मेधसा पत्या हारितासि दुरोदरे ।

त्वं जितासि च पाञ्चालि धार्तराष्ट्राग्रजन्मना ॥ ९५४ ॥

ततः स भवतीं प्रीतिप्रह्वमाह्वयति द्रुतम् ।

न चेदेष्यसि नेष्यामि तद्वलादपि भामिनि ॥ ९५५ ॥

पाञ्चालदुहितावोचन्नन्वद्यास्मि रजस्वला ।

एकांशुका च तत्संसद्युपागच्छाम्यहं कथम् ॥ ९५६ ॥

किंच किंचन पृच्छामि कश्चिदात्मनि हारिते ।

अहारिते वा तेनास्मि हारिता जगतीभुजा ॥ ९५७ ॥

हारितापि न तेनास्मि हारिता हारितात्मना ।

स्वकायेऽप्यस्वतन्त्रस्य का नाम प्रभविष्णुता ॥ ९५८ ॥

प्रातरुच्चण्डमार्तण्डरोचिराचान्तदीधितिः ।

जानीहि रजनीनाथो रजन्या अप्यनीश्वरः ॥ ९५९ ॥

तामित्युक्तवतीं क्रुध्यन्नूचे दुर्योधनानुजः ।

धिग्वाचालासि पाञ्चालि पुरो भवसि किं न हि ॥ ९६० ॥

धर्मस्थैर्ये त्वमेवासि सांप्रतं किमधीतिनी ।

जाने तमपि जानासि बृहस्पतिमकोविदम् ॥ ९६१ ॥

इत्युदीर्य स कस्तूरीभराङ्कुरितकान्तिषु ।

चकर्ष विहितामर्षः केशेषु द्रुपदात्मजाम् ॥ ९६२ ॥

आः पाप कुरुभूपालगोत्रकिंपाकपादप ।

किं मामेवंविधामेवं नेतासि गुरुसंनिधौ ॥ ९६३ ॥

नारङ्गास्थगितं यस्याः कोऽपि नापश्यदाननम् ।

हा सर्वेऽनावृताङ्गीं तां द्रक्ष्यन्ति गुरवोऽद्य माम् ॥ ९६४ ॥

दुरात्मन्किं भवत्कर्म कर्मसाक्ष्यपि नेक्ष्यते ।

यन्न क्षणात्क्षिणोति त्वां परस्त्रीस्पर्शपांशुलम् ॥ ९६५ ॥

क्रन्दन्तीति गलन्नेत्रनीरनीराजितक्षितिः ।
 तेन कृष्टा जनैर्दृष्टा सा मृगीव मृगारिणा ॥ ९६६ ॥
 शतशः शपमानानां तदा दुःशासनं सताम् ।
 न च सारस्वतोल्हासलासिनी रसनाभवत् ॥ ९६७ ॥
 तपःसूनोरपि ज्ञानधर्मन्यायशमादिषु ।
 जनः सावज्ञ एवाभूत्क्लिश्यमानां विलोक्य ताम् ॥ ९६८ ॥
 नेताश्रुसलिलैः कूलंकषस्रोतस्विनीमयी ।
 नूतना प्रावृडारेभे लोकैः शोकाकुलैस्तदा ॥ ९६९ ॥
 तामेकवसनामश्रुविक्रवाक्षीं त्रपानताम् ।
 निनाय न्यायशून्यात्मा हठादुःशासनः सभाम् ॥ ९७० ॥
 उल्लसद्दैन्यमालिन्यां सा मषीकूर्चिकामिव ।
 तत्र व्यापारयामास मुखेषु प्रेयसां दृशम् ॥ ९७१ ॥
 तामालोक्य तथाभूतां त्रपाकलुषिताशयाः ।
 प्रेक्षामासुः सुताः पाण्डोर्विवक्षव इव क्षितिम् ॥ ९७२ ॥
 गृहेऽप्येतदरक्षन्तः किं द्रष्टव्यानना वयम् ।
 इतीव पिदधुर्वक्त्रं ह्रिया भीष्मादयोऽशुकैः ॥ ९७३ ॥
 दृशो द्रुपदनन्दिन्यां नवरागतरङ्गिताः ।
 कौरवाधिपतेः पेतुः कामपल्लविता इव ॥ ९७४ ॥
 कृशोदरि चिरादासीदनुरागो मम त्वयि ।
 हन्तायमन्तरायोऽभूत्पाण्डवैः पाणिपीडनम् ॥ ९७५ ॥
 इदानीमप्युपागत्य झटित्येवास्यतामितः ।
 इत्यूरुं दर्शयामास याज्ञसेन्याः सुयोधनः ॥ ९७६ ॥ (युग्मम्)
 अथावोचत पाञ्चाली कोपकम्प्रतराधरा ।
 कुरुराजान्वयोदन्वत्कालकूटकुलाशने ॥ ९७७ ॥
 भस्मसारिकं न जातोऽसि चिन्तयाप्यनया मयि ।
 कोटरान्तर्गतोऽप्यग्निर्दहत्येव महीरुहम् ॥ ९७८ ॥ (युग्मम्)

यदि गोत्रगरीयांसः केऽपि स्युर्महिमोन्नताः ।

बलुभा अपि केऽपि स्युर्यदि मे भुजशालिनः ॥ ९७९ ॥

मर्षयेयुस्तदेतस्य किमेतदनुजस्य च ।

जीवितव्यकथाकन्थामित्थमन्यायवर्तिनोः ॥ ९८० ॥ (युग्मम्)

किंचान्तःस्वान्तमालोच्य कथयन्तु सभासदाः ।

हारितः स्वात्मना भर्ता भवेयं यदि हारिता ॥ ९८१ ॥

अथाभ्यधत्त राधेयः सभ्यान्किमियमङ्गना ।

विजिते राज्यसर्वस्वे न तदन्तर्गता जिता ॥ ९८२ ॥

अथैकवाससोऽमुष्या मध्येसंसन्मतं न वः ।

बलादानयनं कापि नेयमप्यव्यवस्थितिः ॥ ९८३ ॥

एक एव पतिलोके योषितामुपगीयते ।

अनेकप्रेयसीयं तु बन्धक्येव न संशयः ॥ ९८४ ॥

तदेकवसनत्वं वा वस्त्रराहित्यमप्यथ ।

पर्षदानयनं वापि नैतस्याः खल्वसांप्रतम् ॥ ९८५ ॥

इति कर्णोक्तिमाकर्ण्य क्रोधाध्माताशया अपि ।

दुर्योधनभिया सभ्यास्तूष्णीमेवावलम्बिरे ॥ ९८६ ॥

गान्धारेयोऽभ्यधात्क्रोधस्फुरदोष्ठपुटोऽनुजम् ।

जितैवेयं मया सभ्यैरजानद्भिर्निवेदिता ॥ ९८७ ॥

तत्सतीमानिनीमेनामुन्मोच्याग्रेतनाम्बरम् ।

परिधाप्य जरदण्डीखण्डं दासीषु निर्दिश ॥ ९८८ ॥

इति दुःशासनो दुष्टज्येष्ठबान्धवशासनात् ।

नितम्बादम्बरं पाण्डुस्तुषायाः स्वैरमाकृषत् ॥ ९८९ ॥

मामेति दीनजल्पाकया प्रक्षिपन्त्या मुखेऽङ्गुलीम् ।

रुन्धत्यास्तत्करौ कामं पश्यन्त्याः पर्षदाननम् ॥ ९९० ॥

दुष्टात्मनांशुके कृष्टे तेनास्या ददृशुर्जनाः ।

दैवतेनानुभावेन तादृगेवान्यदंशुकम् ॥ ९९१ ॥ (युग्मम्)

मनुष्यपांसनः क्षिप्रमाचकर्ष तदप्यसौ ।

भूयोऽप्याविरभूत्तादृक्तस्याः श्रोणितटेऽम्बरम् ॥ ९९२ ॥

इत्थमाकर्षतस्तस्य बभूव वसनोत्करः ।

क्लान्तश्चायमपीयाय दृष्टः स्मेराननैर्जनैः ॥ ९९३ ॥

अथ क्रोधोदयात्ताम्रचक्षुरूर्ध्वजकुन्तलः ।

रोमाञ्चकवची स्वेदमेदुराङ्गः सवेपथुः ॥ ९९४ ॥

पाणिना पाणिमुत्पिषन्सर्वतो वीक्ष्य संसदम् ।

विकाशिनासिकाकोशः प्रत्यज्ञासीद्वृकोदरः ॥ ९९५ ॥

येनानीता सभां कृष्णा बलादालम्ब्य कुन्तलैः ।

गुरूणां पश्यतां चास्याः श्रोणेराकृष्टमम्बरम् ॥ ९९६ ॥

बाहुदण्डं न चेत्तस्यामूलादुन्मूलयाम्यहम् ।

कवोष्णैश्चाभिषिञ्चामि न वक्षःशोणितैः क्षितिम् ॥ ९९७ ॥

येन च स्मरकल्लोलकेलिभिर्लोलितात्मना ।

द्रौपद्या दर्शितः स्वैरमूरुदेशो रिरंसुना ॥ ९९८ ॥

तस्योरुं गदया तूर्णं चूर्णीभावं नये न चेत् ।

तन्न मे पाण्डुना जन्म न च क्षत्रव्रतं क्वचित् ॥ ९९९ ॥

इत्युदीरितवत्युच्चैर्भीमे संभावितौजसि ।

सभाक्षोभोऽजनि क्षीरपाथोधिमथनोपमः ॥ १००० ॥

मध्येसभमथोत्थाय धृतराष्ट्रमदुष्टधीः ।

जगाद विदुरः शोकसंभारविदुराशयः ॥ १००१ ॥

प्रसूतमात्र एवाग्रं पुराख्यायि मयापि ते ।

दुरात्मा कुलकल्पान्तधूमकेतुः सुयोधनः ॥ १००२ ॥

किमीदृक्क्रियते कर्म चण्डालानां कुलेष्वपि ।

कैतवेन विजीयन्ते भ्रातरोऽपि यदात्मनः ॥ १००३ ॥

पुरो गुरूणामानीय केशैरादाय तत्प्रियाम् ।

तन्नितम्बस्थलाद्वासो निःशङ्कं यच्च कृष्यते ॥ १००४ ॥

काव्यमाला ।

तत्कथं सहतां नाम भीमः कान्तापराभवम् ।

न प्रियागःसहास्तेऽपि पक्षिणः किमु दोर्भृतः ॥ १००५ ॥

अदुःशासनमद्रोणमकर्णमसुयोधनम् ।

अभीष्मधृतराष्ट्रं च राष्ट्रं भीमः करिष्यति ॥ १००६ ॥

तत्कथं सर्वसंहारमिदानीमप्युपेक्षसे ।

घातय क्रूरकर्माणमेनमेकं सुयोधनम् ॥ १००७ ॥

नैवं चेत्तदमुं पापं पापादस्मान्निवर्तय ।

अमी वनाय गच्छन्तु पाञ्चाल्या सह पाण्डवाः ॥ १००८ ॥

पुनरेत्यावधेरन्ते भुञ्जन्तां जगतीं निजाम् ।

न चेत्कुटुम्बसंवर्तस्तवाद्यायमुपस्थितः ॥ १००९ ॥

इति आतुर्गिरा भीतिप्रथमानाङ्गवेपथुः ।

बभाषे भृशमाक्रोशन्धृतराष्ट्रः सुयोधनम् ॥ १०१० ॥

आः पापकर्म चाण्डाल सदाचारवनद्विप ।

निरपन्नप नाद्यापि दुष्कर्मभ्यो निवर्तसे ॥ १०११ ॥

विसृज स्वैरचाराय बान्धवान्सह जायया ।

न चेन्मत्करवालोऽयं शिरस्ते न सहिष्यते ॥ १०१२ ॥

पितुर्गिरमिति श्रुत्वा मनःकलुषमुच्चकैः ।

भीष्मादीनां च संभाव्य भाषते स सुयोधनः ॥ १०१३ ॥

ममाप्येकं वचस्तर्हि वर्षीयांसो भवत्वदः ।

नेतव्यं पाण्डवैः कापि गुप्तैर्वर्षे त्रयोदशम् ॥ १०१४ ॥

निगूढानप्यमूस्तस्मिंश्चेज्जानामि कथंचन ।

तन्मेदिनीमिमां भुञ्जे पुनर्द्वादशवत्सरीम् ॥ १०१५ ॥

अमीभिस्तु पुनस्तावद्विधातव्या वने स्थितिः ।

इत्युक्तिं पाण्डवास्तस्य सुर्वादेशात्प्रपेदिरे ॥ १०१६ ॥

निदेशाद्धृतराष्ट्रस्य द्रोणगाङ्गेययोरपि ।

आर्पयत्पाण्डुपुत्राणां प्रावारान्कौरवाग्रणीः ॥ १०१७ ॥

गुरूणामनुरोधेन पाण्डवेयानधोमुखान् ।

नित्ययौवनया सार्धमनुमेने वनाय सः ॥ १०१८ ॥

याज्ञसेनीं पुरस्कृत्य मूर्तां धृतिमिवात्मनः ।

पदातयः सुताः पाण्डोरिन्द्रप्रस्थात्प्रतस्थिरे ॥ १०१९ ॥

जाह्नवेयादयो वृद्धाः स्नेहसंदोहमोहिताः ।

मन्यूर्मिमलिनास्यास्तानन्वगुः पादचारिणः ॥ १०२० ॥

संतताश्रुपयःपूरैः पङ्क्तिलीकृतवर्त्मभिः ।

ते तथा पथि गच्छन्तो निरीक्षांचक्रिरे जनैः ॥ १०२१ ॥

हारिताखिलनरेन्द्रसंपदः पाण्डवाः स्फुरदखण्डतेजसः ।

मातरं च पितरं च वीक्षितुं हस्तिनापुरमुपागमन्पुनः ॥ १०२२ ॥

इति मलयारिर्श्रीदेवप्रभसूरिविरचिते महाकाव्ये पाण्डवचरिते नल्लोपाख्यानद्युत-

वर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

सप्तमः सर्गः ।

अथ धर्मसुतः सत्यनिर्वाहस्पृहयालुना ।

मनसा वनवासाय प्रतस्थे हस्तिनापुरात् ॥ १ ॥

भीमादयः सह व्रज्याव्रतसंनद्धबुद्धयः ।

स्वस्वशस्त्रादिसामग्रीसमग्राश्चेलुरग्रतः ॥ २ ॥

पाण्डुश्च धृतराष्ट्रश्च भीष्मश्च स्नेहमोहिताः ।

निर्यद्वाष्पजलोत्पीडाः पाण्डवाननु वव्रजुः ॥ ३ ॥

सत्यवत्यादयः सर्वाः शोकार्ता ज्येष्ठमातरः ।

दासीहस्तकृतालम्बा बभूवुः पाण्डवानुगाः ॥ ४ ॥

भद्रं तवास्तु क्रीडाद्रे क्रीडावापि नमोऽस्तु ते ।

क्रीडावन तव क्षेमं पुनर्वः संगमः कुतः ॥ ५ ॥

हंहो बर्हिन्नहो हंस हले हरिणि हे शुक ।

कुशलं वोऽस्त्वसौ दैवाद्याति वः परिचारिका ॥ ६ ॥

काव्यमाला ।

इत्यापृच्छ्य पतद्वाष्पा केलिपात्राणि सर्वतः ।

बद्धा परिकरं कृष्णा कुन्तीपृष्ठस्थिताचलत् ॥ ७ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्) .

लोकोऽपि पुरवास्तव्यो गुणगृह्यतया परम् ।

विहाय गृहसर्वस्वं धर्मनन्दनमन्वगात् ॥ ८ ॥

सर्वैः साकं सशोकैस्तैः पार्वणेन्दुसमाननः ।

धर्मात्मजः पुरान्निर्यन्मूर्तो धर्म इवावभौ ॥ ९ ॥

विसंकटेऽपि संघट्टसंकटे पथि गच्छताम् ।

परस्परस्य लोकानां मिथः पप्रथिरे कथाः ॥ १० ॥

निजं नलेन साम्राज्यं पुरा द्यूते पणीकृतम् ।

हा हा युधिष्ठिरेणापि तदिदानीमनुष्ठितम् ॥ ११ ॥

धिग्धिग्दुर्योधनं येन महात्मा धर्मनन्दनः ।

कृत्वा द्यूतमयं छद्म त्याजितो राज्यसंपदम् ॥ १२ ॥

दुर्योधनस्य न स्थास्तु राज्यमात्रमपि ध्रुवम् ।

यावद्विजयिनावेतौ वृकोदरकिरीटिनौ ॥ १३ ॥

किं चान्यत्प्रतिपाञ्चालि यदनेन प्रपञ्चितम् ।

आलप्यालं तदस्माकमेतस्यैव फलिष्यति ॥ १४ ॥

जनानां सानुरागाणामित्थमुत्तस्थिरे गिरः ।

केषां न पक्षपातः स्यात्तादृशेषु महात्मसु ॥ १५ ॥

अथान्यमनसं कृष्णां क्रूरः किर्मिरराक्षसः ।

अकस्मान्नभसोऽभ्येत्य भापयामास वर्त्मनि ॥ १६ ॥

मषीकृष्णवपुः पिङ्गविकीर्णघनमूर्द्धजः ।

स मौलिप्रज्वलद्वावो विन्ध्याचल इवावभौ ॥ १७ ॥

गवलश्यामलो बिभ्रदङ्गारसदृशौ दृशौ ।

जहास प्रलयाकाशमुदिताङ्गारकद्वयम् ॥ १८ ॥

भुजङ्गीतरलां जिह्वां विभ्राणं द्रौपदीपुरः ।

दन्तैः कृतान्तकुन्ताभैर्भमिं स व्याददौ मुखम् ॥ १९ ॥

ततो भयार्तमत्युच्चमुच्चरत्प्रतिनिस्वनम् ।

द्रौपदी रोदसीभेदकोविदं विदधे ध्वनिम् ॥ २० ॥

तेनाथ ध्वनिनाकृष्टः कोपाटोपादुपेत्य तम् ।

भीमो निर्भर्त्सयांचक्रे किमिदं पाप चापलम् ॥ २१ ॥

दीर्घाध्वपथिकीं श्रान्तां प्रवासेन विषेदुषीम् ।

प्रियां भीषयसे मे त्वमधुना भुङ्क्ष्व तत्फलम् ॥ २२ ॥

इत्याक्षिप्य गदाघातैस्तं नीत्वान्तं वृकोदरः ।

योऽस्ति दुर्योधनक्रोधस्तन्मुष्टिं कृष्टवांस्तदा ॥ २३ ॥

दुर्योधनवधारम्भे किमीरं तस्य वल्लभम् ।

निहत्यास्थापयद्भीमो भद्रायोकारमादिमम् ॥ २४ ॥

इमं किमीरवृत्तान्तमविदन्नेव भूपतिः ।

आजगाम लतारम्यं काम्यकं नाम काननम् ॥ २५ ॥

तदा विकर्तनं(नः) कर्तुमात्मानमिव पावनम् ।

अध्यास्य नभसो मध्यमास्यं तस्यास्पृशत्करैः ॥ २६ ॥

कुर्मकर्मठेऽत्यन्तक्रोधादिव सुयोधने ।

कर्मसाक्षी तदा मङ्गु जज्वाल ज्वलनोपमः ॥ २७ ॥

माता(तृ)पितृजनः सर्वः पादचारेण खिद्यते ।

तत्पञ्चरान्नमत्रैव देवावस्थीयतामिति ॥ २८ ॥

मुहुर्विज्ञापितो भीमसेनेन वसुधाधिपः ।

सर्वेषामपि लोकानामप्रयाणं समादिशत् ॥ २९ ॥ (युग्मम्)

अपाथेयो जनस्तत्र तपनातपविक्रवः ।

बाहूपधानः सर्वोऽपि सुष्वाप प्रतिपादपम् ॥ ३० ॥

तादृशे वनवासेऽपि तेषामात्मानुगामिनाम् ।

वृत्तिचिन्ता दुनोति स धर्मनन्दनमानसम् ॥ ३१ ॥

ज्ञात्वा तादृग्नो राज्ञः पार्थः सस्मार सत्वरम् ।

विद्यां मनोहराहारसमाहरणकोविदाम् ॥ ३२ ॥

ततस्तयोपनीतायां रसवत्यां पृथाज्ञया ।

तं जनं भोजयामास प्रमोदाद्गुपदात्मजा ॥ ३३ ॥

विनयान्निजबन्धूनां राज्यसौख्यातिशायिनाम् ।

सुखेन धर्मसूनुस्तं गमयामास वासरम् ॥ ३४ ॥

अपरेद्युर्महाबाहुः पित्रादेशात्स्वदेशतः ।

पाञ्चालदुहितुर्वन्धुर्धृष्टद्युम्नः समाययौ ॥ ३५ ॥

प्रणम्य धर्मपुत्रादीनुपतस्थे स सोदराम् ।

अवादीच्च कथं दीनमित्थं धत्से मुखं स्वसः ॥ ३६ ॥

हस्तिनापुरचारिभ्यश्चारेभ्यश्छद्मना कृतम् ।

श्रुत्वा प्रवासमेवं वस्तातेन प्रहितोऽस्म्यहम् ॥ ३७ ॥

इदानीमपि सोदर्ये निजशौर्येण विष्टपम् ।

अदुर्योधनमादध्यां मन्यते नु पतिर्न ते ॥ ३८ ॥

ततः सत्यजडो यावद्धने द्वादशवत्सरीम् ।

नीत्वा ते पतिरभ्येति तावदेहि गृहं पितुः ॥ ३९ ॥

इत्युक्त्वा प्रत्यभाषिष्ट पाञ्चालनृपतेः सुता ।

दुर्योधनवधे विघ्नो राजैव भीमपार्थयोः ॥ ४० ॥

पाण्डवानां पदैर्यानि पावनानि वनान्यपि ।

मह्यं तान्येव रोचन्ते कृतं पितृगृहेण मे ॥ ४१ ॥

केवलं सरलान्बालान्भागिनेयान्निजानमून् ।

पञ्चाप्यादाय पाञ्चालान्व्रज त्वं विजयी भव ॥ ४२ ॥

एवमुक्तस्तया स्नेहाद्धर्मसूनोरनुज्ञया ।

धृष्टद्युम्नः पतद्वाप्पस्तान्गृहीत्वा गृहं ययौ ॥ ४३ ॥

अन्येद्युरभ्रमूकान्तकान्तदन्तावलं बलम् ।

विभ्रन्नारायणः प्रीत्या युधिष्ठिरमुपाययौ ॥ ४४ ॥

प्रत्युद्गम्य तमायान्तं प्रणमन्ति स्म पाण्डवाः ।

ववन्द द्रुतमभ्येत्य सोऽपि कुन्तीपदाम्बुजम् ॥ ४५ ॥

कंसध्वंसी सुखासीनो निविष्टं विष्टरे पुरः ।
 मनःसंक्रान्ततदुःखो धर्मनन्दनमभ्यधात् ॥ ४६ ॥
 दुर्योधनकवीन्द्रेण स्पष्टाभीष्टार्थदृष्टिना ।
 दुरोदरप्रबन्धोऽयं व्यधायीति श्रुतं मया ॥ ४७ ॥
 दुर्योधननरेन्द्रस्य द्यूतमग्नैकसाधने ।
 उभावभूतां शकुनिः कर्णश्चोत्तरसाधकौ ॥ ४८ ॥
 अभविष्यन्निकारोऽयं मयि संनिहिते न ते ।
 रोहिणीरमणं राहुर्यसते न बुधान्तिके ॥ ४९ ॥
 इमौ तु विभितस्तुभ्यं भीमौ भीमधनंजयौ ।
 अन्यथा कुरुतो ह्येतौ वसुधामसुर्योधनाम् ॥ ५० ॥
 इदानीमप्यमुं दृष्टं रिपुमुच्छिन्दतो ध्रुवम् ।
 तवायं सत्यनिर्वाहजडिमैव ममार्गला ॥ ५१ ॥
 यत्तु दुश्चरितं तस्य पाञ्चाल्याः केशकर्षणम् ।
 तदेतया ममाशीर्भिर्वाण्यैः पश्य निवेद्यते ॥ ५२ ॥
 नूतनो मम कोपाग्निः पाञ्चालीनयनाम्बुभिः ।
 ज्वलितोऽतीव गान्धारीदुरपत्यं दिधक्षति ॥ ५३ ॥
 ततः सतीतिरस्कारपाप्मनामधुना फलम् ।
 तं दुष्टं लम्भयिष्यामि मास्म प्रत्यूहमावहः ॥ ५४ ॥
 इत्युक्त्वा विरते विष्णौ कृष्णाहृदयवल्लभः ।
 मूर्ध्ना प्रणम्य सद्बुद्धिर्बद्धाञ्जलिरदोऽवदत् ॥ ५५ ॥
 कंसान्तक त्वयि क्रुद्धे नहि शक्नोऽपि विक्रमी ।
 मनुष्यकृमयः केऽमी पुनर्दुर्योधनादयः ॥ ५६ ॥
 सत्यातिक्रमकौलीनं मदीयं किंतु लोकतः ।
 समाकर्ण्य त्वमेवान्न विश्वत्राता त्रपिष्यसे ॥ ५७ ॥
 निषिद्धौ बान्धवावेतौ मया देशवशंवदौ ।
 त्वं तु व्यावर्तसेऽमुष्मादारम्भाच्चेत्प्रसीदसि ॥ ५८ ॥

इत्थं हरौ शमं नीते विनीतो नीतिकोविदः ।

धर्मजो बान्धवैः सार्धं भीष्मस्याभ्यर्णमभ्यगात् ॥ ५९ ॥

अब्रवीच्च बृहत्तात गुरुभ्योऽपि गुरुर्भवान् ।

व्यसनत्रासिनीं शिक्षां देहि मे पारिपार्श्विकीम् ॥ ६० ॥

अथाभाषत भीष्मोऽपि कुरुगोत्रशितद्युते ।

विश्वत्रयीसंवन्नं तवैवेदगुणार्जनम् ॥ ६१ ॥

मित्रामित्रपरीक्षार्थं मन्ये व्यसनमप्यदः ।

त्वयैवात्तं स्वयं नोचेत्क भवान्क दुरोदरम् ॥ ६२ ॥

जगज्जैत्रकलाः पार्श्वे यस्यैते सन्ति बान्धवाः ।

सोऽपि द्यूते विजीयेत स्यान्न चेद्भवितव्यता ॥ ६३ ॥

एकाकिनैव कान्तारविहारस्पृहयालुना ।

नियतं त्यक्तुमारब्धा वयमेकपदे त्वया ॥ ६४ ॥

भूत्वा समस्तवस्तूनां संविभागपरः पुरा ।

इदानीं कथमेकाकी भोक्ष्यसे वनसंपदम् ॥ ६५ ॥

तन्मामप्यनुजानीहि सहागमनहेतवे ।

चूडाचन्द्रं महेशोऽपि न जातु त्यजति क्वचित् ॥ ६६ ॥

कुर्वन्नित्याग्रहं भीष्मः पादावाधाय मूर्धनि ।

विनयाद्धर्मपुत्रेण वारितः पुनरब्रवीत् ॥ ६७ ॥

ग्राह्याः प्रतिभुवः पञ्च चौरास्तु त्रिगुणास्ततः ।

निग्राह्याः क्षोणिपालेन श्रियःस्थेमानमिच्छता ॥ ६८ ॥

दानमौचित्यविज्ञानं सत्पात्राणां परिग्रहः ।

सुकृतं सुप्रभुत्वं च पञ्च प्रतिभुवः श्रियः ॥ ६९ ॥

सदा वशंवदैरेतैः प्रतिभूमिरभून्नृपः ।

एतेभ्यस्त्रिगुणान्वत्स विद्धि राज्यहरान्पुनः ॥ ७० ॥

अरिषड्वर्गसंसर्गः प्रकृतौ योग्यकर्मसु ।

नये धर्मे प्रतापे च विमुखत्वमनारतम् ॥ ७१ ॥

अज्ञानमनृतं लञ्चा निखिलव्यसनं तथा ।
 एते राज्यहृतौ वत्स स्युः पञ्चदश दस्यवः ॥ ७२ ॥
 प्रत्येकमेषां राज्यश्रीहरणे प्रभविष्णुता ।
 पश्यैकेनापि ते द्यूते व्यसनेन किंयत्कृतम् ॥ ७३ ॥
 उच्छेदाय तदेतेषां यतेथास्तात सर्वथा ।
 पुनराच्छिद्य तैरात्तामाददीथाः श्रियं यथा ॥ ७४ ॥
 वर्तेथाश्च तथा तात मानसेनाप्रमादिना ।
 पूर्णेऽवधौ निवर्तेथाः काननात्कुशली यथा ॥ ७५ ॥
 इत्याभाष्य गृहान्भीष्मे प्रत्यावृत्ते युधिष्ठिरः ।
 द्रोणाचार्यकृपाचार्यावपृच्छत वनेच्छया ॥ ७६ ॥
 द्रोणोऽवादीदविद्राणवात्सल्यो वत्स वत्स्यसि ।
 आकल्पममुना सत्यव्रतेन हृदये सताम् ॥ ७७ ॥
 वत्स धर्मेण सत्त्वेन विनयेन नयेन च ।
 अमुना भुवनस्यास्य भवितासि निदर्शनम् ॥ ७८ ॥
 द्रोणो गुरुरमी सर्वे शिष्याः पाण्डवकौरवाः ।
 यद्यप्येवं तथाप्यस्मिन्युष्मासु स विशेषदृक् ॥ ७९ ॥
 तत्रापि पुत्रवात्सल्यादस्त्रे निष्पादितस्तथा ।
 मया पार्थो यथा तैस्तैर्गुणैर्जयति मामपि ॥ ८० ॥
 तदेतस्मिन्समीपस्थे न ते प्रत्यूहसंभवः ।
 दुस्तरे सन्तु कान्तारे पन्थानः शिवतातयः ॥ ८१ ॥
 उपोषितानां पीयूषबन्धुना दर्शनेन ते ।
 अचिरेणैव भूयान्मे नेत्राणां पारणोत्सवः ॥ ८२ ॥
 इत्युदीर्य गते द्रोणे सकृपे साश्रुलोचने ।
 निर्व्याजं व्याजहारेति धृतराष्ट्रं युधिष्ठिरः ॥ ८३ ॥
 ज्येष्ठतात नमस्तुभ्यं प्रसन्ना देहि नो दृशः ।
 दुर्योधनस्य संदेशं गतो व्याहर्तुमर्हसि ॥ ८४ ॥

भ्रातः कुरुकुलोत्तंस तथैताः पालयेः प्रजाः ।
 पूर्वजोपार्जिता कीर्तिर्नाश्रुते म्लानितां यथा ॥ ८५ ॥
 तस्य वैनयिकं पश्यन्स्वसूनोर्दुर्नयं पुनः ।
 अपत्रपिष्णुस्तूष्णीको धृतराष्ट्रः पुरं ययौ ॥ ८६ ॥
 ज्यायस्यः सत्यवत्याद्याः प्रसाद्य नतिपूर्वकम् ।
 धर्मजेन वने यातुमन्वज्ञाप्यन्त मातरः ॥ ८७ ॥
 अभिनन्दितमाशीर्भिर्निर्भिन्नहृदया इव ।
 अतुच्छशोकमूर्च्छालास्तास्ततः कथमप्यगुः ॥ ८८ ॥
 अथ कार्यविदाकार्यं लोकमस्तोकमेकतः ।
 नगराय निवर्तध्वमिति भूपतिरादिशत् ॥ ८९ ॥
 लोकोऽप्यजल्पदाकल्पमस्माकमनुजीविनाम् ।
 पादा नन्दन्ति यत्रैते तत्रैव नगरं प्रभो ॥ ९० ॥
 आत्मानुयायिनीं छायां व्यावर्तयसि चेदिमाम् ।
 तदा वयं महीनाथ व्यावर्तेमहि नान्यथा ॥ ९१ ॥
 तं तथा बद्धनिर्वन्धं जनं जानन्युधिष्ठिरः ।
 अनुमत्य सहायान्तमवादीद्विदुरं ततः ॥ ९२ ॥
 वितनोषि त्वमेवार्यं प्रीतिमस्मासु पैतृकीम् ।
 देवस्याजनि पाण्डोस्तु केवलं जन्मकर्तृका(ता) ॥ ९३ ॥
 एतावस्मद्वियोगार्तिकातरौ पितरौ पुरः ।
 सहैव नेतुं मोक्तुं वा ब्रूहि किं मम सांप्रतम् ॥ ९४ ॥
 जगाद विदुरो वत्स मत्सरी ते सुयोधनः ।
 अतः सर्वकुटुम्बेन समं गन्तुं न युज्यते ॥ ९५ ॥
 तदत्रैव तटस्थेन स्थेयं देवेन पाण्डुना ।
 देवी स्थास्यति कुन्ती तु नैव वो विरहासहा ॥ ९६ ॥
 एनमाहृत्य तन्मन्त्रं नत्वा पाण्डुं युधिष्ठिरः ।
 सबाष्पं स्थापयामास विनीतो विदुरान्तिके ॥ ९७ ॥

अवियोगाद्वियोगाच्च तदानीं पुत्रभर्तृभिः ।

अवाप युगपत्कोटिं कुन्ती हर्षविषादयोः ॥ ९८ ॥

तवासौ पर्यवस्थाता न स्थाता खव्यवस्थया ।

तद्भवेः सावधानस्त्वमध्वनीनो वनाध्वनि ॥ ९९ ॥

इति धर्मसुतं स्नेहादनुशास्य सगद्गदम् ।

रुदन्तीं विदुरः कुन्तीमनमन्नमस्तकः ॥ १०० ॥ (युग्मम्)

अथ साश्रुमुखः पाण्डुरभाषिष्ट युधिष्ठिरम् ।

कान्तारेषु कथं वत्स सकुटुम्बो अमिष्यसि ॥ १०१ ॥

कथं च त्वद्वियुक्तोऽहं भविष्यामि हताशयः ।

विना चन्द्रं समुद्रस्य दशा जायेत कीदृशी ॥ १०२ ॥

न शक्नोमि परं वत्स वचस्ते कर्तुमन्यथा ।

क्षेमवानचिरेणैव दर्शयेर्मुखमात्मनः ॥ १०३ ॥

किंच रत्नमयीमेतां स्फुरद्दामोर्मिमूर्मिकाम् ।

गृहाणार्तिप्रहाणाय धारयेः पारिपार्थिकीम् ॥ १०४ ॥

इत्युदीर्य निवेद्यास्याः सर्वं संभवमादितः ।

प्रीतश्चिक्षेप पाण्डुस्तां ज्येष्ठात्मजकराङ्गुलौ ॥ १०५ ॥

कुर्वीथाः पुत्रभाण्डेषु देवि यत्नमिति ब्रुवन् ।

आपृच्छच्च प्रेयसीं पाण्डुर्ययौ सविदुरः पुरम् ॥ १०६ ॥

मातस्तातमहोरात्रं शुश्रूषस्वेति धर्मजः ।

उदीर्य सादरं माद्रीं सुमोच पितुरन्तिके ॥ १०७ ॥

वत्सौ बान्धवसेवायां कुर्यातं निश्चितं मनः ।

इत्यादिश्य ययौ सापि जगाम सह पाण्डुना ॥ १०८ ॥

अथ प्रतस्थे पुरतः पौरोपेतः पृथासुतः ।

केवलं केशवेनासौ त्याजितः पादचारिताम् ॥ १०९ ॥

कोऽपि रंहस्विनं बाहमारुरोह मनोहरम् ।

कोऽप्यात्माभिमतां मत्तमतङ्गजमतल्लिकाम् ॥ ११० ॥

अन्ये विमानमन्यानि याप्ययानानि लीलया ।
 प्रासादरुन्दमानन्दस्यन्दिनं स्यन्दनं परे ॥ १११ ॥
 स एवं वाहनारूढैः प्रौढश्रीभिः स्वबान्धवैः ।
 साकं नासिक्यनगरं सहितो हरिणाभ्यगात् ॥ ११२ ॥
 तत्र निर्मापितां मात्रा श्रीमच्चन्द्रप्रभप्रभोः ।
 असौ मणिमयीमर्चमानर्च विकचाम्बुजैः ॥ ११३ ॥
 गोविन्दः पुनरानन्दबाष्पाविलविलोचनः ।
 चिरं चन्द्रप्रभं देवमुपासामास भक्तितः ॥ ११४ ॥
 स्तोत्रैश्चित्रैरभिष्टुत्य तौ कुन्तीदेवकीसुतौ ।
 निजं सौधं समध्यास्य बुभुजाते जनैः सह ॥ ११५ ॥
 जिनप्रभावनारम्भनिशुम्भितनिजांहसः ।
 ते सर्वे गमयामासुर्वासराणि कियन्त्यपि ॥ ११६ ॥
 उपेत्यान्येद्युरासीनं कृष्णाभ्यर्णे युधिष्ठिरम् ।
 ऊचे पुरोचनो नाम दुर्योधनपुरोहितः ॥ ११७ ॥
 आवद्धपाणिमुकुलस्तव बन्धुः सुयोधनः ।
 इदानीं मन्मुखेनेदं विज्ञापयति सादरम् ॥ ११८ ॥
 आर्य धुर्यस्त्वमार्याणामनार्याणामहं पुनः ।
 त्वमग्रणीर्गुणवतां निर्गुणानामहं पुनः ॥ ११९ ॥
 उत्तंसः स्वजनानां त्वं दुर्जनानामहं पुनः ।
 धौरेयस्त्वं सुबुद्धीनां दुर्बुद्धीनामहं पुनः ॥ १२० ॥
 शेखरस्त्वं कृतज्ञानां कृतघ्नानामहं पुनः ।
 त्वमुत्तमानां माणिक्यमधमानामहं यथा ॥ १२१ ॥
 आदिमस्त्वं महेच्छानामल्पेच्छानामहं पुनः ।
 त्वमाद्यः कृतविद्यानां निर्विद्यानामहं पुनः ॥ १२२ ॥
 मया विवेकशून्येन यत्तवापकृतं पुरा ।
 प्राकृतेष्वपि तन्न स्यात्कुरुवंशे तु का कथा ॥ १२३ ॥

तानीदानीं व्यलीकानि त्वं मम क्षन्तुमर्हसि ।
स्खलितं यत्कनिष्ठस्य बन्धोज्यैष्ठस्य तन्मुदे ॥ १२४ ॥
भवन्त्युच्चावचा वाचो याः काश्चन दुरोदरे ।
तासामनुपदी कः स्याद्विशेषेण भवादृशः ॥ १२५ ॥
तत्प्रसीद समभ्येहि गृहाननुगृहाण माम् ।
संचरस्व पुनः स्वैरं हस्तिना हस्तिनापुरे ॥ १२६ ॥
यज्जज्ञे त्वय्यवज्ञाभिः पुरा कितवकैतवे ।
स्वक्रमाम्भोजरजसा रजस्तन्मे प्रमृज्यताम् ॥ १२७ ॥
सदास्तु मालतीपुष्पस्तवकप्रातिवेशिमकी ।
अतः परं तवाज्ञा मे मौलिपल्यङ्गखेलिनी ॥ १२८ ॥
अथ चेदार्यं तेऽत्यन्तं सत्यव्रतविपर्ययात् ।
राज्योपभोगैर्लज्जेत चेतः केतकनिर्मलम् ॥ १२९ ॥
सदामुनाध्वना ये हि साधवः संचरिष्णवः ।
स्यात्तेषां व्रतनिर्वाहे जाड्यमुड्डामरं परम् ॥ १३० ॥
ततोऽनुग्रहमाधाय संविधाय स्थिरं मनः ।
स्वस्थेन स्थेयमार्येण नगरे वारणावते ॥ १३१ ॥
आर्यस्य सानुजस्यापि स्वैरं तत्रापि तिष्ठतः ।
आत्मचेतोनुरूपाणामुपनेतास्मि संपदाम् ॥ १३२ ॥
इति विज्ञापितं तुभ्यं बन्धुना तेन बन्धुना ।
अन्वहं च नियुक्तोऽहमादेशाग्रेसरस्तव ॥ १३३ ॥
इत्याख्याय स्थिते तस्मिंस्तूष्णीं कृष्णादयो मुदा ।
अर्थः समर्थ एवायमेतस्येत्यनुमेनिरे ॥ १३४ ॥
अनुव्रजन्मनास्तेषां तदानीं धर्मनन्दनः ।
वचः प्रमाणमेवेदमित्युवाच पुरोधसम् ॥ १३५ ॥
स चचाल सकृष्णोऽपि पुरोचनपुरोगमः ।
बन्धुभिः सममारूढवारणैर्वारणावतम् ॥ १३६ ॥

तद्वास्तव्यः समस्तोऽपि जनः प्रीतितरङ्गितः ।

मङ्गल्योपायनस्तस्य संमुखीनः समागमत् ॥ १३७ ॥

फुल्लवक्त्रारविन्देन गोविन्देन समं पुरम् ।

प्रविवेश विशामीशः स्वःपतिः स्वःपुरे यथा ॥ १३८ ॥

स तत्र चित्रशालाभिर्विशालाभिरलंकृतम् ।

सौधमद्भुतमध्यास्त मध्यास्तविविधासनम् ॥ १३९ ॥

उपचर्याशतैस्तैस्तैरजस्रं धर्मजन्मने ।

आत्मानं रोचयांचक्रे चातुर्येण पुरोचनः ॥ १४० ॥

अतिस्तुतिपदं वस्तु समस्तं हस्तिनापुरात् ।

तेषां दुर्योधनो नित्यमुपदीकुरुते तदा ॥ १४१ ॥

तथा पृथ्वीभुजा सर्वः सममाजग्मिवाञ्जनः ।

प्रसादितो यथा जातु न सस्मार निजं गृहम् ॥ १४२ ॥

सवित्री पाण्डुपुत्राणां दानैकरुचिमानसा ।

पाणिं व्यापारयामास दीनोद्धरणकर्मणि ॥ १४३ ॥

प्रियेषु सानुरागेषु मनीषितविधायिषु ।

नोदकण्ठत पाञ्चाली कदाचिन्नृपतिश्रिये ॥ १४४ ॥

इत्थं कुटुम्बसौस्थ्येन सुयोधनगिरापि च ।

अभूत्तत्रैव वासाय स्थिरचेता युधिष्ठिरः ॥ १४५ ॥

हस्तिनापुरसाम्राज्यसपिण्डां पाण्डवश्रियम् ।

दृष्ट्वा हृष्टो विसृष्टस्तैर्जगाम द्वारकां हरिः ॥ १४६ ॥

मातुरुत्कण्ठिता सार्धमात्मजेनाभिमन्युना ।

सुभद्रा सह कृष्णेन प्रहिता पाण्डुसूनुना ॥ १४७ ॥

तानथो सुस्थितमन्यः पौरानप्यश्रुवर्षिणः ।

कथंचिदपि संबोध्य हास्तिनं प्राहिणोन्नृपः ॥ १४८ ॥

अन्यदा द्रुतमभ्येत्य विदुरप्रहितो रहः ।

अन्वितं भीमपार्थाभ्यां तं जगाद प्रियंवदः ॥ १४९ ॥

देव त्वां विदुरः प्राह यदिहोपेयुषा मया ।
 धृतराष्ट्रान्तिकस्थेन रहो दुर्योधनः स्थितः ॥ १५० ॥
 कर्णदुःशासनादीनां मन्त्रेण विगतत्रयः ।
 पुरोचनं ब्रुवन्नेवं निगूढं शुश्रुवे स्वयम् ॥ १५१ ॥ (युग्मम्)
 परिच्छदबहुत्वेन निजत्वेन निरन्तरम् ।
 मह्यं त्वदपरः कश्चित्पुरोचन न रोचते ॥ १५२ ॥
 भद्र त्वमपि जानासि पाण्डवान्मम वैरिणः ।
 जीवत्सु तेषु राज्यं मे गन्धर्वनगरायते ॥ १५३ ॥
 वह्नेरुद्दीपनैर्द्रव्यैः सणसर्जरसादिभिः ।
 आचितं जातुषं सौधं विदध्या वारणावते ॥ १५४ ॥
 सकुटुम्बमवस्थाप्य विनयात्तत्र कृत्रिमात् ।
 कुर्यास्तं धर्मजं कृष्णचतुर्दश्यां कृशानुसात् ॥ १५५ ॥
 सा परं न परिज्ञाता कापि कृष्णा चतुर्दशी ।
 ततोऽवधानमाधेयं प्रतिकृष्णचतुर्दशि ॥ १५६ ॥
 इत्याख्यायि मया तुभ्यमिदं विदुरवाचिकम् ।
 प्रमोदितां तदत्रार्थे पृथिवीनाथ मा कृथाः ॥ १५७ ॥
 तस्याकर्ण्य विषाकीर्णो गिरमेतां युधिष्ठिरः ।
 सक्रोधैर्बन्धुभिः सार्धं परीक्षामास तद्रुहम् ॥ १५८ ॥
 असौ सन्नमयं छद्म तन्निर्णीय गुणार्णवः ।
 मातृभ्रातृकलत्राणां प्रत्येकं मन्त्रमग्रहीत् ॥ १५९ ॥
 पूर्वं भीमोऽभ्यधादार्यं विदार्य हृदयं रिपोः ।
 आदिश द्रुतमभ्येमि किमद्यापि विलम्बसे ॥ १६० ॥
 अर्जुनोऽप्यब्रवीदार्यं मम लघ्वार्यदर्शितः ।
 पक्षोऽयमुचितो भाति गूढं वा गम्यतेऽग्रतः ॥ १६१ ॥
 प्रकाशमिव वा स्वैरं व्योमयात्रैव सूत्र्यते ।
 तव भ्रूक्षेपसापेक्षा विमानानां यतः श्रियः ॥ १६२ ॥

बन्धुभ्यामुद्धतं धीरमुदीरितमिदं वचः ।

निशम्य सम्यगालोच्य मनसावोचदग्रजः ॥ १६३ ॥

वत्सौ यत्सौ(शौ)र्यधुर्याणामाकल्पं तदजल्पताम् ।

दुर्योधनवधे किंतु सत्यं स्यान्मे मलीमसम् ॥ १६४ ॥

गच्छन्तोऽपि पथि च्छन्नमुच्छन्नानीकसौष्ठवाः ।

निर्लज्जेन वयं तेन लक्ष्येमहि पदे पदे ॥ १६५ ॥

वशीकृतदिगन्तस्य तस्यानन्तबलौजसः ।

वयमेकाकिनः पान्थाः स्थाने स्थाने न दुर्ग्रहाः ॥ १६६ ॥

न च विद्याबलेनापि गन्तुं संप्रति युज्यते ।

सत्यस्य निकषो ह्येवं न मे प्रादुर्भवेद्भृशम् ॥ १६७ ॥

श्रूयतां तु ममाकृतमवधाय मनोऽधुना ।

अतिगुप्तेङ्गिताकारैरास्यतेऽत्रैव वेश्मनि ॥ १६८ ॥

यदा स्वामिनिदेशार्थमुत्सहेत पुरोचनः ।

तदास्माभिरितो गेहान्निर्गन्तव्यं सुरङ्गाया ॥ १६९ ॥

ततश्च दग्धान्विज्ञाय कोऽप्यन्विष्यति नैव नः ।

तदैवमेकमस्माकं श्रेयः स्यादपरं त्विदम् ॥ १७० ॥

पाण्डवेयाः प्रचण्डेन ज्वालाजटिलमूर्तिना ।

सुखं मम प्रपञ्चेन दन्दह्यन्ते स्म वह्निना ॥ १७१ ॥

मुदं मेदस्विनीमेतां हृदि धत्ते सुयोधनः ।

गमयामः सुखेनेत्थं वयं द्वादशवत्सरीम् ॥ १७२ ॥ (युग्मम्)

निर्गमोऽस्तु सुरङ्गायाः प्राच्यां द्वैतवनाध्वना ।

संप्रत्यालोक्य तां कोऽपि सुरङ्गाखनकः पुनः ॥ १७३ ॥

इत्युक्तो धर्मपुत्रेण भूयोऽवादीत्प्रियंवदः ।

प्रहितो विदुरेणास्ति खनकः शुनकाभिधः ॥ १७४ ॥

अयं तव पितृव्यस्य बहिर्मन इव स्थितम् ।

विश्रम्भस्य परा भूमिरात्मेव वपुरन्तरे ॥ १७५ ॥

इत्याख्याय समाह्वय नृपाय तमदर्शयत् ।

ननाम सोऽपि भूपालं भूतलन्यस्तमस्तकः ॥ १७६ ॥

भद्र रुद्रां सुरङ्गां नः स्वैरं चारमनोहराम् ।

कुरुष्वेति पतिर्भूमेः सप्रसादं समादिशत् ॥ १७७ ॥

पुरवाह्यगृहस्यान्तः स्थित्वा सोऽपि प्रतिक्षपम् ।

दिवान्यत्कर्म कुर्वाणः खनति स्म शनैः शनैः ॥ १७८ ॥

अधस्ताद्भीमतल्पस्य विलद्वारं विधाय सः ।

निजव्यापारपारीणं स्वं नृपाय न्यवेदयत् ॥ १७९ ॥

अविश्वासाः सविश्वासं निर्मुदः समुदं तदा ।

लोकेभ्यो दर्शयामासुरात्मानं तेऽपि पाण्डवाः ॥ १८० ॥

प्रतिप्रत्यूषमुत्थाय जात्यमारुह्य वाजिनम् ।

चतुर्दिशं पथः सर्वान्विदामास वृकोदरः ॥ १८१ ॥

कुन्त्याश्च याज्ञसेन्याश्च यमयोश्च कनीयसः ।

अभ्यासार्थं पृथासूनुः सुरङ्गान्तरदर्शयत् ॥ १८२ ॥

पञ्चापि चन्द्रशालायां निषण्णास्ते नभोगतैः ।

नक्षत्रैः क्षत्रमार्तण्डा निशि निश्चिक्रियरे पथः ॥ १८३ ॥

कुन्ती शुभाय पुत्राणामाहारैः सुमनोहरैः ।

दीनानाथजनं सर्वं प्रीणयामास सर्वतः ॥ १८४ ॥

अर्चामभ्यर्चयामास श्रीशान्तेः शान्तकल्मषाम् ।

परमेष्ठिमयं मन्त्रं ध्वस्तपापं जजाप च ॥ १८५ ॥

विश्वस्तं बन्धुभिः सार्धं दृष्ट्वा हृष्टं युधिष्ठिरम् ।

पूर्णमेव निजां मेने रुचिं पापः पुरोचनः ॥ १८६ ॥

अथ कृष्णचतुर्दश्यां कस्यांचित्पञ्चभिः सुतैः ।

सुषया चैकया साकं वृद्धा काचिदुपाययौ ॥ १८७ ॥

पञ्चपुत्रपवित्रां च वृद्धामालोक्य तां पृथा ।

आत्मतुल्यतया मेने भगिनीमिव सोदराम् ॥ १८८ ॥

मधुरस्निग्धमाहारं तां वृद्धां मृदुमानसा ।
 सात्मजां भोजयामास कुन्तीदेवी सगौरवम् ॥ १८९ ॥
 आमृशद्भिर्मुहुस्तुन्दं सुतैः सौहित्यशालिभिः ।
 सार्धं वृद्धाध्वना खिन्ना तत्रैवाशेत निःसहा ॥ १९० ॥
 दुर्निमित्तैस्तमीं भीमस्तां संभाव्य भयंकरीम् ।
 सकुटुम्बं सुरङ्गायां युधिष्ठिरमतिष्ठिपत् ॥ १९१ ॥
 निर्विलम्बं कुटुम्बेन समं जग्मुषि बान्धवे ।
 भीमसेनः स्वयं तस्थौ द्वारि संचारिलोचनः ॥ १९२ ॥
 द्वारतो दीपयन्नुच्चैरर्चिष्मन्तं पुरोचनः ।
 उन्निद्रमनसा तेन दुष्टो दृष्टः स चक्षुषा ॥ १९३ ॥
 धूमैर्धूमध्वजो यावन्नालिङ्गति नभोऽङ्गणम् ।
 तस्य क्रोधानलस्तावज्ज्वालाजालममुञ्चत ॥ १९४ ॥
 ततः पुरोचनं धृत्वा तं केशेषु विसंष्टुलम् ।
 आचकर्ष हठेनासौ हरिणं हरिणारिवत् ॥ १९५ ॥
 तं नीत्वा मुष्टिना मृत्युं स दम्भोलिसनाभिना ।
 प्रदीप्य जातुषागारं चकार द्रुतमग्निसात् ॥ १९६ ॥
 सोत्कण्ठमानसो वाततनयोऽपि सुरङ्गया ।
 एत्य संघट्टितः पश्चाज्झटित्येवाग्रजन्मना ॥ १९७ ॥
 अचिरेणैव पुंनागा नागलोकोपमाद्विलात् ।
 विनिर्याय प्रयान्ति स्म पथि ते रथवर्जिताः ॥ १९८ ॥
 तेषां प्रदीपनोद्द्योतः पृष्ठतस्तीव्रवेगतः ।
 दिष्ट्या पुरोचनो दग्ध इत्याख्यातुमिवाययौ ॥ १९९ ॥
 अस्तं नीत्वा तमःस्तोमं दीपालोकेन दर्शितः ।
 हस्तदीपोपमेनैषामध्वा सौध इव ध्रुवम् ॥ २०० ॥
 संपत्पुटकिनीखण्डमार्तण्डाः पाण्डवा इमे ।
 त्वमेतान्किं मुधाधाक्षी रे हताश हुताशन ॥ २०१ ॥

आपन्नार्तिच्छिदाछिकदोर्दण्डाः पाण्डवा इमे ।
 एतान्हन्त दहन्नेवं पुरोचन किमाचरः ॥ २०२ ॥
 दीनानाथसमुद्धारपण्डिताः पाण्डवा इमे ।
 एतांस्ते निघ्नतः कीदृक्सुयोधन धनार्जनम् ॥ २०३ ॥
 त्रैलोक्यत्राणशौण्डीरकोदण्डाः पाण्डवा इमे ।
 अमूनेवं तिरस्कुर्वन्वैधेयोऽसि विधे ध्रुवम् ॥ २०४ ॥
 परिदेवितवाक्यानि लोकानामित्यनेकशः ।
 कर्णावतंसीकुर्वन्तः पुरतस्ते प्रतस्थिरे ॥ २०५ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

भाग्यराशिरिवामीपामालोकः स तिरोदधे ।
 बन्धुर्दुर्योधनस्येव प्रादुरास तमश्चयः ॥ २०६ ॥
 युगपद्भ्रान्तमध्वा च द्वयमेतदुपागतम् ।
 तनोति स्रग्भ्रमाहानं तत्सवित्रीकलत्रयोः ॥ २०७ ॥
 आलोकशब्दमाधत्तः पुरो भीमकिरीटिनौ
 राज्ञः प्रथमपान्थस्य तथाप्यस्खलतां क्रमौ ॥ २०८ ॥
 नकुलः सहदेवश्च पथि श्रान्तावुभावपि ।
 ज्यायसां मा स्रग्भ्रमाहानं तत्सवित्रीकलत्रयोः ॥ २०९ ॥
 पादचारं सदाचारभूमीरुहभुवोरपि ।
 मातुः पत्न्याश्च निध्यायन्दध्यौ विश्वभराधिपः ॥ २१० ॥
 यस्यां कथंचिन्नापैति सुतानामधमर्णता ।
 मयाद्य निष्क्रयो मातुस्तस्याः क्लेशोऽयमर्प्यते ॥ २११ ॥
 कष्टं दृष्टं यया नैव पितुर्भ्रातुश्च वेश्मनि ।
 मातेयममितं क्लेशं मयैनमनुभाव्यते ॥ २१२ ॥
 अहो पाणिगृहीतीयं पाण्डवानां महौजसाम् ।
 दरिद्रगृहिणीचारं चरत्येव वनावनौ ॥ २१३ ॥
 पश्यतां पाण्डुपुत्राणां कलत्रस्य कुशाङ्कुरैः ।
 अम्भोजभेदं भिद्येते हहा चरणपल्लवौ ॥ २१४ ॥

न जानाति प्रिया दुःखमेकस्मिन्नपि भर्तरि ।

पञ्चस्वपि प्रियेष्वेका क्लिश्यते द्रुपदात्मजा ॥ २१५ ॥

इत्यस्मिंश्चिन्तयत्येवं मार्गे दुर्गे तमोभरैः ।

श्रान्ता कुन्ती च कृष्णा च निःसहं भुवि पेततुः ॥ २१६ ॥

(चतुर्भिः क

राज्यभ्रंशो भयं शत्रो रात्रौ पञ्च्यां पलायनम् ।

धिग्विधे योऽभ्यधादेवं पाण्डवानां विडम्बनम् ॥ २१७ ॥

उष्णालुभिरपच्छत्रैः शीतालुभिरनङ्कुशैः ।

बुभुक्षुभिरपाथेयैः पन्थानो दुरतिक्रमाः ॥ २१८ ॥

शिरीषसुकुमाराङ्गचौ निपतन्त्यौ पदे पदे ।

दुर्गकान्तारपारीणे कथमेते भविष्यतः ॥ २१९ ॥

इति खेदपरं दृष्ट्वा नृपमूचे वृकोदरः ।

आकुलो मास्मभूद्देव पदातौ प्रगुणे मयि ॥ २२० ॥

(चतुर्भिः क

ततोऽम्बां दक्षिणे स्कन्धे वामे प्रियतमां पुनः ।

अध्यारोप्य ययौ भीमो भञ्जन्मार्गमहीरुहः ॥ २२१ ॥

उभावपि कनीयांसौ पश्चाद्दूरान्तरस्थितौ ।

मार्गस्वेदोच्छलच्छ्वासौ मन्दं मन्दमुपेयतुः ॥ २२२ ॥

व्यवस्थाप्य त्रिकस्थाने तावुभावभितस्तदा ।

निन्ये भीमो भुजालम्बाद्धर्मपुत्रार्जुनावपि ॥ २२३ ॥

निशीथमारुतः शीतः कुमुदामोदमेदुरः ।

आचचाम श्रमं तस्य दयालुरिव दूरतः ॥ २२४ ॥

न निद्रोपद्रवस्तस्य वैधुर्यं नान्धकारजम् ।

ललङ्घे पथ(थि)पाथोधिं पूर्ववत्पवनात्मजः ॥ २२५ ॥

विलोक्य क्लान्तिमायातौ धर्मपुत्रार्जुनावपि ।

महेभ इव भीमस्तान्सर्वान्पृष्ठेऽध्यरोपयत् ॥ २२६ ॥

महाध्वनि निमग्नानामगाधे जलधाविव ।

यानपात्रायितं तेन स्वबन्धूनां महात्मनाम् ॥ २२७ ॥

आससाद सदारम्भसंभृतश्रेयसो मृशम् ।

भीमस्याध्वतिरोधाने(न)पापेनेव क्षपा क्षयम् ॥ २२८ ॥

कुन्देन्दुसितकौन्तेयकीर्तिवित्रासितैरिव ।

तमोभिर्विरलीभूतं प्रभूतैरपि सर्वतः ॥ २२९ ॥

वृकोदरमुखाम्भोजविलोकनकुतूहली ।

कर्मसाक्षी किलारोहदुदयाचलचूलिकाम् ॥ २३० ॥

स्वबन्धुभक्तमीक्षध्वं दूरादेत्य वृकोदरम् ।

इति स्वां जातिमाह्वातुमिवाकूजन्विहंगमाः ॥ २३१ ॥

शङ्के पाण्डुकुटुम्बस्य करालम्बनदित्सया ।

करान्व्यापारयामास वासराणामधीश्वरः ॥ २३२ ॥

सुखदुःखे समं तेषामारोहति रवौ नभः ।

मार्गालोकाच्च तापाच्च शनैः प्रादुर्बभूवतुः ॥ २३३ ॥

ते ललाटंतपे भानौ खिन्नाङ्गाः पाण्डुसूनवः ।

वनोद्देशैकदेशस्था रहः कापि विशश्रमुः ॥ २३४ ॥

अथोचे विजयं राजा वत्स कष्टे महत्यपि ।

न स्मर्तव्या त्वया विद्या प्रसिद्धेकनिबन्धनम् ॥ २३५ ॥

सन्तः स्रोतस्विनीस्रोतःश्रितानालोक्य वेतसान् ।

दैवमेवानुवर्तन्ते पुनरुन्नतिकाङ्क्षिणः ॥ २३६ ॥

उपनीतानि पार्थेन कन्दमूलफलान्यथ ।

भोजयित्वा पतीन् श्वश्रूं पाञ्चाली बुभुजे स्वयम् ॥ २३७ ॥

अथैवं पथि कष्टेन पृथायाः सूनवः पुनः ।

मध्याह्नं गमयामासुर्मेदुरस्वेदविन्दवः ॥ २३८ ॥

तृष्णातिशुष्कतालूनामुष्णालूनामनारतम् ।

पयो दवीयोऽप्यानीय भीमस्तेषामढौक्यत् ॥ २३९ ॥

क्रमेण वारुणीशैलशिरःस्रस्तकरे रवौ ।
 वनमेकमनेकद्रु प्रापुस्ते निरुपद्रवाः ॥ २४० ॥
 भूरपि त्रासकृद्यत्र रौद्राकारा द्रुमा अपि ।
 मार्गोऽपि कीकसैर्दुर्गः क्रूरा दूरं मृगा अपि ॥ २४१ ॥
 तत्र प्रविष्टमात्राणां तेषामस्तं रविर्ययौ ।
 क्रुद्धो विधिरुपाधत्ते विपदो हि पदे पदे ॥ २४२ ॥
 साम्राज्यं पुनरुज्जृम्भि विभाव्य तमसां तदा ।
 आरोहमवरोहं च विपदा(दोऽ)न्तेऽपि जज्ञिरे ॥ २४३ ॥
 भीषणेऽपि वने तत्र ध्वान्तेनान्धंभविष्णवः ।
 ते विश्रान्तिजुषस्तस्थुर्निशाविश्रामकाम्यया ॥ २४४ ॥
 कङ्क्रेलिपादपस्याधस्ते ध्यातपरमेष्ठिनः ।
 पल्लवैर्भीमविन्यस्तान्स्त्रस्तरान्य(न)ध्यशेरत ॥ २४५ ॥
 आपृच्छय बन्धून्वात्सल्यादुत्सहिष्णुमनास्ततः ।
 जगाम जलमानेतुं मध्यमः पाण्डुनन्दनः ॥ २४६ ॥
 गव्यूतिमात्रमध्वानमतिक्रम्य स विक्रमी ।
 सारसस्वरनिर्णीतमाससाद पुरः सरः ॥ २४७ ॥
 उपेयिवानुपादाय पयःपुटकिनीपुटे ।
 अक्षामनिद्रमद्राक्षीत्स्वकुटुम्बं वृकोदरः ॥ २४८ ॥
 तत्तथाभूतमालोक्य शोकेन विवशीकृतः ।
 विललाप विमुच्यापः स बाष्पाविललोचनः ॥ २४९ ॥
 पल्यङ्गं यः सतूलीकमध्युवास नृवासवः ।
 धिग्विधे सोऽधुनाध्यास्ते स्थपुटं सस्तरं भुवि ॥ २५० ॥
 पुरोपतल्पं यस्यासीन्निःसीमो गीतनिखनः ।
 वर्तते सांप्रतं तस्य भैरवः फैरवो रवः ॥ २५१ ॥
 कस्तूरीसंस्तुतैः पूर्वं यस्याभूच्चन्दनद्रवैः ।
 अङ्गे तस्याङ्गरागोऽयं पांशुभिर्मार्गसंभवैः ॥ २५२ ॥

दृष्टौ कष्टेन यस्याङ्गी सेवायातैर्नृपैरपि ।

नरव्याघ्रस्य जिघ्रन्ति शृगालास्तस्य सांप्रतम् ॥ २५३ ॥

पूर्वं व्योम्नि विमानेन यो विभ्राम सविभ्रमम् ।

रङ्गस्वापं स्वपित्येवं कान्तारे सोऽयमर्जुनः ॥ २५४ ॥

द्विषद्यशस्तुषारांशुराहवो यस्य बाहवः ।

सहते सोदरादेशात्क्लेशं सोऽपि कपिध्वजः ॥ २५५ ॥

एतौ सदापि नः क्रोडक्रीडादुर्ललितौ पुरा ।

हा शयाते कनीयांसौ दरिद्रपथिकाविव ॥ २५६ ॥

पाण्डवानामियं माता पत्नी पाण्डुमहीपतेः ।

क्रमचंक्रमणक्लान्ता शेते कुन्ती हहा भुवि ॥ २५७ ॥

कथं सहिष्यते क्लेशं ना(सा)सौ यस्यास्तनूरुहाः ।

वयं प्रोद्दामशौण्डीर्यप्रपञ्चाः पञ्च पाण्डवाः ॥ २५८ ॥

इयं निद्रायते भूमौ कष्टं द्रुपदनन्दिनी ।

एतामवस्थामेतस्याः पश्यन्भीमोऽपि जीवति ॥ २५९ ॥

अरण्यपान्थैरस्माभिः पश्यत प्रेयसी निजा ।

असौ कान्तारसंचारशिक्षामध्याप्यते हहा ॥ २६० ॥

इत्युच्चैर्विलपन्भीमो भीषणाकारधारिणीम् ।

एकां युवतिमायान्तीं पिङ्गलाक्षीमुदैक्षत ॥ २६१ ॥

भीमस्याभ्यर्णमभ्यागाद्युवतिः सा यथा यथा ।

रूपं प्रकाशयामास मनोहारि तथा तथा ॥ २६२ ॥

भीमः समीपमायातां तामुवाच सुलोचने ।

कासि भीष्मं च सौम्यं च रूपमप्यकृथाः कथम् ॥ २६३ ॥

वभाषे सापि सुश्रोणिः सुभग श्रूयतां त्वया ।

अस्ति दत्तजगद्धिम्बो हिडम्बो नाम राक्षसः ॥ २६४ ॥

इदमस्याख्यया ख्यातं हिडम्बवनमुत्कटम् ।

नास्मिन्मनुष्यजातीयः कश्चित्संचरते यथा ॥ २६५ ॥

कथंचिद्वैवदुर्योगादेतस्यां वनसीमनि ।

नरः शूरोऽपि यद्येति रक्षसानेन भक्ष्यते ॥ २६६ ॥

अस्य चाहमहंकारमन्दिरस्य सहोदरा ।

अनूढासि हिडिम्बेति बन्धुगेहनिवासिनी ॥ २६७ ॥

ममाप्यस्ति क्रमायाता विद्या सर्वापि राक्षसी ।

इदानीं तु स्थितः सौधे बन्धुर्मामभ्यधादिदम् ॥ २६८ ॥

अधुना मानुषो गन्धः क्षुधं मे बोधयन्नयम् ।

प्रियंभविष्णुघ्राणस्य कुतोऽप्येति सहोदरे ॥ २६९ ॥

तन्मानवानवेक्ष्यैतान्कुतोऽप्यानय सत्वरम् ।

येनेयं चिररात्राय शममभ्येति मत्क्षुधा ॥ २७० ॥

तदहं दहनज्वालालोले कृत्वा विलोचने ।

विधित्सुर्वान्धवादेशं देशमेनमुपागमम् ॥ २७१ ॥

वने मानवसंघातमेनं निःसहविग्रहम् ।

निद्रायमाणमद्राक्षं बुभुक्षोपशमक्षमम् ॥ २७२ ॥

विलोक्य त्वां च कन्दर्परूपदर्पापहं पुरः ।

विस्मृत्य आतुरादेशं स्मरादेशे स्थितास्म्यहम् ॥ २७३ ॥

यज्जातोऽसि महाबाहो मम नेत्रसुधाञ्जनम् ।

असौ रूपपरावर्तः प्रावर्तत जवात्ततः ॥ २७४ ॥

तदाधेहि प्रसादं मे पाणिपीडनकर्मणि ।

सत्योपयाचिताः सन्तु सकलाः कुलदेवताः ॥ २७५ ॥

तस्मान्मा स्म बिलम्बस्व पुनरन्वेति राक्षसः ।

त्रपां विहाय मां रात्रिचरीं सहचरीं कुरु ॥ २७६ ॥

मयि [त्वत्]सहचारिण्यामसौ दूरेऽस्तु राक्षसः ।

नान्येऽपि प्रभविष्यन्ति प्रबला वनवैरिणः ॥ २७७ ॥

अथाभाषिष्ट भीमस्तां भद्रे प्रेमार्द्रमभ्यधाः ।

पुण्यप्रागल्भ्यतो लभ्या त्वाहमारी स्वयंवरा ॥ २७८ ॥

सुगात्रि परमत्रार्थे कारणं मे निशम्यताम् ।

ममैते बान्धवाः सन्ति चत्वारोऽपि शयालवः ॥ २७९ ॥

रि(क्त)द्धा गुणैरियं वृद्धा या तु स्वपिति निर्भरम् ।

जानीहि जननीमेनामस्माकं स्मेरलोचने ॥ २८० ॥

एषा शिरीषमृद्वङ्गी सुखं सोसु(षु)प्यते तु या ।

पञ्चानामपि सास्माकं प्राणेभ्योऽपि प्रिया प्रिया ॥ २८१ ॥

एकयापि सधर्मिण्या साधारिण्यानया वयम् ।

कृतार्थाः पुरुषार्थेषु निखिलेष्वपि निर्मिताः ॥ २८२ ॥

अनुमन्यामहे नान्यां प्रेयसीं श्रेयसीमपि ।

प्राप्य कल्पलतां स्वल्पाः कोऽनुरुध्येत वीरुधः ॥ २८३ ॥

उपन्यस्तस्त्वया यस्तु लोभः साहायकं प्रति ।

सोऽपि शौण्डीर्यचण्डानां दोर्दण्डानां त्रपाकरः ॥ २८४ ॥

बाह्यसाहाय्यसापेक्षं क्षणं वा मास भून्मनः ।

इत्यस्मासु स्वदोर्वीर्यनिष्ठं ज्येष्ठस्य शासनम् ॥ २८५ ॥

इति सा प्रतिषिद्धापि सदैन्यं पुनरभ्यधात् ।

मामात्मशरणां स्वामिन् यद्यपीत्थमपाकृथाः ॥ २८६ ॥

यावज्जीवं त्वमेवासि जीवितेशस्तथापि मे ।

तद्यदारोचते नाथ कुरु मामात्मसात्तदा ॥ २८७ ॥

किंत्वेतामधुना तावद्विद्यामादत्स्व चाक्षुषीम् ।

यया ते भविता द्योतस्तामसीष्वपि रात्रिषु ॥ २८८ ॥

सैवमाख्याय भीमाय संमदात्तामदात्तदा ।

तस्मै पठितमात्रैव सा प्रकाशमसूत्रयत् ॥ २८९ ॥

अत्रान्तरे ददन्नासमदृहासेन भीषणः ।

आजगाम हिडम्बोऽपि प्रेतनाथं विडम्बयन् ॥ २९० ॥

वेपथुस्वेदरोमाञ्चैर्यामिमागम्य कामुकीम् ।

प्रसभं सोऽभ्यधादेनां अकुटीविकटाननः ॥ २९१ ॥

आः पापे प्रौढकंदर्पाकुले कुलकलङ्किनि ।

बुभुक्षितमुपेक्ष्यैवं मामभूरिह कामुकी ॥ २९२ ॥

त्वां विधायेन्धनं पूर्वं जाठरस्याशुशुक्षणेः ।

ततोऽमूनाहुतीभावं लम्भयिष्यामि मानवान् ॥ २९३ ॥

एवमाक्षिप्य कोपेन रक्तचक्षुः स राक्षसः ।

दूराच्चपेटामुत्पाद्य दधावे सोदरां प्रति ॥ २९४ ॥

ततस्तमाह माहात्म्यभूमिर्भीमः ससौष्ठवम् ।

निरागसं निजां जामिमरे मोघं जिघांससि ॥ २९५ ॥

रक्षोवंशानुरूपं ते यद्भगिन्यपि हन्यते ।

उपेक्षितुं क्षमे साक्षान्न स्त्रीहत्यामहं पुनः ॥ २९६ ॥

उत्तिष्ठ निष्ठुरं कर्म मुञ्चेदं किञ्चिदायुधम् ।

करे कुरु कुरुश्रेष्ठा नहि घ्नन्ति निरायुधम् ॥ २९७ ॥

इति क्रोधादधिक्षिप्तस्तामत्याक्षीत्स राक्षसः ।

एकं पादपमुद्यम्य भीमं च प्रत्यधावत ॥ २९८ ॥

भीमोऽपि गतभीरेकं विधायायुधमद्विपम् ।

जाग्रतु आतरो मेति तूष्णीको युद्धमादधे ॥ २९९ ॥

चण्डौजसा हिडम्बेन निर्विलम्बं बलीयसा ।

प्रहतः प्रसभं भीमः क्षणाद्वृक्षेण वक्षसि ॥ ३०० ॥

पाण्डवोऽपि हिडम्बाय ददौ पीडां प्रहारतः ।

यथा तत्प्रसभं निन्ये सोऽपि मूर्च्छारसज्ञताम् ॥ ३०१ ॥

मूर्च्छाविरामे स क्ष्वेडामव्रीडां क्रीडयाकरोत् ।

यया युधिष्ठिरादीनामभून्निद्रादरिद्रता ॥ ३०२ ॥

कुन्ती पुरस्तादुद्धीक्ष्य हिडिम्बामिदमभ्यधात् ।

का त्वं पुत्रि कथं चात्र तथ्यं मे कथ्यतामदः ॥ ३०३ ॥

साप्यस्यै निजमावेद्य सर्वं वृत्तान्तमादितः ।

आख्याति स्म तनूजस्ते युध्यते रक्षसा सह ॥ ३०४ ॥

उच्छलत्सिंहनादेन रक्षसा प्रहतो हृदि ।

धाव्यतां देवि पुत्रस्ते हहा पतति मूर्च्छितः ॥ ३०५ ॥

इत्युक्ते धर्मपुत्राद्या भीमाभ्यर्णमुपाययुः ।

तं च मूर्च्छालमालोक्य जननी पर्यदेवत ॥ ३०६ ॥

अस्माकं मार्गपङ्कनां वोढा त्वं प्रौढविक्रमः ।

दुष्टेन रक्षसा वत्स गमितः कामिमां दशाम् ॥ ३०७ ॥

निरालम्बकुटुम्बस्य करालम्बं त्वया विना ।

दूरात्पानीयमानीय तृषं नः कोऽपनेष्यति ॥ ३०८ ॥

कुसुमानि समानीय वन्यान्येतां तपस्विनीम् ।

नव्यधम्मिल्लबन्धेन बधूं कोऽलंकरिष्यति ॥ ३०९ ॥

तदहाय समुत्थाय देहि प्रतिवचो मम ।

नयास्मान्पुरतोऽध्वानं पुरोऽभ्येति रिपोश्चमूः ॥ ३१० ॥

इत्थं विलापवैधुर्यधुर्यचेतसि मातरि ।

अञ्जलव्यजनैश्चक्रे भीमं प्रगुणमर्जुनः ॥ ३११ ॥

अथोत्थाय नियुद्धाय स्पृहयालुर्वृकोदरः ।

प्रति प्रत्यर्थिनं धावन्बभाषे ज्येष्ठबन्धुना ॥ ३१२ ॥

स्थिरो भव तव आता भुजआजिष्णुरर्जुनः ।

अस्त्येव वत्स तच्छत्रौ दुष्टे कष्टायसे कथम् ॥ ३१३ ॥

इत्युक्तः सोऽवदद्देव मम संप्रति दोर्बलम् ।

तव दृष्ट्या सुधावृष्ट्या सिक्तं पल्लवितं पुनः ॥ ३१४ ॥

तवानुजस्य पुरतः कोऽयं राक्षसपांसनः ।

पुरो हि पूष्णः पुष्णन्ति भचयं ध्वान्तवीचयः ॥ ३१५ ॥

वीक्ष्यमाणस्य देवस्य प्रसन्नाक्षस्य राक्षसम् ।

एनं नयामि पञ्चत्वं पञ्चानन इव द्विपम् ॥ ३१६ ॥

अमानुषप्रचारेऽस्मिन्कानने निरुपद्रवः ।

प्रसादेन तवेदानीमस्तु पन्थाः सुसंचरः ॥ ३१७ ॥

तदस्तु फाल्गुनः शत्रोः करिष्ये फल्गु वल्गितम् ।
 इति व्याहत्य संहर्तुं स रिपुं प्रत्यधावत ॥ ३१८ ॥
 अथाहवं महाबाहोर्बाहूबाहवि कुर्वतोः ।
 तयोर्जयश्रीर्दोलेव करोति स्म गतागम् ॥ ३१९ ॥
 पाण्डवश्च हिडम्बश्च वल्गन्तौ क्षोणिरेणुभिः ।
 तमांसि मांसलीभावं लम्भयामासतुस्तदा ॥ ३२० ॥
 दृष्ट्वा हिडम्बदोर्दण्डचण्डिमानं युधिष्ठिरः ।
 अभीमं जगदद्येति विदन्नर्जुनमभ्यधात् ॥ ३२१ ॥
 त्वर्यतां त्वर्यतां वत्स गच्छ क्षपय राक्षसम् ।
 दोर्दण्डाभ्यां हिडम्बेन पीड्यतेऽसौ तवाग्रजः ॥ ३२२ ॥
 जल्पत्येवं तपःसूनौ भीमस्तं राक्षसं क्षणात् ।
 ग्रीवायां बाहुपाशेन पशुमारममारयत् ॥ ३२३ ॥
 कुन्ती सुतस्य सानन्दमुदतारयदञ्चलम् ।
 भ्रातुर्वपुरजातारिः सरजस्कममार्जयत् ॥ ३२४ ॥
 अर्जुनाद्याः कनीयांसस्तस्य चेलाञ्चलानिलैः ।
 रणखेदभवस्वेदच्छेदमातेनिरेतराम् ॥ ३२५ ॥
 क्षणादेकान्तमासाद्य भीमं रोमाञ्चशालिनी ।
 स्तनोपपीडमालिङ्गदानन्दाद्बुपदात्मजा ॥ ३२६ ॥
 कंदर्पेण हिडिम्बायास्तदा बन्धुवियोगजः ।
 शोकः शोकापनोदेन गुरुणा विरलीकृतः ॥ ३२७ ॥
 शुश्रूषाबहुमानाभ्यां निबिडाभ्यां हिडिम्बया ।
 कुन्तीद्बुपदनन्दिन्योर्मनःपरवशीकृतम् ॥ ३२८ ॥
 अथो निशीथिनीशेषे पन्थानं ते प्रपेदिरे ।
 प्रमाद्येत्कः सविद्यो हि महीयसि विरोधिनि ॥ ३२९ ॥
 आश्वासयन्कनीयांसौ तेषां पृष्ठंगमोऽर्जुनः ।
 निजाग्रजन्मनो दत्तबाहुर्भीमः पुरोगमः ॥ ३३० ॥

पृष्ठे वहन्ती कुन्तीं च कृष्णां च विनयाञ्चिता ।
 अम्बरेण हिडिम्बा च तेषां मध्यस्थिताचलत् ॥ ३३१ ॥
 अन्यदा तु महाटव्यामत्युत्कटपिपासया ।
 भीष्मग्रीष्मतपश्रान्ता कुन्ती मूर्च्छासुपाययौ ॥ ३३२ ॥
 वीभत्सुरेकतो वेगादन्यतस्तु वृकोदरः ।
 प्रत्याशमतिसंभ्रान्तौ तोयहेतोरधावताम् ॥ ३३३ ॥
 मातरं मूर्च्छितां पश्यन्मत्त्वैवाम्भोऽतिदुर्लभम् ।
 निजाभ्यामेव नेत्राभ्यामानिन्येऽम्बु युधिष्ठिरः ॥ ३३४ ॥
 अचिन्तयच्च रे दैव सदैव प्रत्यनीकताम् ।
 सर्वैकषां किमस्मासु निर्वाहयसि केवलाम् ॥ ३३५ ॥
 दृशा पीयूषवर्षिण्या सिञ्चन्ती या प्रतिक्षणम् ।
 हन्ति नः प्रत्यहं तापं सापि प्रापदिमां दशाम् ॥ ३३६ ॥
 प्रियापरिभवो राज्यभ्रंशः पथ(थि)परिश्रमः ।
 नैते तथा व्यथन्ते मां यथा मातुरियं दशा ॥ ३३७ ॥
 इति चिन्तातुरे राज्ञि काप्यप्राप्य पयस्तदा ।
 आजग्मतुर्निरानन्दौ वृकोदरकिरीटिनौ ॥ ३३८ ॥
 एतावपि महाबाहू विह्वलावुपरि स्थितौ ।
 कदुष्णैर्नयनाम्भोभिर्जननीं पर्यषिञ्चताम् ॥ ३३९ ॥
 निराशमनसां तेषां क्षिपन्ती दिक्षु चक्षुषी ।
 आनीयोपानयन्त्रीरं हिडिम्बा विसिनीदले ॥ ३४० ॥
 तेषां नयनपात्रेभ्यो निर्झरेभ्य इवाधिकम् ।
 बाष्पैस्तथैव निर्यातमानन्दशिशिरैः परम् ॥ ३४१ ॥
 शस्यानामिव शुष्काणां शोकचिन्तातपःकुमात् ।
 आपुरापस्तदा तेषां ताः स्वात्यम्बुविडम्बनम् ॥ ३४२ ॥
 अस्मात्कुटुम्बजीवातुर्मातुरातुरघातिनी ।
 निजेति तेषां चेतःसु हिडिम्बा प्रतिबिम्बिता ॥ ३४३ ॥

मातुः संवाहयन्पादौ स्थाने स्थाने युधिष्ठिरः ।

पन्थानमतिचक्राम प्रत्यहं सह बान्धवैः ॥ ३४४ ॥

एकदा कापि पश्यन्ती कान्ताररमणीयताम् ।

द्रौपदी द्वीपिनं दृष्ट्वा कान्दिशीकापलायत ॥ ३४५ ॥

प्रचण्डः पुण्डरीकोऽपि पुण्डरीकविलोचनाम् ।

तामन्वगच्छदौत्सुक्यात्क्रमः क्रूरात्मनामयम् ॥ ३४६ ॥

तदानुपदिके तस्मिन्सभयोत्थितवेपथुः ।

नितम्बः स्तनभारेण न शशाक पलायितुम् ॥ ३४७ ॥

दंष्ट्राकरालमुत्फालमालोक्य तमुपागतम् ।

सावतस्थे समालम्ब्य धैर्यमूर्ध्वदमा पुरः ॥ ३४८ ॥

अवापि धर्मपुत्रो मे त्रातेत्यालोच्य तत्पुरः ।

लीलालतिकया रेखां सा विधायेदमभ्यधात् ॥ ३४९ ॥

यदि मे प्राणनाथेन सत्यरेखा न लङ्घिता ।

तदा त्वमप्यमूं रेखां मा स्म शार्दूल लङ्घय ॥ ३५० ॥

तथेत्युक्तः स तेष्वेव पदेषु सपदि स्थितः ।

अहो महानुभावानां प्रभावो दुरतिक्रमः ॥ ३५१ ॥

मुक्ता विधुंतुदेनेव द्वीपिना तेन पाप्मना ।

सितदीधितिलेखेव सा भृशं शुशुभे तदा ॥ ३५२ ॥

त्रिभिर्विशेषकम्

प्रियोपस्थायिनं मार्गमविदन्ती मनागपि ।

यूथच्युतकुरङ्गीव शून्यं बभ्राम सा वने ॥ ३५३ ॥

निःशूकं दन्दशूकेन सा व्रजन्ती यदृच्छया ।

दुष्टेन दष्टुमारब्धा तमप्येवमवोचत ॥ ३५४ ॥

कायेन मनसा वाचा चेत्पञ्चापि न वञ्चिताः ।

मया कदापि प्रेयांसः सर्प सर्प तदान्यतः ॥ ३५५ ॥

इत्याक्षितस्तया मङ्क्षु ययौ सोऽपि भुजंगमः ।
 वाचस्पतेरपि सतीमहिमा नहि गोचरः ॥ ३५६ ॥
 यदुष्णकिरणः कृष्णां सतीं पादैरुपस्पृशत् ।
 तन्मन्ये सद्य एवायं मज्जति स तदाम्बुधौ ॥ ३५७ ॥
 अथाचक्राम दिक्कक्रमुच्छृङ्खलतमं तमः ।
 सर्वातिशायी शोकश्च पाञ्चालदुहितुर्मनः ॥ ३५८ ॥
 प्रेयोभिर्विप्रयुक्तायाः कथं यास्यति यामिनी ।
 एषा ममेति सा चिन्ताक्रान्ता यावदजायत ॥ ३५९ ॥
 हिडिम्बां पुरतस्तावदालोकत कृताञ्जलिम् ।
 व्यानशे च प्रमोदेन सुधासेकसनाभिना ॥ ३६० ॥
 फुल्लत्कपोलफलका बभाषे सा हिडिम्बया ।
 आर्ये त्वद्विरहात्प्रापुः पाण्डवाः शोकताण्डवम् ॥ ३६१ ॥
 यदान्विष्य वनान्तस्त्वां ते कुत्रापि न लेभिरे ।
 ततो धूलीविलिप्ताङ्गा वसुधां परिरेभिरे ॥ ३६२ ॥
 तेषां संप्रति बाष्पाम्बुधाराधरणिभिः पुरः ।
 जातानि जानुदघ्नानि पल्वलानि भुवस्तले ॥ ३६३ ॥
 श्वापदैरापदं रात्रौ द्रौपदी नेष्यते ध्रुवम् ।
 तां विना जीवितेनापि पर्याप्तमधुनामुना ॥ ३६४ ॥
 इति निश्चित्य ते सन्ति प्राणत्यागविधित्सवः ।
 जीविते निस्पृहा जज्ञे पृथापि तनयानुगा ॥ ३६५ ॥ (युग्मम्)
 इत्थमत्याहितं तेषां विलोक्याकुलमानसा ।
 कान्तारार्णवमालोड्य तवाभ्यर्णमुपागमम् ॥ ३६६ ॥
 इति वृत्तान्तमावेद्य समुत्प्लुत्य विहायसा ।
 सा द्रौपदीमुपादाय पाण्डवानामुपानयत् ॥ ३६७ ॥
 स्रोतस्विनीररण्यानीस्तै बहूँश्च शिलोच्चयान् ।
 हेलयैव हिडिम्बायाः साहाय्येन ललङ्घिरे ॥ ३६८ ॥

अथाधमर्णमन्याभ्यां हिडिम्बायाः पदे पदे ।

निवेश्य कुन्तीकृष्णाभ्यामभ्यधीयत सा रहः ॥ ३६९ ॥

भद्रे तवोपकाराणामियत्तैव न विद्यते ।

आवां तस्यामवस्थायां किं ते प्रत्युपकुर्वहे ॥ ३७० ॥

तथापि ब्रूहि कल्याणि किञ्चिदीक्षि(प्सि)तमात्मनः ।

काचिदानृण्यकरणाद्यथा स्यात्प्रीतिरावयोः ॥ ३७१ ॥

अथोवाच हिडिम्बापि कुन्तीं प्रति कृताञ्जलिः ।

विश्वोपकारिणि काहं क्व च त्वं पाण्डवप्रसूः ॥ ३७२ ॥

किं तवोपकरिष्यन्ति राक्षस्यो देवि मादृशः ।

उपकुर्वीत किंनाम दरिद्रश्चक्रवर्तिनः ॥ ३७३ ॥

उपकुर्वन्ति सन्तस्तु पूर्वानुपकृता अपि ।

किं(के)नाप्युपकृता किंतु(नु) लोकं प्रीणाति चन्द्रिका ॥ ३७४ ॥

विज्ञापयामि तदपि स्वं किञ्चन मनीषितम् ।

पुत्रस्ते दृष्टमात्रोऽपि मया वव्रे वृकोदरः ॥ ३७५ ॥

तत्प्रसीद तथाधेहि यथा स्यादेष मे वरः ।

एवं संबन्धमाधाय स्वस्य मां कुरु किंकरीम् ॥ ३७६ ॥

इत्याख्याते तया कुन्ती सुषाया मुखमैक्षत ।

सापि विज्ञा कृतज्ञा च जगाद मुदितानना ॥ ३७७ ॥

प्राणैरपि प्रियं कर्तुमेतस्याः स्पृहयाम्यहम् ।

तुच्छानां भर्तृभोगानां संविभागे तु का कथा ॥ ३७८ ॥

ततः स्वयं समुत्थाय ताभ्यामभ्येत्य चान्तिके ।

अनिच्छन्नपि भीमस्तां प्रसह्य परिणायितः ॥ ३७९ ॥

सर्वतुरमणीयानि कृतोद्यानानि विधया ।

कृत्रिमं सौधमाधाय रेमे भीमेन सा समम् ॥ ३८० ॥

सैकतेषु सवन्तीनां शैलानां शिखरेषु च ।

नीत्वा यदृच्छया भीमं रमयामास सा सुखम् ॥ ३८१ ॥

स्वाधीनपतिका प्राप्य कामानतिमनोरमान् ।
 क्रमादापन्नसत्त्वासौ जज्ञे पुण्यजनेश्वरी ॥ ३८२ ॥
 अथ क्रमादतिक्रम्य पन्थानं पाण्डुसूनवः ।
 नगर्यामेकचक्रायां काननान्तःकृतस्थितिम् ॥ ३८३ ॥
 सुवर्णकमलासीनं दिशन्तं धर्ममुत्तमम् ।
 वपुष्मदिव चारित्रं ज्ञानिनं ददृशुर्मुनिम् ॥ ३८४ ॥ (युग्मम्)
 मुनेर्दर्शनमात्रेण सुधास्तपनबन्धुना ।
 तेषां श्रद्धाजुषामध्वश्रमः सर्वो व्यलीयत ॥ ३८५ ॥
 तेऽन्तर्मलमपाकर्तुमुत्तालमनसस्तदा ।
 मुनिपादारविन्दस्य वन्दनार्थमुपाययुः ॥ ३८६ ॥
 भवभ्रान्तिपरिक्लान्तजन्तुविश्रान्तिपादप ।
 परोपकारनिर्व्याज मुनिराज नमोऽस्तु ते ॥ ३८७ ॥
 इत्यानन्दपतद्वाष्पमभिष्टुत्य युधिष्ठिरः ।
 सभान्तः संकुचज्जानुः सानुजः समुपाविशत् ॥ ३८८ ॥
 दरिद्रपान्थवेशेषु दिविषन्मूर्तिधारिषु ।
 तदानीं तेषु सभ्यानां निपेतुर्युगपद्दृशः ॥ ३८९ ॥
 अथापदापगोत्तारे द्रोणीमिव दृशं क्षिपन् ।
 तानाश्रित्य विशेषेण मुनिराद्यत्त देशनाम् ॥ ३९० ॥
 एक एव पुमर्थेषु धर्मश्चूडामणीयते ।
 दया च सर्वसत्त्वेषु तस्यापि तिलकायते ॥ ३९१ ॥
 प्रावृट् पाथोघिवीथीव करुणा चाप्यकृत्रिमा ।
 वनराजीव(जी च) राज्यं च नवतां नयतः पुनः ॥ ३९२ ॥
 दया प्राणिषु सर्वेषां गदानामगदः परः ।
 अनर्घ्यमायुर्दैर्घ्यस्य कारणं करुणां विदुः ॥ ३९३ ॥
 शुक्तिरुन्नतिमुक्तानां मुक्तिसंगमदूतिका ।
 दया नियतमेकापि सर्वकल्याणकारणम् ॥ ३९४ ॥

इत्याकर्ण्य हिडिम्बाथ राक्षसान्वयदुर्लभम् ।
 निर्मन्तुत्रसंजन्तूनां प्रतिषेधं वधे व्यधात् ॥ ३९५ ॥
 देशनान्ते स्वयं कुन्ती संशयापगमक्षमम् ।
 मुनिं पर्यनुयुङ्क्ते स्म विनयाद्विहिताञ्जलिः ॥ ३९६ ॥
 पराभवसहस्राणां पदमापदमीदृशीम् ।
 किमेते निस्तरिष्यन्ति कदापि मम सूनवः ॥ ३९७ ॥
 त्रिलोकीं हस्तविन्यस्तकुवेलीफललीलया ।
 पश्यन्मुनिरिमां वाचं व्याजहार मनोहराम् ॥ ३९८ ॥
 विभावय महाभागे भवितारः सुतास्तव ।
 क्रमेणानुपमानाया मुक्तेर्मुक्तेश्च भाजनम् ॥ ३९९ ॥
 पुनरेव निजं राज्यं कैश्चिदासाद्य वासरैः ।
 ज्येष्ठोऽयं दुष्टसंहर्ता कर्ता धर्मप्रभावनाम् ॥ ४०० ॥
 क्रमात्कर्माणि निर्मूल्य संयमाराधनादमी ।
 पञ्चापि विश्वत्रातारो यातारः पञ्चमीं गतिम् ॥ ४०१ ॥
 इमां निशम्य ते वाचं वाचंयमशिरोमणेः ।
 पीयूषसेकसोदर्यामासेदुः परमां मुदम् ॥ ४०२ ॥
 तत्र ज्ञानसुधाम्भोधावन्यत्र प्रस्थिते मुनौ ।
 धर्मानुरागिणीं ज्यायान्हिडिम्बां पाण्डवोऽभ्यधात् ॥ ४०३ ॥
 निष्कारणोपकारिण्याः शुभे साहाय्यकास्तव ।
 अटवीतटिनीप्रायः पन्था दुर्गोऽपि लङ्घितः ॥ ४०४ ॥
 वयं नगर्यामेतस्यां स्थास्यामः कतिचिद्दिनान् ।
 तद्गच्छ भद्रे स्वभ्रातुः सनाथां कुरु संपदम् ॥ ४०५ ॥
 गर्भाभिधाने मद्भ्रातुर्निधाने यत्नमातनु ।
 पात्रे न्यासीकृता संपदधिकां वृद्धिमश्नुते ॥ ४०६ ॥
 स्मृता तु समये वत्से समुपस्थातुमर्हसि ।
 मनोऽभ्युपेतनिर्वाहे सावधानं महात्मनाम् ॥ ४०७ ॥

अथाङ्गीकृत्य तत्तस्थौ हिडिम्बा वनमेत्य सा ।
 वीतरागसपर्यासु पर्याकुलकराम्बुजा ॥ ४०८ ॥
 मुद्रामादृत्य विप्राणां तदाचारमनोहराम् ।
 एकचक्रामुपाजग्मुर्नगरीं पाण्डुनन्दनाः ॥ ४०९ ॥
 अदृश्यन्त विशन्तस्ते पुर्यामार्येण वर्त्मनि ।
 द्विजेन जनतादत्तशर्मणा देवशर्मणा ॥ ४१० ॥
 उपलभ्योपसंग्राह्यान्गुणगृह्यः स तान्कृती ।
 गतच्छद्मा निजं सद्य नीत्वा काममपूजयत् ॥ ४११ ॥
 अभणच्च गुणश्रेष्ठं ज्येष्ठं बान्धवमादरात् ।
 भो भूमिदेव दैवेन योजितः किञ्चिदर्थ्यसे ॥ ४१२ ॥
 इदं मे वेश्म तामेतां पत्नीं सौजन्यशालिनीम् ।
 इमं पुत्रमिमां पुत्रीं जानीयाः सर्वमात्मनः ॥ ४१३ ॥
 वसन्गोहे सुखेनात्र पवित्रय पुरीमिमाम् ।
 सरला रत्नगर्भेति जनो जानाति संप्रति ॥ ४१४ ॥
 तथेति प्रार्थनां गुर्वीं प्रतिश्रुत्य युधिष्ठिरः ।
 चक्रे कुटुम्बसंमत्या निवासं तस्य वेश्मनि ॥ ४१५ ॥
 विप्राचारभृतो बाह्ये स्वान्ते तु परमार्हताः ।
 ते धर्मकर्मठास्तत्र वासरानत्यवाहयन् ॥ ४१६ ॥
 श्वश्रूशुश्रूषणप्रीतचेताः पाञ्चालनन्दिनी ।
 पुत्रीप्रीतिपरा तस्यां कुन्ती चानर्चतुर्जिनम् ॥ ४१७ ॥
 कुटुम्बस्यानुकूल्येन प्रातिकूल्यं विधेस्तदा ।
 न किञ्चित्ते विदांचकुरेकचक्रानिवासिनः ॥ ४१८ ॥
 सावित्री नाम तस्यास्ति कलत्रं देवशर्मणः ।
 तथा वैनयिका(विनीतया) कुन्त्या मनः परवशीकृतम् ॥ ४१९ ॥
 कुन्ती कृष्णासधर्माणं सुषां तामप्यजीगणत् ।
 पौत्रावेव च तत्पुत्रौ गङ्गादामोदराभिधौ ॥ ४२० ॥

सा तेन सहवासेन विस्मृतात्मनिकेतना ।

अनेकान्गमयामासुर्मासानेकाहलीलया ॥ ४२१ ॥

अन्यदा पवमानस्य तनये गृहवर्तिनि ।

अपरेष्वेव संक्रान्तस्त्रैरसंचारशालिषु ॥ ४२२ ॥

देवशर्मकुटुम्बस्य कटुमाक्रन्दमुच्चकैः ।

आकर्ण्य कुन्ती कुन्तेन भिन्नेव हृदयेऽभवत् ॥ ४२३ ॥

गत्वाथ देवशर्माणं सा जगाद सगद्गदम् ।

तव वत्स कुतोऽमूलमेतद्दुःखं सुदुःसहम् ॥ ४२४ ॥

अथासौ कथयामास कथां कुन्त्याः सुदुःश्रवाम् ।

अस्यां पुरि पुरारिष्टमतिकष्टमजायत ॥ ४२५ ॥

पुरोपरि शिला गुर्वी दर्शिताकाण्डविद्धरा(?) ।

समालोक्यत कल्पान्तपुष्करावर्तसोदरा ॥ ४२६ ॥

युगान्तज्वलनोपज्ञधूमस्तोमोपमस्तदा ।

घोरान्धकारो विधुरं पुरीजनमजीजनत् ॥ ४२७ ॥

खण्डयन्भूरुहां खण्डान्ववौ चण्डः समीरणः ।

कनीयान्वान्धवो यस्य किल कल्पान्तमारुतः ॥ ४२८ ॥

अदृष्टपरचक्रान्तामेकचक्रां पुरीं तदा ।

भयस्याभिज्ञतां निन्युस्तान्यरिष्टानि सर्वतः ॥ ४२९ ॥

अबलाभिश्च बालैश्च प्राणान्तिकभयाकुलैः ।

भर्तृणां च पितृणां च चक्रे कण्ठग्रहस्तदा ॥ ४३० ॥

प्रत्येकं कुलदेवीनामीषुर्जातु स्थिताः पुरः ।

उपायाचितलक्षाणि पुरीवृद्धपुरंध्रयः ॥ ४३१ ॥

नैमित्तिकनिमित्तानि ग्रहान्मौहूर्तिकाः पुनः ।

शकुनं शकुनज्ञाश्च सर्वेऽप्यालोकयंस्तदा ॥ ४३२ ॥

नृपश्च पौरमुख्याश्च बद्धाञ्जलिपुटाः समम् ।

धूपमुत्क्षिप्य निक्षिप्य दृशं मूर्ध्न्यन्यथाभ्यधुः ॥ ४३३ ॥

यक्षो वा यदि वा रक्षो योऽस्ति क्रुद्धः पुरीं प्रति ।
 अस्मास्वाज्ञाविधेयेषु सांप्रतं स प्रसीदतु ॥ ४३४ ॥
 अथाकस्मान्मपीकालः कालरात्रिसहोदरः ।
 पिङ्गाक्षिचिकुरः क्रूरः कश्चित्तैर्ददृशे दिवि ॥ ४३५ ॥
 भीतास्ते कम्पमानाङ्गास्तमूचुः प्रश्रयाञ्चिताः ।
 कोऽसि ब्रूहि महाभाग देवो वा दानवोऽथवा ॥ ४३६ ॥
 असौ संहारसंरम्भः समारेभे कुतस्त्वया ।
 तव नेतुं विना मन्तुमन्तं जन्तून् सांप्रतम् ॥ ४३७ ॥
 क्लिश्यन्ते हि महात्मानः परोपकृतिकाम्यया ।
 तरणेः कारणं किंतु यद्भ्राम्यति नभोऽङ्गणे ॥ ४३८ ॥
 दधत्यार्तं मुखं कर्तुं(सुखी) कुलीनास्तापमात्मना ।
 सुदुःसहं सहन्ते हि तरवस्तपनातपम् ॥ ४३९ ॥
 तदान्यदपि विश्वस्य शल्यमुद्धर्तुमर्हसि ।
 एतत्कर्तुमकर्तव्यं किं पुनस्तव युज्यते ॥ ४४० ॥
 एवमुच्चैस्तरामुक्तः सोऽभ्यधत्त नभःस्थितः ।
 अरे विद्याधराधीशं मां जानीत वकाभिधम् ॥ ४४१ ॥
 रत्नशैलाभिधे शैले पुरीसविधवर्तिनी(नि) ।
 दुःसाध्या साधयांचक्रे मया विद्याथ राक्षसी ॥ ४४२ ॥
 ततः स्वविद्यामाहात्म्यविलोकनकुतूहली ।
 पुरीसंहारमधुना विधित्सुरयमस्म्यहम् ॥ ४४३ ॥
 अरे वराकाः सपदि स्मरताभीष्टदेवताम् ।
 शिलासंचूर्णितास्तूर्णमिदानीं न भविष्यथः ॥ ४४४ ॥
 तेऽथ तेनैवमाक्षिताः पुनरेवं वभाषिरे ।
 विद्या विद्याधराधीश किं न कुर्यादसंशयम् ॥ ४४५ ॥
 एतावतैव कार्येण पुरीं संहर्तुमर्हसि ।
 को नाम कीलिकाहेतोः प्रसादोच्छेदमिच्छति ॥ ४४६ ॥

एवं विद्यापरीक्षायै पुरीसंहरणं वृथा ।
 भस्मने भस्मसात्कुर्यात्को हि चन्दनकाननम् ॥ ४४७ ॥
 तदेनेमेनसामेकं संक्रमं चंक्रमं त्यज ।
 किं च त्रिलोकीत्राणाय विद्या व्यापार्यतामियम् ॥ ४४८ ॥
 सोपरोधमिति प्रोक्तः सोऽभ्यधानिष्कृपः पुनः ।
 मांसैकलुब्धमनसो दैन्यगृह्या न राक्षसाः ॥ ४४९ ॥
 अस्ति युष्माकमेकस्तु पणः प्राणप्रियंकरः ।
 मम दत्त्वोपहारं चेदेकं मानवमन्वहम् ॥ ४५० ॥
 मदीयपुरनेदीयःकान्तारे भैरवाभिधे ।
 मत्प्रसादार्थिभिः प्रांशुः प्रासादश्च विधाप्यताम् ॥ ४५१ ॥
 जातु नैवं कृतेऽवश्यं भविता वः पराभवम्(वः) ।
 सदैव दैवतेभ्योऽपि परचक्रात्तु का कथा ॥ ४५२ ॥
 इदं वोऽस्तु पुरीं त्रातुमेकमौपयिकं परम् ।
 तदरे रोचते यद्वस्तदाचरत संप्रति ॥ ४५३ ॥
 इति व्याहृत्य विरते दुर्नयासेवके वके ।
 अनिष्टामपि तां पौरास्तद्भिरं प्रतिशुश्रुवुः ॥ ४५४ ॥
 अथेन्द्रजालिकेनेव राक्षसेन्द्रेण तत्क्षणात् ।
 अपासार्यत सर्वोऽपि शिलादिर्दिवि डम्बरः ॥ ४५५ ॥
 ततः कुमारिकाकृष्टनामपन्ननियोगतः ।
 पर्यस्थाप्यत पर्यायः पौरैः पुरनिवासिनाम् ॥ ४५६ ॥
 बकमूर्तिसनाथश्च प्रासादो निरमीयत ।
 बलिनश्च विधातुश्च नियोगः केन लङ्घ्यते ॥ ४५७ ॥
 एकस्ततः प्रभृत्यं च पुमांस्तस्योपदीयते ।
 असौ द्रोणप्रमाणश्च शाल्योदनमयो बलिः ॥ ४५८ ॥
 तदेनं बलिमादाय मातर्नृपनिदेशतः ।
 पर्यायोपगतः सोऽहं यास्यामि विपिनेऽधुना ॥ ४५९ ॥

तन्निराशं निरालम्बं कुटुम्बं मम रोदिति ।

आश्रयद्रुमनाशे हि दीनाः क्रोशन्ति पक्षिणः ॥ ४६० ॥

किं चान्यत्संकटं यन्मे तन्मातः शृणु संप्रति ।

यदेषा ब्राह्मणी वक्ति मामिदानीं पुनःपुनः ॥ ४६१ ॥

किं कार्यममुना नाथ त्वां विना जीवितेन मे ।

सापत्यापि भृशं लप्स्ये त्वदृते हि पराभवम् ॥ ४६२ ॥

ततोऽहमुपहाराय तस्य यस्यामि रक्षसः ।

कल्पायुस्त्वं पुनर्भूया भुञ्जानो भूयसीं श्रियम् ॥ ४६३ ॥

त्वत्प्राणत्राणकारिण्याः कुलेऽस्तु कलशो मम ।

भर्तुर्विपदमाच्छेत्तुमतिच्छेकाः कुलस्त्रियः ॥ ४६४ ॥

भुक्तं मृष्टं सुखं स्पृष्टं दृष्टं मुखमपत्ययोः ।

त्वत्तः किं किं मया नाप्तं नास्ति मृत्योर्भयं मम ॥ ४६५ ॥

व्रजन्तं केवला नेयं मां रुणद्धि सधर्मिणी ।

असावप्यात्मजेदानीं सुदती वदतीति तौ ॥ ४६६ ॥

ममान्तर्मा स्म वा तात गच्छतं रक्षसो मुखे ।

आहारमुपहारं वा कर्तुं तस्योद्यतास्म्यहम् ॥ ४६७ ॥

बालोऽयं युवयोरेव जीवतोरेष जीवति ।

मातापि तातशुश्रूषां करोत्वाकल्पजीविनी ॥ ४६८ ॥

यदि मां नानुमन्यध्वे युवां नास्मि तथाप्यहम् ।

युवयोर्गेहवास्तव्या परार्था हि पतिवरा ॥ ४६९ ॥

इति कुन्ति कुटुम्बं मां नानुजानाति मृत्यवे ।

अनुमन्येऽहमप्येतत्कथं रक्षोमुखेऽपतत् ॥ ४७० ॥

आदेशश्च नरेशस्य सर्वथा दुरतिक्रमः ।

तत्किं कर्तव्यतामूढः पतितोऽस्म्यत्र वैशसे ॥ ४७१ ॥

इति विप्रे वदत्येव काशकम्बां विलोलयन् ।

वेगादागत्य बालस्तानवोचत्पञ्चहायनः ॥ ४७२ ॥

मा रोदीस्तात मास्साम्ब रोदीर्मास्स रुदः स्वसः ।

अनया कम्बया गत्वा तं हनिष्यामि राक्षसम् ॥ ४७३ ॥

मुहुर्मुहुर्ब्रुवन्नेवं चालयंस्तां लतां शिशुः ।

बाष्पप्लुते दृशौ तेषां प्रममार्ज पुनः पुनः ॥ ४७४ ॥

तेषामेकैकशो नेत्रे स ममार्ज यथा यथा ।

अम्भस्तथा तथा ताभ्यां निर्झराभ्यामिवाभ्यगात् ॥ ४७५ ॥

अथ कुन्ती बलोदात्तां तां बालस्य सरस्वतीम् ।

रक्षोवधैकपिशुनामुपश्रुतिममन्यत ॥ ४७६ ॥

द्विजन्मानमवादीच्च दयालुहृदयाधिकम् ।

हतमेवेति तं वत्स लक्षये राक्षसाधमम् ॥ ४७७ ॥

वध्यवेषममुं मुञ्च किं च सिञ्चन्कुटुम्बकम् ।

वात्सल्यामृतकुल्यामिश्रछायां नय पुरातनीम् ॥ ४७८ ॥

शौण्डीर्योपचिताः पञ्च ममामी सन्ति सूनवः ।

तेषामेकतमो गत्वा तं हनिष्यति हेलया ॥ ४७९ ॥

इति कुन्तीवचः श्रुत्वा हसन्नाह द्विजोत्तमः ।

न जानासि जगज्जैत्रं त्वमम्ब बकविक्रमम् ॥ ४८० ॥

तस्मिञ्शौण्डीर्यशौण्डानां दोर्दण्डवलडम्बरम् ।

अन्तर्भजति मार्तण्डे तेजस्तेजस्विनामिव ॥ ४८१ ॥

अहमेव वरं मातर्यातः कीनाशदासताम् ।

न तु विश्वजनीनात्मा तनयस्तत्र कश्चन ॥ ४८२ ॥

इति द्विजन्मनो वाचं व्याख्यातबकविक्रमाम् ।

आकर्ण्य मातुरभ्यर्णवतीं भीमस्तमभ्यधात् ॥ ४८३ ॥

त्वया पुत्रवर्तिमन्या माता नः सर्ववत्सला ।

पश्यन्त्यपायमायातमन्तःसंतप्यतेतराम् ॥ ४८४ ॥

जननीयं कृतज्ञानां त्वं च विश्वोपकारिणाम् ।

धौरेयतामयासिष्टमिति पश्यति मे मतिः ॥ ४८५ ॥

भवन्तमन्तकप्रायाद्योऽभिरक्षति राक्षसात् ।

तमेव सुतमात्मीयमम्बा मनसि मन्यते ॥ ४८६ ॥

तदहं विहितोत्साहो मातुराधातुमीप्सितम् ।

त्वं तिष्ठ निष्ठुरं दुष्टमुपस्थातास्मि राक्षसम् ॥ ४८७ ॥

देवशर्मा ततः प्राह मैवं वद महामते ।

न क्षमे श्रोतुमप्येतामब्रह्मण्यां गिरं तव ॥ ४८८ ॥

उररीकृत्य ते मृत्युं नात्मानं त्रातुमुत्सहे ।

इन्द्रनीलोपमर्देन कः काचं परिरक्षति ॥ ४८९ ॥

मादृशस्य द्विजस्यार्थे नररत्नं भवादृशम् ।

राक्षसायोपनेतव्यमिति कोन्योऽपि मन्यते ॥ ४९० ॥

त्वादृक्षो विरलः कोऽपि परोलक्षास्तु मादृशाः ।

स्वल्पः कल्पतरुर्लोके भूयांसोऽन्ये हि भूरुहः ॥ ४९१ ॥

म्रियन्ते पञ्चषाण्येव मानुषाणि मृते मयि ।

अस्या मूर्तेर्विपत्तौ तु सर्वा सीदति मेदिनी ॥ ४९२ ॥

एतौ तव भुजौ वीक्ष्य स्वयं त्रस्यन्ति शत्रवः ।

अक्षामस्थामधामायं न पुनर्वकराक्षसः ॥ ४९३ ॥

एक एव बको यद्वा तव दोःपाशयोः पुरः ।

केवलं केवलिप्रोक्ता गिरः संशयकारणम् ॥ ४९४ ॥

यतोऽमुप्यां पुरा पुर्यां केवली मुनिरार्हतः ।

उदियाय पुरः शैलचूलायामिव भास्करः ॥ ४९५ ॥

सर्वे वन्दारवः पौरास्तदभ्यर्णमुपाययुः ।

सोऽपि कारुणिकस्तेभ्यः परं धर्ममुपादिशत् ॥ ४९६ ॥

तेनोपदेशपीयूषपातेन प्रसरन्मुदः ।

समये विश्वमार्तण्डं मुनीन्द्रं तेऽन्वयुञ्जत ॥ ४९७ ॥

प्रभो प्रसीद सीदन्ति पौराः सर्वे निवेद्यताम् ।

विरंस्यति जनस्यास्य राक्षसोपद्रवः कदा ॥ ४९८ ॥

मुनिनाथोऽप्यथाचरुयौ भो भद्राः पाण्डुसूनवः ।

जिता द्यूते यदेष्यन्ति वनवासक्रमादिह ॥ ४९९ ॥

असौ तदानीं भविता नगरी निरुपद्रवा ।

सदाप्यगोचरो वाचां महिमा हि महात्मनाम् ॥ ५०० ॥

इत्याख्याय स लोकाय जगाम मुनिपुङ्गवः ।

तादृशां हि महीं सर्वां प्रियां कर्तुमुपाक्रमः ॥ ५०१ ॥

तेन चन्द्रातपेनैव मुनीन्दोर्वचनेन ते ।

बभूवुः प्रीतिकल्लोलैर्नगराः सागरा इव ॥ ५०२ ॥

वर्णा अपि सुधाकीर्णाः पाण्डवाः पाण्डवा इव ।

एतद्वाच्या भविष्यन्ति पुमांसः कीदृशाः पुनः ॥ ५०३ ॥

इत्युक्तः कुलदेवीभिः पाण्डवागमनैषिभिः ।

उपयाजितलक्षाणि पौरैः प्रत्येकमीषिरे ॥ ५०४ ॥ (युग्मम्)

हस्तिनापुरमार्गेण नानोपायनपाणयः ।

प्रत्युद्ययुश्च ते नित्यं पाण्डवेयान्प्रति प्रगे ॥ ५०५ ॥

जनानां जनतामेतानद्यश्चीनसमागमान् ।

एकदा पथिकः कश्चिदाययौ तेन वर्त्मना ॥ ५०६ ॥

स तैरप्रच्छि भोः पान्थ कथयासिन्पथि क्वचित् ।

उदन्तः पाण्डवेयानां कश्चित्क्वचित्त्वया श्रुतः ॥ ५०७ ॥

शशंस सोऽपि भोः पौराः पथि चक्रमणैः क्रमात् ।

आगतोऽस्मि श्रियो वासवारिजे वारणावते ॥ ५०८ ॥

जनेभ्यस्तन्निवासिभ्यः सबाष्पेभ्यः पदे पदे ।

इति कर्णविषं तस्मिन्नश्रौषमतिदारुणम् ॥ ५०९ ॥

दुर्योधनस्य वचसा वसन्तो जातुषे गृहे ।

इह चण्डाः सुताः पाण्डोर्दाहं प्रापुः प्रदीपनात् ॥ ५१० ॥

इहानुजीविभिस्तेषां विरचय्योचिताश्रिताः ।

प्राणास्तेनैव सार्थेन प्रहिताः प्रभुवत्सलैः ॥ ५११ ॥

वीक्ष्य भस्मस्थलीः स्थूलाः कीर्तीस्तेषां निशम्य च ।
 ममापि निरवाप्यन्त बाष्पैः कूलंकषा दृशः ॥ ५१२ ॥
 अथावेद्य कथामेतां स पान्थः प्रस्थितः पुरः ।
 आक्रन्दश्चैकचक्रायां चक्रेऽतितुमुला दिशः ॥ ५१३ ॥
 न मातुर्न पितुर्नैव स्वामिनो मृत्युवार्तया ।
 अभवत्तादृशः शोकः पौराणां यादृशस्तदा ॥ ५१४ ॥
 निःप्रत्याशैर्निरानन्दैस्ततःप्रभृति नागरैः ।
 पूर्यते यातुधानस्य विशेषेण मनीषितम् ॥ ५१५ ॥
 तदिदानीं द्रुतं यामि प्रणम्य कुलदेवताम् ।
 सर्वेषामेव युष्माकं जज्ञेऽनुज्ञाञ्जलिर्मम ॥ ५१६ ॥
 इति व्याहृत्य धैर्येण संवर्मितमनास्ततः ।
 सकुटुम्बोऽप्यगाद्विप्रः प्रणन्तुं कुलदेवताम् ॥ ५१७ ॥
 अथाभ्यधात्पृथा भीमं वत्स त्वयि तनूरुहे ।
 एकस्यापि द्विजस्यास्य नाभूवमभयप्रदा ॥ ५१८ ॥
 धन्यास्ते सति सामर्थ्ये धारायां वार्धिसीमनि ।
 ये सर्वप्राणिरक्षार्थं ददत्यभयडिण्डिमम् ॥ ५१९ ॥
 ये तूपकारकस्यापि विपन्नद्यां निपेतुषः ।
 निविडं नोडुपायन्ते तेषामजननिर्वरम् ॥ ५२० ॥
 महापदमपाकर्तुमेतामस्योपकारिणः ।
 अहं(न)हं तावदलंभूणुस्तन्मां धिक् धिक् च मे सुतान् ॥ ५२१ ॥
 तद्गच्छ बलिमादाय निवासं तस्य रक्षसः ।
 विदधीथास्तथा तत्र सत्यः स्यात्केवली यथा ॥ ५२२ ॥
 एवमादेशमासाद्य मातुः पादौ प्रणम्य च ।
 सच्छायपादपं प्राप वक्रोद्यानं वृकोदरः ॥ ५२३ ॥
 पश्यन्स्मेरमुखस्तस्य वनस्य कमनीयताम् ।
 पुरतः पुरुषं कंचिदृष्ट्वाभाषिष्ट पाण्डवः ॥ ५२४ ॥

शंस मे भद्र कस्यायं प्रासादः प्रांशुरग्रतः ।

कश्च त्वं कुत्र वा तिष्ठेद्रक्षोभक्ष्यः पुमानिह ॥ ५२५ ॥

सोऽवोचत्कारितः पौरैः प्रासादः सैष राक्षसः ।

स्थाने चास्मिन्बलिः शेषराक्षसेभ्यो निधीयते ॥ ५२६ ॥

अहं तु पौरनिर्दिष्टः प्रासादपरिचारकः ।

पर्यायोपगतोऽध्यास्ते वध्यो वध्यशिलामिमाम् ॥ ५२७ ॥

महात्मन्कौतुकार्त्तिकतु किञ्चित्पर्यनुयुज्यसे ।

त्वाद्दृग्लोकत्रयीजैत्रभुजः कोऽप्यत्र नाययौ ॥ ५२८ ॥

नाप्यस्ति वध्यवेषस्ते न च ते दीनमाननम् ।

लम्बते निम्बमाला च न तवाधिशिरोधरम् ॥ ५२९ ॥

इति प्रश्नपरे तस्मिन्नकस्मादेव दुःश्रवः ।

पुरो याहि पुरो याहीत्येवं कोलाहलोऽभवत् ॥ ५३० ॥

तं श्रुत्वा स पुनः प्राह नन्वसावेति राक्षसः ।

ततो व्यवहितो भूत्वा देव स्थास्यामि संप्रति ॥ ५३१ ॥

इत्युक्त्वान्तर्हिते तस्मिन्दूरादायाति राक्षसे ।

पल्यङ्गिकामिव शिलां लीलयाध्यास्त पाण्डवः ॥ ५३२ ॥

अथोपेतः समं प्रेतपिशाचैः स निशाचरः ।

सुखोत्तानशयं क्रूरः प्रेक्षांचक्रे वृकोदरम् ॥ ५३३ ॥

अचिन्तयच्च कोऽप्यद्य पीवरोरुर्महोदरः ।

आगात्पुमान्न यो माति विपुलेऽपि शिलातले ॥ ५३४ ॥

असौ बुभुक्षाक्षामस्य भूत्वा कुक्षिभरिर्मम ।

पीनः परिच्छदस्यापि भविष्यत्युदरंभरिः ॥ ५३५ ॥

इति प्रमुदितस्वान्तो दन्तान्सोऽत्यन्तदारुणः ।

देहे व्यापारयामास मांसले पाण्डुजन्मनः ॥ ५३६ ॥

भीमस्य वज्रकायस्य काये व्यापारिता अपि ।

अवापुः कुण्ठतां तस्य दन्ताः कुन्ता इवाश्मनि ॥ ५३७ ॥

भीमवक्षःस्थले स्थूलंभावुकक्षुत्कुमोदयः ।

खननोपक्रमं चक्रे नखकुहालकैर्बकः ॥ ५३८ ॥

त्रुटत्कारकरास्तस्य नखरास्ते खरा अपि ।

मृणालकदलीभञ्जं भज्यन्ते स्म समन्ततः ॥ ५३९ ॥

विस्मितश्च विलक्षश्च लज्जितः सज्जितश्च सः ।

रक्षोनिवहमाह्वास्त समस्तं स्वस्य संनिधौ ॥ ५४० ॥

ऊचे च नरमेकैकं स्वादयन्नहमन्वहम् ।

अस्मिन्भूमृति भूयांसमनेहसमलङ्घ्यम् ॥ ५४१ ॥

परं न कोऽप्यभूदीदृक्पुरुषः परुषच्छविः ।

न च स्थिरो न च स्थूलवपुर्नाप्यकुतोभयः ॥ ५४२ ॥

तदेनं स्वे नगे नीत्वा तीक्ष्णेन तरवारिणा ।

उत्कृत्योत्कृत्य कर्तास्मि सर्वेषामाशितंभवम् ॥ ५४३ ॥

तदवश्यमुदस्यध्वमेनं मानुषमादरात् ।

इत्युक्तास्ते तथा चक्रुरुद्दामबलशालिनः ॥ ५४४ ॥

भीमभारभराक्रान्ता मुखेनोद्धान्तशोणिताः ।

नक्तंचराः पिशाचास्ते निपेतुर्धरणीतले ॥ ५४५ ॥

अथ संभूय भूयोभिस्तैः समं बकराक्षसः ।

भीमं कथंचिदुत्पाट्य निनाय निजभूधरम् ॥ ५४६ ॥

इतः साकं कुटुम्बेन विलापविकलात्मना ।

प्रणम्य सर्वदेवेभ्यो देवशर्मा गृहे गतः ॥ ५४७ ॥

दूरादधिगृहद्वारमदृष्ट्वा शकटं बलेः ।

स द्विजो द्विजवाचालं जङ्घालः काननं ययौ ॥ ५४८ ॥ (युग्मम्)

तत्रालोक्य गदां पादसंमर्दं च शिलान्तिके ।

स प्रत्यासन्नमासन्नमूर्च्छः पप्रच्छ देवलम् ॥ ५४९ ॥

ब्रूहि बन्धो प्रबन्धोऽयमधुना कीदृशोऽभवत् ।

वनमायातपूर्वीं च लक्ष्यते राक्षसो यतः ॥ ५५० ॥

शशंस सोऽपि भो विप्र कोऽपि पीनवपुः पुमान् ।
 अध्यशेत शिलामेत्य तूलिकामिव लीलया ॥ ५५१ ॥
 वेगादागत्य तमितो द्वितीयमिव पर्वतम् ।
 निरीक्ष्य रक्षसां नेता निनाय निजभूधरम् ॥ ५५२ ॥
 एतावत्यन्तरे क्रूरैरुत्कृत्योत्कृत्य खण्डशः ।
 ध्रुवं कवल्यांचक्रे स रक्षोभिर्बुभुक्षितैः ॥ ५५३ ॥
 त्वां वध्यवेषमुद्वीक्ष्य ध्रुवं संभावयाम्यहम् ।
 कश्चित्तवैव पर्याये सुकृती त्यक्तवानसून् ॥ ५५४ ॥
 तच्छ्रुत्वातीव चक्रन्द वज्राहत इव द्विजः ।
 हा परोपकृतिप्रौढ निर्व्यूढाद्भुतंसाहस ॥ ५५५ ॥
 ममाधमर्ण्यमाधाय गत्वा राक्षसपांसनम् ।
 विश्वरक्षाक्षमैर्भ्रातः प्राणैरप्रीणयः कथम् ॥ ५५६ ॥
 न त्वया विदधे साधु प्राणैर्मामपि रक्षता ।
 यतस्तृणमणिस्थाने हन्त चिन्तामणिर्गतः ॥ ५५७ ॥
 स विप्रो विलपन्नेवं निजं संप्रेक्ष्य मानुषम् ।
 पृथायाः कथयामास कथां दत्तव्यथामिमाम् ॥ ५५८ ॥
 पृथापि सह पाश्चात्या पङ्क्तिं मार्गमश्रुभिः ।
 कुर्वती वनमभ्यागात्सार्धं धर्मसुतादिभिः ॥ ५५९ ॥
 काम्येऽपि कानने तस्मिन्नस्पृशन्तो रतिं क्वचित् ।
 संगताः केसरस्याधस्ते सर्वे देवशर्मणा ॥ ५६० ॥
 अथ शोकेन पक्ष्मान्तवान्ताश्रुकणधोरणिः ।
 युधिष्ठिरमभाषिष्ट द्विजः स्वानुशयाशयः ॥ ५६१ ॥
 इदं विश्वजनीनेन मत्प्राणन्नाणकाङ्क्षिणा ।
 ह हा हा दुःश्रमं तेन त्वद्भ्रात्रा कर्म निर्ममे ॥ ५६२ ॥
 प्रणन्तुं कुलदेवीभ्यो यद्वतोऽस्मि दुनोति तत् ।
 तत्रान्तरे महात्मासौ गत्वा रक्षोमुखेऽपतत् ॥ ५६३ ॥

अथोवाच तपःसूनुः सूनृतैकनिकेतनम् ।

मा विषीद महाभाग पर्याप्तं परिदेवितैः ॥ ५६४ ॥

न जातु यातुधानेन मद्धन्धुः परिभूयते ।

तमस्काण्डेन चण्डांशुः किं कदापि विलुप्यते ॥ ५६५ ॥

भीमस्य भुजपाशेन लीलयापि निपीडितः ।

कृतान्तस्यान्तिकं गन्ता वको वक इव ध्रुवम् ॥ ५६६ ॥

इति तस्मिन्वदत्येव मुक्तसूत्कारमम्बरात् ।

पपात चण्डमुच्चण्डगण्डशैलोपमं पुरः ॥ ५६७ ॥

चक्रम्पे काश्यपी शैलाः पेतुर्यस्मिन्निपेयु(तु)षि ।

तत्किमेतदिति क्षोभात्ते प्रैक्षन्त मुहुर्मुहुः ॥ ५६८ ॥

भीमस्य प्रथितैस्तेऽथ चिह्नैर्निश्चिक्यरे शिरः ।

तदैव मुक्तकण्ठं च सर्वे परिदिदेविरे ॥ ५६९ ॥

चक्रन्द नन्दनः पाण्डोर्ज्यायानुज्झितधीरिमा ।

हा वत्स विश्वसाधार हा हिडम्बविडम्बन ॥ ५७० ॥

अवधीस्त्वं नरव्याघ्र पुरा राक्षसकुञ्जरान् ।

किमिदानीं वकेनापि लम्भितोऽसि दशामिमाम् ॥ ५७१ ॥

वकं हत्वा ध्रुवं पार्थो विधाता वैरयातनाम् ।

त्वयाधुना विमुक्तास्तु भविताः स्मः कथं वयम् ॥ ५७२ ॥

सुखं निद्रायमाणानामतिश्रान्तिजुषां पथि ।

को नाम यामिकोऽस्माकं भविष्यति विना त्वया ॥ ५७३ ॥

प्रचण्डतरसास्माकमगाधेऽध्वमहाम्बुधौ ।

उपात्तोद्द्योतकाष्ठेन वत्स पोतायितं त्वया ॥ ५७४ ॥

मामिदानीं त्वया सौम्य त्यक्तं विधुमिवाधुना ।

बाढं बाधिष्यते क्रूरः सुयोधनविधुंतुदः ॥ ५७५ ॥

सौम्यो बुधः.

‘ग्रहपञ्चकसंयोग दृष्ट्वा न ग्रहण वदेत् ।

यदि न स्याद्बुधस्तत्र तं दृष्ट्वा ग्रहणं वदेत् ॥’

दनुगामिनीयं कल्पना.

अथवा तव सार्थेन यास्यतो मम निश्चितम् ।

विरोधसावधानोऽपि किं विधाता सुयोधनः ॥ ५७६ ॥

इत्थं विलापविकलो यावदालोकते पुरः ।

तावद्धर्मात्मजः कुन्तीं जातमूर्च्छामुदैक्षत ॥ ५७७ ॥

तनूजैस्तैस्ततः कुन्ती वीजिता प्राप्य चेतनाम् ।

पर्यदेवत हा वत्स सत्त्वोदार वृकोदर ॥ ५७८ ॥

मुनिभिर्वज्रकायस्त्वं कथितस्तत्कथं वक्कः ।

मृणालकन्दलीच्छेदमिदं चिच्छेद ते शिरः ॥ ५७९ ॥

तवैतस्योत्तमाङ्गस्य क्रियेऽहमवतारणम् ।

पुरा येन गिरिग्रावा भस्मचूरमचूर्यत ॥ ५८० ॥

प्रकाशः प्राग्ययोरासीत्तामसीष्वपि रात्रिषु ।

नेत्राभ्यामधुना ताभ्यां कथं मामपि नेक्षसे ॥ ५८१ ॥

तेषु तेष्ववदातेषु मुहुराघ्रायि यो मया ।

सोऽयं सन्मूर्द्धजो मूर्द्धा कथं लुठति भूतले ॥ ५८२ ॥

इत्थं विसंष्टुलं कुन्त्यां विलपन्त्यां मुहुर्मुहुः ।

तमुपादाय मूर्द्धानं द्रौपदी विदधौ हृदि ॥ ५८३ ॥

व्यलपत्तुमुलं सापि पादपान्तरिता ततः ।

हा नाथ मथिताराते क्व गतोऽसि विहाय माम् ॥ ५८४ ॥

मया प्राणेश ये केशा विकीर्णाः करकङ्कतैः ।

धूलिधूसरितास्तेऽमी विलुठन्ति भुवस्तले ॥ ५८५ ॥

विद्रुमाभः पुरा योऽभूत्सुधास्वादस्तवाधरः ।

धिग्विधे सोऽधुना धत्ते प्रम्लानेन्दीवरश्रियम् ॥ ५८६ ॥

अध्यशेत ममोत्सङ्गे यः शयालुरनेकधा ।

अयं स एव मौलिस्ते गाहते हि महीतलम् ॥ ५८७ ॥

जानीयास्त्वमिदानीं मामात्मान्तिकमुपेयुषीम् ।

एवं विलप्य पाञ्चाली चितामारचयत्तदा ॥ ५८८ ॥

राज्यभ्रंशं प्रवासं च विना भीमे सुदुःसहम् ।
 विभाव्य धर्मपुत्राद्यैर्मरणायोपचक्रमे ॥ ५८९ ॥
 अहमेवामवं हेतुरेतस्मिन्नसमञ्जसे ।
 इति निश्चित्य संनद्धं मृत्यवे देवशर्मणा ॥ ५९० ॥
 अथाश्रूयत तैः सर्वैर्ब्रह्मस्तम्बोदरंभरिः ।
 गुहागह्वरवर्धिष्णुर्मुहुः किलकिलारवम्(वः) ॥ ५९१ ॥
 श्रुत्वा तं चिन्तयामास सक्षोभं धर्मनन्दनः ।
 भीमं हत्वायमभ्येति हन्तुमस्मान्निशाचरः ॥ ५९२ ॥
 शीर्षच्छेद्यो ह्यसौ दिष्ट्या स्वयमेत्यस्मदन्तिकम् ।
 वैरं निर्यात्य भीमस्य करिष्यामः स्वमीप्सितम् ॥ ५९३ ॥
 विचिन्त्येत्यवदत्पार्थं वत्सागच्छति राक्षसः ।
 अस्य जीवितमादाय भीममुज्जीवय द्रुतम् ॥ ५९४ ॥
 इत्यादिष्टः स कोपेन किरीटी ज्येष्ठबन्धुना ।
 अधिज्यं धनुरादाय तस्थौ रक्षोदिशं प्रति ॥ ५९५ ॥
 कुन्ती तु चिन्तयामास पार्थः कर्षति संप्रति ।
 राक्षसापसदस्यास्योदरादाशु वृकोदरम् ॥ ५९६ ॥
 अस्मिन्कृतान्तपादान्तपरिचारिणि वैरिणि ।
 अन्वेष्यामि सुखेनैव भीममत्यन्तवत्सलम् ॥ ५९७ ॥
 चक्रे मनसि कृष्णापि भयात्कृष्णमुखी ततः ।
 हा हतास्मि पतीनेतान्हन्तुमेति क्षपाचरः ॥ ५९८ ॥
 यत्र निर्नाम निर्मग्नं भीमस्यौजो महौजसः ।
 तत्र पार्थस्य शौण्डीर्यं किंतु(नु) नाम करिष्यति ॥ ५९९ ॥
 दुष्टस्य यस्य निर्व्यूढश्चण्डांशावपि चण्डिमा ।
 ग्रसते स सुधारिणं राहुरत्र किमद्भुतम् ॥ ६०० ॥
 तन्मे भर्तृवध वेधा दुर्मेधा दर्शयिष्यति ।
 न च वीक्षितुमेतं च क्षमेते मम लोचने ॥ ६०१ ॥

इत्यालोच्य चिताभ्यर्णे निमील्य नयने निजे ।

तथैव भृशमस्वस्था तस्थौ द्रुपदनन्दिनी ॥ ६०२ ॥

देवशर्मापि सावित्रीं स्वकलत्रमभाषत ।

उत्पातस्याहमेतस्य संजातोऽस्मि निबन्धनम् ॥ ६०३ ॥

निहितो बन्धुरेतेषां दृशोरविषये मम ।

रक्षसा हन्यमानास्तु द्रष्टुं शक्याम्यमून्कथम् ॥ ६०४ ॥

तच्चेदुद्धन्धनं कुर्यां विशेषं वा महीं यदि ।

विदीर्य च स्वयं चेद्वा स्यात्तदैव मम प्रियम् ॥ ६०५ ॥

इति जल्पत एवास्य कुर्वन्किलकिलारवान् ।

बभूव भीमः सर्वेषां तेषां लोचनगोचरः ॥ ६०६ ॥

अथ व्यापारितस्फारफालमालोक्य तं तदा ।

तेषां रोमोद्गमव्याजात्सर्वाङ्गं मुदितं मुदा ॥ ६०७ ॥

अथ स्फूर्जदवष्टम्भमभाषिष्ट युधिष्ठिरः ।

बन्धुर्भीमो मदीयः किं राक्षसैः परिभूयते ॥ ६०८ ॥

भवितारस्तरां पञ्चाप्यजय्या जगतोऽप्यमी ।

इयन्ती भारती दिव्या जन्मोत्था हि किमन्यथा ॥ ६०९ ॥

गतिं भवन्तो गन्तारः क्रमात्पञ्चापि पञ्चमीम् ।

इत्याख्यायि मुनीन्द्रैर्यत्तदसत्यं भवेत्किमु ॥ ६१० ॥

एवमस्मिन्वदत्येव वेगादेत्य वृकोदरः ।

कुन्तीं च ज्येष्ठबन्धुं च नमस्यामास सादरम् ॥ ६११ ॥

दूरात्प्रणमतो बन्धून्समालिङ्ग्य कनीयसः ।

स्मितोत्फुल्लमुखो भीमः पप्रच्छ क्षोभकारणम् ॥ ६१२ ॥

अथ पार्थः समाचख्यौ यथावृत्तं तदातनम् ।

दिक्षु भीमोऽथ चिक्षेप चक्षुः कृष्णादिदृक्षया ॥ ६१३ ॥

दृष्ट्वा कृष्णां तथाभूतां चितानिकटवर्तिनीम् ।

स गत्वा पिदधे तस्याः पाणिभ्यां क्रीडया दृशौ ॥ ६१४ ॥

भयेन वेपमानाङ्गी कृष्णाथ गिरमादधे ।

रात्रिचर दुराचार रे पाप परतो भव ॥ ६१५ ॥

आर्यपुत्रस्य भीमस्य बलाद्धधविधानतः ।

अदृष्टव्यमुखोऽसीति मया नेत्रे निमीलिते ॥ ६१६ ॥

मम प्रियवधे हस्तौ यौ तव व्याप्तौ पुरा ।

उग्रदण्डोचितौ दुष्ट तावेतौ दूरतः कुरु ॥ ६१७ ॥

हतैवाहं पुरा हन्त जीवितेशवधात्त्वया ।

हे दुरात्मन्निदानीं तु कुरुषे मृतमारणम् ॥ ६१८ ॥

कान्तमन्वेतुकामाहमारोहामि स्वयं चिताम् ।

निजाङ्गस्पर्शतः पाप मामा मां मलिनीकुरु ॥ ६१९ ॥

नाद्याप्यसौ भयं शत्रोर्मुञ्चतीति विचिन्तयन् ।

अपसार्य निजौ पाणी भीमस्तामिदमभ्यधात् ॥ ६२० ॥

प्रिये द्रौपदि मा भैषीर्विलोकय निराकुला ।

पुरस्ते न ह्ययं रक्षो रक्षोघाती तु ते प्रियः ॥ ६२१ ॥

पङ्कजोत्फुल्लनयना नयनाभ्यामुदैक्षत ।

सा प्रेयांसमुदाराङ्गं नोत्तमाङ्गं तु तत्पुरः ॥ ६२२ ॥

दिष्ट्वा मे जीवितव्येशः कुशलीति मुदं पराम् ।

किमु मायाविनी माया राक्षसस्येति संभ्रमम् ॥ ६२३ ॥

क्व नु तेनोत्तमाङ्गेन प्रयातमिति विस्मयम् ।

मया रक्षोभयात्प्रोक्तमसंबद्धमिति त्रपाम् ॥ ६२४ ॥

इत्थं वहन्ती संकीर्णान्भावान्प्रियतमेन सा ।

तथाश्लेषि यथा तन्वोर्भेदवादो न्यवर्तत ॥ ६२५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम् ।)

स्तनोपपीडमाश्लिष्टा प्रेयसा सा रसापरान् ।

मुक्त्वा जितसुधासेकमेकमानन्दमन्वभूत् ॥ ६२६ ॥

प्रियोप्रेम्णातिरेकेण तेन संप्राप्तपूर्विणा ।

अनेशदाशु भीमस्य सर्वोऽपि समरश्रमः ॥ ६२७ ॥

अनवद्यैर्महावाद्यैः शङ्खाद्यैर्मदुरीकृतः ।
 तस्याथ दुन्दुभिध्वानः कर्णजाहमगाहत ॥ ६२८ ॥
 ज्ञातप्रबन्धमायान्तमेकचक्रानेश्वरम् ।
 सोऽपश्यदन्वितं पौरैर्नानामङ्गल्यपाणिभिः ॥ ६२९ ॥
 पार्थदत्तासनासीनस्तपःसूनुपदान्तिके ।
 वेगादागत्य विनयी निषसाद वृकोदरः ॥ ६३० ॥
 अकृत्रिमत्रपारङ्गनीरङ्गी सुभगाकृतिः ।
 श्वश्रूपाश्वं समेयाय द्रुतं द्रुपदनन्दिनी ॥ ६३१ ॥
 चक्रवर्त्येकचक्रायाः समेत्याथ युधिष्ठिरम् ।
 वर्धयामास माङ्गल्यैरङ्गे रोमाङ्कुरं वहन् ॥ ६३२ ॥
 अहंप्रथमिकाः पूर्वं सर्वेऽपि नगरीजनाः ।
 ज्यायसः पाण्डवेयस्य मङ्गलानि वितेनिरे ॥ ६३३ ॥
 अस्मत्कुटुम्बजीवातो जीव त्वं जीवितेन नः ।
 इत्याशास्य पुरीवृद्धा अमयामासुरञ्चलम् ॥ ६३४ ॥
 विहितान्द्रुतशृङ्गाराः शृङ्गारास्तस्य नायकाः (?) ।
 तत्र नृत्यं स्त्रियः काश्चिद्वधुः कुलवधूचितम् ॥ ६३५ ॥
 हल्लीसकप्रबन्धेन वीररत्नप्रसूरिति ।
 अमन्दानन्दसंदोहाः कुन्तीं काश्चिज्जगुर्मुहुः ॥ ६३६ ॥
 नूतनोल्लूकलोलैर्निःसीमं भीमविक्रमम् ।
 काश्चिद्वक्त्रवधाधानमनोहरमुदाहरन् ॥ ६३७ ॥
 इत्थं मनसि काये वा न पौराणां मसुर्मुदः ।
 प्रीत्यै शुभोदयोऽन्योऽपि किं पुनर्जीवितागमः ॥ ६३८ ॥
 बद्धाञ्जलिरथोवाच भूपतिस्तपसःसुतम् ।
 एकचक्राप्रजाप्राणसन्निक्कल्याणमस्तु ते ॥ ६३९ ॥
 यतः प्रभृति कल्याणिन्नुपागान्नगरीमिमाम् ।
 ततः प्रभृति पौराणामभूदभ्युदयो महान् ॥ ६४० ॥

इदानीं तु समानीते वके कीनाशदासताम् ।

संजातोऽस्य शरण्यानां प्रजानामभयप्रदः ॥ ६४१ ॥

अतः परं प्रजाः सन्तु पुत्रेभ्यः स्पृहयालवः ।

लभन्तां कुलदेव्यश्च पुत्रार्थमुपयाचितम् ॥ ६४२ ॥

जनन्योऽनुपमस्नेहाः पालयन्तु तनूरुहान् ।

चिराय चिरवस्यन्तु (?) सवित्रीः स्वाः सुता अपि ॥ ६४३ ॥

एतत्तु कथ्यतां सौम्य कतमस्ते स बान्धवः ।

इन्द्रेण पाकवच्चक्रे वको येन यमातिथिः ॥ ६४४ ॥

ततो धर्मात्मजस्तस्यै कथयामास लीलया ।

बन्धुः सैष कनीयान्मे संहर्ता सकलापदाम् ॥ ६४५ ॥

तदुपश्रुत्य सर्वेषामेकचक्रानिवासिनाम् ।

मुग्धाः स्निग्धाः सुधासान्द्रा विकसत्पक्ष्मसंपुटाः ॥ ६४६ ॥

निमेषविमुखाः क्रोडीकृतानन्दाश्रुविन्दवः ।

जीवितव्यप्रदे भीमे निपेतुर्युगपद्दृशः ॥ ६४७ ॥ (युग्मम्)

अथ पप्रच्छ निःशोको लोको वकनिसूदनम् ।

कथ्यतां प्रथयांचक्रे कथं वक्त्रवधस्त्वया ॥ ६४८ ॥

इमामुदाहरिष्यामि कथां कथमिवात्मनः ।

इति तूष्णीं स्थिते भीमे जने वावहितेऽधिकम् ॥ ६४९ ॥

अवतीर्य नभःक्रोडात्पुरतः पाण्डुजन्मनाम् ।

उभौ युवा च वृद्धश्च पुरुषावेत्य तस्थतुः ॥ ६५० ॥ (युग्मम्)

तयोरुवाच वर्षीयान्विस्मितं धर्मनन्दनम् ।

वकराक्षसराजस्य दुर्बुद्धिः सचिवोऽस्म्यहम् ॥ ६५१ ॥

अयं महाबलो नाम धाम धाम्नां तदात्मजः ।

निजान्वयपुरीं लङ्कां समयेऽस्मिन्गतोऽभवत् ॥ ६५२ ॥

व्यावृत्तस्त्वधुनापृच्छत्केनेत्थं मे पिता हतः ।

मयाख्यायि महाकायः कोऽप्यद्यागात्पुमान्वलिः ॥ ६५३ ॥

जज्ञेतमां तमालोक्य स्वामिनो नो मनोरथैः ।

यथाचिरात्कुटुम्बस्य भवत्वद्याशितंभवः ॥ ६५४ ॥

स्वाम्यादेशात्ततः शैले समानीतं कथंचन ।

वीक्ष्य(क्ष)माणैरमुं रात्रिचरैश्चित्रीयितं चिरात् ॥ ६५५ ॥

सूर्यहासमसिं कृष्ट्वा प्रजिहीर्षुः प्रहर्षतः ।

तेनाथ भूतलोत्थायमभ्यधीयत नः प्रभुः ॥ ६५६ ॥

रे रे निस्त्रप निस्त्रिश दुराचार निशाचर ।

निर्मन्तुजन्तुविध्वंसपापप्राग्भारपङ्किल ॥ ६५७ ॥

भवस्येष कथाशेषस्त्वमिदानीमसंशयम् ।

परं प्रहर रे पूर्वं हन्तुं प्राप्तास्मि शिक्षितः ॥ ६५८ ॥

इत्थमुत्तेजितस्तेजःशालिनामग्रतःश(स)रः ।

नक्तंचरमहेन्द्रस्तं हतवांस्तरवारिणा ॥ ६५९ ॥

तत्राथ वज्रजैत्राङ्गे प्रयुक्तमधिपेन नः ।

क्षणेन मण्डलाग्रं तज्जगाम शतखण्डताम् ॥ ६६० ॥

सोऽधावन्मुष्टिना हन्तुं नक्तंचरपतिं ततः ।

पर्वतोच्चसरः क्रूरश्चाणूरमिव केशवः ॥ ६६१ ॥

मुष्टिना ताडितस्तेन धृतदम्भोलिकेलिना ।

पपात भुवि नः स्वामी सपक्ष इव भूधरः ॥ ६६२ ॥

ततः कुमार ते ताते जाते मूर्च्छाविसंष्टुले ।

रक्षोभिर्विरलैर्जातं हन्त सैन्यमनायकम् ॥ ६६३ ॥

तथाप्येतस्य कूटेन कुटुम्बं संहराम्यहम् ।

विमृश्येति प्राहिणवं सुमायं नाम राक्षसम् ॥ ६६४ ॥

शिक्षां मम समादाय गते तस्मिन्स्वसिद्धये ।

मूर्च्छां शीतोपचारेण स्वामिनः प्रापयं क्षयम् ॥ ६६५ ॥

घट्टितस्य तथा तेन करीषाग्नेरिवाधिकम् ।

धगद्धगिति जज्वाल तेजस्तेजस्विनः प्रभोः ॥ ६६६ ॥

अथ स्वबाहुपाशेन मोटयित्वा शिरोधराम् ।
 तमधो न्यस्य नः स्वामी समारोहदुरःस्थलम् ॥ ६६७ ॥
 लब्धविक्रमपाकेन वकेनाक्रम्य वक्षसि ।
 निरुच्छ्वासां दशां नीतः प्रमीत इव सोऽभवत् ॥ ६६८ ॥
 प्रावर्तत ततो मङ्गु रक्षःकिलकिलारवः ।
 पुनरासादितोलासैः पुष्पितं मे मनोरथैः ॥ ६६९ ॥
 तत्र कृत्रिमदण्डेन सुमायेन प्रपञ्चिते ।
 अत्र नः स्वामिनश्चैवं विस्फूर्जति पराक्रमे ॥ ६७० ॥
 कुलं लङ्कापतेर्जैत्रमित्युत्सेकपरे मयि ।
 तृणं त्रिलोकीमप्येतां मन्यमाने च नः प्रभौ ॥ ६७१ ॥
 तेन छद्मप्रमीतेन परिवर्तनलाघवम् ।
 तच्चक्रे ददृशे येनौत्तराधर्यविपर्ययः ॥ ६७२ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)
 वक्त्रवक्षःस्थलारूढः स(द्यौ)रूढभुजविक्रमः ।
 मुष्टिमुद्गरमुद्यम्य नीतिमानिदमभ्यधात् ॥ ६७३ ॥
 स्वयं दोष्मन्पदे विद्धः कण्टकेनापि दूयसे ।
 प्राणानपि परेषां नु नित्यं हरसि लीलया ॥ ६७४ ॥
 अमारिं कारयांचक्रे लङ्केशः परमार्हतः ।
 कुलं तस्य किमेतेन कलङ्कयसि कर्मणा ॥ ६७५ ॥
 हृदानीमपि दुष्कर्म दूरान्मुञ्चसि चेदिदम् ।
 तद्भयं त्वभयं तुभ्यं नष्टं नाद्यापि किञ्चन ॥ ६७६ ॥
 तस्य तेनातिसाम्नापि प्रभुरभ्यधिकक्रुधा ।
 जाज्वल्यते स्म तत्प्राज्यमिव चन्दनविन्दुना ॥ ६७७ ॥
 अभ्यधाच्च किमाचार्य इव बाचाल जल्पसि ।
 एता वाचो न मे किञ्चिच्चरन्ति श्रवणान्तिके ॥ ६७८ ॥
 क्षुधार्तः कल्यवर्त त्वां विधाय विधिनाधुना ।
 सर्वासामपि दास्यामि त्वद्वाचामुत्तरं ततः ॥ ६७९ ॥

इत्युदीर्य स्वधैर्येण प्रातिष्ठासुभृशं प्रभुः ।
 पूर्वकायेन नितरामुत्पपात पपात च ॥ ६८० ॥
 आक्रान्तस्यापि तेनोच्चैः स्वामिनश्चेष्टया तथा ।
 रक्षोलोकेऽपि शोकेऽपि हास्यमास्ये समुद्ययौ ॥ ६८१ ॥
 सोऽभ्यधान्नः प्रभुं भूयस्तदरे स्मर दैवतम् ।
 महामांसाशिनां कापि नहि कल्याणसंपदः ॥ ६८२ ॥
 इति व्याहृत्य तेनाथो नाथोऽस्माकमनाथवत् ।
 मूर्द्धानं मुष्टिना भित्त्वा प्राप्यतैकोऽपि पञ्चताम् ॥ ६८३ ॥
 विद्याविदितवृत्तान्तः सुमायश्च तदैव सः ।
 विहङ्गराजवेगेन व्यावृत्त्येह समाययौ ॥ ६८४ ॥
 श्रुत्वेति विक्रमस्फारः कुमारोऽसौ महाबलः ।
 निहन्तुं तात हन्तारं स्वीचक्रे सांयुगीनताम् ॥ ६८५ ॥
 शक्तेसिन्नोचितं युद्धं तद्भक्त्याभ्यर्च्य पृच्छयताम् ।
 कुलविद्येति संबोध्य रुद्धः संवर्मयन्मया ॥ ६८६ ॥
 एकतानेन सानेन देवी सम्यगुपासिता ।
 यदादिदेश तदसौ स्वयमावेदयिष्यति ॥ ६८७ ॥
 महाबलस्ततोऽवोचन्मदुपास्तिवशंवदा ।
 देवी मामादिशद्वत्स रुषं त्यज शमं त्यज ॥ ६८८ ॥
 गत्वा सान्त्वय सद्भावतत्परः पुरुषानमून् ।
 एते हि निहितानीतिप्रपञ्चाः पञ्च पाण्डवाः ॥ ६८९ ॥
 मया पुरापि ते तात समादिष्टो भृशं यथा ।
 प्रतीपः पाण्डवेयानां मा स्म भूर्वत्स जातुचित् ॥ ६९० ॥
 भक्त्यानुकूलिता ह्येते कामदाः कल्पपादपाः ।
 भवेयुः प्रतिकूलास्तु विषमा विषपादपाः ॥ ६९१ ॥
 महामांसनिषेधं चेत्वत्तातः प्रत्यपत्स्यत ।
 नाहनिष्यत्तदावश्यमेनं मध्यमपाण्डवः ॥ ६९२ ॥

तद्गत्वा विनयीभूत्वा तान्पित्रीयितुमर्हसि ।

पुत्रीयिष्यन्ति तेऽपि त्वां सन्तो हि नतवत्सलाः ॥ ६९३ ॥

इति देवीसमादेशादस्मि युष्मानुपस्थितः ।

मामप्यात्मविधेयानामन्त्यं संख्यातुमर्हथ ॥ ६९४ ॥

पश्यतामथ पौराणां व्याजहार वृकोदरः ।

आर्यपादाः प्रसन्नास्ते निवर्तस्व वधान्नृणाम् ॥ ६९५ ॥

इत्युक्तस्त्यक्तवान्सोऽथ तमधर्म्यं वधक्रमम् ।

अभ्यषिञ्चत साम्राज्ये पैतृके तं तपःसुतः ॥ ६९६ ॥

इमे ते विस्फुरत्कीर्तिताण्डवाः पाण्डवा इति ।

ज्ञातवद्भिस्तदा पौरैर्भूयोऽपि मुमुदेतमाम् ॥ ६९७ ॥

नृपतिश्चैकचक्रायाः पौराश्च तपसःसुतम् ।

समं विज्ञापयामासुः पुर्यां पादावधार्यताम् ॥ ६९८ ॥

विन्यस्तस्वस्तिकां कामं तोरणप्रवणापणाम् ।

गन्धाम्बुसिक्तसर्वाध्वपुष्पप्रकरदन्तुराम् ॥ ६९९ ॥

सबन्धुर्वन्धुरश्रीकामेकचक्रां युधिष्ठिरः ।

महाबलोपनीतेन विमानेन ततोऽविशत् ॥ ७०० ॥ (युग्मम्)

आगन्तूनामभिज्ञाभिर्भीमः पौरपुरंध्रिभिः ।

बद्धानुरागमङ्गुल्या सप्रमोदमदर्श्यत ॥ ७०१ ॥

असौ नगरजीवातुरसौ वकनिसूदनः ।

जगुरेवं पुरस्तस्य बन्दिनो विरुदावलीम् ॥ ७०२ ॥

एकचक्रानरेन्द्रेण विनयानम्रमूर्तिना ।

निजं सौधमनीयन्त तदानीं पाण्डुसूनवः ॥ ७०३ ॥

वासराणि व्यतिक्रम्य पञ्चषाणि युधिष्ठिरः ।

पितृराज्याय सत्कृत्य विससर्ज महाबलम् ॥ ७०४ ॥

परिचरितपदाब्जस्त्रैरसातत्यसेवा-

वसरसरभसानां नागराणां गणेन ।

विपुलधृतिरनेकांस्तत्र मासान् किलैकं

दिवसमिव सबन्धुर्धर्मसूनुर्निनाय ॥ ७०५ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये
जुतुगृहहिङ्गम्बवकवधनिरूपणो नाम सप्तमः सर्गः ॥

अष्टमः सर्गः ।

एकदा तु कृशां पश्यन्नन्तर्मनसमायतिम् ।

एकान्ते मन्त्रयामास बन्धुभिर्धर्मनन्दनः ॥ १ ॥

भीमोपज्ञबकध्वंसकीर्तिकोलाहलोदयात् ।

अभूम भूमावेतस्यामवश्यं विदिता वयम् ॥ २ ॥

इयं च संप्रति ख्यातिः सर्वथाप्यहितेव नः ।

संनिपातज्वरार्तानां हारद्वारेव हारिणी ॥ ३ ॥

जीवतो जातु जानीयादस्मान्दुर्योधनो यदि ।

राज्यश्रीदुर्मदः किञ्चिदोजायेत ध्रुवं तदा ॥ ४ ॥

तदुपक्रम्यते गन्तुमितो नक्तमलक्षितैः ।

यः षाङ्गुण्यप्रयोगे हि कालज्ञः स हि सर्ववित् ॥ ५ ॥

ओमिति प्रतिपेदानैः समेतस्तैर्युधिष्ठिरः ।

सहैव कुन्तीकृष्णाभ्यां रजन्यामचलत्ततः ॥ ६ ॥

अरण्यपद्मपान्थानां तेषामेको वृकोदरः ।

विभावर्यामवष्टम्भयष्टिरासीत्पदे पदे ॥ ७ ॥

स्कन्धं ममाधिरोहेति प्रार्थनायां बकद्विषः ।

बभौ मुखेऽङ्गुलिक्षेपः पुरो मातुः पुनः पुनः ॥ ८ ॥

वत्सला शुशुभे कुन्ती प्रार्थनां तामकुर्वती ।

अर्थी पुनः पुनर्देन्या भीमसूः शुशुभेतमाम् ॥ ९ ॥

नाध्यारोहदधिस्कन्धं पुत्रक्लमभयाद्यथा ।

मातुस्तु पादचारेण भीमस्याभूद्भृशं क्लमः ॥ १० ॥

तेषां भीमोऽभवद्दीपो निशि मार्गप्रकाशकः ।
 विद्यानवद्या तस्यापि चाक्षुषी करदीपिका ॥ ११ ॥
 स्कन्धारोहार्थनाभङ्गजागरुकरुषि प्रिये ।
 कृष्णा चचाल पश्यन्ती वलितग्रीवमग्रतः ॥ १२ ॥
 अतिश्रमात्स्वयं भूत्वा भर्तुः कण्ठावलम्बिनी ।
 पतिप्रणयभङ्गस्य प्रायश्चित्तं चकार सा ॥ १३ ॥
 आलिङ्गनोपदादानात्सा तूष्णीमेव तस्थुषी ।
 ओदेशातिक्रमकुद्धमनुनीतवती पतिम् ॥ १४ ॥
 वक्षो वक्षोजकलशैलसत्प्रेमरसोर्मिभिः ।
 निपिच्य कृष्णाया पत्युस्तापः सर्वोऽप्यपाकृतः ॥ १५ ॥
 तस्या निषेधपारुष्यमकुर्वाणो वृकोदरः ।
 नितान्तमुचिताकारश्चकार गरिमोचितम् ॥ १६ ॥
 मारुतिर्मातरं स्कन्धे बलादारोप्य दक्षिणे ।
 प्रियामारोपयद्दामे क्रमाभिज्ञा हि तादृशाः ॥ १७ ॥
 तदा पत्नीयितं कापि कापि तेषां सखीयितम् ।
 सूपकारायितं कापि कापि तेन रथायितम् ॥ १८ ॥
 भीमसाहायकध्वस्तसमस्ताध्वपरिश्रमाः ।
 अहर्दिवं वहन्तस्ते दीर्घमध्वानमत्यगुः ॥ १९ ॥
 क्रमेण रेणुदिग्धाङ्गास्ते मलीमसवाससः ।
 ययुर्वैपुल्यनिर्लुप्तद्वैतं द्वैतवनं वनम् ॥ २० ॥
 कुत्रापि कुररीकोककोकिलाकुलमङ्गलम् ।
 कुत्रापि वृकशार्दूलशृगालव्यालसंकुलम् ॥ २१ ॥
 क्वचिच्चम्पकपुंनागनागकेसरभासुरम् ।
 क्वचिज्जरत्तरुक्नीडद्वूकधूत्कारदारुणम् ॥ २२ ॥
 स्वाध्यायध्वनिवाचालतापसाश्रममेकतः ।
 द्विपद्वीपिवधकुद्धव्याधसंवाधमन्यतः ॥ २३ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

विदित्वातिसुलभ्यानि कन्दमूलफलान्यथ ।

विदधुर्वसतिं तत्र कानने पाण्डुसूनवः ॥ २४ ॥

ते वन्येनापि वेषेण वहन्ति स श्रियं पराम् ।

त्यजन्ति मणयस्तेजस्त्रपुणोपहिता हि किम् ॥ २५ ॥

भीमो नवनवैर्वन्यैराहारैः सुमनोहरैः ।

लीलयैव समानीय प्रीणयामास बान्धवान् ॥ २६ ॥

दुकूलकोमलैः स्नेहात्सहदेवो दिवानिशम् ।

वल्कलोपायनैर्नव्यैरुपचक्रे कुटुम्बकम् ॥ २७ ॥

कृत्वा पलाशैः पालाशैरुदजं विकटाजिरम् ।

भक्तिं चक्रे कुटुम्बस्य नकुलः स कुलोचितम् ॥ २८ ॥

क्षुद्रोपद्रवकर्तृणां निधनाय धनंजयः ।

कुण्डलीकृतकोदण्डस्तस्थौ जाग्रदहर्निशम् ॥ २९ ॥

स्मरन्ती जिनपादानां दीने दुःस्थे दयावती ।

शान्त्यै सुतानां धर्म्याणि कुन्ती कर्माणि निर्ममे ॥ ३० ॥

परमेष्ठिस्मृतौ निष्ठां ग्राहितास्तनयास्तया ।

अनारतमजायन्त तन्मयीकृतचेतसः ॥ ३१ ॥

व्यापिप्रिये तथा कृष्णा सर्वेषु गृहकर्मसु ।

यथातीव तदा तेषां मेधिता गृहमेधिता ॥ ३२ ॥

प्रियामेकैकशस्तेऽपि कुसुमाभरणैर्नवैः ।

प्रेम्णालंचक्रिरे तत्र वने सर्वर्तुशालिनि ॥ ३३ ॥

सर्वर्तुसंभवैः पुष्पैः स्वयं कान्तैरलंकृता ।

विरेजे द्रौपदी साक्षाद्वतूनामिव देवता ॥ ३४ ॥

पुलिन्दप्राभृतैर्दृढं कुम्भिकुम्भोत्थमौक्तिकैः ।

हारं मनोहरं भीमः प्रेयसीं पर्यधापयत् ॥ ३५ ॥

विनयात्तनयानां च सुषायाश्चातिनिस्तुषात् ।

सस्मार राजसौख्यानां नैव कुन्ती कदाचन ॥ ३६ ॥

द्रौपद्या च कलत्रेण कुन्त्या मात्रा च पाण्डवाः ।
 कृतार्थमानिनः प्रापुः सुखं राज्यश्रियोऽधिकम् ॥ ३७ ॥
 प्रेयोभिस्तैस्तथा श्वश्वा मेने सानन्दमानसा ।
 निजामप्रच्युतां राज्यसंपदं द्रुपदात्मजा ॥ ३८ ॥
 चक्रे धर्मसुतो बन्धुसेवाहेवाकरञ्जितः ।
 हस्तिनापुरसंवासात्प्रवासमपि तं वरम् ॥ ३९ ॥
 अजस्रसेवावसरं प्राप्य पूज्ये सहोदरे ।
 नत्वारोऽपि कनीयांसः कृतार्थं जन्म मेनिरे ॥ ४० ॥
 अन्यदान्तस्तरुश्रेणि दिशत्सु किंशलश्रियम् ।
 रवेः करेषु भूपालः प्रभातस्थानमभ्यगात् ॥ ४१ ॥
 वेद्यां वेत्रासनस्थस्य भूपतेः पदपङ्कजम् ।
 अङ्गमारोप्य भीमेऽथ संवाहयति भक्तिः ॥ ४२ ॥
 नृपान्तिकनिषण्णयाः कुन्त्या वचनवीचिषु ।
 अर्पितश्रोत्रपात्रायां देव्यां द्रुपदजन्मनि ॥ ४३ ॥
 सहदेवे महीभर्तुरात्तपत्रविडम्बिनीम् ।
 स्वपटीं विनयाधारे धारयत्येकतः स्थिते ॥ ४४ ॥
 नकुले चालयत्याराचामरोपममञ्चलम् ।
 नृपस्येत्यनुजोपास्तिराजिन्यां राज्यसंपदि ॥ ४५ ॥
 वेत्रदण्डोपमं पाणौ कोदण्डं धारयन्दृढम् ।
 आयान्तं कथयामास पान्थमेकं धनंजयः ॥ ४६ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

व्यापार्याम्भोजसौन्दर्यौ दृशं दूरे महीपतिः ।
 उवाच रभसाद्वत्स किं नासौ स्यात्प्रियंवदः ॥ ४७ ॥
 अथ कृष्णा विहस्याह क नामात्र प्रियंवदः ।
 सोऽप्यभाग्यः किमस्मद्वत्किं चास्माभिः करिष्यति ॥ ४८ ॥

ततो विलोकयामासुस्ते सर्वे पुरतो दिशि ।

क्रमादभ्यर्णमायातस्तैर्निश्चिक्ये प्रियंवदः ॥ ४९ ॥

प्रत्युद्यायाथ पार्थेन प्रदत्ताद्भुतगौरवः ।

भूमिपीठलुठन्मौलिः स ननाम युधिष्ठिरम् ॥ ५० ॥

निबिडोत्कण्ठमाश्लिष्टो भुजाभ्यां पृथिवीभुजा ।

सहदेवार्पिते नीचैरुपविष्टः स विष्टरे ॥ ५१ ॥

दृशा पीयूषवर्षिण्या सिञ्चन्भूपस्तमभ्यधात् ।

कचित्कुशलिनो वत्स तातपादाञ्जरेणवः ॥ ५२ ॥

कचित्कल्याणवान्कल्पवात्सल्यभरमेदुरः ।

विदुरो नित्यमस्मासु क्षेमनिर्माणदीक्षितः ॥ ५३ ॥

कचिदस्मत्प्रियः सौम्य क्षेमवान्नः पितामहः ।

द्रोणः कल्याणवान्कच्चिद्गुरुः पूज्यतमोत्तमः ॥ ५४ ॥

धृतराष्ट्रः सुखी कच्चित्पिता नः पुत्रवत्सलः ।

कच्चिदास्माकमातृणां ज्यायसीनामनामयम् ॥ ५५ ॥

कच्चित्पूर्णाभिलाषोऽभूद्भान्धवो नः सुयोधनः ।

तत्र प्रदीपनादूर्ध्वं किं च किं च तदाभवत् ॥ ५६ ॥

कथं च वयमत्रस्था विदांचक्रमहे त्वया ।

एतत्स्वरूपमस्माकं प्रियंवद वदाद्भुतम् ॥ ५७ ॥

अथ प्रियंवदोऽवादीद्देव दुःस्थेऽपि चेतसि ।

वर्तन्ते वपुषा तावत्सर्वे कुशलशालिनः ॥ ५८ ॥

तस्मिन्नभ्रंलिहज्वाले कराले जातवेदसि ।

दहन्ते पाण्डवा हा धिगित्येवं पूतकृतं जनैः ॥ ५९ ॥

लोकः शोकाकुलः कामं तं कृशानुं कृशेतरम् ।

वेगाद्विध्यापयामास बाष्पद्विगुणितैर्जलैः ॥ ६० ॥

प्रदीपनेन नानेन मम किंचन दह्यते ।

इत्यौदासीन्यसुस्थोऽहं न किंचिदुःखमस्पृशम् ॥ ६१ ॥

नेत्रयोः पात्रतां तत्र भटित्रीभूतमूर्तयः ।

क्षोष्मन्तो युष्मदाकारा नागरैर्निन्यिरे नराः ॥ ६२ ॥

असौ धर्मसुतो यस्य मृतस्यापि मुखाम्बुजम् ।

दासीकरोति निजया पार्वणेन्दुमपि श्रिया ॥ ६३ ॥

एष स्थूलवपुर्भीमो भुजावानयमर्जुनः ।

बृहद्वन्धुसमीपस्थौ मुग्धौ सौम्याविमौ यमौ ॥ ६४ ॥

इयं कुन्ती जगन्माता न माता भुवनत्रये ।

तुषाराद्रितुषारांशुशुभ्रा यस्य गुणावली ॥ ६५ ॥

असौ द्राघीयसीं निद्रां गता द्रुपदनन्दिनी ।

या प्रेयस्यपि पञ्चानामुच्यते सा महासती ॥ ६६ ॥

इत्थं निश्चित्य निश्चित्य देव युष्मांस्तथा जनैः ।

रुद्यते सा तथा सर्वै रुदितं पादपैरपि ॥ ६७ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

युष्मद्रुणानुरागेण वीक्ष्य तान् क्रन्दतो भृशम् ।

आसीज्ज्ञातप्रबन्धस्य विकल्पो मम चेतसि ॥ ६८ ॥

क्वापि ते पुण्यनामानः स्वैरं जग्मुः सुरङ्गया ।

हा दग्धाः पाण्डवा एते मुधैव विलपन्त्यमी ॥ ६९ ॥

ततः कुतूहलाद्गत्वा ते मया पञ्च वीक्षिताः ।

युष्मदत्यन्तसादृश्यान्मूढोऽप्यहमचिन्तयम् ॥ ७० ॥

धूमस्तोमेन नाद्राक्षुः सुरङ्गाद्वारमाकुलाः ।

तेनाग्नेरिन्धनीभूताः स्वामिनो मम पाण्डवाः ॥ ७१ ॥

यद्वाक्यान्तरदौरात्म्यादेतत्ते तेनिरे स्वयम् ।

भवेद्धि तादृशी बुद्धिर्यादृशी भवितव्यता ॥ ७२ ॥

इति प्रत्यक्षतो जातयुष्मद्व्यापत्तिनिश्चयः ।

तारपूत्कारपर्याप्तरोदोरन्ध्रमरोदिष्टम् ॥ ७३ ॥

अस्पृशं समतामन्यैः शोकेनैवानुजीविभिः ।

भक्तिनिर्वहणे त्वस्मिंस्तेभ्योऽहमधमाधमः ॥ ७४ ॥

मन्वानास्तृणवत्प्राणान्यत्ते त्वामन्वगुस्तदा ।

दर्शयाम्येष वो वक्त्रमहं तु प्रियजीवितः ॥ ७५ ॥

ततो गजपुरे गत्वा वार्ताया वः शुचा जनम् ।

एवं दुर्योधनं मुक्त्वा स्वसधर्माणमादधाम् ॥ ७६ ॥

देवेन पाण्डुना छलमार्येण विदुरेण च ।

पृष्टोऽहं कथ्यतां भद्रं भद्रं मे तनुजन्मनाम् ॥ ७७ ॥

अचीकथं यथादृष्टमिष्टेतरदहं तयोः ।

तावप्यशृणुतां पश्चात्पूर्वं मूर्च्छामगच्छताम् ॥ ७८ ॥

मयोपवीज्य चैतन्यं लम्बितौ तौ विलेपतुः ।

हा वत्साः स्थ कथं दग्धा दहनेन दुरात्मना ॥ ७९ ॥

कथं शिक्षास्मदीयाथ विस्मृता वः शुभोदया ।

यद्वा मतिर्विपर्येति वेधसि प्रातिकूलिके ॥ ८० ॥

विदुषा विदुरेणाथ पिता ते समबोध्यत ।

शोको निर्वार्यतामार्य मनो धैर्याय दीयताम् ॥ ८१ ॥

सर्वे किमधुना पूर्णाः पिशुनानां मनोरथाः ।

किंवा प्रियंवदो भ्रान्तः संशयोऽयं ममाशये ॥ ८२ ॥

दिनैः कतिपयैरेव सर्वमाविर्भविष्यति ।

आपदः संपदो वापि न स्युश्छन्ना महात्मनाम् ॥ ८३ ॥

विदुरस्यानया वाचा स्वल्पीचक्रे शुचं बहिः ।

बभार मूयसीं देवस्तामन्तर्मनसं पुनः ॥ ८४ ॥

मातरः सत्यवत्याद्या व्यपद्यन्त शुचानया ।

न हि दावानलज्वालां सहन्ते मालतीलताः ॥ ८५ ॥

विदुराश्वासनावाक्यैर्महापद्मार्तया च वः ।

देवः पाण्डुरियत्कालमासीज्जीवन्मृतोपमः ॥ ८६ ॥

कीर्तिर्वक्वधोद्भूता स्वर्धुनीवाधुना तव ।

पावयन्ती भुवं देव हस्तिनापुरमभ्यगात् ॥ ८७ ॥

सख्यं सख्याः सुधायाश्च सीतापि युगपत्तया ।

अलम्भयदमित्राणां मित्राणां च मुखानि सा ॥ ८८ ॥

तदानीं युष्मदीयैस्तैः श्रुतेरपि यशोजलैः ।

देवस्तं निविडं पाण्डुः शोकपङ्कमपाकरोत् ॥ ८९ ॥

स पाण्डुना परित्यक्तः सर्वः सुखविपर्ययः ।

साभिमान इवोर्वीशं दुर्योधनमशिश्रियत् ॥ ९० ॥

न प्रियाङ्गे न पल्यङ्गे न वने भवने च न ।

न स्थले न जले क्वापि रतिमालम्बते स्म सः ॥ ९१ ॥

अथाभ्येत्य तथावस्थं शकुनिस्तमभाषत ।

धराधव तव व्याधिराधिर्वा कोऽयमुत्कटः ॥ ९२ ॥

येन दावानलज्वालादग्धस्थाणूपमं वपुः ।

वहसे सहसास्माकं ब्रूहि तं दह्यते मनः ॥ ९३ ॥

अथाभ्यघत्त गान्धारीतनयो दुर्नयैकभूः ।

सर्वैसहसहायोऽस्मि त्वं मातुल ममातुलः ॥ ९४ ॥

पश्य मां विफलारम्भं कृत्वा जीवन्ति पाण्डवाः ।

विरोधिनि विधौ पुंसां वृथैव स्युर्मनोरथाः ॥ ९५ ॥

विषं पीयूषगण्डूषः पश्य तेषामजायत ।

जातुषागारदाहोऽपि पयोवाहजलप्लवः ॥ ९६ ॥

हिडम्बवक्किर्मीरवधाडम्बरडिण्डिमैः ।

भुर्भूवःस्वस्त्रयीरङ्गे तेषां कीर्तिः प्रनृत्यति ॥ ९७ ॥

आजन्म विद्विषो ये ते जीवन्तीत्यतिदुःसहम् ।

किं पुनर्जनितानन्दा नन्दन्ति प्रतिपत्तनम् ॥ ९८ ॥

धुर्यो मर्माविधामेष व्याधिर्मा बाधतेऽधिकम् ।

तदेतस्यागदंकारः संप्रत्यप्रतिमो भव ॥ ९९ ॥

इत्युदीर्णमनःखेदमाकलय्य सुयोधनम् ।

सदा दुर्नयदुर्गन्धो गान्धारीतनयोऽभ्यधात् ॥ १०० ॥

त्वयि देवेन्द्र शौण्डीर्यावमन्तरि निहन्तरि ।

यमगेहाङ्गणा(ना)रब्धताण्डवान्विद्धि पाण्डवान् ॥ १०१ ॥

पाण्डवाः क्व भवान् भूमीमण्डलाखण्डलः क्व च ।

कः साम्यं बहु मन्येत खद्योतद्युतिमालिनोः ॥ १०२ ॥

यदूर्जितभुजेनेदं त्वया साम्राज्यमर्जितम् ।

शतांशेनापि तन्नासीद्युधिष्ठिरमहीपतेः ॥ १०३ ॥

सावलेपास्तपःसूनोराज्ञां ये नानुमेनिरे ।

तेऽपि भूपतयो जातास्तवादेशवशंवदाः ॥ १०४ ॥

सन्त्येते हस्तिमल्लस्य प्रतिमल्ला इव द्विपाः ।

एते च देवदेवाश्चबान्धवाः सैन्धवाः पुरः ॥ १०५ ॥

साम्परायिकसंचारकृतार्थरथिनो रथाः ।

षत्तयश्चाप्युपानीतवैरित्रातविपत्तयः ॥ १०६ ॥

चमूरमूदशी विश्वे त्वदृते कस्य दृश्यते ।

तमोपहा रवेरेव केवलं किरणावलिः ॥ १०७ ॥

श्रीरियं ते कृतार्थीस्यात्पश्येयुर्यदि पाण्डवाः ।

दृष्टामित्रैरमित्रस्य संपत्संपन्निगद्यते ॥ १०८ ॥

गोकुलालोकनव्याजाद्रज द्वैतवनं वनम् ।

ततस्तत्र दशां शोच्यामुपेतान्पश्य पाण्डवान् ॥ १०९ ॥

राजा राज्यच्युतान् भोगी भोगैः काममुपागतान् ।

ससैन्यो निष्परीवारानकृशोऽतिकृशाङ्गकान् ॥ ११० ॥

यदा वीक्षिष्यसे तांस्ते तदा मोदिष्यते मनः ।

अन्याश्चित्रातपापाये स्युर्धान्यस्य मुखश्रियः ॥ १११ ॥

तेऽपि त्वामद्भुतश्रीकं दृष्ट्वा म्लास्यन्ति निश्चितम् ।

व्यथ्यन्ते पार्वणे चन्द्रे दृष्टे दन्ता हि दन्तिनाम् ॥ ११२ ॥

यद्वीक्ष्यते विपक्षाणां मानिभिः श्रीर्विपद्भूतैः ।

स एव मृत्युरेतेषां मृत्युस्तु न तु जीवितम् ॥ ११३ ॥

अथ सत्यव्रतं बन्धोरनुपेक्ष्य शुभैस्तव ।

सामर्षा चायुधं धत्तः करे भीमार्जुनौ यदि ॥ ११४ ॥

ततो जानीहि संजातं भूमण्डलमपाण्डवम् ।

महार्णवमिवानीकं तव को हि स्खलिष्यति ॥ ११५ ॥

तदिमं शकुनेर्मन्त्रं कर्णदुःशासनावपि ।

जंमन्यावनुमेनाते दुष्टात्मानो ह्यमी त्रयः ॥ ११६ ॥

ततोऽस्माच्छकुनेर्मन्त्राद्दुष्टाशयतया तथा ।

युष्मदन्तिकमागन्ता कदाचन सुयोधनः ॥ ११७ ॥

एवं विभाव्य मनसा सावधानतया भृशम् ।

युष्माभिः स्थेयमित्येतदुक्तं विदुरवाचिकम् ॥ ११८ ॥

विदुरेणेदमाख्याय यदाहं विहितः पुरा ।

इदं मया तदा पृष्टं कुत्र ते सन्ति पाण्डवाः ॥ ११९ ॥

विदुरेण समादिष्टं पूर्वेऽहि नृपसंसदि ।

आयातैरेकचक्रातश्चरैरावेदितं ह्यदः ॥ १२० ॥

एकचक्रास्थितैर्देव शुश्रुवेऽस्माभिरीदृशम् ।

पुरस्य निखिलस्यास्य दत्ताः प्राणाः पृथात्मजैः ॥ १२१ ॥

चिरं नन्दन्तु भूयोऽपि राज्यं कुर्वन्तु पाण्डवाः ।

सूर्याचन्द्रमसौ यावज्जीवन्त्वास्माकजीवितैः ॥ १२२ ॥

धन्या कुन्त्येव यत्कुक्षिसरसीसरसीरुहैः ।

एभिः कृपाजपारामैरामोदितमिदं जगत् ॥ १२३ ॥

पुरीप्राणहरः सोऽयं पापपङ्कवको वक्रः ।

अपरेणान्तरेणामूर्त्तिकं प्रसह्य निगृह्यते ॥ १२४ ॥

प्रतिपन्थी यथास्माकममीभिर्लम्बितः क्षयम् ।

तथैषामस्मदाशीभिर्विपक्षः क्षीयतां क्षणात् ॥ १२५ ॥

अहो अमीषां माहात्म्यं वसेयुर्यत्र पत्तने ।

ईतिर्न तत्र नानीतिर्न व्याधिर्न च विप्लवः ॥ १२६ ॥

न मारिर्न च दुर्भिक्षं न च भीः परचक्रजा ।

केवलं सुखसंपद्भिर्मोदन्ते सप्रजाः प्रजाः ॥ १२७ ॥ (युग्मम्)

चरेयुर्यदि कान्तारे प्रच्छन्ना अपि ते क्वचित् ।

तत्रापि पादपाः सत्यं नित्यपुष्पफलर्द्धयः ॥ १२८ ॥

अन्योन्यं कलहायन्ते न शाश्वतिकवेरिणः ।

दधते रससौन्दर्यमन्यवन्यफलान्यपि ॥ १२९ ॥

अथ पृष्टो जनोऽस्माभिः क्व ते संप्रति पाण्डवाः ।

तेनाप्याख्यायि ते भद्रा ययुर्द्वैतवनेऽधुना ॥ १३० ॥

अथागमाम तैश्चिह्नैर्यत्र ते सन्ति पाण्डवाः ।

पुलिन्दवृन्दमध्यस्थांस्तांश्चापश्याम निश्चलाः ॥ १३१ ॥

सहकारतरोर्मूले वन्यमासनमुत्तमम् ।

प्रातस्तदा विमुक्ताधिव्याधिस्तस्थौ युधिष्ठिरः ॥ १३२ ॥

न केवलं विनीतास्तमुपासांचक्रिरेऽनुजाः ।

दूरं मुक्तान्यकर्तव्या आरण्याः पशवोऽपि च ॥ १३३ ॥

पाण्डवेयसभावन्धोरुटजद्वारवर्तिनः ।

परावर्तत न छाया तस्य माकन्दभूरुहः ॥ १३४ ॥

तेषामद्भुतलक्ष्याणि स्वयं साक्षात्कृतान्यपि ।

अपि जिह्वासहस्रेण को वर्णयितुमीश्वरः ॥ १३५ ॥

श्रुत्वेति पाण्डवोदन्तं तदा जज्ञे सुयोधनः ।

सखीभिः स्तपितः किं नु नीलिभिः किं नु रञ्जितः ॥ १३६ ॥

स विषण्णसदास्थानं विससर्ज चरैः सह ।

पुंसामुदित्वरे दुःखे न किञ्चिदपि रोचते ॥ १३७ ॥

ततस्तमपि चारोक्तैस्तत्र तैस्तैः प्रियंवदः ।

लक्षणैर्लक्षये मङ्गु पाण्डवानां निवेशनम् ॥ १३८ ॥

आदिश्य विदुरेणैवं प्रहितोऽहं स्तिष्ठ ॥ १३८ ॥
 एकचक्रां पुरीं पश्यन्क्रमेणात्र समागमम् ॥ १३९ ॥
 नकुलं दन्दशूकेन हरिणं हरिणारिणा ।
 सह क्रीडन्तमालोक्य विज्ञासिषमिहास्मि वः ॥ १४० ॥
 इत्युक्तवन्तमत्यन्तप्रीतस्तं पवनात्मजः ।
 पप्रच्छ वर्तते राष्ट्रे धार्तराष्ट्रः कथं कथम् ॥ १४१ ॥
 स किं शास्त्यधुना धात्रीमनयेन नयेन वा ।
 स्नेहात्तमनुरुध्यन्ते भीष्मद्रोणादयोऽपि किम् ॥ १४२ ॥
 इति पृष्टो यथादृष्टं समाचष्ट प्रियंवदः ।
 कुरुनीतिरनीतिश्च नैति राज्ञि सुयोधने ॥ १४३ ॥
 पितरीवातिचात्सल्यात्प्रजाभ्युदयतत्परे ।
 संपद्भिः कुरवस्तस्मिन्प्रशासति चकासति ॥ १४४ ॥
 पुरुषार्थाः किलैकत्र निवासस्पृहयालवः ।
 नचेत्तत्र धरित्रीशे न बाधन्ते परस्परम् ॥ १४५ ॥
 स प्रजामृतकुल्याभिः सेचंसेचमनारतम् ।
 अनपायमुपायद्रूनादत्ते फलमुत्तमम् ॥ १४६ ॥
 आकर्णितभवन्मृत्युनिराशीभूतमानसाः ।
 भीष्माद्याश्चक्रिरे तेन सर्वथात्मवशंवदाः ॥ १४७ ॥
 संप्रत्यावर्जितास्तेन दानेन विनयेन च ।
 प्राणैरपि समीहन्ते ते विधातुं तदीप्सितम् ॥ १४८ ॥
 आत्मानं मन्यते क्षोणिपट्खण्डाखण्डलोपमम् ।
 स यद्यपि तृथाप्यन्तर्भवञ्चो वहते भियम् ॥ १४९ ॥
 अर्जुनात्तरुनाम्नोऽपि स स्मृतार्जुनविक्रमः ।
 भीतो मुञ्चति निश्वासान्कम्पते च मुहुर्मुहुः ॥ १५० ॥
 वने वृकोदरं कापि दृष्ट्वा स्मृत्वा वृकोदरम् ।
 मृगव्यव्यावृतोऽप्याशु स स्विद्यति भयातुरः ॥ १५१ ॥

स्वप्ने भीमार्जुनौ वीक्ष्य द्रुतं जागरितो भयात् ।

स क्षोभं लम्भयत्येवं भृशं भानुमतीमपि ॥ १५२ ॥

इत्याकर्ण्य तपःसूनुः प्रत्युवाच प्रियंवदम् ।

मद्गिरा भद्र विज्ञाप्यौ तौ तातविदुरौ त्वया ॥ १५३ ॥

निखिले युष्मदादिष्टं प्रहृष्टाः प्रतिशुश्रुमः ।

नमस्यामश्च भक्त्या वः क्षोणीमिलितमौलयः ॥ १५४ ॥

स्नेहादापदमस्मासु नैवाशङ्कितुमर्हथ ।

युष्मदाशीर्भिरस्माकं रिपुर्न प्रभविष्यति ॥ १५५ ॥

कृकलासः कृतोल्लासमारूढः शिखरं वृतेः ।

व्युत्पश्यन्सतिरस्कारं भास्करस्य करोति किम् ॥ १५६ ॥

इति धर्मसुतः प्रीतः समर्प्य प्रतिवाचिकम् ।

सत्कृत्य वन्यसत्कारैर्विससर्ज प्रियंवदम् ॥ १५७ ॥

धार्ष्ण्यं तद् धार्तराष्ट्रस्य श्रुत्वा श्रवणदुःसहम् ।

विहाय स्त्रैणमर्यादां जगाद द्रुपदात्मजा ॥ १५८ ॥

छद्मना मेदिनीं जित्वा कृत्वा मे केशकर्षणम् ।

दत्त्वा कान्तारवासं च रिपुर्नाद्यापि तृप्यति ॥ १५९ ॥

एवं वनेचरानस्मान्येनागत्य जिघांसति ।

निर्मर्यादा ह्यकृत्येषु मत्सरच्छुरिताशयाः ॥ १६० ॥

देवि वन्ध्येव कुन्ति त्वं न शूरप्रसवा किमु ।

पुत्रिणीनां त्रपाकारि कथं क्लीवप्रसूरिति ॥ १६१ ॥

अहो सुबाहवः पाण्डोः सूनवोऽभिनवौजसः ।

पुरतः पश्यतां येषां प्रिया केशेषु कृष्यते ॥ १६२ ॥

आर्यपुत्र तपःसूनुः सत्यमेव त्वमुच्यसे ।

रिपोः परिभवेऽप्येवं क्षमा ते कथमन्यथा ॥ १६३ ॥

निकारं कुरुवंशोऽपि संसहेत यदीदृशम् ।

तर्हि सा नाम निर्नाम निर्ममज्ज मनस्विता ॥ १६४ ॥

यदि नाम वनक्लेशो लेशतोऽप्यस्ति नात्मनः ।
 किं दुनोति न ते चेतो बन्धुदत्तापदोऽप्यसौ ॥ १६५ ॥
 सूक्ष्मक्षौमोचिता येऽमी बन्धवस्तव भूधव ।
 वल्कलानि वसानांस्तान्किमु पश्यन्न लज्जसे ॥ १६६ ॥
 आतरः सिन्धुरारोहकेलिदुर्ललिता हि ते ।
 चरन्तः पादचारेण त्वां व्यथन्ते न ते किमु ॥ १६७ ॥
 वनेऽस्मिन्क्लिश्यते स्नेहमोहिता वो हिताय या ।
 देवी सापि न किं कुन्ती तवोद्धोषयति क्रुधम् ॥ १६८ ॥
 निश्चिन्तोऽसि किमेवं त्वमसावभ्येति ते रिपुः ।
 उत्तिष्ठस्व ततः स्वामिन्निधेहि दृशमायुधे ॥ १६९ ॥
 प्रतिज्ञामङ्गभीतोऽथ न त्वमुत्सहसे स्वयम् ।
 इहायातमरिं हन्तुं भीमपार्थौ तदादिश ॥ १७० ॥
 अथैनां द्रौपदीवाचमिष्टामनुवदंस्तथा ।
 भीमोऽभ्यधत्त देवास्ति तवाज्ञैव ममार्गला ॥ १७१ ॥
 तवादेशं वहन्मूर्ध्नि पुराहं नाहनं रिपुम् ।
 तं जिघांसुमिहायान्तं न सहिष्येऽधुना पुनः ॥ १७२ ॥
 देव प्रसादितोऽसि त्वमागतश्चेत्स दुर्मतिः ।
 तदा मम गुरुर्न त्वं न विधेयोऽप्यहं तव ॥ १७३ ॥
 हस्तिनापुरसाम्राज्यगर्वपर्वतमस्तकात् ।
 लीलयैव पराजित्य पातयिष्यामि विद्विषम् ॥ १७४ ॥
 अथास्या भीमभारत्यास्तदा वाचः किरीटिनः ।
 विवृण्वत्यस्तमेवार्थं भाष्यलीलायितं दधुः ॥ १७५ ॥
 एतास्तेषां गिरः श्रुत्वा वाचमूचे युधिष्ठिरः ।
 अभ्यधीयत युष्माभिः क्षत्रवंशोचितं वचः ॥ १७६ ॥
 पर ममानुरोधेन हायनानि कियन्त्यपि ।
 बहुधापि विराध्यन्तं विपक्षं क्षन्तुमर्हथ ॥ १७७ ॥

वनवासावधौ पूर्णे तीर्णे सत्यव्रते मया ।
 को युष्मानभ्यमित्रिणान्स्खलिष्यत्यर्णवानिव ॥ १७८ ॥
 तदा भीमाद्रणे भीमाहुःशासनसमन्वितः ।
 लब्धा दुर्योधनः कृष्णाकेशकर्षणनिष्क्रियम् ॥ १७९ ॥
 तदिदानीमितो गत्वा सेव्यन्तां स्वःसनाभयः ।
 उल्लसल्लवलीगन्धा गन्धमादनभूमयः ॥ १८० ॥
 निजश्रीगर्वितोऽरातिर्न दृश्येत तथा सति ।
 वनवासकृशास्तेन दृश्येमहि वयं न च ॥ १८१ ॥
 प्रत्यपद्यन्त भीमाद्यास्तामाज्ञामग्रजन्मनः ।
 अप्युल्लुण्ठधियां पुंसां गुर्वादेशो नवाङ्कुशः ॥ १८२ ॥
 मातृभ्रातृप्रियोपेतः प्रतस्थेऽथ महीपतिः ।
 उदात्तः सह यूथेन यूथाधिप इव द्विपः ॥ १८३ ॥
 वरिवस्यन्स तीर्थानि नमस्यंश्चारणान्मुनीन् ।
 नाना चित्राणि पश्यंश्च ययौ पूर्वोत्तरां दिशम् ॥ १८४ ॥
 क्रमाद्भुवमतिक्रम्य तटिनीशैलसंकटम् ।
 भूधरं स ययौ सार्धं बन्धुभिर्गन्धमादनम् ॥ १८५ ॥
 नक्तमिन्दूपलोद्धान्तैर्वारिभिर्यत्र पूरिताः ।
 प्रावृषेण्यां तरङ्गिण्यः शश्वदश्रुवते श्रियम् ॥ १८६ ॥
 प्रियैरुपासितोपान्ता यस्मिन्नादेशवर्तिभिः ।
 विलासान्दधते तांस्तानीप्सितानप्सरोगणाः ॥ १८७ ॥
 तस्मिन्स्वादुफलश्लाघ्यैर्भूरिनिर्झरशालिनि ।
 बबन्धुर्वसतिप्रीतिं पाण्डवेया निराधयः ॥ १८८ ॥
 सर्वर्तुकमनीयानां वनानां रामणीयकम् ।
 तेषां विस्मृतिमानिन्ये तत्र शत्रुपराभवम् ॥ १८९ ॥
 कुन्ती क्रियासु धर्म्यासु तत्र व्यापृतमानसा ।
 हस्तिनापुरराज्यस्य न सस्मार मनागपि ॥ १९० ॥

विदित्वाथ समीपस्थमिन्द्रकीलं नगोत्तमम् ।

सव्यसाची महीभर्तुर्दर्शयामास विस्मितः ॥ १९१ ॥

देव यन्नितरामिन्द्रः क्रीडत्यत्र शचीसखः ।

इन्द्रकील इति ख्यार्तिं ततः प्रापदसौ गिरिः ॥ १९२ ॥

खेचरैर्व्योमगैरेव खिन्नैश्छाया महीरुहाम् ।

अत्राधोगामितिग्मांशौ सेव्यन्ते सान्द्रशीतलाः ॥ १९३ ॥

वीक्ष्य स्वप्रतिमामन्यस्त्रीशङ्काकुपिताः प्रिये ।

सुरीः प्रसादयत्यञ्जवायुर्यत्राम्बुकेलिषु ॥ १९४ ॥

असाधुसाधुपुत्राभ्यां पितेवासौ दिवानिशम् ।

सूर्यकान्तेन्दुकान्ताभ्यां तापशैत्यं च लभ्यते ॥ १९५ ॥

मध्येमणितटीक्रोडं परिभ्राम्यन्नभोमणिः ।

नित्यं कन्दलयत्यसिन्किंनरीणां मणिभ्रमम् ॥ १९६ ॥

तदसिन्युष्मदादेशादुपेत्य गुरुगह्वरे ।

आराधितचरीर्विद्याः पुनरावर्तयाम्यहम् ॥ १९७ ॥

इत्यापृच्छ्य नृपं कुन्तीं प्रणम्य विनयात्ततः ।

याज्ञसेनीं च संमाप्य ययौ तस्मिन्धनंजयः ॥ १९८ ॥

गच्छतोऽस्य तपःसूनुरङ्गुलीयकमङ्गुलौ ।

तातरुयापितमाहात्म्यं बलादेव न्यवेशयत् ॥ १९९ ॥

जिष्णुर्मणिमयं तस्मिन्नहत्प्रासादमुत्तमम् ।

अद्राक्षीत्कर्कयन्नन्यं भूधरोपरि भूधरम् ॥ २०० ॥

शशाङ्कोपलसोपानां विकचोत्पलशालिनीम् ।

उत्कल्लोलजलां वापीं सोऽपश्यत्तस्य वामतः ॥ २०१ ॥

तस्यां स्नात्वा गृहीत्वा च विकचाम्भोजसंचयम् ।

अर्चमानर्च तस्यान्तर्गत्वाद्यस्य जिनेशितुः ॥ २०२ ॥

स्तुत्वा स्तोत्रैर्जिनं जिष्णुः कृतवानष्टमं तपः ।

तपो हि विहितं तीर्थे भवेदिष्टार्थसिद्धये ॥ २०३ ॥

जिनवेशमान्तिकेऽध्यास्य पावनीमवनीं क्वचित् ।

स परावर्तयामास विद्योपनिषदं निजाम् ॥ २०४ ॥

प्रादुर्बभूवुर्भूयोऽपि पुरतस्तस्य देवताः ।

किं कुर्म इत्यजल्पंश्च को न भक्ते वशंवदः ॥ २०५ ॥

स्मृताभिः संनिधातव्यं भवतीभिर्द्रुतं मम ।

आदृतो वः स्मरिष्यामि मन्थने परिपन्थिनाम् ॥ २०६ ॥

इति विज्ञाप्य सत्कृत्य सर्वा विद्याधिदेवताः ।

उपकारोत्सुकाः कामं विससर्ज धनंजयः ॥ २०७ ॥ (युग्मम्)

गतासु तासु पार्थोऽपि शैललक्ष्मीदिदक्षया ।

नन्दनोद्यानसध्रीचि विजहार वने वने ॥ २०८ ॥

बाणभिन्नवपुः कश्चिद्यमसैरिभसंनिभः ।

निःशूकः शूकरस्तेन दृष्टः संमुखमापतत्(न) ॥ २०९ ॥

क्रुधासौ ध्रुवमभ्येति नृशंसो मज्जिघांसया ।

एवं विमृश्य सोऽधिज्यं धनुष्मान्धनुरादधे ॥ २१० ॥

पार्थेन पोत्रिणः प्राणमार्गणोत्क्षेपिमार्गणाः ।

दत्त्वा प्राणांस्तिरश्चापि तेन सोऽथ कृतार्थितः ॥ २११ ॥

आगतः शूकराभ्यर्णे बाणग्रहणहेतवे ।

आयान्तं रौद्रमद्राक्षीत्किरातं कंचिदर्जुनः ॥ २१२ ॥

सगुणं धारयन्धन्व यमभ्रूमङ्गमङ्गुरम् ।

शरांश्च पंचषान्पाणौ सोऽप्युपक्रोडमाययौ ॥ २१३ ॥

पार्थोऽथ पश्यतस्तस्य स्वर्णपुङ्खमनोरमम् ।

आददानो निजं बाणं बभाषे तेन सौष्ठवात् ॥ २१४ ॥

सौम्य वीक्षे तवाचारमाकारव्यभिचारिणम् ।

क्वान्यथा पुण्यमूर्तिस्त्वं क्व च स्तैन्यममूढशाम् ॥ २१५ ॥

वरं तृणमिव प्राणांस्त्यजन्त्युज्ज्वलबुद्धयः ।

न पुनर्जातु कर्मेदगाद्रियन्ते मलीमसम् ॥ २१६ ॥

सदाचारसमीचीना भिक्षा माधुकरी वरम् ।

अतिचाव्योऽप्यनाचारदूताहूता न तु श्रियः ॥ २१७ ॥

तन्मामकीनमारण्यपशुशोणितपायिनम् ।

विषदिग्धशिखं नैनं विशिखं हर्तुमर्हसि ॥ २१८ ॥

मयासौ कुरुचन्द्रस्य तव द्रोहसमीहया ।

वराहराहुरागच्छन्बुधेनैव निवारितः ॥ २१९ ॥

ततः स्वच्छन्दमाच्छिन्दन्बाणरत्नमिदं मम ।

हन्त प्रत्युपकारार्थमित्थं प्रक्रमसे किमु ॥ २२० ॥

रिपुव्यापादनपणक्रीतं मित्रं भविष्यसि ।

इत्याशा मम दूरेऽस्तु प्रत्यर्थी प्रत्युताभवः ॥ २२१ ॥

अमुना संचरन्ते चेद्वर्त्मना त्वादृशा अपि ।

पथिकस्तत्पथि न्याय्ये को नाम भविता वद ॥ २२२ ॥

अथासि त्वममुं दिव्यं पृषत्कमभिलाषुकः ।

तन्मैत्रीसुखसाकाङ्क्षं तर्त्तिकं प्रार्थयसे न माम् ॥ २२३ ॥

अर्थिनां प्रार्थनाभङ्गं विधातुं नास्मि शिक्षितः ।

पुण्यप्रागरुभ्यलभ्यो हि त्वादृशः प्रणयी यतः ॥ २२४ ॥

यस्ते मुक्तापरापेक्षमिषोरेष इह ग्रहः ।

न ते स मामनिर्जित्य निर्वाहमवगाहते ॥ २२५ ॥

इति व्याहृत्य विरतं तं बीभत्सुरभाषत ।

उदीरितमिदं सर्वमसत्यं सत्यवत्त्वया ॥ २२६ ॥

स्वबाणग्रहणे केयमुपालम्भपरम्परा ।

लुम्पन्ति हन्त मर्यादां दुर्जनाः सुजनेष्वपि ॥ २२७ ॥

दुर्जनः कालकूटश्च ज्ञातमेतौ सहोदरौ ।

अग्रजन्मानुजन्मा वा न विघ्नः कतरोऽनयोः ॥ २२८ ॥

मां चौरंकारमाक्रोशन्क्रूरचेता मुहुर्मुहुः ।

भवितासि कथं मित्रममित्रः प्रकटोऽसि यः ॥ २२९ ॥

का नाम पामरेणास्तु संगतिर्मतिशालिनः ।

तमस्काण्डेन चण्डांशोः सौहार्दं हन्त कीदृशम् ॥ २३० ॥

कलयामि न कालुष्यं दुर्वाक्यैरिमकैस्तव ।

किमारवैः शृगालानामिभारिः क्षुभ्यति क्वचित् ॥ २३१ ॥

एनमहाय गृह्णामि पश्यतस्ते निजं शरम् ।

अस्ति दोर्दण्डयोः शक्तिर्यस्यासौ मां निषेधतु ॥ २३२ ॥

न नरेन्द्रो न देवेन्द्रः खेचरेन्द्रोऽपि नो पुरः ।

त्वय्यप्यधिज्यतां बिभ्रन्नपते हन्त मे धनुः ॥ २३३ ॥

अथाह शबरस्वामी सौम्य मिथ्या प्रगल्भसे ।

फणिनः किं फणाटोपः कुर्यात्खगपतेः पुरः ॥ २३४ ॥

तत्तिष्ठ सौष्ठवमिदं मा त्याक्षीर्मयि योद्धरि ।

इति जरपन्ननल्पौजाः संदधे शबरः शरम् ॥ २३५ ॥

चलिगतं फाल्गुनोऽप्यस्य पश्यन्वाणासने शनैः ।

रोपमारोपयांचक्रे किरिशोणितशोणितम् ॥ २३६ ॥

अखर्वमौर्वाटिकारः साहंकारस्तयोस्ततः ।

विडम्बितयुगावर्तः प्रावर्तत रणो महान् ॥ २३७ ॥

मिषादिसादिभीमेन निःसीमेन समेयुषा ।

तदा गजाश्ववृन्देन पुलिन्दः पर्यवार्यत ॥ २३८ ॥

यावत्प्रतिभटं बाणान्मुञ्चता सव्यसाचिना ।

तस्य क्षणादनीकस्य ददृशे कान्दिशीकता ॥ २३९ ॥

पार्थबाणाङ्किताः सैन्या व्यावर्तन्ते स्म सैनिकाः ।

तदासौ दर्शयामास युद्धकौशलमात्मनः ॥ २४० ॥

तदानीं द्रष्टुकामानां विमानैर्व्योमचारिणाम् ।

व्योमाभोगतडागोऽभूत्संकुलः कमलैरिव ॥ २४१ ॥

वारंवारमजायन्त तेनार्धपथखण्डिताः ।

पत्रिणः श्वेतवाहस्य निःखस्येव मनोरथाः ॥ २४२ ॥

सादरः सोदरोऽभ्येत्य पुरोचनपुरोधसः ।
 डिण्डिमं वारयामास क्रूरचेताः सुरोचनः ॥ १९८ ॥
 ततः पाटहिकैर्नीतः स दुर्योधनसंनिधौ ।
 उद्यतः कथयामास शक्तिव्यतिकरं निजम् ॥ १९९ ॥
 आराधिता मया पूर्वमस्ति कृत्येति राक्षसी ।
 क्रुद्धासौ ग्रसते क्षौणीं षट्खण्डीं किमु पाण्डवान् ॥ २०० ॥
 विधास्यामि तवाभीष्टमहि तद्देव सप्तमे ।
 ममापि पाण्डवेया हि पुरोचनवधाद्विषः ॥ २०१ ॥
 वाचं सुरोचनस्यैतामवधार्य सुयोधनः ।
 मुदं प्रसादयामास लम्भयामास तं तदा ॥ २०२ ॥
 तेन तेनोपचारेण तैस्तैश्च जपकर्मभिः ।
 कृत्याराधनमाधातुं सोऽपि गेहमुपाययौ ॥ २०३ ॥
 अहं चेहागमं भीष्म युष्माकमतिपीडया ।
 आजन्माभ्यस्तदुष्कृत्या कृत्या सात्यन्तदुर्जया ॥ २०४ ॥
 अतिरौद्रमनोवृत्तेरन्यरक्षोविचक्षणम् ।
 तस्या भीष्मत्वमद्वैतं विख्यातं भुवनत्रये ॥ २०५ ॥
 सोऽप्युपासितदुर्विद्यादीप्रो विप्रः सुरोचनः ।
 अतिक्रूरमनाः कामं दक्षः क्षुद्रेषु कर्मसु ॥ २०६ ॥
 ततः कृत्याप्रणीतो वः प्राणसंदेहकृद्भुवम् ।
 दुरात्मनो द्विजादस्मादागतोऽसावुपद्रवः ॥ २०७ ॥
 तदस्या विपदः सौम्याः प्रतीकाराय धावत ।
 महात्मस्वपि निर्लिप्तं पिशुनाना हि मानसम् ॥ २०८ ॥
 इत्युदीर्य मुनौ तस्मिन्स्वस्थानमुपजग्मुषि ।
 सौष्ठवाज्येष्ठमवदद्गदापाणिर्दृक्कोदरः ॥ २०९ ॥
 एतु कृत्याद्भुतं द्रष्टुमहमस्मि समुत्सुकः ।
 चूर्णयिष्यामि कणशस्ता क्षुद्रा गदयानया ॥ २१० ॥

ज्येष्ठोऽथ तमभाषिष्ट सत्यमेव वचस्तत्र ।

सा चेत्ते दृक्पथं यायाद् व्यापाद्येत तदा त्वया ॥ २११ ॥

रक्षोजातिस्त्वतिक्षुद्रा नानाकूटपटीयसी ।

अदृश्या वैरिणी हन्तुं शक्या नोर्जस्वलैरपि ॥ २१२ ॥

कुरु कर्णे ममोपायं सर्वापायनिवारणम् ।

आयान्ति विपदः कर्मदूताहूता हि देहिनाम् ॥ २१३ ॥

तच्च कर्म निराकर्तुमलंकर्मीणविक्रमः ।

एक एव परं धर्मो वत्स चेतसि धार्यताम् ॥ २१४ ॥

निःशेषदुःखमूलानि यः कर्माणि निवृणोति ।

धर्मोऽस्माकं स एवैकः स वेत्तुमुचितोऽधुना ॥ २१५ ॥

एतां धर्मसुतस्याज्ञां कृत्वा मौलिशिखामणिम् ।

सर्वेषु कृतचर्यासु चक्रुरुज्जागरं मनः ॥ २१६ ॥

अशनं स्वादिमं सर्वं स्वाद्यं त्रिविधमप्यमुम् ।

परित्यज्यजुराहारं ते सर्वे सप्तवासरीम् ॥ २१७ ॥

एकतानाः सरन्तस्ते पञ्चानां परमेष्ठिनाम् ।

उटजं परितो भेजुर्निर्जनां पृथिवीं पृथक् ॥ २१८ ॥

प्रलम्बितभुजास्तत्र नाशा(सा)निहितलोचनाः ।

तस्थुः प्रतिमया जातु देहेनोर्ध्वदमेन ते ॥ २१९ ॥

वशीकृतेन्द्रियग्रामा विधायोत्कटिकासनम् ।

आत्मारामं मनः कृत्वा कदाचित्तेऽवतस्थिरे ॥ २२० ॥

कदाचनापि चक्रुस्ते स्थिता गोदोहिकासने ।

अर्हत्तत्त्वैकलीनान्तःकरणाः कर्मणां क्षयम् ॥ २२१ ॥

कायक्लेशानिसृष्टाङ्गाः शुचयो ब्रह्मचारिणः ।

एवं निर्गमयामासुर्वासराणि क्रमेण षट् ॥ २२२ ॥

किरीटी त्वेकपादेन प्रतिमामास्थितस्तदा ।

मन्त्रराजैकतानात्मा निन्ये षड्दिवसीमपि ॥ २२३ ॥

अधिष्ठायोऽजक्रोडं दिनान् षडपि सादरम् ।

निष्ठाप्राप्तमनुष्ठानं कुन्ती कृष्णा च चक्रतुः ॥ २२४ ॥

कृत्योपसर्गसोत्कण्ठाः सप्तमे त्वहि पाण्डवाः ।

सर्वे धर्मं व्यधुर्ध्यानं निधायास्त्राणि संनिधौ ॥ २२५ ॥

उज्झितः शान्तचेतौभिस्तैस्तदा चिरसंस्तुतः ।

अस्त्रव्याजाद्रसो वीरस्तदुपास्तिमिवाकरोत् ॥ २२६ ॥

अथ पाण्डुसुतैः पांसुपूरो दूरोपसृत्वरः ।

अभितः करभीकण्ठरोमधूम्रो व्यलोकयत ॥ २२७ ॥

अतिजङ्घालमुत्तालफालग्रस्तनभस्तलम् ।

तैरश्वीयमनल्पीयः प्रेक्षांचक्रे समन्ततः ॥ २२८ ॥

जितोद्दामतडिद्दामवर्षवर्षास्त्रिवाम्बुदाः ।

सिन्दूरेण स्रवद्गण्डास्तैरदृश्यन्त दन्तिनः ॥ २२९ ॥

अथ वेणुलतां पाणौ विभ्राणाः क्रूरमूर्तयः ।

केचन द्वाःस्थवर्गीणास्तानागत्य बभाषिरे ॥ २३० ॥

अरे वनचराः शीघ्रं स्थानमेतद्विमुञ्चत ।

राज्ञो धर्मावतंसस्य निवासोऽत्र भविष्यति ॥ २३१ ॥

तेषां दुर्वचसा तेन समुत्सार्य समं बलात् ।

भीमान्तःकरणे क्रोधः समर्थोऽस्थाप्यत क्षणात् ॥ २३२ ॥

आकस्मिकतिरस्कारै रौद्राकारो वृकोदरः ।

साटोपकोपकम्पेण पाणिनोपाददे गदाम् ॥ २३३ ॥

अभाषिष्ट च रे दुष्टाः कः कालेन कटाक्षितः ।

बलान्मौलिमणिं हन्त वासुकेः को जिघृक्षति ॥ २३४ ॥

कः केसरिकिशोरस्य कर्षति स्कन्धकेसरान् ।

तिष्ठतोऽत्र सुखेनास्मान्को नु निर्वासयिष्यति ॥ २३५ ॥

वयं निर्वासयिष्यामो युष्मानिति विवक्षवः ।

ते भीमेन तथा क्रोधाद्गले धृत्वापहस्तिताः ॥ २३६ ॥

उच्चैःकारं कृताक्रोशाः क्रोशमात्रां भुवं यथा ।

उत्पतन्तः पतन्तश्च जग्मुः कन्दुकलीलया ॥ २३७ ॥

उल्लुण्ठैर्वैत्रिवर्णैस्तैर्गत्वा संवर्मितां चमूम् ।

समानीय निमेषार्धात्सर्वेऽरुध्यन्त पाण्डवाः ॥ २३८ ॥

ऊर्जस्वलस्तपस्तेजोनिस्तुषीकृतकान्तयः ।

सावज्ञमनसस्तेऽपि जगृहुः स्वं स्वमायुधम् ॥ २३९ ॥

तैः संग्रामकृतोद्योगैरुद्यतास्तैः पुरस्कृताः ।

अनेशत्पञ्चभिः सिंहैरेणश्रेणीव सा चमूः ॥ २४० ॥

सेनानुगमशौण्डेषु पाण्डवेष्वेव पृष्ठतः ।

नृपलक्ष्मा पुमानेकस्तेपामुटजमाविशत् ॥ २४१ ॥

षड्दिनोपोषिते कुन्तीकृष्णे धर्मैकतत्परे ।

परं पुरुषमालोक्य परमं क्षोभमीयतुः ॥ २४२ ॥

पाण्डवेषु दवीयेषु ते उभे भयकातरे ।

निमील्य केवलं नेत्रे हृदि सस्मरतुर्जिनम् ॥ २४३ ॥

बलाद्बाहौ स जग्राह नरेन्द्रो द्रुपदात्मजाम् ।

हयमारोहयित्वोच्चैरुदीर्णरुदितध्वनिम् ॥ २४४ ॥

तुरङ्गान्तरमारुह्य स प्रसह्य जहार ताम् ।

द्रौपद्याश्च तमाक्रन्दं शुश्रुवुः पाण्डवाः समम् ॥ २४५ ॥

त्यक्त्वा चमूं तां क्रुद्धास्तेऽभ्ययुः कान्तापहारिणम् ।

जविना वाजिना सोऽपि ध्वजिनीमध्यमध्यगात् ॥ २४६ ॥

एकतस्तनृपानीकमन्यतः पञ्च पाण्डवाः ।

तथापि बलिनां तेषां न क्षोभस्य लवोऽप्यभूत् ॥ २४७ ॥

क रे यासि क रे यासि प्रेयसीमपहृत्य नः ।

इति व्याहृत्य पार्थेन तमनु प्रेषिताः शराः ॥ २४८ ॥

उद्यतैर्युगपत्पातुं सेनासप्तार्णवीमिव ।

चक्रे तपःकृशीयोभिस्तैरगस्तीयितुं स्पृहा ॥ २४९ ॥

यदा ते संनिदधते दधते च पराक्रमम् ।

तदा स नृपतिः कृष्णां कशाघातैरताडयत् ॥ २५० ॥

तेन न्यक्कारतापेन शिरःस्थेनांशुमालिना ।

तपसा चाभवत्तेषामुदन्या तालुशोषिणी ॥ २५१ ॥

तेन तर्षप्रकर्षेण क्लान्तोऽतीव तपःसुतः ।

बभाषे बान्धवान्वत्सा तृष्णा मां बाधतेऽधिकम् ॥ २५२ ॥

सुशाद्वलदलश्रेणिव्याख्यातजलसंनिधेः ।

असौ पश्यत वामेन दृश्यते निकटो वटः ॥ २५३ ॥

इन्द्रनीलशिलानीलैः पत्रैर्नेत्रप्रियंकरैः ।

दृष्टोऽपि बन्धुवद्दूरं न्यग्रोधो मां धिनोत्ययम् ॥ २५४ ॥

पथिकाश्वासनाहेतुः सेतुरेतस्य वामतः ।

शंसत्यसौ पिपासार्तवितीर्णावसरं सरः ॥ २५५ ॥

अमी वञ्जुलहारीतजीवंजीवकपिङ्गलाः ।

एतस्योपरि कूजन्ति जलवैभववन्दिनः ॥ २५६ ॥

एतानि मृगयूथानि निर्यान्ति प्रविशन्ति च ।

ध्रुवमेतस्य निर्दोषं स्वाद्य चाचक्षते पयः ॥ २५७ ॥

एषोऽपि द्रौपदीदस्युर्विलोक्यास्मानवस्थितान् ।

यावद्विलम्ब्यमानोऽस्ति तावदानीयतां पयः ॥ २५८ ॥

द्विषं प्रोषिततृष्णस्तु दोष्णोर्बलभरादपि ।

कीनाशवेश्म नेष्यामि प्रत्यानेष्यामि च प्रियाम् ॥ २५९ ॥

इत्युदीर्य तपःसूनुस्तस्मिन्सरसि रंहसा ।

नकुलं सहदेवं च प्रेषयामास वारिणे ॥ २६० ॥

तावथ त्वरितं गत्वा यथेष्टं पपतुः पयः ।

कृत्वा च पद्मिनीपत्रे चेलतुः पञ्चषान्क्रमान् ॥ २६१ ॥

तस्तावुच्छलन्मूर्छानिःसहौ पेततुर्भुवि ।

जन्तवो हि विडम्ब्यन्ते कर्मभिर्भिन्नमर्मभिः ॥ २६२ ॥

विलम्बमम्बुनः पश्यन्पार्थमूचे युधिष्ठिरः ।

जलाय प्रहितौ वत्स वत्सौ चिरयतः कथम् ॥ २६३ ॥

जवात्तद्गच्छ वृत्तान्तं जानीहि च कनीयसोः ।

तूर्णमानीय पानीयं मुषाण च तृषां मम ॥ २६४ ॥

तडागमथ जङ्घालो जगाम च धनंजयः ।

स्वांसाविव कनीयांसौ पेत्रिवांसौ ददर्श च ॥ २६५ ॥

तावालोक्थ तथावस्थौ पार्थः पृथुलपूत्कृतः ।

पर्यदेवत हा वत्सौ केनेमां गमितौ दशाम् ॥ २६६ ॥

द्रुतमुत्तिष्ठतां वत्सौ नन्वार्यः खिद्यतेतमाम् ।

तस्मै तृष्णातुरायैतदुपढौक्यतां पयः ॥ २६७ ॥

एतां तूष्णीकतां वत्सौ मुक्त्वा कथयतं मम ।

कृतमत्याहितं केन निगृह्णाम्येष येन तम् ॥ २६८ ॥

यद्वा पिपासामार्यस्य पूर्वं व्यपनयाम्यहम् ।

ततो विपदमेतां वा प्रतिकर्तास्मि यत्नतः ॥ २६९ ॥

इत्युदीर्यार्जुनः साश्रुकणेहत्यपयः पपौ ।

बन्धुहेतोर्गृहीत्वा च प्रतस्थे कियतीं भुवम् ॥ २७० ॥

अश्रुमिश्रं वहन्नीरं कनिष्ठान्तिकमागतः ।

तार्तीयिकस्तयोरासीत्सोऽपि मूर्च्छाविसंस्थु(ष्ठु)लः ॥ २७१ ॥

अभ्यधाद्धर्मजो भीमं बान्धवान्वेषणाकृते ।

प्रहितस्यार्जुनस्यापि कालो भूयानभूत्कथम् ॥ २७२ ॥

कनिष्ठबन्धुवर्गस्य निसर्गप्रीतिशालिनः ।

गत्वा जानीहि वृत्तान्तमपतृष्णं च मां कुरु ॥ २७३ ॥

इति ज्येष्ठगिरा भीमः सरस्तीरमुपेयिवान् ।

अपश्यद्बान्धवान्प्राप्तान्मृत्योर्नेदीयसीं दशाम् ॥ २७४ ॥

विललाप च हा वत्साः किमिदानीमुपस्थितम् ।

इदं वोऽस्त्येकतो दौस्थ्यमन्यतः क्लिश्यते गुरुः ॥ २७५ ॥

इतश्च ह्रियते कृष्णा केनाप्यस्मद्विरोधिना ।

इतश्चैकाकिनी माता दुःखं तिष्ठति पृष्ठतः ॥ २७६ ॥

न जाने सममस्माभिर्हतकस्य विधेरहो ।

कौतस्कुतमिदं वैरमेवं द्रुह्यति येन नः ॥ २७७ ॥

परं पिपासामार्यस्य प्रतिकृत्याम्बुनामुना ।

अहं वत्साः प्रतीकारं विधास्यामि विधेरपि ॥ २७८ ॥

शुचं कृत्वैवमापीय पयस्तृष्णाप्रवासकृत् ।

गृहीत्वा च ब्रजन्नासीत्तुल्यावस्थः स बन्धुभिः ॥ २७९ ॥

स्थित्वातिमहतीं वेलां ततो दध्यौ तपःसुतः ।

विलम्बते स्म भीमोऽपि कथंकारमनादरः ॥ २८० ॥

तद्गत्वा निखिलाचारचतुरांश्चतुरोऽपि तान् ।

शौण्डीरमकलासिन्धून्बन्धून्बन्धून्वेषयाम्यहम् ॥ २८१ ॥

इत्यालोच्य शुचा चान्तचेताः कुन्तीसुताग्रजः ।

गतस्तत्रानुजान्प्राप्तानद्राक्षीत्तादृशीं दशाम् ॥ २८२ ॥

विलप्य तुमुलं चोच्चैः शुचा चात्यन्तविह्वलः ।

वत्सा युष्माभिरेकाकी कथं त्यक्तोऽस्मि कानने ॥ २८३ ॥

चतुर्भिरपि युष्माभिर्वैरिभूधरभेदिभिः ।

दन्तैस्त्रिदशदन्तीव सदैवाहं विजित्वरः ॥ २८४ ॥

बभूवाहमनुलङ्घ्यो युष्माभिः पार्श्ववर्तिभिः ।

धराभोगसमर्यादैश्चतुर्भिः सागरैरिव ॥ २८५ ॥

हा वत्स भीम मां त्यक्त्वा किं शेषे निद्रयानया ।

सांप्रतं सांप्रतं किं ते सदुःखं मामुपेक्षितुम् ॥ २८६ ॥

दुर्योधनस्य गदया नोरुमङ्गस्त्वया कृतः ।

न च दौःशासनं वक्षः क्षुण्णं तन्मां किमत्यजः ॥ २८७ ॥

हिडम्बवककिर्मीराः कृतान्तातिथयस्त्वया ।

महाबाहो कृता येन तच्छौण्डीर्यं क ते गतम् ॥ २८८ ॥

सिंहेनेव त्वया मुक्तो वनोद्देश इवाधुना ।
 अभूवमहमाक्रम्यो हा मृगैरिव वैरिभिः ॥ २८९ ॥
 हा वत्स पार्थ पार्थक्यं प्राणैरपि न ते मम ।
 इयं कथमवस्था ते जीवत्यपि युधिष्ठिरे ॥ २९० ॥
 किं पूरयसि वत्स त्वं पिशुनानां मनोरथान् ।
 दृढचण्डिमगाण्डीवं यदूरं तत्पजे त्वया ॥ २९१ ॥
 येन मृत्युपरीरम्भं लम्बितास्तलतालवः ।
 अकाण्ड एव गाण्डीवे तत्रानास्था कथं तव ॥ २९२ ॥
 नाद्यापि विहितं कृष्णापराभवनिशुम्भनम् ।
 त्वमेव किमु निद्रासि विस्मृतारातिविक्रमः ॥ २९३ ॥
 इदानीमपि केनापि ह्रियमाणा सधर्मिणी ।
 मोचनीया त्वयैवेयं तत्किं स्वपिषि निर्भरम् ॥ २९४ ॥
 अभवत्पूर्णदेशीया वत्स द्वादशवत्सरी ।
 प्राप्तोऽस्यम्बुधिमुत्तीर्य गोष्पदे मज्जनास्पदम् ॥ २९५ ॥
 राधासुतस्य सफलैः संजातमुपयाचितैः ।
 यातोऽसि दैवयोगेन यत्त्वमेतादृशीं दशाम् ॥ २९६ ॥
 वत्सौ यमौ युवां दृष्ट्वा हृदयं मे विदीर्यते ।
 अक्षतोऽहं गतो मातुर्माया वक्ष्यामि किं पुरः ॥ २९७ ॥
 एवं विक्लवमुर्वीशं कश्चिदूचे पुलिन्दकः ।
 भोः कापुरुष केनापि प्रेयसी ते विलुप्यते ॥ २९८ ॥
 उत्तरीयमपाकृत्य कशाभिस्ताड्यते भृशम् ।
 आर्यपुत्रार्यपुत्रेति करुणं सापि रोदिति ॥ २९९ ॥
 हेतोः कुतश्चिदेते तु मूर्च्छितास्तव बान्धवाः ।
 सरःसमीरणस्पर्शादुत्थास्यन्ति स्वयं क्रमात् ॥ ३०० ॥
 ततः प्रियतमामाशु शत्रोस्त्रायस्व सांप्रतम् ।
 कलङ्को हि महान्पुंसां दाराणामप्यरक्षणम् ॥ ३०१ ॥

अनेन वचसा तस्य धर्मसूनुः क्रुधा ज्वलन् ।

पयः पीत्वा जवाद्धावन्बन्धूनां सविधेऽपतत् ॥ ३०२ ॥

तदा तेषामुपागच्छन्मूर्च्छा काप्यतिशायिनी ।

पञ्चत्वमेव निश्चिक्वे यथा व्योमचरैरपि ॥ ३०३ ॥

तस्मिन्मूर्च्छाक्षणे तेषामारण्याः पशवोऽपि हि ।

तृणग्रासादिकं सर्वं सर्वेऽपि मुमुचुः शुचा ॥ ३०४ ॥

समं समस्तभूतानां प्रमोदनवकन्दलैः ।

किञ्चित्क्षणान्तरे तेऽथ नयनान्युदमीलयन् ॥ ३०५ ॥

कृत्वाम्बु नलिनीपत्रे रत्नमालापवित्रितम् ।

प्रत्येकं तेऽभिषिञ्चन्तीं द्रौपदीं ददृशुः पुरः ॥ ३०६ ॥

स्ववासःपल्लवाग्रेण बीजयन्ती मुहुर्मुहुः ।

सिञ्चन्तीं चाश्रुभिः कुन्तीं ते वीक्षांचक्रिरेऽग्रतः ॥ ३०७ ॥

बाष्पप्लावितपक्ष्मान्तैर्नभश्चरवनेचरैः ।

ते पश्यन्ति स्म रोदस्यौ संकीर्णे स्वजनैरिव ॥ ३०८ ॥

निविष्टास्ते पटान्तेन प्रमृष्टरजसोऽम्बया ।

प्रियामद्राक्षुराक्षेपात्प्रत्याशप्रहितेक्षणाः ॥ ३०९ ॥

तवापहर्ता पापीयान्स निस्त्रिंशशिरोमणिः ।

क्व ययौ यदिहायासीः सुमनोमालभारिणी ॥ ३१० ॥

प्रक्षिप्तरत्नमालेन किं नो नीरेण सिञ्चसि ।

वृत्तान्तमेतमस्माकं द्रुतमावेदय प्रिये ॥ ३११ ॥

समक्षमेव सर्वेषामाचख्यौ साथ भूभुजे ।

त्वय्यायाते पयः पातुं तं नाद्राक्षं च तां चमूम् ॥ ३१२ ॥

किंत्वेकाकिनमात्मानमपश्यमटवीगतम् ।

व्यालानां शृण्वती नादानभूवं च भयातुरा ॥ ३१३ ॥

त्वमार्यपुत्र कुत्रासि रक्ष मामिति वादिनी ।

इतश्चेतश्च पर्याटमटवीपदवीण्वहम् ॥ ३१४ ॥

पञ्चषान्विशिखान्पाणौ दधद्भ्रन्व च जर्जरम् ।

उपेत्य शंबरः कश्चिन्मामवादीद्वयान्वितः ॥ ३१५ ॥

परिभ्रमसि शून्येषु कथं कान्तारवर्त्मसु ।

भद्रे भद्रंकराकाराः सन्तीह तव बल्लभाः ॥ ३१६ ॥

स युष्मान्दर्शयित्वा मे कुन्तीं चार्यामिहानयत् ।

अपश्याव मृतप्रायानावां वः साश्रुलोचने ॥ ३१७ ॥

यावदावामतीवार्ते प्रवृत्ते परिदेवितुम् ।

आकर्णयावः सहसा तावत्किलकिलारवम् ॥ ३१८ ॥

ततो व्यात्तमुखप्रेङ्खदंष्ट्राङ्कुरभयंकराम् ।

पिङ्गाक्षीं पिङ्गचिकुरां गवलश्यामलाकृतिम् ॥ ३१९ ॥

आलोकयावः फेत्कारैः कर्णज्वरकरीं भृशम् ।

कांचित्त्वरितमायान्तीमन्तरिक्षेण राक्षसीम् ॥ ३२० ॥ (युग्मम्)

दूरादालोक्य तस्यास्तमाकारमतिभैरवम् ।

आवाभ्यामतिभीताभ्यां सेयं कृत्येति निश्चितम् ॥ ३२१ ॥

विभाव्याथ तथोद्भ्रान्ते स पुलिन्दः पितेव नौ ।

अन्तर्द्धाय स्वदेहेन तस्थौ स्नेहार्द्रमानसः ॥ ३२२ ॥

साप्यागत्य मृतान्युष्मान् वीक्ष्य वैलक्ष्यमागता ।

अभ्यर्णस्थामभाषिष्ट राक्षसीं राक्षसेश्वरी ॥ ३२३ ॥

पिङ्गले पाण्डवानेतान्मृतानेव निशुम्भितुम् ।

प्रहिताहमहो तेन ब्राह्मणेन दुरात्मना ॥ ३२४ ॥

एतेषां किंनु निश्छद्ममृत्युश्छद्मकृतोऽथवा ।

इत्यासन्नतरीभूय सम्यग्जानीहि पिङ्गले ॥ ३२५ ॥

तामिमां स्वामिनीवाचं प्रमाणीकृत्य पिङ्गला ।

युष्मान्पर्यस्य पश्यन्ती पुलिन्देन न्यगद्यत ॥ ३२६ ॥

त्वादृशां मृतकस्पर्शः पिङ्गले न त्वमङ्गलम् ।

सरस्यमी विषं पीत्वा मृता एव न संशयः ॥ ३२७ ॥

यदल्पमपि जीवेयुरेते ते चण्डि पाण्डवाः ।
 विपक्षक्षयमाघातुं प्रभवेयुस्ततो ध्रुवम् ॥ ३२८ ॥
 विक्रामन्ति मृतेष्वेव शृगालाः सरभादयः ।
 जीवत्स्वेव महेभेषु सिंही संरभते पुनः ॥ ३२९ ॥
 गत्वा हन्तु तमेवासौ तद्विप्रं विप्रतारकम् ।
 दुष्प्रयुक्तः प्रयोक्तारमभिचारो हि लुम्पति ॥ ३३० ॥
 पिङ्गलाव्यपदेशेन तां गिरं शबरोदिताम् ।
 निशम्य गगनेनैव ययौ व्यावृत्य राक्षसी ॥ ३३१ ॥
 युष्माकमन्तिकेऽभ्येत्य भूयोऽपि सममार्यया ।
 विलापान्कुर्वती तांस्तांस्तारं तारमरोदिषम् ॥ ३३२ ॥
 स्मृत्वाथ नागराजस्य गिरं स्वं कर्णपङ्कजम् ।
 वीक्ष्य चासंदिहानाहमार्थी कुन्तीमवादिषम् ॥ ३३३ ॥
 देवि कर्णावतंसाञ्जमघाप्येतद्विकस्वरम् ।
 यत्रामी नियतं प्राणैर्विमुच्यन्ते सुतास्तव ॥ ३३४ ॥
 केवलं दधते दूरं परीपाकमुपेयुषा ।
 केनाप्यापद्विवर्तेन ध्रुवं मूर्च्छालताममी ॥ ३३५ ॥
 तत्तस्यैव प्रतीकारः कश्चिदन्तर्विचिन्त्यताम् ।
 एवं वदन्तीं मामेत्य कृपालुः शबरोऽब्रवीत् ॥ ३३६ ॥
 कृतं ते चिन्तया भद्रे नृपकण्ठविलम्बिनी ।
 रत्नमालां निधायान्तः कान्तान् सिञ्च सरोम्भसा ॥ ३३७ ॥
 कृत्वा चेतसि तद्वाचं निषिञ्चामि जलेन वः ।
 युष्मच्चैतन्यलाभाच्च फलितं मे मनोरथैः ॥ ३३८ ॥
 निष्कारणोपकारी मे स कुत्र शबरोऽधुना ।
 इति कन्दलितानन्दः पप्रच्छ नृपतिः प्रियाम् ॥ ३३९ ॥
 कृती सांप्रतमत्रैव सोऽभूदिति तयोदिते ।
 दृशौ व्यापारयामास सर्वास्वाशासु पार्थिवः ॥ ३४० ॥

स दूरे शबरस्तावन्न सरस्तन्न तं वटम् ।
 तं भूतभश्चरं लोकं न चाद्राक्षीन्नरेश्वरः ॥ ३४१ ॥
 तपस्याशु व्यवस्यन्तमात्मानमुदजान्तिके ।
 मुदितः सानुजन्मानमालोकत स केवलम् ॥ ३४२ ॥
 पुरुषं च पुरः कंचित्काञ्चनद्युतिविग्रहम् ।
 चलन्माणिक्यताटङ्कं सोऽपश्यद्विव्यमूर्तिकम् ॥ ३४३ ॥
 अथासौ विस्मयन्नस्यदितिकर्तव्यताजडम् ।
 जगाद मेदिनीनाथं प्रसादविशदाननः ॥ ३४४ ॥
 शृणु विश्वंभराधीश तदेकमनसा त्वया ।
 योऽयमाराधितो धर्मस्तस्येयं स्फूर्तिवर्णिका ॥ ३४५ ॥
 यतः सौधर्मवास्तव्यः सुरो वा स च वल्लभः ।
 अहं धर्मावतंसारुयो धुर्यो धार्मिकपालने ॥ ३४६ ॥
 ज्ञात्वाहमवधिज्ञानात्तपोनियमशालिनाम् ।
 कृत्योपसर्गमुच्छेत्तुं रभसादागतोऽस्मि वः ॥ ३४७ ॥
 उत्पाद्य कृत्रिमां सेनामेनां हृत्वा च वः प्रियाम् ।
 अपूजयं कशाघातमिषान्मन्दारदामभिः ॥ ३४८ ॥
 सरोऽपि च तदन्येषु पीयूषप्रतिमोदकम् ।
 युष्मास्वहं विषीचक्रे पुलिन्दश्चाभवं ततः ॥ ३४९ ॥
 सांप्रतं मुक्तभूयिष्ठं भवतामपि दुष्कृतम् ।
 निःकाचितेष्वपि तपः प्रभवत्येव कर्मसु ॥ ३५० ॥
 इदानीमनुजानीहि पुनः स्वर्गमनाय माम् ।
 ज्ञेयः सहायसंख्यायामहमप्यात्मनस्त्वया ॥ ३५१ ॥
 इत्युदीर्य गते देवे ययौ सूर्योऽप्यदृश्यताम् ।
 सतां कृत्वोपकारं तं हर्षादन्वीयिवानिव ॥ ३५२ ॥
 स्थापिते च नभःस्थाले नक्षत्राक्षतसंभृते ।
 आययौ किल तानिन्दुदध्ना वर्धयितुं निशा ॥ ३५३ ॥

मत्सरं कुरुराजस्य क्रूरतां च द्विजन्मनः ।

तीक्ष्णत्वं यच्च कृत्यायाः सौजन्यं च दिवौकसः ॥ ३५४ ॥

मुहुश्चिन्तयतां नानाभावचित्रेण चेतसा ।

सा तेषामतिचक्राम क्षणेनैव निशीथिनी ॥ ३५५ ॥

अम्लानांस्तानिव द्रष्टुं सप्तरात्रमुपोषितान् ।

पौरस्त्यादर्णवात्तूर्णमर्यमाथ विनिर्ययौ ॥ ३५६ ॥

पारणाविधये तेषां कुर्वन्नभ्यर्थनामिव ।

पाणिपादे सहस्रांशुर्लगति स्म मुहुः करैः ॥ ३५७ ॥

अथ वन्यैः फलैर्धान्यैः शकैश्च हृदयंगमैः ।

कृष्णा निष्पादयामास नवां रसवतीं जवात् ॥ ३५८ ॥

खस्वासनोपविष्टानां जनन्या परिवेषिते ।

वस्तुजाते समस्तेऽपि चिन्ता तेषामभूदियम् ॥ ३५९ ॥

कुतोऽपि समयेऽमुष्मिन्किञ्चित्पात्रं तपोमयम् ।

यद्युपैति तदा विद्मो भाग्यानामनुकूलताम् ॥ ३६० ॥

धन्यास्ते पुण्यकर्माणस्तेषां चासन्नभव्यता ।

येषाममूढशो काले सत्पात्रमुपतिष्ठते ॥ ३६१ ॥

अवतारो मनुष्येषु तेषामेव फलेग्रहिः ।

सुक्षेत्र इव यैः पात्रे न्यायात्तं वित्तमुप्यते ॥ ३६२ ॥

इति चिन्तापरेष्वेषु सार्थे कचन तस्थुषः ।

सूरेः सुचरिताख्यस्य मुनिः कोऽप्यतिसंयमी ॥ ३६३ ॥

वपुष्मदिव चारित्रं मूर्ते तप इवानघम् ।

एत्य तेषां पुरस्तस्थौ मासक्षपणपारणे ॥ ३६४ ॥ (युग्मम्)

तं तपोधनमालोक्य लोकोत्तरगुणोदयम् ।

पुनः पल्लवितानन्दास्तेऽन्तःस्वान्तमचिन्तयन् ॥ ३६५ ॥

एषणीयमिदं वस्तु पात्रमेतत्तपोमयम् ।

तदयं सुकृतप्राप्यः कौमुदीन्दुसमागमः ॥ ३६६ ॥

क कुरङ्गारिसंचारघोरकान्तारभूरियम् ।

पुण्यैरप्यतिदुर्लभः क चैष मुनिकुल्लरः ॥ ३६७ ॥

ततो रूक्षकटध्वाङ्गुशमीमात्रतरौ मरौ ।

अकस्मादयमस्माकं ध्रुवं कल्पद्रुसंगमः ॥ ३६८ ॥

इत्युद्दामपरीणामशुद्धिनिधौतचेतसः ।

आदाय भाजनान्येते मुनिमेत्य बभाषिरे ॥ ३६९ ॥

प्रभो सुप्रातरद्यैव पुण्यैरद्यैव पुष्पितम् ।

निजैर्यत्पावितं पादैस्त्वयेदमुदजाङ्गण(न)म् ॥ ३७० ॥

तदिमं शुद्धमाहारं गृहाणानुगृहाण वः ।

लभ्यतां दैवयोगेन निर्धनैरपि से(शे)वधिः ॥ ३७१ ॥

द्रव्यादिशुद्धमाहारं विज्ञायात्यन्तनिस्पृहः ।

मुनिरप्याददे तादृशं विराध्यति संयमम् ॥ ३७२ ॥

तदानीं ताडयामासुर्द्युसदो दिवि दुन्दुभिम् ।

उद्यत्प्रमोदकल्लोलाश्चेलोत्क्षेपं च चक्रिरे ॥ ३७३ ॥

विहितार्थिजनाधारा वसुधारा दिवोऽपतत् ।

पुष्पगन्धाम्बुवृष्टी च पेततुर्वासितक्षिती ॥ ३७४ ॥

अवादीद्देवता काचित्प्रसन्ना तान्नभःस्थिता ।

दानस्यास्य प्रभावाद्द्वः समीपे संपदोऽखिलाः ॥ ३७५ ॥

विराटनगरे किंतु वर्षमेतन्नयोदशम् ।

न चाभ्यां वेषकर्मभ्यां प्रच्छन्नाः स्थातुमर्हथ ॥ ३७६ ॥

एवमावेद्य सा तेभ्यः क्षणेनैव तिरोदधे ।

मुनिश्च स्वर्गिणश्चैव ययुः सर्वे यथागतम् ॥ ३७७ ॥

पारणं पाण्डुतनयास्तेनुः पुण्यमयं पुरा ।

पश्चादन्नमयं चक्रुः शरीरस्थितिहेतवे ॥ ३७८ ॥

अर्थिनः प्रीणयामासुस्ते तथा वसुधारया ।

सतां च तोयदानां च सार्वजन्या हि संपदः ॥ ३७९ ॥

सौरभ्यसारघनसारकणावदातै-

र्लोकंपृणैर्मुनिपतेर्विमलैर्गुणौघैः ।

तत्रैव ते विदधतो वदनाधिवासं

द्वित्राण्यहानि मुदिता गमयांबभूवुः ॥ ३८० ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये दुर्योधनमो-
चनकृत्योपद्रवनिवर्तनवर्णनो नाम नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

अथ द्वैतवनात्पाण्डुसूनवो देवतागिरा ।

प्रतस्थिरे गुप्ततमा विराटनगरं प्रति ॥ १ ॥

ते मातरं पुरस्कृत्य मूर्तौ नीतिमिवाध्वनि ।

व्रजन्तोऽनुगता रेजुः साक्षाल्लक्ष्म्येव कान्तया ॥ २ ॥

नगेन्द्रनगरग्रामनिम्नगारामसंकुलाम् ।

भूयसीं भीमसंचारामतिक्रम्य क्रमान्महीम् ॥ ३ ॥

नीलदुद्यानकल्लोलिसरःश्रेणिमनोरमे ।

ते विराटमहीभर्तुः पुरीपरिसरे ययुः ॥ ४ ॥ (युग्मम्)

रामणीयकमारामसरःपुष्करिणीगतम् ।

पश्यतां पाण्डुपुत्राणां तत्रोच्चैर्मुमुदे मनः ॥ ५ ॥

क्वचित्सरसि निर्निद्रनलिनीमालभारिणि ।

पयःपानादिना तेऽध्वश्रमव्यपगमं व्यधुः ॥ ६ ॥

तत्तीरे सहकारस्य नल(व)पल्लवशालिनः ।

छायायामतिसान्द्रायां तेऽनुज्येष्ठमुपाविशन् ॥ ७ ॥

अथारातिपराभूतिसरणार्द्रीकृतेक्षणः ।

सदैन्यमवदहन्धून्धर्मसूर्गद्गदाक्षरम् ॥ ८ ॥

वत्साः साम्राज्यसौरभ्यसंभोगसुभगोदयाः ।

युधिष्ठिरेण नीताः स्थ ह हा धिक्कामिमां दशाम् ॥ ९ ॥

वस्तव्यमस्ति तत्रापि वर्षमेतन्नयोदशम् ।

प्रच्छन्नैर्जनवन्मत्स्यभर्तुः सेवापरायणैः ॥ १० ॥

ततो निसर्गविज्ञातसर्वसेवाक्रमानपि ।

स्नेहाद्भवीमि वः किञ्चित्सागरे घनवृष्टिवत् ॥ ११ ॥

परं मान्यत्वमाप्यापि विश्वास्यं क्षितिपेषु न ।

विधावैवधिकेभ्योऽपि जातु रुष्यन्ति दन्तिनः ॥ १२ ॥

कुर्वन्ननुल्बणं वेषं श्रयन्नुचितमासनम् ।

अजल्पितोऽप्रजल्पंश्च राज्ञो भवति वल्लभः ॥ १३ ॥

नान्तःपुरपुरंध्रीभिर्न चान्तःपुरचारिभिः ।

न च द्वेष्यैर्महीशस्य संगच्छेत विशारदः ॥ १४ ॥

यस्य कोपो महाबाधः प्रसादश्च महाफलः ।

न तस्य मनसापीच्छेद्विप्रियं प्राज्ञसंमतः ॥ १५ ॥

असूयन्ति हि राजानो जनायानृतवादिने ।

क्षणादप्यवमन्यन्ते तथा पण्डितमानिनम् ॥ १६ ॥

अम्लानो बलवान् शूरश्छायेवानुगतः सदा ।

सत्यवादी मृदुर्दान्तः क्षमापतेः प्रियतां व्रजेत् ॥ १७ ॥

सर्वं मनसि कृत्वैतद्यः सम्यक्कर्म वेत्ति यत् ।

स तदेव पुरस्कृत्य श्रयतु क्षितिवल्लभम् ॥ १८ ॥

जयो जयन्तो विजयो जयसेनो जयद्वलः ।

आतुरे क्वचिदाह्वाननामानीति भवन्तु नः ॥ १९ ॥

इति ज्येष्ठानुशिष्टिं तामोमिति प्रतिपद्य ते ।

विश्वधानुष्कधौरेयं सव्यसाचिनमूचिरे ॥ २० ॥

विलोक्य सायुधानस्मान् लोकः पार्थ व्यथिष्यते ।

आयुधानि निधातुं तत्कचिदेतानि सांप्रतम् ॥ २१ ॥

जगाद विजयो येयगुणमेतवनं पुरः ।
निरूप्यते शनी जीर्णा फणिकृन्कारकोटश ॥ २२ ॥
लताजालकरालायाननुच्छच्छन्दमंगदि ।
निहितान्यायुधान्यस्यां क्रोऽप्यवेक्षिष्यते नदि ॥ २३ ॥
इत्युक्त्वा सर्वतेजांसि धारयन्तीव भूर्तनाम् ।
आयुधानि न्यधात्तत्र शनीशालिनि फाल्गुनः ॥ २४ ॥
मध्येऽद्रिकन्दरं तेऽथ पञ्च पञ्चानना इव ।
विराटस्य विशांभर्तुरन्नर्नगरमाविशत् ॥ २५ ॥
तिलकान्हादशास्त्रेषु करे कुशपवित्रिकाम् ।
कलयन्नुपवीताङ्गतनुर्धानसितांशुरुः ॥ २६ ॥
गत्वा राजकुलं कश्चिद्भाग्यमस्त्वां निवृत्तमे ।
इत्यात्मानं तपःशृङ्खलं त्रिणाज्ञापयन्नृपम् ॥ २७ ॥
तथा विज्ञापितो वेत्तिपुंगवेन विशांपतिः ।
तं सभामर्षदानान्दिपुरःसरमवीविशत् ॥ २८ ॥
विलोकयंस्तमायान्तमिति चान्तरचिन्तयत् ।
किं स्वयं धर्मं पञ्चायं महीतलमवातरत् ॥ २९ ॥
न हि ब्राह्मणमात्रस्य कचिद्दृष्टेयमाकृतिः ।
समुद्ररसनामेव मही शसितुमर्हति ॥ ३० ॥
अभिवाद्य नमन्मोलितं वितीर्णाशिवं पुरः ।
प्रीत्या परमया पीठे विशामीशो न्यवीविशत् ॥ ३१ ॥
जगाद च कुतो ब्रह्मजिह्मब्रह्मवार्धिना ।
आगम्यते त्वया को वा भवान्भुवनपावनः ॥ ३२ ॥
अथाबोचदजातारिः कङ्को नाम द्विजोऽस्म्यहम् ।
भूमिभर्तुस्तपःसूनोः प्रियमित्रं पुरोहितः ॥ ३३ ॥
अक्षैश्च दीव्यतस्तस्य सभास्तारोऽस्मि सर्वदा ।
मदन्यो हि न दक्षोऽभूदक्षद्यूतेऽस्य संसदि ॥ ३४ ॥

मयि आम्रान्तरे याते समानीय निजं पुरम् ।

कुरुभिः कैतवागारैर्हारितः सोऽखिलां महीम् ॥ ३५ ॥

पाण्डवेयास्तदारभ्य बभूवुर्वनवासिनः ।

राज्यप्रत्याशया तेषामनैषमियतीः समाः ॥ ३६ ॥

मायावीति मया राजन् श्रितो दुर्योधनो नहि ।

पाण्डवानामिदानीं तु किंवदन्त्यपि न क्वचित् ॥ ३७ ॥

धर्मन्यायसदाचारविवेकविनयादिभिः ।

गुणैराकीर्णमेषोऽहं तद्भवन्तमुपस्थितः ॥ ३८ ॥

अजल्पन्नृपतिः कङ्क निःशङ्कोऽत्रापि पूर्ववत् ।

सुखेन तिष्ठ मत्पार्श्वे काप्यते त्वादृशः सुहृत् ॥ ३९ ॥

धन्यः स राजा कौन्तेयो यस्य मित्रं भवादृशम् ।

सुलभा खलु राज्यश्रीर्दुर्लभं मित्रमद्भुतम् ॥ ४० ॥

इत्युदीर्य समभ्यर्च्य काञ्चनैरञ्चिताञ्जलिः ।

विराटभूपतिश्चक्रे सभास्तारं युधिष्ठिरम् ॥ ४१ ॥

ज्वलन्निव वपुर्लक्ष्म्या खजं दर्वीं च धारयन् ।

करवालकरोऽत्युच्चैः सानुमानिव जङ्गमः ॥ ४२ ॥

राजपद्यामुपेताय मध्येनगरमन्यदा ।

विराटभूभुजे तस्थौ गुरुस्थामा मरुत्सुतः ॥ ४३ ॥ (युग्मम्)

दूरादुर्वीपतिर्भीमं वीक्ष्य मांसलमंसलम् ।

मुदा नेदंयुगीनाङ्गं वेत्रिणाहाय तत्क्षणात् ॥ ४४ ॥

सोऽनुयुक्तस्ततो राज्ञा स्वां कथामित्यचीकथत् ।

बल्लवः सूपकारोऽस्मि भूपतेर्धर्मजन्मनः ॥ ४५ ॥

न केवलमलंकारपौरोगवकलैव मे ।

ममैव मल्लसंदोहज्येष्ठताप्यस्य भूभुजः ॥ ४६ ॥

किं तु राज्यपरिश्रंशात्तस्य आम्यन्नितस्ततः ।

राजन्कलाविशेषज्ञमिदानीं त्वामुपागमम् ॥ ४७ ॥

नृपोऽप्यूचे न सूदत्वमस्यामुचितमाकृतौ ।
 कुर्वीत को हि गन्धेमे कक्षभाराधिरोपणम् ॥ ४८ ॥
 ऊर्जस्विनौ हि ते बाहू पृथिवीरक्षणक्षमौ ।
 तथापीच्छसि यत्कर्तुं तदेव कुरु बल्लव ॥ ४९ ॥
 इत्याभाष्य नृपो भीममानन्द्य कनकोत्करैः ।
 पौरोगवानां सर्वेषामसूत्रयदधीश्वरम् ॥ ५० ॥
 आमुच्य कम्बुकं चित्रमावध्य कवरीं वराम् ।
 कर्णयोः कुण्डले न्यस्य नेत्रयोरञ्जनं वहन् ॥ ५१ ॥
 निर्मायान्यदपि स्त्रैणमाकल्यं नृपवेश्मनि ।
 विवेश विस्मयसेरैर्लोलैरालोकितोऽर्जुनः ॥ ५२ ॥ (युग्मम् ।)
 भूपतिर्वलभौ कुर्वन्केलिचक्रमणक्रमम् ।
 उदीक्ष्य मुदितो वेत्रपाणिना तमजूहवत् ॥ ५३ ॥
 ऊचे च भद्रे स्त्री चेत्त्वं वक्षस्तल्लक्षणं न किम् ।
 यदि वासि पुमानेव कुतः स्त्रीवेषधारिता ॥ ५४ ॥
 आकृतिस्ते पुनः सेयं स्त्रीपुंसव्यतिवर्तिनी ।
 इहागत्य च किं स्थानं विहितं विरहातुरम् ॥ ५५ ॥
 कपिकेतुरभाषिष्ट नास्मि नारी न वा पुमान् ।
 अहं बृहन्नटो नाम किंतु षण्डोऽस्मि भूपते ॥ ५६ ॥
 योषिद्वेषं वहन्नेवमवन्यां विहराम्यहम् ।
 नाट्याचार्यस्तपःसूनोरभूवं राज्यभूषणम् ॥ ५७ ॥
 तूर्यत्रयरहस्यानामहं वा खलु कोविदः ।
 देवी विश्वत्रयाराध्या सा च वाचामधीश्वरी ॥ ५८ ॥
 हेमस्तोमैस्ततस्तैस्तैरभिनन्द्य बृहन्नटम् ।
 भूमीन्दुरुत्तरां पुत्रीमध्यापयितुमार्पयत् ॥ ५९ ॥
 ततस्तूर्यत्रयाभ्यासहेतोः पुत्र्याः क्षितीश्वरः ।
 उत्तरेण निजं वेश्म नाट्यशालामचीकरत् ॥ ६० ॥

हरिदश्वरथाश्वाममन्येद्युरवनीभुजः ।

हयं कारयतश्चित्रं बाह्याल्पां चक्रमक्रमम् ॥ ६१ ॥

मांसलांसस्थलो बद्धमौलिः प्रावारवाससा ।

निर्लोमाङ्घ्रिः कसा(शा)पाणिर्दृढं परिकरं वहन् ॥ ६२ ॥

नकुलः कुलशैलाभमूर्तिरागादृशोः पथि ।

वेत्रिणाचाह्वयत्सेरविस्मयस्तं महीपतिः ॥ ६३ ॥ (त्रिभिर्विशेषकम्)

सोऽभ्यधाद्भूभुजा पृष्टस्तपःसूनोर्महीभुजः ।

सर्वाश्वसाधनाधीशस्तन्त्रपालाभिधोऽस्म्यहम् ॥ ६४ ॥

अश्वानां लक्षणं वेद्मि वेद्मि सर्वं चिकित्सितम् ।

देशं वेद्मि वयो वेद्मि वेद्मि वाहनिकाक्रमम् ॥ ६५ ॥

राजाब्रवीत्तव ज्ञानमाकृत्यापि निवेद्यते ।

आर्द्रता हि वदत्यन्तः कुम्भस्य परिपूर्णताम् ॥ ६६ ॥

इत्युदीर्य स्वमारोप्य परीक्ष्य किल तत्क्षणात् ।

नेतारं नकुलं चक्रे निजाश्वीयस्य भूपतिः ॥ ६७ ॥

परिधानपटार्धेन बद्धकक्षं स्थवीयसीम् ।

विभ्राणं वैणवीं यष्टिं वृषस्कन्धं महाभुजम् ॥ ६८ ॥

गोत्रजेषु व्रजन्धूध्वीभूतं भूपः परेद्यवि ।

सहदेवमुदैक्षिष्ट व्रततीवद्धमूर्धजम् ॥ ६९ ॥ (युग्मम्)

धरित्रीपतिरामद्भ्य विस्मयेन तमभ्यधात् ।

भद्र कोऽसि कुतश्चासि स्थानादागतवानिह ॥ ७० ॥

जगाद सहदेवोऽथ पाण्डवेयस्य भूभुजः ।

गणशो गोकुलान्यासन्प्रत्येकं लक्षसंख्यया ॥ ७१ ॥

स तेषां ग्रन्थिकं नाम संख्याकारं न्ययुङ्क्त माम् ।

सर्वेषां बलवानां च राजन्नेतारमातनोत् ॥ ७२ ॥

गर्भाधाने गवां कालमुपायमपि वेद्म्यहम् ।

शरीरलक्षणव्याधिचिकित्सासु तु का कथा ॥ ७३ ॥

इत्याकर्ष्य गिरं गाघत्प्रमोदविश्रमागतः ।
 सहदेवं नदीदेवो गोकुलानिपतिं व्यभान् ॥ ७४ ॥
 अथ वेदेधिकौचित्यकल्पिताकलाशानिर्वा ।
 रूपलावण्यसौभाग्यविलासितरतिन्मया ॥ ७५ ॥
 महादेव्याः सुदेष्णायाः नज्जाभ्यर्षे कदाचन ।
 विहरन्ती भुजिप्याभिर्द्रव्ये द्रुपदात्मजा ॥ ७६ ॥
 दृष्ट्वा सविलयान्ताश्च सुदेष्णार्यं न्यवेदयन् ।
 कुतूहलवती सापि तांगताभिरजृम्बन् ॥ ७७ ॥
 उपवेश्य परप्रीत्या तां महत्यागने कनिन ।
 नरेन्द्रपत्नी तान्मूलदानपूर्वगभापत ॥ ७८ ॥
 शुभे तवायमाकारे न क्षमावस्थानगर्हति ।
 किं पुनः पादचारेण विदेशगगनं कञ्चित् ॥ ७९ ॥
 ततः कथय कामि त्वं पर्वा कन्यापि नृभुजः ।
 कुतश्चेयमवस्था ते विषयान्तरदर्शनी ॥ ८० ॥
 क्षुपाथ पाण्डुरालस्य न्मितपूर्वगभापन ।
 मालिनी नाम सैरंध्री दान्यमि न नृपप्रिया ॥ ८१ ॥
 मयि प्रमाणमत्युच्चैर्द्रोपदी धृतपूर्विणी ।
 मुकुन्दमहिषी दध्रे सत्यभामापि संगदम् ॥ ८२ ॥
 प्रिया विराटभूभर्तुः पाञ्चाली पुनरब्रवीत् ।
 हन्ताहमपि सैरंधि व्रूषे यत्तत्करोमि ते ॥ ८३ ॥
 किंतु त्वां यदि वीक्षेत कदाचित्क्षितिवासवः ।
 प्रियामपि तदानीं मां मनसा नहि संस्पृशेत् ॥ ८४ ॥
 भूयोऽप्युवाच पाञ्चाली कृतं ते शङ्कयानया ।
 प्रच्छन्नाः सन्ति यत्पञ्च गन्धर्वाः पतयो मम ॥ ८५ ॥
 विरूपया विलोकेत यः कश्चन दृशापि माम् ।
 नैव ते तस्य मृष्यन्ति तत्क्षणादेव जीवितम् ॥ ८६ ॥

विद्यातिरोहितात्मानः सर्वतः संचरन्ति ते ।

न च दन्तीव सिंहानां तेषां राजापि किंचन ॥ ८७ ॥

ततोऽभ्यधत्त भूपालवल्लभा तर्हि मालिनि ।

मम लक्ष्मीस्तवैवेयं यथेच्छमुपभुज्यताम् ॥ ८८ ॥

इत्यालप्य दुकूलानि काञ्चनाभरणानि च ।

परिधाप्यात्मनः पार्श्वे सुदेष्णा तामतिष्ठिपत् ॥ ८९ ॥

मुखवासं वितन्वाना कुर्वती पत्रवल्लरीः ।

धम्मिल्लं विविधैः पुष्पैर्ग्रथती ललिताः स्रजः ॥ ९० ॥

तैस्तैः सुगन्धिभिर्द्रव्यैरङ्गरागं च पिषती ।

नरेन्द्रपत्न्याः सैरंध्री नीरन्ध्रां मुदमातनोत् ॥ ९१ ॥ (युग्मम्)

तेऽपि कर्माणि कुवाणाः स्वानि स्वानि प्रतिक्षणम् ।

प्रीतिं ताण्डवयामासुः पाण्डवाः पृथिवीपतेः ॥ ९२ ॥

केनाप्यविदिताः शश्वद्भवा सर्वेऽपि ते निशि ।

कुन्त्याः पादानवन्दन्त स्थापितायाः कचिद्रूहे ॥ ९३ ॥

अवाप्तैरवदानेषु भूपतेः पारितोषिकैः ।

ते प्रीत्या परया नित्यमभ्यनन्दन्परस्परम् ॥ ९४ ॥

तेषां सर्वप्रकारेण तत्रान्योऽन्योपकारिणाम् ।

सेवादुःखमपि प्रायो न मनस्तापमातनोत् ॥ ९५ ॥

इति संवसतां तेषां विराटनृपतेः पुरे ।

त्रयोदशस्य वर्षस्य मासा एकादशाभ्यगुः ॥ ९६ ॥

अथ निध्याय सैरंध्रीं कदाचिदपि कीचकः ।

सहोदरः सुदेष्णायाः कंदर्पवशगोऽभवत् ॥ ९७ ॥

दध्यौ च किं रतिर्भूमौ स्वर्गलोकादवातरत् ।

प्राणेशदेहदाहार्ता(र्तै) तस्या वा केदृशं वपुः ॥ ९८ ॥

१. 'धम्मिल्लविधये पुष्पैर्ग्रथती ललिताः स्रजः।' इति गद्यपाण्डवचरितधृतः पाठ उचितः. २. 'कुर्वती' इत्यपि तत्रैव पाठान्तरम्.

इमां रसायनैर्मन्ये तरुणीभूय निर्ममे ।

रूपेऽस्मिन्न प्रगल्भेत जराकम्प्रोऽन्यथा विधिः ॥ ९९ ॥

न चेदस्यास्तनुस्पर्शैः प्रीणितं शिशिरात्मभिः ।

वपुरेतत्तदानीं मे हविर्भूतं सरानले ॥ १०० ॥

ममात्मनो रसस्येव तप्तस्य मदनाग्निना ।

जायेत यद्यवस्थानमस्या धातोरिवाशया ॥ १०१ ॥

इति संचिन्त्य दीर्णाङ्गः कीचकः सरसायकैः ।

प्रगल्भवदनां कांचिद्वृत्तीं प्रैषीत्तदन्तिके ॥ १०२ ॥

क्षणादभ्येत्य सा तस्याः पुरः कृपणमभ्यधात् ।

पतिव्रताव्रतं जाने भवत्या विश्वविश्रुतम् ॥ १०३ ॥

तत एवासि सैरंधि त्वदभ्यर्णमुपागता ।

जानासि कीचकं देव्या सुदेष्णायाः सहोदरम् ॥ १०४ ॥

तस्य प्रकाममस्वस्थं वपुरद्य कुतश्चन ।

न केनापि प्रकारेण सेराक्षि स्वास्थ्यमश्नुते ॥ १०५ ॥

यदि नाम भवत्पाणिस्पर्शैः शाम्यति तद्यथा ।

अनुभावः सतीनां हि सर्वदोषद्विषंतपः ॥ १०६ ॥

वेगात्तदेत्य कल्याणि निजस्पर्शसुधारसैः ।

प्रसीद रतये तस्य त्वादृश्यो हि कृपालवः ॥ १०७ ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्याः कमनीयाक्षरं बहिः ।

व्यञ्जयन्ती दुराकूतमन्तर्ज्ज्वाल मालिनी ॥ १०८ ॥

कोपादूचे च रे दूति तावकं सविषान्नवत् ।

मुखे मधुरमादत्ते शीलप्राणानिदं वचः ॥ १०९ ॥

मृत्यवे कीचको नूनं मत्पाणिस्पर्शमिच्छति ।

सिंहीकरावमर्शेन गोमायुः किमु जीवति ॥ ११० ॥

यदि स्वरूपमप्येतज्जानीयुः पतयो मम ।

तदा न ते न तस्यापि जीवितव्यकथा क्वचित् ॥ १११ ॥

इत्याकुश्य भृशं दूतीमा(सा)लिङ्गच गलहस्तिता ।

गत्वा म्लानमुखी सर्वं कीचकस्य न्यवेदयत् ॥ ११२ ॥

उपायैर्विविधैरन्यैरपि दानादिभिर्यदा ।

प्रयुक्तैरीहते रन्तुं पाञ्चाली न कथंचन ॥ ११३ ॥

तदान्येद्युर्बलाद्वाहौ रहः कचन कीचकः ।

करेण धारयामास तां मृणालीमिव द्विपः ॥ ११४ ॥

तत्करस्पर्शमासाद्य ज्वलदङ्गारसोदरम् ।

तदैव ताम्रतां भेजे दारुवन्मालिनीमुखम् ॥ ११५ ॥

तस्यावधीर्य सैरंध्री चादूर्त्तिं विषवृष्टिवत् ।

हठादाकृष्य दोर्वलिमाक्रोशमुखरा ययौ ॥ ११६ ॥

विलक्षमनसा तेन कीचकेन दुरात्मना ।

गच्छन्ती सा पदा पृष्ठे ततः कोपादहन्यत ॥ ११७ ॥

दीनवक्त्रा भुवि न्यस्तदृष्टिरस्त्राविलेक्षणा ।

संसद्युपेत्य भूभर्तुरिति चक्रन्द सा भृशम् ॥ ११८ ॥

राजन्नन्यायदुर्वारपावकप्रावृडम्बुदः ।

त्वमेव भुवनेऽमुष्मिन्सर्वदुर्वृत्तशासिता ॥ ११९ ॥

पूत्करोमि पुरः कस्य बभूव शरणाद्भयम् ।

धराधीश यदन्यायं त्वदीया एव कुर्वते ॥ १२० ॥

स्वप्रतिज्ञातनिर्वाहकोविदाः सत्यवादिनः ।

परोपकारैकघना भुवि प्रच्छन्नचारिणः ॥ १२१ ॥

ऊर्जस्वलभुजोर्जित्या धर्मधामान्यमर्षणाः ।

गन्धर्वपतयः पञ्च यस्याः पञ्चाननोपमाः ॥ १२२ ॥

व्यलीकरहितां तां मामनाथामिव दुर्मदः ।

पतिव्रतां पदा पृष्ठे पापीयान्कीचकोऽवधीत् ॥ १२३ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम् ।)

नियतं तेऽपि कुत्रापि न सन्त्येव मम प्रियाः ।

भवेयुश्चेन्निहन्येत स्पृशन्नेवैष मां यदा ॥ १२४ ॥

श्रुकुटीभङ्गभीमास्यो दृशा धर्मात्मजन्मना ।
 मारुतिस्तं क्रुधा हन्तुमुत्थास्यन्विनिवारितः ॥ १२५ ॥
 ततो ज्ञातेयदाक्षिण्यात्किं कर्तव्यत्वमोहिते ।
 किञ्चिदप्रतिपेदाने राशि तूष्णीकताजुषि ॥ १२६ ॥
 असंस्तुत इवोत्थाय मध्येसंसद्युधिष्ठिरः ।
 औदासीन्यजुषा वाचा सैरंध्रीमित्यभाषत ॥ १२७ ॥
 तादृशास्तव चेत्सन्ति प्रिया वदसि यादृशान् ।
 ते न नाम सहिष्यन्ते त्वां प्रत्यविनयं द्विषः ॥ १२८ ॥
 तद्गच्छ गच्छ सैरंध्रि स्वस्थानं किं नु रोदिषि ।
 विद्धि कीचकमन्यायदावपावककीचकम् ॥ १२९ ॥
 उदासीनवदित्युक्ता द्रौपदी धर्मसूनुना ।
 संवृत्य शोकसंरम्भमन्तःपुरमगात्पुनः ॥ १३० ॥
 कीचकस्यानये तस्मिन्निर्माय गजमीलिकाम् ।
 पृथिवीपतिरास्थानादुत्थायाभ्यन्तरं ययौ ॥ १३१ ॥
 तस्यामेव निशीथिन्यामविज्ञाताथ केनचित् ।
 जगाम द्रौपदी मन्दपादपातं महानसे ॥ १३२ ॥
 चरणाङ्गुष्ठमानम्य याज्ञसेनी शनैः शनैः ।
 तत्र जागरयामास सुखसुप्तं वृकोदरम् ॥ १३३ ॥
 सोऽब्रवीत्प्रेयसीं देवीं(वि) किमश्रूणि विमुञ्चसि ।
 दीर्घदीर्घांश्च निश्वासान्भाषसे चातिगद्गदम् ॥ १३४ ॥
 साप्यूचे पृच्छसि स्वामिन् किं नामासंविदान(त)वत् ।
 किं न हन्त त्वमद्राक्षीः कीचकाविनयं मयि ॥ १३५ ॥
 भवन्तोऽद्यापि जीवन्तमात्मानं मन्वते किमु ।
 प्रेयसी पश्यतां येषामपरैः परिभूयते ॥ १३६ ॥
 शौर्यं सत्त्वमहंकारश्चण्डिमा भुजदण्डयोः ।
 जगाम सर्वमप्येतन्मन्ये लक्ष्म्या सहैव वः ॥ १३७ ॥

पक्षिणोऽपि प्रियां वीक्ष्य सपत्नान्यपराभवाम् ।
 न ह्यलम्भूष्णवः सोढुं किं पुनर्मनशालिनः ॥ १३८ ॥
 इत्यादिभिः प्रियावाक्यैर्भर्तिसतो मरुतः सुतः ।
 ज्वलन्नपत्रपानम्रमौलिर्नौचैरवोचत ॥ १३९ ॥
 कथं दुरात्मनो देवि तस्यैतावदहं सहे ।
 भ्रुवः संज्ञा तदार्यस्य प्रत्यूहाय न चेद्भवेत् ॥ १४० ॥
 प्रातस्तु यदि कीनाशदासतां लम्भये न तम् ।
 कदापि गणयेद्देवि मा स्म तत्पुरुषेषु माम् ॥ १४१ ॥
 परं कामातुरः स त्वां प्रातर्भूयोऽपि योक्ष्यते ।
 नारीषु सिद्ध्ये काममवैलक्ष्यं हि कामिनाम् ॥ १४२ ॥
 स च त्वयाभियुञ्जानो माननीयो मनस्विनि ।
 निहन्तुमनसा पीनमामिषं हि न धीयते ॥ १४३ ॥
 ततः किरीटिनो नाट्यशालायां शीलशालिनि ।
 गृहीयास्तेन संकेतं निशीथसमये निशि ॥ १४४ ॥
 त्वदीयेनैव वेषेण तत्राहं पुरतो गतः ।
 तज्जीवितं हरिष्यामि निविडालिङ्गनाच्छलात् ॥ १४५ ॥
 इत्यालोच्य रहः कान्तां विससर्ज वृकोदरः ।
 निर्ययौ निभृतन्यस्तपदं सापि महानसात् ॥ १४६ ॥
 अप्सरोजित्वराकल्पशिल्पेनाधिकशालिनी ।
 आकृषन्ती विशेषेण कामिनीनामपीक्षणे ॥ १४७ ॥
 द्रावयन्ती मनः कामं कृष्णा लीलवलोकितैः ।
 कीचकाय प्रगे तस्ये राजवेश्मप्रवेशने ॥ १४८ ॥ (युग्मम् ।)
 तां प्रेक्ष्य पदमप्येकं जातस्तम्भः स नाचलत् ।
 तत्पृष्ठचरणाघातपातकेनेव यन्त्रितः ॥ १४९ ॥
 खेदोदबिन्दुसंदोहैस्तस्य दन्तुरितं वपुः ।
 द्रौपदीस्पर्शपापेन जातस्फोटमिवाभवत् ॥ १५० ॥

तद्वर्षद्वरोमाञ्चनरकक्रोडभाविभिः ।

सर्वं विद्धमिहैवामूदयःशू(सू)चीचयैरिव ॥ १५१ ॥

कृष्णापि तं तथैक्षिष्ट स्निग्धस्निग्धैरिवेक्षणैः ।

स प्रकामं यथा मेने तामात्मन्यनुरागिणीम् ॥ १५२ ॥

शनैः शनैः समभ्येत्य दीनैर्दीनैर्वचःक्रमैः ।

सोऽथ तामर्थयांचक्रे तद्विरं साप्यमन्यत ॥ १५३ ॥

तमभ्यधत्त सैरंध्री निशीथे नाट्यवेश्मनि ।

स्थास्याम्यहमुपागम्य तत्रागच्छेद्भवानपि ॥ १५४ ॥

इति संकेतमादाय द्रौपद्यन्तःपुरं ययौ ।

कीचकोऽप्युल्लसत्प्रीतिरन्तिकं नृपतेरगात् ॥ १५५ ॥

देवताराधनैस्तैस्तैः कीचकस्याभिलष्यतः ।

प्रियः सुहृदिवागच्छत्कथंचिद्विवसात्ययः ॥ १५६ ॥

भाविनीमापदं पश्यन्सुदेष्णासोदरस्य ताम् ।

शङ्के पङ्कजिनीनाथस्तहुःखादस्तमाययौ ॥ १५७ ॥

यथा यथातिपीवानो बभूवुस्तिमिरोर्मयः ।

पीवतामाप हर्षोऽपि कीचकस्य तथा तथा ॥ १५८ ॥

अथ बिभ्रत्यहंकारमन्धकारे वृकोदरः ।

निर्माय मालिनीवेषमविशन्नाट्यवेश्मनि ॥ १५९ ॥

कीचकोऽपि तमस्काण्डताण्डवाडम्बरोल्वणे ।

वासयन्नङ्गसौरभ्यैर्दिशस्तस्मिन्नुपागमत् ॥ १६० ॥

स नखाघातसंकेतं द्वारि तिष्ठन्नसूत्रयत् ।

भीमोऽप्यन्तः स्थितस्तूर्णं हुंकारमकरोच्छनैः ॥ १६१ ॥

प्रविश्य नृपतेः श्यालस्तरङ्गितमनोभवः ।

जगाद मुदितो भीमं सैरंध्रीवेषधारिणम् ॥ १६२ ॥

एव्येहि देवि सैरंध्री दोर्मृणालैर्हिमोपमैः ।

अङ्गं निर्वापयालिङ्ग्य मन्मथज्वलितं मम ॥ १६३ ॥

इत्यालपन्तमायान्ते तमभ्येत्य वृकोदरः ।

सप्रेम च तथालिङ्गद्यथासोऽगात्परासुताम् ॥ १६४ ॥

नाट्यौकसो बहिस्तस्मान्मारुतिः कीचकं भुवि ।

मांसपिण्डीभवद्देहं गवाक्षेण ततोऽक्षिपत् ॥ १६५ ॥

मरुत्सुतः कृतात्मीयवैरिनिर्यातनस्ततः ।

मेदुरानन्दमागत्य स्वपिति स्म महानसे ॥ १६६ ॥

तथाभूतं च लोकेभ्यः प्रातर्विज्ञाय कीचकम् ।

शतं शोकोर्मिविवशास्तस्याधावन्त बान्धवाः ॥ १६७ ॥

तं तथाविधमालोक्य महीतलविलोठिनम् ।

ते सर्वे तारपूत्कारमरुदन् शोकविकृवाः ॥ १६८ ॥

तेषां नेत्रतडागेषु खबन्धोर्वधकारिणि ।

अमर्षग्रीष्मघर्मांशुरश्रुवारीण्यशोषयत् ॥ १६९ ॥

यदा विलोकयन्तोऽपि भ्रातुर्नाज्ञाशिषुर्द्विषम् ।

तदा सर्वेऽपि संभूय ते पर्यालोचयन्मिथः ॥ १७० ॥

पूर्वमप्यस्य जानीमो मालिन्यामनुरागिताम् ।

भ्रातुर्नः सैव तन्नूनमभवन्मृत्युहेतवे ॥ १७१ ॥

तदीयदयितैरेव बन्धुर्नो नियतं हतः ।

कथंचिन्नोपलभ्यन्ते ते च प्रच्छन्नचारिणः ॥ १७२ ॥

तदेतामेव सैरंध्रीं सहानेन खबन्धुना ।

चितावैश्वानरे क्षिप्त्वा क्रोधं विध्यापयामहे ॥ १७३ ॥

इत्यालोच्य चितावह्नौ निजेन सह बन्धुना ।

प्रक्षेप्तुमनसोऽभ्येत्य मालिनीमाकृषन्भुजे ॥ १७४ ॥

बलादाकृष्यमाणा तैरिति पूत्कुरुते स्म सा ।

जयो जयन्तो विजयो जयसेनो जयह्वलः ॥ १७५ ॥

यूयं चेत्कापि वर्तध्वे तन्मां रक्षत रक्षत ।

एतैश्चितानले क्षेप्तुं नीयमानां दुरात्मभिः ॥ १७६ ॥

इत्यस्याः कृपणां चाणीमाकर्ण्य पवनात्मजः ।
 क्रोधाद्दूरोच्छलत्फालं धावति स्म महानसात् ॥ १७७ ॥
 सोऽब्रवीत्तान्किमेतां भो बलादाकृष्यथ स्त्रियम् ।
 अस्यां कुत्रापि किं नाम कश्चिदस्त्येव न प्रभुः ॥ १७८ ॥
 तेऽप्यूचुर्बलवैतस्य मृत्यवे सोदरस्य नः ।
 इयमेवाभवत्कोऽपि हन्ता तु ज्ञायते नहि ॥ १७९ ॥
 यं निहत्य बलाद्वैरमात्मनः शमयामहे ।
 चितामध्ये निधास्यामस्तदिमामेव पुंश्चलीम् ॥ १८० ॥
 भीमोऽभ्यधाद्यधादेवमन्यायं वः सहोदरः ।
 रिरंसुः परवामाक्षीं तत्फलं चाप्यवाप्तवान् ॥ १८१ ॥
 किं नामाविभ्यतो यूयं स्त्रीहत्यापातकादपि ।
 द्वैतीयिकां कुरुध्वेऽमुं लप्स्यध्वेऽस्य न किं फलम् ॥ १८२ ॥
 ज्ञातेययन्त्रितो वश्चेन्नृपोऽन्यायं सहिष्यते ।
 नोदेप्यति शिरःशूलं किमन्यस्यापि कस्यचित् ॥ १८३ ॥
 तेऽथाभ्यधुः क्रुधा शक्तिर्यस्यास्ति भुजदण्डयोः ।
 इमामवतु सोऽस्माभिः क्षिप्यमाणां चितानले ॥ १८४ ॥
 ततस्तान्निकटं भीमः कमप्युत्पाट्य शाखिनम् ।
 कीचकस्यावधीह्वन्धूञ्छतमप्येकहेलया ॥ १८५ ॥
 बलवेन हताः पेतुः सुदेष्णाबन्धवो भुवि ।
 जम्बिरे साधु दुर्वृत्ता इत्युदस्थात्तु लोकवाक् ॥ १८६ ॥
 स्वस्थानं मालिनीं प्रेष्य हतारातिमतङ्गजः ।
 गुहामिव हरिर्भीमो ययौ निर्भीर्महानसम् ॥ १८७ ॥
 ततो बन्धुवधक्रोधस्फुरदोष्ठभयंकरा ।
 सुदेष्णा भूपमभ्येत्य बभाषे साश्रुलोचना ॥ १८८ ॥
 आर्यपुत्र तवायं मे प्रसादोऽपि विडम्बना ।
 हन्यन्ते बान्धवा यस्याः पश्य कर्मकरैरपि ॥ १८९ ॥

तदेकः कीचकारातिस्तावन्न ज्ञायते क्वचित् ।

बल्लवस्त्वयमस्त्येव पापस्तद्धन्धुधातकः ॥ १९० ॥

सैन्यैः समस्तैरप्यद्य न चेदेनं हनिष्यसि ।

नूनमात्मानमुद्ध्व्य ततस्त्यक्ष्यामि जीवितम् ॥ १९१ ॥

राजाथ सान्त्वयन्वाक्यैः कोमलैः कोमलैः प्रियाम् ।

पाणिनोदश्रुणी नेत्रे पुंस(प्रोज्झ)यन्निदमभ्यधात् ॥ १९२ ॥

देवि दुर्नयमप्युच्चैस्त्वदाक्षिण्यादहं सहे ।

बन्धूनां ते न खल्वन्ये सहन्ते भुजशालिनः ॥ १९३ ॥

ब्रूषे तथापि यत्किञ्चित्तन्मृगाक्षि करोम्यहम् ।

बल्लवोऽयं परं सर्वं सैन्यं हन्यात् खलीकृतः ॥ १९४ ॥

तस्यान्यस्तु वधोपायः संप्रत्यस्त्येव भामिनि ।

बुद्ध्यैव हि निहन्यन्ते दुर्जयाः परिपन्थिनः ॥ १९५ ॥

आगतो धार्तराष्ट्रस्य राज्ञो मल्लमतल्लिका ।

वृषकर्परनामास्ति पुरेऽस्मिन्हस्तिनापुरात् ॥ १९६ ॥

जितानेकाहवः सर्वान्स च मल्लानधिक्षिपन् ।

नाखर्वभुजगर्वेण बल्लवेन सहिष्यते ॥ १९७ ॥

ततः शश्वत्कृताभ्यासः कदाचिदकृतश्रमम् ।

स एवामुं दुरात्मानं निहनिष्यति बल्लवम् ॥ १९८ ॥

इति पृथ्वीपतिः प्रेम्णा मृदुभिर्मृदुभिः पदैः ।

सान्त्वयित्वा शनैः प्रैषीदन्तरन्तःपुरं प्रियाम् ॥ १९९ ॥

मल्लवर्गतिरस्कारकारणं वृषकर्परम् ।

बल्लवोऽन्येद्युराह्वास्त नियोद्धुं नृपतेः पुरः ॥ २०० ॥

ततोऽक्षवाटमृक्षेशवलक्षसिकताचितम् ।

भूपतिः कारयांचक्रे तन्नियुद्धकुतूहली ॥ २०१ ॥

इमं च परितो मञ्चान्सुरेन्द्रसदनोपमान् ।

धराधीशोऽधिरोहाय राजन्यानामकारयत् ॥ २०२ ॥

दिव्येऽन्यस्मिस्ततो मञ्चे रत्नमण्डपिकांतले ।
 मणिसिंहासनेऽभ्येत्य भूमीपतिरुपाविशत् ॥ २०३ ॥
 ततो निदेशमासाद्य विराटवसुधाभुजः ।
 सर्वेऽप्यारुरुहुर्मञ्चान्सामन्ताः सपरिच्छदाः ॥ २०४ ॥
 यद्यप्यरिजयं भीमे न ते संशेरते क्वचित् ।
 आययुस्तदपि त्रस्तमनसो धर्मजादयः ॥ २०५ ॥
 स्थेयांसौ विभ्रतावंसौ कस्तूरीस्तवकाङ्कितौ ।
 चन्दनालिप्तसर्वाङ्गौ चण्डचण्डातकांशुकौ ॥ २०६ ॥
 सह्यविन्ध्याविवाध्यक्षौ मल्लश्रेणिशिरोमणी ।
 तौ ततो विशतां रङ्गं वृषकर्परबल्लवौ ॥ २०७ ॥ (युगम्) .
 असौ कृतश्रमो मल्लो बल्लवस्त्वकृतश्रमः ।
 नियुद्धमनयोर्युक्तं नादधे वसुधाधिपः ॥ २०८ ॥
 परं श्यालारिरस्यायं हन्तव्योऽस्ति यथा तथा ।
 निनिन्द मेदिनीनाथमिति सर्वस्तदा जनः ॥ २०९ ॥ (युगम्)
 कन्दरादारिणोऽद्रीणां भुजास्फोटरवास्तयोः ।
 तदा चक्रुर्जगत्सर्वं विद्राणश्रवणेन्द्रियम् ॥ २१० ॥
 कम्पयन्तौ भुवं पादैर्ददानौ तलहस्तकान् ।
 ततस्तौ विविधैर्भङ्गैर्बद्धमुष्टी प्रसर्पतुः ॥ २११ ॥
 आश्वेव हन्तुमीशोऽपि बल्लवो वृषकर्परम् ।
 नेत्रोत्सवाय लोकानां कंचित्कालं व्यलम्बत ॥ २१२ ॥
 अभूतां शतशस्तत्र तयोर्जयपराजयौ ।
 विन्ध्यधात्रीधराटव्यां मत्तमातङ्गयोरिव ॥ २१३ ॥
 बल्लवेनाथ कस्मिंश्चिदानीय निजबन्धने ।
 प्राणप्रयाणदीनास्यो बभञ्ज वृषकर्परः ॥ २१४ ॥
 बल्लवस्य जये हृष्यलोककोलाहलो महान् ।
 उदस्थादवनीभर्तुः सैव पुलकाङ्कुरैः ॥ २१५ ॥

सहायो विधुरे देवि नेदृशः कापि लभ्यते ।

प्रसीदासिंस्तदित्येवं भूपः कान्तामसान्त्वयत् ॥ २१६ ॥

हन्त पौरोगवेनाथ विराटस्य महीशितुः ।

वृषकर्पर्माकर्ण्य चरेभ्यो धृतराष्ट्रभूः ॥ २१७ ॥

कर्णदुःशासनद्रोणगाङ्गेयसुबलात्मजान् ।

प्रद्विष्टमतिरेकत्र मीलयित्वेत्यमन्नयत् ॥ २१८ ॥ (युग्मम्)

कृत्योपायः पुरा चक्रे हन्तुं यः पाण्डुनन्दनान् ।

सोऽयं सुरोचनस्यैव प्रत्युत प्राभवत्क्षणात् ॥ २१९ ॥

छन्नं च वसतः कापि समामेतां त्रयोदशीम् ।

पाण्डवान्संप्रति ज्ञातुं प्राहैषं वृषकर्पर्मम् ॥ २२० ॥

शतकोटिकठोराङ्गं सर्वस्मिन्नवनीतले ।

विना भीममलंभूष्णुर्जेतुमेनं न कश्चन ॥ २२१ ॥

कुत्रापि यदि गुप्तोऽपि भवेदनिलनन्दनः ।

नूनं तन्न सहेतास्य भुजाहंकारडिण्डिमम् ॥ २२२ ॥

युध्यमानोऽमुना भीमश्चेन्निहन्येत तन्मम ।

हतः स्यादहितो हन्यात्स वामुं विदितो भवेत् ॥ २२३ ॥

इत्याकूतवतो(ता) मल्लग्रामणीः प्रहितो मया ।

स मेदिनीं क्रमात्क्रामन्विराटलगरं ययौ ॥ २२४ ॥

तस्मिंश्च तस्य भूभर्तुः सूपकृद्वृषकर्पर्मम् ।

जघानेति श्रुतिर्जाने तन्नूनं स वृकोदरः ॥ २२५ ॥

स यत्रास्ति ध्रुवं भाव्यं तत्रान्यैरपि पाण्डवैः ।

राजयक्ष्मा हि न श्वासकासश्लेष्मादिभिर्विना ॥ २२६ ॥

परं ते चेदतिव्यक्तिमानीयन्ते कथंचन ।

तत्तानुच्छेत्तुमुत्सेको मदीयः सफलो भवेत् ॥ २२७ ॥

विराटपुरसंरोधप्र(पृ)ष्टैरौपयिकैरपि ।

न ते व्यक्तिमुपेयन्ति तैरमीषां तु का कथा ॥ २२८ ॥

किं तूभयोर्दिशोस्तत्र कृते जीवधनग्रहे ।

भजेयुः प्रकटीभावं ते दयामयचेतसः ॥ २२९ ॥

अस्माभिस्तद्गहे पूर्वमेकस्यां विहिते दिशि ।

धाविष्यते धराधीशः स्वसैन्यैरखिलैरपि ॥ २३० ॥

अन्यस्यां तु कृते तस्मिञ्शून्यतां नगरे गते ।

निर्यास्यन्ति स्थिताः पश्चात्पाण्डवा एव केवलम् ॥ २३१ ॥

तदेव पाण्डवेयेषु गतेषु स्फुटतां भृशम् ।

संरप्स्येऽहं तदुच्छेदहेतवे पृतनोर्मिभिः ॥ २३२ ॥

इत्यालोच्य बलैः कैश्चित्सारैर्दन्तुरयन्दिशः ।

विराटपुरमभ्येतुं प्रतस्थे धृतराष्ट्रभूः ॥ २३३ ॥

तदश्वीयखुरोत्खातरजःस्थगितमण्डलः ।

तस्यान्यायमिवाद्रष्टुं रविरागाददृश्यताम् ॥ २३४ ॥

मूर्तिमद्भिरिवाधर्मैस्तस्याश्वबलपांसुभिः ।

पतद्भिरखिलाः शेषमनीयन्त समुद्रगाः ॥ २३५ ॥

कुरुगोत्रप्रदीपस्य सांप्रतं ते न दस्युता ।

इत्याख्यातुमिवैतस्य मारुतोऽभिमुखं ववौ ॥ २३६ ॥

युक्तं न तव कर्मैतत्कर्मसाक्षिणि पश्यति ।

इत्याख्यात्य इव शिवाः सूर्यस्याधो ववासि(शि)रे ॥ २३७ ॥

अथाविदित एवायं प्रयाणैरविलम्बितैः ।

विराटनगराभ्यासमाससांद सुयोधनः ॥ २३८ ॥

ततोऽभ्यर्णे समायान्तं द्रोणकर्णादिभिः सह ।

भीत्या चराः स्खलद्वाचो विराटस्याचंचक्षिरे ॥ २३९ ॥

ततः स्वसैन्यसंभारभारभङ्गुरितक्षितिः ।

गान्धारेयमभिक्षोणिपतिर्यावत्प्रतिष्ठते ॥ २४० ॥

तावद्गणितनिःशेषवर्ष्माणो बाणपङ्क्तिभिः ।

आगत्य मन्दिरद्वारि पूत्कुर्वन्ति स्म बल्लवाः ॥ २४१ ॥

भूरिभिर्वलसंभारैरागत्य प्रणिहत्य नः ।

कुरुभूपालगृह्येण नरेन्द्रेण सुशर्मणा ॥ २४२ ॥

दक्षिणस्या दिशः सर्वे नीयन्ते सुरभीगणाः ।

क्षात्रं धर्मं पुरस्कृत्य ततो धावत धावत ॥ २४३ ॥

इत्युपाश्रित्य गोपानां गिरः करुणपीवराः ।

भूपतिर्गोगणत्राणमैच्छत्प्राणैरपि क्षणात् ॥ २४४ ॥

गोमुनिब्राह्मणभ्रूणस्त्रैणत्राणे हि साधवः ।

प्राणानपि तृणीयन्ति यशो हि किल तत्प्रियम् ॥ २४५ ॥

संग्रामरसवाचालैर्बलैस्तुमुलयन्दिशः ।

ततः सर्वाभिसारेण प्रतस्थे पृथिवीपतिः ॥ २४६ ॥ (युग्मम्)

रणकौतूहली तत्र कृतगाण्डीवताण्डवः ।

विमुक्तवनितावेषः सैष द्वाग्भविता स्फुटः ॥ २४७ ॥

इत्यालोच्य व्यवस्थाप्य कथंचन किरीटिनम् ।

विराटेन समं सर्वे पाण्डवेयाः प्रतस्थिरे ॥ २४८ ॥

आयुधानि समानीय सहदेवः शमीतरोः ।

यथात्मीयसमग्राणामग्रजानां तदार्पयत् ॥ २४९ ॥

विराटभूभुजो वाजिसैन्यैर्धावद्भिरुद्धतम् ।

क्षुण्णा क्षमा शरणं रेणुव्याजाद्विष्णुपदं ययौ ॥ २५० ॥

यमप्रतिममालोक्य नृपमेनममूः स्त्रियः ।

कम्पिष्यन्तेऽधुनेतीव पांसवः पिदधुर्दिशः ॥ २५१ ॥

मा गाश्चौर विशंसन्त इव कामं सुशर्मणः ।

कर्णजाहमगाहन्त तस्य निखाननिखनाः ॥ २५२ ॥

कानप्यधिकवाचालान्प्रेष्य वैतालिकोत्तमान् ।

त्वरमाणं सुशर्माणं स्थापयामास पार्थिवः ॥ २५३ ॥

जातशर्मा सुशर्मापि विराटाय महीभुजे ।

निधाय धैनुकं पृष्ठे सर्वैः सैन्यैरतिष्ठत ॥ २५४ ॥

उभयोरपि नासीरशौण्डीराणां शराशरि ।
 रणः क्षणमभूत्पीतपतङ्गकरपञ्जरः ॥ २५५ ॥
 अलभन्त रणोत्सङ्गबद्धोत्सेका गुणस्पृशः ।
 धानुष्केभ्यस्तदा लक्ष्यमुभयेऽपि हि मार्गणाः ॥ २५६ ॥
 परस्परस्य विशिखैः खण्डिता शरमण्डली ।
 अधोमुखी सखेदेव भूपत्यङ्गतलेऽपतत् ॥ २५७ ॥
 सैन्ययोरुभयोर्बाणैर्विल्लनावयवावलिः ।
 दुर्धरो रुधिरोद्गारित्रणः प्रववृते रणः ॥ २५८ ॥
 कच्छपायितमूर्द्धानो मीनायितकराङ्गयः ।
 पङ्कजायितपाण्योघाः प्रससुरसृगापगाः ॥ २५९ ॥
 चक्रिरेऽथ विराटस्य भटैः सैन्याः सुशर्मणः ।
 पाश्चात्यगामिनोऽम्भोधितरङ्गैर्निम्नगोर्मिवत् ॥ २६० ॥
 अथोत्तस्थे बलैः कैश्चित्सारैः स्फारैः सुशर्मणः ।
 दवाग्निनेव निःशेषं वैरिकक्षं दिधक्षुणा ॥ २६१ ॥
 कृतस्वैरस्वरास्तीव्राः शस्त्रज्वालाकरालिताः ।
 विहङ्गमा इवानश्यन्विराटस्यापि सैनिकाः ॥ २६२ ॥
 एकाङ्गवीरयोः कामं संगरोऽभूदभङ्गुरः ।
 द्वयोरपि तयोरन्तर्वणं पोत्रीन्द्रयोरिव ॥ २६३ ॥
 जयलक्ष्मीः शरासारवर्षदुद्धर्षतेजसोः ।
 एकमप्यनयोरात्ममृत्युभीतेव नाश्रयत् ॥ २६४ ॥
 एकस्मिन्नतिविक्रान्ते स्वर्गिणां पुष्पवृष्टयः ।
 पतन्त्योऽन्यशरैर्मार्गिच्छेदच्छेकैर्न सेहिरे ॥ २६५ ॥
 समाप्तिमागते शस्त्रप्राग्भारे तावुभावपि ।
 रथादुत्तीर्य दोर्युद्धमतिक्रुद्धौ वितेनतुः ॥ २६६ ॥
 विराटं विकटाभोगैर्भुजदम्भोलिकेलिभिः ।
 सुशर्मा हतकर्माणमावध्य स्वे रथेऽक्षिपत् ॥ २६७ ॥

अथालोक्य तथा कङ्कः सातङ्कमवनीपतिम् ।
 भीममाह्वय दक्षिण्यक्षीराम्भोनिधिरभ्यधात् ॥ २६८ ॥
 वत्स संवत्सरः सोऽयमस्माभिर्गमितोऽखिलः ।
 एतत्साहायकेनैव तदेनं किमुपेक्षसे ॥ २६९ ॥
 निहत्य क्रूरकर्माणं सुशर्माणं क्षणादमुम् ।
 विराटपृथिवीनाथं विमोचयितुमर्हसि ॥ २७० ॥
 उद्धर्तव्यः सतामापन्निमग्नोऽनुपकार्यपि ।
 किं पुनः कृतसर्वस्वोपकारोऽयं महामनाः ॥ २७१ ॥
 इत्यादेशगिरा ज्येष्ठबन्धोः पवननन्दनः ।
 हन्तुकामः सुशर्माणमधावत सबान्धवः ॥ २७२ ॥
 विभाव्य भीममायान्तं दोःशृङ्गस्थगदाद्रुमम् ।
 भ्रातृभिर्गण्डशैलाभैर्गिरीन्द्रमिव जङ्गमम् ॥ २७३ ॥
 पुनः काका इवोपेताः संविभत्कुञ्जया(?)मिषम् ।
 दिशो दिशि पलायन्त सुशर्मपुतनाचराः ॥ २७४ ॥
 पर्वतं कुलिशेनेव देवो गोत्रनिषूदनः ।
 सुशर्मणो मरुत्सूनुर्विभेद गदया रथम् ॥ २७५ ॥
 भीमस्तुतीरिव ऋष्टुमनिर्यान्तीरिं प्रति ।
 क्षिपन्तमङ्गुलीर्वक्त्रे तं जीवन्तममुञ्चत ॥ २७६ ॥
 विराटभूपतिं भीमो विधाय गतबन्धनम् ।
 आबध्य पुनरात्मीयैर्गणैरारोपयद्रथम् ॥ २७७ ॥
 पाण्डवानामुदात्तं तद्विभाव्य चरिताद्भुतम् ।
 प्रीतिप्रह्वीभवच्चेताश्चिन्तयामास पार्थिवः ॥ २७८ ॥
 कौतुकात्केऽप्यमी देवाः किं धरित्रीमवातरन् ।
 विस्मृत्य युगमेतद्वा धात्रा विदधिरे नराः ॥ २७९ ॥
 किं वा कृतयुगस्यैव नराः कतिचिदुद्धृताः ।
 स्फुरत्यैदंयुगीनं हि नामीपां पुरुषव्रतम् ॥ २८० ॥

न भवेयुः सहायाताश्चेदमी समरे मया ।
 क्रूरैस्तन्मे समाप्येत कथापि परिपन्थिनः ॥ २८१ ॥
 सुशर्माभोधरारब्धो मद्यशश्चन्द्रविद्रवः ।
 वल्लवेनानलेनेव रक्षितः सोऽयमक्षतः ॥ २८२ ॥
 विचिन्त्येति महीपालः प्रीतिपर्यश्रुलोचनः ।
 निमीलितकराम्भोजकुङ्कुलस्तानभापत ॥ २८३ ॥
 कङ्कश्रीकेलिपल्यङ्ग वल्लव प्रीतिपल्लव ।
 तन्तिपालद्विपत्कालग्रन्थिकाप्रतिपन्थिक ॥ २८४ ॥
 एषा लक्ष्मीरिदं राज्यमदश्च मम जीवितम् ।
 अद्यप्रभृति युष्माकमेवैतत्किमतः परम् ॥ २८५ ॥
 यौष्माकीणभुजौर्जित्यफलकेनैव संप्रति ।
 सत्कीर्तयो ममोत्तेरुः सुशर्मविपदार्णवम् ॥ २८६ ॥
 इत्युच्चैः स्तुतिवाचाले भूपाले पुलकाङ्किते ।
 उपावनतमूर्द्धानः पाण्डवेया वभाषिरे ॥ २८७ ॥
 अनुभावस्तवैवायं जयामो यदरीन्वयम् ।
 महोभिर्मिहिरस्यैव हन्ति ध्वान्तं यतोऽरुणः ॥ २८८ ॥
 इत्युदीर्य भटान्वाक्यैः संभाष्यापत्रपाहरैः ।
 गाः समस्ताः पुरस्कृत्य भूत्वा भूमिपतेः पुरः ॥ २८९ ॥
 नेत्रनीलाब्जमालाभिरर्चिताः पृतनाचरैः ।
 विश्वं विस्मापयन्तस्ते चलन्ति स्म पुरं प्रति ॥ २९० ॥

(युग्मम्)

किंभविष्यत्तया मूकमागत्य नृपतिः पुरम् ।
 चिन्ताचान्तपरीवारं राजमन्दिरमाविशत् ॥ २९१ ॥
 बहिः संस्थाप्य कङ्कादीन् सशङ्कोऽन्तःपुरं ययौ ।
 वीक्ष्य मेदस्त्रिखेदां च सुदेष्णामवदन्नृपः ॥ २९२ ॥
 विच्छायं ते मुखं देवि किं प्रगे मृगलक्ष्मवत् ।
 मत्कीर्तिवल्लरीकच्छः क्व वत्सोऽगच्छदुत्तरः ॥ २९३ ॥

साब्रवीद्देव युष्मासु धावितेष्वनुगोग्रहम् ।

एत्य मध्यंदिने कश्चित्पूत्करोति स्म बल्लवः ॥ २९४ ॥

तमूचे विक्रमाधारः कुमारः खेदकारणम् ।

कृच्छ्रात्तदाचक्षेऽसौ दक्षिणेर्मवपुः शरैः ॥ २९५ ॥

उत्तरस्यां दिशि द्रोणभीष्मकर्णादिभिः सह ।

स्वयं दुर्योधनोऽभ्येत्य सौरभेयीरचालयत् ॥ २९६ ॥

ततः सर्वेऽपि संभूय बल्लवास्तमयोधयन् ।

तव प्राणपरित्यागाद्भवामानृण्यमाययुः ॥ २९७ ॥

किंवदन्तीहरस्तेषामेक एवास्मि जीवितः ।

सन्ति चाद्यापि गावस्तान्पतितान्परितः स्थिताः ॥ २९८ ॥

इत्याख्यातं मया तावद्विराटतनयस्य ते ।

कुमारस्फारदोःसार तद्यथोचितमाचर ॥ २९९ ॥

इत्याकर्ण्य वचस्तस्य वत्सः स्फुरितमत्सरः ।

शौडीरिमसरोमान्त्रः सखेदमिदमभ्यधात् ॥ ३०० ॥

सहापि द्रोणकर्णाद्यैः को नु दुर्योधनो मम ।

पपौ बलिमुकुन्दाद्यैः सहैव मुनिरर्णवम् ॥ ३०१ ॥

जयः किंतु न विज्ञेन रणे सारथिना विना ।

विश्वदाहक्षमोऽप्यग्निर्न ज्वलत्यनिलादृते ॥ ३०२ ॥

तमभ्यधान्मदाभ्यर्णवर्तिनी मालिनी ततः ।

योऽयं तूर्यत्रयाचार्यो भगिन्यास्ते बृहन्नटः ॥ ३०३ ॥

जानीहि तममुं सर्वसारथीनां शिरोमणिम् ।

कोटिशोऽयं मया दृष्टः प्रेरयन् रथवाजिनः ॥ ३०४ ॥

ततः क्लीबोऽयमित्युच्चैर्विचिकित्सापरोऽपि सन् ।

त्वत्तनूजः समाहूय वितेने सारथिं रथे ॥ ३०५ ॥

गृहीतास्त्रेण तेनाथ प्रयुक्ताश्चमतल्लिकः ।

सुतोऽभूदभ्यमित्रीणस्तवैकाङ्गभटाग्रणीः ॥ ३०६ ॥

तां निशम्य गिरं तस्या भूपतिः सुतवत्सलः ।
 गतमेकाकिनं सूनुमित्यशोचन्मुहुर्मुहुः ॥ ३०७ ॥
 ह हा बाहुसहायोऽयं क्षीरकण्ठः क मे सुतः ।
 क चेयं वैरिकासारगाहिनी कुरुवाहिनी ॥ ३०८ ॥
 तदनीके हि योधानामेकैकस्य पराक्रमैः ।
 हरेर्मनसि वास्तव्या भीतयश्चक्रिरे चिरम् ॥ ३०९ ॥
 तद्दोर्वीर्यान्ले कीर्तेरायुष्टोमाय जाग्रति ।
 हा भविष्यति तन्नूनं सूनुर्मै प्रथमाहुतिः ॥ ३१० ॥
 इत्यभीक्ष्णं पतिः क्षोणेः शोचन्नूचे ससौष्ठवम् ।
 मालिन्येति न भीः काचित्सहायश्चेद्बृहन्नटः ॥ ३११ ॥
 भीतिर्नहि भुजङ्गेन्द्रादभ्यर्णस्थे गरुत्मति ।
 न तमस्काण्डभीः कापि भास्करे करवर्तिनि ॥ ३१२ ॥
 इमां बृहन्नटस्तोत्रकोविदां मालिनीगिरम् ।
 आकर्ण्य कुपितो यावन्नृपः किमपि जल्पति ॥ ३१३ ॥
 तावद्भावद्भिरभ्येत्य राजमन्दिरचारिभिः ।
 आगच्छत्युत्तरो दिष्ट्या वर्धितो भूमिवल्लभः ॥ ३१४ ॥

(युग्मम्)

सुतागमश्रुतिसुधाविभागमिव याचितुम् ।
 क्षमाभृतश्चक्षुषी हर्षादीयतुः श्रवणान्तिकम् ॥ ३१५ ॥
 अद्भिर्नेत्रघटीयन्नमुक्ताभिः प्लाविते मुदा ।
 क्षणात्क्षोणीभृतः क्षेत्रे जज्ञिरे पुलकाङ्कुराः ॥ ३१६ ॥
 प्रीत्या पृथ्वीपतिर्यावत्तं प्रत्युद्गन्तुमिच्छति ।
 कुमारस्तावदभ्येत्य पपात पदयोः पितुः ॥ ३१७ ॥
 ततस्तनयमुत्थाप्य गाढमालिङ्ग्य भूपतिः ।
 रणाङ्गणजयोदन्तं पृच्छति स्म समन्ततः ॥ ३१८ ॥
 आसीनेषु यथास्थानं सर्वेष्वथ कृताञ्जलिः ।
 कृतज्ञमौलिमाणिक्यं कुमारस्तमचीकथत् ॥ ३१९ ॥

यस्मिन्कृताङ्गनाकल्पकपटोऽयं बृहन्नटः ।

जयः किमिति दुर्लभस्तत्र संभाव्यते रणे ॥ ३२० ॥

तादृशा बाहवोऽस्यैव यादृशैर्वैरिनिर्जयः ।

करा मृगपतेरेव देवदन्तावलद्बुहः ॥ ३२१ ॥

इत्युत्तरस्य भारत्या विस्मेरितमना भृशम् ।

अपृच्छन्नृपतिर्मूलात्तमुदन्तं विशेषतः ॥ ३२२ ॥

अभ्यधत्तोत्तरः स्वामिन्नभावादन्यसारथेः ।

सारथिं षण्ढमप्येनमादाय समरेऽगमम् ॥ ३२३ ॥

अनेकरथचीत्कारवाचालवियदञ्चलम् ।

गन्धसिन्धुरसिन्दूरैर्लोहितायितपुष्करम् ॥ ३२४ ॥

तुरङ्गमखुरोद्भूतधूलीकन्दलिताम्बुदम् ।

शौर्यावदात्तपादातक्ष्वेडाक्षोभितकातरम् ॥ ३२५ ॥

प्लावयन्परितो धात्रीं कल्पान्तजलराशिवत् ।

तत्रानीकं कुरूणां तदपश्यमविशेषतः ॥ ३२६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

गाङ्गेयो यमयं द्रोणः कर्णोऽसावेष सौबलः ।

सैष दुर्योधनश्चेति विशेषमविदं ततः ॥ ३२७ ॥

गतं निःसत्त्वतां सत्त्वं विक्रमोऽभूदविक्रमः ।

जातमोजोऽप्यनोजस्विगर्वोऽप्यागादगर्वताम् ॥ ३२८ ॥

क्षणादत्यजदभ्यासं शस्त्राभ्यासः समीरिव ।

अतिष्ठत्कुललज्जापि तदानीं पृष्ठतो मम ॥ ३२९ ॥ (युग्मम्)

केवलं नौरिवाभ्येत्य भयोदन्वति मज्जतः ।

पलायनमतिर्मेऽभूद्देवादभ्यर्णवर्तिनी ॥ ३३० ॥

विस्तीर्णवेपथुर्भीत्या ततोऽवोचं बृहन्नटम् ।

पुरः पश्यसि पाथोधिप्रतिमां वैरिवाहिनीम् ॥ ३३१ ॥

भूयोभिरपि मे शुष्येन्न बाणकलशैरसौ ।

करैर्हि परिमी(मी)येत किं नाम गगनाङ्गण(न)म् ॥ ३३२ ॥

पलायिष्ये तदाश्वेव कातरं मा स मां वदः ।
 दावानलोऽपि को नाम वर्षति प्रावृडम्बुदे ॥ ३३३ ॥
 इत्युदीर्य प्रणश्यन्तं स्वामिन्नादाय मां करे ।
 बृहन्नटः ससंरम्भः सावष्टम्भमभापत ॥ ३३४ ॥
 कुमार युज्यते नैतद्विराटतनयस्य ते ।
 शूरस्यायशसे दृष्टे परानीके पलायनम् ॥ ३३५ ॥
 पश्चादपि प्रयास्यन्ति प्राणा न स्थानवस्तव ।
 यशस्तद्गत्वैरैरभिरर्जनीयमगत्वरम् ॥ ३३६ ॥
 उत्तरेण रणे नष्टमित्यकीर्तिरवस्तव ।
 कीर्तिकोलाहलैस्तैः पितुर्नो तिरयिष्यते ॥ ३३७ ॥
 प्रकामं यदि नामासि संग्रामोत्सवभङ्गुरः ।
 तथापि मा पलायिष्ठास्तिष्ठत्येवान्तिके मयि ॥ ३३८ ॥
 जयन्निव रिपूंश्चेन्मे विभाति भुजविक्रमः ।
 तदानीमवतिष्ठेथाः पलायेथास्त्वमन्यथा ॥ ३३९ ॥
 किं पुनः सारथीभावं भजस्व मम संप्रति ।
 निहन्मि द्विपतो यावद्दोग्रहग्रहिलौजसः ॥ ३४० ॥
 इत्थमेतस्य भारत्या भिया तरलतारकः ।
 स्थितोऽहमुल्लसलज्जाभारः सारथ्यमाचरन् ॥ ३४१ ॥
 लज्जारम्भनिर्वाहो मृत्युर्युद्धेषु लज्जया ।
 लज्जयैव नये वृत्तिर्लज्जा सर्वस्य कारणम् ॥ ३४२ ॥
 ततः स्त्रीवेषमुन्मुच्य कलयन्कार्मुकं करे ।
 बृहन्नटः स्फुटानन्दनिस्यन्दं ददृशे न कैः ॥ ३४३ ॥
 विभाव्य दिव्यमूर्तिं च तं तदाहमचिन्तयम् ।
 कोऽप्ययं खेचरः क्रीडातिरोहितवपुः किमु ॥ ३४४ ॥
 धनुर्वेदः किमध्यक्षः साक्षाद्वीरो रसो न(नु) किम् ।
 किं वा निःशेषशौण्डीरशौण्डीर्यं पिण्डतां गतम् ॥ ३४५ ॥

इत्याद्यालोचयन्नास्यखेलदुच्छृङ्खलेक्षणः ।

चिरमाप्तोऽस्मि नो तृप्तिमीक्षमाणो बृहन्नटम् ॥ ३४६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तेनाथ शिखरोन्माथपटीयः पृथिवीभृताम् ।

चक्रे विपक्षे वक्षाश्मटङ्कष्टंकारिकार्मुकम् ॥ ३४७ ॥

प्रत्यनीकभटैर्भीष्मभारद्वाजादिभिस्ततः ।

वितेने विगतानन्दस्पन्दैः सांराविणं क्षणम् ॥ ३४८ ॥

ऊचेऽन्योन्यं पुरः सोऽयमर्जुनः सोऽयमर्जुनः ।

वर्षतो विशिखानस्य विलोकयत कौतुकम् ॥ ३४९ ॥

परं कस्यापि पश्यामो नेदृशीं सत्त्वसंपदम् ।

अवस्थाय भुजस्थाम क्षणं वीक्षिष्यतेऽस्य यः ॥ ३५० ॥

ततोऽमी किं द्विषो युद्धं किमेतन्मृत्युरत्र किम् ।

विस्मृत्य सर्वमप्येतदानन्दैकमयोऽभवम् ॥ ३५१ ॥

अथान्तःस्वान्तमासीन्मे किमयं पाण्डवोऽर्जुनः ।

अन्वेनं खलु योद्धारं श्रूयन्ते सांप्रतं भुवि ॥ ३५२ ॥

सोऽयं मन्ये नटीभूय दुरनेहसमभ्यगात् ।

प्रविश्य जलधिं रात्रौ देवोऽप्यभ्येति भानुमान् ॥ ३५३ ॥

तत्संप्रत्यस्य सारथ्ये प्रत्यर्थिभ्यो भयं न मे ।

नारुणोऽर्के हि पृष्ठस्थे तमोभिरभिभूयते ॥ ३५४ ॥

विस्मृतातङ्कनिःशङ्कस्ततोऽहं समराजिरे ।

यथामनसमेतस्य प्रेरयामासिवान्हयान् ॥ ३५५ ॥

रथो दीप इवैतस्य धावति स यतो यतः ।

तमांसीवारिशौण्डीरा नालोक्यन्त ततस्ततः ॥ ३५६ ॥

एकतो दोःसहायोऽयमन्यतः कोटिशोऽरयः ।

नोत्थितः किंतु तैः सेहे पतङ्ग इव तारकैः ॥ ३५७ ॥

एकमेवास्य संधानमपश्यं निकटेऽप्यहम् ।

विस्पष्टं मुष्टिमप्येकं कैशिकन्यायवर्तिनम् ॥ ३५८ ॥

निर्वाणप्राणसौहार्दाः क्षमातले पतयालवः ।

लक्षशः प्रतिपक्षास्तु निरीक्षां वक्रिरे मया ॥ ३५९ ॥

अन्यतेजोऽसहस्यास्य पिघातुं घर्मदीधितिम् ।

कृपयेव शराश्चक्रुरस्तम्भं दिवि मण्डपम् ॥ ३६० ॥

द्विषां गाण्डीवनिर्मुक्तैः काण्डैरेतस्य खण्डिताः ।

ह्रियैव मार्गणाः क्षोणिरेणुष्वास्यमनीनशन् ॥ ३६१ ॥

प्रक्रीडति प्रतापेऽस्य प्रक्षरत्क्षतजा द्विषः ।

रणधारागृहे धारायन्त्रपुत्रकतां ययुः ॥ ३६२ ॥

यावन्तो वैरिवाहिन्यां भटाः प्रत्येकमेव तैः ।

आत्मनैव समं जिष्णुर्युच्चमानो व्यभाव्यत ॥ ३६३ ॥

क्रीडत्तत्कीर्तिसीमन्तघुसृणौघैरिवारुणाः ।

जज्ञिरे रुधिराम्भोभिः सरितः कूलमुद्रुजाः ॥ ३६४ ॥

रणे चकार कीलालकूलिनीनामुपर्यसौ ।

संचाराय चिरं कीर्तिरिव सेतुं शरोत्करैः ॥ ३६५ ॥

पार्थनिर्लूनमौलीनां सुरस्त्रीसंगमीयुषाम् ।

कबन्धैर्वैरिवीराणां मुदेव ननृते चिरम् ॥ ३६६ ॥

ततः किमपि बीभत्सुशरैराकुलतां गतौ ।

द्वावपि द्रोणगाङ्गेयौ रणाग्रादपसन्नतुः ॥ ३६७ ॥

तन्मनःक्षोभविक्षिप्तैर्मन्दाक्षैरपरैरपि ।

रथा महारथैर्दूरं निन्यिरे समरोदरात् ॥ ३६८ ॥

नीतां वरूथिनीं पार्थशरौघैर्विशरारुताम् ।

विलोक्य चकितः कर्णं नियुज्यैतस्य संगरे ॥ ३६९ ॥

सौरभेयीः पुरस्कृत्य धृतराष्ट्रतनूरुहः ।

लुण्टाक इव साशङ्कः प्रतस्थे स्वपुरीं प्रति ॥ ३७० ॥ (युग्मम्)

स बभूव रणारम्भस्ततः कर्णकिरीटिनोः ।

यत्रैकोऽपि जयन्तीषे जयलक्ष्म्यापि न द्रुतम् ॥ ३७१ ॥

विलोकितुमिवाश्चर्यात्तयोः समरलाघवम् ।

उभयोरपि शौण्डीर्यादुत्तस्थुर्मौलिकुन्तलाः ॥ ३७२ ॥

तावुभावपि संग्रामरसरोमाञ्चितं वपुः ।

पुरैव दधतुः कीर्णमन्योन्यविशिखैरिव ॥ ३७३ ॥

वीरयोरुभयोर्बाणैः परस्परपराहतैः ।

पतद्भिरन्तरालेऽपि राशितामुच्चकैर्गतम् ॥ ३७४ ॥

गच्छन्सोत्सेकमेकस्य प्रतिवीरशरेरितः ।

उच्चकैरुच्छलन्बाणो गीर्वाणान्दिव्यनीनशत् ॥ ३७५ ॥

संग्रामसाम्यमालोक्य सुञ्चता मार्गणानथ ।

सहैव क्रोधयोधेन द्विगुणः फाल्गुनोऽभवत् ॥ ३७६ ॥

अथ सारथिरालोक्य फाल्गुनेष्टकरालितम् ।

राधेयमभ्यधान्मूर्ध्नि निधाय प्रणयाञ्जलिम् ॥ ३७७ ॥

गतः सुयोधनस्तावद्दूरमादाय धैनुकम् ।

ततः स्वामिन्किमात्मानमिदानीं खेदयिष्यसि ॥ ३७८ ॥

सन्ति भूयांसि कार्याणि कार्याणि सुहृदस्त्वया ।

तदात्मानमकाण्डेऽपि किं मुधा गमयिष्यसि ॥ ३७९ ॥

इत्युदीर्य सशौण्डीर्यरसोत्कर्षादनिच्छतः ।

रथं कर्णस्य संग्रामादपवाहितवान्बलात् ॥ ३८० ॥

अप्रणाशव्रतं वीक्ष्य कर्णमप्यवकीर्णिनम् ।

मामुत्साह्य ततस्तैस्तैरथवेगाय चाटुभिः ॥ ३८१ ॥

मत्पुरस्तादुरात्मायं गच्छत्यादाय गा इति ।

अनुदुर्योधनं क्रुद्धो धावति स धनंजयः ॥ ३८२ ॥ (युग्मम्)

आगच्छत्यर्जुने दूराद्धृतराष्ट्राङ्गजन्मनः ।

तुषैरिव महावायौ सैनिकैरपचक्रमे ॥ ३८३ ॥

ततः प्रक्षिप्य गाः पृष्ठे सुभटैकधुरंधरः ।

बभूव सुतद्वयेन सांयुगीनः सुयोधनः ॥ ३८४ ॥

क्षुरप्रानक्षिपत्तस्मिन् आतेति सदयोऽर्जुनः ।

सर्वप्राणं (?) स बाणांस्तु मुमुचे सव्यसाचिनि ॥ ३८५ ॥

तथापि नात्यरिच्यन्त पार्थेषुभ्यस्तदाशुगाः ।

गजेन्द्रगर्जयः किं नु विजयन्ते घनध्वनीन् ॥ ३८६ ॥

ततो दुर्योधनं शौर्यमिव साक्षात्कपिध्वजः ।

चिच्छेद सायकैश्छेकैः केतुदण्डं पताकिनः ॥ ३८७ ॥

तथापि कौरवे दर्पसर्पदष्टान्तरात्मनि ।

चैतन्यविकले काममात्मनीनमजानति ॥ ३८८ ॥

मनाविद्यामनुस्मृत्य जिष्णुरप्राणहारिणम् ।

कृपालुहृदयोऽमुञ्चद्वागवस्वापनं शरम् ॥ ३८९ ॥ (युग्मम्)

दुर्योधनयशश्चन्द्रलक्ष्मीलीलामुषस्ततः ।

क्षणादाक्रान्तदिवचक्राः प्रससृस्तिमिरोर्मयः ॥ ३९० ॥

उच्चरच्चण्डगाण्डीवप्रतापोल्काभयादिव ।

निखिलानीकनेत्राणि निमीलन्ति स्म निद्रया ॥ ३९१ ॥

ससैन्यस्यापि संजातलज्जानीव भुवस्तले ।

आयुधानि पतन्ति स्म करात्कुरुनरेशितुः ॥ ३९२ ॥

केचिद्धनुरवष्टभ्य रथमाश्लिष्य केचन ।

सूतमालम्ब्य केचिच्च तस्थुर्योधास्तदाखिलाः ॥ ३९३ ॥

तस्थुषः केतुमाश्रित्य सानीकस्य कुरुप्रभोः ।

ततस्तात मया जिष्णुरुत्तरीयाण्यहारयत् ॥ ३९४ ॥

क्षणं नानुबभूवासौ मयापहतचीवरः ।

महीयःप्रसरन्मोहसज्जो लज्जारसज्ञताम् ॥ ३९५ ॥

अस्त्रे कारुण्यतस्तत्र संहृते सव्यसाचिना ।

रिपुसैन्येऽथ चैतन्यमाविरासीन्नपाकरम् ॥ ३९६ ॥

अथोच्चैश्चकितस्वान्तः सौरभेयीखुरोद्धतैः ।

संवीताङ्गो रजःपूरैरनेशद्धृतराष्ट्रभूः ॥ ३९७ ॥

प्रक्षरन्तीस्ततः क्षीरमुत्सुकाः प्रतिवत्सकान् ।

आदाय च बले स्वामिन्नर्जुनीरर्जुनोऽखिलाः ॥ ३९८ ॥

सितांशुरुचिसध्रीची मूर्ता कीर्तिरिवात्मनः ।

नागरेभ्यः स्तुतीर्गृह्णन्नर्पयद्वाः कपिध्वजः ॥ ३९९ ॥

शपथैर्देवपादानामहं तेनास्मि वारितः ।

यदारुणेयो न देवाय व्यापृतोऽहं महाहवे ॥ ४०० ॥

सर्वथाप्येतदेव त्वमाचक्षीथाः क्षितीशितुः ।

यदानीता मया गावो निर्जित्य कुरुवाहिनीम् ॥ ४०१ ॥

किं तु मे नैव जिह्नेयमेतदारुणातुमिश्वरी ।

स्वशक्तेरतिरिक्तं हि ब्रुवाणोऽप्युपहस्यते ॥ ४०२ ॥

यन्मृगेण मृगारीणां श्रद्धते कः पराभवम् ।

मन्यते कुडवस्थाल्यां प्रस्थपाकं न कश्चन ॥ ४०३ ॥

पुनः स्त्रीवेषमादाय स्वयं तु विजयोऽधुना ।

नाट्यशालामगाद्देवपादाभ्यर्णे प्रहित्य माम् ॥ ४०४ ॥

इत्युत्तरगिरं श्रोत्रसुधाकादम्बिनीं नृपः ।

आसाद्यासीन्नवोन्मीलन्मेदुरानन्दकन्दलः ॥ ४०५ ॥

स प्रेक्ष्य नाट्यशालायां धरित्रीशोऽथ वेत्रिणम् ।

पराक्रममिवाध्यक्षं धनंजयमजूहवत् ॥ ४०६ ॥

तमानन्दाश्रुभिः सार्धं सैव पुलकाङ्कुरैः ।

आयातमुदितैः प्रत्युज्जगाम जगतीपतिः ॥ ४०७ ॥

हृदयेन नरेन्द्रस्तमालिङ्ग्य निविडं भुजैः ।

कामिनीवेषमुन्मुच्य परिहासपुरःसरम् ॥ ४०८ ॥

दुकूलानि समं रत्नभूषणैः परिधाप्य च ।

महीयसि समश्रेण्यामासने जिष्णुमासयत् ॥ ४०९ ॥ (युग्मम्)

जगाद त महीनाथः पार्थमीषत्कृतस्मितः ।

वासरोऽयं समग्राणां वासराणां विशेषकः ॥ ४१० ॥

तस्मिन्नपि मुहूर्तोऽयममृतैकमयः खलु ।

वीरावतंस यत्र त्वं किरीटीति निरीक्ष्यसे ॥ ४११ ॥

विश्वस्मिन्नहमेवैकः श्रेयसो यशसः पदम् ।

आत्मागमामृतैर्यस्य त्वं गृहानभिषिञ्चसि ॥ ४१२ ॥

राष्ट्रमेतद्विराटारव्यमद्याभूदपशात्रवम् ।

स्पृष्टं यद्वीरधौरेय त्वदीयपदपांसुभिः ॥ ४१३ ॥

अनुत्तरगुणैवेयमुत्तरा तनया मम ।

त्वमध्यापयिता यस्याः कलानां कुलदेवता ॥ ४१४ ॥

ममासि तनयस्यास्य प्राणत्राणेन संप्रति ।

घनुर्धरधुरीण त्वं जीवितस्यापि जीवितम् ॥ ४१५ ॥

कङ्कवल्लवयोस्तन्तिपालस्य ग्रन्थिकस्य च ।

अमीषामपि चानृण्यं न मे प्राणैरपि क्वचित् ॥ ४१६ ॥

संप्रत्येव रिपुक्षोददक्षैर्दक्षिणगोग्रहे ।

यशश्च जीवितव्यं च यैर्मदीयमरक्ष्यत ॥ ४१७ ॥

किञ्चिद्विहस्य सोत्साहमथाह कपिकेतनः ।

कोऽपि स्वभाव एवायमखण्डः पाण्डुतेजसाम् ॥ ४१८ ॥

किं किमात्थेति विस्मेरमनसा मेदिनीभृता ।

पृष्टोऽथ स्पष्टरोमाञ्चं व्याजहार महेन्द्रसूः ॥ ४१९ ॥

कङ्कोऽरिजनितातङ्कः सोऽयं देवो युधिष्ठिरः ।

बल्लवश्च द्विषद्वल्लिवहिरार्यो वृकोदरः ॥ ४२० ॥

तन्तिपालो विलूनारिकुलश्च नकुलः खलु ।

ग्रन्थिकश्च कृतासेवः सहदेवो विरोधिभिः ॥ ४२१ ॥

किं च देव्याः सुदेष्णायास्तां तामापुष्णती मुदम् ।

सैरंध्री मालिनी नाम सेयं द्रुपदनन्दिनी ॥ ४२२ ॥

इति बीभत्सुभारत्यां गतायां कर्णपूरताम् ।

विराटेन्द्रः प्रमोदश्रीसुभगंभावुकोऽभवत् ॥ ४२३ ॥

अथाभ्येत्य स पार्थोऽपि युधिष्ठिरपदाम्बुजम् ।

आनन्दाश्रुकणैर्मुक्ताफलैरर्चन्निवानमत् ॥ ४२४ ॥

कौशेयवसनैस्तैस्तैर्भूषणैश्च हिरण्मयैः ।

तान्विभूष्याखिलानात्मभद्रपीठं युधिष्ठिरम् ॥ ४२५ ॥

निवेश्य स्वयमासीनः पुरः कन्दलिताञ्जलिः ।

व्यज्ञापयद्विराटेन्द्रः सान्द्रहर्षोर्मिगद्गदम् ॥ ४२६ ॥ (युग्मम्)

यत्प्रति त्वां कदाप्युक्तमवज्ञावचनं भवेत् ।

देव तत्किंचन प्राच्यं व्यलीकं हृदि मा कृथाः ॥ ४२७ ॥

अद्य माद्यन्ति नाधर्मविषाणि विषये मम ।

यत्र ते पुण्यपीयूषप्रावृषः पादपांसवः ॥ ४२८ ॥

वीक्षणैर्धार्मिकं मन्यमानसां जातपाप्मनोः ।

प्रायश्चित्तमिवासीन्मे नेत्रयोस्तव दर्शनम् ॥ ४२९ ॥

पुरेऽसिन्नद्य कल्याणभूरुहः कोरकोल्वणाः ।

यत्र स्वयं गुणश्रेणिसुरभिस्त्वमुपागमः ॥ ४३० ॥

त्वत्प्रसादामृतैः सिक्तास्त्वत्प्रतापार्कतापिताः ।

मम श्रीवल्लयो देव पल्लवैरुल्लसन्त्यमूः ॥ ४३१ ॥

मत्कीर्तिवीरुधो यन्न देहिरेऽरिदवानलैः ।

नूतनाम्भोभृतः सोऽयं खङ्गस्य महिमा तव ॥ ४३२ ॥

अवेदं गोग्रहेऽप्येतत्किंचित्तत्त्वान्तरं खलु ।

प्राकृतानां न नामेदमीक्ष्यते भुजवैभवम् ॥ ४३३ ॥

किमात्मानं निगूह्यैवं नामवेषविपर्ययैः ।

स्थितं युष्माभिरागत्य निज एव निकेतने ॥ ४३४ ॥

जातसंविदि निर्गूढं मयि भक्तिं वितन्वति ।

युष्मान्को नाम जानीयाद्वसतोऽत्र स्ववेश्मनि ॥ ४३५ ॥

परं किं नाम भाग्यानि तादृशान्येव सन्ति मे ।
 सेवां वः पादयोः कालमियन्तं तादृशैर्लभे ॥ ४३६ ॥
 इदानीमपि तद्देव स्वप्रतापार्जिता इमाः ।
 श्रियः सहोदरैः सार्धं परिभोगैः कृतार्थय ॥ ४३७ ॥
 भ्रातृभिः पुरुहूताभैः पत्तिना च मया तव ।
 न ता अपि दवीयस्यो हस्तिनारपुरसंपदः ॥ ४३८ ॥
 ऊर्जितं वो ध्रुवं राज्यादिदानीमतिदुःसहम् ।
 वह्निः प्रदीपावस्थायामधिकं हि प्रदीप्यते ॥ ४३९ ॥
 राज्यं च जीवितव्यं च दत्तमेव त्वयैव मे ।
 तत्किमन्यदिदानीं ते करोमि यदुपायनम् ॥ ४४० ॥
 अर्जुनो मे सुतां कन्यामुत्तरामध्यजीगपत् ।
 तामस्यैवोपदां कुर्वे चेत्प्रसीदस्यनुज्ञया ॥ ४४१ ॥
 पश्यत्यास्यं ततो ज्येष्ठबन्धौ बीभत्सुरभ्यधात् ।
 उत्तरा देव मे शिष्या सुतातुल्यैव तन्मम ॥ ४४२ ॥
 विराटः कुरुवंश्यैस्तु यदि स्वाजन्यकाम्यति ।
 सौभद्रेयोऽभिमन्युस्तां तदुद्वहतु मे सुतः ॥ ४४३ ॥
 इति प्रणयगर्भां तां भारतीं सितवाजिनः ।
 प्रीतिकल्लोललोलाक्षो विराटः प्रत्यपद्यत ॥ ४४४ ॥
 सुभद्रामभिमन्युं च कृष्णमाहातुमुत्सुकः ।
 कंचिद्दूतमजातारिः प्राहिणोद्धारकां प्रति ॥ ४४५ ॥
 पञ्चभिः सह पाञ्चालैरात्मजैर्द्रुपदं नृपम् ।
 आनेतुमपरं दूतं काम्पिल्ये प्रजिघाय सः ॥ ४४६ ॥
 तौ दूतवचनात्पाण्डुसुतानाकर्ण्य नन्दिनः ।
 भेजतुर्भृशमानन्दं कृष्णद्रुपदभूपती ॥ ४४७ ॥
 भूयस्तरैर्वितन्वानौ सैन्यैरेकार्णवां महीम् ।
 तौ ततः सपरीवारौ विराटपुरमीयतुः ॥ ४४८ ॥

सानीकेन विराटेन समं सर्वैश्च बन्धुभिः ।

ततः प्रत्युदगच्छत्तौ प्रीतचेतास्तपःसुतः ॥ ४४९ ॥

विराटस्य श्रियो रेजुर्युधिष्ठिरमधिष्ठिताः ।

स्वदन्ते हि पयोराशेरापः प्राप्ताः पयोमुचम् ॥ ४५० ॥

विराटस्य गिरा कृष्णद्रुपदौ फुल्लभूरुहि ।

अथावासमगृहीतां पुरस्थोपवने क्वचित् ॥ ४५१ ॥

सुभद्रा च स्तृषा नत्ताभिमन्युर्भक्तिमन्दिरम् ।

नत्तारः पञ्च पाञ्चाला अपि कुन्तीं ववन्दिरे ॥ ४५२ ॥

कृष्णां मातरमानम्य पाञ्चालैः पञ्चभिः सुतैः ।

प्रीतिप्रह्वैरनुज्येष्ठं पाण्डवेयाः प्रणेमिरे ॥ ४५३ ॥

चिरसंगतयोः प्रीत्या राकाश्चिन्योरिवाभवत् ।

मनोज्ञप्रणयाश्लेषो याज्ञसेनीसुभद्रयोः ॥ ४५४ ॥

इलातलमिलन्मौलि प्रणम्य द्रुपदात्मजाम् ।

पाण्डवाः क्रमशः सर्वे नम्यन्तेऽस्माभिमन्युना ॥ ४५५ ॥

अर्चितः सकुटुम्बोऽपि देवतेव कृतादरम् ।

आवासे केशवस्यैव प्रीत्यातिष्ठद्युधिष्ठिरः ॥ ४५६ ॥

चिराय मिलिता विष्णोरपुष्पन्पाण्डवा मुदम् ।

स्मरस्येव वसन्तेन्दुपिकाम्रमलयानिलाः ॥ ४५७ ॥

पाण्डवाश्च विराटश्च योग्यस्वाजन्यहर्षुलाः ।

उपचक्रमिरे सर्वे कर्म वैवाहिकं ततः ॥ ४५८ ॥

तत्तत्कर्म दधानानां यादवीनामितस्ततः ।

आह्लादिमनसामुच्चैरुच्चैरुर्मङ्गलारवाः ॥ ४५९ ॥

कर्मण्यौद्वाहिके सक्ता विराटहरिणीदृशः ।

जानन्ति स्म श्रमं किञ्चिन्न प्रमोदतरङ्गिताः ॥ ४६० ॥

मन्मथागारशृङ्गारैरप्सरोविसरैरिव ।

उल्लूलुचटुलैः प्रीत्यानुयातो यादवीगणैः ॥ ४६१ ॥

नवीनकल्पिताकल्पैः सुरकल्पैरनेकशः ।

विविधं यानमारूढैरन्वितः पृतनाचरैः ॥ ४६२ ॥

दिक्कुञ्जक्रोडविश्रान्तप्रतिश्रुतिभिरुच्चैः ।

सोत्साहपटहश्रेणिध्यानैर्वधिरिताम्बरः ॥ ४६३ ॥

राकाशशाङ्कदेशीयविधृतातपवारणः ।

सुप्रतीकप्रतीकाशमारूढो गन्धसिन्धुरम् ॥ ४६४ ॥

सह द्रुपदकृष्णाभ्यां पाण्डवैः परिवारितः ।

अभिमन्युः प्रतस्थेऽथ पाणिपीडनपर्वणि ॥ ४६५ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

दिशो हि दर्शनानर्हाश्चमूरेणुरजस्वलाः ।

इतीव चक्रे नीरंजी तदानीमभिमन्युना ॥ ४६६ ॥

विहाराय बहिः स्वैरं कुमारयशसामिव ।

निस्वाननिस्वनारोदः स्फोटयन्त इवोदगुः ॥ ४६७ ॥

कुङ्कुमाम्भश्छटाच्छोटैरघण्टापथरेणुकम् ।

तत्कालमभितः कीर्णपुष्पप्रकरदन्तुरम् ॥ ४६८ ॥

नवोत्क्षिप्तैः पताकौघैराचान्तार्कमरीचिकम् ।

मञ्चन्यञ्चितगीर्वाणगेहाहंकारहंकृति ॥ ४६९ ॥

मिलत्पौरचकोराक्षीलोचनाञ्जलिभिर्भृशम् ।

पीतलावण्यसंभारः कुमारः पुरमाविशत् ॥ ४७० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

दत्ताश्मगर्भकाकूतचूतपल्लवतोरणम् ।

रम्भास्तम्भदलैर्वीज्यमानासन्नचरज्जनम् ॥ ४७१ ॥

मौक्तिकस्वस्तिकोदारद्वारगोमयगोमुखम् ।

धावद्वाराङ्गनाचारवीक्षणाक्षिप्तकार्मुकम् ॥ ४७२ ॥

प्रमोदमेदुरश्वश्रूविहितार्घादिमङ्गलः ।

विशति स्म विशांपत्युरभिमन्युर्निकेतनम् ॥ ४७३ ॥

कुमारीकरमादत्त मातृगेहे करेण सः ।

तस्यै ददद्दिवाजन्म प्रेमदक्षिणहस्तकम् ॥ ४७४ ॥

कुमारः कौतुकोद्गारपरीहासविकस्वरः ।

प्रसृत्वरत्रपातारं तारामेलकमन्वभूत् ॥ ४७५ ॥

सर्वतेजस्वि तेजांसि परिक्षिप्य स्वतेजसा ।

जगल्लक्ष्मीं ग्रहीष्येऽहमित्येवं कथयन्निव ॥ ४७६ ॥

विराटकन्यया सार्धमभिमन्युकरात्तया ।

प्रदक्षिणीकरोति स्म ज्वलन्तं जातवेदसम् ॥ ४७७ ॥

दत्ते स्म हास्तिकाश्रीयस्वर्णरत्नादिकं बहु ।

कुमाराय विराटेन्दुः पाणिमोचनपर्वणि ॥ ४७८ ॥

परं परस्परावासगमनागमनोद्यताः ।

यादव्यश्च विराटाश्च पौराणां ददिरे मुदम् ॥ ४७९ ॥

आनन्दैकमयाः सुधारसमयाः कल्याणसंपन्नमया

लक्ष्मीकेलिमया महोत्सवमयाः कौतूहलश्रीमयाः ।

एतेषां कतिचिद्विराटनगरे तस्मिन्त्ययुस्तस्थुषा-

मन्योऽन्यप्रणयेन पुण्यदिवसेष्वग्रेसरा वासराः ॥ ४८० ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये विराटावस्थाने

गोग्रहवर्णनो नाम दशमः सर्गः ॥

एकादशः सर्गः ।

अथ प्रीतिपरो विष्णुर्गौरवेण गरीयसा ।

सवान्धवं सराजन्यं निन्ये स्वपुरि धर्मजम् ॥ १ ॥

निर्विष्टयोर्मिथः स्नेहादेकत्रैव रथे पथि ।

समपद्यत संवादो द्रौपदीसत्यभामयोः ॥ २ ॥

सत्यभामा विहस्योच्चैर्जगाद द्रुपदात्मजाम् ।
 ममास्ति महदाश्चर्यं ततः पर्यनुयुज्यते ॥ ३ ॥
 अस्मादृशीनामेकोऽपि दुराराधः प्रियः सखि ।
 प्रियाणां त्वं तु पञ्चानां कथं चेतोऽनुर्वतसे ॥ ४ ॥
 बभाषे महिषी पाण्डुतनयानां नयोज्ज्वला ।
 सखि प्रियवशीकारमन्नपारायणं शृणु ॥ ५ ॥
 वपुर्वाङ्मनसानां मे प्रियेष्वेव लयोऽन्वहम् ।
 यदेव रोचते तेभ्यस्तदेव च करोम्यहम् ॥ ६ ॥
 अहं प्रत्यहमश्रामि भुक्तपूर्वेषु भर्तृषु ।
 तेषु स्वपिमि सुप्तेषु प्रतिबुध्ये च पूर्वतः ॥ ७ ॥
 अभ्युत्थानं च पञ्चानामथामीषामुपेयुषाम् ।
 करोमि विनयानम्रं मौलिं चालापकारिणाम् ॥ ८ ॥
 एतेषामङ्ग शुश्रूषां स्वयं विरचयाम्यहम् ।
 करोम्यपत्यवात्सल्यं निजं परिजनं प्रति ॥ ९ ॥
 अविशेषेण वर्ते च पञ्चस्वपि पतिष्वहम् ।
 तन्मां पञ्चापि मन्यन्ते नित्यं प्राणप्रियां प्रियाः ॥ १० ॥
 वार्तयन्त्योस्तयोरेवमतिक्रम्य भुवं क्रमात् ।
 आवासान्दापयामास द्वारकाद्वारि धर्मजः ॥ ११ ॥
 दशाप्येत्य दाशार्हाः श्रीसमुद्रविजयादयः ।
 प्रणेमुः प्रणयात्तत्र कुन्तीं सोत्कण्ठचेतसः ॥ १२ ॥
 मातुलानतुलस्नेहविक्रवान् विस्मृतकुमाः ।
 प्रीतिपर्यश्रुनेत्रास्तान्नमस्यन्ति स्म पाण्डवाः ॥ १३ ॥
 अथाभ्यधुदशार्हास्तान्पुरास्माभिः किरीटिने ।
 ईयुषे तीर्थयात्रातः सुभद्रा प्रतिपादिता ॥ १४ ॥
 इदानीं सन्तु युष्माकं शेषाणामप्युपायनम् ।
 लक्ष्मीवतीवेगवतीविजयारतयः सुताः ॥ १५ ॥

इत्युदीर्य प्रहृष्टैस्तैः प्रारब्धमधुरोत्सवम् ।

स्वकन्यास्ताश्चतस्रोऽपि पर्यणायन्त पाण्डवैः ॥ १६ ॥

सानुजस्य तपःसूनोर्विधाय स्वागतक्रियाम् ।

दर्शयामास कंसारिः स्वयं द्वारवतीश्रियम् ॥ १७ ॥

प्रद्युम्नाद्यैः पुरोद्यानादिषु पाण्डवसूनवः ।

पञ्चालप्रमुखाः कृष्णकुमारैः सह रेमिरे ॥ १८ ॥

आगांसि तानि भूयांसि दुर्योधनकृतान्यथ ।

कृष्णा भीमश्च कृष्णस्य साश्रुनेत्रौ शशंसतुः ॥ १९ ॥

कृष्णोऽपि वाग्मिनामिन्द्रं द्रुपदेशपुरोहितम् ।

दूत्याय प्रेषयामास क्रोधादुर्योधनान्तिकम् ॥ २० ॥

गुणैः श्रितः स वागमिवचण्डिमम्रदिमादिभिः ।

दूत्योचितपरीवारो हस्तिनापुरमभ्यगात् ॥ २१ ॥

सेवागतानां भूपानां नानामणिविभूषणैः ।

तुङ्गचुरङ्गमातङ्गशकटैः संकटाङ्गणम् ॥ २२ ॥

संचरद्वारनारीणां मञ्जुमञ्जीरशिञ्जितैः ।

उज्जागरूकमदनं स राजसदनं ययौ ॥ २३ ॥ (युग्मम्)

द्रोणेन द्रोणपुत्रेण जाह्नवीतनुजन्मना ।

शल्येन सिन्धुराजेन कृपेण कृतवर्मणा ॥ २४ ॥

भगदत्तेन कर्णेन विकर्णेन सुशर्मणा ।

गान्धारपतिना भूरिश्रवसा चेदिभूभुजा ॥ २५ ॥

भ्रातृभिश्चण्डदोर्दण्डैर्दुःशासनपुरःसरैः ।

नन्दनैर्लक्ष्मणाद्यैश्च परितः परिवारितम् ॥ २६ ॥

गीयमानगुणं रक्तकण्ठैर्गान्धर्वगर्वितैः ।

स्तूयमानं स्तुतिप्रह्वजिह्वैर्वैतालिकोत्तमैः ॥ २७ ॥

वीक्ष्यमाणमुखाम्भोजसेवकैरौपजानुकैः ।

नम्रमौलिभिरादीयमानादेशं निदेशिभिः ॥ २८ ॥

श्राव्यमाणं सुधासेकच्छेकाः सूक्तीः कवीश्वरैः ।
 कथ्यमानकथं पूर्वभूभृतां वृत्तवेदिभिः ॥ २९ ॥
 स्मृतिवेदिभिरावेद्यमानधर्मव्यवस्थितिम् ।
 उद्गाह्यमाणषाङ्गुण्यरहस्यं नीतिकोविदैः ॥ ३० ॥
 अध्यासीनं सुधर्मायाः श्रीविलासोपहासिनीम् ।
 निर्मितां मणिचूडेन सभामाजातशात्रवीम् ॥ ३१ ॥
 भूषणाङ्कितमाणिक्यज्योतिर्मञ्जरिताकृतिम् ।
 वसुंधरातलोत्तीर्णं साक्षादिव दिवस्पतिम् ॥ ३२ ॥
 धृतराष्ट्राङ्गजन्मानं विशामीशं विशारदः ।
 सान्धिविग्राहिकाख्यातपूर्वस्तत्र ददर्श सः ॥ ३३ ॥

(दशभिः कुलकम्)

स करौ कुञ्जलीकृत्य पुरस्तादुपविश्य च ।
 उवाच वाग्मिषु प्राप्तगौरवः कौरवप्रभुम् ॥ ३४ ॥
 राजन्देवो मुरारातिररातिकरिकेसरी ।
 तवान्तिकमतिस्नेहादाख्यातुं प्रजिघाय माम् ॥ ३५ ॥
 उररीकृतनिर्वाहहेतवे सह बान्धवैः ।
 विराटपुरि दुष्कर्मगुप्तोऽतिष्ठद्युधिष्ठिरः ॥ ३६ ॥
 त्रयोदश्याः समायास्तु प्रान्ते पूर्णे च वोऽवधौ ।
 जगाम गोप्रहोद्धाते व्यक्ततां स विविक्तधीः ॥ ३७ ॥
 विराटो दैवतं किञ्चिदिवानन्दादिवानिशम् ।
 किंकुर्वाण इव प्राणैरप्याराधयति स्म तम् ॥ ३८ ॥
 आगत्य द्रुपदाद्यैश्च सोऽवनीशैरनेकशः ।
 रसाल इव रोलम्बैः शिश्रिये श्रितवत्सलः ॥ ३९ ॥
 अभिमन्यूत्तरापाणिपीडनप्रक्रमे तदा ।
 पुरे तत्राहमत्युच्चैरेतदुत्कण्ठितोऽब्रजम् ॥ ४० ॥
 पाञ्चालप्रमुखास्तस्य सर्वे तत्रामिलन्सुताः ।
 समगंसत भूयांसस्तदन्येऽपि सुहृद्गणाः ॥ ४१ ॥

तथापि वदनाम्भोजमपश्यन्सानुजस्य ते ।
 कदाचिदपि कौन्तेयः सुप्रातं नाभिमन्यते ॥ ४२ ॥
 त्वदीयविरहे नित्यं स ताम्यत्येव केवलम् ।
 बन्धुस्नेहोऽप्यहो काममनर्थः पृथुचेतसाम् ॥ ४३ ॥
 उत्कण्ठातरलोऽप्युच्चैर्विलङ्घ्य समयावधिम् ।
 मास्म भूद्वैमनस्यं ते किञ्चिदित्यागमन्न सः ॥ ४४ ॥
 नास्मिन्काचिदभक्तिस्ते नाप्यसौ त्वय्यवत्सलः ।
 तदप्येतदहो जातं धिग्विधेर्दुर्विलङ्घ्यताम् ॥ ४५ ॥
 पूर्णेऽपि समये सोऽयमनाहूतस्त्वया खलु ।
 हास्तिनं नैच्छदभ्येतुं महात्मानोऽभिमानिनः ॥ ४६ ॥
 हर्षादुत्तोरणाशेषद्वारां द्वारवतीं ततः ।
 उपरुध्य मया काममानिन्ये धर्मनन्दनः ॥ ४७ ॥
 अधुनापि तदात्मीयं बन्धुमाहातुमर्हसि ।
 द्वयोर्वान्धवयोर्मा स्म विरोधो भून्मुधैव वाम् ॥ ४८ ॥
 विरोधेनाप्युपाज्यन्ते बन्धुहेतोः खलु श्रियः ।
 उदात्तचेतसः कापि नोदरंभरिचेष्टता ॥ ४९ ॥
 तेभ्यः सुखं निषण्णेभ्यः श्रियः स्वयमुपायनम् ।
 प्रणयेन क्रियन्ते चेत्तन्महत्पुरुषव्रतम् ॥ ५० ॥
 हेतोः कुतश्चन त्वं चेदेनं नाहाययिष्यसि ।
 भ्रातृभिस्त्रिजगत्येकवीरैरानेष्यते बलात् ॥ ५१ ॥
 न चैवमागतास्तुभ्यमेते कल्याणहेतवः ।
 सर्वा कदाचिदुत्सेकादाच्छिन्दीरन्महीमपि ॥ ५२ ॥
 भवतापि तदावश्यं मर्तव्यं वा रणाङ्गणे ।
 कर्तव्यं वा श्रियं हित्वा तैरिवारण्यगाहनम् ॥ ५३ ॥
 प्रच्युतप्रभुशक्तेरप्युत्साहे मतिशालिनः ।
 कामं धर्मः सुखस्यैव जयस्य प्रतिभूर्नयः ॥ ५४ ॥

भूयांसश्चापि मादृक्षास्तादृशां सहचारिणः ।
 श्रियं बृहत्सहायश्च कलयत्यमहानपि ॥ ५५ ॥
 नातिदुर्लभमम्भो हि वारिदे वशवर्तिनि ।
 न च मौक्तिकदुर्भिक्षमम्भोराशौ निदेशिनि ॥ ५६ ॥
 वर्धयिष्यसि पैशुन्यं त्वं तु केवलमात्मनः ।
 उलूक इव वैरायमाणः किरणमालिनः ॥ ५७ ॥
 तां निशम्य गिरं तस्य कम्पमानाधरः क्रुधा ।
 कामं ताम्रीभवच्चक्षुरभ्यधत्त सुयोधनः ॥ ५८ ॥
 ब्रह्मन्नजिह्मवाग्रह्रन्वचस्ते प्रतिभासते ।
 कर्कन्धूफलवत्पूर्वं कोमलं कठिनं ततः ॥ ५९ ॥
 को भुवं मद्भुजस्तम्भन्यस्तामुत्तारयिष्यति ।
 प्रक्षिप्य कवलं कुम्भिमुखात्क इव कर्पति ॥ ६० ॥
 को नाम केशवः के च पाण्डवाः पुरतो मम ।
 को नाम चन्द्रमाः के वा तारकास्तरणेः पुरः ॥ ६१ ॥
 हरिर्मत्कार्मुकोन्मुक्तमार्गणत्रणितो रणे ।
 द्वेधापि वेदनापिष्टः क्रोष्टेव स भविष्यति ॥ ६२ ॥
 खगाधीशध्वजोऽप्येष मामकीनैः खगोत्करैः ।
 बलीकरिष्यतेऽवश्यं खगानां समराङ्गणे ॥ ६३ ॥
 इत्युपश्रुत्य तद्वाचमुदञ्चितमिवाञ्चयन् ।
 बलादमर्षणो रोषमग्रजन्माग्रणीर्जगौ ॥ ६४ ॥
 लक्ष्मीभुजा भुजोत्कर्षसंहर्षक इवैष ते ।
 आकाशमणिना कीटमणेः स्पर्द्धाक्रणोऽपि कः ॥ ६५ ॥
 अरिष्टकेशिचाणूरानाहुतीकृत्य यः पुरा ।
 कंसं पूर्णाहुतिं चक्रे स्वतेजोजातवेदसि ॥ ६६ ॥
 आस्तां तावत्स निःशेषद्विषदावाग्निवारिदः ।
 सोढारः केन वोढारश्चण्डतां युधि पाण्डवाः ॥ ६७ ॥

तपःसुतशमाम्भोदादुत्थितः कोपपावकः ।

दुर्निवापो रिपुस्त्रैणवाष्पपूरशतैरपि ॥ ६८ ॥

भीमः शमितकिर्मीरहिडम्बवककीचकः ।

न कस्य समरारम्भपर्वसर्वकषो भुवि ॥ ६९ ॥

सुशर्मा यस्य दोःकर्म वीक्ष्य दक्षिणगोग्रहे ।

तदानीं भवतः किं न प्राभृतीकृतवान्भियम् ॥ ७० ॥

निहत्य हेलया येन सदर्पं वृषकर्परम् ।

मनश्च तव मृत्युश्च संकथां कारितौ मिथः ॥ ७१ ॥

विधाय कीचकध्वान्तविध्वंसं येन भास्वता ।

निर्ममे पिच्छिलच्छायः सुदृष्ट्यामुखचन्द्रमाः ॥ ७२ ॥

विद्विषामर्जुनच्छायमर्जुनस्य शिलीमुखाः ।

मलीमसं वितन्वन्ति कीर्तिकैरविणीवनम् ॥ ७३ ॥

अस्तमस्तमहीध्रेण प्रत्यूष इव पूषणम् ।

क्षिप्तमिन्द्रं विपक्षेण यः पदे स्वे न्यवीविशत् ॥ ७४ ॥

भानुमत्यां रुदत्यां यो ज्येष्ठबन्धोर्निदेशतः ।

त्वां मृगेन्द्रादिव मृगं गन्धर्वेन्द्रादमोचयत् ॥ ७५ ॥

ह्यस्तने गोग्रहे येन त्वं नागा एव केवलम् ।

मोचयांचक्रिरेऽस्त्राणि वस्त्राणि च शरोत्करैः ॥ ७६ ॥

किमाचक्षे रिपुक्षोदविलक्षनियमौ यमौ ।

गृहीतस्तु नतारातिजीवितं सुनयौ न यौ ॥ ७७ ॥

ज्येष्ठभ्रातुः सरस्वन्त इवाज्ञावेलया धृताः ।

ते चत्वारोऽप्यहंकारद्वीपं न प्लावयन्ति ते ॥ ७८ ॥

अर्पयिष्यसि तन्नूनं काश्यपीं शिरसा सम् ।

लोभोऽयं लम्भयेत्प्राणसंशयं हि गुरुनपि ॥ ७९ ॥

इत्युक्तवान्स वाग्ब्रह्मप्रौढिमाढ्यंभविष्णुधीः ।

स क्रुधा धार्तराष्ट्रेण संरम्भादभ्यधीयत ॥ ८० ॥

दूतत्वाच्च द्विजत्वाच्च त्वमवध्योऽसि भूभुजाम् ।

तेन यद्रोचते तुभ्यं ब्रूहि तद्ब्राह्मणब्रुव ॥ ८१ ॥

वैरिणां तु पुरः कोऽपि यदि स्यात्तस्य तद्भुवम् ।

एवं जल्पत एव द्राक् छिन्नैव रसना भवेत् ॥ ८२ ॥

किं तु चेत्ते विशिष्टत्वमस्ति किञ्चित्ततो मम ।

सवैकुण्ठान्कुरुक्षेत्रे दर्शयेथाः पृथासुतान् ॥ ८३ ॥

इति व्याहृत्य विस्फूर्जत्कोपाटोपारुणेक्षणः ।

व्यसाक्षीत्तं पतिः क्षोणेर्ग्राहयित्वा गले बलात् ॥ ८४ ॥

विदुराद्यैस्तदा वीक्ष्य तं तथा गलहस्तितम् ।

समीरजन्मनो मेने संध्यां निर्वाहशालिनीम् ॥ ८५ ॥

वैरिभूधवसंवाधवारकां द्वारकां ततः ।

सोऽभ्येत्य पाण्डवोपेतं पुण्डरीकाक्षमैक्षत ॥ ८६ ॥

स्वस्तिगर्भमुखाब्जेन निविश्याग्रे गदाग्रजम् ।

अभ्यधीयत गान्धारीसुतोदन्तः पुरोधसा ॥ ८७ ॥

देव दोगर्विते तस्मिन्साम निर्नाम पश्यति ।

अम्भःकुम्भ इव क्षिप्तो दीप्ते दवहुताशने ॥ ८८ ॥

दीपयेत्प्रत्युत प्रायः साम शौण्डीरिमोद्धतान् ।

अलं ज्वलति सप्तार्चिः सर्पिपा तर्पितः खलु ॥ ८९ ॥

सैष निःशेषभूपालमौलिलालितशासनः ।

तृणाय न श्रियं शातमन्यवीमपि मन्यते ॥ ९० ॥

राजानस्तेन संमानदानैरानन्दितास्तथा ।

चक्रुर्यथोपकुर्वाणाः प्राणानपि न किञ्चन ॥ ९१ ॥

ह्रियन्ते स्म तथा तेन भीष्माद्या अपि भक्तितः ।

त(य)था तुल्येऽपि वात्सल्ये तस्यैव जयकाङ्क्षिणः ॥ ९२ ॥

चतुरङ्गचमूकान्तविश्वविश्वंभरातलः ।

नाकनायकमप्येष करदीकर्तुमिच्छति ॥ ९३ ॥

चतुर्भिरपि तन्नायमुपायैर्वत साध्यते ।
 दम्यते कापि केनापि किं केसरिकिशोरकः ॥ ९४ ॥
 गजेन्द्रसज्जनं वाहवाहनं पत्तिवीक्षणम् ।
 रथनिर्माणमित्युच्चैस्तत्पुरे समरोद्यमः ॥ ९५ ॥
 मया विष्णुर्मया जिष्णुर्मया भीमो मया यमौ ।
 तपःसूनुर्मयेत्येवं त्रियन्ते तद्भट्टैर्भटाः ॥ ९६ ॥
 कृच्छ्रेणैव ततो नेदंयुगीनभुजताण्डवैः ।
 पाण्डवैर्देवपादैश्च यद्यादीयेत मेदिनी ॥ ९७ ॥
 इत्याख्याय स्थिते तस्मिन्नग्रण्यामग्रजन्मनाम् ।
 विकूणितमुखाम्भोजः कैटभारिरभाषत ॥ ९८ ॥
 पुरापि ज्ञातमेवैतत्कार्यं दण्डैकगोचरम् ।
 दूतस्तु प्रहितोऽस्माभिलोकेनिर्वादभीरुभिः ॥ ९९ ॥
 तस्य धीरधुरीणस्य न नाम तदसांप्रतम् ।
 वीक्षितुं समरोत्सङ्गं रङ्गमुद्यच्छते स यत् ॥ १०० ॥
 आत्मनश्च रिपूणां च यदृष्ट्वैव तु दोर्बलम् ।
 अर्थ्यते पृथ्वी सा हि शूराणां महती त्रपा ॥ १०१ ॥
 तत्प्रदत्तामहीमेतामस्माकमपि गृह्णताम् ।
 कामं हसिष्यते राजगोष्ठीषु भुजसौष्ठवम् ॥ १०२ ॥
 न नाम निर्जितामन्यैर्लक्ष्मीं काङ्क्षन्ति दोर्भृतः ।
 स्वयं हि निहतैर्नागैराहारं कुरुते हरिः ॥ १०३ ॥
 भीमोऽभ्यधाद्भुवस्तेन रमणीयमनर्पणम् ।
 अन्यथा हि कथं मे स्यात्सङ्गरोऽयमभङ्गुरः ॥ १०४ ॥
 शिरःसरोरुहाकीर्णैर्विरोधिरुधिरासवैः ।
 हरिष्याम्यद्य मेदिन्याः स्वभारवहनक्लमम् ॥ १०५ ॥
 पार्थोऽपि प्रथमानाङ्गवेपथुः कोपतोऽब्रवीत् ।
 क्षोणेनर्पणे नूनं भाग्यैर्जागरितं मम ॥ १०६ ॥

निवाप्येत रणश्राद्धः कौरवैरेव मे भुजः ।

न सरःकृतसौहित्यस्तृप्यतीभः कराम्भसा ॥ १०७ ॥

आदीयते स्म तैः साकं कृष्णाकेशांशुकैः क्षितिः ।

गृह्णन्तः केवलामेव वयं लज्जामहे न किम् ॥ १०८ ॥

तत्तां प्रत्याहरिष्यामो जीवितैः सह विद्विषाम् ।

तत्कीर्त्तीः सुचिरोपात्ताः कल्यन्तरपदे पुनः ॥ १०९ ॥

यमावप्यूचतुः कालद्विजिह्वरसनोपमौ ।

संहर्तुं ताम्यतः कामं शत्रवानावयोर्भुजौ ॥ ११० ॥

धर्मजोऽथाब्रवीद्धन्धुवधाय किमु धावति ।

मनो मे किंतु कार्येऽस्मिन्दैवदृष्टे करोमि किम् ॥ १११ ॥

सर्वैः सज्जीक्रियन्तां तत्पताकिन्यः क्षितीश्वरैः ।

धर्मभूः पश्यतु भ्रातृवधपातकमप्यसौ ॥ ११२ ॥

इत्यादेशात्तपःसूनोर्देवस्य च मुरद्विषः ।

प्रस्थानाय नृपैः सेनाः सज्जीकर्तुं प्रचक्रमे ॥ ११३ ॥

अन्येद्युर्धृतराष्ट्रस्य सारथिः संजयाभिधः ।

प्रतीतः प्रतिदूत्याय तपःसुतमुपागमत् ॥ ११४ ॥

सोऽथ सान्त्वमयैर्वाक्यैरभाषत युधिष्ठिरम् ।

देवो वैचित्रवीर्यस्त्वां भाषते भूप मद्विरा ॥ ११५ ॥

त्वं विवेकस्य धर्मस्य नयस्य विनयस्य च ।

एक एवाकरः शङ्खमुक्तादीनामिवार्णवः ॥ ११६ ॥

तत्करौ कुञ्जलीकृत्य वत्स किञ्चित्स्वमुच्यसे ।

कन्या इव नियुज्यन्ते पात्रे हि गुरुभिर्गिरः ॥ ११७ ॥

वाचो मेऽस्मिन्पुनः सर्वा आवणीव शिलीमुखाः ।

कुण्ठीबभूवुरुल्लुण्ठे शाठ्यधाम्नि सुयोधने ॥ ११८ ॥

स्वयमासन्न एवास्य पातः पातकिनस्ततः ।

पित्तज्वरी चिरं हारह्वरादिद्विद् किमेधते ॥ ११९ ॥

वंशस्येव खलु प्रांशोरप्यनम्रत्वशालिनः ।
 बहिःसारस्य दुर्वार एव भङ्गः पदे पदे ॥ १२० ॥
 अकीर्तिपटहं विश्वे दास्यसे तत्किमात्मनः ।
 महात्मानो हि मुञ्चन्ति प्राणानप्ययशस्करान् ॥ १२१ ॥
 दीप्रस्यापि विवेकस्य तमःसंपर्कशालिनः ।
 महिमा मिहिरस्येव बंहीयानपि हीयते ॥ १२२ ॥
 विरोधयति लोभेन धर्ममेकोऽपरः पुनः ।
 लोभं त्यजति धर्मार्थमन्तरं सदसत्सतोः ॥ १२३ ॥
 वरं वनं वरं भिक्षा क्षुद्रं मरणं वरम् ।
 न तु श्रीर्वन्धुसंघातघातपातकपङ्किला ॥ १२४ ॥
 द्वेष्टि बन्धून्धनस्यार्थे बन्धुद्वेषे धनक्षयः ।
 तस्माद्बन्धुविरुद्धानां न धनं न च बान्धवाः ॥ १२५ ॥
 रणस्य च गतिर्देवी कस्तत्र जयनिश्चयः ।
 जीयन्ते जातु दोर्वीर्यस्फूर्तिमन्तोऽपि दुर्बलैः ॥ १२६ ॥
 शाश्वतिक्यः श्रियः पिक्य इव नावेक्षिताः क्वचित् ।
 अकीर्तयः पुनः काक्य इवावस्थास्त्रवश्चिरम् ॥ १२७ ॥
 तद्विवेकमनुस्मृत्य कृत्यं मनसिकृत्य च ।
 हातुमर्हसि धात्रीश विरोधं सह बन्धुभिः ॥ १२८ ॥
 इति श्रुत्वा रिपुश्रेणिदुर्जयः संजयोदितम् ।
 धर्मभूरभिघत्ते स्म स्मितस्तबकिताधरः ॥ १२९ ॥
 आर्य संजय जीवातुर्धर्मस्य यशसोऽपि च ।
 तातेन न्यायनिर्णिक्तमुक्तमायाति पेशलम् ॥ १३० ॥
 शौण्डीराणां तु धर्मोऽयं न खलु कापि गीयते ।
 भुज्यते भूः पुरस्तेषां बान्धवैरपि यद्बलात् ॥ १३१ ॥
 अकीर्तिर्भुजविस्फूर्तिमतां बन्धुवधोद्यमः ।
 भूभोगस्तु प्रसह्यायमकीर्तेरपि मञ्जरी ॥ १३२ ॥

शमः प्रसाधनं पुंसां यावन्नारिपराभवः ।
 पराभूतौ पुनः क्रान्तवैरिचक्रपराभवः ॥ १३३ ॥
 तन्न मे बान्धवान्हन्तुं काममुत्कण्ठते मनः ।
 राज्यमप्यात्मनस्त्यक्तुमेवमेव च नेच्छति ॥ १३४ ॥
 त्यजामि चेत्प्रशान्तत्वात्कथंचन महीमहम् ।
 अमी त्ववार्याशैण्डीर्यमन्दिरं न सहोदराः ॥ १३५ ॥
 तद्विचिन्त्य तदादेश्यं यदेवं सति युज्यते ।
 इति मे वृद्धतातस्य नतिपूर्वं निवेदयेः ॥ १३६ ॥
 जगाद नन्दनस्तारनिखनो मातरिश्वनः ।
 क्षोणिप्रत्यर्पणेनापि न तैः संधिं विदध्महे ॥ १३७ ॥
 पश्यतां चिरमस्माकमायातोऽयं रणोत्सवः ।
 अत्र वीक्षिष्यते वैरिकवन्धशतताण्डवम् ॥ १३८ ॥
 ऊरुं दौर्योधनीं भित्त्वा छित्त्वा दौशासनीं भुजाम् ।
 भविष्यामि ध्रुवं पारंगमः संगरसागरे ॥ १३९ ॥
 विष्णुरप्युज्जगावेतत्त्यजामः समरं नहि ।
 तृप्यन्त्यन्यत्र नानासृक्पानश्रद्धाः खगाः क्व मे ॥ १४० ॥
 जल्पतः स्म यमौ संधिश्चेदभूत्तत्कथं द्विषाम् ।
 भित्त्वा वक्षःस्थली वीक्षामहे कौटिल्यपाटवम् ॥ १४१ ॥
 एवमुद्गीर्य संग्रामरङ्गशौण्डैः स पाण्डवैः ।
 विसृष्टः संजयः स्पृष्टस्वेदोऽगान्नागसाह्वयम् ॥ १४२ ॥
 तत्र वैचित्रवीर्यस्य क्रमावानम्य सारथिः ।
 दुर्योधनाद्युपेतस्य व्याजहार गिरं रहः ॥ १४३ ॥
 विना विश्वंभरादानं संधानं वः किलेप्सितम् ।
 अर्पणेनापि मेदिन्याः संधित्सन्ते न ते पुनः ॥ १४४ ॥
 पाञ्चालीचिकुराकृष्टिप्रतीकारकरालिताः ।
 यौष्माकीणैः सह प्राणैरादित्सन्ते हि ते महीम् ॥ १४५ ॥

एते नितान्तकान्तारवासनिर्वासितौजसः ।

इत्यमून्मावमंस्थास्त्वं कुरुभूपाल पाण्डवान् ॥ १४६ ॥

संप्रत्यस्ति यदेतेषां पूर्वस्मादधिकं महः ।

कामं घनापदुत्तीर्णः पतिस्तपति रोचिषाम् ॥ १४७ ॥

नात्यनीषज्जयो ज्यायानजय्यावनुजौ पुनः ।

नात्यनीषत्सहो दन्ती हन्त दन्तौ तु दुःसहौ ॥ १४८ ॥

तेजस्विनस्तिरस्कृत्य दुष्करं खलु जीवितम् ।

प्राणन्ति दन्तिनः कण्ठीरवोल्लुण्ठनया कियत् ॥ १४९ ॥

शूरं प्रत्यात्तधारालवैराणां तमसामिव ।

कन्दराः शरणायन्ते केवलं काश्यपीभृताम् ॥ १५० ॥

इयत्यपि गते तेभ्यस्तद्भुवं दातुमर्हथ ।

सर्वस्य चेत्कुटुम्बस्य कल्याणमभिलष्यथ ॥ १५१ ॥

अथामर्षरसोत्कर्षवर्षदश्रूदविन्दुना ।

बभाषे धार्तराष्ट्रेण भारभङ्गुरितश्रुवा ॥ १५२ ॥

नूनमेष द्विषद्ब्रह्मः संजयः समजायत ।

यदैवं पौरुषोत्कर्षाद्विषां भीषयतेऽद्य नः ॥ १५३ ॥

जिघत्सोः शत्रुसैन्यानि मत्कौक्षेयकरक्षसः ।

भवन्ति प्रथमग्रास एव पञ्चापि पाण्डवाः ॥ १५४ ॥

क्षोणिराक्षिप्यते केन मद्बाहुकुलिशोदरात् ।

मांसमाकृष्यते केन सिंहदंष्ट्राङ्कुरान्तरात् ॥ १५५ ॥

काहं भूमङ्गसंगीतनर्तितानेकराजकः ।

मत्स्यद्रुपदगोपालमात्रगुप्ताः क्वचिद्विषः ॥ १५६ ॥

रणारण्ये ज्वलत्युच्चैर्मत्प्रतापदवानले ।

भटित्रीभ वितारस्ते वानेया इव जन्तवः ॥ १५७ ॥

निन्दन्नेव तु नः साक्षात्संजयोऽयं धनंजयः ।

छिद्यते तात दाक्षिण्यान्नास्य जिह्वा दुरात्मनः ॥ १५८ ॥

गिरं तामन्वगुस्तस्य कर्णदुःशासनादयः ।
 ध्वान्तध्वाङ्गविपक्षाद्याः प्रदोषस्यानुगामिनः ॥ १५९ ॥
 ययौ दुर्योधनः क्रोधादित्यवज्ञाय संजयम् ।
 द्विषन्ति श्लेष्मवन्तो हि पथ्यायाप्युष्णपाथसे ॥ १६० ॥
 गते तस्मिन्नपस्मारमेदुरे विदुरादिभिः ।
 शङ्कातङ्काकुलैर्मेने नेदीयान्कुलविप्लवः ॥ १६१ ॥
 अथाक्षमी कुरुक्षेत्रप्रतिप्रस्थानहेतवे ।
 महौजाः सज्जयामास गान्धारेयो वरूथिनीम् ॥ १६२ ॥
 हस्तिनापुरवास्तव्यः समस्तोऽपि जनस्तदा ।
 समग्रकुरुसंहारशङ्काशोकमयोऽभवत् ॥ १६३ ॥
 अन्येद्युरुद्यदानन्दमाहूय विदुरं रहः ।
 पप्रच्छ कुलकल्याणं धृतराष्ट्रो धराधवः ॥ १६४ ॥
 अवादीद्विदुरो राजन्प्रतिभामयचक्षुषा ।
 दृष्टः प्रागेव विस्पष्टः सर्वोऽप्यर्थो भवत्यसौ ॥ १६५ ॥
 भवानेवाभवन्मूलमस्य वैरमहीरुहः ।
 जातमेव दुरात्मानं नात्यजद्यः सुयोधनम् ॥ १६६ ॥
 मद्वाचः स्वादवोऽप्यासंस्तदानीं विरसास्त्वयि ।
 स्रोतोवार इवावारपारे वैरस्यधामनि ॥ १६७ ॥
 छिनत्ति नाङ्गनप्रान्तप्ररूढं यो विषद्रुमम् ।
 स एव भाविनं हन्त कुलक्षयमपेक्षते ॥ १६८ ॥
 झगित्यम्भोभिरुत्तिष्ठन्नेव निर्मापितोऽनलः ।
 केन नाम निरुध्येत निःशेषं सदनं दहन् ॥ १६९ ॥
 नोद्वेगहेतवे कस्य दुष्टाविष्टो महानपि ।
 भयंकरः पयोदोऽपि ज्वलन्तमशनिं वहन् ॥ १७० ॥
 आत्मीयेष्वपथन्यायप्रवृत्तिं येऽधिकुर्वते ।
 तेष्वेव हि कुटुम्बेषु जायन्ते न सुखाय ते ॥ १७१ ॥

पातयन्तस्तटीतुङ्गास्तरङ्गा हि तरङ्गिणीः ।

कुशेशयकुलैः साकं पङ्किलीकुर्वतेतराम् ॥ १७२ ॥

अङ्गीकुर्वन् कदाचारं न्यायमुल्लुम्पति क्रमात् ।

शमीद्रुम इवाभ्यर्णं चूतमूरीकृतानलः ॥ १७३ ॥

अपाकृतनयं मोहान्नधमोऽभ्येति भूपतिम् ।

न हंसः श्रयते हन्त वीताम्भोजवनं वनम् ॥ १७४ ॥

दुर्नयध्वस्तधर्मस्य श्रियो भङ्गुरसंगमाः ।

व्योम्नि पाथोदपीतेन्दौ कौमुदी कियदीक्ष्यते ॥ १७५ ॥

भोग्याः श्रियो न साधूनामधर्मशबलीकृताः ।

सेव्याः किं नाम हंसानामापः प्रावृज्जलाविलाः ॥ १७६ ॥

श्रियोऽप्यधर्मसंपृक्ताः कस्य नाम न मृत्यवे ।

हारहूरापि किंपाकसंपर्कान्न हिनस्ति किम् ॥ १७७ ॥

नित्यमारब्धधर्मस्य नेदीयस्यस्तु संपदः ।

करारोपितदीपस्य न प्रभा हि दवीयसी ॥ १७८ ॥

धर्मकर्मान्तिकीभूय सततं यस्य सिञ्चति ।

तस्यावश्यं भवेत्लक्ष्मीवल्लिरुल्लासिपल्लवा ॥ १७९ ॥

नासीरे यस्य धर्मोऽयं संवर्मयति संगरे ।

तस्यार्पयति केशेषु समाकृष्य जयश्रियम् ॥ १८० ॥

धर्मकल्पद्रुमस्यैते पल्लवाः क्षितिपश्रियः ।

पुष्पाणि वैरिविजयः फलानि सुखसंपदः ॥ १८१ ॥

तदा वैरिपराभूतियामिनी क्षयगामिनी ।

जायतेऽसौ यदा धर्मधर्मद्युतिरुदित्वरः ॥ १८२ ॥

अन्तिके यस्य जागर्ति धर्मोऽयं नित्ययामिकः ।

प्रभवेयुः कुतः क्रूरास्तस्य व्यसनदस्यवः ॥ १८३ ॥

यस्य धर्मोऽस्ति सत्कर्मसंधिकृत्पारिपार्श्विकः ।

स निर्वहणमभ्येति विरोधिवधनाटके ॥ १८४ ॥

स च धर्मो न लुब्धानां सेर्ष्याणामिव सौहृदम् ।

महान्सहानवस्थानविरोधो धर्मलोभयोः ॥ १८५ ॥

नैव लोभपरीरम्भशालिनोर्धर्मसंगमः ।

कुतस्त्यः शौचसंपर्कः सरमासुतसङ्गिनः ॥ १८६ ॥

न्यायशैलपविलोभी लोभो धर्मार्कदुर्दिनम् ।

श्रीवल्लिपरशुलोभो लोभः कीर्त्यञ्जिनीविधुः ॥ १८७ ॥

लोभेन अश्रयति न्यायादन्यायी धर्ममुज्झति ।

मुक्तधर्मो गतश्रीः स्यादश्रीकस्य न कीर्तयः ॥ १८८ ॥

मुञ्चन्महान्वृथा लोभमलुब्धो नयमन्दिरम् ।

धर्ममन्विष्यति न्यायी धार्मिकं वृणुते जयः ॥ १८९ ॥

राजंस्तलोभमुन्मुच्य धर्ममालोच्य जित्वरम् ।

कीर्तिवल्लिसुधासेकं विवेकमवलम्ब्य च ॥ १९० ॥

आत्मजन्मानमेतस्मान्निवर्तय कदाग्रहात् ।

ग्रासीभूय भजन्मृत्योस्त्रायस्व सकलं कुलम् ॥ १९१ ॥

(युग्मम्)

शुद्धधीर्धृतराष्ट्रोऽथ जगाद विदुरं प्रति ।

त्वां विना वक्ति को नाम तथ्यवाक्पथ्यमीदृशम् ॥ १९२ ॥

इयमापाततिक्तापि गीस्तवायतिसुन्दरा ।

मुखद्वेष्यापि किं नैव शुद्धची संनिपातमित् ॥ १९३ ॥

यो बन्धूनामुपेक्षेत कुन्यापारदवानलम् ।

पश्य तस्यापि किं न स्यात्तद्दोषप्लोषवैशसम् ॥ १९४ ॥

मृत्युमूलं ह्यनुच्छिन्वात्कालकूटस्य पाटवम् ।

कलङ्कपङ्क्तिः शङ्के सुधाधामाप्यजायत ॥ १९५ ॥

परं मया दुरात्मायं बोधितोऽपि सहस्रधा ।

पिशाचकीव दुर्देवाहुध्यते न कथंचन ॥ १९६ ॥

द्वावप्यावां तमभ्येत्य बोधयावः पुनस्ततः ।

कथंचिद्यदि नामास्मादपस्मारान्निवर्तते ॥ १९७ ॥

इत्यालोच्याथ तौ गत्वा बद्धप्रणयमूचतुः ।

दुर्निरोधस्फुरत्क्रोधसुदुर्बोधं सुयोधनम् ॥ १९८ ॥

वत्स वात्सल्यसौत्सुक्यमस्मदीयमिदं मनः ।

त्वां प्रति प्रसभं वक्तुं नियुक्तं नौ पुनः पुनः ॥ १९९ ॥

निष्ठां वचःप्रतिष्ठैव प्रापयेत्पुरुषव्रतम् ।

क्षमेव गुणसंसारं राकेव मृगलाञ्छनम् ॥ २०० ॥

वाचि अष्टप्रतिष्ठस्तु हीयते पुरुषव्रतात् ।

पुरुषव्रतशून्यात्मा श्वसन्नपि शवायते ॥ २०१ ॥

शवायमानः क्रमशस्त्यज्यते स्वजनैरपि ।

जायते क्षुद्रजन्तूनामास्पदं स ततः परम् ॥ २०२ ॥

मा कृथास्तद्वचोऽलोपं पुरुषव्रतहारिणम् ।

असत्यवचसः सत्यं स्थास्त्रवो न श्रियोऽपि ते ॥ २०३ ॥

यान्त्यस्ताश्चोत्पथायाताः सपुत्रपशुबान्धवम् ।

भवन्तमपि नेष्यन्ते तटग्राममिवापगाः ॥ २०४ ॥

सत्यपूतं तु कौन्तेयमेष्यन्ति नियतं श्रियः ।

मरालानामिव श्रेण्यः सरःसरसिजोज्ज्वलाः ॥ २०५ ॥

सत्यमेव तदीयं ते पुरापि हि महीमदात् ।

को नामापरथा तस्मादिमामाच्छेत्तुमीश्वरः ॥ २०६ ॥

दोर्दण्डान्पाण्डवेयानां संनिधायाधिमानसम् ।

आत्मनः सत्यमत्यन्तमुत्तम्भयितुमर्हसि ॥ २०७ ॥

यद्वा राधेयगाङ्गेयद्रोणादीनां धनुष्मताम् ।

भुजानालोक्य निर्भीको भुवं नार्पयसि ध्रुवम् ॥ २०८ ॥

अमीषामपि गन्धर्वराजगोग्रहविग्रहे ।

प्रत्यक्षीकृतमेवास्ति भुजयोरूर्जितं त्वया ॥ २०९ ॥

निर्देशाद्यद्यजातारेर्नागमिष्यद्भूनंजयः ।

त्वां गन्धर्वेन्द्रपारीन्द्रात्कस्ततोऽमोचयिष्यत ॥ २१० ॥

गोग्रहे स्मरसि प्राणनिग्रहे सधृणोऽर्जुनः ।
 सानीकस्यापि ते वस्त्रमूर्त्या कीर्तिं हरिष्यति ॥ २११ ॥
 प्रेयस्याः सर्वदा यस्य धर्ममर्माविधः क्रियाः ।
 धर्माभिसारिणीयाभिर्लक्ष्मीभिर्नास्य संगमः ॥ २१२ ॥
 यस्य धर्मोऽयमेकोऽपि सैन्ये संनह्यते मुदा ।
 कक्षवत्प्रतिपक्षौघं तस्य संहरतेऽग्निवत् ॥ २१३ ॥
 वत्स मत्सरमुत्सृज्य तदर्पय महीमिमाम् ।
 धर्मजीवितकीर्तीनां मा स्म भूः क्षयवासरः ॥ २१४ ॥
 इत्याकर्ण्य तयोर्वाचमुच्चैरुत्प्रासपांसुरः ।
 दोर्दर्पदर्शितावज्ञमभ्यधाद्धृतराष्ट्रभूः ॥ २१५ ॥
 तातौ धर्ममपि क्षात्रं न जानीथाः कथं युवाम् ।
 काश्यपीं करमारूढां क्षत्रियः क इवार्पयेत् ॥ २१६ ॥
 प्रत्युतार्पयतः कामं दोःकीर्तिः कलुषीभवेत् ।
 कराक्रान्तकरित्यागे कुण्ठं कण्ठीरवोर्जितम् ॥ २१७ ॥
 न्यायोऽपि स खलु न्यायो यस्तेजस्विभिराहतः ।
 अङ्गीकृतः प्रदीपौघैर्दर्शोऽपि हि महोत्सवः ॥ २१८ ॥
 किं च यज्जीयते जातु कातरैरप्यकातरः ।
 तद्वैवैभवं किञ्चिन्न नाम भटिमव्ययः ॥ २१९ ॥
 तन्मा भैष्ट अदीपिष्ट विष्टपग्रासलालसः ।
 मद्विक्रमकृशानुश्चेत्तद्गधा एव पाण्डवाः ॥ २२० ॥
 एतैर्जराप्रलापैस्तु मा मा मां भवविक्लवैः ।
 पुनः पुनर्मनःक्लान्तिहेतुभिर्व्यथयिष्यथः ॥ २२१ ॥
 तस्येत्युक्तिमुपश्रुत्य श्रुतिविश्राणितज्वराम् ।
 खेदादुत्थाय वैचित्रवीर्यौ स्वस्थानमीयतुः ॥ २२२ ॥
 अथ दायादसंदोहक्रियाशङ्काविरक्तधीः ।
 संसारसुखसंभारभङ्गुरो विदुरोऽभवत् ॥ २२३ ॥

स वैराग्यभराचान्तस्वान्तवृत्तिरचिन्तयत् ।

धिवसंपदः प्रभुत्वं धिक् धिक् वैषयिकं सुखम् ॥ २२४ ॥

यत्कृते पितरं पुत्रः पिता पुत्रमपि क्वचित् ।

सुहृच्च सुहृदं बन्धुर्वान्धवं च जिघांसति ॥ २२५ ॥

धिवपापप्रभवाः पापप्रसविन्यः श्रियोऽसताम् ।

जाता हि यादृशस्तादृक्फलं प्रसुवते लताः ॥ २२६ ॥

श्रीमातङ्गीपरीरम्भलम्बिताद्भुतकल्मषाः ।

न धर्ममग्रजन्मानं स्पृष्टुमभ्यधिकारिणः ॥ २२७ ॥

कथं नु विषयासङ्गपङ्कपङ्किलमूर्तयः ।

सुभगंभावुकीभूय भजेयुर्मुक्तियोषितः ॥ २२८ ॥

एतानधर्मचाण्डालसंश्लेषमलिनान्कुरुन् ।

न खलु द्रष्टुमीशिष्ये श्रियमाणान् रणाङ्गणे ॥ २२९ ॥

तत्तदीयमदृष्टैव संहारं समराजिरे ।

मम प्रव्रजितुं संप्रत्युत्कर्षं दधते धियः ॥ २३० ॥

एवमालोचयन्सोऽयमश्रौषीत्कस्यचिन्मुखात् ।

यदुद्याने मुनिर्ज्ञानी विश्वकीर्तिरुपागमत् ॥ २३१ ॥

तत्रोपेत्य ततो हर्षादुन्मिषत्पुलकाङ्कुरः ।

स तं मुनीन्द्रमानम्य तत्पुरस्तादुपाविशत् ॥ २३२ ॥

अथ संसारसंतापनिर्वापणसुधोपमाम् ।

आरेभे भगवान्दत्तशर्माणं धर्मदेशनाम् ॥ २३३ ॥

मनःक्षेत्रे गुरोर्वाक्यजलैरप्लावितात्मनि ।

पुण्यबीजानि किं नाम देहिनां दधतेऽङ्कुरम् ॥ २३४ ॥

कषायदृग्विषाहीन्द्रविषविक्लविते हृदि ।

गुरुवागमृतस्यापि नालंकर्माणता क्वचित् ॥ २३५ ॥

कषायघनवर्षेण विवेककमलोत्करे ।

नाशितेऽस्यां मनोवाप्यां धर्महंसः कियद्वसेत् ॥ २३६ ॥

कपायमदिरास्वादविपर्यासितचेतसः ।

हहा देहभृतो हन्तुमीहन्ते बान्धवानपि ॥ २३७ ॥

कषायनिम्नगापूरः कषित्वा भाग्यभूरुहम् ।

जन्तून्पुतनयद्वीपः प्रक्षिपेद्विषदार्णवे ॥ २३८ ॥

भवेत्पाणिधमः कामं सनातनपुरीपथः ।

खतन्नास्तत्र चेन्न स्युः कषायाः परिमोषिणः ॥ २३९ ॥

त एवास्माद्विमुच्यन्ते कपायदवपावकात् ।

ये श्रयन्ति नराः पुण्यपीयूषसरसोऽन्तरम् ॥ २४० ॥

कषायविषकुल्याभिः सिक्तान् संसारकानने ।

प्राणापहान्हहा जीवाः सेवन्ते विषयद्रुमान् ॥ २४१ ॥

तत्त्वयाप्यद्य दयादकषायग्रीष्मतापितः ।

महात्मन् शमपीयूषैरात्मा निर्वाप्यतामयम् ॥ २४२ ॥

मनस्तव परिज्ञाय ज्ञानात्संसारकातरम् ।

आयातोऽस्मि पथो दूरात्तद्विधेहि स्वमीहितम् ॥ २४३ ॥

सर्वसंहारसाक्षेपा राक्षसी भवितव्यता ।

न निवर्तिष्यते सेयमकृत्वा ते कुलक्षयम् ॥ २४४ ॥

उत्थाय विदुरोऽवादीक्षतः कुञ्जलिताञ्जलिः ।

स्वामिंस्त्वमेव संसारपारावारान्तरीपभूः ॥ २४५ ॥

त्वां वीक्ष्य विश्वजीवातुं जीमूतमिव नूतनम् ।

त्यक्तदुःखौघघर्मर्तुसंतापं मे मनोऽभवत् ॥ २४६ ॥

विमुक्तिपथपाथेयकल्पमस्वलपसौख्यदम् ।

तत्स्वपाणिसरोजेन व्रतं मे दातुमर्हसि ॥ २४७ ॥

मा कृथाः प्रतिबन्धं त्वमित्युक्ते मुनिना ततः ।

प्रणम्य प्रीतिपर्यश्रुर्विदुरः पुरमागमत् ॥ २४८ ॥

ज्येष्ठं बान्धवमामन्त्रय मध्यमं तु विशुद्धधीः ।

निधाय माध्यां तद्वाचा स तं मुनिमगात्पुनः ॥ २४९ ॥

चकार सर्वसावधनिवृत्तिं च तदन्तिके ।
 महीमप्रतिबद्धश्च विजहार समीरवत् ॥ २५० ॥
 अन्येद्युर्मितसामन्तपरिच्छदविराजितः ।
 देवः स कंसविध्वंसी स्वयं हास्तिनमाययौ ॥ २५१ ॥
 मृगाङ्गमिव राकायां स्तोकतारकभूषितम् ।
 प्रत्युद्ययौ तमत्यल्पपरिवारं कुरुद्वहः ॥ २५२ ॥
 मितैरपि हरेः सैन्यैः कुरुसेना महत्यभूत् ।
 भृशं वर्द्धयतेऽम्भोधेस्तरङ्गोऽपि तरङ्गिणीम् ॥ २५३ ॥
 अथोत्क्षिप्तपताकौघं प्रसूनप्रकराङ्कितम् ।
 पुरं संभ्रान्तरम्भोरु कैटभारातिराविशत् ॥ २५४ ॥
 ततः सौधे समानीय सूत्रितस्वागतक्रियम् ।
 तस्यां संसदि दिव्यायां न्यवीविशदमुं नृपः ॥ २५५ ॥
 रत्नसिंहासनज्योतिर्जटालिततनुद्युतिः ।
 बभार कैटभारातिः सेन्द्रायुधघनश्रियम् ॥ २५६ ॥
 भीष्मदुर्योधनद्रोणकर्णदुःशासनादिभिः ।
 वृतः स धृतराष्ट्रैः स व्यमादिन्दुरिवोडुभिः ॥ २५७ ॥
 अथो जगाद सानन्दं मुकुन्दं कुन्दसुन्दरैः ।
 वैचित्रवीर्यः क्षपयन्नुदश्रु दशनांशुभिः ॥ २५८ ॥
 धन्यमन्यं गृहं मेऽभूत्त्वत्संभावनयानया ।
 इदानीं तु गिरा श्रोत्रे पवित्रयितुमर्हसि ॥ २५९ ॥
 संसदुद्द्योतनिस्तन्द्रसितचन्द्रातपोज्ज्वलम् ।
 वदनेन्दुं वहन्नुच्चैर्व्याजहार हरिस्ततः ॥ २६० ॥
 वैचित्रवीर्य धात्रीश वचोवैचित्र्यजन्मभूः ।
 भवद्भिः प्रहितोऽगच्छद्द्वारकां संजयः पुरा ॥ २६१ ॥
 स तदानीमतिस्नेहाकुलप्रलयकातरः ।
 संधानविषयं किञ्चित्तपःसुतमवोचत ॥ २६२ ॥

संघौ सत्यपि कौन्तेय भूपाले बलशालिभिः ।
 भ्रातृभिर्भीमबीभत्सुप्रमुखैर्नैव संदधे ॥ २६३ ॥
 ततोऽस्माकमनावेद्य विग्रहे जातनिश्चयः ।
 द्वारवत्याः समेयाय संजयो गजसाह्वयम् ॥ २६४ ॥
 तं समस्तमुदन्तं मे धर्मसूनुरचीकथत् ।
 हृदयस्य हि सर्वेषामनाख्येयं न किञ्चन ॥ २६५ ॥
 ततोऽहं कुरुभूपालकुलकल्पान्तभीरुकः ।
 अनालोच्यैव कौन्तेयान्दूत्याय स्वयमागमम् ॥ २६६ ॥
 यूयं किञ्चित्तदासत्वं संभावयथ चेन्मयि ।
 तन्ममेदं मनाग्वाक्यं मनस्याधातुमर्हथ ॥ २६७ ॥
 आप्तवाचोऽपि हि प्रायो दर्पाध्माते जडात्मनि ।
 हन्त मज्जन्ति निर्नाम पर्वता इव सागरे ॥ २६८ ॥
 प्रत्युत प्रज्ज्वलत्याप्तोपदेशे दोर्मदोद्धतः ।
 दीप्यते नितरामग्निसैलभूरनलोऽम्बुभिः ॥ (?) २६९ ॥
 अन्धत्वं नेत्रसद्भावे बाधिर्यं श्रुतिपाटवे ।
 मूकत्वं वाक्प्रवृत्तौ च श्रीरियं महतामपि ॥ २७० ॥
 दुर्गेहिनी च पुंसः श्रीर्वैश्मनीव न मानसे ।
 दत्ते हितोपदेशानां स्वजनानामिवाश्रयम् ॥ २७१ ॥
 लक्ष्मीश्च भुजदर्पश्च द्वयमेतदुरत्ययम् ।
 ग्रीष्मश्रीश्च दवाग्निश्च दुःसहौ खलु संहतौ ॥ २७२ ॥
 सुजनोक्तिः कथंकारमहंकारमयं मनः ।
 विशेत्कुलीनकन्येव निवासं विटसंकटम् ॥ २७३ ॥
 संवृत्य तद्भुजागर्वं लक्ष्मीमदमुदस्य च ।
 शृणोति चेत्तदेतर्हि किञ्चिद्वच्मि सुयोधनम् ॥ २७४ ॥
 स्वच्छन्दं वद गोविन्देत्युक्ते कुरुमहीभुजा ।
 प्रतीतस्तं प्रति प्राह विहङ्गेश्वरवाहनः ॥ २७५ ॥

पाण्डवेभ्यो भुवः खण्डमपि त्वं नैव दित्ससि ।

एतां ते तु जिघृक्षन्ति तव प्राणैः सहाखिलाम् ॥ २७६ ॥

पार्थानुन्मथ्य साम्राज्यं त्वमेवाथ करिष्यसि ।

तथापि न खलु श्रेयः काः श्रियः स्वजनैर्विना ॥ २७७ ॥

रणाङ्गणे च ते नूनं विपत्स्यन्ते न केवलाः ।

तवापि गान्धर्वाणां यदि स्यादवशेषतः ॥ २७८ ॥

तदारब्धकुलोच्छेदः कोऽयं शौण्डीरिमा तव ।

किमेतच्च कुलाक्षितप्रभावं बुद्धिवैभवम् ॥ २७९ ॥

यतो द्वेषाप्यसौ वेधा धर्मभूर्धर्मकर्मणि ।

आतङ्ककृद्गदोऽरीणां द्वेषापि पवनोद्भवः ॥ २८० ॥

बीभत्सुरतिबीभत्सकर्मकृद्द्वैरिदारणे ।

यमौ दोर्बलदुःप्रेक्षविपक्षपटलीयमौ ॥ २८१ ॥

श्रेयस्कारस्तदेतैस्तैः संधिरेव पृथासुतैः ।

ईदृशा हि क्व लभ्यन्ते सहायाः स्वस्य बान्धवाः ॥ २८२ ॥

विस्मर्य तदपस्मारं वितर्कोदकमात्मनः ।

पञ्चग्रामानिमान्पाण्डुसुतेभ्यो दातुमर्हसि ॥ २८३ ॥

कुशस्थलं वृकस्थलं माकन्दीं वारणावतम् ।

चतुरोऽवरजेभ्योऽमून्कचिच्चाद्याय पञ्चमम् ॥ २८४ ॥ (युगमम्)

इयतापि त्वया संधिं ते विधास्यन्ति मद्विरा ।

सन्तोऽल्पेनापि तुष्यन्ति वीक्षमाणा कुलक्षयम् ॥ २८५ ॥

अन्यथा नीरराशीनामिव-प्लावयतां जगत् ।

त्वद्वले क्व इवास्ते यस्तेषां सेतुर्भविष्यति ॥ २८६ ॥

व्याहृत्येति हृषीकेशे स्थिते दुःशासनाग्रजः ।

ऊचे चम्पाधिपालोकं साचिसंचारिलोचनः ॥ २८७ ॥

एतावदपि गोविन्द मन्यसे नैव किं बहु ।

यदद्याप्येष मुच्या(ञ्चा)मि प्राणतः पाण्डुनन्दनान् ॥ २८८ ॥

इदानीमपि यद्येते वार्ता-ग्रामस्य-दोर्मदात् ।

एकस्यापि-करिष्यन्ति न भविष्यन्ति तद्बुधम् ॥ २८९ ॥

स्वभुजौर्जित्यपर्यन्तं तेऽथ काङ्क्षन्ति वीक्षितुम् ।

तदायान्तु कुरुक्षेत्रे क्षिप्रं साकमपि त्वया ॥ २९० ॥

इत्युक्ता सह-कर्णेन निर्गत्य सदनाद्बहिः ।

संनिश्चित्य-हरेर्बन्धमेत्य-भूयोऽप्युपाविशत् ॥ २९१ ॥

तं कथंचित्परिज्ञाय सात्यकिर्मन्त्रमेतयोः ।

-संज्ञया ज्ञापयामास-कंसविध्वंसकारिणः ॥ २९२ ॥

ततस्ताम्रीभवद्भालकपोलनयनोत्पलः ।

सस्वेदपुलकः क्रोधाज्जगादेति गदाग्रजः ॥ २९३ ॥

उपकारिणमप्युच्चैरपकुर्वन्ति दुर्धियः ।

दन्दहीति न होतारं किं हुतोऽपि हुताशनः ॥ २९४ ॥

एतज्जीवातवेऽप्युच्चैर्बहुधा मम धावतः ।

बन्धमिच्छति दुर्मेधास्तत्कोऽयं कुपिते मयि ॥ २९५ ॥

मन्दोऽपि न मृगारातिः शृगालैः परिभूयते ।

ग्रस्यते न ग्रहोदयोतैः क्षीणस्यापि विधोर्महः ॥ २९६ ॥

कृपयैव तु नेदानीमेव व्यापादयाम्यमुम् ।

भवन्तु पाण्डवेयानां सावकाशाः क्रुधोऽपि च ॥ २९७ ॥

कुरुक्षेत्रे त्वसौ क्षत्रलक्षगुप्तोऽपि ढौकताम् ।

सर्वेषामपि तत्रैव ज्ञास्यते भुञ्जैवभवम् ॥ २९८ ॥

एते तु वयमायाता एव संप्रति सत्वरम् ।

ऊर्जस्विभुजवीर्याणामाहवोऽपि महोत्सवः ॥ २९९ ॥

इत्युक्ता सहसोत्थाय क्रोधात्ताम्रतनुद्युतिः ।

ज्वलन्निव बृहद्भानुर्निर्ययौ सहसा हरिः ॥ ३०० ॥

तत्प्रकोपाकुलीभूतस्वान्ताः सान्त्वयितुं ततः ।

-गाङ्गेयधृतराष्ट्राद्याः पारिषद्यास्तमन्वयुः ॥ ३०१ ॥

ततः करे समालम्ब्य गौरवोत्तरया गिरा ।

ते कामं चकितात्मानो मञ्जु केशिनमूचिरे ॥ ३०२ ॥

महात्मानो न कुप्यन्ति खेदिता अपि दुर्मदैः ।

तुषारतरधारो हि तडित्क्षितो हि तोयदः ॥ ३०३ ॥

न ताम्यन्ति महीयांसो दुर्वचोभिर्लघीयसाम् ।

बहते न हरिः खेदं फेरु(र)ण्डरवताण्डवैः ॥ ३०४ ॥

सन्तो विकृतिमेष्यन्ति चेत्पैरः परितापिताः ।

काञ्चनं दहनक्लिष्टं तद्गमिष्यति रीतिताम् ॥ ३०५ ॥

तन्मनागपि मा कृष्ण क्रोधं दुर्योधने व्यधाः ।

आपद्यपि भवेयुः किं हिमांशोरग्निवृष्टयः ॥ ३०६ ॥

आसतां पाण्डवास्तावत्त्वयाप्येकाकिना रणे ।

अभियुक्ता क्व नामैते सन्ति दुर्योधनादयः ॥ ३०७ ॥

पुरः केसरिणः के हि दुर्धरा अपि सिन्धुराः ।

भास्कराय कियत्कालं तिष्ठन्ते तिमिरोर्मयः ॥ ३०८ ॥

त्वया पाणौ कृता पूर्वं जयश्रीः परिभोगभाक् ।

कथं गोविन्द निर्व्रीडैः पाण्डवैः परितोष्यते ॥ ३०९ ॥

विनापि त्वां विजेष्यन्ते कौन्तेयाः समितिद्विषः ।

येषां तौ सहयोद्धारौ धर्मन्यायौ तरस्विनौ ॥ ३१० ॥

पापीयांसस्तु लप्स्यन्ते गान्धारेयाः क्षयं स्वयम् ।

जीवितव्यं कियन्नाम गुर्वादेशविलङ्घिनाम् ॥ ३११ ॥

त्वं तु स्वजनदायादघातपातकसंभवाम् ।

अकीर्ति मा ग्रहीरेतां महतां हि यशः प्रियम् ॥ ३१२ ॥

तदाहूतोऽपि कौन्तेयैरायासीर्मा स्म संयति ।

त एव हन्त युध्यन्तां येषां वैरं परस्परम् ॥ ३१३ ॥

वयं मान्याश्च कायेऽस्मिन्वर्षीयांस इति त्वया ।

सुकृतात्मनि वृद्धानां प्रणयो हि फलेग्रहिः ॥ ३१४ ॥

इत्येषां विनयाद्राभिभारतीभिर्मृदूकृतः ।

कोपप्रशान्तिकान्तश्रीर्जगाद गरुडध्वजः ॥ ३१५ ॥

वर्षीयांसो भृशं यूयं माननीयगिरो मया ।

मां वीक्ष्य विग्रहः किंतु प्रस्तुतः पाण्डवैरपि ॥ ३१६ ॥

तदेषां सांयुगीनानां संयुगोत्सङ्गसङ्गिनाम् ।

भाव्यमेव मया सद्भिः प्रतिपन्नं हि नान्यथा ॥ ३१७ ॥

किंतु संग्राममुत्तीर्णो न ग्रहीष्ये धनुः स्वयम् ।

सारथ्येनैव पार्थस्य सहायो भवितास्म्यहम् ॥ ३१८ ॥

एतावतास्तु यौष्माकवचसामनतिक्रमः ।

अमेयमहिमानो हि मान्या एव भवादृशाः ॥ ३१९ ॥

इत्युक्त्वा स मिलत्पाणिकुङ्कालस्तान्निवर्तयन् ।

राधेयं स्वकरे धृत्वा रथमारोपयन्निजम् ॥ ३२० ॥

पाण्डुमालोकितुं गच्छन्हरिर्विंदुरवेश्मनि ।

कर्णमभ्यर्णमासीनमभ्यधादिदमादरात् ॥ ३२१ ॥

कर्णं निर्नाम निर्मज्ज त्वया वीरव्रतं धृतम् ।

प्रकाशेन प्रदीपस्य नेत्रकर्मेव रात्रिषु ॥ ३२२ ॥

त्वया दुर्योधनो दुर्योधन इत्यभिधीयते ।

दम्भोलिनैव देवेन्द्रो देवेन्द्र इति गीयते ॥ ३२३ ॥

दधत्यासीदकर्णेव पुनर्वीराननीदृशः ।

विभ्रती त्वां तु भूः कर्णं सकर्णेयं द्विधाप्यभूत् ॥ ३२४ ॥

त्वय्येवौदार्यगाम्भीर्यशौर्यधैर्यादयो गुणाः ।

वारिधाविव रत्नानि व्योमाङ्गण इव ग्रहाः ॥ ३२५ ॥

सन्त्येव वीराः किंत्वन्यद्धीर वीरव्रतं तव ।

गिरयो गुरवः कामं मेरोस्तु गरिमा परः ॥ ३२६ ॥

किं तु दुर्योधने दुष्टे दुनोति तव संश्रयः ।

माणिक्यस्येव जात्यस्य भूपणे रीतिनिर्मिते ॥ ३२७ ॥

मित्रं करोति को नाम क्रूरकर्माणमीदृशम् ।

वयसीयति विश्रम्भघातिनं को हि पन्नगम् ॥ ३२८ ॥

कामं कृतोपकारेऽपि विश्वस्यान्न जडात्मनि ।

किं न सायन्निको(?)जातु निमज्जयति नीरधिः ॥ ३२९ ॥

पुमांसमनयक्रान्तं विजहन्त्यात्मजा अपि ।

राहुग्रस्तं विवस्वन्तं मुञ्चन्ति हि मरीचयः ॥ ३३० ॥

अवश्यं निपतन्त्येव पतयालुषु संश्रिताः ।

पतत्येव तरुः कूलंकषाकूले निपातिनि ॥ ३३१ ॥

वर्द्धन्ते तु विवर्द्धिष्णुश्रियमाश्रयतः श्रियः ।

लक्ष्मीर्वलक्षपक्षेन्दुमरीचीनामुदित्वरी ॥ ३३२ ॥

पावयत्यन्तरात्मानं प्रणयः पुण्यशालिभिः ।

तरङ्गयति सौरभ्यं कर्पूरद्रुमसंगमः ॥ ३३३ ॥

विक्रमोऽपि स्फुरत्युच्चैः पुरतः पुण्यतेजसः ।

भास्वतः पुरतः कामं दीप्यते दर्पणद्युतिः ॥ ३३४ ॥

सार्वजन्येन सौजन्यं कीर्तिमावहते पराम् ।

प्राच्येन मरुता मैत्री श्लाघनीया धनस्य यत् ॥ ३३५ ॥

तत्तवार्हति धर्मात्मजन्मना सह संगमः ।

न पुनर्धार्तराष्ट्रेण मतिमन्पापजन्मना ॥ ३३६ ॥

किं च त्वमपि कौन्तेयः प्रकारेणासि केनचित् ।

ममात्रेण्यत एवासौ रहः कुन्त्या निवेदितः ॥ ३३७ ॥

त्यक्तलब्धस्तु राधायाः कर्णं त्वमसि नन्दनः ।

नहि निर्याति वैडूर्यं बालवायभुवं विना ॥ ३३८ ॥

तद्भवान्सुभटोत्तंस कौन्तेयानां सहोदरः ।

बन्धूनेव ततोऽभ्येतुं साम्प्रतं तव साम्प्रतम् ॥ ३३९ ॥

कृते तेजस्विधौरेयसंगते धर्मसूनुना ।

तदीयबन्धुतामुक्तालतायां नायकायसे ॥ ३४० ॥

इत्युदीर्य स्थिते प्रीतिनिर्भरं कैटभद्विषि ।

कर्णः कीर्णस्मितज्योत्स्नावदातवदनोऽवदत् ॥ ३४१ ॥

सत्यं नीतिलताकन्द गोविन्द त्वं यदभ्यधाः ।

मैत्री काममयुक्तैव सार्थं दुर्योधनेन मे ॥ ३४२ ॥

आलिङ्गति कदाचित्किं हेमन्तं मलयानिलः ।

लज्जते विभवः किं वा दारिद्रेण समागमम् ॥ ३४३ ॥

परं दुर्योधनेनैव सूतत्वमवचित्य मे ।

भूपतित्वं सितच्छत्रपवित्रमभिसूत्रितम् ॥ ३४४ ॥

मयाप्यमायिना तस्मिन्नाजन्मेदमुरीकृतम् ।

यत्तवैव मम प्राणा नेतव्या यत्र ते रुचिः ॥ ३४५ ॥

मित्रोपकृतिभिर्नित्यमात्मा नीतोऽयमार्द्रताम् ।

तद्विषद्योगधूलीभिः पङ्किलीक्रियते कथम् ॥ ३४६ ॥

गान्धारेयं परित्यज्य पाण्डवेयं श्रयत्यपि ।

विश्रम्भो हन्त सौहार्दे मयि तस्यापि कीदृशः ॥ ३४७ ॥

अकीर्तयस्तु काकोलकोलकोकिलकश्मलाः ।

विश्वेऽपि मयि कर्तारः शाश्वतीं दर्शशर्वरीम् ॥ ३४८ ॥

तन्यायविकलस्यापि गान्धारीतनुजन्मनः ।

कार्ये नूनममून्प्राणान्मोक्ष्यामि समराङ्गणे ॥ ३४९ ॥

त्वया कक्षीकृतः कृष्ण धर्मभूर्भोक्ष्यते भुवम् ।

वातेनानुगृहीतो हि पुष्पामोदोऽश्रुते दिशः ॥ ३५० ॥

भविता तु मया त्यक्तो निराशः कौरवो भृशम् ।

वहेः कियानवष्टम्भो विमुक्तस्य नभस्वता ॥ ३५१ ॥

अङ्गैर्भूभारभूतैः किं न येषामस्थिसंचयः ।

दधाति युधि मित्रार्थे सैन्यसंमर्दपांसुताम् ॥ ३५२ ॥

मित्रस्नेहेन दग्धोऽयं रूषितो रणरेणुभिः ।

खड्गधाराजलैः स्नातो धन्यस्यात्मा विशुध्यति ॥ ३५३ ॥

तत्र किं च न वाच्योऽहं धर्मभूमैत्रकर्मणि ।
 महात्मानो हि सर्वेषां हृदयाकूतकोविदाः ॥ ३५४ ॥
 किं तु मे नतिमाख्याय मातुः कुन्त्या निवेदयेः ।
 जीवितं न हरिष्यामि चतुर्णां त्वत्तनूरुहाम् ॥ ३५५ ॥
 फाल्गुनं पुनराबाल्यादपि केनापि हेतुना ।
 मन्मनो विजयाकाङ्क्षि संपराये जिघांसति ॥ ३५६ ॥
 तन्मातस्ते भविष्यन्ति पञ्चैव नियतं सुताः ।
 सार्जुना वा हते कर्णे सकर्णा वा हतेऽर्जुने ॥ ३५७ ॥
 इत्युक्तवन्तमालिङ्ग्य तमभङ्गुरसंगरम् ।
 उल्लसद्विस्मयः कर्णे कंसारातिर्न्यवीवृतत् ॥ ३५८ ॥
 मन्दिरे विदुरस्याथ मग्नं शमसुधाम्बुधौ ।
 अद्राक्षीत्पुण्डरीकाक्षः पाण्डुं ताण्डवितोत्सवम् ॥ ३५९ ॥
 पञ्चग्रामार्थनापूर्वं विग्रहान्तमसौ ततः ।
 निजागमनवृत्तान्तं पुरः पाण्डोर्न्यवेदयत् ॥ ३६० ॥
 प्रकोपं शमपीयूषवार्धैरौर्वानलोपमम् ।
 तत्कालं कलयन्पाण्डुर्बभाषे कैटभद्विषम् ॥ ३६१ ॥
 तत्कोपप्रलयाम्भोधेर्दूरं कौरवभूधरान् ।
 निमज्जयिष्यतः सेतुः शस्त्रसंन्याससंगरः ॥ ३६२ ॥
 अतस्तानेव मद्वाचमाचक्षीथाः पृथासुतान् ।
 युष्माकं चेन्मया जन्म मा स्म तद्भूत कातराः ॥ ३६३ ॥
 मा भूच्च वः समीकेषु बान्धवस्नेहविप्लवः ।
 कार्यं बन्धुष्वपि प्रेम न सर्वस्वविलोपिषु ॥ ३६४ ॥
 समा(ना)भीनपि निर्भिन्धात्स्वपदाक्रान्तकारिणः ।
 निर्नाशयति तिग्मांशुर्यद्व्योमव्यापिनो ग्रहान् ॥ ३६५ ॥
 प्राणान्परैर्हृतक्षोणिः क्षत्रियः क्षत्रियः किमु ।
 विलूनकेसरो जीवन्केसरी किमु केसरी ॥ ३६६ ॥

जीवतो यस्य जीवन्ति परिभूयाप्यरातयः ।

तस्मात्पुंसो वरं पांसुर्योऽस्ति वै ग्रसते जलम् ॥ ३६७ ॥

स ग्रावापि परं योऽर्कपादाक्रान्तो ज्वलंत्यलम् ।

न पुनः स पुमान्वैरिपरिभूतोऽपि यः क्षमी ॥ ३६८ ॥

तद्वत्साः शममुत्सृज्य स्वमूरीकृत्य तन्महः ।

महीं कीर्त्या समं प्रीत्या हरेत रिपुभिर्हताम् ॥ ३७९ ॥

किं चान्यत्कृष्ण निष्णाते वैरिखण्डनकर्मसु ।

सहाये त्वयि संग्रामः कौन्तेयैर्नातिदुर्जयः ॥ ३७० ॥

इत्युक्ते पाण्डुना चण्डकोपारुणितचक्षुषा ।

मन्यमानस्तृणं शत्रून्कैटभारातिरभ्यधात् ॥ ३७१ ॥

विरोधिनां जये राजन्संशयस्तव मा स्म भूत् ।

इयत्कालमगोपाय त्वत्तनूजक्षणेक्षणात् ॥ ३७२ ॥

दावानले ज्वलत्युच्चैर्महान्तोऽपि महीरुहः ।

भवन्ति भस्मसात्तूर्णमिषीकाणां तु का कथा ॥ ३७३ ॥

किंतु राजन्मया सार्धं त्वमप्यागतुमर्हसि ।

त्वद्वियोगातुराः कामं दुःखं तिष्ठन्ति ते सुताः ॥ ३७४ ॥

इत्युक्तेऽम्भोजनाभेन भूयः पाण्डुरदोऽवदत् ।

सति त्वयि सुतानां मे न दूरे विजयो हरेः ॥ ३७५ ॥

तद्विध्वस्तरिपुत्रातानुदूढविजयश्रियः ।

भूयः प्राप्तस्वराज्यांस्तान्द्रष्टुमिच्छामि नान्यथा ॥ ३७६ ॥

तद्गच्छ त्वं जवादेत्य निर्जित्य समितिद्विषः ।

स्वबन्धुभ्यः पुनर्देहि निजां साम्राज्यसंपदम् ॥ ३७७ ॥

इत्युक्तवन्तं वैचित्रवीर्यमापृच्छ च तत्क्षणात् ।

जगाम त्वरितं कोपाद्वारकां द्वारकापतिः ॥ ३७८ ॥

तत्रोपेत्य रहः सर्वं हास्तिनीयं जनार्दनः ।

तां कथां कथयामास सबन्धोर्धर्मजन्मनः ॥ ३७९ ॥

पाण्डवेयास्ततः सर्वेऽप्यानन्दमतुलं दधुः ।

नेदीयानिद्धबाहूनामाहवे हि महामहः ॥ ३८० ॥

मुरारेः पुनरादेशात्सज्जीकर्तुमनीकिनीः ।

सैनिकैर्विकसद्बाहुविक्रमैरुपचक्रमे ॥ ३८१ ॥

दन्ताघातकराघातमात्राघातपुरःसरम् ।

कर्म सांग्रामिकं तत्तदध्याप्यन्ते स्म सिन्धुराः ॥ ३८२ ॥

रचयन्ति स्म संचार्य सर्वसान्नाह्यवीथिषु ।

तुरङ्गान्सङ्गरोत्सङ्गयोग्यानश्वन्दमोत्तमाः ॥ ३८३ ॥

केषुचिद्धूर्वरूथाक्षयुगचक्रध्वजादिकम् ।

कांश्चन स्यन्दनान्नव्यान्सूत्रयन्ति स्म सूत्रिणः ॥ ३८४ ॥

पित्राख्याजात्यभिज्ञानवृत्यस्त्रप्रश्नपूर्वकम् ।

प्रस्तूयन्ते स्म पत्तिभ्यो दानानि कनकोत्करैः ॥ ३८५ ॥

सामन्तेभ्यः समस्तेभ्यस्त्वरगमनहेतवे ।

राजदौवारिकैराप्तै राजादेशा विनिर्ययुः ॥ ३८६ ॥

करीरपिचुमन्दादिपलवास्वादमेदुरम् ।

स्वं स्वमौष्ट्रिकमानायि राजकैर्जाङ्गलस्थलात् ॥ ३८७ ॥

गुडप्रक्षरपर्याणोपकार्या कवचादयः ।

राजवेश्मनि निर्भातुमारभ्यन्ते स्म कारुभिः ॥ ३८८ ॥

भारारोपकृते कैश्चिदर्पा इव शरीरिणः ।

दम्यन्ते स्म ककुद्भन्तो रेणुगोणिभिरुल्बणाः ॥ ३८९ ॥

पण्यसंग्राहिणः केऽपि केऽप्यन्नक्रयकारिणः ।

वणिकपुत्रभृतः केऽपि संवहन्ते स्म नैगमाः ॥ ३९० ॥

सौधोपरि सपत्यङ्कदत्तगुप्यद्रुस्तकराः ।

सज्जन्ति स्म प्रयाणाय वारसारङ्गचक्षुषः ॥ ३९१ ॥

इति सर्वतः पुरनिवासिजनः कटकप्रयाणरभसाकुलितः ।

निजकर्म तत्तदचिरं रचयन्नभवद्भृशं प्रमदपल्लवितः ॥ ३९२ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये द्रुपदपुरोहित-

संचयविष्णुदूत्यवर्णनो नामैकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

द्वादशः सर्गः ।

अथान्येद्युर्जरासन्धदूतः सोमकसंज्ञकः ।

आगमद्विक्रमद्वीपिधारको द्वारकां पुरीम् ॥ १ ॥

स शालस्वलनालोलतुङ्गकल्लोलशालिनि ।

विश्रान्तचक्षुरश्रान्तं सागरे परिखायिते ॥ २ ॥

ऊर्म्यानीतस्फुटच्छुक्तिमुक्तमुक्ताङ्गवेदिके ।

प्राकारे काञ्चनेऽत्युच्चैर्लोचने चरितार्थयन् ॥ ३ ॥

वेलावननभस्वद्भिरसौ वीतपथश्रमः ।

उल्लसद्विस्मयावेशविवशः प्राविशत्पुरीम् ॥ ४ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तां विलोक्य स निःशेषहिरण्मयनिकेतनाम् ।

तृणाय मतिमान्मेने पुरीं पौरन्दरीमपि ॥ ५ ॥

शुशोच विपणौ वीक्ष्य रत्नकूटान्स कोटिशः ।

मुष्टः कष्टमसौ दुष्टैरिति रत्नाकरं मुहुः ॥ ६ ॥

अथ भ्रातृभिरक्षोभ्यप्रमुखैः परिवारितम् ।

पुत्रैर्नेमिमहानेमिसीरिशौरिमुखैरपि ॥ ७ ॥

नमद्भूपालमौलिस्रग्मरन्दसुरभिक्रमम् ।

वारनारीकराम्भोजचारुचालितचामरम् ॥ ८ ॥

रत्नसिंहासनासीनं सुनासीरमिवापरम् ।

सोऽन्तःसदसमद्राक्षीत्समुद्रविजयं नृपम् ॥ ९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

जरासन्धस्य भूभानोः प्रताप इव मूर्तिमान् ।

पर्वेव गर्वशीतांशोः सोऽग्रेनृपमुपाविशत् ॥ १० ॥

वाचालमौलिमाणिक्यमुदञ्चितविलोचनः ।

राजानं [सं]जगादेति यादवान्वयकौस्तुभम् ॥ ११ ॥

राजंस्त्वामाह माहात्म्यखर्वितामरपर्वतः ।

कीर्तिकृन्निदशाधीशमागधो मगधाधिपः ॥ १२ ॥

दारकौ तव गोक्षीरपानपीनांसकुट्टिमौ ।
 अस्मज्जामातरं कंसं जग्मतुर्निघ्नचेतसौ ॥ १३ ॥
 तदागःपवमानेन प्रेङ्खितेऽस्मन्मनोवने ।
 यदुवंशैकसंहारकारी कोपाग्निरज्ज्वलत् ॥ १४ ॥
 सुताया जीवयशसः पतिमृत्यूच्छलच्छुचः ।
 लोचनाश्रुपयःपूरैस्तस्मिन्नाज्यघटायितम् ॥ १५ ॥
 ततः कालकुमारोऽस्मान्कृतोद्योगान्व्यजिज्ञपत् ।
 संरम्भस्तातपादानां किं सुते सति मय्यपि ॥ १६ ॥
 हुंकारेऽपि सति प्राणनिग्रहग्रहिलौजसि ।
 स्वयं संरभते हन्तुं हरिः किं हरिणत्रजान् ॥ १७ ॥
 ततः प्राप्यास्मदादेशमावेशविवशः क्रुधः ।
 स युष्मान्प्रत्यधाविष्ट सिन्धुरानिव केसरी ॥ १८ ॥
 ततोऽस्मिन्नभ्यमित्रीणे भिया यूयमनश्यत ।
 उन्मीलिते वसन्ते हि कीदृशः शिशिरानिलः ॥ १९ ॥
 क्रोधान्धंभावुकोऽधावत्तदप्यनुपदी स वः ।
 व्यज्ञप्यत चरैरेत्य ततः कैश्चिद्दिनैरदः ॥ २० ॥
 यत्कुमारः पुरो गच्छन्कचित्परिसरे गिरेः ।
 शून्यानेकस्थलं शून्यरथेभाश्ची[य]संकुलम् ॥ २१ ॥
 निर्मानुषपरीवारं स्कन्धावारमुदैक्षत ।
 भीषणाभ्रंलिहज्वालाजटिलांश्च चिताचयान् ॥ २२ ॥
 नामग्राहं यदूनां च क्रन्दन्तीं परितोऽपि तान् ।
 कांचिद्वर्षीयसीमेकां सोऽद्राक्षीदतिदुःखिताम् ॥ २३ ॥
 सोऽथ पप्रच्छ तां भद्रे किमेतदसमञ्जसम् ।
 साचक्षे सबाष्पाक्षी महाभाग निशम्यताम् ॥ २४ ॥
 समुद्रविजयोऽमुष्यामस्यामानकदुन्दुभिः ।
 रामदामोदरावस्यामेतास्वन्येऽपि यादवाः ॥ २५ ॥

चितासु विविशुः कालकुमारभयभङ्गुराः ।

एतस्यां त्वहमप्यसि विविक्षुः कृष्णसोदरा ॥ २६ ॥ (युग्मम्)

कुमारोऽथाब्रवीत्प्रत्यज्ञासिषं पुरतः पितुः ।

विशन्तु यत्र कुत्रापि दुष्टान्कृष्टासि तांस्ततः ॥ २७ ॥

तत्कर्षामि द्विषो नूनमपि वैश्वानरोदरात् ।

इति क्रोधेन मूढात्मा स्वमृत्युमविचिन्त्य सः ॥ २८ ॥

देव मा मेति सैन्यानामुच्चैर्वारयतामपि ।

झम्पां कृपाणी दत्ते स्म चितायां रामकृष्णयोः ॥ २९ ॥

क्षणाच्च भस्मसादासीत्ततस्तच्छोकविक्लवैः ।

भीतैश्च देवपादेभ्यः सैनिकैरपि तत्कृतम् ॥ ३० ॥

तदाकर्ण्य क्षणान्नोऽभूदुदूर्मिः शोकसागरः ।

क्रमेण च ययौ शान्तिं शत्रवोऽपि मृता इति ॥ ३१ ॥

दत्त्वा पत्युश्च बन्धोश्च युष्माकं च जलाञ्जलिम् ।

सुता जीवयशा लेभे वैरनिर्यातनासुखम् ॥ ३२ ॥

चिराय केचिदादाय रत्नकम्बलकादिकम् ।

वस्तुजातमथाजगमुर्नैगमा नगरं मम ॥ ३३ ॥

तैर्जीवयशसोऽभ्येत्य रत्नकम्बलकादिकम् ।

दर्शयांचक्रिरे चक्रे मूल्यं तेषां च भूरिशः ॥ ३४ ॥

तेनाथ तैरसंतुष्टैः खेदादिदमुदीर्यत ।

राजपुत्रि पुरा ह्येते द्वारकावासिभिर्जनैः ॥ ३५ ॥

इतोऽष्टगुणमूल्येन याचिता रचिताग्रहम् ।

परमानिन्यिरेऽस्माभिरत्र भूयस्तरेच्छया ॥ ३६ ॥

तन्महीपतिमात्रस्य सैव द्वारवती वरम् ।

नत्वर्यचक्रिणोऽश्रीकमिदं राजगृहं पुरम् ॥ ३७ ॥

तैरित्यावेदितेऽपृच्छद्विस्मयात्तनयापि नः ।

कासौ द्वारवती नाम येयमित्थं विकथ्यते ॥ ३८ ॥

तेऽप्यूचुः श्रूयतां देवि तीरे लवणनीरधेः ।

अस्ति द्वारवती नाम पुरी सुरविनिर्मिता ॥ ३९ ॥

ऊर्मिषु स्खलनादुच्चैरुच्छलत्सु बलाहकाः (कैः) ।

वप्रासीनाः(नैः) सुखं यस्यां गृह्यन्ते सैन्धवीरपः ॥ ४० ॥

यस्यामुत्तुङ्गसौवर्णनिकेतवलभीगतः ।

प्रत्युत द्योतते विद्युदुत्सङ्गस्थ इवाम्बुदः ॥ ४१ ॥

यस्यां हिमकरो हैमवेश्मकान्तिकरम्बितः ।

सत्यमेवेक्ष्यते वह्निमयो रात्रौ वियोगिभिः ॥ ४२ ॥

यस्यां यदुकुमाराणां खुरलीखेदविप्रुषः ।

पिबन्ति मरुतोऽम्भोधिवेलावनविहारिणः ॥ ४३ ॥

रत्नराशिमुपादातुमिवान्द्रुततरं चिरम् ।

शङ्के रत्नाकरो यस्याः सेवाहेवाकवानभूत् ॥ ४४ ॥

समुद्रविजयस्तस्यां यदुवंशैकमौक्तिकम् ।

खर्वीकृतसुपर्वेशस्फीतगर्वोऽस्ति भूपतिः ॥ ४५ ॥

तस्यास्त्ववरजो दिव्यमूर्तिरानकदुन्दुभिः ।

यद्गुणाः(णैः) खेचरीवर्गजागरा पर्वशर्वरी ॥ ४६ ॥

तस्याने[क]तनूजस्याप्यासाते तनयावुभौ ।

गोत्रस्य मण्डनं व्योम्नः सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४७ ॥

तयोराद्यो जगत्येकबली बल इति श्रुतः ।

नित्यशल्यायितं यस्य दोर्दण्डैर्हृदि विद्विषाम् ॥ ४८ ॥

द्वैतीयकः पुनर्वीरभोगीणभुजवैभवः ।

कृष्ण इत्युष्णधाम्नोऽपि यन्महो महिमापदम् ॥ ४९ ॥

यस्य गोपाङ्गनावारपरीवारविराजिनः ।

कालिन्दीतीरवानीरशाखिनः केलिशाखिनः ॥ ५० ॥

तथा केश्यादिकक्षोदरसैर्यद्विक्रमानलः ।

पटुश्चक्रे यथा तत्तद्वीरग्रासैर्न तृप्यति ॥ ५१ ॥

अंसयोर्यस्य चाणूरं हन्तुं प्रस्थानकाम्यतः ।
 स्थासकाश्चक्रिरे गोप्यः कटाक्षमृगनाभिभिः ॥ ५२ ॥
 कम्पिताशेषभूमीभृन्नृत्यच्छक्तिप्रियंकरः ।
 कंसकल्पान्तमातेने भैरवो यस्य विक्रमः ॥ ५३ ॥
 कर्तुं निश्चिन्तमात्मानं समुद्रविजयो नृपः ।
 यं चकार चिरं द्वारवतीराज्याधिदैवतम् ॥ ५४ ॥
 त एते यादवा यस्यां श्रियं निर्जित्य वज्रिणः ।
 विक्रमन्ते न किं सापि श्रुता द्वारवती त(त्व)या ॥ ५५ ॥
 इति जीवयशास्तेषां वचः श्रुत्वातिदुःश्रवम् ।
 कष्टमद्यापि पापास्ते जीवन्त्येवेत्यखिद्यत ॥ ५६ ॥
 रुदन्ती सा ततस्तारमागत्योन्मुक्तकुन्तला ।
 आस्थानीमास्थितानां नस्तं वृत्तान्तमचीकथत् ॥ ५७ ॥
 जगाद सा पितः क्रूरान्न चेत्तान्संहरिष्यसि ।
 तदाहं नियतं तात प्रवेक्ष्याम्याशुशुक्षणिम् ॥ ५८ ॥
 इत्येतस्मिञ्श्रुते मन्योर्जागर्यामङ्गलध्वनौ ।
 सौखशायनिका चास्य चिन्तास्माक्रमभूदियम् ॥ ५९ ॥
 धिक् चरैर्न तदाख्यायि निर्दग्धाः कुरुरा इति ।
 अद्यापि ते तु जीवन्ति तर्त्तिक नामेदमद्भुतम् ॥ ६० ॥
 यद्वा वर्षायसी मन्ये तद्गृह्या देवतैव सा ।
 संजहार कुमारं नो विप्रलभ्य चित्तानलैः ॥ ६१ ॥
 यद्वा किं तेन तेऽद्यापि दवीयांसो न यादवाः ।
 बद्धक्रोधे निदाघे हि कियत्खेलन्ति पल्वलाः ॥ ६२ ॥
 परमद्यापि जामातृद्विषौ चेदर्पयिष्यथ ।
 तदुदेष्यन्ति कल्याणवल्लयो वः कुले चिरम् ॥ ६३ ॥
 आख्यातुमिति वो राजन्स्वामिना प्रहितोऽस्म्यहम् ।
 तदर्पय कुलक्षेमकृते गोपालबालकौ ॥ ६४ ॥

त्यजन्ति कृतिनः काममल्पीयो बहुहेतवे ।
 मुनयो विषयानन्दं महानन्दकृते यथा ॥ ६५ ॥
 भास्वानपि समाक्रान्तो हेमन्तेन बलीयसा ।
 निजं तेजः परित्यज्य गमयेत्किं न वासरान् ॥ ६६ ॥
 एकं क्रमेलकं त्यक्त्वा पामरं-पामरैरपि ।
 उष्ट्रकस्य समग्रस्य किं न शान्तिर्वितन्यते ॥ ६७ ॥
 दूतवाक्यमिति श्रुत्वा स्वप्रभुः प्राभवोर्जितम् ।
 ईषत्कोपकरालास्यः काश्यपीपतिरब्रवीत् ॥ ६८ ॥
 रमणीयतमैवेयं वाचोयुक्तिस्तव प्रभोः ।
 त्वमप्यहितमस्माकमूचिवानेव किञ्चन ॥ ६९ ॥
 क्षत्रगोत्रप्रसूतानां नैतदञ्चत्यनौचितीम् ।
 गृह्यन्ते मित्रवर्गेऽपि यद्वूरमपराधिनः ॥ ७० ॥
 परं स यदि सौहार्दाद्याचतेऽस्मान्मूनपि ।
 दद्व एव तदा सर्वं मादृशानां हि मित्रसात् ॥ ७१ ॥
 यत्तु स्वाजन्यमुत्सृज्य बलाहलजनार्दनौ ।
 याचते भवतः स्वामी तदत्यन्तमसांप्रतम् ॥ ७२ ॥
 किं च पापात्मनां कार्यं शासनं भूमिशासनैः ।
 भ्रूणघ्नस्तब्धकंसस्य चक्रे चेत्सबलो हरिः ॥ ७३ ॥
 तत्किं न ते प्रभोरेव रमणीयमभूदिदम् ।
 अरुणेन तमोर्ध्वंसः श्रेयसे किसु भास्वतः ॥ ७४ ॥
 प्रत्युताधिक्षिपन्गोपदारकाविति ताविमौ ।
 जिघांसति च ते नाथो दोर्दण्डबलदुर्मदी ॥ ७५ ॥
 तन्नावैति स किं यादृग्विधौ गोपालबालकौ ।
 वेत्ति वा शक्तिमग्नेः किं भस्मतामगतस्तरुः ॥ ७६ ॥
 स स्वयं दास्यते नूनं जीवितस्य जलाञ्जलिम् ।
 दर्दुरेण हि दुर्जीवं खलीकृत्य भुजंगमम् ॥ ७७ ॥

जातौ कंसश्च कालश्च कालस्य भवनातिथी ।
 अध्वना येन सोऽद्यापि बलोऽस्ति न खलु क्वचित् ॥ ७८ ॥
 सावष्टम्भे भुवः पत्यावित्यादाय वचः स्थिते ।
 दूतः स कोपनिष्ठचूतवाग्विषः पुनरब्रवीत् ॥ ७९ ॥
 राजन्नाजन्म देवस्य जरासन्धस्य शासनम् ।
 मूर्ध्नि त्वयैव किं नाम न शेषाकुसुमीकृतम् ॥ ८० ॥
 तत्तवाद्यतनः कोऽयमहंकारनवाङ्कुरः ।
 पक्षौ पर्यन्तकाले वा कलयन्ति पिपीलिकाः ॥ ८१ ॥
 एतयोर्बल मा दृप्य गोपबालकयोर्बलात् ।
 तमिस्रबलमाश्रित्य कियन्माद्यन्ति कौशिकाः ॥ ८२ ॥
 भिया कालकुमारस्य विमुच्य मथुरां पुरीम् ।
 नश्यतां वस्तदा नासीदिदं गोपद्वयं किमु ॥ ८३ ॥
 तज्जरासन्धदेवस्य कश्च त्वं कौ च तौ शिशू ।
 के चामी यादवाः सर्वे सपौत्रसुतवान्धवाः ॥ ८४ ॥
 वनवह्निर्वनोत्सङ्गे दहन्नखिलभूरुहः ।
 किन्तु कण्टकिनां दाहकृते संरभतेऽधिकम् ॥ ८५ ॥
 अक्षौहिणीभिरासन्नदेशाभिरुपजग्मिवान् ।
 कौरवेन्द्रोऽपि तं संप्रत्यहितोच्छेदवाञ्छया ॥ ८६ ॥
 संप्रत्येष विशेषेण तदिन्द्रेणापि दुःसहः ।
 दुस्तरः सर्वदाम्भोधिः किमुत ग्रीष्मसंगमी ॥ ८७ ॥
 किं चाङ्गीकृत्य मित्रस्य शत्रवान्पाण्डवानमून् ।
 मत्प्रभोर्वत युष्माभिर्व्यलीकान्तरमादधे ॥ ८८ ॥
 तद्वो यावन्न सोऽद्यापि व्यलीकं कलयत्यदः ।
 गोपद्वयार्पणात्तावद्युज्येतास्य प्रसादनम् ॥ ८९ ॥
 तदद्यापि हि बुध्यस्व हितमालोचयात्मनः ।
 ककुराणां कुलं मा स्म लम्भयः स्मृतिशेषताम् ॥ ९० ॥

विमुञ्च सत्वरं दुष्टौ राजद्विष्टकृताविमौ ।

चिराय मेदुरामोदां मुदं पुष्णन्तु वृष्णयः ॥ ९१ ॥

वाचालं पुरुहूतस्य श्रुत्वा दूतस्य तां गिरम् ।

उवाच केशवः कोपरागश्यामारुणेक्षणः ॥ ९२ ॥

रे दूत नूतनं किञ्चित्तवाप्तत्वमिदं खलु ।

वक्तुं को नाम जानाति त्वां विना पथ्यमीदृशम् ॥ ९३ ॥

गोपो गोप इति ब्रूते प्रभुस्ते सत्यमेव माम् ।

खलेभ्यो यत्खलु क्षोणेरहं पातास्मि संप्रति ॥ ९४ ॥

किं चार्धभरतेशोऽपि क एष पुरतो मम ।

कः कक्षस्तुङ्गकूटोऽपि पुरो देव हविर्भुजः ॥ ९५ ॥

सारता जयजीवातुर्न पुनर्बहुसैन्यता ।

उन्मूलयति वातूलस्तूलराशीन्महीयसः ॥ ९६ ॥

किं नाम दृषदष्टङ्गो दारयेन्न गरीयसीः ।

न छिनत्ति कुठारः किं भूरुहोऽभ्रंलिहानपि ॥ ९७ ॥

(युग्मम्)

पक्षपातेन कंसस्य भ्रूणध्वंसविधायिनः ।

सोऽपि हन्तव्यपक्षेऽभूदस्माकं दुष्टशासिनाम् ॥ ९८ ॥

कुरूनन्यायिनः पुष्यन्नन्यायी नायकोऽपि ते ।

अन्यायं च सहे नाहं ततोऽप्यस्य न जीवितम् ॥ ९९ ॥

प्लावयत्यस्त्रकल्लोलैर्मयि कल्पान्ततोयधौ ।

परित्राणक्षमास्तस्य नोच्चैरपि भूभृतः ॥ १०० ॥

निहन्तुं प्रस्थिता एव कुरून्वर्तामहे वयम् ।

सोऽप्येतु समरेऽप्यस्मिन्भवत्वस्मत्समीहितम् ॥ १०१ ॥

अहितानां तु बाहुल्यं मुदे शौण्डीर्यशालिनाम् ।

आधिक्यमेधसां काममुत्सवाय हविर्भुजः ॥ १०२ ॥

मय्यागते तु संग्रामे व्योमन्युत्पातवातवत् ।

प्रभुः स भवतो मागान्मेघवद्विशरारुताम् ॥ १०३ ॥

तद्गच्छ कथयेस्तस्य सन्ति चेत्तव वाहवः ।

पुत्रजामातृकल्पान्तकोपश्च स्फुरति स्फुटः ॥ १०४ ॥

सांयुगीनो ज्ञागित्येव तद्भवेः सह सेनया ।

चिरादुपोषितस्यास्तु मत्कृपाणस्य पारणा ॥ १०५ ॥

एवमुद्गीर्य तं दूतं विससर्ज गदाग्रजः ।

आहूय तमुदन्तं च कौन्तेयानामचीकथत् ॥ १०६ ॥

तेनाख्यातेऽथ वृत्तान्ते पाण्डवैर्मुमुदेतराम् ।

तत्कार्यमपि शौण्डीर्यात्स्वयमेव चिकीर्षुभिः ॥ १०७ ॥

अथ प्रस्थानके लग्ने सर्वग्रहवलोज्ज्वले ।

प्रणीतमङ्गलाः कुन्त्या पाण्डवेयाः प्रतस्थिरे ॥ १०८ ॥

अपरेऽप्यवनीपाला विराटद्रुपदादयः ।

तानन्वगुर्महोत्साहाः संस्कारा इव धीगुणान् ॥ १०९ ॥

ते समुच्छलदुत्साहलहरीपीवरश्रियः ।

समं सेनाभिरभ्येत्य राजद्वारेऽवतस्थिरे ॥ ११० ॥

देवोऽपि कंसविध्वंसी देवकीकृतमङ्गलः ।

प्रतस्थे सज्जितानेकराजकानीकराजितः ॥ १११ ॥

बान्धवैश्च तनूजैश्च वसुदेववलादिभिः ।

युतस्तमनुवत्राज समुद्रविजयो नृपः ॥ ११२ ॥

तत्कालकलितौद्धत्यः कार्मुकादिपरिग्रहात् ।

बहन्नुच्चै रसं शान्तं विभ्राणं वीरभूमिकाम् ॥ ११३ ॥

सवयोभिः स्मराकौरैः कुमारैः परिवारितः ।

दधदिव्यानलंकारान्मायूरातपवारणान् ॥ ११४ ॥

बालाभिरङ्गसौभाग्यविशेषवलितेक्षणम् ।

वीक्षितोऽनुक्षणं नेमिः प्रतस्थे स्यन्दनस्थितः ॥ ११५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

दध्वने मधुरध्वानैरानकैरभयानकम् ।

अवामाः शिशिरास्त्यक्तपांसवो वायवो ववुः ॥ ११६ ॥

नूतनाम्भोदगम्भीरं गर्जन्ति स्म मतङ्गजाः ।
 उत्तरङ्गास्तुरङ्गांश्च बद्धहर्षं जिहेषिरे ॥ ११७ ॥
 अनीकानि तपःसूनोर्देवकीनन्दनस्य च ।
 मुदितानि मनांसीव तदानीमेकतां ययुः ॥ ११८ ॥
 यादवी पाण्डवीया च जाह्नवीयमुने इव ।
 संभूय चेलतुः सेने गन्तुं संगरसागरम् ॥ ११९ ॥
 एकैकापि चमूः काम्या किंतु संचलिते उभे ।
 शौण्डीरता च नीतिश्च यथा संजातसंगमे ॥ १२० ॥
 उत्खातहेमभूपांशुमांसलीकृतकान्तयः ।
 प्रयाणपटहाहूता धावन्ति स्म पुराङ्गनाः ॥ १२१ ॥
 गवाक्षलक्ष्यवामाक्षीमुखैः कनकवेश्मभिः ।
 चकाशेऽनेकशीतांशुफलैः कल्पद्रुमैरिव ॥ १२२ ॥
 जनैरेकमुखैः सर्वैः प्रति प्रस्थानवर्तिनीम् ।
 बभूवे सरितामोघैरिव प्रति महानदीम् ॥ १२३ ॥
 दृष्ट्वामून्मा स्म भूद्भानोरवज्ञा निजवाजिषु ।
 इतीव सप्तयः क्लृप्तवितानाः पांशुभिर्ययुः ॥ १२४ ॥
 अजैषीत्कुञ्जरश्रेणिमदकल्लोलपङ्किला ।
 सिक्तं जम्बूरसैर्जाम्बूनदाद्रिं काञ्चनावनिः ॥ १२५ ॥
 यावकच्छविकौशेयकिरीटविकटद्युति ।
 उग्रग्रैवेयककाणनिर्वाणानेकनिकणम् ॥ १२६ ॥
 सुवर्णच्छविना साक्षात्तेजसेव निजप्रभोः ।
 चीनांशुकेन संशोभिपृष्ठं प्रातिष्ठतौष्ट्रकम् ॥ १२७ ॥

(युग्मम्)

जयमङ्गलतूर्यस्य गम्भीरैर्ध्वनिभिश्चिरात् ।
 स्मार्यते स्म मुकुन्दस्य सिन्धुभि(नि)र्मथनध्वनिः ॥ १२८ ॥
 केतुकन्दलितै रत्नपीवितार्कमरीचिभिः ।
 रथैः प्रास्थीयतोत्तीर्णैर्विमानैरिव मेदिनीम् ॥ १२९ ॥

अङ्गमात्रेक्षणाकाङ्क्षैः कामिभि(नि)र्मुहुरीक्षिताः ।

याप्ययानैः पटच्छन्ना राजदाराः प्रतस्थिरे ॥ १३० ॥

काषायैः केचिदुष्णीषैः कौसुम्भैरपि केचन ।

कुर्वन्तः सर्वतः संध्यां नूतनां सादिनो ययुः ॥ १३१ ॥

वारस्त्रियोऽप्सरोरूपवैहासिकतनुश्रियः ।

अश्वैर्यान्ति स्म दृक्पातपीतकामुकचेतसः ॥ १३२ ॥

विलोलपल्लावाश्चेलुरनिलैरानुकूलिकैः ।

जयश्रीकर्षणप्रेङ्खत्कराग्रा इव केतवः ॥ १३३ ॥

वातोद्भूतेभसिन्दूरपूरपिञ्जरिता दिशः ।

रेजुर्मङ्गलमाधातुं सकौसुम्भांशुका इव ॥ १३४ ॥

गुप्तं खिङ्गास्तुदन्ति स्म वेसैरं तावदारयौ ।

यावदुत्प्लुत्य शुद्धान्तदासीमयमपातयत् ॥ १३५ ॥

प्रयाणमीक्षितुं पादप्रान्तस्थैरदृष्टमूर्द्धनि ।

पतद्भिरुपरि स्त्रैर्णैरुदगुः कामिनां मुदः ॥ १३६ ॥

अथ चेलाञ्चलोत्क्षेपपूर्वं पौराङ्गनाजनैः ।

कीर्यमाणौ मुहुर्लाजैर्भूतैः प्रीतिकणैरिव ॥ १३७ ॥

स्थाने स्थाने प्रतीच्छन्तौ पौरमाङ्गलिकान्युभौ ।

अजातारिर्मुरारिश्च जग्मतुः पुरगोपुरम् ॥ १३८ ॥

बलौघः स तदा तत्र विशन्संकटतामगात् ।

पयोधिरिव राकायामुत्कल्लोलः सरिन्मुखे ॥ १३९ ॥

मणीनामनणीयोभिः प्रजापुञ्जैः प्रतोल्यपि ।

बलौघस्यास्य कुर्वाणा रेजे नीराजनामिव ॥ १४० ॥

संक्रान्तमभितोऽनीकं गोपुरे रत्नभित्तिषु ।

बभार त्रिगुणीभावं प्रभावात्प्राभवादिव ॥ १४१ ॥

गोपुरे वारनारीणां प्रतिबिम्बैः करम्बिताः ।

विभान्ति स्म मणिस्तम्भा जीवत्पाञ्चालिका इव ॥ १४२ ॥

शनैः शनैः पुरोद्वारान्निष्पपात पताकिनी ।
 कवेर्वदनराजीवकुहरादिव भारती ॥ १४३ ॥
 उत्तरद्वा(द्धा)स्तिकं हस्तिनखादूरमधोमुखम् ।
 सस्मार नर्मदातीर्थपथानां विन्ध्यकानने ॥ १४४ ॥
 निर्यद्भिः शुशुभे शौरिबालसौहार्दसंगतैः ।
 कालिन्द्या इव कल्लोलैश्छत्रैर्मायूरपत्रकैः ॥ १४५ ॥
 प्रग्रहाकर्षणादूर्ध्वं भग्नग्रीवैस्तुरङ्गमैः ।
 स्थानस्थयुगैरेव निन्यिरे स्यन्दनाः क्षितिम् ॥ १४६ ॥
 हयादुत्तरतो वेगादधःस्कन्धं निपेतुषी ।
 ययौ सस्तांशुका काचिद्दासी सैन्यस्य हास्यताम् ॥ १४७ ॥
 लवलीपूगपुंनागनागवल्लीवनोल्बणम् ।
 केतकीकदलीतालीनालिकेरीकरालितम् ॥ १४८ ॥
 कल्लोलोत्कुलितानेकरत्नराजिविराजितम् ।
 तयाध्यूषे पताकिन्या तीरं लवणनीरधेः ॥ १४९ ॥
 मायूरैरातपत्रौघैर्नूतनाम्भोदकान्तिभिः ।
 वेलाविपिनपङ्क्तीनां पैनरुत्तयमसूत्र्यत ॥ १५० ॥
 तुहिनद्युतिसंतान इवाम्भोधिं पितामहम् ।
 आगतः शुशुभे राज्ञां सितच्छत्रावलिच्छलात् ॥ १५१ ॥
 राशीकृताः स्फुटन्तीभिः पारेऽकूपारमूर्मिभिः ।
 प्रैक्ष्यन्त सैनिकैः फेनकल्पा मौक्तिकपङ्क्तयः ॥ १५२ ॥
 प्रतिद्विपधिया क्रुद्धानीषादन्तान्निषादिनः ।
 धावन्तो रुरुधुः सिन्धुकल्लोलेभ्यः कथंचन ॥ १५३ ॥
 ताम्बूलीनां दलैः कांश्चिन्नालिकेरासवैः परान् ।
 कक्कोलैलाफलैरन्यानधिकूलमुपाकरोत् ॥ १५४ ॥

१. 'हस्तिनखः परिकूटम्' इति हलायुधः । पुरद्वारावतरणार्थं कृतः क्रमनिम्नो मृत्कूट इत्यर्थः. २. दीर्घदन्तगजान्.

उल्लसत्पल्लवेऽप्यास्यं लवङ्गलवलीवने ।

दीयते स्म न दासेरैः करीरस्पृहयालुभिः ॥ १५५ ॥

सांयान्निकैः कृतं तत्र नानादेश्यमुपायनम् ।

सर्वमप्युपदीचक्रे चक्रभृद्धर्मसूनवे ॥ १५६ ॥

केतकामोदमेदस्वी वीचिसंचारमन्थरः ।

मध्याह्नार्कव्यलीकानि लुम्पति सार्णवानिलः ॥ १५७ ॥

धावद्भिरूर्मिभिर्वारिवारणाश्चविराजिभिः ।

साहायकाय सानीकश्चचालेवोर्मिमानपि ॥ १५८ ॥

वारिराशितटारामरामणीयकलम्पटान् ।

आचकर्ष पुरो वीरान् युद्धश्राद्धं मनोबलान् ॥ १५९ ॥

सैन्यैरैक्षि पुरः श्यामः शूरश्रान्तिच्छिदे रणे ।

सहागन्तुं स्थितोऽम्भोद इव रैवतकाचलम् (लः) ॥ १६० ॥

झरनिर्झरझात्कारमुखरोदारकन्दरैः ।

उल्लसन्मल्लिकाशोकचम्पकाम्रकरम्बितैः ॥ १६१ ॥

उपत्यकावनैस्तस्य भृङ्गसंगीतसंगिभिः ।

विसार्यन्ते स्म सैन्यानां वार्धिवेलावनश्रियः ॥ १६२ ॥

(युग्मम्)

क्षणात्कन्दलितानेकलोककामेऽत्र भूभृति ।

रन्तुं निःसङ्गतामेव नेमिनश्चकमे मनः ॥ १६३ ॥

गण्डशैलातिगैर्नागैः केतुभिः काननातिगैः ।

उत्तरङ्गैस्तरङ्गैश्च कुरङ्गनिकरातिगैः ॥ १६४ ॥

रेणुभिश्चाम्बरोत्सङ्गसङ्गिभिः शिखरातिगैः ।

धराधरो वरूथिन्या संक्रमादतिचक्रमे ॥ १६५ ॥ (युग्मम्)

परक्षेत्राण्यभिक्षुन्दलुण्टयन्सरसां श्रियम् ।

उद्धतः सबलव्यूहो दूरं मार्गमलङ्घयत् ॥ १६६ ॥

क्रमाद्वरूथिनी साथ व्यतीत्य महतीं महीम् ।

दशार्णान्प्रवितीर्णारिक्लेशावेशा समाविशत् ॥ १६७ ॥

धर्मसूनोश्च विष्णोश्च दीयन्ते स्म निदेशिभिः ।
 स्थलानि पृथुलाभोगसुभगानि पृथक् पृथक् ॥ १६८ ॥
 सौविदश्रेणिसंरुद्धाः प्रतिसीरापरिष्कृताः ।
 एतानि परितोऽभूवञ्शुद्धान्तपटमण्डपाः ॥ १६९ ॥
 यथास्थानं भुजस्थामनामिताशेषविद्विषाम् ।
 सामन्तानामजायन्त निवासाः सुन्दरश्रियः ॥ १७० ॥
 अपराह्णेऽथ पल्यङ्गविश्रान्तिगलितश्रमः ।
 एष विज्ञापयांचक्रे वेत्रिणा तपसः सुतः ॥ १७१ ॥
 मातुः सहोदरो माध्या मद्रमण्डलचन्द्रमाः ।
 शल्यः कल्याणविक्रान्तिद्वारि ते देव वर्तते ॥ १७२ ॥
 जवात्प्रवेशयेत्युक्त्वा प्रतीहारं महीपतिः ।
 सानुजः संभ्रमाद्भूमिमभ्यगात्क्रियतीमपि ॥ १७३ ॥
 आयान्तमग्रतो वेत्रिदत्तहस्तावलम्बनम् ।
 आश्लिष्यति स्म भूमीन्द्रस्तं मद्राणामधीश्वरम् ॥ १७४ ॥
 यथौचित्यगतौद्धत्यमनोहारिप्रवृत्तयः ।
 रचयांचक्रुराचारमपरेऽपि नृपानुजाः ॥ १७५ ॥
 प्रीतिपल्लवितानन्दकन्दलो मेदिनीपतिः ।
 निजासनसमानेऽथ तं न्यवेशयदासने ॥ १७६ ॥
 सकुटुम्बस्य तस्याथ नाम गृह्णन्पृथक् पृथक् ।
 पप्रच्छ कुशलोदन्तमुदञ्चत्प्रमदो नृपः ॥ १७७ ॥
 ऊचे मद्रपतिर्मद्रं तस्य राजन् सनातनम् ।
 स्वस्त्रीयो यस्य विश्वैकमद्रकारो भवादृशः ॥ १७८ ॥
 भगिन्यौ विश्वपाविन्यौ कुन्ती माद्री च यस्य मे ।
 ययोः सङ्गेन गङ्गापि प्रत्युत स्वं पुपूषति ॥ १७९ ॥
 परं किमपि वक्तव्यमस्ति रुन्धे त्रपा तु माम् ।
 वच्मि किञ्चित्तथापि त्वां नैव चेहुर्मनायसे ॥ १८० ॥

स्वाजन्यप्रणयेन त्वमात्मीयमवगम्य माम् ।

प्रेषयांचकृषे दूतं समित्यामन्नणाय मे ॥ १८१ ॥

किंतु दूतागमात्पूर्वमुर्वीचन्द्रः सुयोधनः ।

तैस्तैर्भक्तिक्रियारम्भैरुपरोधं मम व्यधात् ॥ १८२ ॥

उपस्थानं समीकेषु तन्मयासै प्रतिश्रुतम् ।

प्रभवाम्यन्यथा कर्तुं न चाहं वाचमात्मनः ॥ १८३ ॥

किं सोऽपि पुरुषो यस्य न गीर्निर्वाहशालिनी ।

किं नाम स मणिर्यस्य नैव शाश्वतिकी प्रभा ॥ १८४ ॥

विमुच्य तदहं राजन्वाहिनीमदवीयसीम् ।

इत्याख्यातुमिहायातस्त्वं प्रमाणमतः परम् ॥ १८५ ॥

अथाजल्पदजातारिः किं नामेदमसांप्रतम् ।

गान्धारेयोऽपि जामेय एव ते ननु मातुल ॥ १८६ ॥

तत्त्वया न त्रपा कापि कर्तव्या ब्रज सत्वरम् ।

समराय भवदत्तसौष्टवः स प्रतिष्ठताम् ॥ १८७ ॥

इत्युदीर्य तमौदाच्यदर्शितस्वागतक्रियः ।

अजातशत्रवो देवः प्रयाणायान्वमन्यत ॥ १८८ ॥

सपादोपग्रहं कुन्तीमानम्य चलितं ततः ।

यमौ तमनुगच्छन्तौ स्वच्छन्दमिदमूचतुः ॥ १८९ ॥

मातुलात्यन्तमौचित्यच्युतमाचरितं त्वया ।

कर्हिचिन्मुह्यति प्रायो विदुषामपि शेमुषी ॥ १९० ॥

माद्री मातापि लोकेषु किंवदन्त्यानया तव ।

शिरस्त्रपाभराभुगं कथमुन्नमयिष्यति ॥ १९१ ॥

भीमोद्धतैरमीभिस्ते दुर्यशोभिर्मलीमसम् ।

आवामप्यास्यमार्यस्य दर्शयिष्यावहे कथम् ॥ १९२ ॥

शल्योऽप्याह स हे वत्सौ ब्रूतं यद्युवयोर्मतम् ।

निर्वाहं स्वगिरां कुर्वन्करिष्यामि तदप्यहम् ॥ १९३ ॥

जजल्पतुर्यमौ तर्हि कर्तुमर्हसि मातुल ।
पदे पदे त्वमुत्साहभङ्गं कर्णस्य संगरे ॥ १९४ ॥
गिरं तामुररीकृत्य कृत्यविद्भांगिनेययोः ।
स्फुरितामन्दमन्दाक्षो मद्रक्षोणिपतिर्ययौ ॥ १९५ ॥
प्रतस्थेऽथ प्रगे प्रेङ्खत्पटीयःपटहारवा ।
कुरुक्षेत्रं प्रतिक्षत्रव्रातरौद्री वरूथिनी ॥ १९६ ॥
क्रमादुपकुरुक्षेत्रं क्षोणिरेणूत्करैर्दिशः ।
क्षिपन्तीव पिबन्तीव पुञ्जयन्तीव सागमत् ॥ १९७ ॥
प्रसाररुचिरोद्देशे तस्मिन्नुदसरस्वति ।
निवासानाददाते स्म पुण्डरीकाक्षपाण्डवौ ॥ १९८ ॥
भारोत्तारकृतेऽप्युष्ट्रपालकैरुपवेशितम् ।
चुक्रोश परितः क्षिप्तलोलौष्ठमुखमौष्ट्रकम् ॥ १९९ ॥
क्रमयांचक्रिरे स्वैरमश्ववारैः कुतूहलात् ।
विरञ्चिदुहितुः सान्द्रसिकते सैकते हयाः ॥ २०० ॥
निरीक्ष्य मुरजित्केतुं शकुन्तेश्वरमुच्चकैः ।
निजावासभुवः सर्वैः सैनिकैरधिजग्मिरे ॥ २०१ ॥
अन्यस्य वासभूभागमन्ये प्रागागता अपि ।
शाद्वलानोकहव्यूहपरीतमपि नाश्रयन् ॥ २०२ ॥
अहंपूर्विकया सर्वैः सर्वतः पृतनाचरैः ।
श्रिताः सरस्वतीतीरभूरुहः शिशिरश्रियः ॥ २०३ ॥
केचिदालोक्य संप्राप्तमनोज्ञवसतीन्परान् ।
यानभङ्गादपव्यस्ताः सैनिकाः शुशुचुश्चिरम् ॥ २०४ ॥
भूरिलाभस्फुरल्लोभैरहंप्रथमिकागतैः ।
तेनिरे विपणौ वेगान्नैगमैः पटमण्डपाः ॥ २०५ ॥
द्रौहिणीलहरिव्यूहविहारशिशिरीकृतैः ।
पीयमानश्रमस्वेदवारयो मातरिश्वभिः ॥ २०६ ॥

द्रुमच्छायासु निद्राणा विसंस्थुलितवाससः ।

ईश्वराणामपि स्वैरं जनैरैक्ष्यन्त-योपितः ॥ २०७ ॥ (युग्मम्)

पीतैरत्यन्तमश्रान्तं रोममार्गविनिर्गतैः ।

यशःक्षीरैरिवारीणां फेनवारिभिरक्षिताः ॥ २०८ ॥

कौमुदीविशदे ब्रह्मनन्दिनीपुलिनोदरे ।

वेल्लयांचक्रिरे वाहाः स्वैरं वल्लभपालकैः ॥ २०९ ॥ (युग्मम्)

विरेजुः कुञ्जराः काममुत्तीर्णकुश्रकेतनाः ।

समूलमूलिताशेषपादपा इव पर्वताः ॥ २१० ॥

रुण्यन्नासन्नवारिभ्यः सादिन्यो (?) विस्मृतश्रमः ।

महामात्रेण मत्तेभ्यः (भः) कथंचित्प्रत्यरुध्यत ॥ २११ ॥

काममध्वक्लृमात्तसं नवमुक्ताफलोज्ज्वलैः ।

सिञ्चति स्म वपुः कश्चित्करेणुकरशीकरैः ॥ २१२ ॥

निन्यिरे दूरमुद्भिन्नकटान्ताः कटकाद्गजाः ।

कुर्वीत कोविदः को वा नेदीयांसं मदोद्धतम् ॥ २१३ ॥

उपवाह्या न वाह्यत्वं प्रभिन्ना अपि लेभिरे ।

कलङ्कयति निःशङ्कं मदो हि न महीयसः ॥ २१४ ॥

चलन्प्रत्यन्यमातङ्गं कोपतोऽथ शताङ्कुशः ।

सिन्धुरेन्द्रो धुनोति स्म निषिध्यन्तं निपादिनम् ॥ २१५ ॥

हसन्त इव हेपाभिर्हरिदश्वहरीन्हयाः ।

नदीवारिविहारार्थमवतेरुः सरस्वतीम् ॥ २१६ ॥

विस्मृत्य पयसः पानमनारोहादखेदवान् ।

सखेदमनुदुद्राव द्रुतमश्वां हयेश्वरः ॥ २१७ ॥

दन्तक्षोदैः पदाघातैस्तारहेपारवोल्बणाः ।

बलादकलहायन्त नीरतीरे तुरङ्गमाः ॥ २१८ ॥

वारिविन्दूत्करैर्मुक्तामण्डितास्तरणा इव ।

तुरङ्गपत्तयः सद्यस्तटोत्तीर्णा विरेजिरे ॥ २१९ ॥

दूरीकृतजनैर्नागा हस्त्यारोहैरमर्षिणः ।
 तीर्थे पृथक्पृथग्दूरं निन्यिरे जलकेलये ॥ २२० ॥
 मदाम्बुनिर्झरोद्गारी करीन्द्रो हृदिनीहृदम् ।
 कामं विलोडयामास पयोधिमिव मन्दरम् ॥ २२१ ॥
 हठाकृष्टमुखाम्भोजं क्षिपन्करमितस्ततः ।
 चकार सरितः क्षोभमभीकः करिपुंगवः ॥ २२२ ॥
 श्वासोद्भूतैरिव स्थूलमौलिमण्डलमौक्तिकैः ।
 सिञ्चति स्म तनुं हस्ती हस्तोदस्ताम्बुशीकरैः ॥ २२३ ॥
 तदूर्मिसौहृदायाताः पयोराशेरिवोर्मयः ।
 विराजन्ते स्म मज्जन्तः सरिद्वारिणि वारणाः ॥ २२४ ॥
 चित्रिता इव.....भूयोऽपि सरितोऽन्तरात् ।
 सरोजिनीरजःपुञ्जपिञ्जराः कुञ्जरा बभुः ॥ २२५ ॥
 समुद्र इव शीतार्तिनिर्गतान्तर्धराधरः ।
 गजैस्तीर्त्वा तटोत्तीर्णै राजते स्म नदीहृदः ॥ २२६ ॥
 बभौ स्वायंभुवी सिन्धुर्दन्तावलमदाविला ।
 खं मालिन्यमपाकर्तुं कालिन्द्येव निषेविता ॥ २२७ ॥
 क्रीडदुन्मत्तवानेष दन्तिदानाम्बुपङ्क्तिले ।
 कोपतः सरितः कूले पर्यणंसीद्गजाग्रणीः ॥ २२८ ॥
 पेतुषीं सिन्धुरत्रासादवनीश्वरवल्लभाम् ।
 कश्चिदालिङ्गनं सार्धं साधुवादेन लब्धवान् ॥ २२९ ॥
 श्रेणीवद्धैस्तुरङ्गेन्द्रैर्लोलबालधिशालिभिः ।
 वीजयद्भिरिवाराजिचामरैः स्वप्नमुश्रियम् ॥ २३० ॥
 प्रेङ्खत्खुरैः स्फुरत्प्रोथैस्तारं ग्रैवेयकस्वनैः ।
 राशीकृताः पुरोवाहैः स्वादयांचक्रिरे यवाः ॥ २३१ ॥
 वैरिविक्रान्तिसंतापं सप्ताङ्ग्याः स्वाङ्गसंपदः ।
 समुच्छेत्तुमिवातुच्छं क्षरन्तः सप्तधा मदम् ॥ २३२ ॥

निवासान्परितः पाण्डुतनूजवनमालिनोः ।

इभाः शाद्वलसान्द्रेषु द्रुमेष्वालानिता वभुः ॥ २३३ ॥

(युग्मम्)

आलानपादपः पुष्पैरङ्गवल्लगनपातिभिः ।

व्यभादिभेश्वरे हर्षात्पुष्पवर्षे किरन्निव ॥ २३४ ॥

आनीय कुम्भयोः कर्णतालयोर्लोलयन्मुहुः ।

प्रस्फोटयन्कटे दन्तकोशान्तः स्थापयन्क्षणम् ॥ २३५ ॥

तैस्तैर्हस्तिपकोद्गीर्णैर्नोदिनावचनक्रमैः ।

मन्दादरः करीन्द्रः स तुणुते तृणपूलकम् ॥ २३६ ॥

(युग्मम्)

अनीहैरिव नागेन्द्रैर्विधापिण्डोऽप्युपाददे ।

अमेयमहिमानो हि निःस्पृहा एव सर्वतः ॥ २३७ ॥

स्नातपीताः ककुद्भन्तः पर्यटन्तः सरित्तटे ।

शशाङ्कविशदा रेजुः फेनकूटा इव स्थिराः ॥ २३८ ॥

महीयः शुशुभे शुभ्रैः कूलिनीकूलशाद्वलम् ।

चरद्भिः शाङ्करस्तोमैर्व्योमैव सितचन्द्रितम् ॥ २३९ ॥

अन्यापि वाहिनी नामेत्यसूयाकलुषैरिव ।

जातं कल्लोलिनीकूलमुद्रुजैर्वाहिनीवृषैः ॥ २४० ॥

रिरंसुमनसामेकं (कां) गामनुद्रवतां जवात् ।

नाभून्नेत्रोत्सवः कस्य महोक्षाणां रणः क्षणम् ॥ २४१ ॥

करीरादितरुस्तोमर्कनीयसमनीयत ।

पीताम्भाः करभश्रेणिर्विशालं जङ्गमस्थलम् ॥ २४२ ॥

करीश्वरकराक्रान्तं दन्तात्तश्रवणाञ्चलः ।

करभोऽरक्षदात्मानं विक्रमो हि फलेग्रहिः ॥ २४३ ॥

मार्गश्रमच्छिदे स्मेरदञ्जिनीखण्डमण्डितम् ।

स्वैरं तरङ्गिणीवारि गाहन्ते स चमूचराः ॥ २४४ ॥

सुश्रुवां नाभयः पायं पायं सारस्वतं पयः ।

पाथोधिदक्षिप्तमन्थाद्रिदरीकार्यमपूरयत् (नृ) ॥ २४५ ॥

तापोच्छित्तिकृते केऽपि सरिद्वारि जगाहिरे ।

कामप्यालोक्य मज्जन्तीं पुनस्तापं दधुस्तमाम् ॥ २४६ ॥

केचिदुच्छृङ्खलप्रेमरथाङ्गमिथुनं मिथः ।

वीक्षमाणाश्चिरं तस्थुः श्रमं विस्मृत्य सैकते ॥ २४७ ॥

मरालीं काचिदालोक्य प्रेयसश्चाटुकारिणीम् ।

स्त्रीत्वं सासूयमेतस्या निन्दति स मुहुर्मुहुः ॥ २४८ ॥

इतो भृङ्गाङ्गनागीतैः सारसीरसितैरितः ।

आकृष्टश्रुतयस्तत्र तस्थुर्व्यग्रं मृगीदृशः ॥ २४९ ॥

काश्चिदच्छपयःपानैर्मृणालवल्लयैः पराः ।

कर्णोत्तंसोत्पलैरन्या धिनोति स वधूर्धुनी ॥ २५० ॥

काश्चित्तात्कालिकस्नानकमनीयतमश्रियः ।

वानीरवेश्मसु प्रेयःप्रार्थनामकृतार्थयन् ॥ २५१ ॥

प्रियाचक्रमणे हंसीप्रयाते चाधिसैकतम् ।

वेत्तुं नाभूदलं कश्चिदुपमानोपमेयताम् ॥ २५२ ॥

फलैः पुष्पैरपि ब्रह्मतनयातीरभूरुहाम् ।

सैनिकाः पुण्डरीकाक्षं पाण्डवं चोपतस्थिरे ॥ २५३ ॥

खर्जूरनागरङ्गाग्रजम्बूजम्बीरमण्डिते ।

सप्तलामालतीमल्लीचम्पकाशोकशालिनि ॥ २५४ ॥

दत्तोन्मादपिकीनादे हारिहारितनिकणे ।

कलकादम्बनिर्हादे पुण्यत्पुष्पंधयध्वनौ ॥ २५५ ॥

दिनान्ते हरिकौन्तेयौ रोधसि ब्राह्मसैन्धवे ।

आकल्पकमनीयाल्पप्रायप्रेयःपरिच्छदौ ॥ २५६ ॥

न्यञ्चितोच्चैःश्रवःकीर्तिमुच्चमारुह्य वाजिनम् ।

करम्बितकरौ तैस्तैः फलपुष्पैर्विजहतुः ॥ २५७ ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ।)

तथार्हत्प्रतिमार्चादिक्रियां प्राथमरात्रिकीम् ।

निर्माय निर्मितानन्दौ दिव्यसंगीतमङ्गिभिः ॥ २५८ ॥

नमत्संभ्रान्तसामन्तकिरीटमणिजन्मभिः ।

अंशुभिर्मांसलीभूतपादाम्बुजनखत्विषौ ॥ २५९ ॥

चामीकरमयानेकभूषणाद्भुतकान्तिभिः ।

यादवैः पाण्डवेयैश्च सेवितावौपजानुकैः ॥ २६० ॥

वारसंगतगाणिक्यमाणिक्यकिरणोत्करैः ।

दूरान्नीराजितात्मानौ सेवायातैरिवाग्निभिः ॥ २६१ ॥

उज्जृम्भितप्रभाजालभासुरैर्मणिभूषणैः ।

निपीतदीपकादीप्तिमण्डलैः परिमण्डितौ ॥ २६२ ॥

इदं रम्यमथो वारनारीवक्रमिति स्फुटम् ।

आत्तब्रह्मसुतासूतकेलिपङ्केरुहौ करे ॥ २६३ ॥

मनोज्ञमेकमासीनौ वैदूर्यमयमासनम् ।

प्रणयात्तत्तदुद्दिश्य मिथः संकथितौ मुहुः ॥ २६४ ॥

कौन्तेयश्च शकुन्तेन्द्रध्वजश्चाध्वस्तसौहृदौ ।

समं सायंतनास्थानस्थलमातिष्ठतामुभौ ॥ २६५ ॥

क्षणादभ्येत्य कक्षायां वेत्रं निक्षिप्य दक्षिणः ।

नत्वा कुञ्जलयन्पाणी वेत्रपाणिरभाषत ॥ २६६ ॥

त्वरितक्रममायातो देव राजग्र(गृ)हात्पुरात् ।

चरः शेखरको नाम देवपादान्दिदृक्षते ॥ २६७ ॥

मुरारातेरथादेशाद्वेत्रभृत्तमवीविशत् ।

सोऽप्यानम्य मिलत्पाणिरुपविश्य व्यजिज्ञपत् ॥ २६८ ॥

देव दूतो जरासन्धभूसुजः सोमकाभिधः ।

द्वारकातस्तदा वेगादगाद्राजगृहं पुरम् ॥ २६९ ॥

भवद्भिर्विहितात्यन्तधर्षणा(णः) सोऽत्यमर्षणः ।

तत्र व्यज्ञापयत्क्रोधभास्वरं मगधेश्वरम् ॥ २७० ॥

देव द्वारवतीं गत्वा समुद्रविजयं नृपम् ।

देवादेशेन गोपालबालकौ तावयाचिषम् ॥ २७१ ॥

वर्षीयानप्यवर्षीयोबुद्धिरुद्धरकन्धरः ।

प्रभो ताभ्यां तु गोपाभ्यां स माति न जगत्यपि ॥ २७२ ॥

ब्रूते च स्वामिनस्तेऽहमीहकः किंकरोऽथवा ।

यदाक्रम्य कुमारौ मे दुर्मतिर्याचते बलात् ॥ २७३ ॥

अहीश्वरशिरोरत्नं नूनमादातुमीहते ।

नरकेसरिणोऽप्येष द्रंष्ट्रामाक्रष्टुमिच्छति ॥ २७४ ॥

तौ तु गोपालकौ देव नवतारुण्यपीवरौ ।

अहंकाराविवोत्साहाविवामर्षाविवाङ्गिनौ ॥ २७५ ॥

ज्यायानेकोऽपि तत्रोद्यद्दोर्विलासः पिपासति ।

कुम्भोद्भव इवाम्भोधीन्सर्वान्युधि विरोधिनः ॥ २७६ ॥

कनीयांस्तु भुजस्तम्भन्यस्तनिस्तुलधामभिः ।

चरित्रैश्चित्रिताशेषलोकैर्लोकोत्तरः परः ॥ २७७ ॥

असौ शक्तिं तृणायापि शतमन्योर्न मन्यते ।

मानुषीमलकीटानां पार्थिवानां तु का कथा ॥ २७८ ॥

कश्चित्कचिज्जरासन्धोऽप्यस्तीत्येवं न वेत्ति सः ।

भानुं जानाति न ध्वान्तश्चक्रवालगिरेः परः ॥ २७९ ॥

निहत्य तं तथा कंसमुत्तंसं वीरसंहतेः ।

सोऽभवद्दूरमुल्लुण्ठकण्ठीरव इव द्विपम् ॥ २८० ॥

तदूष्मकलितोष्माणोऽभूवन्नन्येऽपि यादवाः ।

किं न तिग्मांशुवर्गीणां ग्रावाणोऽप्यग्निवर्षिणः ॥ २८१ ॥

मारुतैरिव दावाग्निः पाण्डवैर्दत्तचण्डिमा ।

सांप्रतं सैष निःशेषद्वेषिकक्षं दिधक्षति ॥ २८२ ॥

अवोचच्च स मां किञ्चिद्यदि दूतत्वमस्ति ते ।

जरासन्धं तदाबद्धनिर्बन्धं युधि दर्शयेः ॥ २८३ ॥

महानपि स मे कामं न किञ्चिदिव संगरे ।

स्थवीयानपि दम्भोलेर्भूधरः किल कीदृशः ॥ २८४ ॥

वह्निरिन्धनकूटेषु तपनस्तिमिरोर्मिषु ।

वीरश्च वैरवारेषु स्वाधिकेष्वपि शक्तिमान् ॥ २८५ ॥

जरासन्धशिरःस्कन्धाच्छिन्नमुच्छलितं दिवि ।

मम तस्य च दोष्कर्म रुद्रेण द्रक्ष्यते क्षणम् ॥ २८६ ॥

उन्नम्य समरव्योमन्यसिर्धाराधरो मम ।

निर्वापयिष्यति क्षोणिं जरासन्धभुजोष्मलाम् ॥ २८७ ॥

दूरेऽहमर्जुनस्यापि शराणां तं जिघत्सताम् ।

तैर्भविष्यत्यपोशान(?)मेव कौरवशोणितैः ॥ २८८ ॥

संख्यानं विषयातीतैर्बलौघैर्यदुभूभुजाम् ।

अमूभिः पाण्डवेयस्याक्षौहिणीभिश्च सप्तभिः ॥ २८९ ॥

अयमायात एवास्मि कुरुक्षेत्रक्षितौ क्षणात् ।

तत्राभ्येतु तदीशोऽपि यद्यस्ति भुजवैभवम् ॥ २९० ॥

(युग्मम्)

इत्याकर्ण्योभयाकर्णिकीर्णज्वरभरां गिरम् ।

जरासन्धोऽपि जज्वाल कालानल इवाङ्गवान् ॥ २९१ ॥

ततोऽभ्यधायि गान्धारीपुत्रैरासन्नवर्तिभिः ।

राजन्कोऽयमिभारातेः संरम्भो मृगधूर्तके ॥ २९२ ॥

वयमेनं हनिष्यामः पृष्ठाधिष्ठायिनि त्वयि ।

पृष्ठस्थे किमु घर्माशौ न घ्नन्ति घृणयस्तमः ॥ २९३ ॥

पाण्डुनन्दनकल्पान्तनाट्यं नाटयतां हि नः ।

वधोऽमुष्य भवन्नेत्रानन्दी नान्दी भविष्यति ॥ २९४ ॥

खण्डयन्पाण्डवानेनं भुजो नः शोषयिष्यति ।

मेरुमुज्झति किं शैलान्मज्जयन्प्रलयार्णवः ॥ २९५ ॥

वारितोऽपि ततस्तैस्तैर्दुर्निमित्तैः क्षुतादिभिः ।

आदिदेश जरासन्धः प्रस्थानाय वरूथिनीम् ॥ २९६ ॥

भरं वोढुमसंभाव्यमन्ये सैन्यस्य तावतः ।

देव तन्नगरोत्सङ्गे चक्रम्पे काश्यपी मुहुः ॥ २९७ ॥

प्रभोर्भावि विभाव्येव विपदर्णवमज्जनम् ।

दिशः श्याममुखाः कामं जज्ञिरे मलिनाम्बराः ॥ २९८ ॥

सैन्यरेणुभिरश्रान्तं वारयिष्यामहेतमाम् ।

भियेवेति दिवो भानि झम्पामुल्काच्छलाद्दुः ॥ २९९ ॥

प्रसर्पन्त्वत्प्रतापाग्निज्वालाजालैरिवाभितः ।

अदृश्यन्त दिशां दाहाः पुरे तस्य दिवानिशम् ॥ ३०० ॥

प्रस्थास्रोस्त्वदरित्रातं संहर्तुं समवर्तिनः ।

सैन्यैरुत्तम्भितः शङ्के दिवि केतुर्व्यजृम्भत ॥ ३०१ ॥

प्रस्थितोऽमीभिरुत्पातैर्नैत्यसाविति शङ्कया ।

निर्वाताः परितः क्षोणिवक्षोधाता इवाभवन् ॥ ३०२ ॥

क्रोधावेशादनादृत्य दुर्निमित्तान्यमून्यपि ।

प्रयाणं कुरुभिः सार्धं विदधे मगधेश्वरः ॥ ३०३ ॥

हरिरित्यभिधायास्ते देवत्रस्त इवात्यजत् ।

आरुरुक्षोः क्षणात्तस्य कुञ्जरग्रामणीर्मदम् ॥ ३०४ ॥

तस्य प्रस्थास्यमानस्य वाहिनीवाजिकुञ्जरम् ।

पुरीषप्रसवौ चक्रे स्वस्वचक्रभयादिव ॥ ३०५ ॥

ज्ञाततद्विपदो राज्यलक्ष्म्या वक्ष इव क्षणात् ।

ताडनारम्भ एवोच्चैरस्फुटज्जयदुन्दुभिः ॥ ३०६ ॥

भीष्मद्रोणकृपादीनां कुरुसैन्यमहीयसाम् ।

तदासन् जातखेदानां परस्परमिमा गिरः ॥ ३०७ ॥

एतैर्दुष्टैः स्फुटं रिष्टैः संगरोत्सङ्गमीयुषाम् ।

शौण्डीराणामपि प्रायः प्रत्यावृत्तिर्न जायते ॥ ३०८ ॥

परं द्वैमातुरो राजा सोऽयमौद्धत्यमन्दिरम् ।

अथायत्येकपथ्यानामाप्तवाचामगोचरः ॥ ३०९ ॥

गान्धारेयस्तु धौरेय एव दुर्मेधसामसौ ।
 न खल्वर्हति वृद्धानामुपदेशं मनागपि ॥ ३१० ॥
 एकस्तावज्जरासन्धो दुर्धादुर्योधनोऽपरः ।
 सैष ग्रीष्मर्तुसन्तापकालकूटसमागमः ॥ ३११ ॥
 दावपावकवत्सर्व निर्दह्य कुलकाननम् ।
 नूनमेतौ दुरात्मानौ निर्नाम क्षयमेष्यतः ॥ ३१२ ॥
 अथासौ कौरवानीकैरैन्दवैरिव रश्मिभिः ।
 चचाल मांसलीभूतो जरासन्धवलोदधिः ॥ ३१३ ॥
 प्रागभ्यासा इवात्मानमुदवाहा इवार्णवे ।
 भूमुजः कटकं तस्य विशन्ति स्म सहस्रशः ॥ ३१४ ॥
 तद्वलाक्रान्तभूभारो द्वारसाहायकार्थिना ।
 फणिनोऽन्ये फणीन्द्रेण प्रार्थयांचकिरे ध्रुवम् ॥ ३१५ ॥
 तत्तुरङ्गखुरावातैर्विव्यथे पृथिवी तथा ।
 रजोव्याजेन संजज्ञे यथागमनगामिनी ॥ ३१६ ॥
 तदा सत्यापयामास स्वां महोवलतां मरुत् ।
 अभृद्वीरावतंसस्य यदस्य प्रातिलोमिकः ॥ ३१७ ॥
 गच्छन्तं मृत्यवे मित्र त्वमप्येनमुपेक्षसे ।
 इतीवादित्यमभ्येत्य शिवाः कामं ववाशिरे ॥ ३१८ ॥
 अनीयुषीणां तत्सैन्यशोषिताशेषपाथसाम् ।
 वार्धिः शङ्केऽत्र कान्तानां विभर्ति विरहव्यथाम् ॥ ३१९ ॥
 किमेते भूभृतो हन्त पृथक्कटकशालिनः ।
 इति क्रोधादिवानीकैराचक्राम स भूधरान् ॥ ३२० ॥
 अनूपाञ्जङ्गलीकुर्वञ्जङ्गलानप्यनूपयन् ।
 उर्वीमनुर्वीकुर्वाणः सूत्रयन्ननगान्नगान् ॥ ३२१ ॥
 व्यक्तशक्तिर्जरासन्धः सोऽयमन्यः प्रजापतिः ।
 समं कुरुबलैरागान्निकटे कोटरावणे ॥ ३२२ ॥ (युग्मम्)

प्रातरेव कुरुक्षेत्रमयमायास्यति ध्रुवम् ।

वीरा हि प्रियसंग्रामा न नाम चिरकारिणः ॥ ३२३ ॥

इत्याकर्ण्य चरोद्गीर्णां तां कथां प्रतिपन्थिनः ।

हृष्यति स्म हृषीकेशः पैतृस्वस्रैः(?) सहाखिलैः ॥ ३२४ ॥

प्रियाणां च रिपूणां च सविधे हि समागमे ।

सारङ्गाक्ष्यश्च शूराश्च बिभ्रते परमां मुदम् ॥ ३२५ ॥

दापयामास चाराय मुरारिः पारितोषिकम् ।

नियोज्येषु प्रभोः प्रीतिर्न भवत्यफलेग्रहिः ॥ ३२६ ॥

उद्यन्तोऽथ दिशि प्राच्यां सूर्यसारथिना समम् ।

अश्रूयन्त जनैरूर्जस्विनो निस्वाननिस्वनाः ॥ ३२७ ॥

श्यामायुष्टोमयज्वानो ध्वान्तमेदस्करोदयाः ।

निपीतप्रसरद्भास्वदंशवः पांसवोऽस्फुरन् ॥ ३२८ ॥

जितोच्चैर्मन्दरक्षुब्धक्षुभिताम्भोनिधिध्वनिः ।

आकर्ण्यतोल्लसत्कर्णैः सैन्यकोलाहलो जनैः ॥ ३२९ ॥

अवतेरुस्ततः सार्धं करैः किरणमालिनः ।

दामोदरचमूलोकलोचनाध्वनिकेतवः ॥ ३३० ॥

रोधस्येव सरस्वत्यास्ततः सान्द्रतरद्रुमे ।

दवीयस्येव गोविन्दस्कन्धावारस्य भूतले ॥ ३३१ ॥

अगृह्यन्त जरासन्धसैनिकैर्वीतभीतिभिः ।

निवासा वासवागारगर्वसर्वस्वहारिणः ॥ ३३२ ॥ (युग्मम्)

निवासो मगधेशस्य तैः शशाङ्कसितः सितैः ।

रोचते स्म तुषाराद्रिरिव प्रत्यन्तपर्वतैः ॥ ३३३ ॥

कर्णादीनां प्रवीराणां शल्यादीनां महीभृताम् ।

जाह्नवीतनयादीनां स्कन्धावारगरीयसाम् ॥ ३३४ ॥

समभूवन् यथास्थानं स्वस्वकेतनशालिनः ।

आवासा हास्तिकाश्वीयरथ्यापादातशोभिनः ॥ ३३५ ॥

रेजे दुर्योधनावांसोऽप्युज्ज्वलैस्तैः परिष्कृतः ।
 मालतीमुकुलश्वेतैः श्वेतभानुरिव ग्रहैः ॥ ३३६ ॥
 हास्तिकाश्वमयी रथ्यामयी पौस्तमयी(?) तथा ।
 आसीद्वयैरनीकैस्तैः कुरुक्षेत्रोपकण्ठभूः ॥ ३३७ ॥
 अथ सायंतनास्थानमास्थितो मगधेश्वरः ।
 आददे गिरमध्यक्षं सर्वक्षोणीभृतामपि ॥ ३३८ ॥
 मम चक्रस्य गोपालं कवलीकुर्वतो रणे ।
 उपदेशपदे नूनं ते भविष्यन्ति पाण्डवाः ॥ ३३९ ॥
 राजता राजते चन्द्राद्विपरीतैव भूभृताम् ।
 प्रणयादाश्रितं यत्ते मित्रमेवोपकुर्वते ॥ ३४० ॥
 यस्तु तादृग्विधो नैव स कथं राजशब्दभाक् ।
 लभतां च कथंकारं गणनां पुरुषेष्वपि ॥ ३४१ ॥
 तद्विधाय ध्रुवं प्रातर्महीखण्डमपाण्डवम् ।
 नेष्यामि कुरुराजस्य राज्यं द्वैराज्यशून्यताम् ॥ ३४२ ॥
 अथोच्चैः कुञ्जलीकृत्य करौ दुर्योधनोऽभ्यधात् ।
 श्रोतुमर्हसि राजेन्द्र भारतीं मामिकामिमाम् ॥ ३४३ ॥
 त्वयि शौण्डीर्यमाणिक्ये संगराङ्गणसंगिनि ।
 आस्तामन्यः स्फुटं सोऽपि वराकः पाकशासनः ॥ ३४४ ॥
 शत्रुमात्रेषु ते स्वैरं तेऽप्यलंभूष्णुविक्रमाः ।
 ये तावकीनमाहात्म्यदेवतापात्रतां ययुः ॥ ३४५ ॥
 तदस्य यशसः पाण्डुसूनुसंहारजन्मनः ।
 वीरोत्तंस न मे गन्तुं त्वमर्हस्यंशहारिताम् ॥ ३४६ ॥
 तमप्येतैः समं युद्धे हनिष्यामि हरिं यदि ।
 तन्निदेश्यकृतत्वेन विशेषयशसे तव ॥ ३४७ ॥
 तद्यावदेव कौन्तेयकौरवीयोऽयमाहवः ।
 सभ्य एव भवेस्तावन्मयि भूयादनुग्रहः ॥ ३४८ ॥

ओमिति प्रतिपेदाने तां गिरं मगधेश्वरे ।

स्वावासान्सपरीवारो जगाम धृतराष्ट्रभूः ॥ ३४९ ॥

संगमय्य तदैवायं निजानेकमहीयसः ।

गाङ्गेयद्रोणकर्णादीन्सुभटानित्यभाषत ॥ ३५० ॥

समागच्छन्त्वगाधोऽयं प्रातःसंगरसागरः ।

उत्तरीतुमिमं युष्मद्दोर्दण्डा एव सेतवः ॥ ३५१ ॥

अति(नी)षत्करमप्युच्चैः कार्यमीषत्करं भवेत् ।

यत्रैकहृदयोत्साहधारिणः सहकारिणः ॥ ३५२ ॥

कृतसाहायकश्चन्द्रवसन्तमलयानिलैः ।

मुनीनामपि चेतांसि किं न मश्नाति मन्मथः ॥ ३५३ ॥

भवद्दोर्विक्रमैः कामं विजेष्येऽहं विरोधिनः ।

पक्षराजोऽपि यत्पक्षैस्तरत्यम्बरसागरम् ॥ ३५४ ॥

वैरिखड्गाम्बुदुर्वारैर्योष्माकीणैर्भुजोष्मभिः ।

मदीया सततोलासमल्लिका कीर्तिमल्लिका ॥ ३५५ ॥

जरासन्धोऽधुनाभ्यर्थ्य प्रार्थितः प्रथमाहवम् ।

स्वयं पाण्डुतनूजानां बद्धश्रद्धालुना मया ॥ ३५६ ॥

तदनुग्रहमाधाय निवेदयितुमर्हथ ।

स्वरूपं मे समग्राणामात्मनीनधनुष्मताम् ॥ ३५७ ॥

कियन्तोऽतिरथाः सम्यक्क्रियन्तश्च महारथाः ।

कति चार्धरथाः सैन्ये सेनान्यं च करोमि किम् ॥ ३५८ ॥

अथाभाषत भीष्मस्तं राजन्किमिदमुच्यते ।

स्वयं वेत्स्येव यत्सत्यं रहस्यं सर्वधन्विनाम् ॥ ३५९ ॥

राधेयस्तु प्रमादी च कृपालुश्च रणाङ्गणे ।

तेनार्धरथ एवायमिति मे प्रतिभासते ॥ ३६० ॥

वचस्तदिदमाकर्ण्य कर्णाय विषसोदरम् ।

अभिधत्ते स्म राधेयः कोपकम्प्रोष्ठपल्लवः ॥ ३६१ ॥

गाङ्गेयस्य रणे यावदातिरथ्यं प्रथिष्यते ।
 न पाण्डवैः समं तावद्धारयिष्ये धनुर्यदि ॥ ३६२ ॥
 इत्युदीर्य भुजावीर्यैर्मन्यमानस्तृणं जगत् ।
 कर्णः क्रोधान्धलोऽगच्छदुत्थायास्थानमण्डपात् ॥ ३६३ ॥
 गतेऽस्मिन्नसुखायन्तं भीष्मोऽभाषिष्ट भूपतिम् ।
 राजन्कोऽयमकाण्डेऽपि मुखे कण्मलिमा तव ॥ ३६४ ॥
 प्रधने धृतधन्वाहं यदि कर्णेन किं तदा ।
 न चेदुपात्तचापोऽस्मि राधेयेन तदापि किम् ॥ ३६५ ॥
 अथाभ्यधायि गान्धारीतनयेन पितामहः ।
 चेत्प्रसीदसि मे तात किञ्चिद्विज्ञापयाम्यहम् ॥ ३६६ ॥
 तातमेवेयमध्यास्तां रणभारधुरीणता ।
 धराभ्युद्धारधौरेयः को नामान्यः फणीश्वरात् ॥ ३६७ ॥
 तां गिरं कौरवेन्द्रस्य प्रत्यश्रौषीत्पितामहः ।
 सेनानी त्वेतदैवायमभ्यषिच्यत वामुना ॥ ३६८ ॥
 अथ प्रस्थापितो राज्ञा गान्धारीतनुजन्मना ।
 सुमेधा मागधोऽभ्येत्य पाण्डुनन्दनमभ्यधात् ॥ ३६९ ॥
 राजन्दुर्वारदोर्वीर्यनिर्जितारातिमण्डलः ।
 जल्पति त्वामिदं वीरो मद्विरा कौरवाग्रणीः ॥ ३७० ॥
 त्वद्वर्ग्यन्तभुवः कीर्तिः संविभागमितंपचः ।
 अहमाद्यं रणारम्भं जरासन्धमयाचिषम् ॥ ३७१ ॥
 तत्प्रातस्तात गाङ्गेयमाहवोत्सवदीक्षितम् ।
 पुरस्कृत्यावतीर्णं मां द्रक्ष्यसि त्वं रणक्षितौ ॥ ३७२ ॥
 तदन्तर्मनसं कोऽपि सत्त्वोत्कर्षोऽस्ति चेत्तव ।
 विश्वविश्वंभराभोगवैभवे च यदि स्पृहा ॥ ३७३ ॥
 यदि दोर्विक्रमोऽप्यस्ति तव कोऽपि पचेलिमः ।
 बन्धवोऽपि रणोपास्तिसौवस्तिकभुजा यदि ॥ ३७४ ॥

तदात्मीयबलैः सार्धं सर्वैरपि हरेर्बलैः ।

तिष्ठेथाः पुरतः प्रातराहवे मम बाहवे ॥ ३७५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम् ।)

तद्बन्दिनो वचः श्रुत्वा शत्रुशौण्डीरिमोर्जितम् ।

दूरमङ्कुरितप्रीतिरभ्यधत्त युधिष्ठिरः ॥ ३७६ ॥

तस्यापि स्वप्रभोरेवं बन्दिराज निवेदयेः ।

त्वमप्येतद्वचः कार्षीर्मा विपर्यासपांसुरम् ॥ ३७७ ॥

अहं तु यदि नाभ्येमि त्वत्प्रागेव रणाङ्गणम् ।

सूनृतव्रतिनस्तन्मे संपूर्णैवावकीर्णता ॥ ३७८ ॥

व्याहृत्येति हिरण्यौघैरमुं सत्कृत्य मागधम् ।

विसृज्य च तपःसूनुर्ययौ कंसान्तकान्तिकम् ॥ ३७९ ॥

निवेद्य बन्दिनोद्गीर्णां कौरवीयां कथामिमाम् ।

स्वयं प्रथमसंग्राममच्युतं सोऽप्ययाचत ॥ ३८० ॥

अरिष्टारिरभाषिष्ट पाण्डवेयं ततो हसन् ।

मामत्रैकतुलाद्यूते भागिनं न करिष्यसि ॥ ३८१ ॥

नहि साहायकापेक्षी नूनं तस्मिन् रणे जयः ।

महः पाण्डुमहीभर्तुर्यत्र देदीप्यतेतमाम् ॥ ३८२ ॥

तथापि सारथीभूय दर्शं दर्शं नवां नवाम् ।

कपिध्वजधनुष्मत्तां प्रीणयिष्ये दृशौ मम ॥ ३८३ ॥

धर्मभूतिः प्रतिश्रुत्य तां गिरं मुरविद्विषः ।

गत्वा च स्वचमूर्युद्धसंवाहाय समादिशत् ॥ ३८४ ॥

मतिमान्सर्वसंमत्या द्रुपदोर्वीशनन्दनम् ।

पताकिनीपतिं चक्रे धृष्टद्युम्नं युधिष्ठिरः ॥ ३८५ ॥

नानावर्णास्तदैवान्तःक्रोधार्चिष्मच्छिखा इव ।

स्कन्धावारप्रवीराणां नेत्रपट्टा विनिर्ययुः ॥ ३८६ ॥

रणारम्भोत्सवो वीरकवलाय भटावलेः ।

करम्भाकारकाभासो निरपाद्यन्त दाधिकाः ॥ ३८७ ॥

द्रक्ष्यामो भटकण्ठस्था युद्धोत्सवमिति ध्रुवम् ।
 विकाससुभगाभोगाः सृज्यन्ते स्म नवाः स्रजः ॥ ३८८ ॥
 घृण्यते स्म प्रवीराणामङ्गरागाय चन्दनम् ।
 पिष्यन्ते स्म ललामेभ्यो भूयस्यो मृगनाभयः ॥ ३८९ ॥
 बलिपुष्पोपहारादिवस्तुभिर्भटवेश्मसु ।
 पुरस्तादस्त्रदेवीनां प्रावर्तत महोत्सवः ॥ ३९० ॥
 उपयाचितलक्षाणि देवताभ्यः पृथक्पृथक् ।
 प्रतिशुश्रुविरे वीरदारैर्भर्तृजयैषिभिः ॥ ३९१ ॥
 तत्पूर्वसंगमप्रेमकल्लोलिन्य इवोच्चकैः ।
 प्रेयसो रहसि स्वैरमालिलिङ्गुर्भटाङ्गनाः ॥ ३९२ ॥
 वीरसूतिरहं वीरस्रुषा च जगति श्रुता ।
 अखण्डवीरपत्नीत्वमिदानीं तु मम क्रियाः ॥ ३९३ ॥
 भीताश्च सप्रमोदाश्च त्वय्येव रणरङ्गिणि ।
 विश्राम्यन्तु दिशः कामं वैरिणां च प्रभोश्च ते ॥ ३९४ ॥
 निजकौक्षेयकक्षुण्णकुम्भिकुम्भस्थलोद्भवैः ।
 विदध्यान्मौक्तिकैर्मौ च स्वामिन्कीर्तिं च हारिणीम् ॥ ३९५ ॥
 कुर्वीथास्त्वं तथा नाथ यथा त्वां पश्यतो रणे ।
 भटीजनस्य सर्वस्य स्पृशामि स्पृहणीयताम् ॥ ३९६ ॥
 निर्जित्यारीनुपेतस्य प्रथयिष्यामि नाथ ते ।
 निबिडालिङ्गनैरेव प्रहारव्रणशोधनम् ॥ ३९७ ॥
 इत्यालिङ्ग्य रहः काश्चिदुच्चरत्पुलकाङ्कुराः ।
 उपस्थितरणान्प्रार्तः प्राणनाथान् बभाषिरे ॥ ३९८ ॥
 (षड्भिः कुलकम्)
 वीरश्रिया पुरस्कृत्य प्रीत्या दृष्टोऽप्सरोगणैः ।
 जयलक्ष्म्या समाश्लिष्टो नैव वीक्षिष्यसेऽपि नः ॥ ३९९ ॥
 इत्युच्चैः कृतकासूया निर्भरं वल्लभाजनैः ।
 रणैषिणः स्मरस्मेरकपोलैः केचिदूचिरे ॥ ४०० ॥

मया युधि हताः स्वर्गं यास्यन्ति रिपवः स्फुटम् ।

मद्वैरात्तत्र योद्धारस्ततः क्षुण्णाः क गामिनः ॥ ४०१ ॥

आत्तासिजर्जरान्स्वर्गभूमिकां ग्राहयन्नरीन् ।

रणरङ्गेऽभिनेष्यामि-स्वामिलक्ष्मीस्वयंवरम् ॥ ४०२ ॥

मत्कृपाणप्रहारोत्थैर्मौक्तिकैरिभसंभवैः ।

द्विषो द्रक्ष्यन्ति सत्रासं दिवा तारकितां दिवम् ॥ ४०३ ॥

उन्नतः समरव्योम्नि ममासिर्नूतनाम्बुभृत् ।

सूत्रयिष्यति संतापं केषां नाम न वैरिणाम् ॥ ४०४ ॥

कीर्तिप्रावारमुन्मुच्य बहिर्बाहूष्मतापिताः ।

कृपाणाम्भसि मङ्गन्ति मम के नाम नारयः ॥ ४०५ ॥

एकस्मिन्नेव निक्षिप्त्वा मदीयशरपञ्जरे ।

द्विषः सर्वेऽपि लप्स्यन्ते केलिपारावतोपमाम् ॥ ४०६ ॥

पास्यन्ति मे पिपासार्ता इव वेगेन गामिनः ।

विद्वेषिदन्तिनां दानवारिधारां शिलीमुखाः ॥ ४०७ ॥

आदास्यन्ति ममारातिदन्तिदानानि मार्गणाः ।

कीर्तिं तु मत्प्रभोरेव करिष्यन्ति जगन्नये ॥ ४०८ ॥

इत्यादयस्तदानेकाः समीकोत्साहशालिनाम् ।

भटानामभवन्भूयो भूय एव मिथः कथाः ॥ ४०९ ॥

(नवभिः कुलकम्)

अथोन्निद्रजपाजैत्रं तन्यमानो रविर्महः ।

उल्लास दिशि प्राच्यामानन्दैः सह दोष्मताम् ॥ ४१० ॥

सर्वाञ्जागरयन्सैन्यराजन्यान्सह विक्रमैः ।

वारिजन्मानि दध्वान द्राक्संनाहनिकस्ततः ॥ ४११ ॥

श्रोत्रेणान्तःप्रविष्टैस्तन्नादैरुद्धेलिता इव ।

निर्ययुः पुलकव्याजान्महीशानां बहिर्मुदः ॥ ४१२ ॥

रणराभसिकाः पत्तिस्यन्दनाश्चेभसज्जने ।

राजानोऽधिकृतानुच्चैस्त्वरामाजोऽप्यतत्त्वरन् ॥ ४१३ ॥

मदाम्बुपङ्किलीभूताः कणत्कनकशृङ्खलाः ।
काश्यपीशयनादुच्चैरुदस्याप्यन्त दन्तिनैः ॥ ४१४ ॥
सादिभिर्द्रुतमभ्येत्य रणत्काञ्चनभूषणाः ।
सर्वतोऽप्युदमोच्यन्त वलितोऽश्वमतल्लिकाः ॥ ४१५ ॥
मा स्म कातरता काचिद्वन्धुलोकस्य भूदिति ।
दृढशौण्डीरवर्माणोऽप्युर्वाशाः समवर्मयन् ॥ ४१६ ॥
हृदि यस्यैकदेशेऽपि वरूथिन्यो ममुर्द्विषाम् ।
युक्तमेव भटस्याङ्गं ममौ वर्मणि यत्नतः ॥ ४१७ ॥
सहिष्यतेऽरिनाराचान् किमेतदिति केचन ।
परीक्षितुमिवाविध्यन् वर्म रोमाञ्चतोमरैः ॥ ४१८ ॥
अनालोक्य मुखं संयत्याहास्यन्ते द्विपो न नः ।
इति केचिच्छिरस्त्राणं नात्मनः शिरसि न्यधुः ॥ ४१९ ॥
क्षणमात्रान्महामात्रैरिभाः संवर्मिता वभुः ।
भा(सा)नुमन्तो नितम्बान्तलम्बमानाम्बुदा इव ॥ ४२० ॥
वार्षिकल्लोलतत्कालनिर्यदुच्चैःश्रवःश्रियम् ।
विभ्रत्यः प्रक्षरोपेता रेजिरे वाजिराजयः ॥ ४२१ ॥
रथैर्वरूथिभिर्दिव्यैर्युक्तवाह्लीकवाजिभिः ।
कामं रेजेऽवमन्वानैः पतङ्गस्य पताकिनम् ॥ ४२२ ॥
अरिष्टाय द्विषां धर्मजन्मापि सह बान्धवैः ।
दंशिताङ्गो दुरीक्षोऽभूत्परिवेषीव भानुमान् ॥ ४२३ ॥
पञ्चापि पाण्डवा रेजुर्धृतनानायुधास्तदा ।
कल्पान्त इव पाथोदाः स्फुरितानल्पविद्युतः ॥ ४२४ ॥
पाथेयैरिव साम्भोभिर्निचित्य विविधायुधैः ।
संगरार्णवनौकल्पानारोहन्ते स्म ते रथान् ॥ ४२५ ॥
आरूढकल्पितानेकरथानेकपवाजिनः ।
भूभुजः परितो भेजुस्तानिन्द्रानिव नाकिनः ॥ ४२६ ॥

करश्रेणिभिराग्नेयान्मार्गणानिव धारयन् ।

रौचनिक्या रुचा हैमं वारवाणं वहन्निव ॥ ४२७ ॥

तदानीं विनतासूनुनोदिताश्चः पतिर्द्युताम् ।

तेषां साहायकायैव दृश्यतामगमत्पुरः ॥ ४२८ ॥ (युग्मम्)

खेलदुच्छृङ्खलघोतां चण्डरोचिःसहस्रिणीम् ।

वीक्षामासुस्तदा सर्वे कौबेरीमपि तां दिशम् ॥ ४२९ ॥

तां दिशं यावदैक्षन्त विस्मयस्मेरचक्षुषः ।

दिव्यानि ददृशुस्तावत्ते विमानानि भूरिशः ॥ ४३० ॥

तेभ्योऽवतीर्य दोर्वीर्यपर्यस्तारिभुजौजसः ।

मणिचूडसहस्राक्षचन्द्रापीडमहाबलाः ॥ ४३१ ॥

चित्राङ्गदादयोऽन्येऽपि खेचरानीकिनीवृताः ।

विद्याधरेश्वराः सर्वे प्रणेषुर्धर्मनन्दनम् ॥ ४३२ ॥ (युग्मम्)

ऊचिरे च पुरा देव त्वया तव सहोदरैः ।

जीवितं सुकृतैस्तैः कामं क्रीतमिदं हि नः ॥ ४३३ ॥

अद्य विद्याधरेभ्यस्तत्कौरवैः सह संगरम् ।

विदित्वा भवतो वेगादिहागच्छाम शाधि नः ॥ ४३४ ॥

अथ कोऽयं रणारम्भसंरम्भो भवतः स्वयम् ।

इयद्भिः सद्भिरस्माभिः पत्तिभिर्निविपत्तिभिः ॥ ४३५ ॥

इत्युदीर्य यथौचित्यं भीमादीनभिवाद्य च ।

तुष्टात्मनस्तपःसूनोर्निदेशात्तेऽप्यदंशयन् ॥ ४३६ ॥

हैडम्बेयोऽपि विज्ञाय विद्यया समरोद्यमम् ।

आययौ मनसा सर्वान्द्विषो गण्डूषयिष्यता ॥ ४३७ ॥

आनम्य धर्मजं नत्वा क्रमात्पितृपितृव्यकान् ।

आदिष्टस्तैः प्रहृष्टास्यैः सोऽपि संनाहमग्रहीत् ॥ ४३८ ॥

सहर्षो हयहेषाभिरूर्जितो गजगर्जितैः ।

क्षीबः प्रवीरक्षवेडाभिरञ्जितो रथचीत्कृतैः ॥ ४३९ ॥

लुम्पंलोकश्रुतिश्रेणीर्दारयन्गिरिकन्दराः ।

उद्वेलयन्महाम्भोधीन्कम्पयन्काश्यपीतलम् ॥ ४४० ॥

शब्दाद्वैतमयीं रोदःसंपुटीं घटयन्निव ।

महानादोऽथ दध्वान दुन्दुभिः सांपरायिकः ॥ ४४१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अर्कवन्मकरं धर्मसूतिरास्थितवान्नथम् ।

प्रतस्थेऽरिहिमोच्छित्यै रणक्षोणिमनुत्तराम् ॥ ४४२ ॥

स प्रातिपन्थिकस्तस्य प्लावयिष्यन्निवावनिम् ।

धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य चचाल बलनीरधिः ॥ ४४३ ॥

रथाङ्गपाणिः सारथ्यमाचरन्सव्यसाचिनः ।

ददृशे विसयालोकैररुणस्येव भानुमान् ॥ ४४४ ॥

ममोत्पत्तिभुवो व्योमः शल्यान्येतान्यतो-ध्रुवम् ।

निस्वाननिस्वनस्तस्य शैलशृङ्गाण्यपातयत् ॥ ४४५ ॥

तस्मिन्सैन्यौघसंमर्दे निरुच्छ्वासे महीरजः ।

व्यश्रुते स्म चिरेण घामप्युद्धूतमनेकधा ॥ ४४६ ॥

केतवः पवनैः काममनुकूलैस्तरङ्गिताः ।

इतो जय इतो लक्ष्मीरित्याख्यान्त्य(न्त) इवाबभुः ॥ ४४७ ॥

रेणुरान्वीपिकैर्गन्धवाहैरुद्धाहितः पुरः ।

नासीरस्यापि नासीरे द्विषो जेतुमिवाचलत् ॥ ४४८ ॥

भटाः शत्रून् पश्येयुरेभिरन्धंभविष्णवः ।

इतीवाशमयद्वा(न् दा)नैः क्षोणिरेणून्करेणवः ॥ ४४९ ॥

शूरस्यापि परस्योच्चैःकरक्षेपासहैरिव ।

कामं वीरायुधैर्भास्वत्कराश्लेषात्प्रजज्वले ॥ ४५० ॥

विमानैरनुकामीनैः खेचराणां मणीमयैः ।

चकाशे दूरमाकाशे कुर्वद्भिः कमलाकरान् ॥ ४५१ ॥

निवासेषु पदव्यां च रणक्षोणौ च सा चमूः ।
 साक(ल्ये)नैव सर्वत्र महावृष्टिरिवावभौ ॥ ४५२ ॥
 अथोपेत्य समिद्भूमौ पाण्डवेयस्य शासनात् ।
 आरचय्य महद्भू(हाव्यू)हं भूनेतारोऽवतस्थिरे ॥ ४५३ ॥
 यदैव च तपःसूनोरनीकं समनह्यत ।
 तदैव कौरवस्यापि शङ्खः सांनाहिकोऽध्वनत् ॥ ४५४ ॥
 किं नामास्मिन्नणारम्भे भवितेति धिया समम् ।
 अथ प्रजागरांचक्रुर्भूभुजो भुजशालिनः ॥ ४५५ ॥
 वल्लभादोर्लताश्लेषसुखनिर्मगचेतसः ।
 केचिद(त्त)ल्पं चिरादौज्ज्वलश्रुतशङ्खस्वना अपि ॥ ४५६ ॥
 तदानीं विदितात्यन्तविप्रयोगागमा इव ।
 स्वच्छन्दं दयितां केचिदालिलिङ्गुः पुनः पुनः ॥ ४५७ ॥
 उत्सुकोऽसि खलु स्वर्गे स्त्रीभोगेष्विति भाषिणी ।
 प्रेयसी कंचिदुत्थास्तुमाश्लिष्य रुरुधे चिरम् ॥ ४५८ ॥
 ताभिस्ताभिः कृतोत्साहै राजदौवारिकोक्तिभिः ।
 संवर्मयितुमारेभे ततो विश्वंभराधवैः ॥ ४५९ ॥
 नवोढदयितास्येन्दौ केचिन्निर्मितदृष्टयः ।
 उदस्तवर्मणोऽप्यग्रे नापश्यन्ननुजीविनः ॥ ४६० ॥
 किं भविष्यत्यसौ जाते मम दैवादमङ्गले ।
 शोचन्निति प्रियां कश्चिन्न संवर्मणमस्मरत् ॥ ४६१ ॥
 किंचिदव्यक्तजल्पाकबाललालनलालसः ।
 दंशनानयनादेशमप्यदान्न निदेशिनाम् ॥ ४६२ ॥
 श्रीशुद्धान्तगजाश्वादिचिन्तयाचान्तचेतसः ।
 आरोप्यमाणमप्यङ्गे न वर्म विविदुः परे ॥ ४६३ ॥
 राजानो रेजिरे नद्धहाटकोत्कटकङ्कटाः ।
 वैश्वानरा इवोदग्रज्वालाजालजटालिताः ॥ ४६४ ॥

कश्चित्संहननोत्तालबलकोलाहलाकुलः ।

आलानद्रुममुन्मूल्य जगाहे शिविरं करी ॥ ४६५ ॥

सेनाकलकलोद्भ्रान्तचेतसां सामजन्मनाम् ।

विशुष्यन्ति स्म केषांचिन्मदस्रोतांसि तत्क्षणात् ॥ ४६६ ॥

कथंचिद्ग्राह्यांचक्रे श्रुतसांग्रामिकानकः ।

उन्मीलितकटः सद्यः कङ्कटः कोऽपि कुञ्जरः ॥ ४६७ ॥

आदाय सिन्धुरः सादिमात्तैकगुडपक्षकः ।

कश्चिदाकस्मिकक्षोभक्षुण्णचेताः पलायत ॥ ४६८ ॥

आजये सज्जिताः कामं रेजिरे कुञ्जरेश्वराः ।

पत्रलाः परितो नम्रशाखान्ता इव शाखिनः ॥ ४६९ ॥

विनीता अपि तत्कालं कलिताविनयक्रमाः ।

ग्राह्यन्ते स्म बलात्केचित्खलीनमपि वाजिनः ॥ ४७० ॥

कल्पयन्तं तथा पञ्च्यां सादिनं कोऽप्यहन्हयः ।

यथा सोऽभूदलंभूष्णुः सांयुगीने न कर्मणि ॥ ४७१ ॥

संसूत्रिततनुत्राणास्तुरङ्गेन्द्राश्चकासिरे ।

कल्लोला इव कूलिन्याः परीताः पद्मिनीदलैः ॥ ४७२ ॥

संप्रत्यमङ्गलं बाष्पनिपातो मास्म भूदिति ।

ऊर्ध्वपक्ष्मपुटप्रान्तं वितन्वत्याः पदक्रमम् ॥ ४७३ ॥

करिष्यति प्रिये सिद्धिसरकं स्खलनात्पदः ।

पपात पाणेः कस्याश्चिद्बलात्कनकभाजनम् ॥ ४७४ ॥

(युगमम्)

कस्यापि कुर्वतो वीरकवलं गृहकुक्कुरः ।

कृतं करे करम्भस्य भ्रंशयामास भाजनम् ॥ ४७५ ॥

दूर्वादिमङ्गलेषिण्याश्चलन्त्याश्चटुलक्रमम् ।

हारस्तुत्रोट कस्याश्चित्पत्यौ संग्रामगामिनि ॥ ४७६ ॥

उन्मीलति क्षुते नासां विघर्तुं धावतो जवात् ।

प्रिये चलति कस्याश्चित्सस्रंसे वलयं करात् ॥ ४७७ ॥

प्रक्षेप्तुमनसः प्रीत्या दूर्वादि पतिमूर्द्धनि ।

अस्रलुप्तदृशोऽन्यस्याः पतति स तदन्यतः ॥ ४७८ ॥

परस्याः कुशली युद्धादागच्छेरिति भारती ।

आपृच्छ्यमाने कान्तेऽश्रुपूरैर्निन्ये वृथार्थताम् ॥ ४७९ ॥

आपृच्छ्य गच्छतः प्राणनाथस्य वलिताननम् ।

कस्याश्चित्कृपणैर्दृष्टिनिपातैर्निगडायितम् ॥ ४८० ॥

धृतधारालवैरत्वाद्युद्धश्रद्धावशादपि ।

दर्पाच्च दुर्निमित्तानि तानि तान्यवहेलयन् ॥ ४८१ ॥

तुलामिव रविर्जेतुं जीमूतानिव पाण्डवान् ।

अथारोहन्महाबाहुः स्यन्दनं कुरुनेन्दनः ॥ ४८२ ॥ (युग्मम्)

सज्जितस्वस्वयानाधिरोहिणः कवचाञ्चिताः ।

मूर्तिमन्त इवोत्साहाश्चापवेदा इवाङ्गिनः ॥ ४८३ ॥

द्रोणाचार्यकृपाचार्यप्रमुखाः सामवायिकाः ।

कनीयांसश्च दग्धारिवना दुःशासनादयः ॥ ४८४ ॥

शल्यप्राग्ज्योतिषाधीशजयद्रथपुरःसराः ।

भूमीभुजश्च तं मुक्तपर्यायं पर्यवीवरन् ॥ ४८५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

ग्रहैरिव ग्रहाधीशः स्वयूथैरिव यूथपः ।

पुण्डरीक इवाम्भोजैः शोभते स स तैर्नृपः ॥ ४८६ ॥

कातरान्विमनीकुर्वञ्छूरान्कण्टकयंस्ततः ।

जजृम्भे दुन्दुभिध्वानो दिम्भिकुञ्जोदरंभरिः ॥ ४८७ ॥

आधाय पुरतो भीष्मं भीष्ममिष्वासकर्मणा ।

कौरवीयाचलत्सर्वपथीना सा वरूथिनी ॥ ४८८ ॥

केतनानि पराञ्चन्ति पवनैः प्रातिलोमिकैः ।

कौन्तेयानीकिनीभीत्या नश्यन्तीव चकांसिरे ॥ ४८९ ॥

अस्मद्विरोधिनाऽम्भोदान्विभर्तीदमिति ध्रुवम् ।

पांशुभिर्नभसो लक्ष्मीरक्षुद्यन्त बलोद्धतैः ॥ ४९० ॥

कस्याप्यौद्धत्यमन्यस्य वयं न हि सहामहे ।

इतीव दन्तिभिर्दानैर्नीयते स्म शमं रजः ॥ ४९१ ॥

आयुधान्यायुधीयानां पतङ्गकरसंगमात् ।

साक्षान्निरीक्षमाणामिदैवतानीव रेजिरे ॥ ४९२ ॥

क्षयार्णव इवोद्वेलः क्षणात्कुक्षिभरिर्दिशाम् ।

वलौघः सोऽपि संग्रामभूमिसीमानमागमत् ॥ ४९३ ॥

वलैरलम्बुस(प)प्रष्टै(ष्ठै): खेचराणामलंकृता ।

पाण्डवानीकमभ्यस्थात्कृतव्यूहा चमूरसौ ॥ ४९४ ॥

तैस्तैरन्योऽन्यविच्छेदपूरणप्रवणारवैः ।

विरामरहितोद्दामप्रवृत्तनिनदैरिव ॥ ४९५ ॥

मिथः पीतप्रतिध्वानैरन्तर्मग्नान्यपि(नि)स्वनैः ।

प्रणेदेऽथ रणातोद्यैः सैन्ययोरुभयोरपि ॥ ४९६ ॥

(युगमम् ।)

तर्जयन्त इव क्रोधान्मरुत्प्रेङ्खोलनैर्मिथः ।

अनीकद्वितयस्यापि विराजन्ते स्म केतवः ॥ ४९७ ॥

स्वामिवैरेण वैरायमाणा इव परस्परम् ।

द्वयोरपि वरूथिन्योरम्बरे रेणवोऽमिलन् ॥ ४९८ ॥

पूर्वशौण्डीरदोर्दण्डचण्डिमस्तवपूर्वकम् ।

जनकस्यावदानाङ्गनामोद्गारपुरःसरम् ॥ ४९९ ॥

शश्वत्प्राप्ताद्भुतस्वामिप्रसादस्मरणोत्तरम् ।

प्रस्तुतस्तुतिकर्मभ्यः संगरोत्साहहेतवे ॥ ५०० ॥

उभयोरप्यनीकिन्योः सुमटैः समरोद्यतैः ।

प्रदीयन्ते स्म वन्दिभ्यो भूषणानि यथोचितम् ॥ ५०१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

द्वयेऽपि भर्तुरादेशात्कथंचिद्वेत्रपाणिभिः ।

ध्रियन्ते स्म धनुष्मन्तः प्रथमप्रधनेच्छवः ॥ ५०२ ॥

पीयूषांशुमयं मुखैः कुवलयश्रेणीमयं लोचनै-

र्नानारत्नमयैर्विमाननिवहैः संध्याम्बुदालीमयम् ।

कुर्वद्भिः कुरुपाण्डवेयसमरव्यालोकनव्याकुलै-

र्गान्धर्वामरखेचरैर्वियदलंचक्रे तदानीं क्षणात् ॥ ५०३ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये दूतसोमकाग
मनप्रयाणकवलवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

त्रयोदशः सर्गः ।

अथैवं समयं(यः) चक्रे सैनिकैरुभयैरपि ।

नावहारे प्रहर्तव्यं नापशस्त्रे न च स्त्रियाम् ॥ १ ॥

ततः प्रौढरथारूढौ वृकोदरकिरीटिनौ ।

धृष्टद्युम्नस्य सेनान्यश्चक्रतुश्चक्ररक्षिताम् ॥ २ ॥

अथ प्रतिपताकिन्या भटानेकैकशः पुरः ।

सूतं पप्रच्छ पक्षीन्द्रकेतनं कपिकेतनः ॥ ३ ॥

ततः प्रत्येकमालोक्य प्रतिपन्थिवरूथिनीम् ।

अभ्यधान्माधवो वाजिकेतुकीर्तनपूर्वकम् ॥ ४ ॥

एष तालध्वजः कालः साक्षादिव रणक्षितौ ।

सेराहतुरगो गङ्गासूनुः सर्वैकषो द्विषाम् ॥ ५ ॥

द्रोणः सोऽयमविद्राणकीर्तिः कलशकेतनः ।

शोणसप्तिः समित्सर्वधुरीणधनुरूर्जितः ॥ ६ ॥

इतश्चायं कृपाचार्यो ध्वजीकृतकमण्डलुः ।

धनुर्विद्यालताकन्दश्चन्दनाभतुरङ्गमः ॥ ७ ॥

सैष दुर्योधनो धन्वी नीलाश्वो नागकेतनः ।

भुञ्जानस्य भुवं यस्य शल्यन्ति त्वद्भुजाः परम् ॥ ८ ॥

दुःशासनोऽयमानायकेतुः पीततुरङ्गमः ।

स्थितं यद्भयतो लीनैर्दानैर्मनैरिवारिभिः ॥ ९ ॥

वोलाहैश्च हयैः सोऽयं सौवलो गवलध्वजः ।
 भुवनेऽप्युत्तमर्णत्वमस्यैव कूरिमश्रियाम् ॥ १० ॥
 अश्वत्थामायमास्थानं वैरिवारभुवां भियाम् ।
 द्रोणसूनुः किर्योहाश्वः सिंहलाङ्गूलकेतनः ॥ ११ ॥
 शल्यः सैष मनःशल्यमिव निःशेषविद्विषाम् ।
 सीताकेतुर्द्विषत्केतुरश्वैर्वन्धूकबन्धुरैः ॥ १२ ॥
 विद्विषद्वारदुर्वाररथः सोऽयं जयद्रथः ।
 लोहिताश्वो हतारातिचेतनः कोलकेतनः ॥ १३ ॥
 असौ भूरिश्रवाः श्रव्यकीर्तिकालाहलः पुरः ।
 पञ्चभद्रहरिः कामानुरूपो यूपकेतनः ॥ १४ ॥
 भगदत्तोऽयमात्तारिकीर्तिरारोहकाग्रणीः ।
 सुप्रतीकगजारूढः प्रौढस्तम्बेरमध्वजः ॥ १५ ॥
 एतेऽन्येऽपि सुशर्माद्या भूभुजो भुजभूषणाः ।
 तैस्तैः केतुभिरश्वैश्च निरीक्ष्यन्तेऽभिलक्षिताः ॥ १६ ॥
 एतावन्तो जयद्वीपं यास्यतो धर्मजन्मनः ।
 अन्तरम्भोधयः सन्ति पोतस्तु धनुरेव ते ॥ १७ ॥
 इमामम्भोजनाभस्य निशम्य विमलां गिरम् ।
 न्यषीददुज्जितेष्वासो रथक्रोडे कपिध्वजः ॥ १८ ॥
 निजगाद च गोविन्दं गुरुसंबन्धिवान्धवान् ।
 हन्तुमुत्सहते नैतान्मनागपि मनो मम ॥ १९ ॥
 तत्किं राज्यं श्रियस्ताः काः किं च तत्पौरुषं मम ।
 बीजानि यानि दायादगुरुबन्धुवधैनसाम् ॥ २० ॥
 मत्तनूवीरुधोऽमुष्याः शश्वदावालतामगात् ।
 यस्याङ्गः किं शरास्तस्य पतेयुर्मे पितामहे ॥ २१ ॥
 अश्वत्थामोऽपि नाम्नायं तथा चापस्य यो ददौ ।
 वात्सल्यान्मे यथादत्तं तं गुरुं हन्मिं किं रणे ॥ २२ ॥

बान्धवा बान्धवा एव बाढमप्यपकारिणः ।
 एतेष्वपि मदिष्वासः संदधत्रपते शरान् ॥ २३ ॥
 अथोज्जगार कंसारिर्ननु वीरावतंस ते ।
 कृपानवाङ्कुरः कोऽयं क्षत्रधर्मविलक्षणः ॥ २४ ॥
 गुरौ पितरि पुत्रे वा बान्धवे वा धृतायुधे ।
 वीतशङ्कं प्रहर्तव्य इति च क्षत्रियव्रतम् ॥ २५ ॥
 बान्धवा बान्धवास्तावद्यावत्परिभवन्ति न ।
 पराभवकृतस्तूचैः शीर्षच्छेद्या भुजावताम् ॥ २६ ॥
 वैश्वानरः करस्पर्शं मृगेन्द्रः श्वापदस्वनम् ।
 क्षत्रियाश्च रिपुक्षेपं न क्षमन्ते कदाचन ॥ २७ ॥
 दायादा अपि हन्तव्या वहन्तो वैरिगृह्यताम् ।
 तमोगृह्यान्निगृह्णाति ग्रहान्किं न ग्रहाग्रणीः ॥ २८ ॥
 भ्रातुर्विश्वैकधानुष्के सत्यपि त्वयि बान्धवे ।
 यत्कर्षन्ति द्विषो लक्ष्मीं सापि ते महती त्रपा ॥ २९ ॥
 तत्कृपां शिथिलीकृत्य चापमादाय पाणिना ।
 आधिपत्यं भुवो भूयः स्वभ्रातुर्दातुमर्हसि ॥ ३० ॥
 किं चामीषामुपेतोऽयमन्तः स्वैरेव कर्मभिः ।
 त्वं तु केवलमेतस्मिन्हेतुमात्रं भविष्यसि ॥ ३१ ॥
 अवश्यमव्यलीकस्य वधः पापाय जायते ।
 धनुष्मन्तो जिघांसन्ति जिघांसन्तं पुनः परम् ॥ ३२ ॥
 तद्गृहाण करे बाणान् चापमारोपय द्रुतम् ।
 घानिष्यन्तेऽरिभिः पश्य पश्यतस्तव बान्धवाः ॥ ३३ ॥
 इत्यादिष्टामुपश्रुत्य विष्टरश्रवसो गिरम् ।
 समुत्तस्थौ शनैः पार्थः कार्मुकं कलयन्करे ॥ ३४ ॥
 उभयोरपि कौन्तेयकौरवानीकयोस्ततः ।
 धनूंषि धन्विनो घोरनिर्घोषाण्यध्यरोपयन् ॥ ३५ ॥

उत्तरङ्गयशोराशिक्षीरनीरनिधिध्वनीन् ।

ते विडम्बयतो दध्मुर्जलजांश्च निजान्निजान् ॥ ३६ ॥

तन्नादेन तदाचान्त इवास्तमिव लम्बितः ।

प्राप्तवानिव विश्रान्तिं रणतूर्यरवोऽभवत् ॥ ३७ ॥

अथोत्तीर्य रथात्पञ्चामुपेत्य तपसः सुतः ।

भीष्मं कृपं च द्रोणं च कल्याणीभक्तिरानमत् ॥ ३८ ॥

ततो वैजयिकीं तां तामुच्चार्य मुहुराशिषम् ।

तेऽतिप्रह्वमभाषन्त तं लज्जाजिह्विताननाः ॥ ३९ ॥

वत्स त्वयि न वात्सल्यमस्माकं परिहीयते ।

तथैव भवतोऽद्यापि भक्तिरप्यधिभूयसी ॥ ४० ॥

परं किं कुर्महे वीर कौरवैर्भूरिभक्तिभिः ।

गृहीताः सस्तथा नैतान्यथा हन्तुं सहामहे ॥ ४१ ॥

अस्माभिर्जनताहास्यैर्धनेन निधनप्रदः ।

कृतः सुकृतहृद्दैन्यनिकायः कायविक्रयः ॥ ४२ ॥

युधि युष्माकमेवायं जयस्तु नहि संशयः ।

यन्नासीरे महावीरौ न्यायधर्मौ विसर्पतः ॥ ४३ ॥

साक्षाद्विजयमूर्तिं तामादाय गुरुभारतीम् ।

आगत्य पुनरारोहत्त्वं रथं स महारथः ॥ ४४ ॥

समीके मनसा साकं विपक्षे सह चक्षुषा ।

इषूनैष्वासिकाश्चण्डान्कोदण्डेष्वथ संदधुः ॥ ४५ ॥

दिक्कूलंकषनिर्घोषनिर्भराशेषरोदसः ।

ततश्चकृषुरिष्वासानुमयेऽपि धनुर्भृतः ॥ ४६ ॥

नवविस्फूर्तिदोःकीर्तिपटहोऽथ किरीटिनः ।

निपीतेतरविस्फारः स्फारितश्रुतिवैशसः ॥ ४७ ॥

उल्लास प्रतिस्वानैः कामं तुमुलयन्दिशः ।

गाण्डीवकर्षणक्वाणः प्राणप्रावा(या)णिको द्विषाम् ॥ ४८ ॥ (युग्मम्)

व्योम्नि व्योमंचरस्त्रैर्वाक्षितश्चकितेक्षणम् ।
 जृम्भते स्म ततो वीरदोःप्रियंकरणो रणः ॥ ४९ ॥
 पुञ्जयन्त इवाशान्तान्संवृण्वन्त इवाम्बरम् ।
 चेरुर्नासीरवीरासृग्मात्रभोजनिकाः शराः ॥ ५० ॥
 पत्रिणां पत्रनिर्ह्रादैः शिञ्जिनीनां च शिञ्जितैः ।
 क्ष्वेडामिर्दोर्भृतां चाभूत्संभ्रमक्षुभितं जगत् ॥ ५१ ॥
 निशातविशिखव्याजाद्भूयस्यो रसना इव ।
 समं सर्वान्भटान्तुं प्रेतभर्तुर्जजृम्भरे ॥ ५२ ॥
 अन्योन्यास्फालनोद्भूतस्फुलिङ्गैर्मार्गणा अपि ।
 कोपादस्त्रमिवाग्नेयमातेनुरितरेतरम् ॥ ५३ ॥
 खेचरैः खेचराः खड्गपाणिभिः खड्गपाणयः ।
 सादिभिः सादिनश्चाधोरणैराधोरणा अपि ॥ ५४ ॥
 रथारूढै रथारूढा अप्युच्चैः समगंसत ।
 द्वन्द्वयुद्धमिति स्वैरं शौण्डीराणामवर्तत ॥ ५५ ॥ (युग्मम्)
 मा स्म रश्मीषवोऽस्यापि पतन्योधेष्विति ध्रुवम् ।
 रेणवोऽतिरयन्भानुं रथप्रधिभिरुत्थिताः ॥ ५६ ॥
 बंहीयसि तदा पांशौ रणोत्सवमिवेक्षितुम् ।
 ललम्बेऽणवमभ्यर्णिविभूवुः ककुभोऽखिलाः ॥ ५७ ॥
 शराशरिपरित्रासादिव व्योम्नि पलायिताः ।
 विद्याधरविमानान्तराविशन्नणेरणवः ॥ ५८ ॥
 निर्माय नूतनां सिद्धकामुका इव यामिनीम् ।
 पांसवो दिक्पुरंध्रीणामाकृषन्नम्बराञ्चलम् ॥ ५९ ॥
 घनान्नौपम्यबन्धून्ः पङ्कयन्तितमाममी ।
 इतीव शमयामासुः पांसून्मदजलैर्गजाः ॥ ६० ॥
 कर्णतालच्छलात्तालवृन्तैरिव मतङ्गजाः ।
 रजः पराजयांचक्रुः संपरायान्तरायकृत् ॥ ६१ ॥

दन्तिनामनिलोद्धूता रेजुः सिन्दूररेणवः ।
 अन्तःकोपहुताशस्य ज्वाला बहिरिवोत्थिताः ॥ ६२ ॥
 धावन्तः सिन्धुराः कामं प्रतिस्तम्बेरमान्प्रति ।
 उत्पातपवनोत्क्षिप्ताः शैला इव चकासिरे ॥ ६३ ॥
 वाजिनोऽप्याजिघैरेया नवाधोरितबन्धुराः ।
 मनांसीवाश्ववाराणामश्वरूपेण रेजिरे ॥ ६४ ॥
 रथानां पङ्क्तयः केतुदुकूलैरनिलाकुलैः ।
 चेरुराह्वयमानानामिव प्रतिचमूरथान् ॥ ६५ ॥
 ऊर्ध्वजमूर्द्धजाः शौर्यात्कोपारुणितचक्षुषः ।
 वल्गन्ति स्म मुहुः कालकिंकरा इव पत्तयः ॥ ६६ ॥
 बले द्रौपदिरेकस्मिन्नन्यस्मिज्जाह्वीसुतः ।
 सुरान्कुमारवद्योधान्योधयामास वैरिभिः ॥ ६७ ॥
 ततः शौर्यप्रवालानि वीरव्रतनवाङ्कुराः ।
 उत्साहकन्दलोद्भेदाः क्षत्रधर्माग्निसूचयः ॥ ६८ ॥
 उत्तरश्चाभिमन्युश्च पाञ्चालाश्च रणाङ्गणम् ।
 मुहुर्जगाहिरेऽन्येऽपि कुमारा नवबाहवः ॥ ६९ ॥ (युग्मम्)
 पराञ्चश्चकिरे वीरशौण्डीरास्ताञ्छिलीमुखैः ।
 श्वापदा इव शार्दूलवायुभिर्नासिकंधमैः ॥ ७० ॥
 मद्वराजस्य शल्यस्य वैराटेरुत्तरस्य च ।
 जज्ञेऽथ समरो घोरः स्यन्दनस्थगजस्थयोः ॥ ७१ ॥
 श्रुतिनिर्भेदिनिर्हृदानभिद्योतयतो दिवम् ।
 अशनीनिव जीमूतौ तौ महेषूनमुञ्चताम् ॥ ७२ ॥
 अम्बरेऽप्यमरस्त्रीणां कुतूहलितयोर्दृशोः ।
 मानसस्य च भीतस्य तदाभूत्कलहो महान् ॥ ७३ ॥
 उत्तरेणातिदुर्वारं शरासारं वितन्वता ।
 तिरश्चक्रे क्षणं शल्यस्तोयदेनेव भानुमान् ॥ ७४ ॥

जितानेकाहवः शल्यो ह्यादिन्येव गिरिं हरिः ।
 वैराटिं नवसंस्फोटसक्तं शक्त्या न्यपातयत् ॥ ७५ ॥
 मन्थानगिरिनिर्मथ्यमानार्णवरवोपमः ।
 आसीत्कौन्तेयसैन्येषु हाकारतुमुलो रवः ॥ ७६ ॥
 अथ प्रथितकर्माणो धर्मसूनुधनुर्धराः ।
 शरैः सेनानिभोगीनैः कामं भीष्ममयोधयन् ॥ ७७ ॥
 देवव्रतशरव्राताः शत्रुसांतापिकास्ततः ।
 दिशः सर्वाः क्षयाम्भोदधारासारा इवागृणन् ॥ ७८ ॥
 अथ केषांचिदक्षस्य भङ्गो मानैः सहाभवत् ।
 परेषामथ तद्वाहुसौष्ठवैः सह केतवः ॥ ७९ ॥
 समं सत्त्वेन केषांचिद्धंसन्ते स्म धनुर्लताः ।
 शिञ्जिन्यो जन्यकाङ्क्षाभिः साकं केषांचिदनुदन् ॥ ८० ॥
 प्राणैः सार्धं पलायन्त युग्याः केषांचन द्रुतम् ।
 विक्रमैः सह चक्राणि परेषां खण्डशोऽभवन् ॥ ८१ ॥
 छिद्यन्ते स्म सहान्येषां वर्माणि रणकर्मणा ।
 सार्धं रोषेण केषांचिदधःसारथयोऽगमन् ॥ ८२ ॥
 समं महिम्ना केषांचिदास्यपत्राणि दुद्बुधुः ।
 सहान्येषामहंकारैः कूबराः कणशोऽभवन् ॥ ८३ ॥
 पार्श्वानि जज्ञिरेऽन्येषां शून्यानि मनसा समम् ।
 ओजसा सह केषांचित्सस्रंसे कार्मुकं करात् ॥ ८४ ॥
 बलान्ति स्म समं कीर्त्या केषामप्यसृगूर्मयः ।
 भेजे भुजैः सहान्येषां रथोत्सङ्गेऽस्त्ररिक्तताम् ॥ ८५ ॥
 इत्थमुत्थापितानन्यसामान्यशरकर्मणाम् ।
 पाण्डवानां चमूश्चक्रे गाङ्गेयेनाकुलाकुला ॥ ८६ ॥
 धृष्टद्युम्नोऽपि दौर्द्युमनिमित्तारातिविक्रमः ।
 कौरवीये बले भूपान्संजहार सहस्रशः ॥ ८७ ॥

शैवलिन्यः कचै रक्तोत्पलिन्यः सुभटाननैः ।
 रथस्तोमैस्तरुमत्यो मीनवत्यः कराङ्घ्रिभिः ॥ ८८ ॥
 सितच्छत्रैः कुमुद्वत्यो वेतस्वत्यश्च केतुभिः ।
 प्रावर्तन्त ततः कूलंकषाः शोणितसिन्धवः ॥ ८९ ॥ (युग्मम्)
 उच्छृङ्खलं पतन्तीनामसृगजलधियोषिताम् ।
 प्रहारपतिता मार्गे शैलायन्ते स्म दन्तिनः ॥ ९० ॥
 केतुदण्डमयी कापि चापदण्डमयी क्वचित् ।
 तोत्रदण्डमयी कापि छत्रदण्डमयी क्वचित् ॥ ९१ ॥
 तुरङ्गाङ्गमयी कापि क्वचिद्विपवपुर्मयी ।
 वीरवर्ममयी कापि रणक्षितिरवैक्षत ॥ ९२ ॥ (युग्मम्)
 प्रहारपाटवात्कामं नभोऽङ्गमभिधावितैः ।
 रक्तैः सक्तैरिवाताम्रो भास्वानस्तमुपाययौ ॥ ९३ ॥
 त्यजन्ननायुधं षण्ढं योषितं पूर्वपोषितम् ।
 वित्रस्तं कातरं दीनं पराञ्चमभयार्थिनम् ॥ ९४ ॥
 व्योमान्तर्व्यापिभिस्तैस्तैः शरासारैररुंतुदैः ।
 भीष्मः परःशतान्भूपानादिनान्तादपातयत् ॥ ९५ ॥
 (युग्मम्)

ततः स कृपया चापशिञ्जिनीमवरोपयन् ।
 सैन्यद्वयेऽपि तत्कालमवहारमकारयत् ॥ ९६ ॥
 अथोत्तरवधात्स्वेदमेदुराः पाण्डुसूनवः ।
 धार्तराष्ट्रास्तु सानन्दाः स्वं स्वं शिविरमन्वगुः ॥ ९७ ॥
 विराटदयितां रात्रौ पुत्रशोकार्तिविक्रवाम् ।
 सुदेष्णां निर्यदुष्णाश्रु धर्मभूरित्यसान्त्वयत् ॥ ९८ ॥
 कल्याणि वीरकान्तासि शुचा कस्तव संस्तवः ।
 ननु वत्सेन तेनाद्य वीरसूरसि निर्मिता ॥ ९९ ॥
 तस्य पापीयसो मद्रभूभर्तुरुदरादहम् ।
 पृषत्कैश्चेन्न कर्षामि तवाङ्गरुहमुत्तरम् ॥ १०० ॥

तदायं समरारम्भो मा स्म भून्मे फलेग्रहिः ।

कदाचिदपि मन्येथा मा च मां सत्यसंगरम् ॥ १०१ ॥ (युग्मम्)

एवमाश्वासिता धर्मसूनुना सामुचच्छुचम् ।

उदात्तप्रकृतीनां तु शोकः स्तोकतरस्थितिः ॥ १०२ ॥

तथैव विशिखत्रातैर्नृपानीकान्यनेकशः ।

भीष्मो निघ्नन्घृणानिघ्नः सप्ताहान्यत्यवाहयत् ॥ १०३ ॥

उदारधीः सदाराय धृतराष्ट्राय संजयः ।

नित्यमावेदयांचक्रे निशि सांग्रामिकीः कथाः ॥ १०४ ॥

धर्मात्मजोऽधिवात्सल्यान्निजानां दक्षिणेर्मणाम् ।

निर्ममे स्त्रोर्मिकावार्भिः प्रत्यहं व्रणरोहणम् ॥ १०५ ॥

अष्टमेऽपि तथैवाहि युध्यमाने पितामहे ।

भृशमारेभिरे योद्धुं पाण्डवानीकभूभुजः ॥ १०६ ॥

निषङ्गे योऽगमत्पाणिस्तत्रैव तमकीलयत् ।

यश्चक्रे शरसंधानं चिच्छिदुस्तस्य चाङ्गुलीः ॥ १०७ ॥

ज्यां करो योऽकृषत्तं तु समं कर्णेन विव्यधुः ।

चक्षुरैक्षत यल्लक्ष्यमाकर्षस्तस्य तारकाम् ॥ १०८ ॥

स्थैर्यगर्वं च मूर्च्छाया मनागपि न सेहिरे ।

किं पुनर्ब्रूमहे छेदे कार्मुकस्य गुणस्य च ॥ १०९ ॥

एवं कुरुवरूथिन्या धनुर्दण्डैकमण्डलीम् ।

कुर्वते स्म निरुच्छ्वासां कौन्तेयबलधन्विनः ॥ ११० ॥

(चतुर्भिः कलापकम् ।

दोर्भृतः सर्वतः केचिदाचिताङ्गाः शिलीमुखैः ।

शल्याकुलशरीरस्य श्वाविधो दधिरे तुलाम् ॥ १११ ॥

मज्जत्तलिननाराचमण्डलव्याप्तमौलयः ।

बभुर्युद्धरसोत्तब्धकुन्तला इव केचन ॥ ११२ ॥

बाणत्रणितसर्वाङ्गं कुरूणां तद्वलं बभौ ।

उद्बुद्धमिव बन्धूकवनं जङ्गमतां गतम् ॥ ११३ ॥

तदानीं धन्विनां स्वैरमुच्छलद्भिः शरोत्करैः ।

क्षुण्णः प्रेक्षकवन्मन्ये वासरोऽप्यन्तमासदत् ॥ ११४ ॥

हतवत्यपि गाङ्गेये महीपालान्सहस्रशः ।

हताभ्यधिकभूपालाः सानन्दाः पाण्डुनन्दनाः ॥ ११५ ॥

कौरवाः पुनरुद्वेलवैमनस्यमहार्णवाः ।

अवहारे कृते जग्मुः स्कन्धावारं निजं निजम् ॥ ११६ ॥

(युगम्)

धार्तराष्ट्रस्ततो रात्रौ गाङ्गायनिमुपागमत् ।

प्रणिपत्योपविश्याग्रे सोपालम्भमदोऽवदत् ॥ ११७ ॥

तात स्पष्टमवष्टम्भात्तव कार्मुककर्मणाम् ।

सर्वपार्थविघातार्थमारम्भोऽयं ममाभवत् ॥ ११८ ॥

को नाम हिममुच्छेत्तुं शूरोऽपि सुरभिं विना ।

कीदृशः काननं दग्धुमग्निरप्यनिलादृते ॥ ११९ ॥

त्वं तु कौन्तेयदाक्षिण्यात्संगरे तद्धनुर्धरैः ।

नित्यमास्माकगीर्वाणान्हन्यमानानुपेक्षसे ॥ १२० ॥

तेभ्योऽस्मदहितेभ्यश्च दातुं राज्यं तवेप्सितम् ।

तद्व्यापादय मां तात सद्यः स्वेनैव पाणिना ॥ १२१ ॥

इत्यार्तभाषिणं भीष्मः कौरवाधीशमभ्यधात् ।

वत्स तुच्छोचितः कोऽयमुद्गारोऽद्य गिरां तव ॥ १२२ ॥

ज्ञातेयान्मे यदप्येतच्चेतस्तेष्वपि वत्सलम् ।

तथापि त्वयि विक्रीतं जीवितव्यमिदं मया ॥ १२३ ॥

त्वत्प्रयोजन एवेदं व्ययनीयमसंशयम् ।

योद्धव्यमनुरोधं च विमुच्य सह पाण्डवैः ॥ १२४ ॥

परं कपिध्वजो यत्र करे धारयते धनुः ।

जयः सांशयिकस्तस्मिन्नवश्यं समराङ्गणे ॥ १२५ ॥

तथाप्याजन्मतोऽभ्यस्तनिस्तुषैश्चापकर्मभिः ।

तात प्रातः करिष्यामि निःशौण्डीरां वसुंधराम् ॥ १२६ ॥

एवमुन्मीलितप्रीतिर्जाह्वीतनुजन्मना ।

जगाम निजमावासमुत्थाय कुरुपुङ्गवः ॥ १२७ ॥

नवमेऽहि ततः कोपात्कौन्तेयानिकिनीभटान् ।

मश्नाति स्म शरैर्भीष्मः करैर्ध्वान्तानिवांशुमान् ॥ १२८ ॥

करेषु कार्मुकं कर्तुमपि केचिन्न सेहिरे ।

शिञ्जिनीमटनिप्रान्तमानेतुं तु कथैव का ॥ १२९ ॥

केचन ध्वजचण्डस्य लीयन्ते स्मान्तरे मुहुः ।

विशन्ति स्म वरूथान्तर्नीचकैर्भूय केचन ॥ १३० ॥

पान्ति स्म केचिदात्मानमन्तराकृत्य सारथिम् ।

अकीर्तिमुररीकृत्य सुमुचुः केचिदाहवम् ॥ १३१ ॥

पश्यन्ति स्म तदा पश्चाद्भागानेव पितामहः ।

वैरिणां च शराणां च नैव केषांचिदाननम् ॥ १३२ ॥

पार्थाय पार्थिवान्भीष्मो हन्ति सैकोऽप्यनकेशः ।

नादेयानिव कल्लोलान्कल्लोलः सलिलेशितुः ॥ १३३ ॥

बाणवर्षिणि गाङ्गेये पाण्डवीया धनुर्भृतः ।

निर्जीवैर्धन्विभिः सार्धं निर्जीवा एव जज्ञिरे ॥ १३४ ॥

अथ ताम्राम्बुदव्याजाच्छोणितोदाविलां दिवम् ।

कुर्वन्नवनिसंहर्षादिवाभूद्विवसात्ययः ॥ १३५ ॥

विकाशश्रीस्तदा लेभे कौरवैः कैरवैरिव ।

प्राप्यते स्म च संकोचः पाण्डवैः पङ्कजैरिव ॥ १३६ ॥

उभे अपि पताकिन्यौ वेन्निवारितसंगरे ।

सायंकाले ततः स्वस्वनिवासानुपजग्मतुः ॥ १३७ ॥

समाहृत्य हृषीकेशमुखान्सांसदिकांस्ततः ।

इदमालोचयामास क्षपायां तपसः सुतः ॥ १३८ ॥

जाह्वीतनयो यावद्भुनोति प्रधने धनुः ।

दूरेऽस्तु विजयस्तावज्जीविताशा विनश्वरी ॥ १३९ ॥

संवर्मयति हि ध्वान्तध्वजिन्यां नवनीरदे ।
 कः प्रकाशस्तुपारांशोरस्तित्वेऽपि हि संशयः ॥ १४० ॥
 तदेदंकालिकं किञ्चित्कर्तव्यमुपदिश्यताम् ।
 संशय्य तिष्ठते यस्माद्युष्मास्वेव गनो मम ॥ १४१ ॥
 ततः कंसान्तकोऽवोचन्ननु मन्दाकिनीयुतम् ।
 संग्रामेऽद्यतने कामं संहरन्तं धराधवान् ॥ १४२ ॥
 स्वयमेव क्रुधा हन्तुं बाहुरुत्सहते स्म मे ।
 किं पुनः शपथैस्तैस्तै रुरोध प्लवगध्वजः ॥ १४३ ॥ (युग्मम्)
 इदानीमपि निःशङ्कमनुजानीथ मां यदि ।
 करोमि तदिदं प्रातर्निर्गाङ्गेयमिलातलम् ॥ १४४ ॥
 व्याजहाराथ भूनाथो हरे चापकरे त्वयि ।
 रणतन्द्रालुरिन्द्रोऽपि गङ्गामूनोस्तु का कथा ॥ १४५ ॥
 कीर्तयः किंतु गान्धारीसुतवर्गवधोद्धवाः ।
 प्रीतेन भवतास्मभ्यं दक्षिणीचक्रिरे पुरा ॥ १४६ ॥
 गाङ्गेयस्याङ्गपल्यङ्कलालितौ वालकावतः ।
 वधं विधित्सतः साक्षात्कथं भीमकिरीटिनौ ॥ १४७ ॥
 तदावेदय गोविन्द किञ्चिदौपयिकान्तरम् ।
 येन जीयेत विश्वैकरथी भागीरथीसुतः ॥ १४८ ॥
 अथाह स्म हरिस्तर्हि ममेदं श्रूयतां वचः ।
 इदमावालगोपालं तावदस्त्येव विश्रुतम् ॥ १४९ ॥
 स्त्रियां पूर्वस्त्रियां दीने भीते षण्डे निरायुधे ।
 यद्भीष्मस्य समीकेषु न पतन्ति पतत्रिणः ॥ १५० ॥
 तत्प्रातर्द्रुपदोर्वीशसुतं षण्डं शिखण्डिनम् ।
 पुरस्कृत्योपतिष्ठध्वं समराङ्गणसीमनि ॥ १५१ ॥
 ततस्तस्मिन्नमुञ्चन्तं नाराचनिचयान् रणे ।
 स हन्यान्निशितैर्बाणैरौपकर्णिककर्षणैः ॥ १५२ ॥

इत्युपायं परिज्ञाय देशितं केशिवैरिणा ।

सर्वे निजं निजं स्थानं ययुरुत्थाय हर्षुलाः ॥ १५३ ॥

अथ प्रातः पुरोधाय तेऽपि चण्डं शिखण्डिनम् ।

संग्रामाग्रमुपागच्छन्गाङ्गेयवधवाञ्छया ॥ १५४ ॥

बभौ भीमकिरीटिभ्यां गताभ्यां चक्ररक्षिताम् ।

शिखण्डी चण्डरश्मीन्दुमध्ये बुध इव स्थितः ॥ १५५ ॥

मिथः सायकसंपातखाट्कारमुखराम्बरम् ।

आत्यन्तिकमभूद्युद्धमुभयोरप्यनीकयोः ॥ १५६ ॥

द्विपानामपनीतास्यावरणानामपि क्षणात् ।

पांसवः स्यन्दनोद्धूता मुखप्रच्छदतां ययुः ॥ १५७ ॥

अन्योऽन्यरदनाघातजातैः कार्शानवैः कणैः ।

अयुध्यन्तान्तरं तेजो वमन्त इव दन्तिनः ॥ १५८ ॥

दन्तिनो दन्तदम्भोलिसंघट्टघटितैर्मिथः ।

पुण्यन्ते स्म शिखिज्वालाकलापैरास्यकङ्कटौ ॥ १५९ ॥

केनापि करिणोत्क्षिप्ते रथाग्रे पृथिवीं ययौ ।

रथी ससारथी रथ्या योक्त्रवद्वाललम्बिरे ॥ १६० ॥

कुन्तैरूर्ध्वमुदस्ताङ्गाः सादिभिः प्रतिसादिनः ।

वंशाग्रगतशैलूषकेलिमाकलयन्मुहुः ॥ १६१ ॥

न वर्मिणैर्न रथ्याभिर्नाश्वीयैर्न च हास्तिकैः ।

रेवापूर इव कापि कोऽपि साद्री न चस्वले ॥ १६२ ॥

एकैव विविदे मुष्टिः कर्णजाहविगाहिनी ।

भटैः पतद्भिः केषांचिदिषुमोक्षस्तु लक्षशः ॥ १६३ ॥

कस्यापि रथिनः क्रोधाद्धावतोऽनुविरोधिनम् ।

आसीदुरुत्तरारक्तनिमग्नैवान्तरार्गला ॥ १६४ ॥

कांश्चिज्जर्जरयन्कांश्चित्समरादपसारयन् ।

कांश्चित्पिषन्निषुव्रातैर्युध्यते स्म पितामहः ॥ १६५ ॥

न तस्य भेजिरे वैरिश्रेणयः संमुखीनताम् ।

तरूणामापराह्णिक्यश्छाया इव विवस्वतः ॥ १६६ ॥

केचिद्विषंतपैर्भीष्मसायकैराकुलीकृताः ।

क्षिपन्ति स्म परासूनां दन्तिनामन्तरे रथान् ॥ १६७ ॥

अनीकप्रत्यनीकानां कामं विमुखतां गते ।

भीष्मस्य समरेऽतिष्ठदव्यापारः करश्चिरम् ॥ १६८ ॥

राकेन्दुमण्डलं भानुविम्बस्येवाम्बरे ततः ।

शिखण्डिस्यन्दनो भीष्मरथस्याभूत्पुरो रणे ॥ १६९ ॥

शिखण्डिनमनूद्दण्डं धावन्तो धन्विनः परे ।

वृकोदरकिरीटिभ्यां नाराचैः प्रतिचक्रिरे ॥ १७० ॥

पुरोऽवलोक्य कोदण्डचण्डपाणिं शिखण्डिनम् ।

बभूव रणसंरम्भमन्दो मन्दाकिनीसुतः ॥ १७१ ॥

कोटिशो भटसंभारसंहारविहितश्रमम् ।

धनुर्विक्रमयांचक्रे कृपयेव पितामहः ॥ १७२ ॥

हैमन्तिक इवादित्यो मन्त्रस्तब्ध इवानलः ।

जरीव हरिणारातिर्गाङ्गेयो ददृशे तदा ॥ १७३ ॥

ततः शिखण्डिना कामं भीष्मः स्वैरमताज्यत ।

गजो गम्भीरवेदीव न किञ्चित्तु विवेद सः ॥ १७४ ॥

एतस्मिन्नन्तरे हृष्टा धृष्टद्युम्नादयोऽपि तम् ।

सर्वे सर्वाभिसारेण शरासारैरताडयन् ॥ १७५ ॥

प्रहारदारुणानेतान्वीक्ष्य गङ्गासुतस्ततः ।

कोपकम्प्राधरश्चापि रोपानारोपयत्पुनः ॥ १७६ ॥

तच्चक्ररक्षिणौ दुर्योधनदुःशासनावपि ।

समं ववृषतुर्वेगाद्भागैः प्राणैकभिक्षुभिः ॥ १७७ ॥

न दिशो विदिशो नापि नाकाशं न च काश्यपी ।

आलोकि केवलं लोकैः शराद्वैतमयं जगत् ॥ १७८ ॥

ससंभ्रममथाजल्पत्कपिकेतुं वृषाकपिः ।

कथं वृथा पृथासूनो सैन्यक्षयमुपेक्षसे ॥ १७९ ॥

शिखण्डिना तिरोधानान्मानयित्वा त्रपामपि ।

तत्कुरु श्रीलतामूलं भीष्ममुन्मूलय स्वयम् ॥ १८० ॥

कथंचिदमुमादृत्य निदेशं मञ्जुकेशिनः ।

शिखण्डिरथमारोहत्ततः प्लवगकेतनः ॥ १८१ ॥

शिखण्डिवपुषा गुप्तमूर्तिनाथ किरीटिना ।

इष्वासश्चकृषे कर्णप्रान्तविश्रान्तमुष्टिना ॥ १८२ ॥

अनिमेषा अपि दृशः समुन्मेषयतां भृशम् ।

बभूव रसभोत्तालो देवानां तुमुलस्तदा ॥ १८३ ॥

मार्तण्डमण्डलं भूरि वार्षिका इव वारिदाः ।

निरयन्तोऽन्तरा भीष्मरथं दुर्योधनादयः ॥ १८४ ॥

वातूलैरिव दिङ्मूलकेलिकारपराक्रमैः ।

भीमप्रभृतिभिः सद्यो निन्यिरे विशरारुताम् १८५ ॥ (यु

पताकापल्लवैर्वायुवेल्लितैः सव्यसाचिनम् ।

नोदयन्निव नाराचमुक्तयेऽभात्तदा रथः ॥ १८६ ॥

सहैव त्रपया भक्त्या स्नेहेन च पितामहे ।

गाण्डीवधन्वना काण्डमण्डली मुमुचे ततः ॥ १८७ ॥

शिखण्डिरचितान्तर्धिमपश्यत्कपिकेतनम् ।

गाङ्गेयो दक्षिणेर्माङ्गस्तदासूतमवोचत ॥ १८८ ॥

कामं मर्माविधो वर्मच्छेदकर्मणि कर्मठाः ।

वेगादच्छिन्नसंतानपातिनः सरलक्रियाः ॥ १८९ ॥

अलक्ष्यगतयो लक्ष्यभेदमेदुरितौजसः ।

कुर्वन्तो विद्युदुद्द्योतलेखां पुङ्खैर्हिरण्मयैः ॥ १९० ॥

सुरा इव सुपर्वाणः सत्फलाः शुभकर्मवत् ।

अवश्यमर्जुनस्यैते विशिखा न शिखण्डिनः ॥ १९१ ॥

(त्रिभिर्विशे

वत्सस्यास्य धनुर्विद्यामद्यानुभवतः स्वयम् ।
 जीवतीवान्तरात्मायं मृत्युकोटिगतोऽपि मे ॥ १९२ ॥
 अत्रान्तरेऽन्तरिक्षान्तरुल्लास सरस्वती ।
 मा स्म विस्मर गाङ्गेय गिरं गुरुसमीरिताम् ॥ १९३ ॥
 अथ दुर्योधनोऽभ्येत्य भीष्मं पप्रच्छ विस्मितः ।
 कामेते खेचरास्तात सरयन्ति गुरोर्गिरम् ॥ १९४ ॥
 अथ गाङ्गायनिः प्राह मातामहगृहे वसन् ।
 चारणश्रमणान्बाल्ये मात्रा सममनंसिषम् ॥ १९५ ॥
 विशुद्धं साधुधर्मं च श्राद्धधर्मं च मे पुरः ।
 व्याकुर्वन्कुरुराजेन्द्र मुनीन्द्रास्ते कृपालवः ॥ १९६ ॥
 धर्मस्योपनिषत्तेभ्यो बभूव हृदयंगमा ।
 तथा मम यथाकामं कामोऽभून्नार्थकामयोः ॥ १९७ ॥
 ततः प्रभृति पश्यामि भूतसंघातमात्मवत् ।
 वाचं वाचंयम इव ब्रुवे सत्यपवित्रिताम् ॥ १९८ ॥
 परवित्तेषु मे चित्तं सर्वथाभूत्पराङ्मुखम् ।
 'अजिह्वब्रह्ममनसः सर्वं स्त्रैणं तृणं मम ॥ १९९ ॥
 अकार्षं प्रियसंतोषपरिग्रहविनिग्रहम् ।
 किं नाम दुष्करं जैनधर्मवासितचेतसाम् ॥ २०० ॥
 इत्थंकारमनाचारविमुखो धर्मसंमुखः ।
 व्यरंसिषमशेषेभ्योऽप्याश्रवेभ्यः श्रुतैकधीः ॥ २०१ ॥
 अर्हत्पूजनरूपास्ति तपःस्वाध्यायसंयमैः ।
 दानेन च त्रुट्कर्मा षट्कर्मास्म्यहमन्वहम् ॥ २०२ ॥
 सर्वसङ्गपरित्यागमङ्गीकर्तुमना अपि ।
 कलाः पवनवेगेन मातुलेनास्मि शिक्षितः ॥ २०३ ॥
 एकदा तु त्रिकालज्ञं मुनिचन्द्राभिधं मुनिम् ।
 मातामहेन सहितो गतवानस्मि वन्दितुम् ॥ २०४ ॥

आसाद्यावसरं सद्यः कलयन्पुलकाङ्कुरान् ।

सर्वप्रत्यक्षमद्राक्षं तं गुरुं रचिताञ्जलिः ॥ २०५ ॥

मुनीन्द्र परमानन्दमूलकन्द कदा मम ।

मोहान्धकारसविता भविता सर्वसंयमः ॥ २०६ ॥

सोऽप्याख्यद्भद्र या माता नवचन्द्रोज्ज्वला गुणैः ।

सती सत्यवती नाम भविष्यति यवीयसी ॥ २०७ ॥

तदात्मजानुरोधेन स्थातासि सुचिरं गृहे ।

परार्थ एव हि स्वार्थः प्रथते पृथुचेतसाम् ॥ २०८ ॥

पितुः प्रीत्यर्थमाकालं कलयन्ब्रह्मचारिताम् ।

देवव्रत इति ख्यातिं गृहिधर्मेऽपि लप्स्यसे ॥ २०९ ॥

बंहीयो महिमा भूत्वा क्रमाद्भोत्रपितामहः ।

आर्तस्य धार्तराष्ट्रस्य रणे नानृण्यमीयिवान् ॥ २१० ॥

ममान्तेवासिनो भद्रगुप्ताचार्यस्य संनिधौ ।

अथ श्रद्दालुरुद्धृत्य भावशल्यानि सर्वतः ॥ २११ ॥

तां दशां द्रव्यशल्योत्थां सहमानोऽतिदुःसहाम् ।

वर्षमात्रावशेषायुः प्रयतः प्रव्रजिष्यसि ॥ २१२ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

विधायाराधनां सम्यक्साम्यनिर्मग्नमानसः ।

उपगन्तासि वर्षान्ते सुखी स्वर्लोकमच्युतम् ॥ २१३ ॥

इत्याख्याय यथाख्यातचरित्रोऽन्यत्र सोऽगमत् ।

अहमप्यन्यभूवं तत्प्रतिपादितमादितः ॥ २१४ ॥

ततोऽमी खेचरा वत्स धर्मसब्रह्मचारिणः ।

दक्षाः सवयसो दीक्षासमयं स्मारयन्ति मे ॥ २१५ ॥

एवमावेदयन्नेव पार्थीयैः परिपूरितः ।

प्रतिरोमशरस्तोमै रोमाञ्चनिचयैरिव ॥ २१६ ॥

कराद्गलितकोदण्डः संमीलितविलोचनः ।

निष्पपात रथक्रोडे मूर्च्छालस्तालकेतनः ॥ २१७ ॥ (युग्मम्)

अवस्थादौस्थ्यमेतस्य मन्ये वीक्षितुमक्षमः ।

विमुक्तवसुसर्वस्वः प्रापद्वीपान्तरं रत्रिः ॥ २१८ ॥

तमस्तोमनिरस्तोऽसौ नक्षत्रोदयशालिनौ ।

कौरव्यश्च प्रदोषश्च द्वावप्यभवतां तदा ॥ २१९ ॥

अवहारस्ततस्तात तातेति परिदेविभिः ।

शोकान्धकारविधुरैश्चक्रे कौरवपाण्डवैः ॥ २२० ॥

उपेत्य पुरतो भद्रगुप्ताचार्यैरलंकृतम् ।

भीष्मो निन्ये विनीतैस्तैरासन्नगिरिकन्दरम् ॥ २२१ ॥

तं वृत्तान्तमुपश्रुत्य धृतराष्ट्रोऽपि संजयात् ।

तद्वत्तबाहुरुद्धाणो भीष्मान्तिकमुपाययौ ॥ २२२ ॥

कौरवैः पाण्डवैश्च साश्रुनेत्रैः पितामहः ।

तेन तेनोपचारेण पुनः प्राप्यत चेतनाम् ॥ २२३ ॥

सुधारसमयीमेष दृशं न सुमुखेषु च ।

न्यवीविशत्तुषारांशुः कौमुदीं कुमुदेज्जिव ॥ २२४ ॥

तेषामुत्फुल्लनेत्राणि तदानीं वदनानि च ।

भेजुरुद्भ्रान्तभृङ्गाणि विकाशं कैरवाणि च ॥ २२५ ॥

मन्दं मन्दध्वनिर्नसूनथ प्राह पितामहः ।

वत्सा मे बाधते बाढं निराधारा शिरोधरा ॥ २२६ ॥

ततः सुखनिधानानि हंसतूलमयानि ते ।

उपादायोपधानानि विनयादुपतस्थिरे ॥ २२७ ॥

निषिध्य मूर्द्धकम्पेन तानाह्वय पितामहः ।

अर्जुनामर्जुने दृष्टिं न्यस्यति स्म स्मिताननः ॥ २२८ ॥

विज्ञाततदभिप्रायश्चापमारोप्य फाल्गुनः ।

कङ्कपत्रमयीं तस्य न्यधादधिशिरोधरम् ॥ २२९ ॥

अदृष्टे वैरिभिः पृष्ठे साधु साध्वित्युदीरयन् ।

ज्याकृष्टिकृष्टिना सोऽथ पार्थ पस्पर्श पाणिना ॥ २३० ॥

पितामहं प्रणम्याथ जजल्प तपसःसुतः ।

शल्यानेतानि ते तात मनो दुन्वन्ति नो भृशम् ॥ २३१ ॥

तदादिश यथेमानि नीरन्ध्राण्युद्धराम्यहम् ।

करोमि चोर्मिकावार्भिः सर्वाङ्गत्रणरोहणम् ॥ २३२ ॥

ऊर्मिकायाः पुरो ह्यस्याः स्फूर्तिस्तातेन पाण्डुना ।

कीर्तिता मे मयापीयमीक्षांचक्रे च लक्षशः ॥ २३३ ॥

किं चाकृत्यकरैरेभिः पुत्रैरिव पतत्रिभिः ।

धत्ते पार्थः स्वनामाङ्कैस्त्रपावामनमाननम् ॥ २३४ ॥

ततः प्रसीद सीदन्तं धिनु तात धनंजयम् ।

अनुज्ञामधुना देहि शल्योद्धारविधौ मम ॥ २३५ ॥

अथ धर्मात्मजं भीष्मः सप्रसादमभाषत ।

नैतानि वत्स शल्यानि व्यथयन्ति मनागपि ॥ २३६ ॥

अरुंतुदानि मे सन्ति भावशल्यानि यानि तु ।

सुखमेवोद्धरिष्यन्ति तान्येते गुरवोऽधुना ॥ २३७ ॥

देहमेवेदमात्मेति मतिर्येषां व्यवस्थिता ।

तेषामेव भवेद्देहद्रव्यशल्यैरुपद्रवः ॥ २३८ ॥

ममामूनि पुनर्वत्स भिन्दानानि बहिर्वपुः ।

दुष्कर्ममर्मनिर्भेदे भजन्ते सहकारिताम् ॥ २३९ ॥

विलम्ब्याथ क्षणं भीष्मः पश्यतः कंसविद्विषः ।

श्लिष्यन्निव दृशावादीत्पुरः कौरवपाण्डवान् ॥ २४० ॥

मामप्यन्यमिवोदन्या वत्साः क्लमयतेऽधिकम् ।

ततः पानीयमानीय ममैतां हर्तुमर्हथ ॥ २४१ ॥

इत्याकर्ण्य सकर्णास्ते स्वच्छं सुरभि शीतलम् ।

नीरमानाययामासुर्मूर्तं मन इवात्मनः ॥ २४२ ॥

कृत्वा स्वर्णमये पात्रे पुरस्तैरुपढौकितम् ।

दूरान्निवार्य तद्धारि पुनरूचे पितामहः ॥ २४३ ॥

यत्तिर्यग्विभरनुच्छिष्टमस्पृष्टं च रवेः करैः ।

मञ्चेतस्तत्पयः पातुं वहति स्पृहयालुताम् ॥ २४४ ॥

ततस्ते चिन्तयामासुरीदृग्गम्भोऽतिदुर्लभम् ।

यतस्तन्मानसाच्छोदप्रभृतिष्वप्यसंभवम् ॥ २४५ ॥

इति किंकार्यतामूढान्वाढमालोक्य तांस्तदा ।

भीष्मोऽक्षिपदृशं पार्थमुखं पीयूषवर्षिणीम् ॥ २४६ ॥

विज्ञाय तदभिप्रायं सोऽपि शस्त्रास्त्रकोविदः ।

मण्डलीकृत्य कोदण्डं संदधे वारुणं शरः ॥ २४७ ॥

उद्यदानन्दगोविन्ददृष्टिपातपवित्रितः ।

यदैवापातयत्पार्थस्तदैव तमधोमुखम् ॥ २४८ ॥

स्वच्छां तदैव तत्कीर्तित्रिस्रोतःस्रोतसः सखीम् ।

सर्वेऽप्यैक्षन्त निर्यान्तीं वारिधारां धरातलात् ॥ २४९ ॥ (युग्मम्)

पाण्डवानां कुरूणां च दृष्टिपातैः सितासितैः ।

जाह्नवीयमुनासङ्गभङ्गिमङ्गीचकार सा ॥ २५० ॥

ततस्ततोयमादाय किरीटी भीममभ्यगात् ।

सोऽपि नेत्रपुटैः पीत्वा प्रीतः पार्थमभाषत ॥ २५१ ॥

वारीदमानयन्नेव तृष्णां त्वं वत्स मेऽच्छिदः ।

रोचिरुल्लासयन्नेव कोकस्येव शुचिं(चं) रविः ॥ २५२ ॥

तन्निषीद सुखं वत्स ज्यायसो आतुरन्तिके ।

एभिश्च विजयीभूयाः स्वगुणैर्भुवनातिगैः ॥ २५३ ॥

दुर्योधनमथोवाच हितां वाचं पितामहः ।

पार्थावदानतस्तस्य म्लानमुन्नमयन्मुखम् ॥ २५४ ॥

असिन्कुरुकुले जन्म वत्स पुण्यैरवाप्यते ।

अनुत्तरेषु संभूतिर्न सम्यग्दर्शनं विना ॥ २५५ ॥

एतत्कुलोचिता एव विस्फुरन्ति गुणास्त्वयि ।

सुरसिन्धुसरोजानां व्यभिचारि न सौरभम् ॥ २५६ ॥

तथापि वत्स वात्सल्यादिदानीं किञ्चिदुच्यसे ।
 विनयं च नयं चापि गुणावेतौ पुरस्कुरु ॥ २५७ ॥
 विनयो विनयार्हेषु कीर्तिमावहते पराम् ।
 रामे नम्रस्य सौमित्रेः पश्याद्यापि कियच्चशः ॥ २५८ ॥
 क्रमानतिक्रमः कस्य न स्यादुदयहेतवे ।
 क्रमेण क्रामतां पश्य ज्योतिषामुदयो ध्रुवः ॥ २५९ ॥
 तत्तवार्पयितुं न्याय्यं राज्यं ज्येष्ठयुधिष्ठिरे ।
 स्वयं पूर्वमिव स्थातुमिन्द्रप्रस्थे तु युज्यते ॥ २६० ॥
 उत्सार्य परतः किञ्चिज्जनमासन्नवर्तिनम् ।
 कौरवेश्वरमेकान्ते गाङ्गेयः पुनरभ्यगात् ॥ २६१ ॥
 वत्स षाड्गुण्यचिन्तायामपि संधिस्तवोचितः ।
 विग्रहं हि निषिध्यन्ति बुधाः सार्धं बलाधिकैः ॥ २६२ ॥
 तेषु तेषु समीकेषु शैशवात्प्रभृति त्वया ।
 बहुकृत्वः समालोकि बलं भीमकिरीटिनोः ॥ २६३ ॥
 नीतिमान्नतिमानेव संजायेत बलीयसि ।
 धावमाने धुनीपूरे नमन्नन्दति वेतसः ॥ २६४ ॥
 व्याजेन दर्शितेदानीं पार्थचापकला तव ।
 ममोपधानपानेच्छा त्यक्तदेहस्य का पुनः ॥ २६५ ॥
 तदद्यापि तपःसूनोः श्रियं प्रत्यर्पय स्वयम् ।
 रक्ष रक्ष विशेषज्ञ शेषराजन्यकक्षयम् ॥ २६६ ॥
 इत्युक्तस्त्यक्तमर्यादः सुदुर्बोधः सुयोधनः ।
 वर्धमानमनःसादः समाधत्त शनैर्वचः ॥ २६७ ॥
 अन्तरेण रणं तात पाण्डवेभ्यो ध्रुवं मम ।
 मनो नखशिखामात्रामपि धात्रीं न दित्सति ॥ २६८ ॥
 उच्छलन्मत्सरोत्सेकपिच्छलामिति भारतीम् ।
 श्रुत्वा दौर्योधनीं दूरं दूयते स पितामहः ॥ २६९ ॥

अथासौ निश्चसन्नुच्चैर्विभाव्य भवितव्यताम् ।
 संभाष्य धृतराष्ट्रादिज्ञातिवर्गं पृथक्पृथक् ॥ २७० ॥
 भरतार्धपतिर्भूत्वा हरेः शासनमार्हतम् ।
 प्रभावय प्रकारैस्तैस्तैरित्याशास्य केशवम् ॥ २७१ ॥
 आलोच्य पापकर्माणि स्वादयन्स(श)मतामृतम् ।
 श्रीभद्रगुप्तसूरीणामन्तिके व्रतमाददे ॥ २७२ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

ज्ञानचक्रेण मिथ्यात्वदण्डनाथमथोन्मथन् ।
 भिन्दानः समताशक्त्या रागद्वेषमतङ्गजौ ॥ २७३ ॥
 ध्यानकुन्तेन दुर्दान्तानिन्द्रियाश्चानुपद्रवन् ।
 क्रोधादियोधसंघातं निघ्नन्बाणैः शमादिभिः ॥ २७४ ॥
 श्रद्धासंनद्धसर्वाङ्गो गाङ्गायनिमुनिस्ततः ।
 संग्रामयितुमारेभे मोहराजेन निर्भयः ॥ २७५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

मुनिमेकैकशो नत्वा तत्त्वैकमनसं ततः ।
 सास्त्राः सर्वे निजावासाञ्जग्मुः पाण्डवकौरवाः ॥ २७६ ॥
 प्रम्लानवदनं किञ्चिच्चिन्तामुकुलितेक्षणम् ।
 भारद्वाजस्तदाभ्येत्य कौरवेश्वरमभ्यधात् ॥ २७७ ॥
 राजन्का नाम ते सत्त्वनिषण्णस्य विषण्णता ।
 चिन्ता च केयमाचान्तस्वान्तशौण्डीर्यडम्बरा ॥ २७८ ॥
 शोच्यं किमपि तस्यास्ति शान्तनोस्तनुजन्मनः ।
 येनैवमदवीयांसो वीरलोका वितेनिरे ॥ २७९ ॥
 न नाम वीरधौरेयमन्यं मन्ये पितामहात् ।
 बाह्येष्विवान्तरङ्गेषु विक्रान्तं येन वैरिषु ॥ २८० ॥
 रणे तु दक्षिणे सत्यप्यसिन्वामधुरीणता ।
 ममैवासीत्तदन्तः किं चिन्तया परितप्यसे ॥ २८१ ॥

पुवङ्गकेतुना राजन्ननध्यासितसंनिधिम् ।

बद्धा धर्मात्मजं नूनमर्पयिष्यामि ते युधि ॥ २८२ ॥

इति द्रोणगिरा चिन्तामुल्लूय मनसः क्षणात् ।

धार्तराष्ट्रोऽवपत्तस्मिन्सद्यः पल्लविनीर्मुदः ॥ २८३ ॥

तदैव सूत्रयामास स द्रोणं पृतनापतिम् ।

दन्तीन्द्रस्यैव दन्तीन्द्रव्यापारेऽलंभविष्णुता ॥ २८४ ॥

प्रातस्तद्विहितव्यूहरचनारञ्जिताशयः ।

आयोधनधुरां दुर्योधनः स्वैरमवातरत् ॥ २८५ ॥

कौन्तेया अपि गाङ्गेयदुर्दशादुर्मनायिताः ।

जयाशासप्रमोदाश्च समीकमुपतस्थिरे ॥ २८६ ॥

अथ व्यावल्गदाश्वीयः सैन्ययोरुभयोरपि ।

उज्जजृम्भे ससंरम्भसिन्धुराधोरणो रणः ॥ २८७ ॥

नीरन्ध्रैरम्बरे पत्रैः सूत्रयन्तोऽब्दडम्बरम् ।

मिथः संघट्टसंभूतैस्तन्वन्तस्तडितोऽग्निभिः ॥ २८८ ॥

अशीतकिरणस्यापि प्रतापमसहिष्णवः ।

द्वयानामपि वीराणां प्रेङ्खन्ति स्म शिलीमुखाः ॥ २८९ ॥

(युग्मम्)

शरैः शिरसि लूनेऽपि कयोरप्येकहेलया ।

कबन्धावप्ययुध्येतां तथैव कुपितौ मिथः ॥ २९० ॥

समं निस्त्रिंशनिस्त्रिंशघातोच्छलितसंगते ।

कयोश्चिच्छिरसी व्योम्नि दन्तादन्ति वितेनतुः ॥ २९१ ॥

कश्चिन्मौलौ विलूनेऽपि वैरिणा तरवारिणा ।

सकृपाणे पुनः पाणौ पातिते व्यरमद्रणात् ॥ २९२ ॥

हते प्रसभमात्मीयकबन्धेन विरोधिनि ।

कस्याप्यहसदुत्फुल्लनेत्रमालहादतः शिरः ॥ २९३ ॥

केषांचिद्दूरमुद्धूतैः पतितेभनिपातिभिः ।

बभूवे मौलिभिः सभ्यैः क्रीडतामसिवर्मभिः ॥ २९४ ॥

प्रेषिताभिः शैरव्योम्नि पतन्तीभिरिभैः पुनः ।
 प्रेङ्खयद्भिः करैर्मूर्ध्नि भस्त्रिकाभिरदीव्यत ॥ २९५ ॥
 पर्यणंसीत्करी कश्चित्कसिन्नप्युद्धटे भटे ।
 अन्येषामीषदारोहोऽभवद्वैरिवधैषिणाम् ॥ २९६ ॥
 आत्माधिकां गुरुः पश्यन्धनंजयधनुष्कलाम् ।
 आचार्यान्तरसंस्कारं भृशं तस्मिन्नशङ्कत ॥ २९७ ॥
 अर्जुनोऽपि गुरोर्वीक्ष्य चापविद्यानवद्यताम् ।
 कलारोपमसाकल्यात्काममात्मन्यमन्यत ॥ २९८ ॥
 शोणितारुणितैः शस्त्रव्रणौघैरनुचक्रतुः ।
 उभे अपि बले बाढं फुल्लाङ्गं मल्लिकाननम् ॥ २९९ ॥
 अथ संध्या व्यतीतेऽहि कौसुम्भाम्बरधारिणी ।
 रिरंसुस्तत्र जेतारं जयलक्ष्मीरिवागमत् ॥ ३०० ॥
 अवहारं विधायाथ वरूथिन्यावुभे अपि ।
 जग्मतुः शिविरं स्वस्वममन्दितमदे मिथः ॥ ३०१ ॥
 अथ धर्मजगोप्तारं निशि कौरव्यशासनात् ।
 संसप्तकाख्यास्त्रैगर्ता भूभुजोऽभ्येयुरर्जुनम् ॥ ३०२ ॥
 व्याहरन्ति स्म ते स्मेरभुजाहंकारकौरकाः ।
 त्वमेवं युध्यसे पार्थ किमु सामूहिकोऽन्यवत् ॥ ३०३ ॥
 न खल्वपरशौण्डीरदुम्बरोद्भामरे रणे ।
 तव त्रिजगदुल्लङ्घि व्यज्यते भुजवैभवम् ॥ ३०४ ॥
 ततः सर्वकषोन्मेषप्रदीपशतसंकुले ।
 जृम्भते कौस्तुभस्यापि किमहो महिमा क्वचित् ॥ ३०५ ॥
 तत्प्रभाते पृथग्भूय कुरुक्षेत्ररणक्षितौ ।
 युध्यस्व क्षणमस्माभिरर्जुनः कोऽपि यद्यसि ॥ ३०६ ॥
 अथाभाषिष्ट बीभत्सुर्नैतत्किंचिदसांप्रतम् ।
 मा भूवन्वः पुनर्वाचो रम्भास्तम्बस्य संनिभाः ॥ ३०७ ॥

मह्नाणाः सुभटप्राणानास्वाद्यातिपिपासिताः ।

कुरुनतुं क्षमिष्यन्ति पीत्वा वः शोणितासवम् ॥ ३०८ ॥

एकाक्येव तदेतस्मात्क्षेत्रादेप्याम्यहं बहिः ।

सर्वे संभूय यूयं तु द्रुतमागच्छत प्रगे ॥ ३०९ ॥

इत्यर्जुवनचःस्फूर्जत्प्रमोदभरमेदुराः ।

आगच्छन्निजमावासं ते संसप्तकभूभृतः ॥ ३१० ॥

द्रोणप्रतिश्रुतज्येष्ठबन्धुबन्धनकातरः ।

धृष्टद्युम्नं च भीमं च नकुलादींश्च दोर्भृतः ॥ ३११ ॥

तस्य गोपायने कामं नियुज्य स्फुरदूर्जितान् ।

जिष्णुः संसप्तकाञ्जेतुं द्वादशेऽथ दिने ययौ ॥ ३१२ ॥ (युग्मम्

तदैव कौरवीया च पाण्डवीया च वाहिनी ।

प्रभिन्नगजतासीमसमीकमवतेरतुः ॥ ३१३ ॥

सद्यः प्रीणयितुं वीरप्रियामिव जयश्रियम् ।

अहंपूर्विकया सर्वे युध्यन्ते स्म भुजाभृतः ॥ ३१४ ॥

धृष्टद्युम्नादिवीराणां निराकृत्य शरोत्करान् ।

करान्हिमकरादीनामहस्करकरा इव ॥ ३१५ ॥

दिग्मण्डलीमिवानेकदिव्यानेकपमण्डिताम् ।

द्रोणबाणास्तृणन्ति स्म पाण्डवेयपताकिनीम् ॥ ३१६ ॥

(युग्मम्

कौन्तेयवाहिनीहेतिव्रातरौद्रो गुरुस्ततः ।

कान्तारीयां तरुश्रेणिं दवानल इवाविशत् ॥ ३१७ ॥

सुप्रतीकद्विपारूढो भगदत्तक्षितीश्वरः ।

तमन्वविशदादित्यमिवोद्द्योतो भवार्णवे ॥ ३१८ ॥

सेनान्तर्दिद्युते मुञ्चन्विष्वद्रीचः शरान्गुरुः ।

विवस्वानिव मध्याहे तन्वन्मध्येऽम्बरं करात् ॥ ३१९ ॥

करेणाथ हठात्क्रान्तभगदत्तस्य दन्तिना ।

वाहिनी सा नवोद्वेव काममाकुलतामगात् ॥ ३२० ॥

जीवतोऽप्सरसां दातुमिवाभिगगनाङ्गण(न)म् ।
 कानप्यभिमुखान्वीरान्स करेणोदलालयत् ॥ ३२१ ॥
 नानाभटशवाकीर्णे तस्य संचरतो रणे ।
 कीकसौघकटत्काराः कक्षानादान्निरासिरे ॥ ३२२ ॥
 सर्पत्सर्पारिपक्षान्तवातोद्धूतद्रुमोपमाः ।
 गर्जितैः परितो नेशुर्धावन्तस्तस्य सैन्धवाः ॥ ३२३ ॥
 भजति प्रसभं तस्मिन्भयादिव पलायितैः ।
 उड्डीनै रथकट्यानां यातं दूरे ध्वजांशुकैः ॥ ३२४ ॥
 तस्मिन्नीरधरध्वानधीरबृंहितशालिनि ।
 केषांचित्करिणां चित्र.....मदनिर्झराः ॥ ३२५ ॥
 तेनाहतास्तथा केचिच्चीत्कुर्वन्ति स्म दन्तिनः ।
 जग्मुस्त्रासाद्भुवं दूरां यथाऽन्येऽवमताङ्कुशाः ॥ ३२६ ॥
 तेन केचन दन्ताग्रप्रोतोत्क्षिप्ताः करेणवः ।
 रेजुरद्रीन्द्रशृङ्गस्थास्तोयदा इव नूतनाः ॥ ३२७ ॥
 द्विषत्कीर्तिश्र(स्त्र)वन्तीनामादिशैला इवामुना ।
 पातयांचक्रिरे केचित्प्रहृत्य द्विरदा रदैः ॥ ३२८ ॥
 एवं पाण्डवसैन्यानां तेन दुर्दान्तदन्तिना ।
 शुश्राव मृद्यमानानां दूरादाक्रन्दमर्जुनः ॥ ३२९ ॥
 हतशेषान्परित्यज्य ततः संसप्तकान्युधि ।
 अन्धंभूष्णुः क्रुधा कामं दधावे वानरध्वजः ॥ ३३० ॥
 तं ततो निशितैर्बाणैः समातङ्गमतल्लिकाम् ।
 साग्रहः प्रतिजग्राह जिष्णुः प्राग्ज्योतिषेश्वरम् ॥ ३३१ ॥
 नवोन्मीलन्मदासारपानैकस्पृहयालवः ।
 तं महेभमनूच्चेलुः फाल्गुनस्य शिलीमुखाः ॥ ३३२ ॥
 निष्पुण्यक इवोत्तुङ्गमर्थं प्रति मनोरथम् ।
 भगदत्तोऽपि तं नागमन्वर्जुनमनोदयत् ॥ ३३३ ॥

महातिमिरिवाम्भोधिं महोर्मिमतिभैरवम् ।

तमायान्तमिभं पार्थः क्षुरप्रैर्विदधे द्विधा ॥ ३३४ ॥

दर्शयन्भगदत्तोऽथ महामात्रकलां निजाम् ।

ऊरुभ्यां गाढमाक्रम्य क्रमयामास तं बलात् ॥ ३३५ ॥

तथैव प्रथयन्सैन्यसंमर्दमतिदुर्दमः ।

किरीटिनमनुक्रोधात्ततोऽधावत्सं सिन्धुरः ॥ ३३६ ॥

तदा तेनावदानेन सानन्दमनसोऽमुचन् ।

दिवौकसो दिवः पुष्पवर्षे प्राग्ज्योतिषेश्वरे ॥ ३३७ ॥

तत्तस्मिन्नपतत्पश्चाद्भगदत्ते महीपतौ ।

पूर्वमेवेषुवर्षे तु पतति स्म किरीटिनः ॥ ३३८ ॥

ह्रियन्ते स्म क्षणात्प्राणास्तेन प्राग्ज्योतिषेशितुः ।

वारिवर्षेण कासारस्येव राजीवराजयः ॥ ३३९ ॥

हते सकुञ्जरे तस्मिञ्जिष्णुना राजकुञ्जरे ।

कौरवीयबले राज्ञां शृङ्गभङ्ग इवाभवत् ॥ ३४० ॥

दयालव इव प्राणिकदम्बकदने तदा ।

दिवपुरंध्रयः प्रणुद्योच्चैर्नित्युरस्तगिरौ रविम् ॥ ३४१ ॥

द्रोणोऽथ पाण्डवानीकाद्यावृत्य स्वबलं ययौ ।

सरित्प्रवाहतो वेलाजलौघ इव सागरम् ॥ ३४२ ॥

प्रतिषिद्धे ततो युद्धसंरम्भे वेत्रपाणिभिः ।

वरूथिन्यावुभे स्वे स्वे स्कन्धावारमुपेयतुः ॥ ३४३ ॥

मध्यरात्रे ततः पाण्डुपुत्राणां गूढपुरुषाः ।

अभ्येत्य कौरवानीकं किंवदन्तीमचीकथन् ॥ ३४४ ॥

भगदत्तवधक्रुद्धो भारद्वाजो गुरुः प्रगे ।

चक्रव्यूहं तपःसूनुमादातुं रचयिष्यति ॥ ३४५ ॥

चरवाचमिति श्रुत्वा चक्रव्यूहमिदाविधिम् ।

सर्वैरालोचयांचक्रे(क्रुः) पार्षदैः सह पाण्डवाः ॥ ३४६ ॥

अभिमन्युरथावादीदार्जुनिर्महिमोर्जितः ।

द्वारकायां पुरा तिष्ठन्प्रवासे वः पुरान्निजात् ॥ ३४७ ॥

मुखात्कस्यचिदश्रौषमहं गोविन्दसंसदि ।

प्रवेशं केवलं चक्रव्यूहस्य न तु निर्गमम् ॥ ३४८ ॥ (युगमम्)

भाषते स्म ततो भीमस्तत्कृतं शङ्कयाधुना ।

त्रैगर्तविजये प्रातर्गतेऽपि प्लवगध्वजे ॥ ३४९ ॥

चत्वारोऽपि वयं सर्वान्निभिद्य प्रसभं भटान् ।

मार्गमासूत्रयिष्यामो निर्गमाय बलादपि ॥ ३५० ॥ (युगमम्)

इत्यालोच्य ततः सर्वे पाण्डवाः सपरिच्छदाः ।

विश्रमाय रणश्रान्ताः स्थानं जग्मुर्निजं निजम् ॥ ३५१ ॥

प्रातर्जिष्णुस्तपःसूनुमभिमन्युं च रक्षितुम् ।

नियुज्य कामं भीमादीन्संसप्तकजये ययौ ॥ ३५२ ॥

एत्य द्रोणो रणक्षेत्रं धर्मसूतेर्जिघृक्षया ।

चक्रे संसारचक्राभं चक्रव्यूहं दुरुत्तरम् ॥ ३५३ ॥

पाण्डवा अपि निःशेषैरभिमन्युपुरःसरैः ।

सार्धं धनुर्धरैर्युद्धधरित्रीमध्यशेरत ॥ ३५४ ॥

रक्तपाटलविस्फूर्जच्छिलीमुखकुलाकुलः ।

प्रवीरजीवनग्रीष्मः समरः सैन्ययोरभूत् ॥ ३५५ ॥

अभिमन्युं पुरोधाय चत्वारोऽप्यथ पाण्डवाः ।

सौष्ठवेनोदतिष्ठन्त कल्पान्तमिव सागराः ॥ ३५६ ॥

ते यमा इव पञ्चापि द्रोणं निर्जित्य कर्मवत् ।

दुर्मेदं विभिदुश्चक्रव्यूहं संसारचक्रवत् ॥ ३५७ ॥

क्षान्त्यादिभिः फलोदग्रैः कषायानिव संयमी ।

पाण्डवांश्चतुरोऽरौत्सीत्कङ्कपत्रैर्जयद्रथः ॥ ३५८ ॥

समन्युरभिमन्युस्तु निस्तुषोत्साहसाहसः ।

तं व्यूहमविशद्भीष्मं पातालविवरोपमम् ॥ ३५९ ॥

निहन्ति स्म स एकोऽपि कोटिशः सुभटात्रणे ।
 उद्वेलो हि महाम्भोधिः सर्वान्प्लावयते गिरीन् ॥ ३६० ॥
 तस्यैकधन्विनो भूपाः शरैर्विव्यथिरेऽधिकम् ।
 अकालजलवाहस्य सलिलैरिव शालयः ॥ ३६१ ॥
 शल्यकर्णकृपद्रौणिकृतवर्मसुयोधनैः ।
 स नासह्यत सस्यौघैस्तीव्रताप इवानलः ॥ ३६२ ॥
 तान्विक्षिप्य क्षिणोति स्म लक्ष्मणप्रभृतीनसौ ।
 बहून्कुमारान्दुष्कर्ममहिमेव मनोरथान् ॥ ३६३ ॥
 अथैनं दुर्जयं ज्ञात्वा कौरवानीकनायकाः ।
 तुल्यमावारिषुः सर्वे कोलं को(कौ)लेयका इव ॥ ३६४ ॥
 तमेकमपि तेऽभूवज्जेतुं विश्वेऽपि नेश्वराः ।
 शृगाला इव शार्दूलं तरणिं तारका इव ॥ ३६५ ॥
 तस्यादलयदिष्वासमङ्गेशः सारथिं कृपः ।
 कृतवर्मा रथं सोऽथ युयुधे खड्गचर्मभृत् ॥ ३६६ ॥
 तस्य द्रौणिः क्षणात्कोपहव्यवाहस्य दीव्यतः ।
 धूमदण्डनिभं काण्डैर्मण्डलाग्रमखण्डयत् ॥ ३६७ ॥
 स्वकीर्तिकमलक्षेत्रतृणस्तम्बोपमांस्ततः ।
 चक्रेण राजचक्रस्य मौलीनभ्युद्धार सः ॥ ३६८ ॥
 इत्यनेकायुधैर्युद्धं कुर्वन्कोपात्पिपेष सः ।
 गदादम्भोलिना शैलनिभं दौःशासनं रथम् ॥ ३६९ ॥
 युध्यमानस्ततस्तेन दुःशासनसुतेन सः ।
 प्रजह्रे ह्रियमुत्सृज्य समं सर्वैर्महारथैः ॥ ३७० ॥
 इति नानास्त्रसंपातजर्जरीकृतविग्रहः ।
 पपात स भुवः पृष्ठे छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ ३७१ ॥
 मृतमारणदौरात्म्यात्स्वकीर्तिलतया समम् ।
 ततो दौःशासनिस्तस्य निस्त्रिंशेनाच्छिन्नच्छिरः ॥ ३७२ ॥

तत्तदानीं द्वयोः कर्म पश्यतां नाकिनामभूत् ।

मुखेषु साधुवादस्य हानादस्य च संकरः ॥ ३७३ ॥

तदानीं चार्जुनेः शौर्यसंतुष्टः पुष्पवृष्टये ।

पुष्पाणि रविरुच्चेतुमिवास्ताद्रिवनं ययौ ॥ ३७४ ॥

अवहारे प्रतीहारपूरुषैर्विहिते ततः ।

ते उभे अप्यनीकिन्यौ स्वं स्वं शिविरमीयतुः ॥ ३७५ ॥

त्रैगर्तान्स्वमुजावर्ते कीर्तिशेषानथार्जुनः ।

निर्माय यावदागच्छच्छिविरं तनयोत्सुकः ॥ ३७६ ॥

तावदैक्षिष्ट तत्सर्वं निमग्नं शोकसागरे ।

मनःकदनमाक्रन्दध्वनिं चान्तःपुरेऽशृणोत् ॥ ३७७ ॥

न चापि क्वचिदश्रौषीद्वीराणां रणसंकथाः ।

भटानां विकटाटोपां वाचमाकर्णयन्न च ॥ ३७८ ॥

न चाश्वानां पुरः कीर्णं ददर्श यवसोत्करम् ।

सिन्धुराणां विधापिण्डप्रदानादि न चैक्षत ॥ ३७९ ॥

शून्यारण्यनिभां लोकसंकुलामपि तां चमूम् ।

वीक्ष्यात्मजन्मनो मृत्युमाशशङ्के कपिध्वजः ॥ ३८० ॥

बलादानन्दमुच्छिद्य संसप्तकवधोद्भवम् ।

तस्यास्तोकः पदं शोकः सूत्रयामास मानसे ॥ ३८१ ॥

प्रविश्य स नृपावासं ततोऽपृच्छत्तपःसुतम् ।

सोऽप्येतस्मै यथावृत्तं युद्धोदन्तं न्यवेदयत् ॥ ३८२ ॥

ततः शुद्धान्तमाविश्य शोकवीचिमलिम्लुचैः ।

सुभद्रां वचनैस्तैस्तैः सान्त्वयित्वा धनंजयः ॥ ३८३ ॥

अवोचदन्तर्वलीयमुत्तरास्ति सुषा तव ।

तत्सुतो भवितेदानीमावयोर्नयनोत्सवः ॥ ३८४ ॥ (युग्मम्)

प्रत्यश्रौषीच्च चेत्प्रातरादिनान्ताञ्जयद्रथम् ।

त्वत्पुत्रमृत्युहेतुं नो हन्मि वह्निं विशामि तत् ॥ ३८५ ॥

अथौर्ध्वदेहिकं सूनोस्ते समाप्य विशश्रमुः ।

शोच्याः किं नाम वीराणां रणार्जितसुरश्रियः ॥ ३८६ ॥

प्रातर्द्रोणोऽथ विज्ञाय तां प्रतिज्ञां किरीटिनः ।

विकीर्णहृदयस्तूर्णमागत्य समरावनौ ॥ ३८७ ॥

प्राणत्राणकृतेऽनेकराजन्यकतिरोहिते ।

सैन्धवं शकटव्यूहसूचीपाशे न्यवेशयत् ॥ ३८८ ॥ (युग्म)

पाण्डवा अपि कोदण्डटंकारध्वनिडम्बरैः ।

क्षोभयन्तो विपक्षौघं रणक्षोणिमुपागमन् ॥ ३८९ ॥

अन्योन्यस्खलनादूरमुच्छलन्तो नभस्तले ।

उभयेऽपि शराश्चेलुः प्राक्प्रत्यञ्च इवानिलाः ॥ ३९० ॥

अथ द्रोणस्य जिष्णोश्च विजेतुमनसोरपि ।

व्याप्रियेतां करौ स्नेहान्न बाणेष्वितरेतरम् ॥ ३९१ ॥

द्रोणं प्रदक्षिणीकृत्य ततो व्यूहं विवेश तम् ।

जिष्णुर्विन्ध्याद्रिकान्तारमारण्यक इव द्विपः ॥ ३९२ ॥

सर्वेऽप्युर्वीभृतस्तस्य सायकासारवर्षिणः ।

रयं न सेहिरे कामं वातूलस्येव शाखिनः ॥ ३९३ ॥

सुतशोकाग्निसंतापशमायेव किरीटिनः ।

वैरिणां प्राणवारीणि भृशमाददिरे शरैः ॥ ३९४ ॥

दध्मौ तत्रार्जुनः शङ्खं देवदत्तं यथा यथा ।

जयाशा धर्मजादीनां जागर्ति स्म तथा तथा ॥ ३९५ ॥

अथ स्वबलमालोक्य पार्थबाणैः कदर्थितम् ।

उत्तस्थे कुरुराजेन्दुरुत्पात इव मूर्तिमान् ॥ ३९६ ॥

द्विपयूथाधिपेनेव विपिने गन्धहंस्तिना ।

तेन सार्धं चिरं घोरः संगरोऽभूत्किरीटिनः ॥ ३९७ ॥

तं विलङ्घ्य प्लवङ्गेन्द्रकेतुः सेतुविडम्बनम् ।

नदीरय इव स्वैरं प्रतस्थे पुरतो रणे ॥ ३९८ ॥

अवोचत च रे कर्मचण्डाल मलिनाशय ।
 दुरात्मन्कुरुभूपालगोत्रहालाहलद्रुम ॥ ६०३ ॥
 अधर्मैकमय क्षत्रजातिपूर्णन्दुलाञ्छन ।
 अकीर्तिकन्दलीकन्दमूल दुर्नयशेवधे ॥ ६०४ ॥
 द्रौपदीप्रसभाकृष्टिपांसुवृष्टिरजस्वलः ।
 स त्वदीयो भुजः कोऽयं ननु संप्रति दर्शय ॥ ६०५ ॥
 इत्युदीर्य भुजेनाद्यं वैरप्रसवशाखिनम् ।
 दौःशासनं भुजं भीमः समूलमुदमूलयत् ॥ ६०६ ॥
 तन्मूलोत्थैरसृग्बिन्दुसंदोहैरङ्गसङ्गिभिः ।
 निर्वचौ नितरां भीमो जितलोहितचन्दनैः ॥ ६०७ ॥
 रोषभीममुखे भीमे दुःशासनमरुतुदम् ।
 खण्डीकुर्वति दत्तारं प्रतिकारमिव द्विपे ॥ ६०८ ॥
 सर्वस्मिन्विद्रुते त्रासात्सैन्ये तत्प्रांशुवाससा ।
 भियेव द्यौरपि छन्नदिनेशवदनाभवत् ॥ ६०९ ॥ (युग्मम्)
 दिदीपे नितरां भीमस्तीर्णसंगरसागरः ।
 क्लेशाकूपारपारीण इव योगीन्द्रपुंगवः ॥ ६१० ॥
 शङ्के नाकिविमानानां मिलितानां कुतूहलात् ।
 प्रेरितः पौनरुक्त्ये[न] ययौ व्योमान्तमंशुमान् ॥ ६११ ॥
 निषिद्धे रणसंरम्भे ततोऽधिकृतपूरुषैः ।
 वरूथिन्यावुभे स्वं स्वं संनिवेशमगच्छताम् ॥ ६१२ ॥
 दुःशासनवधाधानसुभगंभावुकागमम् ।
 नेत्राभ्यां द्रौपदी भीमं दूरादायान्तमापपौ ॥ ६१३ ॥
 भीमोऽप्यभ्येत्य पाञ्चालीमालिङ्ग्य कवरीं स्पृशन् ।
 दुःशासनवधोदन्तमानन्देन न्यवेदयत् ॥ ६१४ ॥
 सापि विज्ञातनिःशेषवृत्तान्तापि परिच्छदात् ।
 शृण्वती वल्लभाद्भूयः कामप्यागादशां पराम् ॥ ६१५ ॥

राधेयोऽपि विभावर्यो स्कन्धावारमुपेयिवान् ।

धार्तराष्ट्रमभाषिष्ट कनिष्ठवधदुःखितम् ॥ ६१६ ॥

राजन्नर्जुन एवास्ति पाण्डवीये बले शिरः ।

छिन्ने तस्मिन्नशेषं तल्लप्स्यते शवकल्पताम् ॥ ६१७ ॥

प्रथमैवाहुतिः सोऽपि मामके बाणपावके ।

किं पुनः समरे सूतमुखमालोकते जयः ॥ ६१८ ॥

पार्थस्य सर्वकर्मीणः स सारथिरुदारधीः ।

वर्तते मे पुनः कश्चित्सारथिर्न तथाविधः ॥ ६१९ ॥

तन्मे मातलिना तुल्यं शल्यमर्पय सारथिम् ।

हत्वार्जुनं यथा बन्धुशोकमुन्मूलयामि ते ॥ ६२० ॥

ततो मद्रेन्द्रमाहूय गौरवात्कौरवाधिपः ।

सारथ्यमर्थयांचक्रे चम्पेशस्य कृताञ्जलिः ॥ ६२१ ॥

शल्योऽवोचत्किमौचित्यवन्ध्यमित्यभिधीयते ।

क्व राजन्यकुलीनोऽहं सूतसूतिरसौ क्व च ॥ ६२२ ॥

किं नाम न त्रपे काममस्याहं सारथीभवन् ।

काकोले कलहंसस्य दास्यं हास्यं न किं भवेत् ॥ ६२३ ॥

कौरवेन्द्रस्ततोऽवादीदिदं मद्रेश मा वद ।

आतुरे हि सुहृद्वाचामौचिती न विचार्यते ॥ ६२४ ॥

धीराः कार्ये हि मित्राणामकृत्यमपि कुर्वते ।

मित्रकार्यं विचारश्च नैकत्र खलु खेलतः ॥ ६२५ ॥

तत्त्वमिच्छसि यद्यस्मिन्संपराये जयं मम ।

तदूरीकुरु कर्णस्य सारथ्यं समराजिरे ॥ ६२६ ॥

इति दाक्षिण्यमत्यन्तमानीतः कुरुभूभुजा ।

स्मृतपूर्वीं च माद्रेयो प्रत्यूरीकृतमात्मना ॥ ६२७ ॥

शल्योऽब्रवीत्करिष्येऽहमेतत्तर्हि भवद्वचः ।

किंतु कर्णेन सोढव्यः खैरजल्पो रणे मम ॥ ६२८ ॥

गिराथ कुरुनाथस्य वचस्तन्मद्रभूपतेः ।

अङ्गीचक्रेऽङ्गभूपालः कालज्ञा हि मनीषिणः ॥ ६२९ ॥

प्रतिजज्ञे च चेत्प्रातः काश्यपीमकपिध्वजाम् ।

न करोमि तदा नूनं हव्यवाहं विशाम्यहम् ॥ ६३० ॥

अथोदगात्प्रगे भानुस्तिमिरानीकमन्तयन् ।

तत्प्रहारव्रणोद्गीर्णैः शोणितैरिव शोणितः ॥ ६३१ ॥

पुरो विधाय राधेयं ततस्तै शल्यसारथिम् ।

आययुः सज्जितकूरवारणं कौरवा रणम् ॥ ६३२ ॥

राजहंसकृतोत्तंसा पुण्डरीकौघमण्डिता ।

समित्सीमां समागच्छत्पाण्डवीयापि वाहिनी ॥ ६३३ ॥

गम्भीरवीरसंरम्भसंभ्रान्तभुवनत्रयः ।

वल्गति स्म ततो बाणधोरणीभीषणो रणः ॥ ६३४ ॥

निष्क्रामन्ति स्म केषांचिदिषवश्च शरासनात् ।

प्राणाश्च प्रतिवीराणां स्पर्धयेव शरीरतः ॥ ६३५ ॥

वितेरुः फलमस्मभ्यं कर्मण्यविहितेऽप्यमी ।

इति प्रीता इवान्येषां शराः किं किं न तेनिरे ॥ ६३६ ॥

दन्तान्दन्तावलेन्द्राणामसिना कश्चिदच्छिनत् ।

असावपि ततश्छिन्ने निन्ये तानेव शस्त्रताम् ॥ ६३७ ॥

वीरप्रहारमूर्च्छालचेतसः पतिता अपि ।

हुंचक्रिरे चिरं शून्यक्षिप्तकौक्षेयकाः परे ॥ ६३८ ॥

क रे पार्थः क रे पार्थ इति जल्पन्तमुच्चकैः ।

सधैर्यमथ राधेयमभ्यधान्मद्रभूपतिः ॥ ६३९ ॥

मूर्ध्नि कर्णं न कर्णौ ते हृदये न विवेकिता ।

नान्तरात्मनि चैतन्यमिति मे मन्यते मतिः ॥ ६४० ॥

यत्प्रतिज्ञामकार्षीस्त्वमात्मनीनेतरामिमाम् ।

यथा दोर्विक्रमैर्माघन्नद्य वध्यो मयार्जुनः ॥ ६४१ ॥

किं नाम सोऽपि कोऽप्यस्ति येन जीयेत सोऽर्जुनः ।

नरकण्ठीरवे कुण्ठीभवन्ति भुवनान्यपि ॥ ६४२ ॥

यत्त्वमप्याचरः क्रान्तः शरैरेतस्य गोग्रहे ।

अनीषत्करमत्यन्तं तद्वक्तुमपि मादृशैः ॥ ६४३ ॥

त्वां विधाय युधि क्रोधाद्धान्धारेयं बबन्ध यः ।

सोऽप्यस्मिन्विनयाद्धृते गन्धर्वेन्द्रोऽतिखर्वताम् ॥ ६४४ ॥

तमद्याह्वयमानस्त्वमर्जुनं किं न लज्जसे ।

विपर्यस्यन्ति नेदीयोमृत्यूनां मतयोऽथवा ॥ ६४५ ॥

अथ प्रादुर्भवत्कोपकम्पश्चम्पेश्वरोऽब्रवीत् ।

मद्राणां म्लेच्छवृत्तीनामनुरूपमिदं वचः ॥ ६४६ ॥

परमेतर्हि ते किञ्चिदन्तरं दर्शयिष्यते ।

चेत्कुण्डलितकोदण्डः पुरो वीक्षिष्यतेऽर्जुनः ॥ ६४७ ॥

शल्येनाभिदधे शीर्षच्छेदादर्वाक्किरीटिनम् ।

सम्यङ् न ज्ञास्यसे कर्णं पश्य पश्य पुरस्ततः ॥ ६४८ ॥

पार्थः सोऽयं रथारूढः कृष्णसूतः कपिध्वजः ।

अभ्येति निघ्नन्सैन्यानां ध्यानवहिरिवैनसाम् ॥ ६४९ ॥

इत्याकर्ण्य गिरं कर्णः कीर्तितां मद्रभूभुजा ।

क्रोधधूमायितस्वान्तः क्षणं तूष्णीकतामधात् ॥ ६५० ॥

शरैर्वर्षन्दधावेऽथ राधेयोऽनु धनंजयम् ।

विरोकैरनु भूर्लोकं कल्पान्तद्युतिमानिव ॥ ६५१ ॥

मार्गे स मार्गणैर्वीरान्संजहार सहस्रशः ।

तरङ्गैर्नूतनः प्रावृड् नदीरय इव द्रुमान् ॥ ६५२ ॥

प्रत्यैच्छदुरुमात्सर्यं तमायान्तं तपःसुतः ।

सरिदोषमिवोद्धीचिरापतन्तं महाहृदः ॥ ६५३ ॥

निर्भरासृग्भरोद्गारकातरीकृतखेचरः ।

आसीत्तयोः शरासारव्याप्तव्योमाङ्गणो रणः ॥ ६५४ ॥

मासान्योऽन्यमिवोत्क्रुद्धौ निरीक्षेतामिति ध्रुवम् ।

शराः शैलीभवन्ति स्म छिन्नास्ताभ्यां मिथोऽन्तरे ॥ ६५५ ॥

मुष्टिरन्योऽन्यनिर्मुक्तैः सायकैरिव कीलितः ।

एक एव तयोर्वीक्षांचक्रे कर्णान्तमागतः ॥ ६५६ ॥

पत्रिभिस्त्वभितोऽप्यस्त्रविद्ययैव विनिर्मितैः ।

गगनं च दिगन्ताश्च तिरयांचक्रिरेतराम् ॥ ६५७ ॥

तयोर्बाणव्रणोद्गीर्णो रेजं रुधिरनिर्भरः ।

निर्यन्नङ्गेष्वपर्याप्तः कोपजन्मेव शोणिमा ॥ ६५८ ॥ (युग्मम्)

युगान्ताशनिदेशीयैः क्रमात्कर्णशिलीमुखैः ।

कामं लोक इवाकारि तपसःसूनुराकुलः ॥ ६५९ ॥

नृणां (न चा)दातुं न संधातुमाक्रष्टुं च न संहतम् ।

न चाकृष्टं शरं मोक्तुमीश्वरोऽभूद्युधिष्ठिरः ॥ ६६० ॥

केवलं कर्णनिर्मुक्तमार्गव्रणशोणितैः ।

भीमाग्रजो बभाराङ्गं जितपुष्पितकिंशुकम् ॥ ६६१ ॥

तं कर्णेन तथा मथ्यमानमालोक्य केशवः ।

स्पृष्टक्षेपैरभाषिष्ट वचोभिः कपिकेतनम् ॥ ६६२ ॥

धिक् ते कोदण्डपाण्डित्यं धिक् दोर्दण्डचण्डताम् ।

धिग् धिक् शौण्डीरमानित्वं धिग् धिक् पुरुषव्रतम् ॥ ६६३ ॥

अखण्डमुजदण्डस्य पश्यतो यस्य वैरिभिः ।

ज्येष्ठबन्धुः किमप्येवं प्राप्यते प्राणसंशयम् ॥ ६६४ ॥

न्यस्तपूर्वीं धनुर्विद्यामात्मनोऽप्यधिकां त्वयि ।

अद्येह सदसि द्रोणो गुरुर्लज्जिष्यते ध्रुवम् ॥ ६६५ ॥

भृशं पञ्चोत्तरे पौत्रशतेऽपि त्वयि वत्सलः ।

अद्य भीष्मस्त्रपामुच्चैर्मुमुक्षुरपि वक्ष्यति ॥ ६६६ ॥

लोके न समरालोकविलीनहृदयस्य ते ।

सारथ्यं प्रथयन्पार्थ हसिष्येऽहमपि स्फुटम् ॥ ६६७ ॥

त्वत्पदे हन्त कुन्ती चेत्कन्यां कांचिदसोष्यत ।

ततस्तस्याः पतिर्नूनमरक्षिष्यत्तपःसुतम् ॥ ६६८ ॥

इत्याद्यम्भोजनाभेन तर्जितो मुहुरर्जुनः ।

धावति स्नानुराधेयममर्ष इव मूर्तिमान् ॥ ६६९ ॥

स धावन्वृषसेनेन राधेयतनुजन्मना ।

क्षणं मार्गद्रुमेणेव सिन्धुरः प्रत्यरुध्यत ॥ ६७० ॥

अभिमन्युवधस्मृत्या तरङ्गितरयोऽर्जुनः ।

तूलशैलमिवाकृच्छ्रात्तं ममन्थ महाबलः ॥ ६७१ ॥

तदीयवधनिर्भिन्नचेतास्त्यक्त्वा तपःसुतम् ।

राधासूनुरधाविष्ट स्पष्टकोपोऽनु फाल्गुनम् ॥ ६७२ ॥

तस्मिन्विस्मापिताशेषविश्वे दोःस्तम्भजृम्भितैः ।

आगच्छति जवाच्छौरिरवोचत्सव्यसाचिनम् ॥ ६७३ ॥

पार्थ नन्वेति राधेयः श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।

नागकक्षाध्वजः साक्षादिव वीरो रसः पुरः ॥ ६७४ ॥

आजन्मकार्मुकाभ्यासतारतम्यं द्वयोरपि ।

इदानीं युवयोर्जन्यदक्षयोर्लक्षयिष्यते ॥ ६७५ ॥

मा पुनः सिंहिकासूनुक्रान्तस्येव विवस्वतः ।

कर्णरुद्धस्य तेजस्ते समस्तमपि गात्कचित् ॥ ६७६ ॥

इत्युदीर्य मुकुन्देन वचसा सव्यसाचिनः ।

नोदिताश्वो रथः कर्णरथं प्रत्यचलज्जवात् ॥ ६७७ ॥

संमुखीनौ तदान्योऽन्यं धन्विनौ तौ रुषारुणौ ।

वासरादौ तुषारांशुभास्कराविव रेजतुः ॥ ६७८ ॥

किंकिणीजालवाचालौ विलोलध्वजपल्लवौ ।

आह्लासातामिवान्योऽन्यं रथावपि तयोस्तदा ॥ ६७९ ॥

तावुभावनुरूपारिलाभलम्भितसंमदौ ।

अभूतामुच्चरोमाञ्चत्रुटत्कञ्चुकबन्धनौ ॥ ६८० ॥

संपरायरसोद्रेकादुल्लसन्मौलिकुन्तलः ।

राधेयोऽथाभ्यधात्क्रोधपाटलाक्षः किरीटिनम् ॥ ६८१ ॥

अर्जुन द्रुतमेह्येहि मा स्म मन्थरतां गमः ।

ओजस्वी खलु वीराणां कवीनां च पदक्रमः ॥ ६८२ ॥

प्रवीरानपरानित्यं निघ्नतां ते पतन्निणाम् ।

अभ्यासोऽभूदियत्कालं तत्फलैस्त्वद्य भाविता ॥ ६८३ ॥

त्वामहत्वा जगत्येकवीरंभन्यमनारतम् ।

कषितानेकवीरोऽपि न प्रीयेऽहं निजौजसा ॥ ६८४ ॥

निर्दग्धनिखिलक्षोणीरुहपक्षोऽपि लक्षशः ।

को नाम दहनो हन्त महीधरमनिर्दहन् ॥ ६८५ ॥

तदस्ति तव चेत्किंचिदूर्जितं भुजदण्डयोः ।

तत्कुण्डलय कोदण्डं न त्वेष न भविष्यसि ॥ ६८६ ॥

भारद्वाजं गुरुं किंतु मा स्म तं हन्त लज्जय ।

न्यासीचक्रे मुदा येन कार्मुकोपनिषत्त्वयि ॥ ६८७ ॥

भग्नोर्वीशद्रुमौघस्य वीरकुञ्जरमानिनः ।

शौण्डीर्यदन्तभङ्गाय भवतोऽद्यासि भूमिभृत् ॥ ६८८ ॥

मत्प्रतापयुगान्तार्कस्त्वद्वाहुमहिमार्णवम् ।

निपीयाद्य कुलं पाण्डोर्विश्वं निर्दग्धुमीहते ॥ ६८९ ॥

महीतलमिदं पाण्डुसुतानुत्पाद्य कण्टकान् ।

अद्य कौरवकीर्तीनां सुसंचारं करोम्यहम् ॥ ६९० ॥

इत्यहंकारझंकारिगिरमङ्गावनीश्वरम् ।

सौष्ठवोत्तिष्ठदुद्धामरोमाञ्चोऽवोचदर्जुनः ॥ ६९१ ॥

राधेय वीरधौरेयः को विना त्वां जगत्यपि ।

ऋते मिहिरमन्योऽस्ति यदि वा न दिवाकरः ॥ ६९२ ॥

किंतु नात्मगुणः सद्भिरात्मनैव प्रकाश्यते ।

क्रियैव खलु कर्तव्या गुणवैतालिकी जनैः ॥ ६९३ ॥

विषप्रमोष एवोच्चैर्वक्ति गारुत्मतं मणिम् ।

निगदत्युदयं ध्वान्तध्वंस एव विवस्वतः ॥ ६९४ ॥

तत्त्वया मद्ब्रूयायैव जन्मप्रभृति संभृतम् ।

यज्जगत्रितयामोदि कर्मुकाभ्यासपाटवम् ॥ ६९५ ॥

द्रुतमिष्वासमाकृष्य तदद्य प्रकटीकुरु ।

शौण्डीराणां हि शौण्डीर्यं दोष्णोर्वसति नो गिरि ॥ ६९६ ॥

(युग्मम्)

किंत्ववश्यं वचस्येव पर्याप्तत्वात्पराक्रमः ।

भुजस्तम्भेषु वीराणां स्वल्प एव विजृम्भते ॥ ६९७ ॥

इत्युदीरयति श्रेष्ठं सौष्ठवं सव्यसाचिनि ।

कालपृष्ठे भटप्रष्ठो राधेयः संदधे शरम् ॥ ६९८ ॥

जृम्भमाणगुणः शश्वद्विश्वकर्णान्तसीमनि ।

कृष्ट्वा चापगुणं कर्णः स्वकर्णाभ्यर्णमानयत् ॥ ६९९ ॥

तदाकर्षभवत्क्रूरक्रेकारकपटादभूत् ।

साट्टहास इवेष्वासः संगरोत्सवहर्षुलः ॥ ७०० ॥

कलयामास कर्णस्य मुष्टिः कर्णान्तसंगतः ।

विकासविकलोत्तंससरसीरुहविक्र(भ्र)मम् ॥ ७०१ ॥

नीरादिवोर्मयः सिन्धोर्विम्बादिव रवेः कराः ।

कर्मुकादथ कर्णस्य क्रामन्ति स्म शिलीमुखाः ॥ ७०२ ॥

अश्रान्तसंहिताशेषसंग्रामजयवासने ।

शरासने शनैः पार्थोऽप्यवन्ध्यं संदधे शरम् ॥ ७०३ ॥

जीवितव्याशया सार्धं समग्रकुरुभूभुजाम् ।

आचकर्ष जगज्जिष्णुर्जिष्णुरिष्वासशिञ्जिनीम् ॥ ७०४ ॥

संमुखस्याप्यसौ युद्धे जग्राह गुणमेव मे ।

पृथांसूत्रोः सुवंशोत्थमितीव धनुरानमत् ॥ ७०५ ॥

एतैतन्निजगल्लोकाः पश्यतार्जुनदोःकलाम् ।

इत्युवाचेव गाण्डीवं स्फारविस्फारकैतवात् ॥ ७०६ ॥

कर्णोत्तंसीभवत्पाणिपाणिजद्युतिकन्दलैः ।
 कोदण्डमण्डनं प्रापदिषुरेकोऽप्यनेकताम् ॥ ७०७ ॥
 जिष्णोरुन्मुच्य नाराचमूर्ध्वीभूताङ्गुलिः क्षुरः ।
 विश्वविश्वैकधन्वित्वकीर्तिहस्त इवांबभौ ॥ ७०८ ॥
 कापि स्थेमान(ल)मन्यस्य न व्यलोकि त्वया विना ।
 इतीवास्फालयत्प्रीता प्रकोष्ठं तस्य शिञ्जिनी ॥ ७०९ ॥
 स्थेयसीमिव तौ मुष्टिं बिभ्रतावपरामप्तिः ।
 अलक्ष्यग्रहसंधानौ चित्रस्थाविव रेजतुंसु ॥ ७१० ॥
 भुवनाद्वैतधन्वित्वकीर्तिकोलाहलैरिव ।
 आक्रम्यते स दिक्कक्रं शिञ्जिनीं शिञ्जितैस्तयोः ॥ ७११ ॥
 विभाव्य रणसंरम्भं मा स मूर्च्छन्निमाः स्त्रियः ।
 इतीव तच्छरव्रातैः परितस्तरिरे दिशः ॥ ७१२ ॥
 कुर्वन्तः प्रतिपक्षेण कृतस्पर्द्धिं गुणं क्षणात् ।
 प्रथन्ते स मिथः स्पर्द्धागाथका इव तच्छरैः ॥ ७१३ ॥
 अवदानेषु तन्मूर्ध्नि विमुक्ताः स्वर्वधूगणैः ।
 अन्योऽन्यस्य खजः काण्डमण्डपेन न संहिरे ॥ ७१४ ॥
 तावुभावप्यशोभेतां शोणिताभ्यक्तविग्रहौ ।
 स्फुटानुरागवीरश्रीकटाक्षैश्छुरिता इव ॥ ७१५ ॥
 भूयिष्ठभूचरारावदुःसहप्रसरास्ततः ।
 तूर्णमौर्णविषुः कर्णमार्गणश्रेणयोऽम्बरम् ॥ ७१६ ॥
 न रथ्या न रथो नापि सारथिर्न च केतनः ।
 न देहमपि पार्थस्य ददृशे तत्तिरोहितम् ॥ ७१७ ॥
 राधेयस्याथ तां बाणधोरणी धूसरीमिव ।
 शराः करा इवोष्णांशोर्मुष्णन्ति स किरीटिनः ॥ ७१८ ॥
 फाल्गुने बलगति स्वैरं पत्रिपत्रौवशालिनि ।
 बभूव च्छिदुरच्छायः कामं कर्णमहीरुहः ॥ ७१९ ॥

मन्दीभूतेऽथ कर्णस्य शरशैशिरमारुते ।

बाणदक्षिणवातेन(च) स्फूर्जत्यधिकमार्जुने ॥ ७२० ॥

कौरवाः पुरितः कुन्दा इवासुमनसोऽभवन् ।

विकाशं चागमन्नुच्चैश्चम्पका इव पाण्डवाः ॥ ७२१ ॥ (युगमम्)

अन्धीभूष्णुरथो जिष्णुमार्गणैरङ्गभूपतिः ।

अत्रस्तु(स्तु)रस्यमाहेयं महीयांसमजूहवत् ॥ ७२२ ॥

प्यधीयन्तु तडिह्ण्डमण्डिताब्दविडम्बिभिः ।

विषज्वा^यवच^यालास्यैर्दन्दशूकैर्दिशस्ततः ॥ ७२३ ॥

बभुर्व्यालच्छलात्सप्तसप्तिसौप्तिकहेतवे ।

संभूयेवागताः सर्वशैर्बरीतिमिरोर्मयः ॥ ७२४ ॥ (युगमम्)

भुजङ्गजलदैः सद्यः पीते तपनतेजसि ।

तत्फणामणयो ज्योतिरिङ्गणा इव रेजिरे ॥ ७२५ ॥

सर्पसंतमसे तस्मिन्धावाभूमिपिधायिनि ।

सुभद्राभर्तुरास्येन्दुः शुशुभेऽभिनवोदयः ॥ ७२६ ॥

काद्रवेयैरुपद्रोतुमनोभिरभितोऽर्जुनम् ।

संभ्रमादभ्रमि स्वैरं साक्षादापद्भटैरिव ॥ ७२७ ॥

तान्मुरारातिरालोक्य त्रैलोक्यैकभयंकरान् ।

गाण्डीवधन्विनो बन्धशङ्कातङ्काकुलोऽभवत् ॥ ७२८ ॥

अथाहेयास्त्रसंहारहेतवे तार्क्ष्यदैवतम् ।

कार्मुके सायकं सद्यः संदधे च धनंजयः ॥ ७२९ ॥

जग्मुश्च कापि निर्नाम ते भुजङ्गमपुंगवाः ।

दुर्नीतिहतवृत्तीनामसाधूनामिवोदयाः ॥ ७३० ॥

राधेयस्य ततश्चेतः प्रविष्ट इव विष्टपम् ।

उज्जामास तमस्तोमः पाण्डवांश्च भयोदयः ॥ ७३१ ॥

साक्षादिव जये तस्मिन्नस्त्रे विलयमीयुषि ।

घटोत्कचवधादासवत्यां शक्तौ च रिक्तताम् ॥ ७३२ ॥

निश्चिकायात्मनः कायव्ययं कर्णः कपिध्वजात् ।

राज्यभङ्गं कुरूणां च पाण्डवानां च संपदम् ॥ ७३३ ॥

अथ सर्वाभिसारेण शराणामनणूर्जितः ।

मृत्युमेवोररीकृत्य स योद्धुमुपचक्रमे ॥ ७३४ ॥

एकाश्रयमसंदेहजयलक्ष्मीनिरीक्षितः ।

बभूव भीमः समरस्ततः कर्णकिरीटिनोः ॥ ७३५ ॥

व्योम्नि वैमानिकैर्दिक्षु दिग्गजैर्भुवि भूचरैः ।

उच्छलत्तच्छरव्रातभीत्या दूरेण दुद्रुवे हम् ॥ ७३६ ॥

कल्पान्तचलितोदन्वन्नीरनिर्घोषभीषणः ।

भयसंभ्रान्तयोरासीद्वाहिन्योस्तुभिलो महान् ॥ ७३७ ॥

वाह्नीकैः क्वचिदास्फाल्य कोलाहलपलायितैः ।

बभञ्जिरे रथाः साकं रथिकानां मनोरथैः ॥ ७३८ ॥

नीचैर्मार्गद्वुशाखाभिः पर्यस्तकुथकैतनाः ।

इमाः प्रणेशुर्जम्पाभिर्नश्यदाधोरणा रणात् ॥ ७३९ ॥

कर्णफाल्गुनयोरश्वान्पुनर्मर्द्रेशकेशवौ ।

धारयांचक्रतुः सम्यक्सारथ्यकलया बलात् ॥ ७४० ॥

सर्वस्मिन्नप्यनीकेऽथ विद्रुते वीरकुञ्जरौ ।

रेजतुस्तोरणाशक्तावटव्यामिव कुञ्जरौ ॥ ७४१ ॥

अथैवं रणसंरम्भे कर्णस्याचक्रनामितः ।

मङ्गु धर्म इवानीतौ निर्ममज्ज रथः क्षितौ ॥ ७४२ ॥

कलाकल्पेन शल्येन प्रेरिता अपि वाजिनः ।

नेशतेस्म तमुद्धर्तुं विवेकमिव दुर्धियः ॥ ७४३ ॥

श्यामलिम्बाधिवक्त्रेन्दु वैलक्ष्येणाधिमानसम् ।

मन्दिम्ना चाधिदोर्दण्डं कर्णस्याक्रियतास्पदम् ॥ ७४४ ॥

सोऽथ स्वयमवीतारिरुद्दिधीर्षुर्वरूथिनम् ।

उच्चैरुत्साहमारोहत्तदानीमर्जुनः पुनः ॥ ७४५ ॥

ततः पल्लवितप्राणं बाणधोरणिवर्षिणम् ।
 कर्णोऽभ्यधत्त वीभत्सुमीषदैन्यकिरा गिरा ॥ ७४६ ॥
 क्षत्रियक्षि मक्षत्रमिदमर्जुन मा कृथाः ।
 न खल्वयुध्येभानेषु प्रहारः सत्यशालिनाम् ॥ ७४७ ॥
 क्षात्रं धर्ममिदं वीर यदि त्वमपि लुम्पसि ।
 तदानीमपरित्राणः कुत्रायमवतिष्ठताम् ॥ ७४८ ॥
 तन्मुहूर्ते पृथ्वीक्ष्व मा मुचः सुतरां शरान् ।
 उद्धरामि च मग्नमहं यावदिमं रथम् ॥ ७४९ ॥
 तमेवं कृपणालापमलपन्मद्रभूपतिः ।
 राधेय न भवान्सूतेषुलं ह्रियमलम्भयत् ॥ ७५० ॥
 क्षत्रियः क इव प्राणसंदेहेऽपि महीयसि ।
 वचस्त्वमिव शत्रूणां पुरो दीनमुदीरयेत् ॥ ७५१ ॥
 दुर्धीर्दुर्योधनो नूनं येन भीरुशिरोमणौ ।
 कृता गोह्मायुदेशीये सिंहसंभावना त्वयि ॥ ७५२ ॥
 न कौरव्यः स ते मित्रं मन्ये मानैकमन्दिरम् ।
 वदस्येवं गिरं दीनां यत्पुरः परिपन्थिनः ॥ ७५३ ॥
 इति शल्यगिरा शल्यतुल्यया गलितौजसम् ।
 स्मितधौताधरोद्देशः केशवः कर्णमब्रवीत् ॥ ७५४ ॥
 राधेय धर्मसर्वस्वं त्वां विना वत वेत्ति कः ।
 शङ्के स्मृतिरहस्यानि स्फायन्ते त्वयि संप्रति ॥ ७५५ ॥
 अभिमन्युवधे किंतु विस्मृतान्येव तानि ते ।
 सर्वैः संभूय युष्माभिर्यदेकः स तदा हतः ॥ ७५६ ॥
 यदि वात्मविपद्युच्चैर्द्धर्मतत्त्वविदः खलाः ।
 परापदि तु धर्मस्य विसृजन्ति जलाञ्जलिम् ॥ ७५७ ॥
 सोत्प्रासमित्युपालभ्य राधेयं गरुडध्वजः ।
 तद्गिरा मन्थरीभूतभुजमर्जुनमभ्यधात् ॥ ७५८ ॥

अर्जुनार्जुन किं नाम नाराचान्न विमुञ्चसि ।
 कृपा कौतस्कुतीयं ते द्विषत्यस्मिन्सुतद्रुहि ॥ ७५९ ॥
 भूयो हि रथमारूढः सोऽयमत्यन्तदुर्जयः ।
 जीयते केसरी केन कन्दरान्तरसंचरः ॥ ७६० ॥
 न चाक्षत्रमिदं किञ्चित्तव धर्मव्यतिक्रमः ।
 विरोधी बलवान्नन्ध्रे हन्तव्यो हि जयैषिभिः ॥ ७६१ ॥
 इति विष्णुगिरा जिष्णुः पुनरप्यात्तध्वन्व नः ।
 क्षिप्रमेव क्षुरप्रेण राधेयस्याहरच्छिरः ॥ ७६२ ॥
 उन्मीलत्कुण्डलज्योतिर्जटालं तत्समुच्छलत् ।
 बभौ चम्पापतेस्तेजः पिण्डीभूतमिवान्तरम् ॥ ७६३ ॥
 शिरोऽदीयत मित्राय बन्धुभ्यश्च धरा मया ।
 इति कर्णकबन्धेन प्रीत्येव ननृते तदा ॥ ७६४ ॥
 उदेति स्माभिकौन्तेयबलमानन्दचन्द्रमाः ।
 मीलति स च तत्कालं कौरवाम्भोजकान्तम् ॥ ७६५ ॥
 पिण्डितैः पाण्डवानीकहर्षकोलाहलोर्मिभिः ।
 निपीयन्ते स कौरव्यसैनिकाक्रन्दकन्दलाः ॥ ७६६ ॥
 वियत्युत्पतितं वीक्ष्य तच्चम्पाधिपतेः शिरः ।
 राहुत्रस्त इवास्ताद्रिकाननेऽविशदंशुमान् ॥ ७६७ ॥
 कर्णस्य शिरसः कर्णकुण्डले भुवि पेतुषः ।
 आदत्त मारुतिर्विम्बे भास्वतो भूगते इव ॥ ७६८ ॥
 पूष्णि चास्तं गते कर्णे नितरामन्धकारिताः ।
 कौरवाः शिविरं जग्मुर्मन्दमन्दपदक्रमम् ॥ ७६९ ॥
 पाण्डवाः पुनरत्यन्तमुद्द्योतिवदनेन्दवः ।
 स्कन्धावारं ययुः स्वैरं संचारचतुराङ्गयः ॥ ७७० ॥
 कुण्डलाभ्यां तथैताभ्यामभ्यर्च्य चरणद्वयीम् ।
 ते राधेयवधप्रीताः प्रणेमुस्तत्र मातरम् ॥ ७७१ ॥

ते निःसंदेहमात्मीये प्रत्यभिज्ञाय कुण्डले ।

अकस्मान्मुहुरुष्णोष्णाः सा ववर्षाश्रुविप्रुषः ॥ ७७२ ॥

तामवादीदगातारिः कष्टमानन्दपर्वणि ।

मातः केयमकोष्हेऽपि शोकसंकुलता तव ॥ ७७३ ॥

नन्वद्य फाल्गुनागस्त्यग्रस्ते कर्णमहार्णवे ।

जयद्वीपमभूद्देवि त्वत्सुतैरीषदासदम् ॥ ७७४ ॥

तत्त्वयाकस्मिन्निभिः किं कष्टाभिर्बाष्पवृष्टिभिः ।

मुखाम्भोजि^{मन्यु}शश्रीरासाकीयं विलुप्यते ॥ ७७५ ॥

अथोवाच सुतान्कुन्ती मन्युना गद्गदाक्षरम् ।

वत्साः किं नाम वोऽध्वहं मन्दभाग्या निवेदये ॥ ७७६ ॥

कर्णो हि पाण्डुदेवस्य तेजसामाद्यकन्दलः ।

सोदरो भवतां बन्धुः सिन्धुरौर्जित्यवारिणः ॥ ७७७ ॥

किंतु हेतोः कुतोऽप्याशु जातमात्रोऽप्यसौ मया ।

कुण्डलाभ्यां किलैताभ्यां सनाथीकृत्य तत्यजे ॥ ७७८ ॥

हेतुर्मातः स को नाम सुतं येनैनमत्यजः ।

इति विस्मेरचेतोभिः पाण्डुजन्मभिरीरिते ॥ ७७९ ॥

स्त्रीस्वभावभुवा कुन्त्यां ह्रिया तूष्णीकताजुषि ।

वृत्तान्तमखिलं कर्णे कथयामास केशवः ॥ ७८० ॥ (युग्मम्)

बन्धूच्छेदसरत्स्वेदाः पाण्डवाः पुनरभ्यधुः ।

आः कृष्ण न त्वमप्येवमियत्कालमचीकथः ॥ ७८१ ॥

कारिताः किं वयं हन्त भ्रातृहत्यामिमां त्वया ।

क्व नाम पातकस्यास्य विशुद्धिर्भविताद्य नः ॥ ७८२ ॥

इत्यार्तहृदयान्बन्धुहृत्यया पाण्डुनन्दनान् ।

सभ्रूभङ्गमभाषिष्ट विस्पष्टं विष्टरश्रवाः ॥ ७८३ ॥

वृथा ताम्यथ किं नाम कार्येऽमुष्मिन्नकल्मषे ।

जिघांसन्तं जिघांसीयादिति धर्मो हि दोष्मताम् ॥ ७८४ ॥

किं च यातेन दूत्याय तदानीं हास्तिने मया ।
 किञ्चिदावेद्य वृत्तान्तमेनं कर्णोऽभ्यधीयत ॥ ७८५ ॥
 ततः कर्ण तवेदानीं युक्ता सोदर्यसंगतिम् ।
 सेवितुं न तु युज्यन्ते कुरवस्तद्विरोद्धिनः ॥ ७८६ ॥
 सोऽप्यूचे तं हरे नाहं मोक्तुमर्हामि कौरवम् ।
 कर्णः कर्ण इति ख्यातिं येन नीतोऽस्मि सर्वतः ॥ ७८७ ॥
 पुरुषेषु न रेखापि साधुभिस्तस्य दीयन्ते ।
 यः स्निग्धमदवीयस्यां मितमापदि मुञ्चम् ॥ ७८८ ॥
 पश्य मित्रं मरीचीनामुपरागे विमुञ्चताम् ।
 गीयते खलु विद्वद्भिः पुंस्त्वमेव न केवलम् ॥ ७८९ ॥
 कौरव्यस्य ततः कार्ये त्याज्याः खलु मयासवः ।
 किं पुनः फाल्गुनादन्यं हनिष्यामि न बन्धुषु ॥ ७९० ॥
 इति वैरायमाणं तं विनिश्चित्यार्जुने मया ।
 वक्तुमिष्टोऽपि युष्मभ्यं नोदन्तोऽयमकथ्यत ॥ ७९१ ॥
 ज्ञातेऽस्मिन्नर्जुनो बन्धुस्तेहविक्रवतां गतः ।
 यदि कर्णेन हन्येत तद्भवेत्किं हि मङ्गलम् ॥ ७९२ ॥
 इत्याकर्ण्य गिरं शार्ङ्गपाणेर्वाष्पायितेक्षणाः ।
 पाण्डवाश्चक्रिरे सर्वं राघेयस्यौर्ध्वदेहिकम् ॥ ७९३ ॥
 यावत्तिष्ठन्ति ते [सर्वे] स्तोकशोकभरास्तदा ।
 तावत्प्रौढप्रभाजालक्षालितक्षणदामलान् ॥ ७९४ ॥
 आतपत्रायितस्फारस्फटामण्डलमण्डितान् ।
 कांश्चिदालोकयांचक्रुर्दिव्यमूर्तिधरान्पुरः ॥ ७९५ ॥ (युष्मम्-)
 पञ्चाङ्गचुम्बितक्षोणितलैरानम्य तैस्ततः ।
 विज्ञापितस्तपःसूनुः कुञ्जलीकृतपाणिभिः ॥ ७९६ ॥
 देव दिव्ये पुरा तस्मिन्पन्नगेन्द्रसरोवरे ।
 विप्रियं यैर्वितेने वस्ते वयं पवनाशनाः ॥ ७९७ ॥

तदा सहायकं यावत्कर्णयुद्धे किरीटिनः ।

रुषा वारितवान्द्वारमस्माकमुरगप्रभुः ॥ ७९८ ॥

तदद्य कृत्स्नास्माभिः साहाय्यं सितवाजिनः ।

मज्जयद्भिः क्षिप्तै चक्रद्वयं कर्णवरूथिनः ॥ ७९९ ॥

हत्वा च सपरीवारं कौरवेन्द्रमसंशयम् ।

यूयं भविष्यथ प्रातः पारीणाः प्रधनान्बुधेः ॥ ८०० ॥

तदादिश युष्मै न वो जयोदन्तसुधारसम् ।

उपायनमुद्राश्च पश्यामः पन्नगेश्वरम् ॥ ८०१ ॥

धर्मजोऽपि यथेचित्यं रचितस्वागतक्रियः ।

भीमाद्यैरादरादृष्टानोऽप्य विससर्ज तान् ॥ ८०२ ॥

इतश्च कौरवः कर्णं कर्णधारं रणार्णवे ।

शोचञ्जिबिरमागत्य पत्यङ्केऽवाञ्मुखोऽपतत् ॥ ८०३ ॥

विलीन इव मूर्च्छाल इव व्यसुरिवाथ सः ।

न ददर्श न शुश्राव न विवेद च किञ्चन ॥ ८०४ ॥

तस्मिञ्शोकनिपीतेऽभूत्कामं शोकमयी चमूः ।

तमःकवलिते ह्यर्के किं मही न तमोमयी ॥ ८०५ ॥

मुमूर्च्छ क्षणमुच्छ्वासविकलो मुकुलेक्षणः ।

सोरस्ताडं क्षणं मुक्तकण्ठमुच्चै रुरोद च ॥ ८०६ ॥

नामग्राहं च हा कर्णं कर्णेति व्यलपत्क्षणम् ।

क्षणं तस्थौ च तूष्णीकस्तदा दुर्योधनः शुचा ॥ ८०७ ॥

(युग्मम्)

इत्थं नवनवोत्थास्तुशोकोर्मिविवशीकृतम् ।

वेगादागत्य साक्षेपां द्रौणिर्वाणीं तमब्रवीत् ॥ ८०८ ॥

महाराज स निर्व्याजशौण्डीरिमगुणः क्व ते ।

क्व ते सत्त्वं च तद्वीर वज्रविस्फूर्तिजित्वरम् ॥ ८०९ ॥

सोऽवधीरितधात्रीन्द्रगरिमा गरिमा क्व ते ।

क्व ते गाम्भीर्यमम्भोधिगर्वसर्वकषं च तत् ॥ ८१० ॥

यदेवमबलेव त्वमुच्चकैराचितः शुचा ।
 मुहुर्मूर्च्छस्यतिकन्दस्यत्यन्तं परिदेवसे ॥ ८११ ॥
 त्वादृशानपि शोकोऽयमाक्रमिष्यति चेद्वलात् ।
 चलयिष्यति शैलेन्द्रं बालस्तन्मलयाश्रितः ॥ ८१२ ॥
 महानथ सहायो मे कर्णोऽभूदिति शोचसि ।
 तव त्रैलोक्यमलस्य तदप्येतन्नपाकरम् ॥ ८१३ ॥
 यच्चापकर्षणे वामं सहायीकुरुते करम् ।
 तेनापि त्रपते कामं शूराणां दक्षिणः स्मृ ॥ ८१४ ॥
 अद्यापि त्वयि संग्रामसीमानमधितश्शुषि ।
 रघौ दिवमिव ध्वान्ताः पाण्ड्वेया न दुर्जयाः ॥ ८१५ ॥
 आस्तां तावद्भवान् शल्योऽप्यतुल्यभुजवैभवः ।
 खण्डने पाण्डुपुत्राणां जन्यमूर्द्धन्यलंतमाम् ॥ ८१६ ॥
 प्रक्षाल्य परितः शोकातङ्कपङ्कमिमं ततः ।
 राजन्मद्रेन्द्रमेवैनं सेनान्यं कर्तुमर्हसि ॥ ८१७ ॥
 इति द्रौणेर्गिरा सद्यो रुचेव रविसारथेः ।
 मुमोच स शुचं किञ्चिज्जीवलोक इव क्षपाम् ॥ ८१८ ॥
 तं च सेनान्यमातेने मद्रचन्द्रं जयेच्छया ।
 आशा हि दूरं दूर्वेव विलूनापि प्ररोहति ॥ ८१९ ॥
 कृतवर्मकृपद्रौणिसौबलादिवलान्वितः ।
 अग्रे कृत्वा प्रगे शल्यं कौरवो रणमागमत् ॥ ८२० ॥
 उन्मूल्य शल्यमुल्लाघमाधातुं जयमात्मनः ।
 क्षेत्रक्षोणिमुपागच्छद्धर्मजोऽपि महाभुजः ॥ ८२१ ॥
 त्रुटत्सुभटकण्ठास्थिष्ठात्कारमुरजध्वनिः ।
 कवन्धताण्डवोच्चण्डस्ततोऽभूत्संगरोत्सवः ॥ ८२२ ॥
 प्राणोपदंशमापीय रिपूणां शोणितासवम् ।
 क्षीवा इव लुठन्ति स्म क्षितौ तत्र पतत्रिणः ॥ ८२३ ॥

गत्वैरैरसुभिः क्रीतं कल्पस्थास्तु मया यशः ।

इति प्रीत्यैव कस्यापि कबन्धोऽनृत्यदद्भुतम् ॥ ८२४ ॥

उज्जृम्भमापुपुंनागसंतानरसपायिनः ।

उल्लसत्पक्षसूतभाराः खेलन्ति स्म शिलीमुखाः ॥ ८२५ ॥

नूतनातपसंपृक्तनिर्झराम्बुविडम्बिभिः ।

दुर्वारै रुधिरोद्गारैः केऽपि भान्ति स्म भूभृतः ॥ ८२६ ॥

निरस्तनिखिलभरातिकुलोऽथ नकुलो रणे ।

तत्कालं चक्रे वैरिनागाननेकशः ॥ ८२७ ॥

विशन्तो हृदयं सद्यो नकुलस्य शिलीमुखाः ।

विद्विषां मुखपद्मानि नुकुलीचक्रिरे द्रुतम् ॥ ८२८ ॥

नकुलस्य शराः कामं सेहिरे न विरोधिभिः ।

सारङ्गवैरिणः पाणिजन्मान इव कुञ्जरैः ॥ ८२९ ॥

तीव्रपातै रिपुव्रातैर्नाकुलैराकुलीकृताम् ।

चमूमालोक्य मद्रेशः क्रोधावेशादधावत ॥ ८३० ॥

अत्युद्धुरैः शरैस्तस्य तरङ्गैरिव नीरधेः ।

निम्नगेव चमूश्चक्रे पाण्डवीया पराङ्मुखी ॥ ८३१ ॥

क्षुन्दति क्षत्रियव्यूहं ततस्तस्मिन्निरङ्कुशे ।

भ्रुकुटीभङ्गभीमास्यो हरिरूचे तपःसुतम् ॥ ८३२ ॥

युधिष्ठिर समीचीनमुच्यसे त्वं युधिष्ठिरः ।

यदेवं रिपुणा सैन्यं हन्यमानमुपेक्षसे ॥ ८३३ ॥

पुंसः स्थेमा हि सौस्थित्ये गुणत्वमवलम्बते ।

प्रत्यर्थिन्युत्थिते किं तु गुणश्चापाय चापलम् ॥ ८३४ ॥

सिन्धुरेन्द्राः परे यूथं यूथपस्येव पश्यतः ।

पिषन्ति यद्विषः सैन्यं नन्वियं ते त्रपा परा ॥ ८३५ ॥

ऋष्टासि ते सुतं शल्योदरादिति गिरं निजाम् ।

एवं तिष्ठन्सुदेषणाग्रे कथं सत्यां करिष्यसि ॥ ८३६ ॥

वधोत्सुकोऽपि बीभत्सुस्त्वत्संगरमनुस्मरन् ।
 क्षुन्दानेऽपि चमूं शल्ये बाणश्रेणीं न मुञ्चति ॥ ८३७ ॥
 झगित्युत्सृजत स्थैर्यमौर्जित्यमुररीकुरु ।
 लम्भय प्रसभं शल्यमेनं कीनाशदाग्नीनाम् ॥ ८३८ ॥
 इत्यच्युतवचष्टङ्कोल्लिखितात्मा तपःसुतः ।
 प्रतिज्ञां मद्रभूभर्तुरामध्याह्नाद्धधे व्यधात् ॥ ८३९ ॥
 उत्कल्लोलं ततः शल्यं धर्मभूर्भुजवैभवं ।
 नर्मदायाः परीवाहं कार्तवीर्यं इवारुधतम् ॥ ८४० ॥
 उच्छलद्वाणनिर्माणगीर्वाणनयनस्तनूः ।
 अभूत्कृतजगद्धिम्बडम्बरः समरेस्तयोः ॥ ८४१ ॥
 विश्वसंहारिभिः कालीकटाक्षैरिव तत्क्षणात् ।
 व्यानशे निशितैर्व्योम तत्कालं च कदम्बकैः ॥ ८४२ ॥
 स्तृणोति स्म क्षणं बाणैर्लाघवोल्लाघमुक्तिभिः ।
 सरथं सरथं धर्मनन्दनं मद्रभूपतिः ॥ ८४३ ॥
 मुमुच्छाथ क्रमाच्छिन्दञ्शल्यबाणमयं तमः ।
 प्रगेतन इवोद्द्योतो युधिष्ठिरशरोत्करः ॥ ८४४ ॥
 शल्यत्राणकृते दूराद्धावन्तोऽन्यधराधवाः ।
 भाग्यैरिव विपत्पूगाः फाल्गुनाद्यैर्ममन्थिरे ॥ ८४५ ॥
 मध्यंदिनदिनाधीशः पश्यंस्तत्समरोत्सवम् ।
 लक्ष्यते स्म तथा व्योम्नि मन्दमन्दमिवोच्चलन् ॥ ८४६ ॥
 युध्यमानं ततो यत्नाद्गतं बाणैरजेयताम् ।
 निहन्ति स्म तपःसूनुः शक्त्या शल्यममोघया ॥ ८४७ ॥
 व्यालदन्तावलेनेव क्रोधादन्धंमविष्णुना ।
 मरुद्भुवाप्यभिघन्त भूयांसो युधि कौरवाः ॥ ८४८ ॥
 उद्यत्पार्थप्रतापारव्यत्रालार्केणेव शोणिताः ।
 प्रावर्तन्ताभितः कुम्भिद्वयस्य रुधिरापगाः ॥ ८४९ ॥

कचित्करैः कचित्पादैः कचिदङ्गैः कचिन्मुखैः ।

आकीर्णाङ्गा विधेः कर्मशालेव रणभूरभूत् ॥ ८५० ॥

शङ्के तस्यां विशन् रौद्र्यां सोऽप्यभैषीत्तदान्तकः ।

श्वसन्ति स्म चिरं केचिद्यदरातिहता अपि ॥ ८५१ ॥

शस्त्राघातोच्छलन् चूर्छानभिषिच्याभितोऽम्बुभिः ।

भूयोऽपि प्रगुणीकुर्वन्कांश्चित्समरकेलये ॥ ८५२ ॥

पाययंश्च पयः कांश्चिच्छुष्कतालून्पिपासया ।

इक्षुद्रा^{तिद} भस्त्यक्ततापान्कांश्चिच्च सूत्रयन् ॥ ८५३ ॥

निर्भत्स्या^{के} मीकुर्वन्कांश्चिद्भीत्या पराङ्मुखान् ।

तत्र बभ्राम निर्भैः^{रै} सर्वतः सुभटीजनः ॥ ८५४ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अथाशेषैर्नृपैः सार्धं सबलैः सौबलादिभिः ।

उत्तस्थे मांसलस्थामा कौरवाणामधीश्वरः ॥ ८५५ ॥

पाण्डवीयाः क्षणं प्रौढकटका अपि भूभृतः ।

संहारमरुतस्येव तस्य वेगं न सेहिरे ॥ ८५६ ॥

आसन्नान्तस्तदा सोऽभूत्पाण्डवैरपि दुःसहः ।

तापो ह्यपरनैदाघः सोढुं कैर्नाम शक्यते ॥ ८५७ ॥

तन्वन्नकालकल्पान्तभ्रान्तिं त्रिजगदङ्गिनाम् ।

संगरोऽभून्महाघोरः सैन्ययोरुभयोस्ततः ॥ ८५८ ॥

शकुनिः कुरुभूभर्तुः कूटनाटकसूत्रभृत् ।

सहदेवमथारौत्सीन्महेभः कलभं यथा ॥ ८५९ ॥

द्युतीशद्युतिसंक्रान्त्या तापितानि च वह्निना ।

माद्रेयमभितो रौद्रान्स ववर्ष शिलीमुखान् ॥ ८६० ॥

एधोभिरिव तैरेतैः सायकैः स्वैरपातिभिः ।

दिदीपे सहदेवस्य नितरामूर्जितानलः ॥ ८६१ ॥

माद्रेयस्तस्य नाराचैः काण्डश्रेणीरखण्डयत् ।

अम्भोधर इवाम्भोधिज्वाला दधहविर्भुजः ॥ ८६२ ॥

समं दोःस्तम्भसंरम्भैः साकं कपटपाटवैः ।

क्षयमीयुः क्षणाद्वाणा गान्धाराणामधीशितुः ॥ ८६३ ॥

दीव्यन्तं समरघूते ततः प्राणैः पणीकृतौ ।

माद्रेयोऽक्षैरिव क्षिप्रं क्षुरप्रैर्जयति स्मृतम् ॥ ८६४ ॥

क्षुण्णेऽथ शकुनौ साक्षाच्चेतसीव कुरुप्रभुः ।

उच्छ्वसन्नपि भस्त्रेव चैतन्यविकलोऽभवत् ॥ ८६५ ॥

वीक्ष्यानीकमथात्मीयमेयिवद्विशरारुत्थम् ।

गान्धारेयो गतस्थामा जगामाकुलतां स्मृती ॥ ८६६ ॥

अथ सैन्यरथोद्धूतैः सोऽन्धकारपद्मेपमैः ।

तिरोहितवपुः पांशुपूरैः स्वैरमुगसरत् ॥ ८६७ ॥

न नाम शुशुभे शेषद्वित्रशौण्डीरमौक्तिकम् ।

तदा मौक्तिकदामेव तदनीकमनायकम् ॥ ८६८ ॥

कृपश्च कृतवर्मा च द्रोणभूश्च त्रयोऽप्यमी ।

धार्तराष्ट्रमपश्यन्तः कोका इव दिवाकरम् ॥ ८६९ ॥

बिभ्रतः कान्दिशीकत्वं विच्छायवदनश्रियः ।

कामं गवेषयामासुर्विषण्णास्तमितस्ततः ॥ ८७० ॥ (युगम्)

भ्राम्यन्तो ददृशुस्तेऽथ गान्धारेयपदावलीम् ।

सरो व्याससरो नाम ययुस्तदनुसारतः ॥ ८७१ ॥

अम्भः संस्तभ्य संविष्टं तत्र निश्चित्य कौरवम् ।

भर्तृभक्त्या क्षणं तस्थुस्तस्य ते सरसस्तटे ॥ ८७२ ॥

अथावलोक्य धूलीमिस्तैः कदम्बितमम्बरम् ।

कौरवानुपदी पार्थबलराशिरशङ्क्यत ॥ ८७३ ॥

दृष्ट्वा नात्र स्थितं पार्था ज्ञासिषुर्मा स्म कौरवम् ।

इत्यालोच्य तिरोभूवन्कापि ते तरुगह्वरे ॥ ८७४ ॥

तस्मिन्सरसि विज्ञाय वनेचरगिरा ततः ।

प्रविष्टं कौरवाधीशमन्वगुः पाण्डुसूनवः ॥ ८७५ ॥

तदेकाक्षौहिणीशेषबलसंभारभासुराः ।

तिष्ठन्ति स्म सुताः पाण्डोश्चिरमावृत्य तत्सरः ॥ ८७६ ॥

तन्नीरस्य द्युतस्तीरमधिष्ठाय युधिष्ठिरः ।

स्पष्टमामृष्टमभ्यङ्गं वाणीमिति समाददे ॥ ८७७ ॥

दुर्योधन मुधा वीरं त्वां स्म मन्यावहे वयम् ।

मृगेन्द्रमतिरस्माकं फेरवे स्फुटमस्फुरत् ॥ ८७८ ॥

निष्कलङ्के नृजङ्कोऽभूस्त्वमेवासत्कुलेऽखिले ।

त्वयैव केषु देवात धृतराष्ट्रमहः कृतम् ॥ ८७९ ॥

घातयित्वा समित्पुत्रं सुहृत्संबन्धिवान्धवान् ।

यदिदानीं निजप्राणत्राणायाम्भसि मज्जसि ॥ ८८० ॥

मग्नस्यापि जले किंतु जीवितव्यं न ते क्वचित् ।

मुहूर्तोऽपि गमी नैतत्सरः शोषयतां हि नः ॥ ८८१ ॥

क्वाद्य ते स भुजादर्पस्तृणीकृतजगत्रयः ।

येनावमत्यु नः सर्वोस्त्वं महीं भोक्तुमैहथाः ॥ ८८२ ॥

यद्येतावदनात्मज्ञ त्वमासीर्भृत्युकातरः ।

तत्संधित्सून्पुरा किं न गोत्रवृद्धानमानयः ॥ ८८३ ॥

संधिमादधतं किं च पञ्चग्राम्यापि शार्ङ्गिणम् ।

निराकृत्य तदा किं त्वमात्मनीनमसूत्रयः ॥ ८८४ ॥

तत्तेऽद्य स्फुटमायात एव मृत्युर्यथा तथा ।

जीवितं ह्यतिदुर्लभमाप्तवाक्यविलङ्घिनाम् ॥ ८८५ ॥

अत्यन्तानुचितां क्षत्रव्रतस्य च कुलस्य च ।

कृष्णाकेशाम्बराकृष्टिं तदा कारयतस्तव ॥ ८८६ ॥

बन्हीयो यदभूदंहस्तस्यास्माभिर्बलादपि ।

अद्य प्राणप्रहारेण प्रायश्चित्तं विधास्यते ॥ ८८७ ॥ (युग्मम्)

तन्निर्गत्याम्भसो भूत्वा शौण्डीरश्चेद्विपद्यसे ।

तदात्मभुजयोर्लज्जां कुलस्य च विलुम्पसि ॥ ८८८ ॥

मास्यसि न चेत्तर्हि संहितः सव्यसाचिना ।
 दाग्नेयबाणोऽसौ शोषयिष्यत्यदः सरः ॥ ८८९ ॥
 को निखिलैर्नासद्योद्धृभिर्योद्धुमीशिषेः ।
 न रोचते तुभ्यं तेन युद्धं विधीर्त्साम् ॥ ८९० ॥
 स्मिन्नप्यहो तस्मिञ्जितेऽधिप्रधनं त्वया ।
 ता एव वयं सर्वे भुञ्जीथाः पृथिवीमिमाम् ॥ ८९१ ॥
 वेति श्रवणक्रोडविषवृष्टिसहोदराम् ॥ ८९२ ॥
 रतीं तपसः सूनोरमर्षकथिताशयः ॥ ८९३ ॥
 युद्धं विनिर्णीय समं पवनजन्मजा ।
 रवो निरगान्नीरादभ्रादिव क्षिप्रकरः ॥ ८९४ ॥ (युग्मम्)
 ः परिसरं मत्तमातङ्गेन्द्रमिवारिकाः ।
 ण्डवेयास्तमावृत्य रणक्षेत्रमुपानयन् ॥ ८९५ ॥
 मकौरव्ययोस्तत्र चरणायुधयोरिव ।
 र्मजाद्या दधुर्योद्धुकामयोः पारिषद्यताम् ॥ ८९६ ॥
 द्रनीलामलं व्योम व्याप्तं गीर्वाणखेचरैः ।
 ति स्म भूमिलल्लोकप्रतिबिम्बैरिवाङ्कितम् ॥ ८९७ ॥
 मातुरीयसैन्यस्य यादवीयबलस्य च ।
 ग्निदृक्षारसाक्षिप्ताः संगच्छन्ते स्म सैनिकाः ॥ ८९८ ॥
 दायुद्धरहस्यैकभाष्यकारभुजोर्जितः ।
 लभद्रोऽपि तत्रागाद्विलोकनकुतूहली ॥ ८९९ ॥
 गरङ्गाङ्गणे लोकैः परितः परिवेष्टितौ ।
 ङ्ककाराविवास्थातां गान्धारेयवृकोदरौ ॥ ९०० ॥
 ऽपि प्राणाधिको धार्तराष्ट्रो न तु वृकोदरः ।
 किञ्च बलवान्भीमो न नाम धृतराष्ट्रभूः ॥ ९०१ ॥
 मन्ये तु मांसलाभ्यासी मारुतिर्न कुरुद्वहः ।
 अपरे पुनरभ्यासी कौरवो नैव पावनिः ॥ ९०२ ॥

दोऽत्रापराधार्थः.

केचित्तु मूढमहे मान्यं मानिनं कौरवं विना ।

इत्यपि गते यस्य सर्वान्वा हन्मि विद्विषः ॥ ९०२ ॥

मृत्युना स संग्रामे केलिलीलाः करोमि वा ।

रिपुभ्यो न पुनर्हीनं वचो वच्मीति गीःक्रमः ॥ ९०३ ॥

अन्ये तु धिग्धियं धिक्क मानितां धिक्क मत्सरम् ।

यदुपज्ञमसौ जज्ञे कौरवस्य कुलक्षयः ॥ ९०४ ॥

इत्येतान्ब्रूतस्ते जलपाञ्जल्पयन्तः परस्परम् ।

योद्धुं कोपुके यस्तस्थुः सुरखेचरमानवाः ॥ ९०५ ॥

(षड्भिः कुलकम्)

कौरव्यमारुती वेगाद्भ्रूयमानां सहस्रधा ।

अथाभ्रमयतां भीमामात्मानं परितो गदाम् ॥ ९०६ ॥

सानुमन्ताविवोत्क्षिप्तौ कल्पान्ते मण्डलानिलैः ।

गदाङ्घ्रिपं दधानौ तौ चेरतुश्चित्रमण्डलम् ॥ ९०७ ॥

राजति स्म तयो रङ्गं शौर्यरोमाञ्चकोरकैः ।

अन्तर्ज्वलितकोपाग्निनिर्यद्भूमलवैरिव ॥ ९०८ ॥

कदाचित्तौ विनिर्मुक्तक्ष्वेडारावौ प्रसस्रतुः ।

पादमाकृष्य च स्वैरं कदाचिदपसस्रतुः ॥ ९०९ ॥

भुजशौण्डीरिमोद्रेकाद्धावमानोऽतिदुःसहम् ।

अत्याजयत्कदाप्यन्यः स्वां महीमितरं बलात् ॥ ९१० ॥

त्रिजगत्कौतुकास्थानं स्थानमाविश्य तौ ततः ।

प्रहारोदस्तहस्ताग्रावत्यासन्नीबभूवतुः ॥ ९११ ॥

प्रक्षिप्य पुरतः पादमेकस्मिन्नभिहन्तरि ।

कृष्णाङ्घ्रिमङ्गनाशेन प्रहारमपरोऽत्यजत् ॥ ९१२ ॥

कदाचिच्चेलतुः प्रेङ्क्षाक्षरावभ्यासपाटवात् ।

तावन्योऽन्यगदाघातं गदयैव ररक्षतुः ॥ ९१३ ॥

तदीयगदयोर्नादैरन्योन्यास्फालनोद्भवैः ।

शङ्कन्ते स्म जगत्कोशस्फोटमाकालिकं जनाः ॥ ९१४ ॥

तयोरित्थमतिक्रोधादुद्धतं युध्यमानयोः ।

जयश्रीः सुचिरं तस्यावात्तया वरमालया ॥ ९१५ ॥

कौरवोऽथ चिरादृष्टिं वञ्चयित्वा कथंचन ।

निबिडं ताडयामास मौलिदेशे मरुत्सुतम् ॥ ९१६ ॥

तत्प्रहारव्यथाभारनिर्भरभ्रमितेक्षणः ।

मारुतिः क्षोणिमद्राक्षीद्भ्रमदद्रिवनद्रुमाम् ॥ ९१७ ॥

सत्त्वोत्कर्षादथात्मानं संस्थाप्य स कथंचन

क्रोधप्रगुणितप्राणः अजह्रे हृदि कौरवम् ॥ ९१८ ॥

तेन दुःखासिकानां त्रेमनुभूय सुयोध-

निहन्ति स्म पुनर्मूर्ध्नि कोपाटोपादृकोदरम् ॥ ९१९ ॥

तत्पीडाभिरभूदन्धं भविष्णुनयनद्वयः ।

निकामं निःसहीभूतसर्वाङ्गं पवनाङ्गजः ॥ ९२० ॥

तथाभूतं तमालोक्य मलीमसमुखद्युतिम् ।

ससंभ्रममभाषिष्ट किरीटी कैटभद्विषम् ॥ ९२१ ॥

हन्त गोविन्द गोविन्द किमस्माकमुपस्थितम् ।

उत्तीर्य पाथसां नाथमिदं गोष्पदमज्जनम् ॥ ९२२ ॥

जिते भीष्मे जिते द्रोणे सूदिते सूतनन्दने ।

शल्ये निर्मूलिते शल्यराजादिषु हतेषु च ॥ ९२३ ॥

पश्यतामेव नः सोऽयं सर्वेषामपि जीवितम् ।

धृष्टेन धार्तराष्ट्रेण मारुतिर्यन्निहन्यते ॥ ९२४ ॥ (युग्मम्)

इत्यर्जुनोक्तमाकर्ण्य कंसविध्वंसनोऽवदत् ।

पार्थ भीमेन कौरव्यः सत्यमेवाऽस्ति दुर्जयः ॥ ९२५ ॥

अयं हि खुरलीरङ्गे कुर्वाणो गदया श्रमम् ।

नित्यं लोहमयं भीमं भस्मसादकरोत्पुरा ॥ ९२६ ॥

तदेतस्य पुरो वैरिकुले कालानलन्नपि ।

शङ्के न खलु बंहीयान्भीमोऽपि भुजसंपदा ॥ ९२७ ॥

किंतु चेत्प्रहरत्येनमूरुदेशे वृकोदरः ।

तदानीं नातिदुर्लभं जयं संभावयामि वः ॥ ९२८ ॥

भीमोऽस्मीमित्युपश्रुत्य फाल्गुनो वनमालिनः ।

कौरव्योऽप्रहाराय मारुतिं समकेतयत् ॥ ९२९ ॥

तं संकेतं विदामास कोविदः कौरवाग्रणीः ।

रणसंरम्भसंभ्राम्यदम्बको न बकान्तकः ॥ ९३० ॥

अग्रणीरुरुधातं वञ्चयितुं ततः ।

मनोऽनुसृत्य ललति स्मोर्ध्वं मण्डूकं भूतलात् ॥ ९३१ ॥

पूर्वाङ्ग इव निर्मक्तः प्रहारस्तु बकारिणा ।

तस्याभाङ्गीदुभावूरु न धीर्देवाह्वलीयसी ॥ ९३२ ॥

उत्फालः शैलशृङ्गान्तात्कण्ठीरव इवावनौ ।

भग्नोरुः क्रोधधूमायमानो दुर्योधनोऽपतत् ॥ ९३३ ॥

असावथ व्यथापूरपूरितोऽपि क्रुधा मुहुः ।

फणीन्द्रवत्फटाघातान्गदाघातानमुञ्चत ॥ ९३४ ॥

तदवस्थेऽप्यनिर्वाणरणारम्भे च कौरवे ।

भीमे च जयिनि प्रीताः पुष्पाणि ववृषुः सुराः ॥ ९३५ ॥

कौरव्यग्रामणीः पीडानिमीलितविलोचनः ।

क्षेपं क्षेपं गदां शून्यं क्रमान्निःसहतामगात् ॥ ९३६ ॥

अथाभ्येत्य मुहुर्भीमः पविसब्रह्मचारिणा ।

पादेन दलयांचक्रे कोटीरं कुरुभूपतेः ॥ ९३७ ॥

बलभद्रस्तदालोक्य पदा मुकुटपेषणम् ।

रोषोन्मेषारुणीभूतसर्वाङ्गद्युतिरभ्यधात् ॥ ९३८ ॥

धिग्धिग्बतेदमक्षत्रं न म्लेच्छेष्वपि वर्तते ।

रिपोरपि किरीटो यत्पेतुषः पिप्यते पदा ॥ ९३९ ॥

कदाचिदपि कस्यापि नैवान्यायमहं सहे ।

मादृग्विधा हि सर्वेषामनाचारे चिकित्सकाः ॥ ९४० ॥

ममैतन्मुसलं कोपादन्यायस्यास्य यत्फलम् ।
 पञ्चानां पाण्डुपुत्राणां तत्सद्योऽदर्शयिष्यत ॥ ९४१ ॥
 नाभविष्यदिदं हन्त यदि ज्ञातेयमन्तरा ।
 तथापि मुखमीक्षिष्ये नाहमेषामतः परम् ॥ ९४२ ॥
 इति संकर्षणो रोषकलुषः परुषाक्षरम् ।
 उदीर्य निजमावासं त्वरितं त्वरितं ययौ ॥ ९४३ ॥
 रौहिणेयानुवृत्त्येव कर्मसाक्ष्यपि तत्क्षणात् ।
 रोषावेशवशात्ताम्रः कापि द्वीपान्तरेऽगमत ॥ ९४४ ॥
 तथैव पतिते कामं वेदनाविमनीकृते
 कोपादुज्झति कौरव्ये निश्वासान्नासिकंधमान् ॥ ९४५ ॥
 मुरारातिरथाकृष्य साकूतः पाण्डुनन्दनान् ।
 ज्यायांसं आतरं मान्यमनुनेतुमचालयत् ॥ ९४६ ॥
 दक्षौ शिविररक्षायै धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
 आदिश्य सह कृष्णेन पाण्डवेयाः प्रतस्थिरे ॥ ९४७ ॥
 आयोधनाध्वजङ्घालैः पाञ्चालैः समलंकृतम् ।
 आदाय सैन्यमावासाज्जग्मतुर्द्रुपदात्मजौ ॥ ९४८ ॥
 ततो दिङ्मुखकस्तूरीपत्रभङ्गच इवोदगुः ।
 कौरवेश्वरनिश्वासधूमसान्द्रास्तमश्छटाः ॥ ९४९ ॥
 सहस्रगुणितध्वान्ता मूर्च्छाभिः कौरवेशितुः ।
 साकं तैस्तैर्मनोदुःखैः प्रससार तमस्विनी ॥ ९५० ॥
 अथाभ्येत्य तथासंस्थमूचिरे मन्युगद्गदम् ।
 कृतवर्मकृपद्रोणसूनवः कुरुपुङ्गवम् ॥ ९५१ ॥
 महाराज त्वमेवासि मानिनामधिदैवतम् ।
 ईदृशेऽपि स्थिते येन दैन्यं चक्रे न वैरिषु ॥ ९५२ ॥
 वयं तु कर्मचाण्डालाः कृतघ्नैकधुरंधराः ।
 शत्रुभिः पश्यतां येषां लम्बितोऽसि दशामिमाम् ॥ ९५३ ॥

किं त्विदानीमधोऽस्माभिः स्थितैर्न्यग्रोधभूरुहः ।

वनेऽस्मिन्महती दृष्टा युक्तिः प्रत्यर्थिमन्थने ॥ ९५४ ॥

तत्र हि क्षणदादक्षचक्षुषाऽभ्येत्य तत्क्षणात् ।

काकानीकपुलकेन सर्वं सुप्तमहन्यत ॥ ९५५ ॥

तद्दृष्ट्वा तुष्टचेतोभिरित्यस्माभिरचिन्त्यत ।

यदेकोऽप्यखिलान्हन्ति कालमालम्ब्य शात्रवान् ॥ ९५६ ॥

एतैरपि तन्नूनमिदानीं निशि पाण्डवाः ।

रणोत्थिता नथा स्वैरस्वपना नातिदुर्जयाः ॥ ९५७ ॥

इत्यालोच्य वंशत्रिसंगरे कृतसंगराः ।

भवदादेशमादातुमिहागच्छाम संप्रति ॥ ९५८ ॥

जीवतस्ते बलाच्छित्त्वा पाण्डुपुत्रशिरांसि चेत् ।

दर्शयेमहि तत्किञ्चिदानृण्यं त्वयि नो भवेत् ॥ ९५९ ॥

इत्येतैर्वचनैस्तेषां पीयूषरसवर्षिभिः ।

विस्मृत्य वेदनावेगमाकृष्याश्लिष्यति स्म तान् ॥ ९६० ॥

वक्ति स्म च महावीरा जल्पतेदं पुनः पुनः ।

तच्छिरांसि द्विषां छित्त्वा दर्शयिष्यामहे तव ॥ ९६१ ॥

न तत्किमपि युष्मासु यन्न संभाव्यते खलु ।

किञ्चिन्नास्त्येव यच्चिन्तारत्नस्यापि दवीयसि ॥ ९६२ ॥

तज्जवाद्गच्छत छित्त्वा मौलीन्दर्शयत द्विषाम् ।

मदीयैर्न खलु प्राणैः स्थातुमीशिष्यते चिरम् ॥ ९६३ ॥

अश्वत्थामङ्गुरोस्तस्य तनयोऽसि त्वमौरसः ।

मानसोऽहं पुनस्तेन महज्ज्ञातेयमावयोः ॥ ९६४ ॥

तद्विधृत्य मयि प्रीतिमाविःकृत्याप्यनुग्रहम् ।

मूर्ध्नः पाण्डुभुवां कृतान्यदि दर्शयसि क्षणात् ॥ ९६५ ॥

प्रस्थितस्य तदेदानीं वर्तनीं पारलौकिकीम् ।

ममानन्दमयं दत्तं पाथेयं भवता भवेत् ॥ ९६६ ॥ (युग्मम्)

अजेयोऽसि त्वमेकोऽपि शत्रवाणां शतैरपि ।

कृतवर्मकृपाचार्यसंगतस्तु किमुच्यते ॥ ९६७ ॥

इत्यादि द्रौणिमाभाष्य कृतवर्मकृपान्वितम्

वधाय पाण्डुपुत्राणां प्राहिणोद्धृतराष्ट्रभूः ॥ ९६८ ॥

ते त्रयोऽपि ततोऽनेकभटश्रेणिविसंकटम् ।

अहाय पाण्डवेयानां स्कन्धावारमुपागमन् ॥ ९६९ ॥

रे कौन्तेयचमूसैन्याः सत्वरं कुरुतायुधम् ।

क्रुद्धो युष्मासु नन्वश्वत्थामनामा यमोऽङ्गुली ॥ ९७० ॥

इति द्रौणिगिरं श्रुत्वा स्फूर्जथुस्फूर्जिषहम् ।

चापारोपनिनादं च त्रयाणामपि दोर्भृताम् ॥ ९७१ ॥

द्रवन्निद्रासुखं काममुच्छलत्तुमुलारवम् ।

क्षुभ्यति स क्षणात्सर्वे शिविरं पाण्डुजन्मनाम् ॥ ९७२ ॥

त्रयाणामपि निःशेषं तेषां विशिखपङ्क्तिभिः ।

कल्पान्ताशनिकल्पाभिः पाण्डवानीकमानशे ॥ ९७३ ॥

कोदण्डमधिमौर्वीकं कुर्वाणौ रभसात्ततः ।

धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च धावतः स महाभुजौ ॥ ९७४ ॥

ततस्ताभ्यां भृशं दुष्टग्रहाभ्यामिव सर्वतः ।

क्रियते स कृपादीनां बाणवृष्टेरवग्रहः ॥ ९७५ ॥

पराक्रममयीं कांचिदिष्टिमिष्टा भटाहुतिम् ।

तौ क्षणालम्भितौ शान्तिमश्वत्थामादिभिस्ततः ॥ ९७६ ॥

मूर्ध्नानौ तैर्निकृन्तद्भिर्धृष्टद्युम्नशिखण्डिनोः ।

वैरिनिर्यातनं काममकारि द्रोणभीष्मयोः ॥ ९७७ ॥

तयोर्निहतयोर्द्वेषरागयोरिव तैः क्षणत् ।

कर्मानीकमिवानेशत्पार्थीयमखिलं बलम् ॥ ९७८ ॥

पञ्चानां पाण्डवेयानां द्वितीया इव मूर्तयः ।

पाञ्चालीकुक्षिकासारपुण्डरीकास्ततो जवात् ॥ ९७९ ॥

विशिखा इव पञ्चेषोर्जगद्भिरपि दुर्जयाः ।

क्रुद्धाः पञ्चापि पाञ्चाला भजन्ते साभ्यमित्रताम् ॥ ९८० ॥
(युग्मम्)

पाण्डवेयप्रपद्रात्रौ द्रौणिप्रभृतयोऽपि ते ।

धावन्ति स्माधिकं क्रोधगरिष्ठभुजसौष्ठवाः ॥ ९८१ ॥

अथाभूदुभयेषामप्यमीषामितरेतरम् ।

विमुक्तैः पत्रिभिः प्राणप्रयाणप्रवणो रणः ॥ ९८२ ॥

प्रतिपक्षाभ्यां सम्यग्मन्त्राङ्गैरिव पञ्चभिः ।

काष्णेयैर्न्यक्त्रिभ्यस्ते स द्रौणिमुख्यास्त्रयोऽपि ते ॥ ९८३ ॥

तैरथोजागरूकाभिलज्जाभिरतितर्जितैः ।

सारसर्वाभिसारेण प्रहर्तुमुपचक्रमे ॥ ९८४ ॥

पाञ्चालविशिखान्बाणश्रेणिद्रौणेरशोषयत् ।

नैदाघस्य रवैरुत्तमण्डलीव जलाशयान् ॥ ९८५ ॥

पञ्चताम्रालिनीं शश्वद्विभ्रतामभिधामपि ।

काष्णेया[नां] ततश्चक्रे पञ्चतैव तदाशुगैः ॥ ९८६ ॥

तच्छिरांसि क्षणाच्छित्त्वा पाण्डवेयधियैव तैः ।

अश्वत्थामादिभिः प्रीतैर्निन्यिरे कौरवान्तिकम् ॥ ९८७ ॥

वेदनातिशयान्मूर्च्छन्मूर्च्छासुकुलितेक्षणः ।

तत्र तैर्ददृशे श्वासमात्रशेषः सुयोधनः ॥ ९८८ ॥

सरःसलिलसेकेन प्रत्याहृत्याथ चेतनाम् ।

सानन्दस्य पुरस्तस्य मुञ्चन्ति स शिरांसि ते ॥ ९८९ ॥

क्षणाच्चारणिकाष्ठानि ते निर्मथ्य पृथूर्जिताः ।

रचयांचक्रुद्ध्योतं द्योतिताखिलभूतलम् ॥ ९९० ॥

अभ्यधुश्च धराधीश छिन्नान्पञ्चाप्यमून्पुरः ।

पाण्डवानां क्षणं मौलीनालोक्य भव निर्वृतः ॥ ९९१ ॥

इत्येतया गिरा तेषां मनागुन्मथितव्यथः ।

पूर्वाङ्गत्यक्तभूमिस्तान्सम्यग्मौलीन्यलोकयत् ॥ ९९२ ॥

तानुद्वीक्ष्य स वैलक्ष्यश्यामीकृतमुखद्युतिः ।

दीर्घं निश्चस्य भूयोऽपि त्वापातु सहसा भुवि ॥ ९९३ ॥

जल्पति सं-च-धिगमूखी किंऽयं युष्मत्पराक्रमः ।

पाञ्चालाः खलु युष्माभिर्जघ्निरेऽमी स्तनंधर्याः ॥ ९९४ ॥

सन्ति दुष्टास्तु ते स्पष्टमखण्डा एव पाण्डवाः ।

क वा भाग्यानि मे तानि यैः पश्येयं हतानमून् ॥ ९९५ ॥

इति मन्दं वदन्नेवातुच्छमूर्च्छाभिराकुलः ।

क्रौर्यत्रस्तैरिव प्राणैस्त्यज्यते स सुयोधनः ॥ ९९६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

ते च किंकार्यतामूढबुद्धयो बद्धभातयः ।

परित्यज्य यथासंस्थमेव कौरवपुङ्गवम् ॥ ९९७ ॥

अश्वत्थामादयेः काममन्योऽन्यस्यापि लज्जिताः ।

विषण्णमनसो जग्मुः कापि कापि पृथक्पृथक् ॥ ९९८ ॥ (युग्मम्)

समस्तमथ वृत्तान्तमेनं विज्ञाय कोविदः ।

उपेत्याख्यत्सदारस्य धृतराष्ट्रस्य संजयः ॥ ९९९ ॥

तन्निशम्य श्रुतिक्रोडपविपातविडम्बनम् ।

गान्धारी धृतराष्ट्रश्च सहसैव मुमूर्च्छतुः ॥ १००० ॥

शोकाग्निदह्यमानास्थित्रटत्कार इवोच्चकैः ।

तत्परीवारलोकानामाक्रन्दध्वनिरुद्ययौ ॥ १००१ ॥

तौ मरुद्भिर्निशाशीतैश्चिरादासाद्य चेतनाम् ।

एवं परिदिदेवातै बद्धबाष्पाम्बुपल्वलौ ॥ १००२ ॥

हा वत्स धीरधौरेय हा मानैकनिकेतन ।

हा गुणोर्वीरुहाराम हा यशःक्षीरनीरधे ॥ १००३ ॥

हा कौरवकुलोत्तंस हा गुरुण्वेकघत्सल ।

हा निःसामान्यसौजन्य ह्य दुराक्रमविक्रम ॥ १००४ ॥

हा कृपाणपयःपूरप्लावितारातिमण्डल ।

हा नताखिलभूपालमौलिमालाञ्चितक्रम ॥ १००५ ॥

हा दुर्योधन कुत्रावां विहाय गतवानसि ।

किं नामाभूद्विगोधिभ्यस्तत् पीदनमङ्गलम् ॥ १००६ ॥

बभूव पुरतो यस्य वासवाऽपि कृपास्पन्दम् ।

दैवादहह तस्यापि का तवेयं दशाभवत् ॥ १००७ ॥

भवन्तं हरता वीर मृत्युनाद्य दुरात्मना ।

आकृष्टा यष्टिरेवेयमन्धयोरावयोः करात् ॥ १००८ ॥

वीर्यं तेऽद्य विश्वानामेकचन्द्रमसि त्वयि ।

काऽस्मिन्नु निराधाराननुजीवितकौरवान् ॥ १००९ ॥

त्वां विना जगदप्येतदद्य शून्यं बभूव नौ ।

शोकान्धयोऽधुवै यं शाश्वती भविता तमी ॥ १०१० ॥

इत्थं विलपतोस्तारं क्रन्दतोर्बहुमूर्च्छतोः ।

निम्नं निम्नतोर्वक्षः क्षमापृष्ठे लुठतोर्मुहुः ॥ १०११ ॥

हालाहलमयं वह्निमयं मृत्युमयं जगत् ।

तदाभूत्सुतशोकेन गान्धारीधृतराष्ट्रयोः ॥ १०१२ ॥ (युग्मम्)

इतश्च पाण्डवाः क्रुद्धं प्रसाद्य शितिवाससम् ।

..... ॥ १०१३ ॥

तावदुद्वेपथुर्भीत्या वेगादागत्य सात्यकिः ।

पाञ्चालादिवधोदन्तमादितस्तमचीकथत् ॥ १०१४ ॥

तूर्णमाकर्ण्य तं कर्णक्रोडक्रकचकर्कशम् ।

शोचतः पाण्डवान्क्रामं मुरारातिरवोचत ॥ १०१५ ॥

वीराः किमिव युष्माकमप्यदः स्फुरितं शुचम् ।

काञ्चनस्याप्यसौ किञ्चिन्मन्ये मालिन्यसंभवः ॥ १०१६ ॥

ज्ञातसंसारतत्त्वाश्चेद्युष्मप्यास्पदं शुचः ।

भविष्यत ततो नूनमादित्योऽपि तमःपदम् ॥ १०१७ ॥

संभाव्य द्रौणिमुख्यानामिदमप्यतिसौप्तिकम् ।

स्वानीकमानयं युष्मान्वलङ्घुनयहेतवे ॥ १०१८ ॥

पितृस्वामिवधक्रोधादयं हि द्रोणनन्दनः ।

श्रान्तसुप्तान्ध्रुवं हन्याद्युष्मानेव चमूस्थितान् ॥ १०१९ ॥

तदेतावत्समस्तोऽयमारम्भो विफलीभवेत् ।

पुत्रास्तु सत्सु युष्मासु नातिदुर्लभसंभवाः ॥ १०२० ॥

तद्विमुच्य शुचं वेगात्प्रतिष्ठध्वं चमूं प्रति ।

सान्त्वयामो यथा कृष्णां पुत्रभ्रातृवधार्दिताम् ॥ १०२१ ॥

इत्यच्युतगिरा शोकं शिथिलीकृत्य पाण्डवाः ।

स्थानस्थानोद्यदाक्रान्दं निजं शिविरमागमन् ॥ १०२२ ॥

तत्र भूलुठनव्यग्रामग्रतो लुलितालकाम् ।

क्रन्दन्तीं तारतारं ते ददृशुर्द्रुपदात्मजाम् ॥ १०२३ ॥

हा वत्सा हा महावीरा हा जनन्येकचेतसः ।

क्व नाम यूयं याताः स्थ मन्दभाग्यां विमुच्य माम् ॥ १०२४ ॥

इत्याद्यनेकधाबद्धपरिदेवनविक्रवाम् ।

सान्त्वयामास कंसारिरिति द्रुपदनन्दिनीम् ॥ १०२५ ॥

कल्याणि वीरपत्नीनां न खल्वेष विधिः क्वचित् ।

शोकेन परिभूयन्ते ह्यल्पीयस्यः पुरंध्रयः ॥ १०२६ ॥

प्रनष्टैरात्मजैराजौ लज्जन्ते वीरयोषितः ।

मोदन्ते तु श्रितैर्मृत्युमूर्ध्वीभूतैर्विजित्य वा ॥ १०२७ ॥

बान्धवौ तव तौ धन्यौ धन्यास्ते च तनूद्भवाः ।

कुलैकतिलकैः प्राणान्यैस्त्यजद्भिर्निजात्रणे ॥ १०२८ ॥

दीयते स्म चिरं तुभ्यं न वैधव्यमखण्डितम् ।

चक्रे च कीर्तिरात्मीया लोकालोकावलोकिनी ॥ १०२९ ॥ (युग्मम्)

रक्षिता अपि हि प्राणा यास्यन्त्येव कदाप्यमी ।

ननु कस्मिंश्चिदप्यर्थे यान्ति चेत्तत्फलं महत् ॥ १०३० ॥

बान्धवा अपि हन्यन्तां म्रियन्तां तनया अपि ।

नन्दन्ति दयितानां तु कुशलेन पतिव्रताः ॥ १०३१ ॥

तन्मुञ्च शुचमात्मानं संस्थापय विसंस्थुलम् ।

द्रुपदस्य तनूजासि श्रीपाण्डोश्च वधूरसि ॥ १०३२ ॥

इत्याद्यैर्मुरजिद्वाक्यैः पाण्डवेयानुमोदितैः ।

मुञ्चति स्म शनैः शोकश्यामिकां द्रुपदात्मजा ॥ १०३२ ॥

अथ प्रभातकल्पायां क्षपायां शौरिपाण्डवाः ।

धृतराष्ट्रं सपत्नीकमपशोकयितुं ययुः ॥ १०३४ ॥

तत्राभ्येत्य भृशं ममौ शोकनाम्नि महार्णवे ।

गान्धारीं धृतराष्ट्रं च नमस्यन्ति स्म पाण्डवाः ॥ १०३५ ॥

भक्तिप्रह्वतरं तेषु नमस्कुर्वत्सु रोषणौ ।

पुनः पीनोच्छलच्छोकौ तौ पराञ्चौ बभूवतुः ॥ १०३६ ॥

पाण्डवेष्वथ तत्पादतले लुलितमौलिषु ।

वाग्मिनामग्रणीरेवं गदति स्म गदाग्रजः ॥ १०३७ ॥

राजन्नमी न किं पाण्डुसूनवस्तव सूनवः ।

न क्वचिद्भक्तिरप्येषां पाण्डुतस्त्वयि हीयते ॥ १०३८ ॥

पूज्यां हृदि पृथातोऽपि गान्धारीं धारयन्त्यमी ।

कुरवोऽपि तपःसूनोर्भीमादिभ्योऽपि वल्लभाः ॥ १०३९ ॥

यत्तु दूरमनारव्येयमभूदेतदमङ्गलम् ।

तत्र मन्ये दुरात्मायं विधिरेवापराध्यति ॥ १०४० ॥

पञ्चग्राम्याप्यमी पाण्डुसुताः संधित्सवस्तदा ।

कौरवेण निरस्ता यद्वैवदौरात्म्यमेव तत् ॥ १०४१ ॥

यन्निराचक्रिरे तेन गिरो युष्मादृशमपि ।

हेतुस्तत्रापि जागर्ति केवलं भवितव्यता ॥ १०४२ ॥

किं च बन्धुभिरप्यात्तां पाण्डवेया यथा तथा ।

त्यजेयुर्यदि धार्त्रीं तल्लज्जयेयुर्न ते कुलम् ॥ १०४३ ॥

कुर्वता पुनरन्यायमयौष्माककुलोचितम् ।

यदि जानासि तत्कामं कौरवेणासि लज्जितः ॥ १०४४ ॥

सुता अपि सतां द्वेष्याः शत्रुवत्कलितानयाः ।

न्यायिनस्तु परेऽप्युच्चैर्वल्लभा एव पुत्रवत् ॥ १०४५ ॥

अमी तु पाण्डवाः स्फीतनयाश्च तनयाश्च ते ।

तदेतेषु विशेषेण प्रसक्तिं गन्तुमर्हसि ॥ १०४६ ॥

क्रमावनतमूर्द्धानो गान्धार्यो त्वयि चान्वहम् ।

भक्तिं चैते करिष्यन्ति कोरवेभ्योऽधिकां ध्रुवम् ॥ १०४७ ॥

तत्प्रसन्नं मनः कृत्वा विस्मृत्य च रूपं मनाक् ।

उभावपि युवां दत्तं पृष्ठेऽमीषां करं मुदा ॥ १०४८ ॥

सर्वथाप्यस्य विश्वस्य कलय त्वमनित्यताम् ।

पीडयेत्पुत्रशोकोऽपि कं हि नाम विवेकिनम् ॥ १०४९ ॥

इति मन्दीकृतामर्षौ गिरा दामोदरीयया ।

तौ पृष्ठे पाण्डवेयानां कृच्छ्रेण ददतुः करम् ॥ १०५० ॥

दैवस्यैवापराधोऽयं न वो नास्मत्तनूरुहाम् ।

इत्युत्थाप्य क्रमानग्रानमूनालिङ्गति(तः) स्म तौ ॥ १०५१ ॥

व्याजहाराथ गान्धरी वत्सा मङ्गलकाः स्थ चेत् ।

तन्मां संग्रामसीमानमिदानीं नयत द्रुतम् ॥ १०५२ ॥

यथा विप्रोषितासूनां सर्वेषामात्मजन्मनाम् ।

करोमि मन्दभाग्याहमन्त्यमाननदर्शनम् ॥ १०५३ ॥

ततस्तिग्मद्युतौ पूर्वशैलशृङ्गान्तरङ्गिणि ।

समवस्थाप्य तत्रैव धृतराष्ट्रं कथंचन ॥ १०५४ ॥

पाण्डवेयाः स्वयं भक्त्या दत्तहस्तावलम्बनाम् ।

उदश्रुनयनां निन्युर्गान्धारीं समराजिरम् ॥ १०५५ ॥

देवरीभिः समं सर्वराजन्यानां च यौवतैः ।

श्चश्रूमन्वचलद्भानुमती दुर्योधनप्रिया ॥ १०५६ ॥

तामनेकमहावीरकरम्बनिकराङ्किताम् ।

वीक्ष्य युद्धक्षितिं तासां हृदयानि विदुद्रुवुः ॥ १०५७ ॥

तासां युगपदाक्रन्दप्रतिध्वनिभिरुद्धतैः ।

क्रन्दन्त्य इव भान्ति स्म दिशस्तच्छोकविक्रवाः ॥ १०५८ ॥

गदाप्रहारभञ्जोरं(?) परिच्छदनिवेदितम् ।

गान्धारी सुषया सार्धं कौरवेश्वरमभ्यगात् ॥ १०५९ ॥

शोणितोक्षितसर्वाङ्गानन्या अपि मृगीदृशः ।

उपलक्ष्योपलक्ष्य स्वान्वल्लभानभिशिश्रियुः ॥ १०६० ॥

पृथक्पृथक्परिभ्रष्टानस्त्राविलविलोचना ।

शरीरावयवान्पत्युः कापि कृच्छादमीलयत् ॥ १०६१ ॥

वक्षःपीठेऽतिसंश्लेषसक्तैः स्वस्तनकुङ्कुमैः ।

काप्युपालक्ष्यत्पत्युः कबन्धं न पुनः शिरः ॥ १०६२ ॥

अन्त्यचुम्बनसंक्रान्तात्कस्तूरीतिलकान्निजान्(त्) ।

प्रत्यभ्यजानात्कान्तस्य काप्यास्यं न पुनर्वपुः ॥ १०६३ ॥

काप्यन्तचुम्बनव्याजादभिज्ञानं प्रियानने ।

निजौष्ठयावकैः क्लृप्तं नापश्यद्गुधिरैस्तदा ॥ १०६४ ॥

स्वकान्तवदने मौग्ध्यादन्यस्याङ्गे नियोजिते ।

चिरं भर्तृविवादोऽभूत्कस्याश्चित्तस्य कान्तया ॥ १०६५ ॥

कापि सर्वाङ्गसंसक्तै रक्तैरव्यक्ततां गतम् ।

स्वप्राणेशभ्रमादन्यमप्यालिङ्गत्पुनः पुनः ॥ १०६६ ॥

मानात्काप्यन्तिमाश्लेषे निराकृत्य प्रियं पुरा ।

मृतं तु सखजे स्वागः शोचन्ती तत्पुनस्तमाम् ॥ १०६७ ॥

भर्तुरादाय मूर्च्छानं करे कायगवेषिणी ।

कापि क्षेत्रक्षितिं सर्वां काली साक्षादिवाभ्रमत् ॥ १०६८ ॥

सापत्न्यार्ता पुरा पत्युः पञ्चतामप्यचिन्तयत् ।

तदानीं तु मृते तस्मिन्नशोचत्काचिदुच्चकैः ॥ १०६९ ॥

कान्तमङ्गे गतप्राणं चिकीर्षन्त्यो निजे निजे ।

तदानीमप्यभूदुच्चैः सपत्न्योः कलहो महान् ॥ १०७० ॥

प्राप्य पत्युर्मुखं काचिच्छुम्बति स्म पुनः पुनः ।

अपरा वपुरासाद्य परिरेभे मुहुर्मुहुः ॥ १०७१ ॥

अन्यासक्तं पतिं काचित्प्रागप्राप्तोपगूहना ।

तदानीं तु गतस्पन्दं स्वच्छन्दं परिष्वजे ॥ १०७२ ॥

अङ्गमारोप्य गान्धारी ततो दुर्योधनं सुतम् ।

चक्रन्द तारपूत्कारं सदैन्यमिति भाषिणी ॥ १०७३ ॥

हा वत्स हा महोत्साह हा शौण्डीरशिरोमणे ।

हा वीररसकासार हा कुलाम्बरभास्कर ॥ १०७४ ॥

मदेकहृदयो भूत्वा पूर्वमुर्वीपुरंदर ।

असंस्तुत इवेदानीं नेक्षसे किं दृशापि माम् ॥ १०७५ ॥

पूर्वमाज्ञाप्य भूपालान्ततत्कृत्येष्वनारतम् ।

कामं किमपि तूष्णीको वाचंयम इवाधुना ॥ १०७६ ॥

क्षित्यवेक्षणमाकाङ्क्षन्प्राङ्निद्रां न कदाप्यगाः ।

किमेकहेलयेदानीं दीर्घनिद्रां निषेवसे ॥ १०७७ ॥

वत्सलस्यैव ते वत्स कोपः क इव मातरि ।

क्रन्दन्त्यामपि येनोच्चैर्नोत्तरं मयि दीयते ॥ १०७८ ॥

विलपन्त्यामिति स्वैरं गान्धार्या भानुमत्यपि ।

प्रियाङ्गी शिरसि न्यस्य रुदन्तीत्यवदन्मुहुः ॥ १०७९ ॥

हा नाथ हा रिपून्माथ हा मानैकनिकेतन ।

हा सौभाग्यामृताम्भोधे हा रूपगलपितसर ॥ १०८० ॥

हा कल्पपादपौदार्य हा सुधामयवाङ्मय ।

हा विश्वकमलादित्य हा नेत्रतुहिनद्युते ॥ १०८१ ॥

मांसलेऽपि व्यलीके त्वं नासंभाषं मयि व्यधाः ।

निर्व्यलीकामपीदानीं मां न सभाषसे कथम् ॥ १०८२ ॥

मदीयं यदि वा किञ्चिद्व्यलीकमपि मन्यसे ।

तदाविष्कुरु येन त्वां सद्यः प्रत्याययाम्यहम् ॥ १०८३ ॥

चेत्प्रसन्नमना एव वर्तसे यदि वा मयि ।

तन्निजैर्मां निषिञ्चस्व विलोकनसुधारसैः ॥ १०८४ ॥

मां विहाय पुरा नाथ नैव लीलावनेऽप्यगाः ।

किमद्य परलोकाय प्रस्थितोऽसि मया विना ॥ १०८५ ॥

स्वामिन्विंश्वस्य विश्वस्य नित्यमास्थाय नाथताम् ।

प्रयातास्म्यहमप्यद्य त्वां विना नन्वनाथताम् ॥ १०८६ ॥

ममाभूत्त्वद्विमुक्तायाः पूषाप्येष तमोमयः ।

जाताश्चैते द्रवप्रायाः स्वामिन्प्राभातिकानिलाः ॥ १०८७ ॥

पतत्रिण इव ध्वस्ते कुलायजगतीरुहे ।

किं विपन्ने त्वयीदानीं श्रयीयुरनुजीविनः ॥ १०८८ ॥

भानुमत्यामिति स्फारं क्रन्दन्त्यां करुणैः स्वरैः ।

दुःशल्याप्यथ गान्धारीधृतराष्ट्रतनूद्भवा ॥ १०८९ ॥

दुर्योधनस्वसा प्राणप्रियं समरशायिनम् ।

आसाद्य सिन्धुभूपालं रुदती पर्यदेवत ॥ १०९० ॥ (युग्मम्)

हाभिराम गुणग्राममरालकुलमानस ।

हा सिन्धुवनितानेत्रकैरवाकरचन्द्रमः ॥ १०९१ ॥

न नामास्ति ममानृप्यं प्राणेश प्रणयेऽपि ते ।

मह्वन्धोर्यत्पुनः प्राणान्स्वानदास्तत्र किं ब्रुवे ॥ १०९२ ॥

हा ममास्तमिते तुल्यं पितृश्वशुरयोः कुले ।

मण्डले दर्शयामिन्यां सूर्याचन्द्रमसोरिव ॥ १०९३ ॥

यैर्नाज्ञायि पुरा काचित्कथापि परिपन्थिनाम् ।

त्वां विना ते महावीर किं भविष्यन्ति सिन्धवः ॥ १०९४ ॥

मित्रकृत्यमयप्राणे स्वामिन्नस्तं गते त्वयि ।

स्वच्छन्दमद्य मोदन्तां त्वन्मित्राणामरातयः ॥ १०९५ ॥

इतोप्याप्यकरं पत्युरङ्गुलीयोपलक्षितम् ।

इति भूरिश्रवःपत्यस्तारं परिदिदेविरे ॥ १०९६ ॥

सैष नः स्तनकार्कश्यसुहृज्जघनवान्धवः ।

नाभीदुर्ललितो नीवीमोक्षकेलिकरः करः ॥ १०९७ ॥

सैष ज्याकर्पणाक्लाम्यदङ्गुलीवलयोज्ज्वलः ।

कृष्टदुष्टारिवामाक्षीशिरःकेशोत्करः करः ॥ १०९८ ॥

सैष नम्रारिभूपालपृष्ठविश्रामनैष्ठिकः ।

समस्तार्थिचमूदत्तहिरण्यनिकरः करः ॥ १०९९ ॥

एकच्छत्रामिमां धात्रीं यस्य स्वैरं वितन्वतः ।

कुर्वन्ति स्म शराः पूर्वं वंशच्छेदं महीभृताम् ॥ ११०० ॥

हा नाथ मथितानेकवीरकिर्मोरिते रणे ।

सोऽपि त्वमधुना पाणिमात्रगात्रो विलोक्यसे ॥ ११०१ ॥

(युगमम्)

त्वामद्य हरता वीर वेधसा मन्दमेधसा ।

शृङ्गारश्च विलासश्च रतिश्च ह्रियते स्म नः ॥ ११०२ ॥

इत्याद्यन्या अपि प्राप्य प्राणनाथं निजं निजम् ।

विलापतुमुलाः कामं क्रन्दतीर्मुगचक्षुषः ॥ ११०३ ॥

संसारभङ्गुरीभावभावितैरमृतोपमैः ।

तैस्तैः संवोधयांचक्रे वचोभिस्तपसः सुतः ॥ ११०४ ॥ (युगमम्)

अथादेशादजातारेर्भूभुजां प्लवगध्वजः ।

आग्नेयास्त्रेण सर्वेषामग्निसंस्कारमादधे ॥ ११०५ ॥

स्कन्धावारं ततोऽभ्येत्य भ्रातृणामौर्ध्वदेहिकम् ।

सहैव धृतराष्ट्रेण पाण्डवेया वितेनिरे ॥ ११०६ ॥

ताभिस्ताभिः क्रियाभिश्च शोकमाक्षिप्य तत्क्षणात् ।

वितीर्णविनयादेशं सहायीकृत्य सात्यकिम् ॥ ११०७ ॥

धृतराष्ट्रं समं ताभिः समस्ताभिः पुरंध्रिभिः ।

प्रेषयामास नगरं धर्मभूतार्गिसाह्वयम् ॥ ११०८ ॥ (युगमम्)

अन्वेषणीयाः स्वयमेव तावत्प्रजाः प्रतीक्षैः प्रयतैरजस्रम् ।

यावज्जरासन्धवधं विधाय हरेर्निदेशादहमभ्युपैमि ॥ ११०९ ॥

विज्ञप्तिमेवं चरणप्रणामपूर्वं जयोदन्तपुरःसरं च ।

प्रयास्यता सात्यकिना तदानीं तपःसुतः कारयति स्म पाण्डोः १११ ।

इत्थं क्रोधाद्विधाय प्रधनभुवि रिपुव्रातकल्पान्तमन्तः

प्रीतिं तां तां वहन्तः पुनरवनिपरीभोगलाभप्रसूताम् ।

तुष्टिं पुष्टामरिष्टद्विषति रचयितुं मागधक्षोणिभर्तुः

संहारेणाथ तस्थुः किसलयितमहस्ताण्डवाः पाण्डवेयाः ॥ ११११

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये कौरवयुद्ध-

वर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

चतुर्दशः सर्गः ।

दुर्योधनवधक्रुद्धमगधेशनिदेशतः ।

दूतः समेत्य वाक्पूतः कंसारातिमथाभ्यधात् ॥ १ ॥

समाप्य कौरवान्दृप्यः कृष्ण मा स्म मनागपि ।

त्रिखण्डाखण्डलो यावद्विजयी मगधेश्वरः ॥ २ ॥

प्रियं जामातरं कंसं सुहृदं च सुयोधनम् ।

अत्युत्सुकोऽयमाक्रष्टुं द्वावप्येतौ तवोदरात् ॥ ३ ॥

किंतु त्वां व्याहरत्येषा पिच्छिला शोणितोर्मिभिः ।

अनेकाक्षौहिणीरुण्डैर्भूरियं स्थपुटापि च ॥ ४ ॥

ततस्त्यक्त्वा कुरुक्षेत्रं संपरायक्षमक्षमे ।

सनपल्याह्वये ग्रामे संग्रामस्त्वावयोरयम् ॥ ५ ॥

विस्फुरच्छपरीनेत्रा तत्रापि रणसाक्षिणी ।

अस्ति ज्योत्स्नाप्रसन्नान्बुरियमेव सरस्वती ॥ ६ ॥

इत्युक्त्वा विरते दूते सावज्ञं केशवोऽब्रवीत् ।

बुभुक्षितानामस्माकमामन्त्रणमिदं वचः ॥ ७ ॥

जज्ञे नाद्यापि मद्भाहोः सौहित्यं कंसकौरवैः ।

विधास्यति जरासन्धः पुनस्तदधुना ध्रुवम् ॥ ८ ॥

तत्रैते वयमायाता एव सोऽप्येतु सत्वरम् ।

एवमारुयाय तं दूतं विससर्ज जनार्दनः ॥ ९ ॥

दूतोऽभ्येत्य जरासन्धं धराधीशं व्यजिज्ञपत् ।
 सर्वो देव तवादेशः केशवाय निवेदितः ॥ १० ॥
 ततोऽप्यधत्त भूपालः किञ्चित्सोमक पृच्छ्यसे ।
 ब्रूहि गोपः स किंरूपः किंवलः किंनयोऽपि वा ॥ ११ ॥
 वक्तुं प्रचक्रमे सोऽथ यथादृष्टं निगद्यते ।
 विदध्यान्मयि देवश्चेन्नाप्रसादस्पृशो दृशः ॥ १२ ॥
 वपुष्मदिव शोण्डीर्यमुत्साहो देहवानिव ।
 संगताङ्ग इवानङ्गः स गोपो देवरूपतः ॥ १३ ॥
 तद्दर्शनादरीणां च नारीणां च पदे पदे ।
 आत्मविस्मारकः कोऽपि वेपथुः प्रथतेतमाम् ॥ १४ ॥
 न देवस्य समः कश्चित्सेनया चतुरङ्गया ।
 किंतु सूराः सगोत्राश्च सर्वेऽत्यल्पेऽपि तद्वले ॥ १५ ॥
 योऽस्य बन्धुः कनिष्ठोऽस्ति समुद्रविजयात्मजः ।
 अरिष्टनेमिर्भगवान्सोऽरिष्टं द्विष्टभूभुजाम् ॥ १६ ॥
 किं ब्रूमो विक्रमं तस्य स्वकीये लील्यैव यः ।
 दोर्दण्डशिखरे धात्रीं छत्रीकर्तुमपि क्षमः ॥ १७ ॥
 यस्तु ज्यायांस्तयोर्बन्धुर्बलदेव इति श्रुतः ।
 अपूर्वः पूर्वनष्टानां वैरिणां शरणं रणे ॥ १८ ॥
 ततो वैरिवरूथिन्यामेतेऽतिरथयस्त्रयः ।
 तदीयतनुजन्मानः कोटिशस्तु महारथाः ॥ १९ ॥
 कृतज्ञास्तनयाः पाण्डोरुड्डामरतरौजसः ।
 प्राणैरपि प्रियं कर्तुं समीहन्तेऽधुना हरेः ॥ २० ॥
 तारकैरिव नः सैन्यैः सूर्याचन्द्रमसाविव ।
 तेजस्विनौ सहिष्येते कथं भीमार्जुनौ युधि ॥ २१ ॥
 उत्पातपवनेनेव रणे कीचकवैरिणा ।
 क्षिप्ताः पांशुचयक्षेपं प्रेक्षिताः कैर्न कौरवाः ॥ २२ ॥

आस्माकीनध्वजिन्यां तु त्वमेकोऽतिरथिः परम् ।

येऽप्यन्ये सन्ति राजन्यास्तेऽपि नैव निजास्तव ॥ २३ ॥

सहोदयव्ययाः पत्रपुष्पप्रायास्तरोर्निजाः ।

भृङ्गास्तु बहिरायाताः स्वलोभेनेव सेवकाः ॥ २४ ॥

विष्णोः षाड्गुण्यनैपुण्यं देवो वेद स्वयं पुरा ।

पलायामास यत्कंसं हत्वा जामातरं तव ॥ २५ ॥

तदा हि वाहिनीसिन्धोर्देवस्याभिमुखोऽभवत् ।

विष्णुर्निर्नाम निर्मज्जन्केन रक्ष्येत संयुगे ॥ २६ ॥

त्वां विज्ञाय बलीयांसमात्मानमवलं पुनः ।

विष्णुरात्मपरित्राणं पलायनममन्यत ॥ २७ ॥

पारावारोपकण्ठे च नव्यां द्वारवतीं पुरीम् ।

प्राप्य देवकृतां दैवमज्ञासीदानुकूलिकम् ॥ २८ ॥

इदानीं तु समासाद्य कोटिशः सुभटान् सुतान् ।

बान्धवं नेमिनाथं च सोऽप्यागात्सांयुगीनताम् ॥ २९ ॥

तदस्याधिक्यमस्मत्तो बलेन च नयेन च ।

भरतार्धशुभोदर्कस्तस्मान्नायमुपक्रमः ॥ ३० ॥

स्वामिन्नस्मादुरारम्भाद्विमृश्याशु विरम्यताम् ।

माभूदभूतपूर्वस्ते चिरादाजौ पराजयः ॥ ३१ ॥

निशम्य सोमकस्यैनां गिरं गीतारिविक्रमाम् ।

अभ्यधान्मगधाधीशः क्रोधारुणविलोचनः ॥ ३२ ॥

आः सोमक त्वमप्येवं जिह्वां नालोच्य जल्पसि ।

भरतार्धपतिः काहं क्व च गोपोऽब्धिकच्छपः ॥ ३३ ॥

किं लज्जितोऽसि नोत्कर्षान्मृगेन्द्रान्मृगधूर्तकम् ।

अयमुन्मूल्य गोपालं कुर्वे निष्कण्टकां महीम् ॥ ३४ ॥

इत्याक्षिप्य तमुत्तालः कालः प्रत्यवनीभुजाम् ।

आदिदेश विशामीशः प्रयाणाय पताकिनीम् ॥ ३५ ॥

अथानीतद्विषद्वैन्यात्सैन्यान्मगधभूपतेः ।

एत्यासचेतसश्चाराः शशंसुः कंसविद्विषम् ॥ ३६ ॥

देव दर्पात्तवारातिः स्फीतबाहुवलैर्वलैः ।

सनपल्लीसमीपस्थामुपतस्थे सरस्वतीम् ॥ ३७ ॥

किंतु धातुर्विपर्यास इव तस्यावसीयते ।

प्रतीपः सांप्रतं येन मान्यानप्यवमन्यते ॥ ३८ ॥

हितमप्यहितं मित्रमप्यमित्रस्तव द्विषः ।

भागधेयविपर्यासात्संप्रति प्रतिभासते ॥ ३९ ॥

सनपल्यां ततो गत्वा देव गृह्णातु कार्मुकम् ।

मगधानामधीशोऽयं यातु जामातुरन्तिकम् ॥ ४० ॥

तदाकर्ण्य मुकुन्दोऽपि कुन्दोज्ज्वलमुखाम्बुजः ।

प्रतिष्ठते स देवक्या कृतप्रस्थानमङ्गलः ॥ ४१ ॥

जरासन्धेन योद्धव्यमिदानीं कृष्णवैरिणा ।

इति प्रसृमरोत्साहाः प्रचेलुः पाण्डुसूनवः ॥ ४२ ॥

औदासीन्यादसंपूर्णकौतुकाः कौरवाहवे ।

पुरो बभूवुरौत्सुक्यात्कुमारा मुरविद्विषः ॥ ४३ ॥

उपाजगाम संग्राममहोत्सवसमुत्सुका ।

सनपल्लीवनान्तेषु जनार्दनपताकिनी ॥ ४४ ॥

आकर्ण्य मगधेशेन चक्रव्यूहं प्रकल्पितम् ।

निबिडं गरुडव्यूहं कारयामास केशवः ॥ ४५ ॥

ये पुरा वसुदेवेन वैताड्ये संचरिष्णुना ।

सहस्रैरुपकाराणां मित्रतामुपनिन्यिरे ॥ ४६ ॥

तेऽथ साहाय्यमाधातुमाहवक्षमबाहवः ।

समुद्रविजयं भूपमुपाजग्मुर्नभश्चराः ॥ ४७ ॥ (युग्मम्)

ते प्रणम्य सुखासीना यदुराजं व्यजिज्ञपन् ।

सन्ति विद्याधराः केचिद्देव त्वदरिपाक्षिकाः ॥ ४८ ॥

संप्रत्यप्रतिमल्लास्ते समस्तध्वजिनीयुताः ।

जरासन्धमुपस्थातुं निजस्थानात्प्रतस्थिरे ॥ ४९ ॥

दन्तावलघटाभीष्मैर्भविता मगधेश्वरः ।

मिलितैस्तैस्तमःस्तोमस्तोयदैरिव दुर्जयः ॥ ५० ॥

तद्देव वसुदेवस्तान्प्रेष्यतां रोद्धुमुद्धतान् ।

पक्षच्छेदो विपक्षस्य नीतेरुपनिषत्परा ॥ ५१ ॥

धृत्वा विज्ञापनामेनां हृदि यादववासवः ।

वैताढ्ये विक्रमेणाढ्यं प्रैषीदानकदुन्दुभिम् ॥ ५२ ॥

सुतौ प्रद्युम्नसाम्बौ च समस्तांस्तांश्च खेचरान् ।

प्रस्थितेन समं तेन जयाय विससर्ज सः ॥ ५३ ॥

या नितान्तमरातीनामायुधौघविधातिनी ।

मेरोर्जन्ममहे बाहौ बद्धपूर्वा सुपर्वभिः ॥ ५४ ॥

सा भुजे वसुदेवस्य प्रस्थितस्य महौषधी ।

अबध्यत स्वहस्तेन हृष्टेनारिष्टनेमिना ॥ ५५ ॥ (युग्मम्)

याते विजययात्रायां वेगादानकदुन्दुभौ ।

महेन्द्रसारथिर्नेमिमेत्य मातलिरब्रवीत् ॥ ५६ ॥

स्वामिन्ब्रूचेऽहमाहूय मघोना जातु मातले ।

बान्धवार्थेऽस्ति युद्धार्थी नेमिर्द्वाविंशतीर्थकृत् ॥ ५७ ॥

दिव्यशस्त्रौघसंपूर्णं भग्नवैरिमनोरथम् ।

रथं सवज्रसंनाहं गृहीत्वा त्वं व्रज द्रुतम् ॥ ५८ ॥

तदारोहत्विमं स्वामी गुणमाणिक्यरोहणः ।

इति विज्ञापनां तस्य कृतार्थीकृतवान्प्रभुः ॥ ५९ ॥

सभुजास्फोटसुभटौ गर्जदूर्जस्त्रिकुञ्जरौ ।

उत्तुतौ योद्धुमन्योन्यं व्यूहौ तावथ चेलतुः ॥ ६० ॥

पीवरा हयहेषाभिरूर्जिता गजगर्जितैः ।

नभो बधिरयांचक्रुश्चमूविश्वासनिखनाः ॥ ६१ ॥

रणतूर्यनिनादेन द्विगुणोत्साहसंपदाम् ।

शूराणां वज्रसंनाहसंधयः शतधा ययुः ॥ ६२ ॥

पाञ्चजन्यो मुकुन्देन देवदत्तः किरीटिना ।

कीर्तिवैतालिकौ शङ्खौ दध्माते मधुरध्वनी ॥ ६३ ॥

उभयव्यूहवर्तिन्योरन्योन्यं स्पर्धमानयोः ।

संग्रामोग्रपताकिन्योः प्रावर्तत भयंकरः ॥ ६४ ॥

सर्वतः परिवीतार्कव्यूहयोरुभयोरपि ।

शरैः प्रसृमरैर्विश्वमेकच्छत्रमजायत ॥ ६५ ॥

मगधेश्वरशौण्डीरैर्गोविन्दस्याग्रसैनिकाः ।

ऊर्जस्विभिरभज्यन्त गजैः प्रतिगजा इव ॥ ६६ ॥

ते पलाय्य स्फुरल्लज्जाः केशवं शरणं ययुः ।

तान्सोऽप्याश्वासयामास त्रिपताकेन पाणिना ॥ ६७ ॥

अथोच्चै रोहिणीसूनुर्निजगाद गदाग्रजम् ।

इतरैरेष दुर्भेदश्चक्रव्यूहश्चिरादपि ॥ ६८ ॥

ततो दक्षिणतो नेमिर्वामतः कपिकेतनः ।

मुखे पुनरनाधृष्टिर्भिन्दन्त्वेनं महौजसः ॥ ६९ ॥

एवमुक्तेन कृष्णेन न्ययुज्यन्त त्रयोऽपि ते ।

प्रावर्तन्त तथा कर्तुमेतेऽपि तपनद्युतः ॥ ७० ॥

अरसन्धिषु नाभौ च सर्वं निर्जित्य राजकम् ।

चक्रव्यूहं द्विधा चक्रुः समं तेऽरिमनोरथैः ॥ ७१ ॥

तेषामनुपदं तत्र सैन्यानि विविशुः क्षणात् ।

पृष्ठतो यूथनाथानां यूथानीव वनान्तरे ॥ ७२ ॥

ऊर्जस्वलभुजौर्जित्यैस्तैर्मागधमहीपतेः ।

बलं विलोडयांचक्रे गजैरिव महासरः ॥ ७३ ॥

समं नेमिजिनेन्द्रेण गजेन्द्रेणेव कुक्कुरः ।

कुरङ्ग इव सिंहेन रुक्मी योद्धुमढौकत ॥ ७४ ॥

विक्रमोपक्रमस्तस्य जिने विफलतां ययौ ।
 खद्योतस्येव मार्तण्डमण्डले द्युतिडम्बरः ॥ ७५ ॥
 गुरुः कोदण्डटङ्कारः सलीलं नेमिनिर्मितः ।
 रुक्मिणः कर्णमभ्येत्य पलायनमुपादिशत् ॥ ७६ ॥
 अपरेऽपि परोलक्षाः क्षोणिपाला बलोद्धताः ।
 सममेवोदतिष्ठन्त जिनं योधयितुं मदात् ॥ ७७ ॥
 अविधित्सुर्वधं तेषां देवः कारुण्यसागरः ।
 दिव्यमापूरयामास शङ्खं विख्यातविक्रमः ॥ ७८ ॥
 तेन शङ्खनिनादेन कर्णजाहोपगूहिना ।
 द्विषां पाणितलात्पेतुरायुधान्यखिलान्यपि ॥ ७९ ॥
 ते समुच्चितशौण्डीर्यव्यापाराः पुरतः प्रभोः ।
 निर्निमेषदृशस्तस्थुरालेख्यलिखिता इव ॥ ८० ॥
 हिरण्यनाभमुख्यानां पेष्टुं विद्विष्टभूभुजाम् ।
 अनाधृष्टिरधाविष्ट करिणामिव केसरी ॥ ८१ ॥
 तदा युयुधिरे तेऽपि सर्वे सर्वात्मना तथा ।
 भाले रामानुजस्यापि स्वेदः प्रादुरभूद्यथा ॥ ८२ ॥
 अश्वीयसंकटे तस्मिन्महिरोऽपि महाहवे ।
 शरप्रहारभीत्येव पांशुवर्मावृतोऽभवत् ॥ ८३ ॥
 छिन्नप्रोच्छलितैर्दूरं चामीकरमयैर्ध्वजैः ।
 अजायत तदानीं द्यौरुल्काभिरिव संकुला ॥ ८४ ॥
 रुधिरासवसौहित्यमार्गणाः पार्थमार्गणाः ।
 कृपणै र्पुभिर्नष्टैर्न नीता कृतकृत्यताम् ॥ ८५ ॥
 पार्थस्य खुरलीमात्रमभवत्कौरवाहवः ।
 बाहोरिष्टमपूरिष्ट जरासन्धरणः पुनः ॥ ८६ ॥
 संघानाकृष्टिविच्छेदविषये तस्य लाघवम् ।
 दृष्ट्वा सुमनसो व्योम्नि सत्यं सुमनसोऽभवन् ॥ ८७ ॥

असह्यस्तावदेकोऽपि रिपुभिः कपिकेतनः ।
 पौरुषोष्मलदोर्दण्डः किं पुनर्बन्धुभिर्युतः ॥ ८८ ॥
 गदया ताडयामास भीमः प्रत्यर्थिपार्थिवान् ।
 पक्षोन्निद्रबलानिन्द्रः पविना पर्वतानिव ॥ ८९ ॥
 अथोत्थितं (ते) रणव्योमद्युमणौ धर्मनन्दने ।
 परैर्ध्वान्तायितं कैश्चित्कैश्चित्तरागणायितम् ॥ ९० ॥
 जरासन्धस्य राजन्याञ्जन्ये हिंसन्नहीनिव ।
 प्रशस्यदर्शनश्चक्रे नकुलः स्वकुलोचितम् ॥ ९१ ॥
 दिदेव सहदेवोऽपि संग्रामफलके तदा ।
 रुन्धन् शारानिवारातीन्वश्यैरक्षैरिवेषुभिः ॥ ९२ ॥
 इत्थं पाण्डुसुतैश्चण्डभुजदण्डपराक्रमैः ।
 लम्बिताः शत्रवः केचिदाशु कीनाशदासताम् ॥ ९३ ॥
 केचिच्च निशितैर्बाणैर्गमिता दक्षिणेर्मताम् ।
 अवनीशयनीयेषु शोणितार्द्रेषु शायिताः ॥ ९४ ॥
 शेषास्तु मुषितोत्साहाः प्रापिताः प्राणसंशयम् ।
 हिरण्यनाभं शरणं सेनान्यं समुपाययुः ॥ ९५ ॥
 तानवस्थाप्य दुर्वारशौण्डीर्यः स्थैर्यमन्दरः ।
 सोऽथ यादवयादांसि ममर्द समराम्बुधौ ॥ ९६ ॥
 यदुसेनापरिवृढैः सोढः प्रौढबलैरपि ।
 न तस्य समरारम्भः सिंहस्येव मतङ्गजैः ॥ ९७ ॥
 केचिन्नेमिजिनाधीशं केऽप्यनाधृष्टिमञ्जसा ।
 हिरण्यनाभतो भीताः शरणाय-रणाद्ययुः ॥ ९८ ॥
 यादवेन्द्रचमूं वीक्ष्य प्रतिपक्षभयाकुलाम् ।
 हिरण्यनाभमभ्येत्य धीरं भीमोऽभ्यधाद्वचः ॥ ९९ ॥
 जरासन्धचमूनाथ किं मश्नासि वृथा बलम् ।
 मामेहि येन दोर्दण्डकण्डूमपनयामि ते ॥ १०० ॥

इत्याहूतः स भीमेन मैनाक इव वेगतः ।

प्राविशत्पक्षरक्षार्थी वेगात्संगरसंगरम् ॥ १०१ ॥

प्रावर्तत तयोः पूर्वं महाबाहोः शराशरि ।

निष्ठितायुधयोरासीन्मुष्टीमुष्टि ततः परम् ॥ १०२ ॥

जरासन्धस्य सेनान्यं भीमस्तामनयदशाम् ।

लम्भितौ हरिरामाभ्यां यां प्राक्काणूरमौष्टिकौ ॥ १०३ ॥

पुरा दुःशासनेनापि नह्यसह्यन्त हन्त याः ।

कथं हिरण्यनाभोर्णनाभो मुष्टीः सहेत ताः ॥ १०४ ॥

मागधक्ष्मापतेस्तस्मिन्पतिते पृतनापतौ ।

अनीककानन दग्धं यादवैस्तद्वैरिव ॥ १०५ ॥

यादवध्वजिनीशानां स्वदोर्दर्पस्पृशामपि ।

पौरुषोत्कर्षसानन्दाः पेतुर्भीमे दृशस्तदा ॥ १०६ ॥

किमस्ति क्वचिदन्योऽपि कोऽपि भीमोपमो भटः ।

इति चालोकितुं भानुः प्रापद्वीपान्तरं तदा ॥ १०७ ॥

विहाय समरारम्भमुभयोरप्यनीकयोः ।

स्वाम्यादेशेन भूपालाः प्रदोषे शिविरं ययुः ॥ १०८ ॥

एकच्छत्रं मुदामासीत्स्कन्धावारे मुरद्विषः ।

जरासन्धस्य तु शुचामहो विलसितं विधेः ॥ १०९ ॥

अनाधृष्टिसमाख्यातबाहुपौरुषसंपदः ।

प्रीतेनाभिसमं राज्ञा समालिङ्गयन्त पाण्डवाः ॥ ११० ॥

हते हिरण्यनाभेऽथ प्रभ्रश्यद्वैर्यवैभवः ।

शुशोच मगधाधीशः सहायाः खलु दुर्लभाः ॥ १११ ॥

ततः प्रातः पुनः प्राप्तधीरिमा मगधेश्वरः ।

शिशुपालमहीपालं सेनानीत्वेऽभ्यषिञ्चत ॥ ११२ ॥

स्वयमन्यात्तसंनाहः संयुगोत्साहदुःसहः ।

उदूढशस्त्रमारूढः स्यन्दनं साम्परायिकम् ॥ ११३ ॥

अद्य स्यादजरासन्धमकृष्णं वा महीतलम् ।
 इत्थं संधानुसंधानग्रहिलीकृतमानसः ॥ ११४ ॥
 कीनाशावाससंवासप्रतिभूमिः पदे पदे ।
 यमदूतैरिवोलुण्ठैर्दुर्निमित्तैरुरीकृतः ॥ ११५ ॥
 क रे कृष्णः क रे कृष्ण इत्युच्चैर्व्याहरन्मुहुः ।
 उद्धतो मगधस्वामी वेगात्संयुगमाययौ ॥ ११६ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

विरचय्य पुनश्चक्रव्यूहमव्याहतोर्जितः ।
 बभञ्ज यादवोद्यानं मदान्धश्चेदिपद्विपः ॥ ११७ ॥
 ततो यादवसेनानीर्मृद्वंश्चेदिपतेश्चमूम् ।
 विदधद्भनुराकृष्टिमनाधृष्टिरधावत ॥ ११८ ॥
 नृपा दशसहस्राणि ये चेदिपसमीपगाः ।
 रुरोध ताननाधृष्टिः कुञ्जरानिव केसरी ॥ ११९ ॥
 तद्वधव्यग्रमालोक्य यदुराजचमूपतिम् ।
 उत्तालः शिशुपालस्तु तत्रागाद्यत्र केशवः ॥ १२० ॥
 अभ्यधाच्च तमित्युच्चैः कृष्ण निष्णोऽसि संयुगे ।
 तत्किञ्चिदायुधं धत्स्व यत्ते त्राणाय जायते ॥ १२१ ॥
 हसन्नुवाच गोविन्दो माद्री माता तवेदृशी ।
 दुःसहा अपि सोढास्मि कामं वाग्विषविप्रुषः ॥ १२२ ॥
 अपराधशतेनापि न क्रोधं देवि ते सुते ।
 कर्तास्मीति मया यस्मात्प्रतिपन्नं पितृस्वसुः ॥ १२३ ॥
 परःशतापराधं त्वामिदानीं तु समापयन् ।
 मनागपि भविष्यामि नोपालभ्यः पितृस्वसुः ॥ १२४ ॥
 इति कृष्णे वदत्येवं निस्त्रपश्चेदिपस्तदा ।
 विततार शरैरेव प्रत्युत्तरमनुत्तरैः ॥ १२५ ॥

तस्य बाणावलीं छित्त्वा विश(स)च्छेदं जनार्दनः ।

चिच्छेद धनुषो जीवां जीवातुमिव तेजसाम् ॥ १२६ ॥

उपादाय परं चापमसौ यावदयुध्यत ।

तावत्कृष्णोऽस्य राज्यश्रीनिकेतं केतुमच्छिदत् ॥ १२७ ॥

ममन्थ सारथिं रथ्यान्त्रथं चैतस्य केशवः ।

बलिना स्पर्धमानस्य न्यकारो हि पदे पदे ॥ १२८ ॥

असिखेटकहस्तेन भूयस्तेनोत्थितं रणे ।

कंसविध्वंसनोऽप्येनं नन्दकेनाभ्यपद्यत ॥ १२९ ॥

अभूत्कुतूहलोत्थास्तुदिविषत्परिषत्तयोः ।

परस्परदृढाघातभग्नप्रहरणो रणः ॥ १३० ॥

हरिं जघान निःशङ्कमानसो दमघोषजः ।

तं पुनर्ज्ञातसंबन्धबद्धापेक्षमघोक्षजः ॥ १३१ ॥

तमथारिष्टमथनो निष्पिष्टमुकुटं व्यधात् ।

आचकाङ्क्ष शिरश्छेतुं तस्य चेदिपतेः पुनः ॥ १३२ ॥

शिरच्छेद्योऽयमित्यात्तनिश्चयश्चैधमच्युतः ।

खड्गदूतमुखाच्चक्रे कंसस्य परिचारकम् ॥ १३३ ॥

शिशुपालवधालोककल्लोलितरुषा ततः ।

अगस्ती(स्त्या)यितुमारेभे युद्धाब्धौ प्रतिविष्णुना ॥ १३४ ॥

संनद्धः संमुखीभूय भूयः क्षितिपसंकुलाम् ।

दृष्ट्वा यदुचमूं सोऽथ दूतं पप्रच्छ सोमकम् ॥ १३५ ॥

दूत्येन गतवानेतानुर्वीशान्दृष्टपूर्व्यसि ।

नामग्राहममूंस्तन्मे सर्वानाख्यातुमर्हसि ॥ १३६ ॥

अथाख्यत्सोमकः स्वामिन्सैन्यनाभो नृपः पुरः ।

समुद्रविजयः स्वर्णवर्णाश्वोऽयं हरिध्वजः ॥ १३७ ॥

अस्य सूनूर्जगन्मान्यो निःसीमभुजविक्रमः ।

अयं तु शुकवर्णाश्वोऽरिष्टनेमिर्वृषध्वजः ॥ १३८ ॥

सेनाग्रे धवलैरश्वैः कृष्णोऽयं गरुडध्वजः ।

नवीन इव जीमूतो बलाकाभिरलंकृतः ॥ १३९ ॥

अस्य दक्षिणपक्षस्थोऽरिष्टवर्णैस्तुरङ्गमैः ।

रामस्तालध्वजः सोऽयं हिमवानिव जङ्गमः ॥ १४० ॥

नीलाश्वेन रथेनैष पाण्डुसूनुयुधिष्ठिरः ।

धनंजयः पुनरयं रथेन श्वेतवाजिना ॥ १४१ ॥

नीलोत्पलदलाभाश्वरथस्त्वेष वृकोदरः ।

कृष्णाश्वेन रथेनायमनाधृष्टिर्गजध्वजः ॥ १४२ ॥

अयं च शवलैरश्वैरक्रूरः कदलीध्वजः ।

महानेमिकुमारोऽयं कुमुदामैस्तुरङ्गमैः ॥ १४३ ॥

उग्रसेनः पुनरयं शुकतुण्डप्रभैर्हयैः ।

एष तित्तिरकल्माषैः सात्यकिस्तु तुरङ्गमैः ॥ १४४ ॥

जराकुमार कनकपृष्ठाश्वोऽयं मृगध्वजः ।

मेरुः कपिलरक्ताश्वः शिशुमारध्वजस्त्वसौ ॥ १४५ ॥

काम्बोजैर्वाजिभिश्चायं सिंहलः श्लक्ष्णरोमसूः ।

पद्माभैर्वाजिभिश्चैव राजा पद्मरथः पुरः ॥ १४६ ॥

पञ्चपुण्ड्रैर्हयैरेष कुम्भकेतुर्विदूरथः ।

पाराप(व)तसमाश्वोऽयं सारणः पुष्करध्वजः ॥ १४७ ॥

बहवो यदवोऽन्येपि नानारथहयध्वजाः ।

सन्त्येते न तु शक्यन्ते सर्वेऽप्याख्यातुमाख्यया ॥ १४८ ॥

तदाकर्ण्य जरासन्धः प्रवृद्धोत्साहसाहसः ।

मन्यमानस्तृणायैतानमृद्धाद्यादवीं चमूम् ॥ १४९ ॥

वभार भारतेर्घेशक्लेशितं यादवं बलम् ।

मत्तमातङ्गनिर्लूननलिनीवनविभ्रमम् ॥ १५० ॥

हतस्तम्बेरमस्तोममस्तं नीततुरङ्गमम् ।

भग्नस्यन्दनसंदोहदुरासदपदक्रमम् ॥ १५१ ॥

प्रहारप्रोषितप्राणसुभटस्थपुटक्षिति ।

नव्यनिर्यदसृक्कुल्यासिक्तमागधसंमदम् ॥ १५२ ॥

पराजयनितान्तार्तकुशार्तवसुधाधिपम् ।

मानमर्दनसंपन्नसमरावेशकेशवम् ॥ १५३ ॥

नृत्यत्कबन्धनिध्यानतद्ध्यानत्रिदशाङ्गनम् ।

अरिष्टनेमिरैक्षिष्ट स्वसैन्यं सान्द्रया दृशा ॥ १५४ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

व्याजहार कुमारं तं प्राञ्जलिर्मातलिस्ततः ।

पश्य देव त्वमेवासि संयुगेऽस्मिन्न गंजितः ॥ १५५ ॥

इदं निर्मथितं नाथ सैन्यं ते परिपन्थिना ।

तदेवं देव किं युक्तं निजं पक्षमुपेक्षितुम् ॥ १५६ ॥

भवेद्यद्यपि सावद्यं कर्मेदं निर्ममस्य ते ।

रथं तथापि वृत्रारेः किञ्चिदेनं कृतार्थय ॥ १५७ ॥

इति मातलिविज्ञप्तः कुमारोऽप्यकुतोभयः ।

आखण्डलकराकल्पमधिज्यं धन्व निर्ममे ॥ १५८ ॥

कृत्तिद्वषदहंकारटंकारस्तस्य धन्वनः ।

व्यानशे रोदसी कालमहिषध्वनिभीषणः ॥ १५९ ॥

शङ्खं चापूरयन्नेमिर्दिक्कुक्षिभरिनिस्वनम् ।

यच्छन्मूर्छालतां सोऽभूद्वैत्यानामपि दुःसहः ॥ १६० ॥

लक्षं विपक्षक्षितिपा योद्धारस्तत्र येऽभवन् ।

स्तम्भितास्तेऽभितस्तेन ध्वनिना धन्वशङ्खयोः ॥ १६१ ॥

अथाह मातलिर्नेमिं विस्मितः सस्मितस्तदा ।

लीलयैव त्वया देव जिग्ये वैरिचमूरियम् ॥ १६२ ॥

एनं पुनर्जरासन्धं मदान्धं स्वभुजौजसा ।

यादवक्षोदनिक्षोभक्षमोऽपि किमुपेक्षसे ॥ १६३ ॥

ततो विभेद वाङ्मुद्रां समुद्रविजयाङ्गजः ।

असौ राजन्यरोधोऽपि नोचितः सूत मादृशाम् ॥ १६४ ॥

किंतु बन्धूपरोधेन नीतोऽस्मि रणधुर्यताम् ।
 किं नामैता न बाधन्ते दुर्धरा मोहवीचयः ॥ १६५ ॥
 किं चायं शाश्वतो भावः सदा सर्वत्र निश्चितः ।
 संयुगे यन्निहन्तव्या विष्णुभिः प्रतिविष्णवः ॥ १६६ ॥
 अचिरेणैव सोऽप्यर्थो भविता पश्यतस्तव ।
 इति नेमिर्ब्रुवन्नेवं स्वां संस्थापितवांश्चमूम् ॥ १६७ ॥
 ततस्तथेरयांचक्रे शक्रसारथिना रथः ।
 यथा शरिवरूथिन्यां पुरः सर्वैरवैक्ष्यत ॥ १६८ ॥
 अथालोक्य जरासन्धो यवनादिसुतक्षयम् ।
 विकटभ्रुकुटीबन्धः कैटभारातिमभ्यगात् ॥ १६९ ॥
 दृष्टैरेकोनसप्तत्या जरासन्धसुतैरथ ।
 पितुरग्रेसरैर्भूत्वा रुध्यते स्म जनार्दनः ॥ १७० ॥
 शोणदृष्टिपुटैरष्टाविंशत्या तु हलायुधः ।
 संग्रामयितुमारेभे सरभः सिंहकैरिव ॥ १७१ ॥
 सावहेलमुदस्तेन हलेन मुसलेन च ।
 अमून्मशकनिष्पेषं निष्पिपेषाग्रजो हरेः ॥ १७२ ॥
 तद्वधोच्छलितक्रोधप्रबोधो मगधेश्वरः ।
 निर्दयो गदया रामं ताडयामास वक्षसि ॥ १७३ ॥
 तत्प्रहारव्यथादौस्थ्यादसृक्कल्लोलमाकुलः ।
 भृशं ववाम रामोऽपि हाहारावं च वाहिनी ॥ १७४ ॥
 प्रजिहीर्षु पुना रामे निस्त्रिंशं मागधं नृपम् ।
 चण्डगाण्डीवपाण्डित्यात्स्वलयामास फाल्गुनः ॥ १७५ ॥
 अर्जुनस्य शितैर्बाणैर्बाधितो मागधस्तदा ।
 तदेकोपज्ञमज्ञासीत्कौरवारामसंक्षयम् ॥ १७६ ॥
 गदाप्रहारवैधुर्यं पश्यन्नामस्य केशवः ।
 सर्वास्तानन्तयांचक्रे तनूजान्मगधेशितुः ॥ १७७ ॥

तन्निशुम्भनसंभूतप्रभूताक्षेपदुःसहम् ।

माधवं मगधाधीशः समेत्य सविधेऽभ्यधात् ॥ १७८ ॥

रे गोपाल ध्रुवं कालः कृतक्रोधोदयोऽधुना ।

आकर्षति जरासन्धः कंसमुख्यांस्तवोदरात् ॥ १७९ ॥

समादत्स्व किमप्यस्त्रमात्मत्राणैककारणम् ।

अनायुधमसंनाहं नाहमाहन्मि जातुचित् ॥ १८० ॥

दृष्टभर्तृवधा दृष्ट्वा वधं तद्वधकस्य ते ।

सुता जीवयशा मेस्तु प्रतिज्ञापारदृश्वरी ॥ १८१ ॥

विब्रुवन्तमिति क्रोधाद्विरोधि नमनेकधा ।

मनागप्यकृतक्षोभस्तं जगाद जनार्दनः ॥ १८२ ॥

राजन्यदात्थ तत्तथ्यं सत्यैव दुहितुस्तव ।

प्रतिज्ञा भविता किंतु ज्वलद्वहिप्रवेशनात् ॥ १८३ ॥

इति तं व्याहरन्नेव प्रेरितः शकुनैः शुभैः ।

हरिः सरभसोऽभ्येत्य प्रतिजग्राह मार्गणैः ॥ १८४ ॥

जरासन्धो धनुर्दण्डादथ प्रसृमरैः शरैः ।

भयं यदूनां विदधे पिदधे चार्कमण्डलम् ॥ १८५ ॥

चित्रांस्तान्पत्रिणः शत्रोर्मूर्तानिव मनोरथान् ।

निरुद्धरोदसीरन्ध्रान्खण्डयामास केशवः ॥ १८६ ॥

रामरावणसंग्रामदृश्वनां स्वर्निवासिनाम् ।

अजायत तयोर्युद्धे तादृगेव रसः पुनः ॥ १८७ ॥

शस्त्रं यद्यज्जरासन्धो मोक्तुमैक्षदधोक्षजे ।

मार्गणैस्तत्तदप्राप्तमोक्षं चिच्छेद स क्षणात् ॥ १८८ ॥

अपूर्वसंयुगालोककौतुकाकुलमानसैः ।

खेचरै रचयांचक्रे कलः कलकलो दिवि ॥ १८९ ॥

मुरारेः प्रतिपक्षास्त्रैरस्त्राणि मगधेशितुः ।

विधीयन्ते स्म वन्ध्यानि ध्वान्तानीव रवेः करैः ॥ १९० ॥

केतुच्छेदशरच्छेदजीवच्छेदैर्विलक्ष्यताम् ।

नीतः पीतद्विषचक्रं चक्रं सस्मार मागधः ॥ १९१ ॥

देवताधिष्ठितं तस्य क्रोधारुणदृशस्तदा ।

कराम्भोजमलंचक्रे तदप्यागत्य वेगतः ॥ १९२ ॥

रे गोप न भवस्येष इति जल्पन्मुहुर्मुहुः ।

चक्रं चिक्षेप साक्षेपमसोढुं मगधाधिपः ॥ १९३ ॥

तच्च स्वच्छन्दमागच्छत्समुद्रविजयादिभिः ।

यादवैर्दृष्टे व्योम्नि हाहारवपुरःसरम् ॥ १९४ ॥

इतस्ततः परिभ्रेमुः संभ्रमेण नभश्चराः ।

स्वर्गोक्तसोऽपि तन्मार्गाद्विमानान्यपनिन्यिरे ॥ १९५ ॥

तदस्त्रैस्ताडयामास चक्रमर्धपथे हरिः ।

मुहुर्मुसलसीराभ्यां सीरपाणिश्च निश्चलः ॥ १९६ ॥

रुष्टोऽत्यन्तमनाधृष्टिः परिधेण जघान तम् ।

शस्त्रैः समस्तैर्निस्तन्द्रः समुद्रविजयः पुनः ॥ १९७ ॥

शक्तिं च तत्प्रहाणाय प्राहिणोद्धर्मनन्दनः ।

गदां पुनर्जगज्जैत्रीमादरेण वृकोदरः ॥ १९८ ॥

सुरोध कौरवजयोर्जस्वलैरर्जुनः शरैः ।

कुन्तेनारिकृतान्तेन प्रयत्नान्नकुलः पुनः ॥ १९९ ॥

संरोद्धुं सहदेवोऽस्त्रैस्तच्चक्रमुपचक्रमे ।

सर्वात्मनापि विक्रान्तं पञ्चभिस्तत्र पाण्डवैः ॥ २०० ॥

अन्येऽपि यादवाः सर्वे विविधैरायुधैर्निजैः ।

युगपत्तदपाचक्रुश्चक्रमुद्दामविक्रमाः ॥ २०१ ॥

केनापि(प्य)स्खलितं भूरि स्फुलिङ्गोद्गारि तत्तदा ।

मार्तण्डमण्डलनिभं नभस्यायाति वेगतः ॥ २०२ ॥

ततो मनसि मन्वाना जातं विश्वमकेशवम् ।

यादवाः समजायन्त सबाष्पश्यामलाननाः ॥ २०३ ॥

जरासन्धपताकिन्यां किञ्चित्सानन्दचेतसि ।

अहो किमद्य भावीति सोत्प्रेक्षे प्रेक्षके जने ॥ २०४ ॥

समुद्रविजयादीनां दीनान्तःकरणस्पृशाम् ।

पश्यतामेव तुम्बेन जवादाहत्य वक्षसि ॥ २०५ ॥

उपसर्गेऽपि तादृक्षे निःशोभमनसो हरेः ।

अन्तेवासी च पादान्तं तच्चक्रं समशिश्रियत् ॥ २०६ ॥

(त्रिभिर्विशेष

सानन्दे यादवानीके प्रत्यनीके विषादिनि ।

हेलयैव हरिः किञ्चिन्नीचैर्भूय तदाददे ॥ २०७ ॥

दम्भोलिनेव जम्भारिः प्रभामण्डलशालिना ।

पाणिप्रणयिना तेन केशवः शुशुभेतमाम् ॥ २०८ ॥

अम्भोजमिव तच्चक्रमुपादाय प्रतोलयन् ।

निगर्वः कंसविध्वंसी मगधाधिपमभ्यधात् ॥ २०९ ॥

भो भूपालशिरोरत्न न यत्नः संयुगाय ते ।

सांप्रतं सांप्रतं येन दैवं नैवानुकूलिकम् ॥ २१० ॥

आत्मीयमप्यनात्मीयं शस्त्रं स्यात्कथमन्यथा ।

तद्गच्छ मागधान्स्वेच्छं विलसस्व(त्वं) ममाज्ञया ॥ २११ ॥

नष्टं न किञ्चिदद्यापि मेदिनीश विमृश्यताम् ।

श्रुतं किं न त्वया जीवन्नरो भद्राणि पश्यति ॥ २१२ ॥

इत्युक्तः सोऽपि साटोपं कैटभारिमभाषत ।

अरे गोपाल वाचाल सुतरामसि संप्रति ॥ २१३ ॥

संप्राप्तेनामुना मन्ये लोहखण्डेन माद्यसि ।

अमेयः सारमेयस्य गर्वोऽस्थिशकलादपि ॥ २१४ ॥

इति संतक्ष्य तीक्ष्णेन वचसा सहसा हरिम् ।

स शरैस्ताडयामास व्योमेवाब्दैस्तपात्यये ॥ २१५ ॥

स्वचक्रेणैव नेतव्याः प्राणान्तं प्रतिविष्णवः ।

इत्यागमरहस्यानि नान्यथेति विचिन्तयन् ॥ २१६ ॥

शिर्षच्छेद्यस्य तस्याशु शिरश्चिच्छेद केशवः ।

प्रसृत्वरप्रभाचक्रं चक्रं चिक्षेप लीलया ॥ २१७ ॥

तेन ज्वालाजटालेन सकिरीटं सकुण्डलम् ।

एत्य प्रसभमम्भोजच्छेदं चिच्छेद तच्छिरः ॥ २१८ ॥

निर्व्यूढस्वामिकार्यत्वादाढ्यंभावुकतेजसा ।

चक्रेण तेनालंचक्रे पुनरेव हरेः करः ॥ २१९ ॥

जगच्चेतश्चमत्कारिकंसारिवलदृश्चनाम् ।

आनन्दनिर्यदश्रूणां प्रसस्तुः स्वर्गिणां गिरः ॥ २२० ॥

नवमो नवमस्फूर्तिर्विस्फुरत्कीर्तिसौरभः ।

स एष द्विषदुच्छेदच्छेकोऽजनि जनार्दनः ॥ २२१ ॥

कंसध्वंसः पुरीन्यासो जरासंधवधोऽप्ययम् ।

जन्मतोऽपि किमेतस्य चरित्रं यत्र चित्रकृत् ॥ २२२ ॥

इत्यन्योन्यकृतालापास्त्रिविष्टपसदस्तदा ।

गोविन्दे निजमानन्दं विवव्रुः पुष्पवर्षतः ॥ २२३ ॥

भूर्भुवःस्वस्त्रयीलोके शंसद्भिः केशवोदयम् ।

ते मुदा दुन्दुभिध्वानैः शब्दाद्वैतं वितेनिरे ॥ २२४ ॥

अथ लक्ष्मपि क्षोणेरधिपाश्चावरोधतः ।

अरिष्टनेमिना मुक्ताः सिंहेन हरिणा इव ॥ २२५ ॥

ते तदोत्सादितोत्साहमुच्छन्नास्त्रपरिग्रहम् ।

आत्मानं वीक्ष्य दधिरे त्रपामलिनमानसम् ॥ २२६ ॥

जरासन्धवधं ज्ञात्वा नृपाः प्राञ्जलयस्तदा ।

विज्ञा विज्ञापयामासुः समुद्रविजयात्मजम् ॥ २२७ ॥

वैकुण्ठे कुण्ठशौण्डीर्या मां भूवन् रिपवः कथम् ।

विपक्षकक्षद्रावाग्निर्यस्य त्वमसि बान्धवः ॥ २२८ ॥

राजन्यमृत्यौ जन्येऽस्मिन्न जीविष्याम किं वयम् ।

कृपया त्रिजगन्नातरेवमन्नास्यथा न चेत् ॥ २२९ ॥

किंतु श्रीभ्रमरीकुन्दान्मुकुन्दात्रातुमर्हसि ।

अन्यथा कुपिते तस्मिन्नस्माकं क नु जीवितम् ॥ २३० ॥

तथेत्येषां प्रतिश्रुत्य प्रार्थनां पृथिवीभुजाम् ।

उपतस्थे समेतस्तैर्नेमिः कंसनिषूदनम् ॥ २३१ ॥

संमुखं प्रसरन्तीव श्लिष्यन्तीव मुहुस्तदा ।

संभाष्यन्त इवान्योन्यमेतयोर्मिलिता दृशः ॥ २३२ ॥

स्यातां राकामृगाङ्गौ चेत्संमुखीनावुभौ दिवि ।

तदा तदास्ययोर्नूनमुपमासंभवो भवेत् ॥ २३३ ॥

उभौ तापिच्छगुच्छाभौ श्रीवत्साङ्गावुभावपि ।

तावन्योन्यं कृताश्लेषौ सत्यमेकत्वमापतुः ॥ २३४ ॥

प्रावर्तत ततः स्वैरमवार्यभुजवीर्ययोः ।

संग्रामसंकथास्तास्तास्तयोः शात्रवजैत्रयोः ॥ २३५ ॥

आसाद्यावसरं तेषां लक्षस्यापि क्षमाभृताम् ।

नेमिः प्रसाद्य गोविन्दं पृष्ठे हस्तमदापयत् ॥ २३६ ॥

अत्रान्तरे महामात्या जरासन्धतनूद्भवम् ।

सहदेवं नये निष्णाः कृष्णस्याङ्के निचिक्षिपुः ॥ २३७ ॥

माधवस्तं विधत्ते स्म मगधेषु पुनर्नृपम् ।

प्रणिपातावसानो हि कोपो विपुलचेतसाम् ॥ २३८ ॥

तेन तेनोग्रसंग्रामकर्मणा दक्षिणेर्मणाम् ।

सुभटानामनाधृष्टिश्चक्रे व्रणचिकित्सितम् ॥ २३९ ॥

संपराये परासूनां समुद्रविजयाज्ञया ।

स करोति स्म संस्कारमाग्नेयास्त्रेण कालवित् ॥ २४० ॥

विसृज्य सहदेवाद्यान्पार्थिवानथ केशवः ।

कुलवृद्धाभिरारब्धशिवं शिविरमभ्यगात् ॥ २४१ ॥

समुद्रविजयः पुत्रैः पौत्रैश्च परिवारितः ।

अनुयातः पथि प्राप कामप्यनुपमां श्रियम् ॥ २४२ ॥

अमन्यत गरीयोभिर्लघीयोभिश्च यादवैः ।

प्रभुत्वोत्कर्षविश्रान्तिर्बलकेशवनेमिषु ॥ २४३ ॥

यथास्वं मातरस्तेषां मङ्गलानि वितेनिरे ।

द्विषज्जयोऽवदानं हि क्षत्रियाणामनुत्तरम् ॥ २४४ ॥

ययौ नेमिमनुज्ञाप्य मुदितो मातलिर्दिवम् ।

आख्यच्च तच्चरित्राणि शक्राय पुलकं वहन् ॥ २४५ ॥

आस्थानीमास्थितेऽन्येद्युः समुद्रविजये नृपे ।

उच्चैस्तूर्यरवं सर्वे शुश्रुवुर्दिवि यादवाः ॥ २४६ ॥

परोलक्षाणि चाद्राक्षुरुत्पक्षमाणः क्षणेन ते ।

स्थगितार्कविमानानि विमानानि नभोऽङ्गणे ॥ २४७ ॥

समं प्रद्युम्नसाम्बाभ्यामथोत्तीर्य विमानतः ।

वसुदेवः प्रणौति स्म समुद्रविजयक्रमौ ॥ २४८ ॥

बलदेवाद्वयः सर्वे वसुदेवमनंसिषुः ।

वृद्धान्प्रद्युम्नसाम्बाञ्च ववन्दाते यथाक्रमम् ॥ २४९ ॥

यथास्थानं यथानाम प्रद्युम्नेन निवेदिताः ।

समुद्रविजयं नत्वा प्रणेमुः खेचरा हरिम् ॥ २५० ॥

व्यजिज्ञपंश्च ते पित्रा शौर्यरूपादिभिर्गुणैः ।

जिग्ये जगन्नयं येन पुरस्तात्तस्य के वयम् ॥ २५१ ॥

तवाज्ञा स्रग्विणो मूर्ध्नि विद्धि नस्तदतः परम् ।

नवमो(?)हि हृषीकेशस्तन्नः शाधि यदृच्छया ॥ २५२ ॥

इत्युदित्वा नवादित्यप्रभं ते कैटभद्विषम् ।

अपास्तकौस्तुभमदै रत्नपुञ्जैरपूजयन् ॥ २५३ ॥

सोऽपि संमानयांचक्रे वचसा क्रिययापि तान् ।

उदात्तचेतसां कापि न ह्यौचित्यव्यतिक्रमः ॥ २५४ ॥

संपरायप्रमीतानां स्ववीराणां नरायणः ।

क्रियाभिज्ञः क्रियास्तास्ता विदधावौर्ध्वदेहिकीः ॥ २५५ ॥

निवापं सहदेवोऽपि व्यधत्त विधिवत्पुनः ।

अन्येऽपि प्रेतकार्याणि स्वस्वसंबन्धिनां व्यधुः ॥ २५६ ॥

सापि जीवयशाः साक्षाद्वीक्ष्याखिलकुलक्षयम् ।

पितुः पत्युश्च युगपन्निर्लज्जादाज्जलाञ्जलिम् ॥ २५७ ॥

कूर्दित्वा यादवैस्तत्र स्वानन्दो यत्प्रदर्शितः ।

कृष्णोपज्ञं ततोऽन्वर्थमानन्दपुरमित्यभूत् ॥ २५८ ॥

भारतस्य हरिस्त्रीणि खण्डान्याखण्डलोपमः ।

प्रतस्थेऽथ वशीकर्तुं केशवानां क्रमो ह्ययम् ॥ २५९ ॥

कांश्चिदुत्थापयन्कांश्चिदुत्खातप्रतिरोपितान् ।

कुर्वन्नुर्वीपतीनुर्वीं साधयामास माधवः ॥ २६० ॥

हरिः प्राप प्रदेशं तं वसुधासाधनक्रमात् ।

शिला कोटिशिलानाम यत्रास्ति गिरिसोदरा ॥ २६१ ॥

उच्चत्वविस्तरायामैर्विदुर्यामेकयोजनाम् ।

यया च वासुदेवस्य बलं बाह्वोः परीक्ष्यते ॥ २६२ ॥ (युग्मम्)

पश्यतां सर्वभूपानां भूतलाच्चतुरङ्गुलीम् ।

मुकुन्दः कन्दुकोत्क्षेपमुच्चिक्षेप क्षणेन ताम् ॥ २६३ ॥

ततो जयजयध्वानपूर्वं गीर्वाणखेचराः ।

प्रहृष्टाः सुमनोवृष्टिं कृष्णोपरि विचिक्षिपुः ॥ २६४ ॥

अखण्डितोदयं षड्भिर्मासैरासूय्य दिग्जयम् ।

अखिलैः सह भूपालैर्वलति स्म बलानुजः ॥ २६५ ॥

अथ क्रमेण वर्धिष्णुभरतर्धिमहर्धिभिः ।

सोऽविशद्वारकां द्वारद्वारप्रारब्धमङ्गलाम् ॥ २६६ ॥

ततो राज्याभिषेकाय विष्णोरुष्णांशुतेजसः ।

तीर्थानां मागधादीनां जलान्यानिन्यिरे सुरैः ॥ २६७ ॥

समुद्रविजयो राजा स्वयमानकदुन्दुभिः ।

बलभद्रस्तपःसूनुभीमसेनार्जुनौ यमौ ॥ २६८ ॥

अनाधृष्टिमुखाश्चान्ये कुमारः स्वजना अपि ।
 राजानोऽपि सहायातास्ते सहस्राणि षोडश ॥ २६९ ॥
 अर्धभारतवास्तव्यास्त्रिविष्टपसदस्तथा ।
 सर्वे व्योमचरास्ते च वसुदेववशंवदाः ॥ २७० ॥
 हिरण्मयै रत्नमयैस्तथाम्भःपूरितोदरैः ।
 कलशैर्मुखविन्यस्तोदारमन्दारपल्लवैः ॥ २७१ ॥
 आनन्दाश्रुसमारब्धवारिधाराद्विरुक्तयः ।
 वैकुण्ठमुच्चपीठस्थमभ्यषिञ्चन्नमी क्रमात् ॥ २७२ ॥
 (पञ्चभिः कुलकम्)

मातरोऽस्य शिवादेवी रोहिणीदेवकीमुखाः ।
 सुवासिन्यश्च कुन्त्याद्या मङ्गलानि मुहुर्जगुः ॥ २७३ ॥
 हयाः कैश्चिद्भजाः कैश्चित्कैश्चिन्माणिक्यराशयः ।
 कन्याः कैश्चित्तदा भूपैरुपदीचकिरे हरेः ॥ २७४ ॥
 कृतप्रतिपुरं तस्मिन्नभिषेकमहोत्सवे ।
 सत्कृत्य व्यसृजद्विष्णुर्नृपान्भूचरखेचरान् ॥ २७५ ॥
 युधिष्ठिरप्रतिष्ठार्थं नृपैः कतिपयैर्वृतः ।
 अन्येद्युः सोऽचलत्साश्चहस्तिको हस्तिनापुरम् ॥ २७६ ॥
 रामो नेमिरनाधृष्टिः पाण्डवेयानुरोधतः ।
 प्रद्युम्नाद्याः कुमारश्च सह तेन प्रतस्थिरे ॥ २७७ ॥
 मैत्रीं मञ्जरयद्भिश्च मित्रैश्चित्राङ्गदादिभिः ।
 चेले व्योमचरैः कैश्चित्तदा साकं किरीटिना ॥ २७८ ॥
 कुन्त्या सह शिवादेवी रोहिणी देवकी तथा ।
 सौजन्यमनुरुन्धत्यश्चेलुः सस्नेहचेतसः ॥ २७९ ॥
 यास्यामः कथमानृण्यं विर्णोर्वयमहो इति ।
 संकथाः पाण्डवेयानां पथि पप्रथिरे मिथः ॥ २८० ॥
 प्रागेत्य केशवादेशात्पुत्रोत्कण्ठाकशीयसः ।
 पाण्डवागमनं पाण्डोरावेद्यतं नभश्चरैः ॥ २८१ ॥

प्रत्युद्ययौ तदाकर्ण्य सपौरः पाण्डुरात्मजान् ।

तेषामालोक्य च स्फीतिं पुपोष पुलकोत्करम् ॥ २८२ ॥

उपेयुषी समं पत्या सुतानुद्वीक्ष्य तत्क्षणात् ।

माद्री हर्षाश्रुवर्षेण प्रावृषं नूतनां व्यधात् ॥ २८३ ॥

विहाय वाहनान्याशु विकासिवदनाम्बुजाः ।

व्यक्तानन्दमवन्दन्त पितरौ पाण्डवा अपि ॥ २८४ ॥

उन्निद्रप्रणया माद्री गाढाश्लेषपुरःसरम् ।

पद्मोत्फुल्लदृशः कुन्त्याः पाणिभ्यामग्रहीत्क्रमौ ॥ २८५ ॥

सरोमाञ्चा च पाञ्चाली पञ्चाङ्गीचुम्बितावनिः ।

क्रमात्पाण्डोश्च माय्याश्च प्रणेमे चरणाम्बुजम् ॥ २८६ ॥

अन्यैरपि यथौचित्यप्रणीते प्रणतिक्रमे ।

पीयूषमयमानन्दमयं तेषामभूज्जगत् ॥ २८७ ॥

आमुक्तमौक्तिकोच्चूलाः स्वर्विमानजितस्ततः ।

जगत्या इव रोमाञ्चा मञ्चा निर्ममिरे पुरे ॥ २८८ ॥

प्रतिवेश्म व्यरच्यन्त चेलोत्क्षेपपुरःसरम् ।

साक्षादिव मुदो मुक्ताः स्वस्तिकास्तोरणानि च ॥ २८९ ॥

प्रतिरथ्यमदीयन्त पिष्टातकपरागिणः ।

मूर्ता इव मनोरङ्गा विकटाः कुङ्कुमच्छटाः ॥ २९० ॥

असूज्यत भ्रमद्भृङ्गीसंगीतसुभगोदयः ।

कुसुमप्रकरो जानुदम्नो घण्टापथक्षितौ ॥ २९१ ॥

संबन्धोरप्यजातारेः प्रवेशाय प्रसाधनम् ।

पाण्डुः प्रमोदनीरन्ध्रः सैरंध्रीभिरकारयत् ॥ २९२ ॥

यशःसंभारसौरभ्यसुरभेर्धर्मजन्मनः ।

चन्दनाद्यङ्गरागोऽङ्गे पुपोष पुनरुक्तताम् ॥ २९३ ॥

सदैवापरदुष्प्रापगुणालंकारधारिणः ।

तस्याभूवन्नलंकाराः पित्रोर्नेत्रोत्सवः परम् ॥ २९४ ॥

गाङ्गोर्मिनिर्मले तस्य वसानस्याच्छवाससी ।

लवणोत्तारणं चक्रे रोमाङ्कुरपृथुः पृथा ॥ २९५ ॥

सोऽथ तत्कालमुन्मीलद्दानमैरावणोपमम् ।

महेन्द्र इव गर्जन्तमारोहज्जयकुञ्जरम् ॥ २९६ ॥

तेन साकं पुरः पाण्डुः पार्श्वतः केशवादयः ।

भीमाद्या बान्धवाः पृष्ठे गजारूढाः प्रतस्थिरे ॥ २९७ ॥

श्वेतच्छत्रापदेशेन सेव्यमानो नृपश्रिया ।

चारुवाराङ्गनावर्गैः सलीलोद्ध(द्ध)तचामरः ॥ २९८ ॥

चिरायोपचितोत्कण्ठाः श्लिष्यन्निव वदन्निव ।

दृशा पीयूषवर्षिण्यानुगृह्णन्नभितः प्रजाः ॥ २९९ ॥

उद्धच्छदुच्चरोमाञ्चमञ्चलोत्तारणोत्तरम् ।

प्रजानां लाजनिक्षेपं प्रतिगृह्णन्समन्ततः ॥ ३०० ॥

प्रमोदोत्फुल्लनेत्राणां नागराणां पदे पदे ।

अनुरागगिरस्तास्ताः शृण्वन्नाशीःपुरःसराः ॥ ३०१ ॥

परित्यक्तान्यकृत्याभिः प्रेङ्खोलत्प्रीतिवीचिभिः ।

गवाक्षप्रहिताक्षीभिर्मृगाक्षीभिर्निरीक्षितः ॥ ३०२ ॥

चत्वरे चत्वरे सोऽथ मञ्चे मञ्चे गृहे गृहे ।

गृह्णन्माङ्गलिकान्युच्चैः प्राविशन्नागसाह्वयम् ॥ ३०३ ॥

(षडिः कुलकम्)

तस्याध्यासितसौघस्य दधिदूर्वाक्षतादिभिः ।

प्रसृतोल्लोलकल्लोलं कुन्ती मङ्गलमादधे ॥ ३०४ ॥

श्रिया नूतनया राजत्राजसिंहासने पुनः ।

स तदा स्थापयांचक्रे पाण्डुना विष्णुनापि वा ॥ ३०५ ॥

उपदायामुपेतानामिमानां वृंहितैर्मुहुः ।

तदा मङ्गलतूर्याणां निनादो मेदुरीकृतः ॥ ३०६ ॥

कुङ्कुमस्थासके रत्नकल्पैश्चाश्वीयसंकटे ।

उपदा वाजिनस्तस्याजिरे व्यानजिरे तदा ॥ ३०७ ॥

महीपालकिरीटोऽसौ किरीटं कैटभारिणा ।

पारावारार्पितै रत्नैः पर्युप्तं पर्यधाप्यत ॥ ३०८ ॥

अजातारेस्ततो जाते क्षितिपानामुपायने ।

अतिप्रीतिपराः पौरा मङ्गलानि वितेनिरे ॥ ३०९ ॥

उपेत्योपेत्य वृन्देन पौरपण्याङ्गनागणः ।

संगीतं सूत्रयामास तू(तौ)र्यत्रिकविचक्षणः ॥ ३१० ॥

जाते स्वामिन्यजातारौ प्रजाः पूर्णोपयाचिताः ।

पुरमुज्जागरं चक्रुर्देवेभ्यस्तूर्यजागरैः ॥ ३११ ॥

वीक्ष्य धर्मात्मजो गाढं नागराननुरागिणः ।

अश्लाघत पृथां तादृक्पुत्रप्रसविनीं हरिः ॥ ३१२ ॥

व्यधत्त धर्मसूर्नित्यं कुन्त्याः पाण्डोश्च यादृशीम् ।

वितेने तादृशीं भक्तिं गान्धारीधृतराष्ट्रयोः ॥ ३१३ ॥

पञ्चमूर्तिकमात्मानं स पश्यन्नतिवत्सलः ।

चक्रेऽर्धचक्रिणोऽध्यक्षं बन्धून्सर्वाधिकारिणः ॥ ३१४ ॥

आपृच्छचमानमन्येद्युर्गमनाय जनार्दनम् ।

सभायामञ्जलि वद्ध्वा धर्मजन्मा व्यजिज्ञपत् ॥ ३१५ ॥

दामोदर तवैवेदमनुभावविजृम्भितम् ।

भूयोऽभवन्त्यदेता मे हस्तिनापुरसंपदः ॥ ३१६ ॥

स्मरस्येतद्विराटेषु गूढवासकदर्थितान् ।

आदराद्वारकां नीत्वा तथास्मान्सत्करिष्यसि ॥ ३१७ ॥

किं चास्मिंश्चण्डशौण्डीरे किं जयेयं रणाजिरे ।

सुमेधाः सहयुद्धा चेन्न त्वमेकमना भवेः ॥ ३१८ ॥

राज्यलक्ष्मीस्तवैवेयमिमे प्राणास्तथैव च ।

किमन्यदस्ति येन त्वां विष्णो सत्कुर्महे वयम् ॥ ३१९ ॥

तथापि पृथुचित्तेन निनिमित्तोपकारिणा ।

पदातिलवसंख्यायामयं चिन्त्यो जनस्त्वया ॥ ३२० ॥

इति विज्ञेन विज्ञाप्य विष्णवे पाण्डुजन्मना ।

स्वर्णरत्नगजाश्रादिसर्वस्वमुपदीकृतम् ॥ ३२१ ॥

त्वयेदानीं ममैवेदं सर्वं वस्तु समर्पितम् ।

निर्वन्धं तदलंकृत्वा विजयेथाश्चिरं भुवि ॥ ३२२ ॥

इति संबोध्य कौन्तेयं तेनार्चितपरिच्छदः ।

वैकुण्ठोऽचलदुत्कण्ठावतीं द्वारवतीं प्रति ॥ ३२३ ॥ (युग्मम्)

धर्मजस्तमनुव्रज्य पुरं कृच्छ्रान्वयवर्तत ।

पृथासूनुकथानिष्णः कृष्णोऽपि स्वपुरीं ययौ ॥ ३२४ ॥

समभ्यर्च्य यथौचित्यं तेऽपि चित्राङ्गदादयः ।

प्रीतैः पाण्डुसुतैः सर्वे विसृज्यन्ते स्म खेचराः ॥ ३२५ ॥

कौन्तेयोऽथ पुरे सर्वव्यसनानि न्यवारयत् ।

एकस्याप्यपराधे हि ज्ञातिरुच्छिद्यते ध्रुवम् ॥ ३२६ ॥

अमारि पटहैश्चापि धर्ममुन्निद्रमादधे ।

कृपा हि सर्वजीवेषु परं धर्मस्य जीवितम् ॥ ३२७ ॥

स भोजनाय दीनानामनादीनवमानसः ।

नानाभोज्यविचित्राणि सत्रागाराण्यकारयत् ॥ ३२८ ॥

यात्रां स सूत्रयामास समस्तजिनवेश्मसु ।

सर्वद्वारमुदारा हि यतन्ते सुकृतार्जने ॥ ३२९ ॥

तत्रस्थ एव नाशिक्ये स श्रीचन्द्रप्रभप्रभोः ।

अचीकरत्सदाचारपूतः पूजामहोत्सवम् ॥ ३३० ॥

इति सुचरितैस्तैः स्तैः सिक्त्वा सुधा इव बान्धवैः

परमुपचयं पाण्डोः सूनुर्निनाय नयद्भुमम् ।

स च निरुपमानन्दस्यन्दि क्षणात्सुषुवेतमा-

मखिलनृपतिश्लाघ्यं पुण्यं यशश्च फलद्वयम् ॥ ३३१ ॥

मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये जरासंधवध-
वर्णनो नाम चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

पञ्चदशः सर्गः ।

दीक्षाप्रपन्नमन्येद्युरुद्यद्भक्ति पितामहम् ।

नन्तुं यियासुरादिक्षत्स पौरान्बान्धवानृपः ॥ १ ॥

ते तदैव समारूढाः प्रौढेषु तुरगादिषु ।

कृत्ताकल्पा नृपद्वारमभ्युपेत्यावतस्थिरे ॥ २ ॥

अगण्यदेवमण्यादिवरेण्यावर्तवाजिनम् ।

वाजिनं पञ्चकल्याणमारुरोह महीपतिः ॥ ३ ॥

मुनिर्यत्रास्ति गाङ्गेयः प्रतस्थे तत्र पार्थिवः ।

ऋक्षेशमिव ऋक्षाणां गणो लोकस्तमन्वगात् ॥ ४ ॥

मुनिवन्दारुगीर्वाणविमानैः स्थगिते रवौ ।

राजन्यानां पथि व्यर्थैर्जातमातपवारणैः ॥ ५ ॥

सपौरस्तं भुवो भर्ता देशमादेशवान्क्रमात् ।

भीष्मालंकृतशैलान्ते स्वसैन्यं संन्यवेशयत् ॥ ६ ॥

ततश्चरणचारेण गच्छन्नरपतिः पुरः ।

शयानं शरशय्यायामात्मध्यानपरायणम् ॥ ७ ॥

गीतार्थे मुनिभिर्ग्लानपरिचर्याविचक्षणैः ।

संवाह्यमानं सर्वाङ्गं करैः कमलकोमलैः ॥ ८ ॥

आचार्यभद्रगुप्तेन दीयमानानुशासनम् ।

दहतो देहिनो भेदनिश्चयैकाग्रचेतसम् ॥ ९ ॥

देहदक्षिणभागस्थं भवभङ्गैकमुद्गरम् ।

धारयन्तं मनोहारि रजोहरणमन्तिके ॥ १० ॥

अहंपूर्विकयोपेतैरमरैरथ खेचरैः ।

बद्धमानाधिकश्रद्धैराबद्धपरिमण्डलम् ॥ ११ ॥

नराणां खेचराणां च स्त्रीभिः स्वर्वासिनामपि ।

प्रारब्धरासकोत्तालतालवाचालसंनिधिम् ॥ १२ ॥

आनन्दमग्नं नासाग्रन्यस्तनिश्चललोचनम् ।

गाङ्गेयमुनिमद्राक्षीच्चारित्रमिव मूर्तिमत् ॥ १३ ॥

(सप्तभिः कुलकम्)

पितामहं तथा प्रेक्ष्य पाण्डवानां दृशस्तदा ।
 आसन्नानन्दशोकाभ्यां गीतलोष्णजलाविलाः ॥ १४ ॥
 किरीटं पादुके छत्रं कृपाणं चमराणि च ।
 दूरादुर्वीपतिमुञ्चन्पञ्चधाभिगमं व्यधात् ॥ १५ ॥
 अष्टमीन्दुनिभे कुर्वेल्लाटे करकुञ्जालम् ।
 ययौ नैपेधिकीपूर्वमुर्वीशस्तदवग्रहम् ॥ १६ ॥
 तत्र कृत्वोत्तरासङ्गं निःसङ्गैकशिरोमणेः ।
 स त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य पादयोरपतन्मुनेः ॥ १७ ॥
 प्रत्येकं तस्य वात्सल्यं सारन्तस्तत्तदद्भुतम् ।
 नसारोऽन्येऽपि चत्वारश्चरणौ मूर्द्धनि न्यधुः ॥ १८ ॥
 तेऽजस्रमश्रुधाराभिः क्रमावस्तपयन्मुनेः ।
 भेजिरे विरजीभावं भक्तिप्रहाः स्वयं पुनः ॥ १९ ॥
 धर्मलाभमयीस्तेषामाशिपोऽद्गान्मुनिः शनैः ।
 तेऽप्युपेत्य प्रमोदेन न्यपीदंस्तन्मुखाग्रतः ॥ २० ॥
 मुनिराकृष्य नासाग्रात्तेषु चिक्षेप चक्षुषी ।
 महान्तो हि परार्थाय स्वार्थेषु शिथिलादराः ॥ २१ ॥
 आजन्मचापसंपर्ककर्कशं मुनिपुंगवः ।
 पाणिं व्यापारयामास तेषां पृष्ठे पुनः पुनः ॥ २२ ॥
 सुधासब्रह्मचारिण्या गाङ्गायनिमुनेर्दृशा ।
 सिक्तस्त्यक्तमनस्तापः पार्थिवस्तं व्यजिज्ञपत् ॥ २३ ॥
 प्रभो प्रभूतसंभूतपापपङ्केन पङ्क्तिः ।
 निर्मलोऽस्तु ममात्मायं त्वदुपास्तिमुधाम्बुधौ ॥ २४ ॥
 विवेकारूपं निर्धिं तात तृष्णामुष्णान्ममाखिलम् ।
 राज्याय बान्धवध्वंसमकार्षं कथमन्यथा ॥ २५ ॥
 ज्ञातिसंज्ञपनोपज्ञकल्मषैकमलीमसाः ।
 व्याकोशकोशहस्त्यश्वबन्धुरा अपि धिक् श्रियः ॥ २६ ॥

इन्दुकुन्दद्युतिं कीर्तिं धर्मं च द्वयमप्यदः ।

दुःखाकृत्योदयन्ते याः संपदस्ता न संपदः ॥ २७ ॥

अहह ज्येष्ठयोः पित्रोर्गान्धारीधृतराष्ट्रयोः ।

अदायि यन्मया दुःखं तत्तु वाचामगोचरम् ॥ २८ ॥

तत्पथप्रस्थितस्तातः सांप्रतं पारलौकिके ।

प्रसीदान्त्योपदेशेन केनाप्यथ गृहाण माम् ॥ २९ ॥

येनास्मि नरकक्रोडवासप्रतिभुवोऽधुना ।

मुच्येयं बान्धवध्वंसनिदानात्खलु पाप्मनः ॥ ३० ॥

पुराप्यदायि यो मह्यं राजधर्मोचितस्त्वया ।

उपदेशः स हृद्यस्ति वास्तव्योऽद्यापि तद्यथा ॥ ३१ ॥

सर्वैर्नृपगुणैर्युक्ताः सुवृत्ताः प्राज्यवंशजाः ।

भूमेर्भूषणतां यान्ति हारा इव नरेश्वराः ॥ ३२ ॥

पार्थिवानामलंकारः प्रजानामेव पालनम् ।

किरीटकटकोष्णीषैर्भूष्यन्ते केवलं नटाः ॥ ३३ ॥

विशेषज्ञः कृतज्ञश्च गुरौ देवे च भक्तिमान् ।

अप्रतार्यश्च धूर्तानां भुवं भुङ्क्तेऽब्धिमेखलाम् ॥ ३४ ॥

सेवागुरौ तदादिष्टे ग्रहः पुरुषसंग्रहः ।

शौर्यं धर्मश्च पञ्चामी राज्यलक्ष्मीलताम्बुदाः ॥ ३५ ॥

आपन्नस्यार्तिहरणं शरणागतरक्षणम् ।

तथ्यं प्रजानुरागश्च श्रीतरीनां गरा अमी ॥ ३६ ॥

दानेन क्षमया शक्त्या गणं राजानुपालयेत् ।

गणकोपः क्षयो राज्ञां विजयो गणसंग्रहः ॥ ३७ ॥

शपन्ते कृपणाक्रन्दच्छन्नना क्षितिपं श्रियः ।

आददीत ततो लोकपीडयार्थं न पार्थिवः ॥ ३८ ॥

आशां न विफलां कुर्यान्नृपः कल्पद्रुमोऽर्थिनाम् ।

आशापाशसमं नास्ति हृदयाकर्षणं नृणाम् ॥ ३९ ॥

भोगान्न च न च त्यागान्न चाधेर्न च रोगतः ।
 प्रजासंतापशापात्तु क्षीयन्ते क्षितिपश्रियः ॥ ४० ॥
 क्षमाभुजां क्षिप्यते लक्ष्मीर्धूर्तेर्मधुरवादिभिः ।
 अतिप्रवर्धितैर्भृत्यैर्वल्लभैश्च निरङ्कुशैः ॥ ४१ ॥
 समग्रविषयग्रामसर्वस्वादलालसैः ।
 इन्द्रियैरिव कायस्थैः कायस्थैः क्षपिता नृपाः ॥ ४२ ॥
 चण्डदण्डमगोसारं क्षितिपं नेच्छति क्षितिः ।
 निष्कलं कलहक्रूरं लुब्धं पतिमिवाङ्गनाः ॥ ४३ ॥
 प्रागित्युपादिशः सम्यग्यथा मे हृदयंगमम् ।
 अधुनापि प्रभो पथ्यं तथोपदिश किञ्चन ॥ ४४ ॥
 इति विज्ञापनां राज्ञो निशम्य मुनिपुंगवः ।
 दृशौ व्यापारयन्तस्मिन्सानन्दे मन्दमभ्यधात् ॥ ४५ ॥
 पुरा राज्योचितं तेऽर्थे पुरुषार्थमचीकथम् ।
 पुष्टोऽर्थः पार्थिवानां हि सर्वोपक्रमसिद्धये ॥ ४६ ॥
 ऋषीणां त्विदमाख्यातुं राजन्नञ्चति नौचितीम् ।
 ततो धर्मं च मोक्षं च समाचक्षे तवाधुना ॥ ४७ ॥
 दानं शीलं तपो भावश्चेति धर्मश्चतुर्विधः ।
 चतुर्णामपि वर्णानां जायते यः शिवंकरः ॥ ४८ ॥
 स्वर्गापवर्गयोर्वीजं तत्र दानं भवेन्निधा ।
 गृहस्थैरपि मार्गस्थैर्भवाब्धिर्येन तीर्यते ॥ ४९ ॥
 प्राणिनां प्रीणनं मृत्योर्मातानामभयेन यत् ।
 कर्मनिर्मूलनं सर्वज्येष्ठं दानं तदादिमम् ॥ ५० ॥
 जन्तुं धिनोति नोदात्तैर्दत्ता रत्नावलिस्तथा ।
 सर्वतोऽप्यभयं तुभ्यमिति वर्णावलिर्यथा ॥ ५१ ॥
 आगमादिसमीचीनग्रन्थतत्त्वार्थसिद्धिषु ।
 कुर्वतां साधुसाहाय्यं ज्ञानदानमुदाहृतम् ॥ ५२ ॥

धन्यैर्ज्ञानप्रदीपेन निस्तुषज्योतिषाधिकम् ।
 अन्तरङ्गं तमस्काण्डमशेषमपि स्वण्ड्यते ॥ ५३ ॥
 वस्तुना येन दत्तेन साधोः सिध्यति संयमः ।
 तृतीयं तदुपष्टम्भदानमाज्ञातमर्हता ॥ ५४ ॥
 प्रीत्युदञ्चितरोमाञ्चः कर्मक्षयकृते क्षमी ।
 वस्तुकल्पं सुपात्राय ददीत विगतस्पृहः ॥ ५५ ॥
 काले दानं सुपात्रेभ्यः सद्गुरुणां समार्गमः ।
 भवाब्धौ बोधिलाभश्च भाग्यलभ्यमिदं त्रयम् ॥ ५६ ॥
 चित्तं वित्तं च पात्रं च त्रयमेकत्र संगतम् ।
 दुर्लभं लभ्यते येन जन्म तस्य फलेग्रहि ॥ ५७ ॥
 लक्ष्मीः सौभाग्यमारोग्यमाज्ञैश्वर्यं गुणोन्नतिः ।
 आदेयता च कौन्तेय दानकल्पद्रुपल्लवाः ॥ ५८ ॥
 देशतः सर्वतो वापि विरतिः शीलमुच्यते ।
 यतः संसारपारीणाः स्त्रियोऽप्यासन्ननेकशः ॥ ५९ ॥
 दानमातन्यते पापपीवरैरपि पामरैः ।
 न तु पालयितुं शीलं शक्यते येन केनचित् ॥ ६० ॥
 बाह्यमुक्तं तपः षोढा षोढा चाभ्यन्तरं बुधैः ।
 कर्ममर्मच्छिदा कर्मच्छेकमेकं यदुच्यते ॥ ६१ ॥
 इहापि स्यान्महीयस्यै तपोऽभीष्टार्थसिद्धये ।
 स्वयमेव त्वया दृष्टो दृष्टान्तोऽत्र जयद्रथः ॥ ६२ ॥
 द्रौपदीहरणे ह्येष तदा प्राप्य पराभवम् ।
 दुष्टः कष्टं तपस्तेपे युष्मद्वधविधित्सया ॥ ६३ ॥
 तुष्टाव तपसा तेन काचिदभ्येत्य देवता ।
 वरं वत्स वृणीष्वेति निजगाद जयद्रथम् ॥ ६४ ॥
 सोऽथ मे दुस्तपस्यास्य यद्यस्ति तपसः फलम् ।
 ततो बन्धाय पाण्डूनां स्यामित्येतामयाचत ॥ ६५ ॥

साप्यवोचदवाच्यैव वाचोयुक्तिरियं त्वया ।

संविधातुं वधं वत्स नैपामाखण्डलोऽप्यलम् ॥ ६६ ॥

आयुश्चरमदेहानामेषां हि निरुपक्रमम् ।

यदेते व्रतमादाय तीर्थं सेत्स्यन्ति नेमिनः ॥ ६७ ॥

तदेतेषां वधे मा सा कृथा मिथ्यामनोरथान् ।

केवलं दुष्करस्यैतद्भावि ते तपसः फलम् ॥ ६८ ॥

यद्भवान्पाण्डवानेतान्कुरुव्यूहे विविक्षतः ।

दिनमेकं रणच्छेको लीलया स्वलयिष्यति ॥ ६९ ॥

इति तस्मै समाख्याय देवता सा तिरोदधे ।

कृतं युष्मासु तेनापि यत्किञ्चिद्वेत्सि तत्स्वयम् ॥ ७० ॥

तदेतत्तव कौन्तेय तपोमाहात्म्यमीरितम् ।

भावोऽधुना सर्वधर्मधुर्यस्तुर्यो निशम्यताम् ॥ ७१ ॥

सर्वदैवातिदुर्लभो भावः सिद्धरसोपमः ।

दानादयोऽपि जायन्ते येन कल्याणमूर्तयः ॥ ७२ ॥

एतस्मादेव कौन्तेय सच्चारित्रपचेलिमान् ।

मोक्षोऽपि कर्मनिर्मोक्षलक्षणस्तत्क्षणाद्भवेत् ॥ ७३ ॥

चारित्रावासिसंपन्नतत्त्वज्ञानेन ते मया ।

नैवे बुत्तमावेतौ धर्ममोक्षाबुदाहृतौ ॥ ७४ ॥

एतौ विधिवन्नित्यमुपासीथास्त्वमप्यमूः ।

निर्ममर्षारम्भपाप्मनो येन मुच्यसे ॥ ७५ ॥

इति नान्यगर्जिवन्महेशनाम् ।

तत्याज सर्वमाकलयन्तं राजाभूता तपः ॥ ७६ ॥

मुहुर्लुलोठ भूपीठे वक्षोऽभीक्षणमंताडयत् ।

चक्रन्द पुनरुक्तं च साथ नेमिवियोगिनी ॥ ७७ ॥

इत्थं विसंस्थुलास्तास्ताः प्राणेशविरहोचिताः ।

सर्वतः कुर्वतीं चेष्टाः सख्यस्तामेवमभ्यधुः ॥ ७८ ॥

सखि प्रक्षीणदाक्षिण्ये नीरसेऽसिन्नलौकिके ।

तस्मादेतौ तेन ह्येतत्तं ते न ॥ ७९ ॥

सस्तम्भं सहरोमाञ्च सखेदं सहवेपथु ।

नव्यनव्योल्लसद्भावं विभरामास सा वपुः ॥ २०८ ॥

क्षणादथ वितीर्णौष्ठवैवर्ण्याः क्लृप्तस्रजः ।

प्रसरन्ति स्म निश्वासा राजीमत्या मुखाम्बुजात् ॥ २०९ ॥

तमाकसिकमुत्पातं विलोक्यात्यन्तमाकुलाः ।

श्यामीभवन्मुखाः सख्यः पप्रच्छुस्तां समुत्सुकाः ॥ २१० ॥

हहा सखि किमेतत्ते दुर्निमित्तमुपस्थितम् ।

निषसाद विषादोऽयं यदानन्दपदे तव ॥ २११ ॥

सा जल्पति स्म सख्यः किं निर्भाग्या कथयामि वः ।

स्पन्दते दक्षिणं चक्षूरुरुः स्फुरति दक्षिणः ॥ २१२ ॥

सख्योऽवोचन्वचस्ते धिक्सखि शान्तममङ्गलम् ।

सर्वतोऽपि करिष्यन्ति कुशलं कुलदेवताः ॥ २१३ ॥

मुञ्चान्यदभिषिञ्च स्वं स्वभर्तुर्दर्शनामृतैः ।

संतापस्य तवास्य स्तादिदमेव महौषधम् ॥ २१४ ॥

इति प्रह्वीकृता यावत्सखीभिः सा विलोक्यते ।

लोकारब्धस्तवस्तावद्वरो दृक्कार्गमग्न्यगात् ॥ २१५ ॥

सूक्ष्मवादरमपु स्तापुत्तु

प्राणातिपातमाजन्मकृतं निन्दाम्यहं त्रिधा ॥

हास्यलोभभयक्रोधैः पीडाकारि परस्य यत् ।

अजल्पिषं मृषा किञ्चित्तत्सर्वं व्युत्सृजाम्य ॥ ६२ ॥

अल्पमल्पेतरं वा यन्प्रकीयं मया ॥

दुष्टः कष्टं तपस्तेषु युष्मद्वधविधित्सया ॥ ६३ ॥

तुष्टाव तपसा तेन काचिदभ्येत्य देवता ।

वरं वत्स वृणीष्वेति निजगाद जयद्रथम् ॥ ६४ ॥

सोऽथ मे दुस्तपस्यास्य यद्यस्ति तपसः फलम् ।

ततो बन्धाय पाण्डूनां स्यामित्येतामयाचत ॥ ६५ ॥

१५ मन्ये दातुं दुःखमिदं त्वयै
६२१ वरं नेमिं कृताहं भोगसंमुखी ॥ २७३

प्रागप्येतन्मया ज्ञातं नायं मे भविता वरः ।

आरोहति कटुस्तुम्बी किमु कल्पमहीरुहम् ॥ २७४

आत्मैकशरणं स्वामिन्ममादृत्यात्यजः कथम् ।

जहाति जातु नाङ्गस्थं शशमप्यादृतं शशी ॥ २७५

भूर्भुवः स्वस्त्रयेऽप्येकस्त्वमाशाकल्पपादपः ।

मां तु प्रत्यन्यथाकारं कथंकारमभूः प्रभो ॥ २७६

अरण्यमालतीपुण्यत्पुष्पसब्रह्मचारिभिः ।

नाथ त्वया विमुक्तायाः किमेभिर्मम भूषणैः ॥ २७७

स्वामिन्मनोहरेणापि हारेण किमनेन मे ।

कन्दर्पकलहे येन कण्ठे पाशायितं न ते ॥ २७८

इमे रत्नमये स्वामिन्कुण्डले मे विडम्बना ।

न ये रहसि सोल्लुण्ठे लुलिते त्वत्कपोलयोः ॥ २७९

एषा संप्रति दुःखाय मे खला मेखला खलु ।

नैव या रहसि स्पृष्टा पाणिना प्रणयात्त्वया ॥ २८० ॥

एतौ बहुद्युती बाह्वोर्मम रत्नाङ्गदौ गदौ ।

निर्ममज्जतुराश्लेषे न यौ ते कण्ठकन्दले ॥ २८१ ॥

इति नेमिं प्रति प्रेम्णा व्याहरन्ती मुहुर्मुहुः ।

तत्याज सर्वमाकल्पजातं राजीमती तदा ॥ २८२ ॥

मुहुर्लुलोठ भूपीठे वक्षोऽभीक्ष्णमेताडयत् ।

चक्रन्द पुनरुक्तं च साथ नेमिवियोगिनी ॥ २८३ ॥

इत्थं विसंस्थुलास्तास्ताः प्राणेशविरहोचिताः ।

सर्वतः कुर्वतीं चेष्टाः सख्यस्तामेवमभ्यधुः ॥ २८४ ॥

सखि प्रक्षीणदाक्षिण्ये नीरसेऽसिन्नलौकिके ।

प्रदत्तदेहसंदेहः स्नेहः कोऽयं वरे तव ॥ २८५ ॥

ततो विश्वप्रभुर्घातं निर्मातुं घातिकर्भणाम् ।

विजहार महीहारः पुरीग्रामाकुलामिलाम् ॥ ३१२ ॥

द्वारवत्यामथायाताः पाण्डवाः सह शार्ङ्गिणा ।

गतं नाज्ञासिषुः कालमानन्दैकवशंवदाः ॥ ३१३ ॥

विहृत्य नेमिनाथोऽपि चतुष्पञ्चाशतं दिनान्(?) ।

उपाजगाम तत्रैव सहस्रांश्रवणे पुनः ॥ ३१४ ॥

तत्राष्टमतपःस्थस्य वेतसद्रुतले प्रभोः ।

आश्विने दर्शपूर्वाह्णे चित्रास्वजनि केवलम् ॥ ३१५ ॥

सद्यः सुरेश्वरास्तस्मिन्नुपेत्यासनकम्पतः ।

चक्रुः समवसरणं वप्रैस्त्रिभिरलंकृतम् ॥ ३१६ ॥

प्राग्द्वारेण प्रविश्याथ विंशधन्वशतोच्छ्रयम् ।

तत्र प्रदक्षिणीकृत्य विधिवच्चैत्यपादपम् ॥ ३१७ ॥

तीर्थकरः सोऽथ नमस्तीर्थायेत्युक्तिपूर्वकम् ।

प्राचि सिंहासने प्राचीसंमुखः समुपाविशत् ॥ ३१८ ॥

(युग्मम्)

त्रिषु सिंहासनेष्वन्येष्वन्यत्रापि दिशां त्रये ।

अमरा व्यन्तरास्ते तु प्रतिरूपाणि चक्रिरे ॥ ३१९ ॥

ततश्चतुर्विधा देवा देव्यश्च स्वामिसंमुखाः ।

उपाविशन्त्यथाभूमि कुञ्जलीकृतपाणयः ॥ ३२० ॥

तदा रैवतकोद्यानपालकाश्चक्रपाणये ।

प्रभोर्ज्ञानोत्सवोदन्तं वेगादेत्य न्यवेदयन् ॥ ३२१ ॥

कोटीर्द्वादश रूप्यस्य सार्धास्तेभ्यो ददौ हरिः ।

उपवाह्येभमारुह्य भक्त्युत्तालश्चचाल च ॥ ३२२ ॥

समं पित्रा पितृव्यैश्च मातृभ्रातृसुतैस्तथा ।

पृथक्स्तम्बेरमारूढैरन्वितः पाण्डवैरपि ॥ ३२३ ॥

समग्रेणावरोधेन पौरलोकैश्च संयुतः ।

द्वारवत्याः पतिः प्राप ज्ञानोत्सवमुवं विभोः ॥ ३२४ ॥

वन्दारुः प्रभुपादाब्जं राजीमत्यपि तां महीम् ।

श्रद्धालुर्मालतीगन्धं भृङ्गीवागात्समुत्सुका ॥ ३२५ ॥

गजादुत्तीर्य साम्राज्यलक्षणानि विमुच्य च ।

प्रविवेशोत्तरद्वारां हरिः प्रभुसभां मुदा ॥ ३२६ ॥

स त्रिः प्रदक्षिणापूर्वं नम्रो नाथमवन्दत ।

अनुशक्रं न्यषीदच्च यथास्थानं परेऽपि च ॥ ३२७ ॥

अथोद्धर्तुमना जन्तून्भवकूपोदरात्प्रभुः ।

देशनां रज्जुदेशीयामाततान कृपार्णवः ॥ ३२८ ॥

आयुर्वायुचलाम्भोजपत्रमित्राम्बुसोदरम् ।

शैलशैवलिनीवेगगर्वसर्वकषाः श्रियः ॥ ३२९ ॥

यौवनं सर्वसत्त्वानां धृतसंध्याभ्रविभ्रमम् ।

वितीर्णदुस्तरक्लेशोपगमाः प्रियसंगमाः ॥ ३३० ॥

वपुर्वपुष्मतां प्रायो विपदेकनिकेतनम् ।

पुत्रमित्रकलत्राद्याः प्रदत्तविविधाधयः ॥ ३३१ ॥

संसारस्तदसौ सारवस्तुशून्यो न संशयः ।

सारं तु ज्ञानसम्यक्त्वचारित्राण्येव केवलम् ॥ ३३२ ॥

जीवाजीवादितत्त्वानां सम्यग्ज्ञानाद्विचक्षणः ।

हित्वा हेयमुपादेयमुपादाय विमुच्यते ॥ ३३३ ॥

सुलभाः प्राणिनां प्रायस्त्रिदशाधिपसंपदः ।

शेवधिः सिद्धिसौख्यानां सम्यक्त्वं त्वत्तिदुर्लभम् ॥ ३३४ ॥

भूयिष्ठे कर्मणि क्षीणे कैश्चिच्चारित्रमाप्यते ।

सुखैकहेतोर्यस्याग्रे चिन्तारत्नं न किञ्चन ॥ ३३५ ॥

भवदावानलज्वालानिर्वापणनवाम्बुदः ।

विवेकिनो मनःकेकिमुदे स्यात्सर्वसंयमः ॥ ३३६ ॥

निशम्य देशनामेनामेनोष्ठी स्वामिनो मुखात् ।

उत्थाय प्रार्थयांचक्रे वरदत्तनृपो व्रतम् ॥ ३३७ ॥

अथ तं दीक्षयामास करुणाम्भोनिधिः प्रभुः ।
 अनुप्रव्रजितास्तं च द्वे सहस्रे नरेश्वराः ॥ ३३८ ॥
 वरदत्तादिकांस्तेषु महोत्सवपुरःसरम् ।
 अस्थापयत्प्रभुः प्राज्ञानेकादश गणेश्वरान् ॥ ३३९ ॥
 जिनेन्द्रत्रिपदीं श्रुत्वा ध्रौव्योत्पादव्ययात्मिकाम् ।
 तेऽतिप्रसृमरप्रज्ञा द्वादशाङ्गान्यसूत्रयन् ॥ ३४० ॥
 भूरिकन्यान्वितां राजपुत्रीं प्रव्राज्य यक्षिणीम् ।
 व्यधत्त विधिवद्धर्मचक्रवर्तीं प्रवर्तिनीम् ॥ ३४१ ॥
 स्वाम्येकदत्तनयनां व्रतबद्धमनोरथाम् ।
 वीक्ष्य राजीमतीं दक्षः प्रभुः पप्रच्छ केशवः ॥ ३४२ ॥
 प्रभो प्रीतिरतिस्फीता कस्य जागर्ति न त्वयि ।
 राजीमत्यास्तु काप्येषा किंतु बाह्वनसातिगा ॥ ३४३ ॥
 आत्मन्यनन्यसामान्यं राजीमत्यास्ततोऽखिलम् ।
 भवाष्टकभवं प्रेम व्याजहार जिनेश्वरः ॥ ३४४ ॥
 तस्याः प्रभुर्ददद्दीक्षामकरोत्प्रेम निष्क्रयम् ।
 महात्मस्वनुरागोऽपि भवत्येव शुभायतिः ॥ ३४५ ॥
 दशार्हैरुग्रसेनाद्यैर्नरेशैः केशवेन च ।
 प्रद्युम्नाद्यैः कुमारैश्च श्राद्धधर्मोऽभ्यपद्यत ॥ ३४६ ॥
 रोहिणीदेवकीभामारुक्मिणीप्रमुखाः स्त्रियः ।
 श्रावकत्वं विवेकिन्यः प्रभोः पार्श्वे प्रपेदिरे ॥ ३४७ ॥
 एवं सभायामाद्यायां सङ्घः श्लाघ्यः प्रभोरभूत् ।
 चतुर्विधश्चतसृणां प्रतिरोधक्षमो दिशाम् ॥ ३४८ ॥
 नत्वा नाथं जगामाथ दिवं दिविषदां पतिः ।
 हरिश्च पाण्डवैः सार्धं सबन्धुं द्वारकां पुरीम् ॥ ३४९ ॥
 प्रावृषं शरदं चापि व्यतीत्य भगवानपि ।
 भव्याब्जखण्डमार्त्तण्डो विजहार वसुंधराम् ॥ ३५० ॥

अथ कथमपि तेऽपि प्रीतिमापृच्छ्य कृष्णं

त्रिभुवनगुरुवाचां सौरभं भावयन्तः ।

त्वरिततरमवापुश्चारुहृत्सोपचारं

मुदितमुदितपौराः स्वां पुरीं पाण्डवेयाः ॥ ३५१ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये श्रीनेमिवि-
वाहोपक्रमव्रतकेवलज्ञानवर्णनो नाम षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

सप्तदशः सर्गः ।

हस्तिनापुरसाम्राज्यसरोजवनखेलिनः ।

दिनानि चिन्त्युर्भूयांसि राजहंसाः पृथासुताः ॥ १ ॥

सम्यगाराधितन्यायचिन्तारलोपनीतयोः ।

नैवार्थकामयोरर्थे प्रयत्नस्तैर्व्यधीयत ॥ २ ॥

धर्मेषु बहुधा कल्पपादपादिव जित्वरे ।

ते स्मरन्तः प्रभोर्वाचमयतन्त निरन्तरम् ॥ ३ ॥

तथा नित्यं नयाम्भोभिस्तेऽसिञ्चन्धर्मशास्त्रिनम् ।

यथैतदभवत्सर्वं सच्छायमवनीतलम् ॥ ४ ॥

ते तैस्तैर्विधिभिर्धर्मशालिक्षेत्रमवर्धयन् ।

कामार्थाभ्यां पुनस्तस्मिन्नन्तस्तामरसायितम् ॥ ५ ॥

अन्वहं च विचिन्वन्तो नव्या नव्याः प्रभावनाः ।

सर्वतोऽथार्हतं धर्ममेकच्छत्रमसूत्रयन् ॥ ६ ॥

समीहांचक्रिरे ते च जगदानन्दिनः प्रभोः ।

नेमेरागमनं प्रीताः पयोदस्येव केकिनः ॥ ७ ॥

विज्ञाय तन्मनोवृत्तिमन्येद्युर्भगवानपि ।

क्रमेण विहरन्सर्वांमुर्वीं तत्पुरमागमत् ॥ ८ ॥

बाह्योद्यानभुवं वायुकुमाराः प्रीतचेतसः ।

तदानीमात्मना सार्धमसृजन्नेकयोजनम् ॥ ९ ॥

पुण्यानि पुण्यबीजानि वक्तुकामा इवात्मनि ॥

तां मुदा सिषिचुर्मेघकुमारा गन्धवारिभिः ॥ १० ॥

क्षिपन्तः कर्मणा बन्धमात्मनो व्यन्तरामराः ।
 बबन्धुरखिलं रत्नशिलाभिस्तन्महीतलम् ॥ ११ ॥
 तस्मिंश्चतुर्दिशं रत्नद्युतिविद्योतिताम्बराम् ।
 ते चतुस्तोरणीं चक्रुर्ध्वजच्छत्रैरलंकृताम् ॥ १२ ॥
 प्रांशुज्योतिःशिखाकीर्णं कपिशिर्षककैतवात् ।
 तस्मिन्नभ्यन्तरे रत्नवप्रं वैमानिका व्यधुः ॥ १३ ॥
 मध्यमं मधुरं नानामाणिक्यकपिशिर्षकैः ।
 प्राकारं ज्योतिषामाशास्तन्वते स्म हिरण्मयम् ॥ १४ ॥
 पिण्डिताभिरिव ज्योत्स्नावीचिभिः परिनिर्मितम् ।
 कालधौतं बहिःशालं वितेनुर्भुवनाधिपाः ॥ १५ ॥
 माणिक्यशालभञ्जीभिर्भूषिताभिः समन्ततः ।
 चत्वारि गोपुराण्यासन्प्रतिप्राकारमुच्चकैः ॥ १६ ॥
 बहिर्वप्रचतुर्द्वाराः पुरस्ताद्विकचाम्बुजाः ।
 चतस्रो दीर्घिकाः काम्या विचक्रुर्व्यन्तरामराः ॥ १७ ॥
 मध्यवप्रान्तरे पूर्वोत्तरस्यां दिशि सुन्दरम् ।
 देवच्छेदं वितेनुस्ते विश्रामाय जिनेशितुः ॥ १८ ॥
 मध्ये माणिक्यवप्रं ते चैत्यद्रुमविराजितम् ।
 रत्नसिंहासनं रत्नपीठे प्राञ्जुखमादधुः ॥ १९ ॥
 त एव स्वामिनो विश्वत्रयसाम्राज्यवन्दिनीम् ।
 तस्योपरिष्ठादातेनुरातपत्रत्रयीं सिताम् ॥ २० ॥
 समण्डलमिवायातं रविमात्मपुपूषया ।
 तत्पुरस्ताद्विचक्रुस्ते धर्मचक्रमधिद्युति ॥ २१ ॥
 जगदद्वैततां नेतुराख्यातुमिव सर्वतः ।
 ते माणिक्यमयं तस्य पुरो धर्मध्वजं व्यधुः ॥ २२ ॥
 देशनोर्व्यां ततस्तस्यामधोनिक्षिप्तबन्धनाम् ।
 पुष्पवृष्टिं किरन्ति स्म जानुदघ्नीं दिवौकसः ॥ २३ ॥

- पदानि नवसु न्यस्यन्सुवर्णजलजन्मसु ।
 एतत्प्रदक्षिणीकृत्य चैत्रघात्रीरुहं च तम् ॥ २४ ॥
 तीर्थाय नम इत्युच्चैरुच्चार्य भुवनप्रभुः ।
 तस्मिन्सिंहासने दिव्ये श्रीमान्नेमिरुपाविशत् ॥ २५ ॥ (युग्मम्)
 मार्तण्डमण्डलज्योतिस्तिरस्कारोद्यतद्युति ।
 अनुमौलि क्षणादाविरासीद्भ्रामण्डलं विभोः ॥ २६ ॥
 अन्तर्नगरमभ्येत्य झगित्युद्यानपालकः ।
 प्रभोरागमनं धर्मसूनवेऽथ व्यजिज्ञपत् ॥ २७ ॥
 तस्मै च सपदि प्रीतमानसस्तपसः सुतः ।
 द्वादशार्घ्ययुता लक्षाः कलधौतस्य दत्तवान् ॥ २८ ॥
 गजस्थैरथ भीमाद्यैर्वान्धवैः परिवारितः ।
 सेवामिलितसामन्तवलजातेरलंकृतः ॥ २९ ॥
 सैन्धवोद्धूतधूलीभिर्ध्यामलीकृतभास्करः ।
 प्रेङ्खद्भिः करिसिन्दूरैर्दत्तसंध्याभ्रविभ्रमः ॥ ३० ॥
 पितृवर्गं पुरस्कृत्य दिव्यमारुह्य कुञ्जरम् ।
 नमस्कर्तुं जगन्नाथं तत्कालमचलन्नृपः ॥ ३१ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ।
 आनकामन्त्रितैः पौरलोकैरालोकितो मुदा ।
 स्वामिनो देशनावेशम मेदिनीपतिरासदत् ॥ ३२ ॥
 चामरादीनि संत्यज्य राज्यचिह्नानि दूरतः ।
 विस्मयसेरितस्तस्मिन्नाविवेश विशांपतिः ॥ ३३ ॥
 सुरासुरनरव्रातचातकश्रेणिसेवितम् ।
 निःशेषमुपकुर्वाणं भुवनं देशनामृतैः ॥ ३४ ॥
 भवधर्मर्तुसंतापनिर्वापणसुघाम्बुदम् ।
 पश्यति स्म तपःसूनुः स्वामिनं मुदितं पुरः ॥ ३५ ॥
 त्रिश्च प्रदक्षिणीकृत्य प्रीतिपर्यश्रुलोचनः ।
 मीलिताञ्जलिरारेभे स्तोतुमेवं महीपतिः ॥ ३६ ॥

जय दुस्तरसंसारप्रान्तरप्रान्तपादप ।

जयान्तरतमःस्तोमनिस्तक्षणनभोमणे ॥ ३७ ॥

समस्तत्रिजगत्संपत्संपादनपटीयसी ।

नृणां त्वच्चरणाम्भोजभक्तिः कल्पलतायते ॥ ३८ ॥

त्वत्पादपादपच्छायां क्लान्तिच्छिदमुपेयुषाम् ।

आधिव्याधिभवस्तापः प्रलयं याति जन्मिनाम् ॥ ३९ ॥

भवदावानलज्वालाप्रतप्तस्य मम प्रभो ।

भवन्मूर्तिः सुधावर्तिर्दिष्ट्या दृष्टिपथं गता ॥ ४० ॥

त्वन्नाममन्त्रमश्रान्तं सरेयुर्जन्मिनो यदि ।

संभोगः संपदां सद्यः स्वादुः प्रादुर्भवेत्ततः ॥ ४१ ॥

त्वत्पदाम्भोरुहद्वन्द्वसेवाहेवाकशालिनीम् ।

जगन्नाथ मनोवृत्तिं नित्यमीहे निजामहम् ॥ ४२ ॥

त्वन्मूर्तिर्यदि जागर्ति रोगार्तिहरणक्षमा ।

मम चित्ते जगन्नाथ प्रार्थये किमतः परम् ॥ ४३ ॥

कार्यं मे प्रभुभिर्लब्धे त्वयि नेतरि नेतरैः ।

कल्पाङ्घ्रिपं परित्यज्य कः करीरं समाश्रयेत् ॥ ४४ ॥

तव क्रमरजोराजिर्येषां भालमभूषयत् ।

नरेन्द्राहीन्द्रदेवेन्द्रश्रियस्तेषां वशंवदाः ॥ ४५ ॥

एवं नाम निरीहत्वमुरीचक्रे त्वया विभो ।

यद्वा पराश्रितं चेतः शिवानुत्सरणेऽपि ते ॥ ४६ ॥

युक्तं यन्नाभवत्किञ्चित्समुद्रविजयोऽपि ते ।

गाम्भीर्यमुन्नतत्वं च यस्य विश्वातिवर्तिनी ॥ ४७ ॥

स्वामिन् राजीमतीत्यागाज्ज्ञात्वापि स्त्रीपराङ्मुखम् ।

यत्त्वां काङ्क्षति मोक्षश्रीस्तत्ते सौभाग्यसौरभम् ॥ ४८ ॥

यद्वाहं तव को नाम सामस्त्येन गुणस्तुतौ ।

विश्वातिक्रान्त एवासि ब्रवीमि किमतः परम् ॥ ४९ ॥

भवारण्यभ्रमिहान्तविश्वविश्रामपादपाः ।

सन्तु मे भवतः पादाः कल्याणफलदायिनः ॥ ५० ॥

इत्यभिष्टुत्य साष्टाङ्गमानन्दाश्रुकणान्किरन् ।

श्रीमन्नेमिजिनाधीशं नमति स्म युधिष्ठिरः ॥ ५१ ॥

कदम्बमुकुलस्थूलरोमाञ्चकलितस्ततः ।

पितृबन्धुजनैः सार्धं सोऽनुशक्रमुपाविशत् ॥ ५२ ॥

अहो किमप्यपारेयं संसाराख्या महाटवी ।

अनन्तेनापि कालेन लङ्घन्ते यां न जन्तवः ॥ ५३ ॥

अथ संसारसंतापनवकादम्बिनीं विभुः ।

ओरेभे त्रिजगद्दत्तशर्मणां धर्मदेशनाम् ॥ ५४ ॥

पूर्णायामपसिद्धान्तक्षारनीरैरनेकशः ।

एक एव सुधाकूपस्तस्यामस्ति यदागमः ॥ ५५ ॥

कथंचन कणेहत्य तस्मिन्निवति यः पयः ।

स एव यदि नामास्याः पारे शिवपुरं व्रजेत् ॥ ५६ ॥

स तु सम्यक्त्वसंज्ञस्य गिरेरतिदवीयसः ।

वर्तते कापि दुष्प्रापे गह्वरे वासनाह्वये ॥ ५७ ॥

प्रमादालस्यमान्धादिवल्लिव्यूहतिरोहितः ।

वीक्ष्यते न महाकूपो मन्दभाग्यैः कदाप्यसौ ॥ ५८ ॥

केचिदासोपदेशेन प्राप्य तं पुण्यशालिनः ।

तदीयरसमाकण्ठं स्वादयन्ति सुधोपमम् ॥ ५९ ॥

तन्निर्गतेन सद्धाननाम्ना सरलवर्त्मना ।

कालेनारूपीयसा मुक्तिपुरीमासादयन्ति ते ॥ ६० ॥

किं चाज्ञानादिवृत्तान्तं तत्राटव्यां विसंकटम् ।

अतिनेदीय एवास्ति मिथ्यात्वाख्यं महासरः ॥ ६१ ॥

ककुप्कूलंकषैस्तैस्तैरज्ञानसलिलोर्मिभिः ।

ह्रियन्ते सर्वदा तेन केषां नाम न दृश्यः ॥ ६२ ॥

तत्पर्यन्तेषु संच्छायं विषयद्रुमकेननम् ।

अशेषजगदाकर्षि तत्किमप्यस्ति दुस्तपम् ॥ ६३ ॥

मूढबुद्धिर्यदासाद्य सर्वेन्द्रियमनोरमम् ।

मुक्तिपूःपथपान्थोऽपि न पुरो गन्तुमीहते ॥ ६४ ॥

विकस्वरतरं तत्र कामिनीनलिनीवनम् ।

यत्पुनर्वर्तते तस्य किं नाम ब्रूमहे वयम् ॥ ६५ ॥

ये तु कामादयस्तत्र खेलन्ति जल्पत्रिणः ।

ते हरन्ति जगित्येव कस्य नाम न मानसम् ॥ ६६ ॥

ततोऽस्मिन्सरसि स्नात्वा निपीय च भृशं पयः ।

मूढास्तान्विषयाख्यान्ये श्रयन्ते तीरभूरुहः ॥ ६७ ॥

तेष्वसाध्यतमः सर्वमात्रिकैर्निरवग्रहः ।

प्रेमनामा महाभूतस्तानाविशति तत्क्षणात् ॥ ६८ ॥

तेनाविष्टास्ततस्तेऽमी विमुञ्चन्ति त्रपाङ्कुशम् ।

विद्विषन्ति हितेभ्योऽपि गुरूनप्र्यवमन्वते ॥ ६९ ॥

असंबद्धानि जल्पन्ति दीनतां परिचिन्वते ।

तस्यामटव्यां सर्वस्यां भ्रमन्ति च निरन्तरम् ॥ ७० ॥

आम्यतां च सदा तेन कषायपरिमोषिणः ।

हरन्ति धर्मसर्वस्वं निःशङ्कं प्रहरन्ति च ॥ ७१ ॥

रागकेसरिणा द्वेषकरिणा च पदे पदे ।

कदर्थ्यन्ते तदा किञ्चिद्यथा वाचामगोचरम् ॥ ७२ ॥

एवमस्यां महाटव्यां संचरन्तो निरङ्कुशम् ।

सा काचिदापन्नास्त्येव यां लभन्ते न तेऽङ्गिनः ॥ ७३ ॥

ततः संत्यज्य दूरेण तन्मिथ्यात्वमहासरः ।

तत्सदागमकूपस्य पयः पिबत हे जनाः ॥ ७४ ॥

येन गच्छत निर्बाधसौख्यसंभारभासुरम् ।

शश्वदुज्जागरज्योतिर्मयीं शिवपुरीं जवात् ॥ ७५ ॥

इत्याकर्ण्य सुधासिन्धुं भगवद्देशनागिरम् ।

प्रत्यबुध्यन्त के नाम न प्रत्यासन्नमुक्तयः ॥ ७६ ॥

स्त्रियो बभूवुर्याः काश्चित्समरे मृतभर्तृकाः ।

ताः सर्वाः प्रभुपादान्ते व्रतमाददिरे मुदा ॥ ७७ ॥

गान्धारीधृतराष्ट्रौ तु स्वामिवाग्रहभाविनौ ।

ससम्यक्कामगृहीतां श्रावकद्वादशव्रतीम् ॥ ७८ ॥

अन्येऽपि देशविरतिं केचिज्जगृहिरे क्षणात् ।

केचिच्च सर्वविरतिं स्वामिनश्चरणान्तिके ॥ ७९ ॥

व्यसाक्षीद्देशनास्थानीं समयेऽथ जगत्पतिः ।

शक्रधर्मसुताद्याश्च स्वं स्वं स्थानं ययुर्जनाः ॥ ८० ॥

जगदम्भोजखण्डैकचण्डरश्मिस्ततो विभुः ।

व्यहर्षादन्यतो हर्षात्स्वर्गिवर्गैरनुद्भुतः ॥ ८१ ॥

प्रभोर्वचनपीयूषरसनिर्यासवर्षिणः ।

आनन्दैकमयान्निन्युर्वासरान्पाण्डुसूनवः ॥ ८२ ॥

संपदामादिकन्दं च धर्मं नित्यमसूत्रयत् ।

तस्यापि बीजभूतं च न्यायमश्रान्तमाश्रयत् ॥ ८३ ॥

ते धर्मार्थाविरोधेन मिथः प्रणयिचेतसा ।

पाञ्चालसुतया सार्धं काममप्यकृतार्थयन् ॥ ८४ ॥

अन्येद्युर्जगदालोककौतुकी नारदो मुनिः ।

द्रौपदीमन्दिरेऽभ्यागादकस्मात्पवनाध्वना ॥ ८५ ॥

तया चाविरतस्यास्य न चक्रे काचिदर्हणा ।

तेनास्यामयमत्यन्तममर्षादित्यचिन्तयत् ॥ ८६ ॥

क्षेप्तव्येयं मयावश्यं गम्भीरे दुःखसागरे ।

चिन्तयित्वेति पक्षीव तत्क्षणादुत्पपात सः ॥ ८७ ॥

प्रासादवलभौ सार्धमन्यदा धर्मसूनुना ।

सुखनिद्रायितां कश्चिज्जहार द्रुपदात्मजाम् ॥ ८८ ॥

प्रातरालोक्य पल्यङ्कं पाञ्चालीशून्यमात्मनः ।
 संभ्रान्तो भूपतिः साकं सर्वैरप्यनुजन्मभिः ॥ ८९ ॥
 आसैर्गवेषयामास वल्लभां तामितस्ततः ।
 न पुनः कचिदद्राक्षुर्भूतले तेऽखिलेऽपि ताम् ॥ ९० ॥
 ततस्तत्कालमुन्मीलदुःखसंभारनिर्भराः ।
 पाण्डवाः प्रेषयन्ति स्म कुन्तीं कंसद्विषोऽन्तिकम् ॥ ९१ ॥
 गत्वा च द्वारकां कुन्त्या तत्रोदन्ते निवेदिते ।
 कंचित्कालं हरिस्तस्थौ किंकर्तव्यविमूढधीः ॥ ९२ ॥
 नारदोऽन्येद्युरायातः सत्कृत्य मुरविद्विषा ।
 पृष्टः प्रवृत्तिमित्याख्यत्पाञ्चालतनुजन्मनः ॥ ९३ ॥
 द्वीपेऽस्ति घातकीखण्डेऽपरकङ्केति पूर्वरा ।
 तत्पतिः पद्मनाभोऽस्ति वासपद्म इव श्रियः ॥ ९४ ॥
 तदीयसदने सौरे पाञ्चालीसदृशाकृतिम् ।
 मृगाक्षीं कांचिदद्राक्षमित्याख्यायोत्पपात सः ॥ ९५ ॥
 नूनं कर्मदमस्यैव सापि द्रुपदभूर्ध्रुवम् ।
 इति निश्चित्य कंसारिः पितृष्वस्त्रे न्यवदेयत् ॥ ९६ ॥
 संदिदेश तथा पाण्डुसूनुभ्यश्च यथा जवात् ।
 युष्माभिरभ्युपेतव्यं तीरे प्राग्लवणोदधेः ॥ ९७ ॥
 इत्युदीर्य विसृष्टेयं विष्णुना हास्तिनं ययौ ।
 समस्तं पाण्डवेभ्यश्च तं वृत्तान्तमचीकथत् (?) ॥ ९८ ॥
 तेऽथ प्रियावियोगार्ताः पौरस्त्योदधिरोधसि ।
 प्रागूगृहीतनिवासेन संगच्छन्ते स्म शौरिणा ॥ ९९ ॥
 अथ सुस्थितमाराद्धुमधीशं लवणोदधेः ।
 प्रयतात्मा तपोऽकार्षीदरिष्टारातिरष्टमम् ॥ १०० ॥
 ततोऽभ्येत्याभ्यधाद्विष्णुं सुस्थितो रचिताञ्जलिः ।
 कर्तव्याय मुरारे मां किं कुर्वाणमथादिश ॥ १०१ ॥

व्याजहार हरिर्भद्र केनचिद्वैपदीकृता ।

तदीया धातकीखण्डे किंवदन्तीव विद्यते ॥ १०२ ॥

तत्तथा किञ्चिदाधेहि सा प्रत्याह्रियते यथा ।

इत्याकर्ण्य हरेर्वाचमुवाच लवणाधिपः ॥ १०३ ॥

सानीकमहितं हत्वा क्षिप्वा च मकराकरे ।

तां देव धातकीखण्डादुपानीय तवार्पये ॥ १०४ ॥

मम स्वप्रेष्यदेशस्य यद्यादेशं प्रयच्छसि ।

स्वयं तु कोऽयमारम्भः कार्येऽमुष्मिन् लघीयसि ॥ १०५ ॥

(युग्मम्)

ततोऽब्रवीन्मुरारातिः सर्वं त्वय्युपपद्यते ।

किं त्वेवं विहितं कार्यमस्माकमयशस्करम् ॥ १०६ ॥

ततो नः सरितां नाथमतिक्रम्य यथा रथाः ।

यान्ति षट्धातकीखण्डे तथा त्वं कर्तुमर्हसि ॥ १०७ ॥

तथैवेति कृते तेन पञ्च पाण्डुतनूरुहाम् ।

षष्ठश्च स्यन्दनः सौरैरुत्तेरुर्लवणार्णवम् ॥ १०८ ॥

ततस्ते धातकीखण्डे मरकङ्कापुरीं ययुः ।

बाह्योद्याने च सर्वर्तुकेलिवेश्मन्यवातरन् ॥ १०९ ॥

तत्र कोपभरात्तदनुशिष्य मुरारिणा ।

दारुकः प्रेषयांचक्रे पद्मनाभनृपान्तिकम् ॥ ११० ॥

तस्यास्थानस्थितस्यैत्य दारुको दारुणाकृतिः ।

पादपीठपदाक्रम्य ददौ कुन्तेन पत्रकम् ॥ १११ ॥

अवादीच्च मदाचान्तस्वान्तभूपालपांसनः ।

ब्रूते त्वां मुरजिज्जम्बूद्वीपस्य भरतार्धमुक् ॥ ११२ ॥

रे त्वया पाण्डवेयानां महन्धूनां प्रियां पुरा ।

द्रौपदीं हरता किं न चिन्तितं मे भुजोर्जितम् ॥ ११३ ॥

तत्तवाद्य ध्रुवं दैवमभवत्प्रातिलोमिकम् ।

दोर्मदस्तव यद्यस्ति कोऽपि तत्संमुखीभव ॥ ११४ ॥

अहं तु त्वत्पुरीवाह्यकाननै सह पाण्डवैः ।

षड्भिरेव रथैरेत्य स्थितोऽस्मि रणकेलये ॥ ११५ ॥

दारुकस्येति गां श्रुत्वा पाटयित्वा जवेन तत् ।

पद्मः सद्यः प्रकोपस्य दूरं चिक्षेप पत्रकम् ॥ ११६ ॥

ऊचे च रे मुकुन्दोऽसौ जम्बूद्वीपे भयंकरः ।

इह तूर्जस्विनः कीदृग् ज्ञानी कोऽपि पुरा मम ॥ ११७ ॥

तद्भजायात एवाहमेषोऽनुपदमेव ते ।

सज्जीकुरु समीकाय तं जवात्सह पाण्डवैः ॥ ११८ ॥

परं यदि रणे नैतान्सर्वानप्येकहेलया ।

ग्रासीकुर्वे तदा दूत पद्मनाभोऽसि न ध्रुवम् ॥ ११९ ॥

इत्यस्य गिरमागत्य दारुको मुरविद्विषः ।

आख्याति स्म ततः सोऽपि सपार्थः समवर्मयत् ॥ १२० ॥

पद्मनाभोऽथ ककुभः पूरयन्पृतनोर्मिभिः ।

नगर्यां निरगाद्योद्धुकामः केशवपाण्डवैः ॥ १२१ ॥

पाण्डवान्पुण्डरीकाक्षस्तस्मिन्नभ्यागतेऽभ्यधात् ।

योत्स्यध्वे यूयमेतेन युध्येऽहं वा विरोधिना ॥ १२२ ॥

अथोचुः पाण्डवाः कोऽयमस्मिन्नपि तवोद्यमः ।

वडवाहव्यवाहस्य कः संरम्भो हि पल्वले ॥ १२३ ॥

तत्रिणो वयमेवैनं योधयिष्यामहे बलात् ।

अयं वा भवितेदानीं वयं वा जयभाजनम् ॥ १२४ ॥

इत्युदीर्य सुताः पाण्डोरभ्यमित्रिणतां दधुः ।

तथैवास्थान्मुरारिस्तु संगरालोककौतुकी ॥ १२५ ॥

पद्मनाभपताकिन्या साकं कुन्तीतनूरुहाम् ।

अथाभूद्भुवनाभोगडामरः समरश्चिरम् ॥ १२६ ॥

ततः पराञ्चिते किञ्चिदनीके पाण्डुजन्मभिः ।

भूपतिः स्वयमुत्तस्थे भूरिस्थामा महाभट्टैः ॥ १२७ ॥

पाण्डवचरितम् ।

पाण्डवेयास्ततस्तेन तथा बाणैर्बभञ्जिरे ।

यथा समरमुत्सृज्य मुरारिं शरणं ययुः ॥ १२८ ॥

व्याहरंश्च हरे नैनं विजेतुं वयमीश्वरे ।

त्वमेव नूनमेतस्मै स्थास्यसे समराङ्गणे ॥ १२९ ॥

ऊचेऽथ सस्मितः शौरिर्द्विषा यूयं जितास्तदा ।

यदायं वा वयं वाथ जेतारोऽद्येत्यवोचत ॥ १३० ॥

इदानीं तु विलोकध्वं मदीयं रणकौतुकम् ।

जेष्याम्येनं रणे जेष्ये नानेन कथमप्यहम् ॥ १३१ ॥

इत्युदित्वा मुरारातिरुच्चण्डैर्ध्वनिडम्बरैः ।

क्षोभितानेकराजन्यं पाञ्चजन्यमपूरयत् ॥ १३२ ॥

बलत्रिभागः पद्मस्य तदीयध्वनिनानशत् ।

पञ्चाहेनासितेनेन्दोर्विम्बाभोगत्रिभागवत् ॥ १३३ ॥

शाङ्गीं शार्ङ्गमथारोप्य कोपादास्फालयद्दृढम् ।

तन्नादेनापि तत्सैन्यत्रिभागस्तद्वदद्भुटत् ॥ १३४ ॥

प्रणश्याथ पुरीं पद्मः शेषसैन्यावृतोऽविशत् ।

दृढलोहार्गलाः सर्वाः प्रतोलीश्चाप्यधापयत् ॥ १३५ ॥

उत्तीर्याथ रथाद्विष्णुर्व्योमान्तर्व्यापि भैरवम् ।

व्यात्ताननं हसदंष्ट्रं नारसिंहं वपुर्व्यधात् ॥ १३६ ॥

अथोन्मर्यादयन्नद्रीन्कम्पयन्काश्यपीमपि ।

चालयन्नचलान्विष्णुर्वितेने पाददर्दुरान् ॥ १३७ ॥

प्राकाराग्राणि तैः पेतुर्दुद्रुवुर्गोपुराणि च ।

ध्वंसन्ते स च वेश्मानि सस्रंसे चाद्रिमण्डली ॥ १३८ ॥

निम्नेषु केऽप्यलीयन्त निपेतुः केऽपि मूर्च्छिताः ।

आलिलिङ्गुस्तरून्केऽपि जनाः केऽप्यप्सु चाविशन् ॥ १३९ ॥

क्षम्यतामिदमागो मे देवि दौरात्म्यवेश्मनः ।

मूर्तकीनाशदेशीयान्मां रक्षास्मादधोक्षजात् ॥ १४० ॥

इत्याद्युदीरयन्दीनं भिया तरलतारकः ।

पद्मनाभोऽथ पाञ्चालीपादपङ्केरुहेऽपतत् ॥ १४१ ॥ (युग्मम्)

साप्यूचे चेद्वधूवेषमाधायाम्रे विधाय माम् ।

शार्ङ्गिणं शरणं यासि तदा जीवसि नान्यथा ॥ १४२ ॥

तयेत्युक्तस्तथा चक्रे पद्मनाभो भयातुरः ।

प्राणत्राणाय नीचा हि नास्ति तद्यन्न कुर्वते ॥ १४३ ॥

नृसिंहवपुरुत्सृज्य प्रसन्नस्तं जनार्दनः ।

मा भैषीरिति संभाष्य पप्रच्छ प्राक्तनीं कथाम् ॥ १४४ ॥

पद्मनाभोऽब्रवीद्देव नारदो मुनिपुंगवः ।

सहसैव कदाचिन्मामागादन्तःपुरःस्थितम् ॥ १४५ ॥

तथाभ्यर्च्य यथौचित्यमप्रच्छि स मुनिर्मया ।

यदीदृश्यः कचिद्दृष्टाः स्त्रियो मत्त्रेयसीसमाः ॥ १४६ ॥

मामथोचे स किं कूपमण्डूक इव भाषसे ।

पाञ्चाल्याः पुरतो राजन्कीदृश्यस्तव वल्लभाः ॥ १४७ ॥

भूयोऽपि विस्मयस्मेरमानसोऽहं तमभ्यधाम् ।

पाञ्चाली भगवन्केयं यत्त्वयैवं प्रशस्यते ॥ १४८ ॥

अथाह स मुनिर्जम्बूद्वीपभारतभूषणम् ।

हस्तिनापुरमप्यस्ति पुरं स्वर्गपुरोपमम् ॥ १४९ ॥

पाण्डवाश्चण्डदोर्दण्डास्तद्धिन्वन्ति यशोधनाः ।

आदिकन्दो मुकुन्दोऽभूद्यत्साम्राज्यमहीरुहः ॥ १५० ॥

गङ्गा हिरण्यगर्भस्य रूपलावण्यसंपदाम् ।

पाञ्चाली नाम पञ्चानां तेषामेकैव वल्लभा ॥ १५१ ॥

व्याहृत्येति क्षणादन्तरिक्षमुत्पतिते मुनौ ।

पाञ्चालीगुणटंकारैरहमुज्जागरस्मरः ॥ १५२ ॥

पूर्वसंगतिकं मित्रं देवं भवनवासिनम् ।

संस्मृत्य प्रार्थयामास कृष्णाहरणहेतवे ॥ १५३ ॥ (युग्मम्)

सोऽब्रवीदथ पाञ्चाली सतीसीमन्तमौक्तिकम् ।
 कथंचिदीहते नान्यं वचः कुर्वे तथापि ते ॥ १५४ ॥
 इत्युक्त्वा मेऽनुरोधेन मन्दिरोपरिशायिनीम् ।
 दत्त्वा प्रस्वापिनीं विद्यां द्रौपदीं सोऽहरत्सुरः ॥ १५५ ॥
 तेनानीयार्पिता मह्यं पाञ्चाली बुबुधे ततः ।
 अपश्यन्ती निजं वेश्म संभ्रमं चामजत्परम् ॥ १५६ ॥
 ततोऽहं तां तथाभूतामभ्यधां मा न (नु)सुन्दरि ।
 किंचित्कार्षीर्मनःक्षोभं किं करोमि पुरस्तव ॥ १५८ ॥
 द्वीपेऽसिन्धातकीखण्डे जम्बूद्वीपादहारयम् ।
 नृपः पद्माभिधोऽहं त्वां तन्मां मन्यस्व वल्लभम् ॥ १५८ ॥
 ततः किंचिद्विचिन्त्येयमूचे मां चेन्न मामकः ।
 कश्चिदेष्यति मासान्तः करिष्ये ते वचस्तदा ॥ १५९ ॥
 सागरान्तरितो जम्बूद्वीपतः क इहैष्यति ।
 इत्यालोच्य मयाप्यस्या वचस्तदुररीकृतम् ॥ १६० ॥
 भवन्तो भवनातीतमहिमैकास्पदं पुनः ।
 व्यतीतार्णवमप्येन(त्पृ)ष्ठतोऽस्याः समागमन् ॥ १६१ ॥
 इत्याख्याय कथां कृष्णविसृष्टः सोऽविशत्पुरीम् ।
 कृष्णोऽपि च बले कृष्णां कृत्वा कौन्तेयसात्ततः ॥ १६२ ॥
 तदा च तत्र चम्पायामारामे पूर्णभद्रके ।
 मुनिसुव्रततीर्थेशः समेत्य समवासरत् ॥ १६३ ॥
 रणारम्भभवं कृष्णपाञ्चजन्यस्य निखनम् ।
 श्रुत्वापृच्छत्सभासीनस्तं हरिः कपिलाभिधः ॥ १६४ ॥
 भगवन्भुवनाभोगमिदारम्भभयंकरः ।
 मत्समानस्य कस्यैष शङ्खनादो विजृम्भितः ॥ १६५ ॥
 तीर्थकृत्कपिलेनेति पृष्टे विस्पष्टविसयम् ।
 पद्मनाभमहीपालकथां सर्वामचीकथत् ॥ १६६ ॥

अत्रायातस्य कृष्णस्य स्वागतं कर्तुमिच्छति ।
 मनो मे कपिलेनेति प्रोक्ते भूयो विभुर्जगौ ॥ १६७ ॥
 कदापि न भवत्येतद्भविष्यति बभूव वा ।
 संगच्छेते जिनौ चक्रभृतौ शौरी च यन्मिथः ॥ १६८ ॥
 वीक्षिष्यसे तथाप्यस्य त्वं पताकां पताकिनः ।
 इत्याकर्ण्य विभोर्वाचं सोऽनुकृष्णमधावत ॥ १६९ ॥
 आससाद क्षणादेवं लवणोदन्वतस्तटम् ।
 अपश्यच्च स कृष्णस्य स्यन्दनप्रतिपद्धतिम् ॥ १७० ॥
 पञ्चवर्णरुचीन्संध्यारागैरिव विनिर्मितान् ।
 मध्येजलधि चैक्षिष्ट तदीयरथकेतनान् ॥ १७१ ॥
 ततो मदीयमादाय स्वागतं गन्तुमर्हसि ।
 इति व्यक्ताक्षरं दध्मौ कपिलो वारिजं निजम् ॥ १७२ ॥
 स्वागतं लब्धमस्माभिः प्रणयेनामुना तव ।
 इति विस्पष्टवर्णं स्वं शङ्खं कृष्णोऽप्यपूरयत् ॥ १७३ ॥
 तन्निनादमुपश्रुत्य कपिलोऽथ न्यवर्तत ।
 जगामामरकङ्कां च दत्तातङ्कां मुरारिणा ॥ १७४ ॥
 कुर्वाणेनैनमन्यायं प्रतापस्य मम त्वया ।
 चक्रे म्लानिरियं दुष्ट तिष्ठ मा तत्पुरो मम ॥ १७५ ॥
 इत्युक्त्वा पद्मभूपालं कोपेन निरवासयत् ।
 कपिलः स्थापयामास तत्पदे च तदात्मजम् ॥ १७६ ॥
 गच्छन्नन्तःसमुद्रं च रथोत्सङ्गे निषेदुषीम् ।
 प्रेयसीमिति सप्रेम व्याजहार युधिष्ठिरः ॥ १७७ ॥
 प्रणीतप्रार्थने देवि तस्मिन्भूपालपांसने ।
 किं विचिन्त्य तदा मासोऽवधित्वेन त्वयार्थितः ॥ १७८ ॥
 साभ्यधादेव चेन्मासमध्ये नैष्यन्ति मल्लियाः ।
 तदानशनमादाय मरिष्यामीत्यचिन्तयम् ॥ १७९ ॥

कृष्णोऽथाभ्यागमत्पारेपारावारं यथागतम् ।

बलभालाभकल्लोलिचेतोभिः सह पाण्डवैः ॥ १८० ॥

सुस्थितं लवणाधीशं यावदामन्नये क्षणम् ।

तावन्मन्दाकिनीं यूयमेतामुत्तरताग्रतः ॥ १८१ ॥

इत्यादेशेन कंसारेर्नावमासाद्य काञ्चन ।

उत्तेरुः पाण्डवा गङ्गां पृथुं द्वाषष्टियोजिनीम् ॥ १८२ ॥ (युग्मम्)

बलानुजन्मनो बाहुबलं वीक्षिष्यतेऽधुना ।

इत्यालोच्य न ते नावं प्राहिण्वन्वनमालिने ॥ १८३ ॥

ततः सुस्थितमापृच्छ्य न्यस्य वामे भुजे रथम् ।

दोष्णानेन हरिर्गङ्गां तरीतुमुपचक्रमे ॥ १८४ ॥

कृच्छ्राद्गच्छन्प्रवाहान्तः श्रान्तः शौरिरचिन्तयत् ।

श्लाघ्यास्ते खलु कौन्तेयास्तीर्ण्यं यैः सुरापगा ॥ १८५ ॥

अथास्मिन्नतिखिन्नेऽन्तर्विचक्रे देवतास्थलम् ।

मुहूर्तं तत्र विश्रम्य पारेगङ्गं ययौ हरिः ॥ १८६ ॥

तत्रापृच्छन्सुतान्पाण्डोः केशवो ननु जाह्नवीम् ।

भवन्तः कथमुत्तीर्णास्तेऽपि नावेत्यचीकथन् ॥ १८७ ॥

किं नौर्न प्रेषिता मह्यमित्युक्तेऽथ मुरारिणा ।

वीक्षितुं तव दोःसारमित्याख्यान्ति स्म पाण्डवाः ॥ १८८ ॥

ततः कोपारुणीभूतचक्षुर्दामोदरोऽभ्यधात् ।

कंसकेशिजरासन्धचाणूरादिवधे पुरा ॥ १८९ ॥

संप्रत्येव जये पद्मनाभस्य च महीभुजः ।

नेक्षितं मम दोःसारं ददृक्षध्वेऽधुनैव यत् ॥ १९० ॥

इत्युदीर्य मुरारातिलोहदण्डेन कोपतः ।

स्यन्दनान्पाण्डवेयानां लोष्टचूरमचूरयत् ॥ १९१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

जगाद च यदि क्षोणीं मदीयामधिवत्स्यथ ।

सपुत्रबान्धवानीका तदानीं न भविष्यथ ॥ १९२ ॥

सक्रोधमभिधायेति कंसारिर्द्वारकां ययौ ।

श्यामीभूतमुखाम्भोजाः पाण्डवा अपि हास्तिनम् ॥ १९३ ॥

ते तत्राभ्येत्य तां वार्तां मातापित्रोर्न्यवेदयन् ।

सुखदुःखैकविश्रामः पितरौ हि तनूरुहाम् ॥ १९४ ॥

अथ पाण्डुर्विमृश्यान्तेऽनुरोधविधिवत्स(त्त)या ।

द्वारकायां पुरि प्रैषीत्कुन्तीं कंसान्तकान्तिकम् ॥ १९५ ॥

ततः कुन्ती गजारूढा द्वारकोद्यानमीयुषी ।

प्रभोः समवसरणे वीक्ष्य पञ्च्यां तदाविशत् ॥ १९६ ॥

नत्वा नाथं निषेदुष्यामेतस्यां देवकी तदा ।

अप्राक्षीदाययुर्ये ह्यः प्रभो मद्भ्रात्रि साधवः ॥ १९७ ॥

अन्योऽन्यमतिसारूप्यादभेदभ्रमकारिणः ।

मम प्रीतिकराः के ते कथं च सदृशा हरेः ॥ १९८ ॥ (युग्मम्)

आख्याति स्म ततः स्वामी पुरे भद्रेऽस्ति भद्रिले ।

सुलसानलसा धर्मे नागस्य श्रेष्ठिनः प्रिया ॥ १९९ ॥

तस्यै प्रददिरे भक्तितोषिणा नैगमैषिणा ।

कृष्णाग्रजाः षडप्येते पुत्रास्त्वत्कुक्षिकौस्तुभाः ॥ २०० ॥

तस्या मृतान्यपत्यानि तस्याप्यन्त पुनस्तव ।

गत्वा तत्र मयाप्येते दीक्षिता मोक्षगामिनः ॥ २०१ ॥

अतोऽमी सदृशा विष्णोस्त्वद्दृशोरमृताञ्जनम् ।

आनन्दकन्दलीहेतुरीदृशं ह्यौरसं महः ॥ २०२ ॥

श्रुत्वेति देवकी स्नेहलहरीप्रसूतस्तनी ।

ववन्दे सह कृष्णाद्यैस्तान्प्रीतिपुलकाङ्कितैः ॥ २०३ ॥

स्वामिनाथ विसृष्टायां देशनायां जनार्दनः ।

कुन्तीं पितृस्वसारं स्वां मुदितः स्वगृहेऽनयत् ॥ २०४ ॥

परेद्यवि समं कुन्त्या पुनरासेदिवान्सदः ।

स्वां लक्ष्मीं वीक्ष्य तादृक्षामन्वयुक्त प्रभुं हरिः ॥ २०५ ॥

अस्याः स्फीतश्रियः पुर्याः क्षयो भावी किमन्यतः ।
 ममापि मृत्युरन्यस्मात्किं स्वामिन्निति कथ्यताम् ॥ २०६ ॥
 आमिति प्रभुणा प्रोक्ते कस्मादिति जगौ हरिः ।
 अथाचख्यौ जिनः पुर्यौ मुनेर्द्वीपायनात्क्षयः ॥ २०७ ॥
 अस्माज्जराकुमाराच्च स्निग्धाह्वन्धोर्वचस्तव ।
 यदुवंशक्षये विद्धि मद्यमाद्यं हि कारणम् ॥ २०८ ॥
 इत्याकर्ण्य विभोर्वाचमाचान्तहृदयो भिया ।
 सर्वपर्वजनो जज्ञे वैमनस्यमलीमसः ॥ २०९ ॥
 धिगेनं यदसौ पात्रं भावी बन्धुवधैनसाम् ।
 इत्येककालमालोकि तदालोकैर्जरात्मजः ॥ २१० ॥
 भ्रातुर्घाताय मा भूवमित्यसौ धन्व सेषुधि ।
 विभ्रद्ययावरण्यानीं द्वारकां च हरिः पुनः ॥ २११ ॥
 तत्रैव यादवस्नेहात्परिव्राज्य व्रती वसन् ।
 द्वीपायनोऽपि शुश्राव जनेभ्यस्तद्वचः प्रभोः ॥ २१२ ॥
 ततः षष्ठतपः कुर्वन्ब्रह्मचारी शुचिः शमी ।
 पूर्वाहपातकाद्भीतः कान्तारं सोऽप्यशिश्रियत् ॥ २१३ ॥
 पुरीदाहकुलोच्छेदनिदानमथ केशवः ।
 नवीनं सीधुसंधानं प्रत्येषधजनप्रियः ॥ २१४ ॥
 प्राक्तनं तु कदम्बाद्रेः कदम्बाह्वे वने हरिः ।
 कादम्बरीगुहाभ्यर्णे मद्यमत्याजयज्जनैः ॥ २१५ ॥
 भूरिभूमीरुहाकीर्णे तत्र तैस्त्यक्तया तया ।
 आकर्णान्तमपूर्यन्त शिलाकुण्डानि शुण्डया ॥ २१६ ॥
 तदानीं चाभ्यधाह्वन्धुः सिद्धार्थः सारथिर्वलम् ।
 अनुज्ञातस्त्वया दीक्षां जिघृक्षामि जिनान्तिके ॥ २१७ ॥
 बलोऽप्यूचे सहायं त्वां विसृष्टुं नाहमुत्सहे ।
 एतेन पणवन्धेन विदधे तु तवेप्सितम् ॥ २१८ ॥

यदि देव प्रदत्तापत्प्रौढिव्यामूढमानसम् ।

दिवं यातः कदाप्येत्य स्नेहान्मां बोधयिष्यसि ॥ २१९ ॥

तथेत्युक्त्वा व्यधात्स्वार्थं सिद्धार्थस्तदनुज्ञया ।

चरंश्चारित्रमन्यत्र ययौ च स्वामिना समम् ॥ २२० ॥

चिरादवसरं प्राप्य कुन्ती कृष्णमथावदत् ।

पाण्डवाः कासतां वत्स त्वया निर्विषयीकृताः ॥ २२१ ॥

तवैवेयमशेषापि भरतार्धवसुंधरा ।

तत्प्रसीद स्वबन्धूनां किमपि स्थानमादिश ॥ २२२ ॥

केशवोऽप्यब्रवीन्नव्यां दक्षिणाम्भोधिरोधसि ।

निर्माय पाण्डुमथुरां तत्र तिष्ठन्तु पाण्डवाः ॥ २२३ ॥

अथैत्य हास्तिनं कुन्ती सुतानां-तदचीकथत् ।

आगत्य पाण्डुविषये तत्तथा तेऽपि चक्रिरे ॥ २२४ ॥

अभिमन्यूत्तरापुत्रं सुभद्रापौत्रमच्युतः ।

हस्तिनापुरभूपालं परीक्षितमतिष्ठिपत् ॥ २२५ ॥

अथ तां द्वारकावार्तां परावर्तयतां हृदि ।

पार्थानां पाण्डुमथुराराज्येष्वासीन्न निर्वृतिः ॥ २२६ ॥

ध्यायन्तः सर्ववस्तूनां ते केवलमनित्यताम् ।

दीनोद्धारदयादीनि धर्मकर्माणि चक्रिरे ॥ २२७ ॥

पाण्डुः कुन्ती च संसारमसारं दधतौ हृदि ।

तदा सस्मरतुः कामं भगवन्तौ(न्तं) व्रतार्थिनौ ॥ २२८ ॥

नाथोऽपि समवासार्षीत्तत्रैत्य ज्ञाततन्मनाः ।

भगवांश्च विवस्वांश्च परोपकृतिकर्मणौ ॥ २२९ ॥

धर्मजन्माथ सोत्कण्ठं मातापितृपुरःसरः ।

गत्वानमज्जगन्नाथमाहितोन्माथमापदाम् ॥ २३० ॥

प्रभोः सुधामुचं श्रुत्वा वाचं संविग्नमानसौ ।

प्रणम्य पाण्डुः कुन्ती च परित्रज्यामयाचताम् ॥ २३१ ॥

सदैव समयज्ञानामात्मजानामनुज्ञया ।

तयोरिष्टमपूरिष्ट समीपेऽरिष्टनेमिनः ॥ २३२ ॥

तावथासादितस्वामिप्रसादमुदिताशयौ ।

व्रताचारमधीयानौ समं तेन विजहतुः ॥ २३३ ॥

प्रभोः पित्रोश्च विरहे पाण्डवैरुन्मनायितम् ।

नक्तंदिवं तदादिष्टे धर्मे तु सुमनायितम् ॥ २३४ ॥

निर्माय तत्र तैश्चैत्यं स्वाम्युक्तं वा व्यनोद्यत ।

मातापित्रोर्वियोगस्तु क्लमयामास तन्मनः ॥ २३५ ॥

कृष्णा विज्ञा विशेषेण शुश्रूषामास तांस्तदा ।

प्रीतिपात्रं कलत्रं हि सर्वक्लेशापहं नृणाम् ॥ २३६ ॥

ते पञ्चेषुजिगीषायां विस्फुरत्पौरुषा अपि ।

ततस्तदेकविषयान्विषयाननुमेनिरे ॥ २३७ ॥

पर्यायेणाथ भुञ्जाना सह तैर्दयितैः सुखम् ।

गर्भं बभार पाञ्चाली निधानमिव मेदिनी ॥ २३८ ॥

अन्यतेजस्विमाहात्म्यग्रासोज्जागरतेजसम् ।

प्रातः प्राचीव मार्तण्डं सा क्रमात्सुषुवे सुतम् ॥ २३९ ॥

जगदानन्दने तस्मिन्नन्दने धर्मनन्दनः ।

जाते दानं ददौ किञ्चिच्छोधयामास चारकान् ॥ २४० ॥

नामास्य पाण्डवैः पाण्डुसेन इत्युज्ज्वलौजसः ।

दीनानाथजनोद्धारपुरःसरमसूज्यत ॥ २४१ ॥

पाण्डुसेनोऽथ सेनानीरिव बाल्येऽपि विक्रमी ।

विज्ञः प्रज्ञावतामग्र्यो जग्राह सकलाः कलाः ॥ २४२ ॥

जगच्चेतश्चमत्कारिगुणगृह्यैः स पाण्डवैः ।

अद्भुतप्राभवप्राज्ये यौवराज्ये न्ययुज्यत ॥ २४३ ॥

सर्वतः कुर्वतां तेषां तां तामर्हत्प्रभावनाम् ।

कल्याणोदकं राज्यानां ययौ कालः कियानपि ॥ २४४ ॥

मषीश्याममुखो जातु कराग्रोपात्तकौस्तुभः ।

युधिष्ठिरं जरासूनु रूपतस्थे सदःस्थितम् ॥ २४५ ॥

कृतसंमानमासीनं वीक्ष्य हस्तेऽस्य कौस्तुभम् ।

अदभ्रं संभ्रमं बिभ्रत्तं पप्रच्छ तपःसुतः ॥ २४६ ॥

एतदत्याहितं किं तु आतरावेदय द्रुतम् ।

प्रभोश्चिरंतनीं वाचं स्मरन्नस्मि भियातुरः ॥ २४७ ॥

सत्यैव स्वामिनो वाणीत्युक्तेऽनेन विषादवान् ।

पुनः कुन्तीसुतोऽवादीद्यथावृत्तं तदादिश ॥ २४८ ॥

सोऽप्युवाच शृणु आतर्यातोऽरण्यमहं तदा ।

व्याधवृत्तिश्चिरं स्थित्वा जातु बाणं मृगेऽक्षिपम् ॥ २४९ ॥

अथादित्सुः शरं गच्छन्नहमन्तरितो द्रुमैः ।

अहो कोऽयमनागस्कं सुखसुसमनालपन् ॥ २५० ॥

बाणेनाङ्घ्रितले बाढं निर्घृणो निजघान माम् ।

मया तु जातु नाज्ञातनामगोत्रो हतः परः ॥ २५१ ॥

वेगादेष तदारूपा तु नामगोत्रे निजे मम ।

येनाहमपि नाराचं तं प्रति प्रतिसंदधे ॥ २५२ ॥

श्रुत्वेति कस्यचिद्वाचं धीरोदात्तां महात्मनः ।

नैणोऽयमिति निश्चिन्वन्खेदमासादयं परम् ॥ २५३ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्

दशमस्य दशार्हस्य सूनुरानकदुन्दुभेः ।

नाम्ना जराकुमारोऽस्मि जरादेव्यास्तनूद्भवः ॥ २५४ ॥

निर्मानुषे वसाम्यत्र वने केनापि हेतुना ।

कोऽसि त्वं पुनरित्युच्चैर्दूरस्थितमवादिषम् ॥ २५५ ॥

ततः सोऽवददेह्येहि ज्यायोऽत्रातरहं हरिः ।

स एवास्ति प्रथमस्ते विफलः सकलोऽभवत् ॥ २५६ ॥

तं दृष्ट्वा वाणिजेनेव दत्तं शुल्कमिदं त्वया ।

इति शृण्वन्वल्बस्तस्य समीपं प्राप साकुलः ॥ २५७ ॥

कृष्णमालोक्य चामूर्च्छमपृच्छं चातचेतनः ।
 कथमेतदभूद्धा ते तदा द्वैपायने वनम्(ने) ॥ २५८ ॥
 अचीकथत्ततः कृष्णः प्रभुवाक्यादनन्तरम् ।
 पौरैः समुज्झिते मध्ये षण्मासाः प्रययुः सुखम् ॥ २५९ ॥
 आयाते मासि वैशाखे कदम्बवनपालकः ।
 सभायामायतिप्रेक्षी मामुपेत्य व्यजिज्ञपत् ॥ २६० ॥
 तत्र त्यक्तं तदा देव द्रुमपुष्पाधिवासितम् ।
 उपांगतेन सुखादु मद्यं तत्पीतपूर्विणा ॥ २६१ ॥
 केनापि सुहृदा साम्बः प्राभृतीकृत्य पायितः ।
 कुमारैः सह दुर्दान्तैर्गृह्णंस्तद्वनमाययौ ॥ २६२ ॥
 ते तत्रापानमाबध्य तां सुरां स्वैरमापपुः ।
 क्षणेन क्षीबतां प्राप्य विचेलुश्च यदृच्छया ॥ २६३ ॥
 तत्रैकान्ते तपस्यन्तमन्तकं पापकर्मणाम् ।
 द्वैपायनपरिव्राजं ते निध्याय दधुः क्रुधम् ॥ २६४ ॥
 हन्यतामधुना चायं दुरात्मा मुनिपांसनः ।
 व्यापादितः कथं नाम दग्धुमीशिष्यते पुरीम् ॥ २६५ ॥
 इति साम्बगिरा लेष्टुचपेटायष्टिमुष्टिभिः ।
 हत्वा हत्वा मृतप्रायं तं व्यधुर्भवदात्मजाः ॥ २६६ ॥
 मृतोऽयमिति मूर्च्छालं तं त्यक्त्वा गृहमाययुः ।
 मूर्च्छाविरामे सामर्षं तं च वीक्ष्येहमागमम् ॥ २६७ ॥
 इत्याख्याय स्थिते तस्मिन्ननर्थो मासभूदितः ।
 इत्यागच्छं सरामोऽहं सान्त्वनाय मुनेर्वनम् ॥ २६८ ॥
 कोपाटोपकडाराक्षमद्राक्षं तत्र तं मुनिम् ।
 करौ च कुब्जलीकृत्य सप्रश्रयमवादिषम् ॥ २६९ ॥
 दुस्तपं ते तपः केदं मुने कोपः क चेदृशः ।
 कथमेकत्र संवासस्तेजस्तिमिरयोरयम् ॥ २७० ॥

मुहुः सिक्तं शमाम्भोभिः फलितं मुक्तिसंपदा ।
 तपोबीजमखण्डं ते क्रोधवह्निर्दहत्ययम् ॥ २७१ ॥
 अज्ञानैर्मद्यपानाद्यैर्दिम्भरूपैर्महामुने
 अपराद्धमिदं यत्ते तदद्य क्षन्तुमर्हसि ॥ २७२ ॥
 अथावादीन्मुनिर्विष्णो पर्याप्तं तव सान्त्वनैः ।
 अधुनैव क्रुधा येन निदानं विदधे मया ॥ २७३ ॥
 द्वारकाया यदूनां च क्षयाय स्यामतो हरे ।
 सर्वस्य प्रलयो भावी लोकस्यास्य युवां विना ॥ २७४ ॥
 पुनः प्रसादनायास्य सामिलाषं विलोक्य माम् ।
 न्यषेधल्लाङ्गली विष्णो कृतमेतस्य सान्त्वनैः ॥ २७५ ॥
 वक्राङ्घ्रिनासिकाहस्ताः स्थूलोष्ठोदरनासिकाः ।
 हीनाङ्गविषमाक्षाश्च शान्तिं यान्ति न जातुचित् ॥ २७६ ॥
 ततः प्रेङ्खन्मनःखेदे मयि हर्म्यमुपेयुषि ।
 द्वैपायननिदानार्थः सर्वोऽपि पुरि पप्रथे ॥ २७७ ॥
 स्वभावतो ममादेशादुपदेशादपि प्रभोः ।
 बभूव धर्मकर्मैकसज्जो द्वारवतीजनः ॥ २७८ ॥
 तदा कृपालुः कालज्ञः समेत्य भगवानपि ।
 पितरौ स्वौ कुमारांश्च प्रद्युम्नादीनदीक्षयत् ॥ २७९ ॥
 रुक्मिणीप्रमुखाः स्वामी मदीया महिषीरपि ।
 प्रात्राजयदनेकं च द्वारकालोकमाकुलम् ॥ २८० ॥
 वत्सरे द्वादशेऽवश्यंभाविनं द्वारकाक्षयम् ।
 पृष्टः पुनर्ममादिश्य विजहे प्रभुरन्यतः ॥ २८१ ॥
 शश्वच्चतुर्थषष्ठादितपोनिष्ठैकचेतसः ।
 जनस्यैकादशाब्दानि निर्विघ्नं व्यतिचक्रमुः ॥ २८२ ॥
 ततश्च द्वादशे वर्षे व्यतीयुषि कियत्यपि ।
 जितोऽस्मत्तपसा नष्टो द्वैपायनमुनिर्ध्रुवम् ॥ २८३ ॥

एवं निश्चित्य पूर्लोकः प्रमादं मदिरादिकम् ।
 निस्तन्द्रः पुनराद्रे दुर्लङ्घ्या भवितव्यता ॥ २८४ ॥ (युग्मम्)
 अथोत्पातमहीकम्पनिर्घातोल्कादयोऽभवन् ।
 ग्रहेभ्यो निर्ययौ धूमः कृशानुश्च विवस्वतः ॥ २८५ ॥
 ननृतुश्चित्ररूपाणि जहसुः शालभञ्जिकाः ।
 अकाले राहुणा ग्रासः सूर्याचन्द्रमसोरभूत् ॥ २८६ ॥
 अकल्याणफलाः स्वप्ना जनैर्ददृशिरे निशि ।
 अनशन्कापि रत्नानि चक्रादीनि ममापि च ॥ २८७ ॥
 ततः संवर्तको वातः प्रावर्तत समन्ततः ।
 स निचिक्षेप पर्यन्तदूरादुन्मूल्य पादपान् ॥ २८८ ॥
 अन्तर्धा सप्ततिः षष्टिर्बहिश्च कुलकोटयः ।
 अपिण्ड्यन्त भयान्नष्टा अप्युपानीय केनचित् ॥ २८९ ॥
 मयि पश्यति रामे च वह्निमहाय कश्चन ।
 दारुणो दारुपूर्णायां द्वारकायामदीपयत् ॥ २९० ॥
 अहं शोकान्धकारेण धूमस्तोमेन चाम्बरम् ।
 युगपत्परितः प्राप्तव्यासेन व्यानशेतमाम् ॥ २९१ ॥
 अश्रंलिहाभिर्ज्वालाभिर्धूमोऽथ निरधूयत ।
 मम शोकान्धकारस्तु कामं वृद्धिमनीयत ॥ २९२ ॥
 अथाहं वसुदेवं च देवकीं चाथ रोहिणीम् ।
 आरोप्य रथमाक्रष्टुं प्रवृत्तः सहसारिणा ॥ २९३ ॥
 नाश्वैर्न वृषभैः किञ्चिद्रथं ऋष्टुमशक्यत ।
 आवां युगार्पितस्कन्धौ ततोऽभूव धुरंधरौ ॥ २९४ ॥
 अभञ्जि द्रुतमक्षाभ्यां सद्योऽभाजि युगेन च ।
 रथः कथञ्चिदावाभ्यां निन्ये तदपि गोपुरम् ॥ २९५ ॥
 अथ क्षणाददीयेतां कपाटौ तत्र केनचित् ।
 रामेणाग्निप्रहारेण व्यघट्येतां च वेगतः ॥ २९६ ॥

महीमग्नौ रथः किञ्चिदस्मत्कृष्टोऽपि नाचलत् ।

क्लीबः पित्रोरपि त्राणे व्यषीदं पौरुषे ततः ॥ २९७ ॥

विषादिनं तदानीं मां देवः कश्चिद्विवि स्थितः ।

उच्चैरुवाच भोः कृष्ण कृतं तव परिश्रमैः ॥ २९८ ॥

यस्मादस्मि स एवाहं द्वीपायनवरः सुरः ।

उत्पन्नोऽग्निकुमारेषु स्मृत्वा वैरं करोम्यदः ॥ २९९ ॥

किंत्वेकादशवर्षाणि परमोत्कर्षचञ्चुना ।

जनानामप्रमादेन नावकाशो ममाभवत् ॥ ३०० ॥

तदहो दहनेनैव मन्निदानभुवामुना ।

असावानेप्यते मृत्युं मातापितृजनस्तव ॥ ३०१ ॥

यदभावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा ।

तद्गच्छत पुराख्यातं मास्म विस्मरतं मम ॥ ३०२ ॥

इति श्रुत्वापि तद्वाचमाकर्षन्तौ रथं पुनः ।

भृशमावामभाषन्त पितरः स्नेहकातराः ॥ ३०३ ॥

वत्सौ वात्सल्यमस्मासु स्खोचितं चक्रथुर्युवाम् ।

अवश्यं भाविनो भावाः किंतु स्युर्महतामपि ॥ ३०४ ॥

ततोऽस्तु वां शिवः पन्था विजयेथां चिरं युवाम् ।

अस्माभिः पुनरत्रैव नेमिः शरणमाश्रितः ॥ ३०५ ॥

यद्बद्धं मनसास्माभिर्वचसा यच्च भाषितम् ।

कृतं यच्चापि कायेन तन्मे मिथ्यास्तु दुष्कृतम् ॥ ३०६ ॥

क्षमयामोऽखिलान्सर्वान्सर्वे क्षाम्यन्तु तेऽपि नः ।

मैत्री सर्वेषु भूतेषु वैरमस्ति न केनचित् ॥ ३०७ ॥

अशनादिकमाहारं प्रत्याख्यामश्चतुर्विधम् ।

अर्हदादींश्च पञ्चापि स्मरामः परमेष्ठिनः ॥ ३०८ ॥

वयं कस्यापि नेदानीमस्मदीयो न कश्चन ।

इत्युन्मदिष्णुनिर्वेदमात्मानमनुशासहे ॥ ३०९ ॥

इत्याहारपरीहारतत्परैः पितृभिः पुनः ।

विसृष्टौ वलितग्रीवौ ब्रजावः स्म कथंचन ॥ ३१० ॥

तदैव देवापसदस्तानधाक्षीत्क्षणेन सः ।

तेऽपि त्रिदिवमासेदुर्ध्रुवं तच्छ्यानढौकिताः ॥ ३११ ॥

जरासन्धवधारुनसदुपाध्याय पश्यति ।

नाथे त्वय्यप्यसह्येन दाहं दह्यामहेऽग्निना ॥ ३१२ ॥

इत्थमुत्थास्तुभिर्दीनैः प्रलापैः पुरवासिनाम् ।

दीर्णकर्णः सरामोऽहं जीर्णाराममुपागमम् ॥ ३१३ ॥ (युग्मम्)

भवन्तीं भस्मसाद्वीक्ष्य द्वारकां रङ्गवत्पुरः ।

तत्र स्थितं विषण्णात्मा संकर्षणमवादिषम् ॥ ३१४ ॥

आर्यं पुर्याः क्व सा लक्ष्मीः क्व च दाहो महानयम् ।

क्व शौण्डीर्यमवार्यं तत्क्वचेयं क्लीबता मम ॥ ३१५ ॥

आर्यं किंकार्यतामूढः प्रौढापत्पतितस्ततः ।

किं करोमि क्व गच्छामि राजचक्रे विरोधिनि ॥ ३१६ ॥

सीरपाणिरथाभाणीत्कृष्ण मा खेदमाकृथाः ।

प्रमुव्याख्यातमश्रौषीः किं न संसारनाटकम् ॥ ३१७ ॥

अत्र कर्मपरीणामः सूत्रधारो निर्गलः ।

प्राणिनो नाट्यपात्राणि नानानेपथ्यधारिणः ॥ ३१८ ॥

स खल्वच्छृङ्खलोत्साहः स्वमतार्पितभूमिकः ।

हर्षशोकादिभिर्भावैरिवार्तेनर्तयत्यमून् ॥ ३१९ ॥

भवनाट्ये ततोऽनेन सूत्रधारेण सूत्रिता ।

संस्था सर्वापि पात्राणां तद्विष्णो मा स्म खिद्यथाः ॥ ३२० ॥

गन्तव्यं पुनरावाभ्यां पाण्डवेयान्तिकेऽधुना ।

ते स्मरन्त्युपकारं नो नापकारं तु जातुचित् ॥ ३२१ ॥

अपकारेऽपि सौजन्यं सुजनो न विमुञ्चति ।

जहाति दह्यमानोऽपि घनसारो न सौरभम् ॥ ३२२ ॥

ततः प्रचलितावावां पाण्डवानां पुरीं प्रति ।
 हस्तिकल्पपुरोद्यानमागमाव श्रमार्दितौ ॥ ३२३ ॥
 क्षुत्क्षामं वीक्ष्य मां रामो भोजनानयनेच्छया ।
 वेगात्तस्य पुरस्यान्तः प्रस्थितोऽभिदधे मया ॥ ३२४ ॥
 अच्छदन्ताभिधानोऽत्र धृतराष्ट्रात्मजो नृपः ।
 स च पाण्डवगृह्येण मया वैरायते भृशम् ॥ ३२५ ॥
 अनार्योऽयं किमप्यार्य चेद्वैरोचितमाचरेत् ।
 विदधीथास्ततः क्ष्वेडामापतेयमहं यथा ॥ ३२६ ॥
 तत्प्रतिश्रुत्य रामेऽथ पुरीमध्यमुपेयुषि ।
 मम क्षणान्तरे क्ष्वेडा कर्णमूलमुपागमत् ॥ ३२७ ॥
 ततः क्रोधकरालोऽहमत्युत्तालमधाविषम् ।
 पिहितां च पदाहत्य प्रतौलीमुदघाटयम् ॥ ३२८ ॥
 भिन्दन्तमच्छदन्तस्य चतुरङ्गां वरूथिनीम् ।
 अद्राक्षं कुञ्जरालानस्तम्भपाणिं च सीरिणम् ॥ ३२९ ॥
 पुरीपरिघमादाय धार्तराष्ट्रमवादिषम् ।
 दुरात्मन्नागमं सोऽहं कौरवान्तकरो हरिः ॥ ३३० ॥
 ततः परिघमालोक्य प्रणतो मृत्युकातरः ।
 बद्धाञ्जलिरजल्पन्मां स सुयोधनबान्धवः ॥ ३३१ ॥
 किमाक्रम्य कुरङ्गाणां दुःस्थावस्थोऽपि केसरी ।
 देव स्वसेवकस्यास्य तदागः क्षम्यतामिदम् ॥ ३३२ ॥
 तं मुक्त्वाथ प्रसादेन पुनस्तद्वनमागमम् ।
 नानामनोहराहारपाणिना सीरिणा समम् ॥ ३३३ ॥
 रामस्तत्र मयाप्रच्छि लब्धं भोज्यमिदं कथम् ।
 आयातोऽसि कथं चास्य दृक्पथे परिपन्थिनः ॥ ३३४ ॥
 रामेणारूपायि गोविन्द कन्दुकाद्भोज्यमद्भुतम् ।
 सुवर्णकटकक्रीतमानयन्तमिदं पथि ॥ ३३५ ॥

कथंचिद् ज्ञातवृत्तान्तः कृतान्त इव भीषणः ।
 सैन्योदन्वानरौत्सीन्मामच्छदन्तो न्यधादपि ॥३३६॥ (युग्मम्)
 कुत्राहो रोहिणीसूनो यासि पाण्डवबन्धव ।
 गृहाणायुधमाधेहि पुनरायोधने मनः ॥ ३३७ ॥
 विमुच्य भोज्यपात्राणि ततः क्षेडायितोद्धतः ।
 स्तम्भेन दलयन्वैरिवलं दृष्टस्त्वयाप्यहम् ॥ ३३८ ॥
 अथावां विहिताहारौ ततः प्रचलितौ क्रमात् ।
 उपागावदुरापाम्नु कौशाम्बं नाम काननम् ॥ ३३९ ॥
 पुंनागपादपस्यास्य छायामायातवानहम् ।
 तृपादितः पयःपानं श्रान्तो राममयाचिपम् ॥ ३४० ॥
 सोपद्रवे वनेऽमुष्मिन्कृष्ण मा भूः प्रमद्वरः ।
 आगतो द्रुतमेपोऽहमिति व्याहृत्य मां मुहुः ॥ ३४१ ॥
 विनियुज्य च साहाय्ये ममेह वनदेवताः ।
 इतो जगाम रामोऽथ निर्विलम्बमवेक्षितुम् ॥ ३४२ ॥ (युग्मम्)
 अहं तु प्रावृतक्षौमेणाद्भिमारोप्य जानुनि ।
 अस्वपं श्रमसुप्रापनिद्रोऽत्रैव तरोस्तले ॥ ३४३ ॥
 नतो विद्धोऽस्मि कस्माच्चिद्भ्रमात्पादतले त्वया ।
 इयं तव जरासूनो कथिता मूलतः कथा ॥ ३४४ ॥
 श्रुत्वा विष्णुमुखादेवं द्वारकादाहवैशसम् ।
 इत्यशोचं चिरं दुःखाद्वैवोपालम्भपूर्वकम् ॥ ३४५ ॥
 रे दुर्विधेय वैधेय विधे विविधकौतुकाम् ।
 एवंविधां विधायैतामधाक्षीरधुना कथम् ॥ ३४६ ॥
 दग्धौ हन्त हुताशेन हा मातापितरौ मम ।
 मामकीनाः क ते नाम बन्धवः स्नेहबन्धुराः ॥ ३४७ ॥
 जितवासवसाम्राज्यं राज्यं हारि हरेः क तत् ।
 क चास्येत्थमवस्थानं तले सिकतिले तरोः ॥ ३४८ ॥

हा तत्राप्यस्य कुत्रेदं मया बाणेन ताडनम् ।
 धिङ् मां हन्त सुखासुप्तभ्रातृहत्यामलीममम् ॥ ३४९ ॥
 शोचन्तमिति मामूचे वात्सल्यादुत्सुको हरिः ।
 अलमेभिर्विलापैस्ते भव कार्यकरोऽधुना ॥ ३५० ॥
 इत ऊर्ध्वं मुहूर्तेन मृत्युर्भावी मम ध्रुवम् ।
 तदिदानीं स्मरिष्यामि श्रीनेमिपदपङ्कजम् ॥ ३५१ ॥
 तत्त्वं कौस्तुभमादाय जवेन ब्रज पाण्डवान् ।
 अन्यथा मन्थितावश्यमायातस्त्वां बलो बली ॥ ३५२ ॥
 कियन्तमपि पन्थानं यायाः पश्चान्मुखैः पदैः ।
 यथा संकर्षणो रोषान्न स्वादनुपदी तव ॥ ३५३ ॥
 मर्माविधमथोद्धृत्य हरेरङ्घ्रितलाच्छरम् ।
 कौस्तुभं च करे कृत्वा धर्मजन्मन्निहागमम् ॥ ३५४ ॥
 इत्याकर्ण्य जरासूनोर्मुखाद्वारवतीकथाम् ।
 प्रापुः परमसौजन्याः शुचं पञ्चापि पाण्डवाः ॥ ३५५ ॥
 चित्तवृत्तिकृतावासं सम्यग्दर्शनमन्त्रिणा ।
 यदि श्रावकधर्माभ्यामात्मजाभ्यां च राजितम् ॥ ३५६ ॥
 चारित्रराजमासन्नासीनसंतोषसेवकम् ।
 हत्वा शोकं विवेकोऽथ पाण्डवानामदर्शयत् ॥ ३५७ ॥
 तत्र वीक्षितमात्रेऽपि तेऽन्वभूवन्परं सुखम् ।
 विदांचक्रुश्च परमं तमेवात्मोपकारिणम् ॥ ३५८ ॥
 अकालं सत्कृतास्तेषामत्यन्तमपकारिणः ।
 प्रत्येकं प्रत्यभाषन्त मोहराजादयस्तदा ॥ ३५९ ॥
 निर्वेदाख्यः सखाभ्येत्य सद्बोधसहितस्ततः ।
 मोहादीनां पृथक्पार्थान्दोषजातमजिज्ञपत् ॥ ३६० ॥
 अथ ते पाण्डुजन्मानश्चेतसोऽन्तरचिन्तयन् ।
 अहितोऽपि हितो नूनं मोहो नः प्रत्यभादयम् ॥ ३६१ ॥

एतस्य ज्येष्ठपुत्रेण रागकेसरिणा श्रियः ।

असारा अपि नः साररूपत्वेन प्रदर्शिताः ॥ ३६२ ॥

नाम्ना द्वेषगजेन्द्रेण सुतेनास्य कनीयसा ।

बन्धुष्वपि वधारम्भमकार्यं कारिता वयम् ॥ ३६३ ॥

अन्योऽप्येतस्य संतानस्तामवाप सुखश्रियम् ।

सर्वदाभवदस्माकं कपायविषयादिकः ॥ ३६४ ॥

तस्मादेनं तिरस्कृत्य कुर्मो नेतारमात्मनः ।

तं चारित्रक्षमाधीशं साक्षीकृत्य जगत्प्रभुम् ॥ ३६५ ॥

किंतु न ज्ञायते देशो यं पुनीतेऽधुना प्रभुः ।

यद्वा जनान्मुमुक्षून् स्वयं सोऽनुग्रहीष्यति ॥ ३६६ ॥

साधीयोऽध्यवसायसंततिमयीमारूढवन्तो दृढं

निश्रेणिं स्पृहणीयबोधपटिमस्पृष्टीभवदृष्टयः ।

तैस्तैरुत्कलिकाशतैः कवचितं चेतो वहन्तस्तदा

पन्थानं किल पाण्डवा जिनपतेरालोक्यांचक्रिरे ॥ ३६७ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये

द्रौपदीप्रत्याहरणद्वारकादाहकृष्णाचसानवर्णनो नाम सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

अष्टादशः सर्गः ।

अथ नेमिजिनादेशाद्देशनाक्षीरसागरः ।

धर्मघोषमुनिः पाण्डुमथुरोद्यानमाययौ ॥ १ ॥

समागमं मुनेस्तस्य विदित्वोद्यानपालकात् ।

सहानुजैरजातारिर्मुदितो वन्दितुं ययौ ॥ २ ॥

अथाध्यासीनमुन्मीलदानन्दाश्रूदबिन्दुभिः ।

सुरासुरनराधीशमण्डलैर्मण्डितं सदः ॥ ३ ॥

निविष्टममरैः सृष्टे विकचे काञ्चनाम्बुजे ।

कर्तुं विश्वत्रयीं धर्ममयीमन्यं प्रजापतिम् ॥ ४ ॥

पञ्चशत्या महामात्यमुनीनां परिवारितम् ।

धर्मं साक्षादिवोदयैस्तपोदानादिभिर्वृतम् ॥ ५ ॥

रूपस्य तपसोऽप्येकमाश्रयं श्रेयसां निधिम् ।

अद्राक्षीत्प्रीतिफुल्लाक्षस्तं मुनिं मेदिनीपतिः ॥ ६ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

भक्तिनिर्भरमानस्य तं ततो मुनिपुङ्गवम् ।

जराङ्गजन्मना सार्धं न्यविक्षत पतिः क्षितेः ॥ ७ ॥

मुनीन्द्रः सोऽथ पीयूषस्यन्दसोदरया गिरा ।

वैराग्यैकमयीं धर्मदेशनामुपचक्रमे ॥ ८ ॥

हा धिक्साक्षादसारत्वं संसारस्य विदन्नपि ।

मद्यान्मद्यपवत्तस्मान्नायं निर्विद्यते जनः ॥ ९ ॥

सुखाद्वैतमयाः कामं येऽप्यनुत्तरनाकिनः ।

तेषामपि यतो हन्त पर्यन्तविरसाः श्रियः ॥ १० ॥

कर्मस्तोमभुजिष्याणां मनुष्याणां तु का कथा ।

येषामायुः श्रियः सौख्यं योषिद्भूभङ्गभङ्गुरम् ॥ ११ ॥

संपद्भिदोर्विलासैश्च येऽप्यहंकारिणोऽधिकम् ।

तेऽपि ह्यन्यस्य दृश्यन्ते भ्रूलतायत्तवृत्तयः ॥ १२ ॥

येऽपि दोर्विक्रमाक्रान्तभूचक्राश्चक्रवर्तिनः ।

जातुचित्तेऽपि वीक्ष्यन्ते हन्त दीनां दशां गताः ॥ १३ ॥

दुःखैकान्तमयं संपत्तारतम्यमयं च तत् ।

धीराः संत्यज्य संसारमुत्तिष्ठन्ते विमुक्तयः ॥ १४ ॥

इति संवेगिनीं वाचमुच्चार्य विरते मुनौ ।

पाणिकुञ्जलमामील्य जगाद जगतीपतिः ॥ १५ ॥

भवानेव प्रभो वेद कामं संसारमीदृशम् ।

गिरः प्रक्रमते वक्तुमीदृशीर्नह्यनीदृशः ॥ १६ ॥

निश्चित्यानुभवैस्तैस्तैर्भवस्यानभिरामताम् ।

अस्माभिरपि वैराग्यात्प्रवित्रजिषुमानसैः ॥ १७ ॥

श्रीनेमिस्वामिनो ध्यातश्चिरादागमनोत्सवः ।

नूनं तेनापि विज्ञाय प्रेषितोऽसीह नः कृते ॥ १८ ॥ (युग्मम्)

तद्भवानपि नः साक्षात्तस्य मूर्तिर्जगत्पते ।

संसारसागरादस्मादुद्धरास्मांस्ततः प्रभो ॥ १९ ॥

किंत्वर्थोऽतीन्द्रियज्ञानशेवधीनां भवादृशाम् ।

न कोऽपि क्षेत्रकालाभ्यां दवीयानप्यगोचरः ॥ २० ॥

तद्वनेऽभूद्यथा मृत्युः शयालोर्वनमालिनः ।

जराङ्गजन्मनानेन तथा नः कथिताः स्वयम् ॥ २१ ॥

तत्कृते जलमाहर्तुं गतो भूतो हली तदा ।

तत्कथां श्रोतुमिच्छामः स्वामिन्नाख्यातुमर्हसि ॥ २२ ॥

अथेत्यव्याहृतज्ञानो व्याजहार मुनीश्वरः ।

बलः सलिलमादाय केशवान्तिकमाययौ ॥ २३ ॥

जल्पति स्म च तं आतरुत्तिष्ठोत्तिष्ठ सत्वरम् ।

स्फीतमस्तीदमानीतमम्भः सुरभि शीतलम् ॥ २४ ॥

तत्प्रक्षाल्य क्षणादास्यं कणेहत्य निपीय च ।

दूरकान्तारसंचारभूतिः श्रान्तिर्विनीयताम् ॥ २५ ॥

अव्याहरति कंसारौ सीरभृत्पुनरब्रवीत् ।

किमु रुष्टोऽस्यरिष्टोरे कालक्षेपान्मनागपि ॥ २६ ॥

एष तेऽसांप्रतं रोषः सांप्रतं तु प्रसीद मे ।

देशे दवीयसि प्राप्तिर्वारिणोऽत्रापराध्यति ॥ २७ ॥

तथाप्यसिन्नजल्पाके सीरपाणिरचिन्तयत् ।

शयानोऽस्ति पथि श्रान्तः शेतां नामैष तन्मनाक् ॥ २८ ॥

इत्यालोच्य स्थितः कृष्णं परितः कृष्णमक्षिकाः ।

अमन्तीर्वीक्ष्य संभ्रान्तः सोऽपि निन्येऽवगुण्ठनम् ॥ २९ ॥

ततोऽपश्यदपेतासुं कंसविध्वंसनं हली ।

शोणितैश्चोल्बणं भल्लिव्रणं चरणपल्लवे ॥ ३० ॥

कोपाटोपात्ततः सिंहनादमुच्चैश्चकार सः ।

येनारण्यमृगास्त्रेसुः कम्पते स्म च काश्यपी ॥ ३१ ॥

जगाद च मदाध्मातः पातकी ननु कोऽस्ति भोः ।

निद्राणमतुलप्राणं योऽवधीन्मम बान्धवम् ॥ ३२ ॥

सुप्तमत्तप्रमत्तेषु बालस्त्रीमुनिगोष्वपि ।

कूरकर्मैकचाण्डालोऽप्यभिज्ञः प्रहेरत कः ॥ ३३ ॥

दोर्दपोऽप्यस्ति चेत्कश्चित्त्वमाविःकरोतु सः ।

भुजोष्मज्वरिणां बाहुः सर्वेषामेष भेषजम् ॥ ३४ ॥

इत्याद्यनेकशः कोपाद्गिरमुद्गीर्य लाङ्गली ।

तारं पूत्कारमुन्मुच्य मूर्छितः क्षमातलेऽपतत् ॥ ३५ ॥

क्षणाच्चैतन्यमासाद्य शीतैः कान्तारमारुतैः ।

रोदयञ्श्चापदान्काममाक्रन्दैर्विललाप सः ॥ ३६ ॥

हा विश्वेष्वेकशौण्डीर हा रिपुष्वेकरोषण ।

हा गुणिष्वेकधौरेय मा गुरुष्वेकवत्सल ॥ ३७ ॥

हा कंसध्वंस घोरांस हा कालानलनीरद ।

हा निःसन्धजरासन्ध हा रणकूरविक्रम ॥ ३८ ॥

हा लक्ष्मीकेलिपत्यङ्क हा निःशङ्कशिरोमणे ।

हा यशःकैरवाराम हा रामनयनोत्सव ॥ ३९ ॥

शस्त्राघातैर्द्विषां तैस्तैः श्रमोऽप्यासीन्न ते पुरा ।

संप्रत्यङ्घ्रिब्रणादस्मान्मृत्युः श्रद्धीयतां कथम् ॥ ४० ॥

तदुत्तिष्ठ द्रुतं भानुरारोहत्यन्तरम्बरम् ।

न खल्वत्यातपेऽल्पीयोऽप्यग्रतो गन्तुमीश्वहे ॥ ४१ ॥

चरणत्रणपीडाभिर्न चेच्चलितुमीशिषे ।

तदारोह मम स्कन्धं बन्धो किमसि मोहितः ॥ ४२ ॥

किमिति क्रन्दतोऽप्येवं वितरस्युत्तरं न मे ।

इमे हि श्रवसी पातुमुत्सुके ते वचोऽमृतम् ॥ ४३ ॥

रोषं मयि पुराकार्षीः सागस्यपि न जातुचित् ।
 इदानीं तु विनाप्यागः केयं ते दीर्घरोषिता ॥ ४४ ॥
 हा दैव यद्ययं नेतुं चिन्तितोऽभूद्दशामिमाम् ।
 तत्त्वया किं कृतो विश्वमौलिलालितशासनः ॥ ४५ ॥
 यद्वा ज्ञातं नितान्तं यं विडम्बयितुमीहसे ।
 तस्य कन्दलयस्येवमतीव महतीः श्रियः ॥ ४६ ॥
 एतैर्वा किमुपालम्भैर्भ्रातर्यावः पुरः क्वचित् ।
 दैवाय प्रभविष्यावस्तत्रामुष्मै दुरात्मने ॥ ४७ ॥
 निद्रासुखासिकालो वा गन्तुमुत्सहसे न चेत् ।
 भ्रातस्तदद्य तिष्ठावः सच्छायेऽत्रैव कानने ॥ ४८ ॥
 इत्यादि प्रलपन्नुच्चावचेन वचसा मुहुः ।
 सीरभृत्तं दिनं तां च यामिनीमत्यवाहयत् ॥ ४९ ॥
 प्रगे च वचनैस्तैस्तैरनुतिष्ठन्तमच्युतम् ।
 जीवद्बुध्या निजस्कन्धमध्यारोप्य वलोऽचलत् ॥ ५० ॥
 स्कन्धन्यस्तहरिर्वन्धुस्तेहव्यामोहितो हली ।
 आम्यति स्म सरिच्छैलकाननानि दिवानिशम् ॥ ५१ ॥
 पुष्पैर्वन्यद्बुमाणां च नित्यमानर्च शार्ङ्गिणम् ।
 एवं रामोऽतिचक्राम पण्मासान्पर्यटन् वने ॥ ५२ ॥
 प्राप प्रावृडथाशान्तान्नीलयन्ती बलाहकैः ।
 नूतनैरङ्कुरोद्गारैर्भेदिनीमण्डलं पुनः ॥ ५३ ॥
 अथ आवमयं शैलादुत्तीर्णं हेलया हली ।
 स्यन्दनं कंचिदद्राक्षीत्समभूभागमङ्गुरम् ॥ ५४ ॥
 संजयः सँजजल्पेऽथ सारथिः सीरपाणिना ।
 रथेऽस्मिन्कणशो भग्ने कस्ते मूढ मुधा श्रमः ॥ ५५ ॥
 सारथिस्तमथोवाच संगरेषु सहस्रशः ॥
 निर्व्यूढोऽप्यधुना पादप्रहारेणापि यो मृतः ॥ ५६ ॥

सोऽयं चेद्विश्वजीवातू जीविता तवं बान्धवः ।
 खण्डशस्तद्गतोऽप्येष प्रगुणीभविता रथः ॥ ५७ ॥
 क मे बन्धुर्मृतोऽस्तीति कामं सासूयमानसः ।
 तं मुहुः कुटिलं पश्यन्नचालीलाङ्गली पुरः ॥ ५८ ॥
 रोपयन्तं निरूप्याथ शिलायां नलिनीं क्वचित् ।
 सारम्भमभ्यधात्कंचिदुच्चैः शब्दं हसन्हली ॥ ५९ ॥
 व्यामूढात्मन्किमेतस्मिन्नत्यन्तकठिनेऽश्मनि ।
 सहस्रैरपि यत्नानां प्ररोहति सरोजिनी ॥ ६० ॥
 सोऽप्यवादीत्तवायं चेत्प्राणिष्यति सहोदरः ।
 पाषाणे तत्खरेऽप्यस्मिन्प्ररोक्ष्यत्यरविन्दिनी ॥ ६१ ॥
 इत्येतस्यापि भारत्यामवज्ञाविवशाशयः ।
 व्यक्तोत्प्रासस्मितस्मेरश्चचाल मुसली पुरः ॥ ६२ ॥
 ततो दावाग्निनिर्दग्धं सिञ्चन्तमवनीरुहम् ।
 कंचिदारामिकं रामः पश्यति स्म ब्रजन्पुरः ॥ ६३ ॥
 तं चाभ्यधाद्धिगेतां ते हन्त दुर्व्यवसायिताम् ।
 मुञ्चन्ति जातुचिद्दग्धभूरुहोऽपि किमङ्कुरान् ॥ ६४ ॥
 स जगाद यदि स्कन्धशवो वार्तयिता त्वया ।
 शाद्वलीभविता भूयस्तदायमपि पादपः ॥ ६५ ॥
 तामश्रुत्वेव तद्वाचमुच्चचाल हली पुरः ।
 दूर्वाश्च गोशवास्येषु क्षिपन्तं कंचिदैक्षत ॥ ६६ ॥
 तमप्यभिदधे गावः कथमेताः परासवः ।
 दूर्वाः कवलयिष्यन्ति गताः कङ्कालशेषताम् ॥ ६७ ॥
 तेनाप्यूचे बलः पञ्च्यां गन्ता चेदेष संस्थितः ।
 चरितारस्तदा गावोऽप्यमूर्द्धङ्कुरानिमान् ॥ ६८ ॥
 रामोऽथाचिन्तयत्सत्यं किं मृतोऽयं ममानुजः ।
 वदन्ति यदमी सर्वेऽप्येकरूपमिदं वचः ॥ ६९ ॥

यावदित्याप्तचैतन्यः किञ्चिच्चलति लाङ्गली ।

तावदुद्योतिताशान्तः कश्चिदस्यात् पुरः सरः ॥ ७० ॥

सोऽब्रवीत्सीरिणं सोऽहं सिद्धार्थः सारथिस्तव ।

प्रभावात्तपसस्तस्य देवभूयमुपागमम् ॥ ७१ ॥

स्मरस्येतत्परित्रज्याकाले मामर्थयिष्यसे ।

यन्मामभ्युद्धरेर्जातु पतन्तं व्यसनार्णवे ॥ ७२ ॥

तत्त्वामिदानीमालोक्य मोहनिद्राविसंस्थुलम् ।

प्रबोधयितुमभ्यागां तां तवाभ्यर्थनां स्मरन् ॥ ७३ ॥

श्रीनेमिना पुरा मृत्युर्मुखारातेर्जरामुतात् ।

यदूचे तत्तथैवाभूदन्यथा नार्हतां गिरः ॥ ७४ ॥

एतान्यश्मरथादीनि वैकृतानि कियन्त्यपि ।

भ्रातर्मोहव्यपोहाय दर्शितानि मथैव ते ॥ ७५ ॥

विमुच्य तमिमं मोहं संदोहं दुःखसंपदाम् ।

आत्मनीनं महत्किञ्चित्कर्म निर्मायतां त्वया ॥ ७६ ॥

बन्धवः खल्ववाप्यन्ते जीवैर्जन्मनि जन्मनि ।

किं तु ते मोहसैन्यैककेतवो भवहेतवः ॥ ७७ ॥

जीवाः सर्वे हहा बन्धुसंहतिस्नेहमोहिताः ।

दुःखप्लोषक्षमे कर्मण्युत्सहन्ते न जातुचित् ॥ ७८ ॥

बन्धुस्नेहोऽन्तरम्भोधिरेष्यतीनां सुखश्रियाम् ।

दुःखश्रेण्याश्च विश्रामधाम तद्विधुनीहि तम् ॥ ७९ ॥

इति सिद्धार्थदेवोक्तां गिरमाकर्ण्य लाङ्गली ।

जल्पति स्म त्वया बन्धो साधु साध्वस्मि बोधितः ॥ ८० ॥

किं तु मे कथय भ्रातर्भ्रातुरस्य मुरद्विषः ।

मृत्युनात्यन्तदुःखार्तः प्रवर्ते कात्मनो हिते ॥ ८१ ॥

देवोऽभ्यधाननु भ्रातस्त्रिलोकीकल्पपादपः ।

अस्त्येव भगवान्नेमिर्दुःखार्तानामरुंतुदः ॥ ८२ ॥

श्रेयःपीयूषवर्षैकप्रावृषं तत्पदान्तिके ।

दीक्षामादाय शाश्वत्यामुद्यच्छस्व सुखश्रियम् ॥ ८३ ॥

तथेति प्रतिपेदानस्तद्विरं सीरभृत्ततः ।

तत्समेतो मुरारातेरग्निकर्मादि निर्ममे ॥ ८४ ॥

ततोऽसौ यावदत्यन्तं संयमोत्सुकमानसम् ।

लाङ्गली तावदद्राक्षीद्विद्याधरमृषिं पुरः ॥ ८५ ॥

प्रत्युद्गम्य प्रणम्याथ रोहिणीतनयः क्षणात् ।

पप्रच्छ स्वागतं हर्षबद्धोत्कर्षं महामुनिम् ॥ ८६ ॥

मुनिरप्यभ्यधाद्भद्र विश्वभद्रकरः प्रभुः ।

श्रीमन्नेमिर्द्रुतं ज्ञातत्त्वन्मनाः प्रजिघाय माम् ॥ ८७ ॥

तत्कुरुष्व मनोऽभीष्टं पुष्टये पुण्यसंपदाम् ।

कालोऽयमेव दुष्कर्मश्रेणिमर्मच्छिदे तव ॥ ८८ ॥

इत्युत्साहाग्रमानीतो नभश्चरमुनेर्गिरा ।

प्रपेदे सर्वसावद्यविरतिं सीरभृत्क्षणात् ॥ ८९ ॥

जवाद्यतिरहस्यानां जज्ञे विज्ञश्च तत्क्षणात् ।

भूयान्न खलु संस्कारो जात्यरत्नैरेपेक्ष्यते ॥ ९० ॥

सांप्रतं च तपःकर्म कुर्वन्षष्ठाष्टमादिकम् ।

तुल्यान्तःकरणाकारो लोष्टेऽप्यष्टापदेऽपि वा ॥ ९१ ॥

शमाद्वैतसुधाकुण्डस्नानशौण्डमनाः सदा ।

तानप्यतिहि मन्वानो नाकिनः क्लेशपाकिनः ॥ ९२ ॥

वैरङ्गिकः शरीरेऽपि जीवितव्येऽप्यरागवान् ।

अरिष्वपि निरातङ्को निःशङ्को विपिनेष्वपि ॥ ९३ ॥

धर्माभूतमयैः शान्तैस्तैस्तैर्वचनवीचिभिः ।

तत्र तत्र जनांस्तांस्तानुपकुर्वन्नखर्वधीः ॥ ९४ ॥

अरण्यनगरग्रामकर्बटेषु समीरवत् ।

स्वैरमप्रतिबद्धात्मा विहरस्येककुण्डलः ॥ ९५ ॥

पाण्डुवचनम् ॥

अध्यक्षः

तत्सपर्याभिरश्रान्तं कृतार्थमन्यमानसः ।

सिद्धार्थदेवश्लायेव तस्याभ्यर्णचरोऽभवत् ॥ ९६ ॥

एकतो भगवान्नेमिरन्यतश्च स धीरधीः ।

मेदिनीमुपकुर्वति सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ९७ ॥

तत्तयोर्वन्धवो मार्गमाश्रित्याशु तदाश्रितम् ।

निरीहमनसो यूयमप्येवं कर्तुमर्हथ ॥ ९८ ॥

एकैव सन्मणीनां हि लोकालंकारणं गतिः ।

ध्वान्तध्वंसादृते कृत्यं प्रदीपानां च नापरम् ॥ ९९ ॥

द्विषः क्षिप्ताः कृतं राज्यं भुक्तमप्रतिमं सुखम् ।

किञ्चिद्वस्तन्न संसारे यदद्याप्यवशिष्यते ॥ १०० ॥

केवलं तत्सुखाद्वैतं मुक्तेर्भोक्तव्यमस्ति वः ।

तद्वातरि व्रते तस्मात्कालक्षेपो नहि क्षमः ॥ १०१ ॥

इत्युच्चैर्विहितोत्साहा धर्मघोषगुरोर्गिरा ।

संसारं जगिति त्यक्तुमैषिषुः पाण्डुसूनवः ॥ १०२ ॥

ते ततःसहसोत्थाय तमानम्य मुनीश्वरम् ।

उत्तरङ्गितसंवेगाः प्राविशन्नगरीं पुनः ॥ १०३ ॥

ते मुहूर्ते शुभे कृष्णप्रीतेरानृत्यमिच्छवः ।

चक्रुर्जराङ्गजन्मानं स्वराज्यस्याधिदैवतम् ॥ १०४ ॥

ते रुद्धान्यवरोद्धव्यैः कारागाराण्यशोधयन् ।

आत्मानं पुनराकीर्णं दुष्कर्मपरमाणुभिः ॥ १०५ ॥

दीनानां ते हिरण्याद्यैर्दोर्गत्यमुदमूलयन् ।

आत्मनस्तु बृहन्मूलं संसारविषशाखिनम् ॥ १०६ ॥

जीर्णभ्रष्टानि ते विश्वे चैत्यान्युद्धधुरर्हताम् ।

गम्भीरात्पुनरात्मानं दुर्गत्याख्यान्धकूपतः ॥ १०७ ॥

अमेयानि वमन्ति स्म सप्तक्षेत्र्यां धनानि ते ।

मुक्तिर्येषामशेषाणामेकमेवाभवत्फलम् ॥ १०८ ॥

किमन्यत्ते तथावर्षन्सर्वतः कनकोत्करैः ।

लुम्पन्ति स्म यथा नामाप्युत्तमर्णाधमर्णयोः ॥ १०९ ॥

कुञ्जरेन्द्रानथारूढाः सुरसिन्धुरवान्धवान् ।

तदात्वोचितमाणिक्यमौक्तिकाकल्पशालिनः ॥ ११० ॥

उद्धूतचामरैः साक्षादप्सरोनिकरैरिव ।

वृताः शृङ्गारसंभारसारैर्वाराङ्गनागणैः ॥ १११ ॥

सपौरैः सपरीवारैः सामन्तामात्यमन्त्रिभिः ।

अन्वीयमाना ससुरैरिव सामानिकामरैः ॥ ११२ ॥

लोकपाला इवाध्यक्षाः पञ्चाप्युद्दामदीप्तयः ।

कराग्रप्रेङ्खितै रत्नैः प्रीणयन्तोऽर्थिमण्डलम् ॥ ११३ ॥

तन्मार्गानुगमप्रौढतृष्णया कृष्णयान्विताः ।

ऊरीकर्तुं परिब्रज्यां प्रचेष्टुः पाण्डुसूनवः ॥ ११४ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

स नेत्राश्रुकणान् लाजकणान्पौरमृगीदृशाम् ।

पाण्डवेयाः प्रतीच्छन्तो बाह्योद्यानमुपाययुः ॥ ११५ ॥

तत्रोत्तीर्यगजेन्द्रेभ्यो राजचिन्हान्यपास्य ते ।

सपत्नीकाः प्रभुं धर्मघोषाख्यमुपतस्थिरे ॥ ११६ ॥

विज्ञा व्यज्ञापयन्नैनं ते निपत्य पदाम्बुजे ।

शिरो नः पावय स्वामिन्दीक्षादानात्स्वपाणिना ॥ ११७ ॥

भूत्वा भगवतो नेमेस्ततः सप्रतिहस्तकः ।

दक्षिणो दीक्षयामास मुनिः सप्रेयसीनमून् ॥ ११८ ॥

तदङ्गेषु तदा हर्षान्निर्गच्छत्पुलकच्छलात् ।

दृश्यन्ते स्म प्रणश्यन्ति कल्माषाणीव सर्वतः ॥ ११९ ॥

तेषां भावारघट्टोऽन्तर्वहति स्म तदा तथा ।

सिक्ताः पुण्यद्रुमाः कामं यथानन्दाश्रुकुल्यया ॥ १२० ॥

द्रोपद्यात्तत्रता तेषां पञ्चानामनुगा बभौ ।

महान्नतानां मूर्तानामिव मूर्तिमती क्रिया ॥ १२१ ॥

तान्प्रणम्य ततः सर्वः पौरामात्यादिक्रौञ्चः ।

‘मन्दं मन्दं’ प्रयाति स्म श्रेयःसंभारनिर्भरः ॥ १२२ ॥

तेऽप्यभ्यासे गुरोस्तं तमभ्यस्यन्तः क्रियाक्रमम् ।

निरीहाः स्वशरीरेऽपि व्यहरन्नन्यतोऽन्यतः ॥ १२३ ॥

अथोन्मीलन्मनोभावपरिचारकलालिताः ।

नित्यं प्रथमपीयूषपानपीयूषशालिनः ॥ १२४ ॥

वाचमिन्द्रियखिन्नानामशृण्वन्तो मनागपि ।

त्यजन्तो दूरतः काममालस्यादीनसूयकान् ॥ १२५ ॥

आननेन्दुमपश्यन्तो जातु निद्रामृगीदृशः ।

क्रमेण द्वादशाङ्गचान्ते समभूवन्नधीतिनः ॥ १२६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

इत्याप्तश्रुतसंस्कारा दधुर्गीतार्थतामसी ।

रसेऽथ संस्कृता लोहधातवो हेमतामिव ॥ १२७ ॥

याज्ञसेन्यप्युपासीना प्रवर्तिन्याः पदाम्बुजम् ।

तपोज्ञानविवेकानां परां कोटिमशिश्रियत् ॥ १२८ ॥

ततः कदाप्यनुज्ञाप्य धर्मघोषमुनीश्वरम् ।

ते पृथग्विहरन्ति स्म हरन्तो विश्वकल्मषम् ॥ १२९ ॥

तप्यन्ते स्म तपस्तेऽभिग्रहोदग्रं पृथक्पृथक् ।

येन स्वं पवितुं शक्ने साप्यैच्छन्मुक्तिकामिनी ॥ १३० ॥

संभाव्य सुभटं शत्रुजित्वरं निजमात्मजम् ।

मोहदुर्विषहोत्साहः श्रीमान्धर्मः किमप्यभूत् ॥ १३१ ॥

धर्मसूतेः सदा शान्तिहिमानीमहिमोदयः ।

जगत्यपि महामोहग्रीष्मारम्भं वृथाकरोत् ॥ १३२ ॥

धावन्तो विद्विषः स्वान्तःपुरमादातुमन्तरा ।

के नामज्जंस्तपःसूनोः प्रशान्तिपरिखाम्भसि ॥ १३३ ॥

भीमस्याभूद्यथा सत्त्वं दुर्लङ्घ्यमरिभिः पुरा ।

संप्रत्यपि तथैवासीदान्तरैः परिपन्थिभिः ॥ १३४ ॥

यथा यथारिषड्वर्गनिग्रहेऽभूदरुंतुदः ।

तथा तथा दधौ चित्रं भीमः कायमभीषणम् ॥ १३५ ॥

भीमोऽन्तर्विद्विषः क्षान्तिगदयादलयत्तथा ।

यथा नामापि नाश्रौषीदेष तेषां पुनः क्वचित् ॥ १३६ ॥

अर्जुनस्य मुनेर्जीयात्तपो गाण्डीवताण्डवम् ।

येन जैनगवीवर्गः सूत्रितो निरुपद्रवः ॥ १३७ ॥

विधाय समताराधावेधं प्रशमपत्रिणा ।

पार्थः पाणौ करोति स्म परमानन्दसंपदम् ॥ १३८ ॥

ध्यानवैश्वानरः पार्थमुनेरजनि कोऽप्यसौ ।

यस्य क्रोधाग्निरेवाभूदिन्धनं प्रज्वलिष्यतः ॥ १३९ ॥

नकुलस्य तपोऽम्भोधेर्निर्गतं यच्छमामृतम् ।

प्रीयन्ते स्म सुरास्तेन तर्कि नामात्र कौतुकम् ॥ १४० ॥

मन्ये मुनिषु सर्वेषु सहदेवोऽधिदैवतम् ।

तपस्तरणिना यस्य ज्ञानेन्दुरूपजीवितः ॥ १४१ ॥

जीयते स्म पुरा पाण्डुसूनुभिर्द्विषतां शतम् ।

तत्तदा जेतुमीषेऽष्टाचत्वारिंशं तु कर्मणाम् ॥ १४२ ॥

ततो भीममुनिर्भीममित्यभिग्रहमग्रहीत् ।

कुन्ताग्रदत्तमेवोज्ज्वलादास्ये नान्यथा पुनः ॥ १४३ ॥

तस्य पुण्यात्मनः सोऽपि मासैः षड्विंशत्पूर्यत ।

न किञ्चिदतिदुर्लभं सत्त्वनिर्णिक्तचेतसाम् ॥ १४४ ॥

प्रतिस्थानं प्रतिग्रामं प्रत्यध्व प्रतिकाननम् ।

जनं धर्ममयैस्तैस्तैर्वचोभिरुपकुर्वताम् ॥ १४५ ॥

एवं तेषां तपस्तत्तन्महाभिग्रहदुस्तरम् ।

कुर्वतां खर्वतां नित्यं नयतां कर्मसंहतिम् ॥ १४६ ॥

स्वदेहेऽपि निरीहाणामविरामविहारिणाम् ।

हायनान्यतिभूयांसि व्यतीयुः पाण्डुजन्मनाम् ॥ १४७ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

अथ नित्यविहारेण विहरन्तोऽवनीतले ।

कदाचिदपि ते जग्मुस्तुङ्गां शैलान्तिकस्थितिम् ॥ १४८ ॥

धर्मघोषगुरुं तस्य शैलस्योपत्यकावने ।

ते जनादागतं श्रुत्वा वन्दितुं मुदिता ययुः ॥ १४९ ॥

अद्राक्षुश्च गुरुं द्राक्षापाकपेशलया गिरा ।

दिशन्तं विशदं धर्मं तिर्यक्ष्यत्यद्रिवैकसाम् ॥ १५० ॥

दूरादालोक्य तान्सोऽपि गुरुः प्रीतितरङ्गितः ।

प्रत्युद्याति स्म विस्मेरः संभ्रमादुज्ज्वलाशनः ॥ १५१ ॥

आनन्दाश्रुकणाकीर्णपक्ष्माणो रोगहर्षिणः ।

ते पदाम्भोरुहश्चित्तमौल्यस्तं ववन्दिरे ॥ १५२ ॥

तानुत्थाप्य करे धृत्वा प्रीतिगद्गदया गिरा ।

विकस्वरकपोलाक्षः पप्रच्छ स्वागतं गुरुः ॥ १५३ ॥

पुनरासनमासीने गुरौ तेऽभ्यर्णभृतले ।

वन्दिताः परिषद्देवनृतिर्यगिभिरुपाविशन् ॥ १५४ ॥

पुण्यार्जनकृते सर्वसदस्यानां विशेषतः ।

तत्तपःप्रौढिमुद्दिश्य वितेने देशनां विभुः ॥ १५५ ॥

देशनान्तेऽखिलश्रेयःसंभारात्मभरिर्जनः ।

प्रणम्य तं विभुं तांश्च ययौ स्थानं निजं निजम् ॥ १५६ ॥

विस्मेरमनसोऽत्यन्तमथैते गुरुमभ्यधुः ।

करिष्यन्ते पराः सर्वाः वार्ताः पश्चादपि प्रभो ॥ १५७ ॥

कथ्यतां तावदेतन्नो यदारण्याः शरीरिणः ।

क्रूरा अप्यत्र दृश्यन्ते शमसंवेगशालिनः ॥ १५८ ॥

तद्यौष्माकागमस्यैवानुभावोऽयं किमद्भुतः ।

किं चात्र किञ्चिदप्यस्य जृम्भते कारणान्तरम् ॥ १५९ ॥

ततोऽभाषिष्ट भगवान्पुरग्रामादिषु क्रमात् ।

विहरन्नप्यगात्पूर्वं शैलेऽसिन्मुशली मुनिः ॥ १६० ॥

उपास्यमानः सिद्धार्थदेवेनाद्भुतभक्तिना ।

मासक्षपणमातेने सानुन्यस्य स धीरधीः ॥ १६१ ॥

पर्यन्ते तपसोऽमुष्य स पाराणकहेतवे ।

पुरे कस्मिंश्चिदासन्ने विवेश वशितेन्द्रियः ॥ १६२ ॥

विशन्स्वरूपलावण्यपुण्यमूर्तिः कयाप्यसौ ।

कूपकण्ठस्थया दृष्टः समीपस्थार्पिताभया ॥ १६३ ॥

रूपाक्षिता गले बद्धा रज्जुं कुम्भधियाऽथ सा ।

कूपे प्रक्षेप्तुमारेभे तं बालं वलितानना ॥ १६४ ॥

तद्विलोक्य मुनिर्वेगादागत्य प्रतिबोध्य ताम् ।

निन्दन्व्यामोहिनीरूपसंपदं स्वां न्यवर्तत ॥ १६५ ॥

जग्राहाभिग्रहं चेति वने काष्ठादिहारिभिः ।

दत्तेनान्नादिनावश्यं पारयिष्यामि नान्यथा ॥ १६६ ॥

ततः प्रभृति तेनैव विधिना कृतपारणः ।

तप्यमानस्तपोऽत्युग्रं सोऽथ तत्रैव कानने ॥ १६७ ॥

तमनैदंयुगीनाङ्गाभोगमुद्दामतेजसम् ।

ते विलोक्य तपस्यन्तं तृणकाष्ठादिहारिणः ॥ १६८ ॥

गत्वा स्वस्वनरेन्द्रेभ्यः शशंसुरतिविस्मिताः ।

अधृष्यश्रीर्वने कश्चित्तपस्यति पुमानिति ॥ १६९ ॥ (युग्मम्)

भीतान्तःकरणास्तेऽपि भूभुजस्तुच्छचेतसः ।

स्वतुल्यकलिताशेषजगतोऽन्तरचिन्तयन् ॥ १७० ॥

नूनमन्यूनमाहात्म्यतपःपल्लवितोर्जितः ।

कोऽप्यसावस्मदीयानि राज्यान्याच्छेतुमिच्छति ॥ १७१ ॥

तत्संप्रत्येव तं हन्म इत्यालोच्य महीभुजः ।

सर्वे सर्वाभिसारेण तं जगित्यभ्यषेणयन् ॥ १७२ ॥

ततः पादातिकाश्वीयरथ्यहास्तिकशालिनः ।

अभ्येत्यास्मिन्वने यावत्ते रामं परितः स्थिताः ॥ १७३ ॥

तावत्सिद्धार्थदेवेन नित्यं रामोपसेविना ।

सिंहाः फालक्रियोत्ताला विकीर्यन्ते स्म कोटिशः ॥ १७४ ॥

तैश्च वित्रासिताशेषसैनिकास्तेऽवनीभुजः ।

तत्क्षणक्षुभितस्वान्ता न्यवर्तन्त प्रणम्य तम् ॥ १७५ ॥

तदा प्रभृति निःसीमशमैकनिरतेरपि ।

रामस्य भुवने नाम नृसिंह इव पप्रथे ॥ १७६ ॥

पश्यतोऽथ शमं तस्य शीतांशुपरिभाविनम् ।

लक्षयन्तोऽपरिक्षामां भूतग्रामे दयार्द्रताम् ॥ १७७ ॥

विन्दानाः समपिण्याकहिरण्यां च निरीहताम् ।

शृण्वानाश्च गिरं धर्ममयीममृतजित्वरीम् ॥ १७८ ॥

क्रूरा अप्युज्झितक्रौर्याः शमैकमयचेतसः ।

सर्वेऽप्यत्र वने वन्याः प्रत्यबुध्यन्त जन्तवः ॥ १७९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

सम्यक्तं जगृहुः केचित्ते देशविरतिं परे ।

अन्ये च भद्रकीभूय पापकर्माणि तत्पुत्रजुः ॥ १८० ॥

चकिरेऽनशनं केचित्कायोत्सर्गं व्यधुः परे ।

शिष्या इवान्ये रामर्षेरासन्नासन्नसेविनः ॥ १८१ ॥

कश्चित्तु प्राग्भवप्रीतिभावाज्जातिस्सरो मृगः ।

कल्याणभक्तिरश्रान्तमुपासामास तं मुनिम् ॥ १८२ ॥

भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा च सोऽजस्रं सार्थमावासितं वने ।

गृहीतान्नांश्च काष्ठादिहारकानगवेषयत् ॥ १८३ ॥

यदा नैक्षिष्ट तान् कापि तदैवागत्य सत्वरम् ।

संकेतैः प्रणिपाताद्यैः स रामर्षिमजिज्ञपत् ॥ १८४ ॥

पारयित्वा ततो ध्यानं रामस्तस्यानुरोधतः ।

तद्दर्शितपथो भैक्ष्यं सार्थादिभ्योऽग्रहीतदा ॥ १८५ ॥

हर्म्याद्यर्माणि साराणि काष्ठान्याहर्तुमन्यदा ।

रथकारास्तदाभ्येयुर्भूयांसः काननोदरम् ॥ १८६ ॥

आम्यन्त्रेणः स तान्वीक्ष्य मांसक्षपणपारणम् ।
 विधातुमनसो राममुनयेऽज्ञापय द्रुतम् ॥ १८७ ॥
 तेनाग्रगामिना सोऽपि निराकाङ्क्षमना मुनिः ।
 ईर्ष्याचतुरचक्षुस्तानुत्ससर्प वनच्छिदः ॥ १८८ ॥
 छेदं छेदं वनं सारान् तेऽपि मध्यंदिने तदा ।
 नानारसवतीपाकाः समगच्छन्त मुक्तये ॥ १८९ ॥
 धर्मं साक्षादिवायान्तं दूरादालोक्य तं मुनिम् ।
 सानन्दो रथकाराणामग्रणीरित्यचिन्तयत् ॥ १९० ॥
 धवादिशाखिनामेव स्थानेऽस्मिन्विपिने कथम् ।
 कल्पद्रवोऽपि दृश्यन्ते भाग्यं नस्तदहो महत् ॥ १९१ ॥
 ऐहिकश्रीफलाः कामं तेऽपि कल्पद्रवोऽथवा ।
 एते तु मुनयः स्वर्गापवर्गकमलाफलाः ॥ १९२ ॥
 तदद्य खलु धन्योऽस्मि तुल्यमद्यैव जन्म मे ।
 जातं सफलमद्यैव वनागमनमप्यदः ॥ १९३ ॥
 इत्यादि चिन्तयन्नन्तरुन्मीलत्पुलकाङ्कुरः ।
 अभ्युच्छ्राय स भून्यस्तमौलिस्तं मुनिमानमत् ॥ १९४ ॥
 प्रासुकैरेषणीयैश्च तैस्तैरानन्दितेन्द्रियैः ।
 पीनप्रीतिः सपानान्नैरुपतस्थे बलं मुनिम् ॥ १९५ ॥
 तन्मनोवृत्तिमालोक्य श्रद्धातिशयबन्धुराम् ।
 रौहिणेयमुनिश्चित्ते चिन्तयामासिवानिति ॥ १९६ ॥
 अहो महात्मनोऽमुष्य भावः कोऽप्येष निस्तुषः ।
 एवमानन्दवैक्लव्यमिदानीं यद्दधात्यसौ ॥ १९७ ॥
 तनोति कृतिनां भाग्यं भावस्तात्कालिकोऽपि यत् ।
 मूलादुन्मूल्यते तेषां तेनैव भवभूरुहः ॥ १९८ ॥
 तन्महात्मायमारूढस्तस्मिन्भावेऽथ संप्रति ।
 यस्मिन्करप्रदेयानि मन्ये मुक्तिसुखान्यपि ॥ १९९ ॥

ततोऽङ्गाधारमात्रीयप्रान्ताहारेच्छुरप्यहम् ।

न भावस्खलनं किञ्चित्करिष्येऽस्य विवेकिनः ॥ २०० ॥

ततो राममुनिर्भैक्ष्यमादातुमुपचक्रमे ।

दातुं च रथकृद्वर्गग्रामणीर्मुदिताशयः ॥ २०१ ॥

तावुभावपि संवीक्ष्य दातृपात्रशिरोमणी ।

सकुरङ्गोऽपि संवेगभावनामित्यभावयत् ॥ २०२ ॥

अहो धन्योऽयमेवाद्य ग्रामणीर्विपिनच्छिदाम् ।

यस्य प्रादुरभूत्पुण्यप्राग्भारोऽयमचिन्तितः ॥ २०३ ॥

मुनिभ्यो दत्तमीदृग्भ्योऽन्यदापि शिवसंपदे ।

किं पुनस्तद्यदेतस्मिन्मासक्षपणपारणे ॥ २०४ ॥

अहं तु न तपः किञ्चित्कर्तुमल्पमपि क्षमः ।

छिद्यन्ते कर्मणां मर्मग्रन्थयो येन तत्क्षणात् ॥ २०५ ॥

न चैतादृग्विधं किञ्चिद्धानं दातुमपीश्वरः ।

हा हतोऽहमिदं जन्म धिक्मे तिर्यक्त्वपांसुरम् ॥ २०६ ॥

इत्यमीषां परां कोटिमीयुषां भावसंपदः ।

उपरिष्ठात्पपातार्द्धच्छिन्नो वात्याहतस्तरुः ॥ २०७ ॥

तन्निपाताभिघातेन ते त्रयोऽपि गतासवः ।

कल्पे ब्रह्माभिधेऽभूवन्नमरास्तुल्यसंपदः ॥ २०८ ॥

तिर्यङ्गरामरानित्थं प्रतिस्थानं प्रबोधयन् ।

बभार व्रतपर्यायं सीरभृद्वत्सरान् शतम् ॥ २०९ ॥

तत्प्रभृत्यनुभावेन मुनेर्लाङ्गललक्ष्मणः ।

इदं शान्ताखिलकूरश्चापदं समभूद्वनम् ॥ २१० ॥

इत्याकर्ण्य कथां तस्य धर्मघोषमुनेर्मुखात् ।

विषादकलुषात्मानः पाण्डवेया बभाषिरे ॥ २११ ॥

ईदृगद्वैतचारित्रपवित्रात्मा बलो मुनिः ।

हा धिगस्माभिरत्यन्तं भाग्यवन्ध्यैर्न वन्दितः ॥ २१२ ॥

श्रोत्रपात्रीकृता यस्य वार्तापीयमनुत्तरा ।

निषिञ्चत्यन्तरात्मानमश्रान्तममृतैरिव ॥ २१३ ॥

विश्वभद्रंकरः स स्याद्यदि साक्षादवेक्षितः ।

श्रेयःसंवलितानन्दमयं नस्तज्जगद्भवेत् ॥ २१४ ॥ (युग्मम्)

तन्नैवाभूदभाग्यैर्नस्तावत्संप्रति तु प्रभोः ।

श्रीनेमिस्वामिपादारविन्दं वन्दामहे यदि ॥ २१५ ॥

तद्भवत्येव नः सर्वपाप्मभ्यः सलिलाञ्जलिः ।

विभर्ति कृतकृत्यत्वं व्रतग्रहणमप्यदः ॥ २१६ ॥ (युग्मम्)

किंतु त्रिजगदम्भोजस्मेरणद्युमणिः प्रभुः ।

क्वाधुना विहरत्येवं विद्मः किमपि नो वयम् ॥ २१७ ॥

इत्युक्ते सूनुभिः पाण्डोर्धर्मघोषमुनीश्वरः ।

जनालोकमहेनाह्वा साक्षात्कृतजगज्जगौ ॥ २१८ ॥

आर्यानार्येषु देशेषु मध्यदेशादिषु क्रमात् ।

विहृत्य ह्रीमदाद्येषु भूधरेष्वप्यनेकशः ॥ २१९ ॥

मार्तण्ड इव राजीवखण्डान्निशि निमीलितान् ।

मोहव्यामोहितांस्तांस्तान्प्राणिनः प्रतिबोध्य च ॥ २२० ॥

ज्ञात्वा नेदीयसीमात्मनिर्वृतिं भुवनप्रभुः ।

गिरिं रैवतकं नाम नन्वलंकुरुतेऽधुना ॥ २२१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

इत्यस्य गिरमाकर्ण्य विक्लवोत्सुकचेतसः ।

स्वामिसंगमसोत्कण्ठा जजरुपुः पाण्डुसूनवः ॥ २२२ ॥

ननु त्वरितमद्यैव तर्हि प्रस्थीयतां प्रभो ।

दर्श्यतां नः पुरोभूय पादास्तस्य जगत्पतेः ॥ २२३ ॥

मा स्म निर्भाग्यधौरेयाः पुरस्तादेव तं विभुम् ।

निर्वाणपदवीं प्राप्तं वन्दिष्यामहे वयम् ॥ २२४ ॥

पुरस्कृत्येति तं वेगान्मुनिं रैवतकं प्रति ।

श्रीमन्नेमिजिनं नन्तुं पाण्डवेयाः प्रतस्थिरे ॥ २२५ ॥

अविश्रान्तं व्रजन्तस्ते दर्शनोत्कण्ठिताः प्रभोः ।
हस्तिकल्पं पुरं जग्मुर्मासक्षपणपारणे ॥ २२६ ॥
नगरेऽस्मिन्विशन्तस्ते धर्मघोषमुनीश्वरम् ।
व्यज्ञापयन्निति प्रीत्या निपत्याङ्घ्रिसरोरुहे ॥ २२७ ॥
प्रभो रैवतकोऽमुष्मात्पुराद्वादशयोजनी ।
प्रगेतनप्रयाणेन तत्र प्रायो गमिष्यते ॥ २२८ ॥
तदृष्टे विटपाधीशे पारणाविधिरस्तु नः ।
इत्यभिग्रहमातेनुस्ते तरङ्गितसंमदाः ॥ २२९ ॥
प्रविश्याथ पुरे तस्मिन्नुज्जयन्तगिरेर्यथा ।
जनानागच्छतो वीक्ष्य श्यामीभूतास्यपङ्कजान् ॥ २३० ॥
क्षणं यावदमी तस्थुः किञ्चिच्चकितचेतसः ।
चारणः श्रमणः कश्चित्तावदागाद्विहायसा ॥ २३१ ॥
परिम्लानमुखो धर्मघोषाय विहितानतिः ।
प्रणम्य पाण्डवैः पृष्टः स व्याचष्टेति शिष्टधीः ॥ २३२ ॥
सन्नकर्मारिरासन्नं ज्ञात्वा निर्वाणमात्मनः ।
भगवान्समघासार्षीदैत्य रैवतकाचले ॥ २३३ ॥
रूप्यकाञ्चनमाणिक्यमयं वप्रत्रयाङ्कितम् ।
नानामणिप्रभाजालं केलिभिर्लुप्तगोपुरम् ॥ २३४ ॥
सर्वतो रत्नभित्त्यन्तःसंक्रान्तप्रतिमाच्छलात् ।
एकाशोकमपि व्याप्तमशोकविपिनैरिव ॥ २३५ ॥
आनन्दानामुपादानं निदानं पुण्यसंपदाम् ।
सुरा विरचयांचक्रुर्देशनागारमन्तिमम् ॥ २३६ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

विकुर्वन्ति स्म गीर्वाणाः ककुप्सु चतसृष्वपि ।
तस्यान्तर्भूरिमाणिक्यभासुरां चतुरासनीम् ॥ २३७ ॥
ततोऽसिञ्जुल्लसद्धर्मध्वजमञ्जरिताङ्गणे ।
राकाहिमकराकारं जैत्रत्रयोल्बणे ॥ २३८ ॥

यथास्थानं समासीनसुरासुरनरेश्वरे ।

सिंहासनमलंकृत्य कृत्यवित्पूर्वदिङ्मुखम् ॥ २३९ ॥

मोक्षं प्रति प्रतिष्ठासुर्विश्वानुग्रहकाम्यया ।

चिरं चकार भगवानन्तिमां धर्मदेशनाम् ॥ २४० ॥

प्रतिबुद्धास्तया केचिद्भूतमाददिरे क्षणात् ।

श्रावकत्वं परे भेजुरन्ये भद्रकतां पुनः ॥ २४१ ॥

ततः परीतः साधूनां षट्त्रिंशैः पञ्चभिः शतैः ।

पादपोषणं चक्रे मासिकानशनं विभुः ॥ २४२ ॥

ततः शुचिसिताष्टम्यां चित्रायां चित्रिताशयैः ।

संगतः परितः शक्रप्रमुखैस्त्रिजगज्जनैः ॥ २४३ ॥

साधुभिः सहितः शुद्धशैलेशीध्यानबन्धुरः ।

आशु लम्बितवान्सर्वं कर्मजातं निरंशताम् ॥ २४४ ॥

साग्रमब्दसहस्रायुर्जगदेकदिवाकरः ।

निर्व्याबाधसुखं स्वामी निर्वाणपदवीं ययौ ॥ २४५ ॥

ततः कुमाराः प्रद्युम्नसाम्बाद्याः सत्त्वशालिनः ।

रथनेम्यादयः स्वामिभ्रातरश्च तरस्विनः ॥ २४६ ॥

कृष्णस्याष्टौ महिष्यश्च तथैव मुनयोऽपरे ।

साध्व्यश्च राजीमत्याद्या भूयस्यः शिवमासदन् ॥ २४७ ॥

प्रभोर्माता शिवादेवी समुद्रविजयः पिता ।

सहैव सर्वैर्दाशार्हेर्देवभूयमुपाययुः ॥ २४८ ॥ (युग्मम्)

कुबेरः शिविकां शक्रशासनाद्व्याकरोत्क्षणात् ।

हरिर्विधिवदभ्यर्च्य न्यधात्तस्यां वपुः प्रभोः ॥ २४९ ॥

गोशीर्षचन्दनाद्यैश्च काष्ठै रत्नशिलातले ।

वितेनुर्दिशि नैर्ऋत्यां त्रिविष्टपसदश्चिताम् ॥ २५० ॥

उत्पाद्य शिविकां तत्र नीत्वा तस्यां विभोर्वपुः ।

स्वयं तस्याग्निसंस्कारं वासवोऽकारयत्सुरैः ॥ २५१ ॥

निर्वापिते चिताग्नौ च मेघेः क्षीरोदवारिभिः ।
 देवैर्भूपैर्जनैश्चान्यैरस्थ्यादि जगृहे प्रभोः ॥ २५२ ॥
 तस्मिंश्च वह्निसंस्कारपूतरत्नशिलातले ।
 सूत्रमासूत्रयामास श्रीनेमिजिनमन्दिरम् ॥ २५३ ॥
 आनम्यानम्य तत्रस्थां स्वामिनः प्रतिमां ततः ।
 साश्रुः सुरनरेशादिः स्वं स्वं स्थानं ययौ जनः ॥ २५४ ॥
 विद्याधरमुनेर्वाचमित्युपश्रुत्य दुःश्रवाम् ।
 दशां दुःखमयीं कांचित्पाण्डवेयाः प्रपेदिरे ॥ २५५ ॥
 जल्पन्ति स्म च भाग्यं नः सर्वथा प्रातिलोमिकम् ।
 यन्न सीरभृता नापि स्वामिना संगमोऽभवत् ॥ २५६ ॥
 त एव जगति स्तुत्यास्ते त्रिलोकीविशेषकाः ।
 धन्या माता तदीयैव तज्जन्मैव फलेग्रहि ॥ २५७ ॥
 येषां दीक्षोत्सवः स्वामिपाणिना पावितोऽभवत् ।
 अविश्रान्तं पिबन्ति स्म स्वामिवागमृतं च ये ॥ २५८ ॥

(युग्मम्)

धन्येष्वपि हि धन्यास्ते ते च श्लाघ्यतमाः सताम् ।
 स्वामिनैव समं येषां निर्वाणमहिमाप्यभूत् ॥ २५९ ॥
 इयतापि कृतार्थत्वं यद्भूतं समपादि नः ।
 चेत्तु प्रभुरपीक्ष्येत तत्स्यात्तस्यापि मञ्जरी ॥ २६० ॥
 प्रभोर्वागमृतैश्चेन्न सिन्धेतायं तपस्तरुः ।
 ततो वाङ्मनसातीतं किमप्येष फलं ध्रुवम् ॥ २६१ ॥
 किं पुनर्भाग्यशून्यानां फलन्ति न मनोरथाः ।
 न जातु स्यादरिद्रस्य कल्पद्रुमसमागमः ॥ २६२ ॥
 तत्तावज्जगृहेऽस्माभिर्दुस्तरोऽयमभिग्रहः ।
 यद्वयं पारयिष्याम दृष्टे स्वामिनि नान्यथा ॥ २६३ ॥

तत्तमेव पुरस्कृत्य प्रत्यासन्ने नगोत्तमे ।

आरुह्य विमलारुख्येऽस्मिन्कुर्महे निजमीप्सितम् ॥ २६४ ॥

अत्र हि क्षीणनिःशेषकर्मसंततयः पुरा ।

मुनयः पुण्डरीकाद्याः कोटिशः प्रययुः शिवम् ॥ २६५ ॥

तदयं सर्वतीर्थेषु महत्तीर्थं गिरीश्वरः ।

अस्माकमप्यभीष्टार्थसिद्धये भविताधुना ॥ २६६ ॥

इत्यालोच्य तमद्रीन्द्रमारोहन्पाण्डवाः क्षणात् ।

द्रुःसाध्येऽपि न साध्येऽर्थे मन्दायन्ते महाशयाः ॥ २६७ ॥

गिरेः शिरसि ते तस्य विधायाराधनाविधिम् ।

धर्मघोषगुरोः पार्श्वे चक्रिरेऽनशनक्रियाम् ॥ २६८ ॥

अथेक्षमाणा भृशमात्मतुल्यान् जगत्यशेषानपि देहभाजः ।

साम्यामृताम्भोनिधिमज्जनैकप्रशान्तमन्तःकरणं वहन्तः ॥ २६९ ॥

मर्तिं सितध्यानसमाधिबन्धप्रबन्धमैत्रीमधुरां दधानाः ।

निश्रेणिकल्पां शिवमन्दिरस्य श्रेणिं श्रयन्तः क्षपकाभिधानाम् ॥ २७० ॥

सर्वक्रियाकौशलशालिचेतसां निर्यास्यमाणा गुरुणैव तेन ते ।

आसादयामासुरसादितौजसः क्रमात्रिलोकीकृतकेलिकेवलम् ॥ २७१ ॥

धर्मं विशुद्धमुपदिश्य ततः सदैव

मर्त्यासुरे सदसि योगजुषो मुहूर्तम् ।

पाण्डोः सुताः क्षणमयोगिगुणास्पदे ते

विश्रम्य मुक्तिपदमक्षयसौख्यमीयुः ॥ २७२ ॥

तत्पदागमनकाम्यविक्रमा निर्मलानशनकर्मपाविनी ।

नन्दिनी द्रुपदभूभुजोऽपि सा ब्रह्मलोकमतुलश्रियं ययौ ॥ २७३ ॥

हुताशे संस्कारं त्रिदशतरुदारुप्रणयिभि-

स्तदङ्गानां तत्तद्विधिमधुरमाधाय विबुधाः ।

जगत्काम्ये तस्मिन्निरिशिरसि निर्वाणमहिमा-

महं चक्रुर्नृत्यत्सुरयुवतिसंगीतकमयम् ॥ २७४ ॥

इत्येतत्किल पाण्डवेयचरितं पर्याप्तमेतस्य तु

ब्रूमः किं महिमानमन्वहमपि व्यातन्महेऽसौ नमः ।

यस्यैककमलद्वितान्यचरितारण्यापि विद्वद्भवी

.....श्राम्यतीव पादपतपरासीमानमालम्बिते ॥ २७५ ॥

एतस्य स्तुतये कुतूहलतया जितान्तयोगासना-

न्यध्यास्ते कविमण्डलस्य नियतं देवी गिरामीश्वरी ।

कुण्ठीयन्ति कनीयसापि कवितुं येऽन्ये प्रवन्धान्मुहुः

तेऽप्यस्मिन् किमपि प्रगल्भवचसो वाचस्पतीयन्ति यत् ॥ २७६ ॥

एतस्मिन् व्यवहारकौशलमिह व्युत्पत्तयः प्रश्रय-

प्रायेषु प्रसभं गुणेषु दधते वैदग्ध्यमग्नाद्विरः ।

अस्मिन् संवननं प्रपञ्चपटिमा कीर्तेरुदात्तक्रम-

ल्लौक्याभयदानपीनमहिमा धर्मोऽप्यमुष्मिन् परः ॥ २७७ ॥

एकस्यापि महात्मनोऽस्ति चरितं यस्मिस्तदप्यास्पदं

कल्याणस्य न कस्य यत्पुनरलंचक्रुस्त एतेऽद्भुताः ।

श्रीनेमिर्मुशली हरिप्रतिहरी पाण्डोः सुताः कौरवा

भीष्मः कर्णकृपादयश्च बहवस्तस्यास्य किं ब्रूमहे ॥ २७८ ॥

किंत्वस्मिन्नियमस्ति दोषकणिका वक्ता यदस्मादृशः

सन्तः सचरितामृतैकरसिकास्तस्यामनास्थापराः ।

सौरभ्यस्पृहयावतंसपदवी पङ्केरुहं लम्भयन्

पङ्कोत्पत्तिकलङ्कमस्य मतिमान् को नाम भीमांसते ॥ २७९ ॥

पष्ठाङ्गोपनिपत्रिपट्टिचरिताद्यालोक्य कौतूहला-

देव(त)त्कन्दलयाचकार चरितं पाण्डोः सुतानामहम् ।

तत्राज्ञानतमस्तिरस्कृतिवशादुत्सूत्रमुत्सूत्रयं

यत्किंचित्किल मय्यनुग्रहधिया शोध्यं तदेतद्बुधैः ॥ २८० ॥

यावत्संसारतापव्यतिकरभिदुरा वाग् जिनानां मुनीन्द्र-

प्रज्ञाकान्तावगाढा विधुरयति सुधादीर्घिकादर्पमुद्राम् ।

तावन्निर्निद्रकार्तस्वरकमलकलां पुष्पदश्रान्तमस्यां

विश्वं विद्वद्विरेफार्पितमहिममहाकाव्यमेतद्धिनोतु ॥ २८१ ॥

इति मलधारिश्रीदेवप्रभसूरिविरचिते पाण्डवचरिते महाकाव्ये बलदेवस्वर्गगमः

श्रीनेमिनाथपाण्डवनिर्वाणवर्णनो नामाष्टादशः सर्गः ॥

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

